EGY ARADI FOGOLY LEVELEZÉSE MENYASSZONYÁVAL

1850-1856.

KORRAJZ 2 KÖTETBEN.
SAJÁT LEVELEIK UTÁN.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
SZENTPÁLI JANKA.

KAPHATÓ MINDEN KÖNYVKERESKEDÉSBEN ÉS A SZERZŐNÉL
JÓZSEF-UTCZA 15., I. EM. 14.

5276-904 Nyomatott Wodianer F. és Fiainál, Budapesten.

I. KÖTET.

SZERELEM

Mielőtt e levelezés közlésébe kezdenék, ismertetni kívánom azon körülményeket, melyek azt megelőzték.

Ugyanis Szalóky József, volt honvédőrnagy és dandárparancsnok, a fegyverletétel után Aradon mint volt gárdista, előbb akasztófára, később kegyelem utján 16 évi várfogságra ítéltetett. Miután Aradról, hol már egy évi fogságot szenvedett, több társával Munkácsra vitetvén, Halmos nevű helységen át a zsidó korcsmáros silány vendéglőjéből, az előkelőbb uraságok által magok közt szétosztatván, Szalóky Szentpéteryékhez jutott, hol a legnagyobb szívességgel fogadtatott. A család legidősb leánya akkor távol lévén, nem ismerkedett meg Szalókyval, ki azonban Munkácson egyáltalában nem tudván megszokni, rokonainak sikerült őt még azon év novemberében egyik társával Aradra visszaszállíttatni.

A foglyok ismét Halmoson mentek keresztül és ismét, majdnem erőszakkal vitettek az úri házakhoz. Szentpéteryék megtudván a két fogoly visszatértét, azonnal a vendéglőbe küldöttek érettük, azon meghagyással, hogy nélkülök semmi szin alatt a küldönc vissza ne jöjjön. Nem is jött, hanem a két fogolylyal és az őket őriző két katonával, kik tejben, vajban, borban lettek fürösztve. Julia, a család legidősb leánya, az ebédlő nagy szárnyajtajánál nagy érdeklődéssel várta a foglyok megérkeztét.

Szalóky, Juliát megpillantva, meglepetve állott meg, aztán kezét ajkaihoz emelve meghatottan mondá: „Épen ilyennek képzeltem.” - Julia mosolyogva válaszolá: „Én is megismertem önt és így nem kell bemutatás.”

A napot kellemesen tölték, bár Szalóky feltünően kerülte Juliát, ki azonban nem értvén e viselet okát, mentől többet óhajtott volna vele társalogni, és kereste erre az alkalmat.

Délutánra az egész helység intelligenciája hivatalos volt, s az ifjúság táncra kerekedett. Szalóky nem vett részt a mulatságban, búskomoly hangulat vett rajta erőt, s egy sarokban, gondolataiba mélyedve ült. Mindenki részvéttel tekintett a daliás termetű, szimpatikus, érdekes ifjúra, ki élete legszebb korában, 24 évvel, keserű rabságra, 16 évi várfogságra ítéltetett. Bánatos hangulat omlott el valóján, a lemondás megható kifejezésével, s Julia nem volt képes magát e befolyás alól felszabadítani, szemeit gyakran rajta feledé és a legnagyobb részvét ébredt lelkében.

Igy telt el az est, s vacsora után mindenki sajnálatára a katonák kijelentették, hogy ideje távozni, s hiába kérték őket, hogy hálnának ott, az őrök nem engedtek s nem használt kérés, könyörgés, marasztalás: a háziak sajnálatára aludni mentek a piszkos korcsmába, megigérve, hogy másnap búcsúzni még eljönnek.

Igy történt Szalóky és Julia első végzetes találkozása, mi egész életükre kihatott. Másnap reggel ismét eljött a két fogoly, hogy még egyszer találkozzanak, s egymásnak talán örökre búcsút mondjanak.

Távozásuk után Julia soká állt kinn a folyosón; ezer gondolat cikázott át lelkén, a legforrobb részvét sugallta jó kivánatokat küldve a távozók után.

Az égen a felhők tornyosultak, mindinkább feketébb és feketébb szint öltve, s kimondhatatlan aggály lepte el szívét, midőn a zápor és vihar kitört. Cikázott a villám, menydörgés remegteté meg a léget s a természet tombolt dühében. Julia összekulcsolt kezekkel hiába tekintett az égre, kérve, kimélné meg haragjától a két szegény utast. Nem használt a szívből jött fohász, azok a legborzasztóbb égiháborúnak kitéve, folytaták útjokat a legközelebbi városig, hol aztán lovat váltva pihentek, s a vihar is lecsillapult.

* * *

Azonban folytak a napok, egyik a másik után, s mindenki feledé már a szegény foglyokat, csak Julia nem. Ő naponkint várta a Szalóky levelét, mert hisz anyjától erre engedelmet kért és nyert, azért csodálkozott, hogy azt fel nem használja.

Végre egy helybeli földbirtokos, ki Szalókyval legtöbbet társalgott, egy reggel beállított Szentpéteryékhez egy levéllel, mely Szalókytól jött, tudósítva R. Jánost, hogy szerencsésen megérkeztek és folytatják csendes rabéletüket, azután kérdést téve Szentpéteryék felől, a legnagyobb érdeklődéssel tudakozván hogylétüket.

Julia soká töprengett: mit tegyen? Illő-e, hogy ő kezdje meg a levelezést? Végre győzött a vágy az érdekes ifjut közelebbről megismerni, főleg pedig, hogy leányi szive mély részvéttel volt eltelve az érdekes szenvedő iránt. Azért tovább ellent nem állhatott a vágynak, hanem a következő levelet küldte Szalókynak.

I.

Halmos, december 4-ikén, 1850.

Édes Szalóky! Talán fog még emlékezni nálunkléte alkalmára, midőn azon kérést intézte anyámhoz, engedné meg, hogy néha egy-egy levelet írhasson nekem és hogylétünkről tudomást szerezzen? Anyám ezt megengedte. Azért vártam is levelét, de nem jött csak R. J.-nak. Tehát bátorságot vettem magamnak az írásra, föltéve, hogy ezzel Önöknek szórakozást szerzek, mert igért látogatásom nem tudom, mikorra halasztatott el.

Legfőképp arra kérem, édes Szalóky, tudassa velem őszintén, ha kivánja-e levelezésünket vagy sem? Minden udvariasságot félretéve, elvárom az őszinteséget.

Sokat mért reájuk a sors; tűrjék megadással, hisz a hazáért teszik: a legmagasztosabb épületnek első munkásai s a haza soha sem feledi feláldozásukat. Isten adjon önöknek erőt, kitartást, hogy ha egy jobb kor érkezik, méltó jutalmukat vehessék, a haza háláját. Mindnyájukat szívesen üdvözli tisztelője

Szentpétery Julia.

A válasz nem soká késett, tartalma ez volt:

II.

Arad, 1850. december 12-én

Nagysád angyalok körében nőtt fel, élete eddig gyönyör és boldogság volt, azért nem képzelheti lelkem megrázkódását, angyali sorait olvasva.

Annyi fájdalmas tapasztaláson mentem át néhány év alatt, hogy részvétet földi lénytől remélni már nem mertem, sőt még azon örömöket is, miket valaha élveztem, inkább álomnak, semmint valónak kezdtem képzelni.

Nem tudok oly gyávát, kit az ég ily vigasztaló angyala hőssé nem tenne a tűrésben. Pedig mennyivel kevesebb bátorság kell a süvöltő golyók zápora között nyugodtan állani, mint ily hosszú időt szenvedésben, megaláztatásban, cél nélkül tűrni, s még bizonytalanabb jövőnek bátran elébe tekinteni.

A bátorság ritkán érdem. Leggyakrabban véletlenség. Én hónapokig néztem szembe az erőszakos halállal, nem értem a hadjárat alatt, midőn annyi ezren nyugodtan, ifjan, hősiesen haltak meg, hisz semmi cél nem kötött az élethez, egy nagyszerű eszmét kivéve, mely velünk együtt letiportatott. Nem a csatatéri halált értem tehát, az Isten szabad ege alatt, annyi bajtárs közt, - egy golyótól érve, meghalni dicsőn! De elitéltetni, akasztófára mint egy gonosztevő, kiállani, ha nem is a halálfélelmet, - mert hisz ideáljaim, vezéreim, szent mártírjaim erre megadták a példát, hogyan hal meg egy magyar szabadsághős, - de mégis, nem tagadom, hogy e gondolat reám borzasztó volt. Aztán megkegyelmeztetni, s egy hosszú fogságra itéltetni, ez borzalmas. De életfilozófiám hű maradt hozzám. Hű azon pillanatig, míg a hideg ész működése meg nem szűnt. Csak azóta érzem mi a szabadság elvesztése, mily kínos a gyermeki tétlenségbe és függésbe visszataszítás. De az ég igaztalan nem lehet, megadja szabadságomat, bár talán csak azért, hogy meggyőződjem: angyalok nem várnak reám.

Sógorom M. A. szavát adta, hogy pár hó mulva szabad leszek; ismerem őt, hogy szavát megtartandja.

Ha a föld legnagyobb boldogsága után nem vágynám, itteni helyzetemet még kellemesnek is mondhatnám. 216 bajtárs között mindig találhat az ember, kihez melegebb baráti viszony köti. A várban éjjel-nappal szabadon járhatunk, a városba kimehetünk. Lakásom kényelmes, néhányunk számára a várparancsnok saját lakása felét engedte át.

Nem tudom, természetünk-e, vagy az ég maga nem képes bennünket kielégíteni? Munkácsról elkivánkoztam, s most mily örömmel mennék oda vissza! Oly sokat szeretnék még írni, oly sokat megtudni, mi Nagysáddal s körében történik.

Engedje meg, hogy gyakrabban közölhessem gondolataimat és engedje remélnem, hogy néha legalább válaszával boldogítand.

Csókolom Nagysádtok kezeit és üdvözlöm mindazokat, kik rám emlékezni sziveskednek.

Mély tisztelője

Szalóky.

III.

Halmos, december 27. 1850.

Édes Szalóky! Mindig élvezeteim közé sorolom a levelezést, de most kétszeresen, mivel ön azt írá, hogy ez örömére szolgál. Eszerint én önnek néha írni fogok, míg ki nem szabadul és igyekezni fogok leveleimet, amennyire tőlem telik, érdekessé tenni, hogy legalább percekre feledtessem szenvedéseit.

Mennyire örülnék, ha ön kiszabadulna! Mily veszteség a hazára, hogy művelt, lelkes férfiak elzárva, tétlenségben, megölő reménytelenségben tespednek vagy kivándorolnak, hazát cserélnek - s a régi számára csak könnyeik és emlékeik maradnak.

Bár megtarthatná igéretét rokona, de hát ha minden igyekezete kárba vész és ki kell mondania a kétségbeejtő szót: nem lehet! Ez megsemmisítené életpályáját. Mi lenne akkor? Nem, ön nem csüggedne el akkor sem, mert erőslelkű, bátor, ki szembeszáll az élet szenvedéseivel. Önt fenntartja önérzete, mi a legnagyobb szenvedések között is képes, ha nem boldogságot, de legalább nyugalmat adni a léleknek.

Igaza van! Az ég nem képes bennünket kielégíteni. Már természetünkben fekszik, hogy a jelenben igen kevéssé élünk, azt kellően sohasem méltányoljuk, s az elért boldogság, mely után annyira sóvárogtunk, talán közömbössé válik előttünk. Én legalább *hosszantartó, igazi boldogságot* még soha sem láttam és nem is hiszek. Talán azért, nehogy túl nehéz legyen e földi léttől való megválás.

Munkácsra ne kívánkozzék vissza, mert ott most sokkal szigorúbb rendszabályokat léptettek életbe, látogatókat nem bocsátanak be, hacsak nem közel rokonok. Megvallom azonban szégyenemre, hogy nem entapasztalásom után írom ezeket, mert bár mindent elkövettem, eddig nem tudtam oda eljutni. Ha sikerülni fog, tudósítani fogom mindenről.

Hollósyt mindnyájan üdvözöljük, valamint többi társainak is szíves részvétünket kérem tolmácsolni. Önnek pedig a legmelegebb kézszorítást küldjük.

Sz. Julia.

IV.

Arad, január 10-én, 1851.

Nagysád kételkedik reményeim valósulásán? Isten tudja, mennyiben van igaza. Két év óta ez az első remény, melynek teljesülését óhajtom, s a csalódás mélyen fájna. Elvem, mindig készen lenni a rosszra, akkor az nem fáj annyira. S ha valami jobban üt ki, semmint vártam, annál kellemesebb a meglepetés, s nincs okom a sorssal mindig csatázni. Legcsekélyebb ajándéka boldoggá tesz, mert hisz még kevesebbet is adhatott volna.

Az igaz, kevés okom van arra, hogy reméljek, mert az állam belső rendezése még alig a kezdetnél, a külső fölött pedig Damokles kardja függ. Vakmerőnek kell lennem ilyen körülmények közt egy általános amnesztiát remélni, s nekem csak egy fokkal is kevesebb, mitsem használna. De mindennek dacára sem vesztem el azon meggyőződésemet, hogy rokonaim fáradozása nem lesz sikertelen.

Mindenki alkot magának egy ideált, s ha azt a valóságban föltalálta, övé lehet. Igen kevesen találják fel ezen eszményképüket, még kevesebben akik elérik annak birhatását. Legboldogabbak tehát, kik ez eszményképüket soha fel nem találják.

Nem mindennapi tünemények egy magasztos érzéssel árasztják el lelkünket. Nem természetes-e, hogy rendkivüli erények tiszteletre kényszerítenek? Én nem tudok hizelegni, de csodálatom sem tudom elhallgatni Isten remekeivel szemben, hol csak érezni lehet, de szavakkal kifejezni nem. Isten engedje mielőbb, hogy bizonyíthatnám, hogy szavaim csak meggyőződésem tolmácsai szoktak lenni.

Legmélyebbb tiszteletem kifejezése mellett

Sz. József.

V.

Halmos, január 28. 1851.

Igen örvendek, hogy sokban egyezik gondolkozásunk, én is mindig a rosszra vagyok elkészülve, ami egy 18 éves leánynál ritkaság. Mennyivel boldogabb ön, hogy oly ritka életfilozófiával bir és mindennel megelégszik.

Ön azt hiszi, én önzőnek tartom, mivel vágyik a szabadság után? Mily szörnyű, hogy tétlenségben vesztegel, legdrágább éveit pazarolja semmivel, eltesped a legerélyesebb is, eltompul minden nemes tevékenység iránt. Pedig mennyit tehetnének jót, hasznost! Hisz Széchényi mondja: Oly kevesen vagyunk, hogy még az apagyilkosnak is meg kell kegyelmezni. És azért hány százan vannak élőhalottak, kiknek léte nem számít. Oh! milyen szörnyű ez!

A farsang beköszöntött. Mindenfelé mulatnak az emberek, mintha éppen arravaló időszak lenne. Szigeten is volt egy bál, de biz az csak katonákból és hivatalnokokból állott. Az igazi intelligencia távol maradt. Azt mondják, a táncteremben lóport hintett el valami hamis ember, mi aztán borzasztó prüszkölést idézett elő, és egy verset szórtak szét, melynek csak első strófáját tudom. Igy hangzik:

„Táncoljatok lányok, táncoljatok,
Hisz már úgy is rég nem táncoltatok.
Magyarország vigalom színhelye,
Épen most van a táncnak ideje."

Sajnálom, hogy a többit nem tudom, igen szellemes.

Mi nem bálozunk, hanem sokkal hasznosabb mulatsággal töltjük időnket. Színielőadásokat rendezünk, az én kezdeményezésemre. Már két előadásunk volt, de bizony jövedelem kevés. Én az öreg zsémbes, kacér kisasszonyokat játszom és nagyon tetszem, művészetemmel sok babért arattam. Most a „Csalódások"-ra készülünk, Kisfaludytól, én Lucát játszom. Nővéreim a szerelmeseket. Én sok élvezetet találok a játékban, sőt annyira otthon érzem magam a színpadon, hogy majdnem ezt hiszem hivatásomnak. Fel is említettem szüleim előtt, de azok borzadva szörnyűködtek ilyen gondolatnak még csak a lehetőségétől is. Apáca is szeretnék lenni. Ez is kedvenc eszmém, de ezt még sem szeretem, mert lekötött, rabszolgai. A szabadságot mindenekfelett imádom.

Egy nagy kérésem van hozzá. Igen lekötelezne, ha az Aradon elitéltek névsorát megírná és elküldené.

Szüleim, nővéreim szivesen üdvözlik Hollósyval együtt, én valamennyit és önt kiválóan. Isten velük!

Sz. Julia.

VI.

Arad, 1851. február 3.

Mindig jobban megerősít nagysád elveimben, semmi jót sem várni a jövőtől; hogyha az be nem teljesülne, annak váratlan csapásai lelki erőnket meg ne semmisítsék. Pedig mily nagy szükségünk van szilárd, határozott lelkekre, s mily nehéz ilyen körülmények közt azt el nem veszíteni, midőn magam is kezdem érzeni, hogy egész földi létünk csak egy kínos lánca a szenvedéseknek, s boldog pillanatai oly ritkák, mint az afrikai sivatag egyes virító oázok

zöldje. Sok türelmet kiván tőlünk az ég, kínosak reánk mért próbái, de adott egyes pillanatokat, melynek élvei egy hosszú élet szenvedéseivel fölérnek, melynek emléke mint a jótékony nap sugarai szívünket felmelegítik és egy kimondhatatlan boldog érzéssel árasztják el. Kivel Isten már e földön élveztetni akarja mennyei boldogságát, ezen pillanatának ábrándját valósítja meg. Le nem írhatom azon hatást, mit a február 22-iki rendelet következtében innen kiszabadult 64 bajtársam távozása reám tett. Örültem szerencséjüknek, de nem tagadom, nagy fájdalmat is éreztem. Elválásunk megható volt, mindnyájan könnyeztünk. Nagy részével már az osztrák seregben ismertük egymást, a hadjárat bajtársakká, a fogság barátokká tett. Megváltunk és talán soha többé nem találkozunk. Teleki Domokos 23-ikán indult a budai fürdőkből vissza, s csak itt a várban tudta nagy szerencséjét. Ő nem feledheti a Halmoson töltött élvezetes napot, s számtalan kérdéssel ostromolt. Egy ideig igen monoton lesz a várbeli élet, annyi jó baráttól egyszerre válni, igen fájdalmas, s még fájdalmasabb, hogy nekünk itt kell maradnunk.

A legtöbbnek már állása is van, sok előkelő család gazdatiszteknek alkalmazta őket. Nekem csak fogságom alatt kezdett fogalmam lenni a nyomorról, melyet társaim nagy része szenved, pedig még az én tapasztalásom is csak gyenge árnyéka lehet a valónak, mert hiszen ők sorsukat, amennyire lehet, titkolták még előttünk is, és hála Istennek! magamnak erről még kevés fogalmam van, mert még szükséget sohasem szenvedtem. Bár látnák a hon azon polgárai, kik e szerencsétlenekkel jót tettek, annak hatását! az önérzet jutalma nagyobb lenne, mint a kegyes cselekedet alamizsnája.

Igen boldognak érzem magamat, hogy Nagysád kívánságát teljesíthetem. Összeirtam minden Aradon elítéltet, azonban nem biztosíthatom, hogy az egy teljes jegyzék lenne. Erzsi nagyságáról oly rég nem tudósitott már, pedig tudja, mennyire érdekel minden, mi Nagysádéknál történik. Domokos is igen tudakozódott róla, mindnyájuknak tiszteletét küldi, valamint Hollósy is. Én kezeiket csókolva vagyok mély tisztelője

Sz.

VII.

Halmos, 1851. március 19.

Épen akkor vettem levelét, mikor én is írni akartam, mert tudtam, hogy ezúttal nem szabadult ki. Nem vigasztalni akartam, mert hisz: „Erős lelkek önmagukban találnak vigaszt” - csak részvétem kivántam tudtára adni, mi ilyenkor jól esik, mert az ember mindenki által elhagyatva érzi magát.

Hát Hollósyt nem sujtotta le, hogy nem szabadult ki? Miként tűri fogságát? Úgy hiszem ő a Cornélia fivére, így tehát biztos reménye lehet a mielőbbi kiszabadulásra.

Munkácson voltam. Képzelheti mily boldognak éreztem magam, midőn e sötét folyosóról a foglyok szobáiba nyitottam. De midőn válni kellett, milyen fájdalmasan esett! Szinte sajnáltam, hogy nem vagyok én is fogoly és el kell hagynom a kedves szenvedőket.

Örömmel tapasztalám, hogy sorsuk javult, de a sáncrabok sorsa borzasztó! Úriemberek a legnehezebb munkára kárhoztatva, mit még a legerősebb paraszt is alig bir meg! Csak például abból az iszonyú mély történeti kútból, melyből már Zrinyi Ilona is huzatta a vizet, e szegény mártiroknak kell azt szűntelen tenni. Nem lelket felháborító-e ez?! Találkoztam Móric Károlylyal, Dessewffyvel, Irinyivel, kinek komor kedélye aggályba dönti az embert és kinek épen a legkritikusabb pillanatban jött meg az amnesztia. Láttam még Fornszeket, Szabó Imrét

és Lendvayt, ez utóbbinak, ki a társaság pénztárosa, átadtam a színi előadások eredményét, összesen 80 forintot.

Nagyon szépen köszönöm az elitéltek névsorát, bizony nagy munka volt, bocsásson meg, hogy annyira fárasztottam.

Nem unta-e még meg levelezésünket? Erre is őszinte választ kivánok, mert én csak azért írok, hogy önnek némi szórakozást szerezzek.

Én azt hiszem, az amnesztiát egy másik is fogja követni, azért ne essék kétségbe, jönni fog, jönni kell. Reméljen, reméljen! Hisz csak az igazán szerencsétlen, kinek nincs többé reménye!

Épen ma van nevenapja. Mit írhatnék, amivel megörvendeztetném? Nem tudok mást, mint azt, vajha az ég mielőbb boldogítaná minden óhajtása teljesültével. Bort nem szoktam inni, de ma ürítettünk egy-egy pohárkával az egészségére. Hollósynak is minden jót kivánunk. Ha Teleki még ott van, kérem neki megszabadulása feletti örömünket nyilvánítani. Isten önnel!

Sz. Julia.

VIII.

Arad, 1851. május 24.

Tisztelt Nagysád! Nem tudom mi fosztott meg a szerencsétől, hogy már oly hosszú idő óta nem boldogíttattam sorai által. Bármennyire gondolkozom, okát nem találom. Minő súly esne le szívemről ennek tudatával, lehet, hogy sötét éj helyett égető láva borítaná el lelkemet. De két rossz között mindig a bizonyost választom. Minden lehető okot megfontoltam, de nem találhatom a valót.

Képzelem a hajótörött sorsát, de annak legalább, ha egy szalmaszálat lát, van mibe kapaszkodnia, nekem ez sincs.

Névnapjára fogadja kérem tiszteletteljes jó kivánatimat, vajha az ég minden óhajtását teljesítené. Bárhányszor olvassam át leveleit, mindig új élvezetet nyujtanak. Minden sorából szép lelke, nemes szíve tündöklik, s nagy élvezet, szép irályát bámulni. Lelkemet annyira kiemelik a köznapiságból, mint egy hívőt Isten szavai.

Annál fájdalmasabb jelenlegi hallgatása. Kérem, ne haragudjék reám, s ha valamit vétettem, bocsásson meg. Boldogítson ismét gyönyört adó soraival, hisz azok nekem oly igen szükségesek, mint az éltető napsugár. - Kezeiket csókolja

Sz. J.

IX.

Máramaros, Fenyőliget, 1851. junius 4.

Igen örvendek általa annyira ismertetni, hogy nem nekem róvta fel hallgatásomat. Igaza van, én írtam önnek, de a levélnek a postán kellett elvesznie.

Jó kivánatait köszönöm, vegye érte annak nyilatkozatát, hogy érdemetlen volnék a honleány címre, éltem legnagyobb büszkeségére, ha meg tudnék feledkezni azon nemes honfiakról, kik éltüket és szabadságukat áldozták a közös hazáért. Míg önök börtönök falai közt sóhajtanak, én nem szűnök érettük az éghez imádkozni.

Hiába akarják a magyart természetéből kivetkőztetni, az nem hajlik meg, rendületlenül áll, mint szikla, s jelszava: inkább törni mint hajolni!

Sorait tegnap vettem itt Máramaros bércei, a regényes Fenyőliget berkei között. Báró Sz.-né elhozott ide, nyári tartózkodási helyére. Oly szép itt a természet! Hegy és völgy váltakoznak, kopár sziklák virányos réttel, százados fenyők sötét zöldje, májusi gyertyán és ezüstszinü nyárral a komor tölgy, az élénk bükkel. Források csobogása és madárdal zavarják a csendet. Oly pazar itt a természet, hogy azt hisszük, hogy minden szépségét ide halmozá.

A társaság nagyon kellemes, mind régi ismerősök, sőt kiket büszkén nevezek barátnőimnek.

Nagy sétákat teszünk, s közbe szellemes beszélgetés élénkíti a monoton egyformaságot, s mind oly vidámak és megelégedettek vagyunk, hogy visszhangoznak a völgyek kacagásunktól. Jó kedvem néha csak az zavarja, ha önökre gondolok, s akkor egy sóhaj száll keblemből.

Az öreg báróné leányaként szeret, s én is őt anyámként tisztelem, ő rendkívül derék, nemeslelkü nő; beillene a régi kor hires asszonyai közé, és a mártir Perényi Zsigmond nővére. Férje több országgyűlésnek volt szabadelvü követe, most olyan, mint egy patriarcha, ősz szakállával. Fia, Gyula, egy angyaljóságu bájos teremtésnek a férje, leánya pedig egy volt képviselőnek a neje, és végre Lövey Klára, Teleki B. grófnő meghitt barátnője.

Kellemesen folynak napjaim, csak azon busulok, hogy ma-holnap válnunk kell.

Isten önökkel, szivesen üdvözli

Sz Julia.

X.

Radna, 1851. julius 13.

Csodálkozni fog édes Sz., hogy ily hamar és innét keltezett levelet vesz tőlem, de hallja a történteket: Szerencsétlen Radna! mi reánk is szerencsétlen! Hál' Istennek azért semmi bajunk.

Tegnap az elválás igen rosszul esett. Midőn a várkapun kimentünk, szivemet érzém szorulni, s untalan vissza-vissza néztem, de nem láttam senkit. Elindultunk tehát.

Megyünk, mendegélünk, anyám hallgatva, én a tegnapi napról gondolkozva, míg egy nagyot döccen a kocsi, s mi a földön termünk, vagyis inkább felborultunk és a lovak egy darabig húztak bennünket. Anyámnak sikerült engem kihúzni a kocsiból és magát is kimenteni. Hál' Istennek, nem történt semmi bajunk. Isten csodája, hogy a lovak a magas töltésről a mélységbe nem döntöttek bennünket.

Most tehát Radnán kell vesztegelnünk, míg kocsinkat megcsinálják. Van elég időnk a templomban fohászkodni a csodatevő szűz Máriához.

De most Isten velünk.

Sz. Julia.

XI.

Arad, 1851. julius 15.

Kezdek ébredni álmomból a szomorú valóra. Érzem, mit Isten eltaszított angyalai érezhettek. Pár percnyi élvezet után itt vagyok ismét a prózai világban. Csak azért adatnak ily magasztos örömök, hogy annál mélyebben érezzük utána a kínok gyötrelmeit. De azért mégis szivesen tűröm e fájdalmat, mely miatt sötét, reménytelen éj nehezedik reám - egy napért.

Mintha lelkem költözött volna el, vagy a vár falai mint sziklák nehezednének mellemre s megfojtással fenyegetnének, mint egy élve befalazottat. Csodálom hiuságomat. Hittem, hogy határozottságomat semmi sem képes megingatni, s Fortuna hűtlenségeit közönyösen venném. Mennyire csalódtam! Most érzem, mennyire ember, azaz gyenge vagyok. A meglepetés, az öröm annyira elfelejtették velem a szerencse rövidségét, hogy egész lélekkel csak a boldog jelent élveztem. És ime, elrepültek e gyönyörteljes percek, s magam vagyok ismét, fájó, vágyó szívvel!!

Látta, Nagysád, mily egyhangu, örömtelen életet élünk, csak vegetálunk. Napjainkban nincs változatosság, olyanok azok, mint a homokóra; egyik nap épen úgy folyik le mint a másik. És mégis, minden nap virradása új örömöt hoz, mert egy nappal közelebb vagyunk célunkhoz.

Nagysád kegyes volt megigérni, hogy elküldi azon gyönyörű költeményeket, melyek elszavalásával olyan isteni élvezetet nyujtott mindnyájunknak. Különösen „A székely álma" okozott rendkivüli hatást bajtársaimnál. Én megvallom, annyira el valék ragadtatva, hogy a költemény tartalmát nem tudom. Ilyen ajkaktól, annyi érzéssel, kifejezéssel szavalni, s úgy felfogni a költemény szellemét, valóban nem csoda, ha mind el voltunk ragadtatva. És zongorajátéka még most is fülemben cseng; hallottam elég híres művészt játszani, de több érzéssel, szivrehatóbban soha. Különösen a magyar darabokat, lassukat játssza meghatóan, a gyorsakat lelkesítően, hogy az ember szive repes örömében; csak ilyen igaz magyar lelkü hölgy képes így előadni nemzeti zenét!!

Köszönöm a virágot. Azt e dicső nap emlékeül örökre drága kincsem gyanánt őrzendem.

Kegyeskedjék az ide mellékelt sorokat ő méltóságának, kedves anyjának kézbesíteni. Nem állhattam ellent a vágynak, hogy neki e látogatást hálás szívvel meg ne köszönjem.

Épen mikor el akarám küldeni levelemet, vettem radnai sorait. Hála az égnek, hogy bajuk nem történt, és Isten megtartotta drága életüket! Borzadok, ha rá gondolok, mily veszély érhette volna Nagysádtokat! Mégis jó az Isten, bizzunk benne! Csókolom kezeiket

Sz. J.

XII.

Csenger, 1851. aug. 18.

Kedves Szalóky! Sorait megfejteni nem tudom, sok benne a rejtély. Annyira még nem ismerem, hogy félig kifejezett gondolatit kiegészíteni tudnám.

Mért küzd nyugtalansággal, ha levelet vár? Mi szerencsétlenség érhetné azokat, kiket veszélyben képzel? vagy mi oka azon lelki változásának, mit nekem oly bizalommal megvall? Bocsánat, ne vegye kérdéseimet kiváncsiságnak, csak azért kérdem, mert panaszkodik, s én szeretném vigasztalni.

Önnek felfogása sokban megegyez az enyémmel. Szilárdság nélkül jellemes embert nem képzelek, mert azt a körülmények sodorják jobbra vagy balra, s az mindig a környezet behatása szerint fog cselekedni. Minden embernek jelszavául e mondást kellene választani: Légy mint szikla rendületlen!

Ön fél, hogy nyiltságával terhemre esik. Sőt inkább örvendek bizalmának. Az csak természetes, hogy szomoru valójából szabadulni kiván.

Azt nem találom, hogy előttünk közönyös emberek képesek lelkünkig hatni, csakis azok, kikkel nagyon is rokonszenvezünk. Lavaternek igaza van, a külső után mindig megitélhetjük a belsőt, mert mindenki arcán viseli lelke bélyegét. A jellem fejlődésére legtöbbet tesz a nevelés. Isten rossz gyermeket nem teremthet, lehet, hogy az egyiknek rosszabb hajlama van, mint a másiknak, de helyes nevelés mellett azok jó tulajdonokká válhatnak. Bizonyság erre Sokrates. Fő a nevelés, különösen *nőknél*, pedig ez van leginkább elhanyagolva. Valóban harag futja át keblemet, valahányszor hallok férfiakat nyilatkozni, mikor azt mondják, hogy elég egy nőnek, ha tud kenyeret sütni, varrni, főzni és csak annyi esze legyen, hogy a falnak ne menjen. Hát ezek aztán hogy neveljék a gyermekeiket? Pedig a történet eléggé bizonyítja, hogy a nagy embereknek *többnyire* anyjuk, nem apjuk volt kitünő.

A férfiak önzése megfosztott bennünket minden nemesebb céltól, és igen kis körre szorította tevékenységünket. Nem kivánom én, hogy a nő szónokoljon, sem hogy karddal kezében hadakozzék, hogy ügyvéd legyen, csak ha férjhez nem megy és vagyontalan, megkereshesse kenyerét. Remélem, a jövő felvilágosultabb lesz és igazságosabb, s juttat a nőnek is szerepkört, melynek tehetsége szerint becsülettel megfelelhet.

Néhány nap óta itt vagyok a nagybátyámnál Sz. Józsiéknál, kik melegen üdvözlik, valamint Edényit és gróf Federigonit s mindazokat, kik őt ismerik. Ő Debrecenben a forradalom alatt térparancsnok volt. Isten adjon önnek teljes boldogságot.

Sz. Julia.

XIII.

Arad, 1851. aug. 20.

Nagysád nyiltságot kiván, legfőbb óhajtásom lenne lelkemet, mint nyilt könyvet feltárni. Legnagyobb vágyam Nagysádtól megértetni.

Egy hosszú időt töltöttem vándorláson, melynek semmi kitűzött célja nem volt. Egyszerre egy ragyogó csillag tűnt fel, melynek hogy léteznie kell, egy benső szózat sugallá. E pillanat határozott életem felett, s cél nélküli vándorlásom irányt nyert, mely felé szünet nélkül igyekszem, melynek elérése egyetlen óhajtásom.

Csak egy követelésem van a jövőtől, s csak egyedül annak valósulása alakíthatja meg boldogságomat; mely nélkül a világot üresnek, az életet keserünek találom.

Nagysád nyiltságot kiván. Azért megvallom, s ne vegye ezt hizelgésnek: hogy soha, sehol annyi nemes jó tulajdont egy lényben összpontosítva nem találtam, mint Nagysádban. Épen ezt mondhatom külsejére is: az arckifejezés a legbensőbb összhangban van a lélekkel, és ez a legnemesebb jellemet, a legjobb szivet és kiváló észt árul el.

Osztom nagysád véleményét, hogy a nőnevelés hazánkban el van hanyagolva. A műveltség nem holmi külsőségből áll, mi csak a tömeg kábítására van kiszemelve. Nem keresik bennük a

mélyebb érzést, finom tapintatot és éles, gyors felfogást, melylyel a nők minket annyira túlszárnyalnak. Nincs a tudománynak, művészetnek olyan ága, melyen nők ne tűntek volna ki, s a középkorban nem egy mint doktor tartott előadást tanári katedrán, a csillagászat, fizika, bölcsészet és mértanból. A strassburgi dóm építésében pedig Steinbach Elvirát leánya Sabina segíté. A történelem számtalan dicső nőt említ, s hazánk is nem egy rendkivülit említ fel, kinek nevét megörökítette.

Nagysád a Tolnay lakodalmas változatait kivánja? Henkl, aki szerencsés volt ezt Nagysád előtt eljátszani, igen szivesen leírja és én elküldendem, Henkl igen büszke Nagysád dicséretén és örvend, hogy azt birni óhajtja.

Skenderovics, kinek baján Nagysád angyali jósága könnyített, legforróbb köszönetét küldi. Tarnai Tóni készül Nagysádékat meglátogatni munkácsi útjában.

Sz. Józsinak kérem tiszteletemet átadni, régi ismerősei, Beke, Fedrigon, Asbóth igen örültek megemlékezésének, valamint T. Paliénak. Ő méltósága kezeit számtalanszor csókolom. Hogy van Erzsi nagysága? Mindnyájokat a legszivesebben üdvözlöm. Minden ismerősöm nagy örömmel emlékezik Nagysádtokra.

Sz. J.

XIV.

Halmos, 1851. augusztus 25.

Édes Szalóky! Még most sem értem sorait, bár azok értelmét gyanítom. Ugy hiszem, nem csak ismeretség köt egymáshoz. Szeretnék önnek többé nem írni, és ezen soraimat megsemmisíteni, de tudom, hogy megint csak azt írnám!

Mit tettem? Kimondhatatlan keserű szemrehányást teszek magamnak. Hisz én jót akartam, egy szenvedőnek némi szórakozást, hogy feledje keserű sorsát, mert kimondhatatlan részvétre gerjesztett. És ezáltal talán nyugalmát raboltam el? Ha így van, bocsásson meg és feledjen el.

A boldogság utáni vágy minden kebelben létezik, hisz az oly természetes.

Oh mondja meg, merre van az út, mely oda visz, hogy én is, kit ön olyan boldognak hisz, elinduljak keresésére. De van-e boldogság e földön? Én nem hiszem, nem is láttam még soha!

Boldog emberek talán mindig önzők, nem ismerik e fájdalmat és nem hisznek benne; csak aki maga is szenvedett, bír érzékkel a másoké iránt.

Mennyire igyekszem önnek túlzott jó véleményét magam iránt megérdemelni. De az lehetetlen, mert ön oly tökéletességet képzel bennem, melyet megközelíteni sem vagyok képes.

Atyám most két hétre hazaérkezett, de ideje legnagyobb részét hon is munkával tölti. Pedig én annyira szeretem, tisztelem, ő oly jó, nemes lélek és oly igen művelt, szellemes ember, annyira imponáló, hogy az ember nem mer véle bizalmaskodni, pedig úgy szeretnék.

T. Paliról még nem írtam. Ő a szinielőadások alkalmával Erzsivel a szerelmeseket játszotta, s tényleg beleszerettek egymásba. De atyám hallani sem akar e frigyről, annál inkább, hogy semmi állása sincs. Kedves fiú, filigrán alak, de oly fiatal, hercig, mint egy bábu.

De későre jár, azért végzem. Isten önnel! Szives barátnője

Sz. Julia.

XV.

Arad, 1851. augusztus 26.

Végnélküli nyugtalansággal küzdöm, valahányszor sorait venni van reményem. Ezer lehetőség, szerencsétlenség képzelete kínoz, mert mentől inkább boldogít bennünket valami, annál jobban félünk annak elvesztésétől. Bármily komoly dologgal foglalkozzam, lelkem távol lebeg. Mintha két lénynyé lettem volna. Külsőleg kis térre vagyok láncolva, de lelkem messze, óhajtásim tárgyánál. Jellemem tulajdonai közé a türelmetlenség nem tartozott, s most mennyire az vagyok! Milyen változást idézhet elő bennünk egy perc! Mint mikor a villám sötét éjet megvilágosít, egy percre vakító világosságra változtatja, oly gyorsan merülnek fel bennünk nem sejtett fogalmak, érzések, s ki állhat ellent oly rendkivüli hatásnak, mely a gondolatnál gyorsabban jön, s első perctől életkérdés lesz?

Igen boldoggá tesz, Nagysád, jó véleményével, s a kincsek legnagyobbikával, ha bizalmával tisztel meg. Bár szivembe látna, hogy meggyőződne, mennyire óhajtom megérdemelni, s őrzöm mint minden földi javak legnagyobbikát. Csak ne jussak soha azon fájdalmas helyzetbe, hogy igen nagy nyiltsággal terhére legyek. De ismerem angyali szivét s megbocsát, ha türelmetlenségemtől, érzelmeimtől elragadtatva, elfeledem jelen helyzetemet s a jövő bizonytalanságát és a leplet feltárva, mely azt takarja: a béke, a boldogság angyalát látom, mennyei arcával s az ég minden gyönyörűségével. Hogy is maradhattam volna közönyös ennyi báj, szépség láttára? Nagysád oly igaztalan maga, mint senki más iránt. Magas, gyönyörűen alkotott homloka alatt nem rejlenék-e kimeríthetetlen kincsei az éles észnek, imponáló léleknek? Az ég nagyszerű méltóságával vetekedő kék szemei nem mutatnak-e mennyei jóságot, ártatlanságot? Nyájasságuk jeget olvaszt, s neheztelésük megsemmisítő, mint Isten haragja; mit mondjak a gyönyörűen hajlott, finom orrnál, melynél szebb nem létezik, s milyet a világ legvitézebb népe csak isteneinél képzelt? De mi jut eszembe, Nagysád kitűnő tulajdonait taglalni, ha hiányain kezdem, hamar bevégezhettem volna.

Oh, hisz órákon át tudnám bámulni és szépségében lelkesülni, de tudom, hogy ezt nem kedveli, tehát elhallgatok. Isten vezérelje érzéseit felém, hogy a halandók legboldogabbjának érezzem magam.

Kezeit csókolom.

Sz. J.

Minden ismerős tiszteletét küldöm.

XVI.

Halmos, 1851. augusztus 27.

A történtek óvatosságra intenek. Míg Csengerben voltam, itt holmiaimat kikutatták. Az volt a szerencse, hogy az a szolgabiró, ki ezzel meg volt bizva, jó ismerősünk és becsületes magyar ember, Ujhelyi László, előre tudatta ezt, s így, mikor két zsandárral ide érkezett, már semmit sem talált, mert anyám minden irataimat, rajzaimat, emlékeimet a tűzbe dobta. Összeesküvésről és titkos tervekről nem volt ugyan ezen iratok közt semmi, de annál több forradalmi emlék, hírlapok, költemények, arcképek, melyeket rendkivül sajnálok. Kedves Józám csakis az ön leveleit tudta megmenteni.

Mi vár reám, nem tudom, de legyen az bármi, nyugodtan tűröm, mert nagyobb fájdalom már nem érhet, mint atyám haragja, mit magamra vontam.

Leveleimet a postán felbontják, tehát kérem leveleit ezentul Német Eszter név alatt küldeni és a kétfejűsas pecséttel. Leveleimet más postán adatom fel. Most végzem, mert az alkalom, mely viszi, vár. Isten önnel!

Németh Eszter.

U. i. Az igért verseket most nem küldhetem. Teleki Blankát, Karacs Terézt és harminc egyént elfogtak.

XVII.

Arad, 1851. szeptember 9.

Kérem mindenre, ami szent, nyugtasson meg, a toll reszket kezemben, minden idegen érzelmeim felzaklatva, lávaként futnak tagjaimon keresztül. Fejem vulkánként ég, s félek, hogy égő lávája agyamat borítja el. Mi lehetett azon szörnyü esemény oka, és ki lehetett azon nyomorult gaz feladó, ki egy ártatlan nőt ily aljasan képes volt rágalmazni, ki csak jót tesz, és senkinek sem vét?!

Milyen napokat kell nekem még átszenvednem, míg bizonyost hallok, s megnyughatom, hogy több következménye nincs, s Nagysád minden kellemetlenségtől mentve van!

Örömmel adnám éltemet, ha Nagysádat ezáltal a legkisebb kellemetlenségtől megmenteném! Itt ölik lelkemet a képzelt veszélyek, holott ha ott lehetnék, legalább megoszthatnám sorsát. Képzelem, mit szenvedhetett őméltósága! Az Istenért, kövessen el mindent atyja megnyugtatására. De meg vagyok győződve, felingerült csak első percben lehetett, hogy is haragudhatnék, ha Nagysád nyiltsággal és ártatlansággal teli szemeibe tekint?

Nekem minden aggodalom nélkül írhat, s leveleit biztosan veszem, s úgy hiszem, Nagysád is az enyémeket a kétfejü sas védő szárnyai alatt.

Irjon kérem, könyörgöm! Szabadítson meg e szörnyü nyugtalanságtól, melyet a képzelet még százszorosit. Kezüket csókolja, leghőbb tisztelője

Sz. J.

XVIII.

Halmos, 1851. szeptember 23.

Óhajtása szerint írok. Ma vettem sorait és láthatja, hogy sietek megnyugtatni. Semmi bajom. Atyám is megjött és jól kiszidott. Elszenvedtem, s ez esett legnehezebben. Ő, kit annyira szeretek, imádok, ha csak haragos szemekkel néz is rám, már összeszorul a szivem. Megtiltott minden levelezést. Végre addig kunyoráltam, míg ezt megengedte, azon feltétellel, hogy soha egy szó politikáról nem lesz bennük. Ezt készséggel meg is fogadtam és teszem is, addig sem volt erről szó leveleimben.

Az egész dolog onnét származott, hogy Nagyváradról rendelet jött Munkácsra, melyben engem mint T. B.-vel politikai összeköttetésben álló és külföldre levelező egyént szemmel tartsanak és irataimat átkutassák, mit véghez is vittek, szekrényeimet, fiókjaimat a legnagyobb szigorral megvizsgálták, de semmit sem találtak. Anyám magánkivül volt a felindulástól, és mint ahogy azt már megírtam, minden irataimat, rajzaimat, gyermekkori kedves emlékeimet, sok forradalmi egyén arcképét, mind autodaféra itéltek! Nagyon sajnálom ez ártatlan kedves emlékeimet, melyek a magas kormánynak semmit sem vétettek, engem pedig elvesztésük igen elszomorított! De azért nem itéltetett minden tűzhalálra! Mert én előre láttam a következendőket, és a háznak végében levő négy szoba padmalyában, mely a járásbiróságnak van bérbe adva és mely régi divat szerint gerendázott, egy éjjel Józával ennek gerendái közé dugdostam legfontosabb irataimat, verseimet és emlékeimet.

De ez még hagyján, hanem anyám haragját szenvedni! Megtiltott minden levelezést ő is, pénzgyűjtést a foglyoknak, politikai könyvek olvasását, költemények gyüjtését, stb.

Aztán haza jött atyám s ő folytatá a megkezdett támadást. Holtra fáradtan és elkeseredve, végre sirva, zokogva bizonyítám atyámnak, hogy nem vagyok semminek oka, hisz nem tettem semmi bünös cselekményt míg végre megsajnált, megölelt, megcsókolt és megfogadtatta velem, hogy kerülök mindent, mi legkisebb gyanura adhat okot.

Nincs nagyobb kín, mint szüleink elégedetlenségét magunkra vonni, inkább akárhány évi börtön. Igen, fogja mondani, mert még nem ismerem. De keserűbbnek nem képzelem, mint a szülők szemrehányó hangját, a komor tekintetet, a szigorú kifejezést és hideg bánásmódot. Már gyermekkoromban, ha nevelőnőm, kit imádtam, elégedetlen volt velem, s a legnagyobb büntetésképp csak ennyit szólt: „Kisasszony, nem vagyok véle megelégedve!” - ez borzasztó volt, vigasztalan sírtam egész nap, s végre még ő vigasztalt.

Hát még a szülők haragja. Inkább elbujdosnék vagy világgá mennék, mint azt szenvedni, kivált ártatlanul!

Bocsássa meg e sopánkodó levelet, nem panaszkodni akarok, de mivel kivánja, hogy mindent megírjak, ami velem történik, azért ezt is megteszem. Ha untatom, magának tulajdonítsa.

Hogy vannak önök? Ha elitélnének és odavinnének, nem bánnám.

Itt küldöm a hangjegyet, Henkel számára kedves téma, csinálhat rá változatokat. A Honvédnégyest, mely önöknek annyira tetszett, még nem írhattam le. Mert nincs meg a hangjegye és magamnak kell kottára tenni.

Isten velök! Remélem nem várat soká levelére.

Eszter.

Most veszem észre, hogy egy zsidó költőnő nevét választám.

XIX.

Arad, 1851. szeptember 26.

Hála Istennek, most már nyugodtabb vagyok. Egy benső szózat sugá, hogy több kellemetlenség nem következik. De hiába, azért nyugtom nem volt, míg levelét nem vettem. Még az álom is került, nem volt más menedékem, mint a türelem.

Mennyire örülök, hogy szülei már nem neheztelnek, s legszentebb jogaikat gyakorolják: a bocsánatot.

Az elhatározó pillanattól remegek, s azért igyekszem azt halasztani. De végre mégis világosságnak kell a sötétséget fölváltani, s azért nem halasztom tovább, mit már ugyis rég kiolvasott soraimból. Nem mondhatom, mily kínos volt annak elhallgatása, mit megvallhatnom legnagyobb boldogságom lett volna. De hogy is legyenek egy halottnak kívánságai? Egy politikai halottnak minden jogai meg vannak semmisítve. Léte mint egy mészkőüregbe szorult állaté, csak tetszhalál. Érzései, óhajtásai, reményei csak azért mentek a hatalom erőszakától, mert ezeknél a világ minden hatalma megszünik. A fogoly egyedüli kárpótlása kínjaiért, hogy képzetét szabad szárnyakra bocsáthatja s alkot magának egy világot, melyet emberi hatalom el nem érhet.

A nagy katasztrófa után, soká nyugodt voltam. A kiállott fáradalmak, veszteségek, az események gyászos nagyszerűsége, annyira eltompíták érzékeimet, hogy szinte jól esett szemeimet lecsukva, mint egy haldoklónak nem gondolkozni. Azután fölébredtem e kínos fél-álomból. - Éltem kockán állott, minden percben vártam Damokles kardja sulyát fejemen. - Sok kihallgatás, vallatás után elitéltek, közönyösen fogadtam a hírt, tudtam, hogy a természetben is minden nagyszerű rázkodás áldozatot kiván. Annyiszor állottam golyók zápora között, hogy megtanultam hideg vérrel állani a halál előtt. Aztán megkegyelmeztek. Keserű kegyelem! - halál helyett 16 évi fogság - 23 éves korban. - De akkor nem fogtam fel teljes - borzasztó súlyát. Még mindig oly kábult valék, mint az alvajáró. Megnyugtatásomra szolgált, hogy kötelességemnek eleget tettem. Sorsom könnyíti azon tudat, hogy szüleim, kik kétségbeesett fájdalommal várták volna sorsom eldőlését, már rég meghaltak. Testvéreim nagyrészt szintén belé voltak keverve a forradalomba, azért örültem, ha én lehetek az áldozat, csakhogy ők megszabaduljanak. Szívem nyugodt volt, mint egy szélcsendben álmodozó tenger.

De változtak a körülmények. Egy perc, s lelkem nyugalma oda lett, szívem a legtüzesebb csaták szinhelye lőn.

Vége az akarat uraságának érzelmimen. A hideg ész most már elveszti azon súlyegyent, melyet eddig is oly nehezen tudott fenntartani. Ha nem voltam képes érzelmeimet elölni, igyekeztem titkolni, de erősebbek voltak nálamnál, s titkolnom többé lehetetlen.

Egész életem egy szellemi álom volt s lelkem egy lényt alkotott magának, melyet szűntelenül keresett. Ezen ideál körül forgott egész életem vágya, s már-már megkezdtem győződni, hogy ily lény nem létezik, s az csak képzetem szüleménye. De nem! Az ég kegyesebb volt és földi alakban tüntette elő. Mintha egy hosszú, fájdalmas álomból hirtelen ébredtem volna, úgy éreztem magamat, midőn először szerencsém volt Nagysádat láthatni. Oly ismerősnek tetszett első pillanattól, oly vonzalom töltött el azonnal, mintha lelkemet találtam volna fel, s oly édes, boldogító érzések árasztottak el, melyekben Isten minden boldogságának egyesülve kellett lenni. Ennyi kellemet, éles észt, gyöngéd szivet, angyali jóságot csak képzeltem, de hogy egyesülve egy lényben létezzenek, nem hittem. Hozzá ennyi bájt, szépséget, műveltséget, mi még a leghidegebben szemlélőt is elragadná. - Mindez annál inkább hatott rám, mert kiváncsi voltam, megvallom, azon hölgyet megismerni, kit számtalanszor hallottam Munkácson létem alatt s az egész vidéken magasztalni, lelkesen említeni, s kiben az egész vidék tisztelete összpontosul. Megvallom, kiváncsi voltam, s inkább a kritikus, mint a jóindulat szemeivel akartam megbirálni, - de milyen kudarcot vallottam!! Szerettem volna lábaihoz borulni és bocsánatát kérni.

Mindjárt az első pillanatban egy kimondhatatlan érzés, egy ellenállhatatlan vonzalom fogott el, s első gondolatom meggyőződéssé lett, hogy valódi boldogság számomra csak Nagysád kezeiből lehetséges!

Ki nem mondhatom mit szenvedtem érzelmeimet, gondolatimat eddig elhallgatni kényszerülve. De tovább nem tűrhetem. Vigasztaljon, ha méltónak tart reá, adjon reményt, ha a legboldogabb férfiúvá akar tenni.

Gyávaságnak tartom, hogy oly szigorúan feltett szándékomban megingattattam, de erőm megtörött s nyiltnak kell lennem. Nem ismerek magamra, én, ki oly nyugodt voltam, annyira hatalmamban tudtam szenvedélyeimet tartani, azok által annyira elragadtatom. Nincs a földön nő, ki előtt annyira nyilt tudnék lenni. De bizom angyali jó szivében s ámbár tettem becsületrőli fogalmammal ellenkezik, megbocsátand s nem leend oly szigorú mint megérdemleném. Nekem mint fogolynak minden jogaim megvannak semmisítve. Az emberi társaságnak egy holt, haszonnélküli tagja vagyok, kinek akarata nincs s csak szellemi élete. Ha szabad ember volnék, Nagysád elébe állanék, mint Istenem elébe, vagy egy mennyei boldogságot nyerendő, vagy hogy bizonyossá legyek: hogy számomra e földön boldogság nem létezhet. Azon pillanatban, midőn először láttam, éreztem, hogy sorsom Nagysád kezeibe van letéve, hogy boldogságom nélküle lehetetlen, - csak akkor éreztem helyzetem egész súlyát. Előbb megfeledkeztem helyzetemről s úgy tekintettem magam mint egy nagy nemzetnek porszemnyi részecskéjét, melynek ezrei tiportattak el, anélkül, hogy a világ legkevésbbé is érezné megsemmisülésüket.

Az este kezdett soraimat kénytelen voltam félbeszakítani. Agyam égett, nem voltam ura gondolataimnak. Magamon kivül dőltem ágyamra. Ma megakartam soraimat semmisíteni, - de újra csak azt írnám, mert kell hogy lelkemet, szivemet feltárjam.

Kegyed barátságával tisztelt meg. Én találkozásunk első percétől többet éreztem a barátságnál. A barátság olyan lehet ahhoz, amit én érzek, mint földünk azon nagyszerű alkotmányhoz, melyet Isten *világ* név alatt teremtett, s melynek hatását emberi elme el nem képzelheti. Bűnös vagyok, mert boldogságot mertem álmodni, és azt be is vallani. De úgy-e megbocsát? Nagysád annyi isteni tulajdonokkal van felruházva, hogy én mintegy felsőbb lényt tekintem s Istenemet ne imádjam, ne szeressem?

Levelét épen most vettem. Legforróbb hálámat, hogy kérésemet oly szivesen teljesíté. Könyörgöm, jövőre se hallgasson el semmit, ez boldogtalanná tenne, ha nem örülhetnék Kegyeddel, s nem volna szabad bajaiban is osztoznom. - Hogy politikával nem foglalkozik, tudom, szerencsétlenekkel azonban jót tenni, az apostoli kormány sem fogja talán kárhoztatni. Megvoltam győződve, hogy kedves szülei is mielőbb meg fognak a kellemetlen eseményről feledkezni.

Igen köszönöm Józa nagyságának, hogy leveleimet megmentette a tűzhaláltól, de tartalmuk úgy is tűz, tehát csak lánggal egyesültek volna.

Nagysád nekem szép álmokat kiván, én viszont a legszebb valót. Csókolom Nagysádtok kezeit.

Sz.

XX.

Halmos, 1851. szeptember 24.

Tegnap vettem sorait és sietek válaszolni.

Tehát gyanításom, mit magamnak bevallani nem mertem, igaz? Vád terheli lelkemet, hogy önnek fájdalmat okoztam.

Ön elmondá életét, érzelmeit, tehát én is felhíva érzem magam példáját követni.

Hamarább fejlődtem lelkileg, mint más leányok. 15 éves koromban jöttem haza a neveldéből, ideális, fellengző ábrándokkal, nem e világba való elvekkel és nézetekkel.

Az embereket tökéleteseknek tartottam. Hittem mindenkiben és oly nyilt, igaz valék, hogy bárkiben kétkedni, bűnnek tartottam volna. Csakhamar egy úr szerelmes lett belém, s szüleim e frigyet igen óhajtották, mert a megye legelőkelőbb családjához tartozott. Ő úgy látszott, nagyon szeret - én pedig ki nem állhattam. Mikor a ruhámat sírva csókolta, - én megsajnáltam és vele sírtam, de szeretni nem tudtam. A szüleim ezért iszonyúan haragudtak reám.

Aztán megismerkedtem egy másikkal, ki épen ellentéte volt. Magas, karcsú alak, szellemes társalgás, ügyes modor, pompás táncos, egyszóval elegáns, teljes gavallér - 24 éves korban. Hogy belészerettem, természetes volt. Egy művelt ifjú, ki néha maga is írt költeményeket.

Érzelmeimet nem sejtette senki, talán ő sem, néha megszorította a kezemet, sőt meg is csókolta, figyelmes volt irántam, sokat táncolt velem. Klára tudtom nélkül egyszer, mert igen jó barátok voltak, kikérdezte és meggyóntatta P.-t, ideálomat, ki bevallotta neki iránti szerelmét, de fél az atyámtól, kinek főispán korában mint ellenzéki, a megyei életben sok borsot tört az orra alá, és nem mer nyilatkozni, nehogy kosarat kapjon. Máramarosból való távozásom utolsó napján bevallá érzelmeit, mi engem boldoggá tett, és megigérte, hogy nemsokára Halmosra jön megkérni a kezemet.

Telt az idő, tavaszból nyár lett, s ő mindig halogatta jövetelét. Egyszer aztán megsokaltam a várakozást, és megírtam Klárának, hogy ha eddig nem jött, hát ne jöjjön ezután sem, mert már úgy sem mennék hozzá. - Amint a levelet elküldtem, lefeküdtem az ágyba és azt mondtam, igen nagy fogfájásom van és csak hagyjanak nyugton; nem ettem, nem ittam, nem aludtam két nap és két éjjel, egy szót sem szóltam senkihez, hanem folyton sírtam, - harmadnap aztán felkeltem és - nem szerettem többé. Ez első szerelmem története.

Ebből megismerheti jellememet. A büszkeség fő jellemvonásom, mi oly erős, hogy inkább meghalnék, mintsem megalázzam magamat. Megtanultam érzelmeimen uralkodni, azokat akaratomnak alárendelni, és sikerült, mert azon ifjú nemsokára feledve volt. Aztán pár hónap mulva találkoztam vele, s ő megkisérlette a régi bizalmas és érzelmes modort, de én hideg, fagyos, visszautasító maradtam.

Aztán megláttam Önt. Mit mondjak e találkozásról? - Éreztem, hogy iránta melegen érdeklődöm, külseje, modora tetszik nekem, s - tudnám szeretni.

Most elmondtam mindent, őszintén. A szerelmet bekötött szemmel festik, és igaz is, hogy ez érzelem mindent nagyító üvegen lát.

Ha jobban megismerkedünk, és látom, hogy érzelmei komolyak, talán én is megszeretem és ha kiszabadul, még sok történhetik.

Én szeretem a regényeket, nemcsak mulattatnak, de a szívet is nemesítik. A száraz tudománynak nem vagyok barátja, s innét ered nagy tudatlanságom. Különösen gyülölöm a számtant és fizikát. A történelem nekem is kedvenc tantárgyam, sőt most is gyakran olvasok történelmet. Nemrég kezdtem el Rotteck világtörténetét, mi rendkívül érdekel.

T. P. most nálunk van, s Erzsi boldog, csakhogy beteges. Néhány nap óta igen rosszul érzi magát.

Isten vele, siessen válaszával

Forró kézszorítással

Eszter.

XXI.

Arad,1851. október 2.

Ha talán soraim nem oly tisztán tükröznék érzelmeimet, mint óhajtom, megbocsásson, de nyilatkozata oly boldoggá tesz, oly édes érzelmekkel áraszt el, hogy nem vagyok képes gondolatim fonalát követni, ez szűntelen megszakad, kegyedhez a boldogság forrásához visszarepülve. Megvoltam győződve, hogy nemes lelke őszinte lesz irántam, azt nem mertem hinni, hogy reményekre jogosítson.

Sorait várva, már nyolc nap előtt oly türelmetlenség kinozott, hogy bár ámítottam magamat, hogy érkeztök fizikai lehetetlenség, nyugalmat találni nem tudtam. Mit álmomban sem mertem hinni, mire mint egy mennyei életre ébredtem, - való lett. Még a barátságnál is többet érez irántam? - Egész jövőjét reám merné bízni? Megbocsásson, ha én ezt megköszönni nem tudom. Oly boldogságot érzek, amilyenről eddig fogalmam nem volt. Több nő érdekelt, de azt iránt nem éreztem, mit kegyed iránt. Eddig nem találtam olyat, kihez egész életemet kapcsolni óhajtottam volna. Nagysád első látásánál éreztem, hogy ha részemre boldogság a földön rendelve van, az Nagysád kezeibe van letéve. A szív diadalmaskodott az észen, s anélkül, hogy akartam, minden levelem egy-egy Judássa volt érzelmeimnek.

Mióta szerencsém volt megismerni, minden kívánatim azon óhajtásban összpontosultak: szívét s kezét megnyerhetni. De mint előbbi levelemben mondám: becsületről fogalmam tiltá nyilatkoznom, és ez nem volt álbecsület. Mert ha érzelmeim viszonozva lennének, oly reményeket idézek elő, miket a kegyetlen sors talán soha sem enged teljesülni. Két évi szenvedés és sikertelen várakozás annyira lehangolta reményemet, hogy már számolni sem mertem s tűrtem majdnem remény nélkül.

A politikai fellegek mindinkább bonyolultak, s a remény utolsó szikrája is közel volt a kialváshoz. Ily bizonytalanságba ültetni reményünket, lelkiismeretlenségnek tartottam. S ezért most is, boldogságom közepette, szűnni nem akaró szemrehányásokat teszek magamnak.

Ki lát a jövőbe, ki tudja mikor szabadulok? Eddig csak magam szenvedtem, most még kegyedet is magammal rántsam a szerencsétlenségbe? Bocsánatot kérek jó szüleitől, ha bizalmukkal visszaéltem, s várakozásaiknak nem feleltem meg. Ezt igen fájlalnám, mert annyira tisztelem őket, hogy saját boldogságomat adnám az övékért. Amennyire boldogít, édes Juliám, ép annyira boldogtalanná tesz a bizonytalanság.

Bizalmáért Isten áldja meg! Szerelemnek nem nevezhetem azon ifjú iránti érzelmét, nem képzelem megszűnhetőnek. Bár sokan azt állítják barátsággá válik, de soha közönyössé.

Eltitkolni nem szeretném hibáimat, mert óhajtom, hogy megismerjen s aszerint itéljen meg. De az Istenért, ne feledje angyali természetét, ne égből származtát! Legyen kegyes, nagylelkű, mert különben menthetetlenül veszve vagyok.

Életem legfontosabb lépése ez, s jelentékenyebb a halálnál. A halálnál csak magam vagyok érdekelve, de midőn egy lényt óhajtok magamhoz kapcsolni, kit mindenek felett szeretek, jobban mint magamat, legszentebb feladatom nyiltnak lenni, s minden érdekeimet mellőzvén, úgy adni magam mint vagyok. Annyit bátran állíthatok, hogy feltételeimben rendíthetlen vagyok. Mit elhatározok, ahhoz hű maradok. Egész életem feladata volt szenvedélyeimen uralkodni és sikerült annyira vinni, hogy társaimnál közmondássá vált hidegvérűségem.

16 éves koromban katona lettem és az is maradtam. Azért nem állítom, hogy a praktikus életről helyes fogalmam lenne. Mint katonának egészen más nézetem volt az életről, mint van jelenleg. - Változékony azért, nem vagyok, mint azt általában a katonákról hiszik. Én Aristotelesz elvét vallom a szerelemben: „Egy lélek két testben."

Ismerem magamat annyira, hogy elmondhatom: életemnek egyetlen célja boldogítása leend. Édes Juliám! Öntől függ, hogy a legboldogabb férfiúvá tegyen, de van-e igazán bátorsága magát lehető nélkülözéseknek kitenni? S ha elhatározza magát boldogságom angyalává lenni, még egy nagy próba áll előttünk. Isten tudja, mikor szabadulok! s addig semmi jogom, semmi követelésem a világtól nem lehet, s összeköttetésünk ellen oly akadályok tornyosulnak, melyek semmiképp sem legyőzhetők. Tanácsoljon! a női ész sokkal találékonyabb a férfiénál. Főkép pedig írjon, írjon! Nem mondhatom mily nyugtalansággal várom sorait, s mily fájdalmasan feszül szivem, ha hiába érkezett számomra posta, s mily kimondhatlan gyönyörtől reszkető kézzel veszem át levelét. Itéljen, kedves Juliám, s itéljenek kedves szülei. Merné-e egész életét rám bízni, jövőjét oldhatlanul hozzám kapcsolni? Nekem más érzelmem, más gondolatom nincs, mint oly boldoggá tenni mint csak képes vagyok s úgy tekinteni mint boldogságom forrását, mint életem egyedüli föladatát.

Mindnyájukat melegen üdvözlöm. Édes, édes Juliám, ne feledjen el, ne hagyjon el!

Józsi.

XXII.

Halmos, 1851. október 6.

Jön a posta, és sípja szivembe hat. Hiába nem akarom hallani, a kegyetlen hangok mégis izgatnak és Tantaluszként csalogatnak. De hogy is ne lenne rám nagy hatással a postadal, midőn jövőm elhatározását hozza?

Végre megérkezett. Dobogó szívvel futok a postaszobába s remegő kézzel kutatom át az érkezett csomagokat, de óh csalódás, számomra nincs!

Ez borzasztó. Nyugtalanságom elérte tetőpontját, nem tudok egyébre gondolni, egész nap. Végre 10-én, még ágyban valék, reggel, midőn behozák sorait. Bódult fővel, tegnapi főfájásom miatt, előbb gondolatim kellett rendezni, míg tisztán elértettem a levelét.

Nem tudom mivel kezdjem soraimat. Szeretnék elibe állani, szemeibe tekinteni, mert szavakat az írásra nem találok.

Gondolatim szüntelen a jövővel foglalkoznak. A *jövő* mit rejt magában, ki tudná megmondani? - Óh ha bele láthatnék! Életem felét oda adnám.

Csak azt ne mondja, hogy a szerelem állandó. Hisz én is szerettem és most vége; öröknek kellene lennie, mégis a tapasztalás másra tanít.

Gondolkozom, gondolkozom. Szívem Ön felé vonz, de félek szüleimtől ily hirtelen elhatározni magamat. Minden szépet, jót feltételezek önben, s boldog lennék karjaiban. De még várjunk, ezt sugja szívem.

Julia.

XXIII.

Arad, 1851. október 8.

Valahányszor levelét várom, le nem győzhető nyugtalansággal lesem a postát. Szerencsétlen volnék, ha első kézből nem kapnám. Ma éppen a várparancsnokság irodájában volt dolgom, mikor a posta megérkezett. Egész közönyösen nyúlok a levelek után, midőn ott foglalkozó bajtársam Nagysád levelét adá kezembe. Érzém, hogy minden vérem szívem felé szökött a cím megpillantásakor s arcomnak halálsáppadtnak kelle lennie, mert társam kezét mellemre tevé, hogy talán nincs-e ott már élet? Mosolyogva vonta vissza, mert szívem zajlását meghallotta. Első pillanatban azt gondoltam, már utolsó levelemre válaszolt. Hiában igyekeztem rajzolni, mily türelmetlenséggel várom elhatározását, - hozzá teszem: élete, vagy halála függ tőle szívemnek. De azt nem tudom megmondani, mily iszonyu gyötrelemmel várom, s mennyire remegek az elhatározó pillanattól. Óhajtom, mert az Isten legkedvesebb angyala tárt karokkal közeledik felém, a mennynek minden boldogságával elárasztani. Remegek, mert egy szó megsemmisítheti képzelt boldogságomat, vagy vissza taszít egy szomorú s reménytelen sötétségbe. Először életemben kezdem a félelmet ismerni, mert mily iszonyú alternativa egy mennyet nyerni, vagy elveszteni.

Tudom, nem szokott mások érzelmeivel játszani, s az önéi sokkal szentebbek, minthogy valódiak ne lennének. Azért megvagyok győződve, hogy a remény szikráját nem röpítette volna szívembe, ha azt elhamvasztani akarná. Hogy csak azért mutatta volna meg a mennyországot, hogy annál mélyebben sújtson. Édes Juliám! Ön nem tartozik azon lények közé, kiknél félérzés határoz. Megvagyok győződve, hogy amily tiszta forrásból erednek érzelmei, amily szentek elhatározásai, nem változhatnak. Ez tartotta a reményt eddig bennem s mertem egy boldog jövőben hinni.

De ha körülményeimtől vissza ijedne, oly sokat kellvén nélkülöznie - e gondolattól remegek. Szorgalmamra és kitartásomra kell jövőjét alapítania, de ha bizalmát elveszteném, szellemi életem megsemmisülne! Kárhoztatni azért nem tudnám. Érzem a felelősséget. Kegyednek egy változhatlan boldogságot igérni; - ismerem kitünő nevelését, társadalmi műveltségét, állását, előkelő életmódját, anélkül, hogy tudnám, mennyit képes szükség esetén nélkülözni. - Azért igyekszem mindent őszintén feltárni, s ha ezt megfontolta, mégis rám merné jövőjét bízni; *esküszöm,* ha egy változatlan szerelem a legmélyebb tisztelettel párosulva, s fáradhatlan szorgalom boldogítani képes, ez lesz életem feladata.

De Istenem, mikor mondhatnám, még akkor is, édes Juliám, enyémnek! Szerencsétlen helyzet! Ki tudna itt számítani? A kormány politikája nagyon is a külföldtől függ, s azt mostanig nem tudtam felfogni, csak egyes szálacskáit kibonyolítani, melyekből azonban nem lehet következtetni. De nem lennék fogoly, ha nem remélnék. Csak itt tanul meg az ember remélni, s hogy milyen lehet a vízbenfuló szalmaszál utáni kapkodása.

De annyi valószínűség még nem mutatkozott, mint jelenleg az amnesztiára, s hogy Albrecht herceget fontosabb okok és mélyebb számítás nélkül nem küldöttek volna Magyarországba. Várható, hogy annyi apostoli királyok unokája a keresztényi szeretet szellemében fogja uralkodását megkezdeni. De nem merem magam egészen e boldogító reménynek átadni. Mily szörnyű lenne a csalódás! Nincs iszonyúbb a bizonytalanságnál. Ha tudom a legrosszabbat is, tőlem függ, erőmet összeszedve, a sorssal dacolni, vagy megsemmisülni.

De hitem él az Isten jóságában. Egy magasabb lény létezését senki sem tagadhatja. Minden ember belátja, hogy rend csak ott lehet, hol egy igazgató kéz működik. Egy fűszál nem kaphat anélkül életet, hogy ne volna a természet törvényében megalapítva. Nincs oly ügyesen elkészített gép, mely felügyelet nélkül működnék.

Hogy azonban e magasabb lény mennyire foglalkozik egyes emberek sorsa elintézésével, nehéz megmondani. Én úgy hiszem, hogy nagyrészben mindenkinek szabad akaratára bízza azt. Nagy jellemek tulajdona az önerőben bízni s bátran szembe szállni veszélyekkel, nem pedig gyáván arcra borulva a bajban, Istentől várni szabadulást. A világ legnagyobb embere, Napoleon, is elismerte egy magasabb lény létezését s átlátta, hogy az embereknek egy természetfeletti támasz kell, kihez bajaikban folyamodhatnak, azért visszaállította az eltörölt isteni tiszteletet.

Most, mikor már mindennap jobbat kellene várnunk, új kellemetlenségeket kell tapasztalnunk. Két évi eléggé engedékeny bánásmód után, egyszerre szigorúbb rendeletek érkeznek. Szabadságunk annyira megszoríttatott, hogy most már sétálni csak reggeli nyolctól tízig, délután négytől hatig engedtetik meg. Úgy látszik, mennél tovább tart fogságunk, annál szigorúbb leend a bánásmód.

Igen örülök, hogy azon csekély kézimunkák tetszését szerencsések voltak megnyerni, ez legnagyobb jutalmam, s ha néha reá tekint, s megemlékezik rólam, gondolatim megértette. Bármily hosszúra terjed levelem, még sem beszéltem ki eléggé magamat s Kegyeddel szemben gondolatim kifogyhatlanok. Erzsi nagysága, javulásán igen örülök. - Kezeit csókolja forró szeretettel

Józsi.

XXIV.

Arad, 1851. október 16.

Panaszkodni akartam, hogy oly soká vártam levelére, és ime, én kapok azért szemrehányást, pedig szüntelenül azon gondolkozom, mikép tudnék egy mosolyt ajkaira varázsolni? Gondolatim szüntelenül körűl lengik s legkellemesebb óráim, midőn Kegyeddel közölhetem azokat. Mily szörnyű, hogy leveleit 6-ik, 7-ik nap kapom, talán ugyanazt fogja tapasztalni, s eszerint egyikünk sem hibás, csakis a posta.

Sajnálom, hogy utolsó soraimat még nem vette, de nincs türelmem megvárni válaszát. Elmondtam reményemet, hogy Albrecht herceg a béke olajágával jön Magyarországba, s bensőm súgja, hogy talán ennek egy levélkéje részemre van szánva. De mit gondoljak a folytonos megszigorítás miatt? Nem elég, hogy jóformán megfosztottak már a szabad légtől, hanem mit eddig korlátlanul tehettünk, a városba bemenni semmi szín alatt sem engedtetik meg, s így azon remény is megszűnt, mely talán boldogságom eléréséhez vezethetett volna. Jövő tavaszszal a zárdát, mely itt a legkellemesebb lakás, és melyet többen elfoglalunk, kiigazítják s a szerzeteseknek adják, nekünk pedig a jó szobák helyett a nedves, sötét kazamatákba kell vonulnunk, hol 15-18-an lakunk egy üregben. A kormány parancsai annyira szigorúak, hogy még azon társainkkal is tiltva van beszélni, kik nem voltak katonatisztek, hanem polgári hivatalnokok.

Szívem vérzik, azon tudatban, hogy midőn a mennyek kapuja elébe érkeztem, mérhetetlen mélységbe zuhanok s onnét nem mozdulhatok. Hol az Isten, ki kínaimtól feloldoz? Édes, édes Juliám, felfogja helyzetemet?! De hogy azt szenvedje, mit én, Isten ments? Sokkal kimondhatatlanabbul szeretem, semhogy ezen érzelmeket kegyeddel osztani kivánnám. Szerelme létem elikszirje, boldogságom drágább mint életem s oly kedves mint becsületem!

Hogy mondhatja, hogy a szerelem nem állandó? Az nem igazi szerelem. Higyje el, édes Juliám, van egy határtalan, végnélküli szerelem, ezt szívem súgja.

Kérem kézcsókjaimat őméltóságának, üdvözletemet kedves nővérének átadni. Kegyed jó éjt kiván, én jó reggelt. Éj a halál, nap az élet, tehát egy végnélküli jó reggelt óhajt igaz tisztelője

Sz. Józsi.

XXV.

Halmos, 1851. október 16.

Ma vettem sorait, addig talán már ön is az enyémeket. Sajnálom, hogy minden igyekezetem dacára még sem értett meg, és nyugtalankodik határozatom miatt.

Nem itélne el, ha vagyoni kérdés miatt olyan hő szerelmet, mint az öné, visszautasítanék? Talán ismer már annyira, hogy fényűzés és gazdagság nem tenne boldoggá; én csak a jellemet és a szívet keresem, de nem a pénzt. Magam is szegény leány vagyok, a fényűzést nem szoktam meg. Igaz, hogy a gazdagság nagy előny és nem megvetendő, sok jót tehet az ember, de azért egy szerelemteljes, csendes családi élettel nem cserélném fel. Azért nem áldozat az, mit önnek hozok, hanem szívem vágya a boldogság után, mit szerelmében feltalálni remélek. Ön azt mondja, kényelemhez vagyok szokva s nem tudja, mennyit lennék képes nélkülözni. Méltó lennék-e az ön szerelmére, ha nem tudnék mindenről lemondani? Ami a kényelmet illeti, az nem kerül sokba, csak reggel hagyjanak aludni, az a fő, a többiről szívesen lemondok. A cifraságot, piperét nem szeretem, egyszerűen járok, ruháimat részint magam varrom. Nekem a lemondás könnyű lesz, ha azt szerelme kárpótolja.

Nevelőnőm, egy kiváló francia emigránsnő, kit rendkivül tisztelek, már gyermekkoromban szívembe oltotta e két tulajdont: *a lemondást és lelki erőt.*

Anyámnak pedig főigyekezete az, hogy leányai takarékosak és munkásak legyenek. Nekünk mindig dolgoznunk kell, vagy a gazdasszonykodásban segíteni, vagy kézimunkával foglalkozni. De nem a költséges cifra himzésekkel, hanem fehérnemü-varrással. Egy szóval, elénekelhetem a „Kis leány dalát”:

„Tudok sütni, főzni,
Varrni, és levest habarni,
Jó gazdasszony leszek ám,
Épen mint édes anyám.”

Csak azt kivánom, hogy férjem szeressen mindenek fölött. De rosszul mondám, az *első* indulat szívében a haza legyen, én a *második,* s ha ezt elérem, egyebet nem kivánok s boldog leszek.

Már gyermekkoromban ilyen kivánságaim voltak egy férjtől. A haza legyen első szerelme. Ennek áldozza életét, dicsőségén munkálni soha meg ne szűnjék. Ez érzés kapcsoljon össze a sírig. És most is így érzek.

Mily gyöngéd, szeretetteljes ön! Valóban igen boldog leszek! Csak én is tudnám önt boldogítani! De félek, hogy ez nem sikerül. Lássa, ön csak jó tulajdonaimat ismeri, mikor annyi rossz van. Pedig azt hiszem, sok házasság ütött ki balul amiatt, hogy nem ismerték egymást.

Azért nem figyelmeztethetem eléggé hibáimra. Ön már affektálásnak is veheti, hogy e tárgyról annyit beszélek, de nem tehetek róla.

Tűrje békén a szigorúbb rendszabályokat, talán nem tart már sokáig. Lássa, önnek van, ki megossza szenvedéseit, hányan vannak, kiknek senkijök sincs! És talán a nyomorral is kell küzdeniök!

Kérem, írjon sokat, gyakran, nekem oly kimondhatatlan örömet okoz soraival, hogy ki sem mondhatom.

Egy pompás könyvből ezt olvastam: Liebe ist das schönste Phänomen in der beseelten Schöpfung, der allmächtigste Magnet in der Geisterwelt, die Quelle der Andacht und der erhabendsten Tugenden. Wenn ich hasse, nehme ich mir etwas, wenn ich liebe, so werde ich um das reicher, was ich liebe.

Ki feledhetné Schiller örök szép Glocke-ját, soha ily hűn, fenségesen még senki nem írta le a szerelmet:

O! zarte Sehnsucht, süsses Hoffen
Der schönen Liebe goldne Zeit!
Das Auge sieht den Himmel offen,
Es schwelgt das Herz von Seligkeit!

Lehet-e a szerelmet igazabban rajzolni? - Én Schillert nagyon szeretem, ő kedvenc költőm. A magyar költőket is szeretem, kivált Petőfit, eredeti gondolatai és hazafias, lelkesítő verseiért. Azután Vörösmartyt, Garayt, Eötvöst, érzelmes Carthausiját már háromszor olvastam és nem tudok vele betelni. Sokan vannak még ezenkívül kitünők.

Erzsi még mindig betegeskedik. Anyám s nővéreim üdvözlik. Bizony ön nagyon fiatal hozzám, én szeretném, ha legalább is 30 éves lenne. Kérem, ismertessen meg testvéreivel, én annyit írok az enyémekről. Köszöntse nevemben bajtársait.

Isten áldja, jó éjt, szép álmokat, *édes* bajnokom!

Juliája.

XXVI.

Halmos, 1851. október 26.

Anyám tegnap elutazott Váradra. Ha hon van, legnagyobb élvezetemtől, az alvástól, foszt meg. Feltettem tehát magamban, hogy míg távol lesz, egész szardanapali életet élek, és 8 óráig ágyban maradok, azután olvasok és írok; mert nincs macska, táncolnak az egerek. De óh! ember tervez, Isten végez; már 6 órakor felköltöttek, mert öntől levelet hozott a posta. De az ébredés oly édes volt, hogy ezért szivesen felkelnék akár 5 órakor is.

Istenem, mi lesz belőlem, soha sem leszek jó gazdasszony! Ugy-e sokat fog ezért rám haragudni?

Mindig a konyhában ülök, mert hiába írtam, hogy mindent tudok, bizony még mindig akad tanulnivaló és én azt akarom, hogy teljes, tudós gazdasszony váljék belőlem. Most a szövést tanulom, egy szövőszéket tétettem a konyhába és egyik cselédasszony a mesternőm. Meg van velem elégedve?

Már számítást is tettem, mennyiből lehet évenkint a háztartást fedezni. Úgy hiszem 1000 forintból kijövünk. Hisz nekünk oly kevés igényeink vannak, inkább szellemiek, pl. könyvek.

Elmondom, hogy gondolom én háztartásunk berendezését: Három szoba, egy szalon; egy szoba önnek, egy nekem. Az enyémben étkezhetünk is. Két cseléd: egy szakácsnő és egy kis szobaleány, 1 kocsis, és a külső cselédek, melyek számát nem tudom. A költség pedig:

Szakácsnő fizetése évenkint	60 frt
Kis leány	36 frt
Kocsis	80 frt
Konyhakiadás havonta 50 frt, egy évre	600 frt
Nekem ruházatra	100 frt
Gyógyszer, orvos és egyéb	100 frt
Összesen	976 frt

Maradnak az ön kiadásai és a gazdálkodás. Ha ön nekem évi 1000 forintot ád, én ebből kitartom a házat, ennyi jövedelmünk pedig csak lesz. De hisz én is csak kapok valamit atyámtól, tehát az én kiadásaim fedezve lesznek. Ha pedig városhoz közel lakunk, nem félek, csinálok én annyi jövedelmet, hogy nem sok pótlék kell a háztartásra. Érzek én magamban elég tetterőt, azért ne féljen, nem halunk meg éhen.

Ne haragudjék, hogy ilyen prózai dolgokról írok, csak azért teszem, hogy miattam ne nyugtalankodjék.

Én is hiszem, hogy nemsokára kiszabadul. Az lehetetlen, hogy még 3-4 évet kelljen várnunk, ezt nem érem meg sem testben, sem lelki erőm nincs hozzá.

Mily különös, hogy egyszerre úgy megszigorították az önök iránti bánásmódot! Mennyire sajnálom önöket! De ne essünk kétségbe; hány van nálunk még szerencsétlenebb! Mi gazdagabbak vagyunk szerelemmel, reménnyel!

Mennyire boldogít szerelme! Mily szerencsétlen lennék, ha azt elveszteném. Ön azt mondja: szerelmem élte elikszirje, én azt, hogy szerelme mennyországom. Talán a nők mélyebben és állandóbban tudnak szeretni. A férfiaknál nagyobb lánggal ég eleinte, legalább jobban ki tudják mutatni, de kevésbbé tartós. A nők szeretetre teremtvék, ez betölti keblöket egészen, míg a férfiak előtt oly tág mező nyílik, sok más érzelemre, szenvedélyre.

Igaz, én is szerettem és elmult. Azért ki tudja a jövőt? Ki esküdhetik örök szerelmet? Ez az egyetlen érzelem, mit alaposan még senki ki nem ismert. Az emberi szív oly rejtély, mit nem lehet számításokkal osztályozni. Hogy most szeretem, ennyit mondhatok, hogy mindig, örökké fogom-e szeretni, ez öntől függ. De hát tehetünk-e érzelmeinkről? - Nem, csak tetteinkről.

Ön azt mondja, ha egyesülnénk, nem élhetne nélkülem. Hát most még is kell, hogy éljen. Hiszen a szerelem egyesíti lelkeinket, a pap csak kezeinket.

Atyámat Bécsbe hívták, ő nekem mindent igért, amit csak tehet. És hiszem is, hogy semmi fáradságot nem fog sajnálni, hisz ő oly jó, oly nemeslelkű. Azt hiszem, ha önök megismernék, meg is szeretnék egymást. Bár atyámnak komoly, szigorú a kinézése, az ember, ha nem ismeri, fél tőle, mert ő nagyon tud imponálni, de a szíve oly gyengéd, szeretetteljes, engem, úgy hiszem, igen szeret.

Szegény Erzsi, folyvást beteg. Köhög és láza van, ön nem ismerne reá, annyira megváltozott. Igen aggódom miatta, félek, hogy komoly baja van. Én meg nagyon egészséges vagyok.

Tegnap Egyiptom vándor maradékától életemben először szerencsét mondattam a tenyeremből. Sokat füllentett, hogy még soha sem szerettem, barna, magas lesz a férjem, s csak négy év múlva megyek férjhez. Még négy év![1] Azután, hogy nagy, pecsétes levelet kapok, mely nagyon meg fog örvendeztetni. Na, ez már igaz lesz!

[1] Pedig eltalálta, épen annyit kellett várnunk.

Azt hiszem, nem lehet panasza leveleim miatt. Közbe - talán olvasásakor - még egyet ásít is. Én pedig annyiszor elolvasom az önéit, hogy már kívülről is tudom, Irjon, kérem, írjon, nincs ezen kívül semmi, ami érdekelne. Isten áldja, édes, kedves Józsim, örökre az öné -

Julia

XXVII.

1851. Arad, október 25.

A menny előcsarnokában vagyok, s habár még zárvák kapui, lelkem előtt elröppen a titokzatos fátyol, mely annak gyönyöreit takarja s szemeim előtt feltárul az éden minden boldogságával. Szívem megremeg azon gyönyörök képzetében s lelkem megkönnyebbül a boldogság előérzetében. Milyen lehet a valóság, ha már az előérzet ennyi gyönyörrel áraszt el!?

Nem fejezhetem ki, mily kínos volt a hallgatás, de most annál boldogítóbb az őszinte bizalom. Ön elfogadta ajánlatomat, tehát mostantól arámnak tekintem. E szó képezi minden boldogságomat, s feljogosít egy szép jövő reményére, mely előre is már gyönyörrel tölti el lelkemet. De bármint igyekezzem magamat megnyugtatni, lelkem remeg, ha meggondolom, hogy talán életútját rögösebbnek lelné, mint most képzeli, ha nem tudnám oly boldoggá tenni, mint megérdemli. Ha szerencsétlen lennék, csak az tenne azzá, hogy kegyedet egy kellemes házi körből, hol annyira szerettetik, születése s műveltségének megfelelő körülményekből kiragadva, magamhoz csatoltam. Pedig inkább veszszen ezerszer életem, mint hogy önt, éltem angyala, kit magamnál jobban szeretek, szerencsétlenné tegyem. Már most is sokszor aggódom, s ha nemes szívét nem ismerném, boldogtalan lennék ezen félelem miatt. De tökéletességet nem keres bennem, ez némileg megnyugtat, hogy nem fog bennem csalódni.

Egy nőben, ki forrón szereti hazáját, minden nemesnek, jónak egyesülve kell lenni jellemében. Ez az érzelmek legszentebbike. Mily kevés nő fogja fel e magasztos érzelmet! De ha igen, akkor imádásra méltó! Ez adja fejére azon glóriát, mely szentté avatja. Az ön nemes tűztől hevülő kebléből nem vártam kevesebb honszeretetet, édes Juliám, s ha már első pillanattól nem foglalta volna el egészen szívemet, jellemének e magasztos vonása keltette volna maga iránt imádatra lelkemet.

Oh, ne terhelje magát hibákkal, angyali Juliám! Hisz ezeknek is csak tiszta forrásuk lehet. És mik ezen hibák? Ingerlékenység, indulatosság? Közönyös lehetne embertelenség, igaztalanság láttára? Meggondolatlan haragra pedig nem tartom képesnek. Édes Juliám, ha maga iránt ennyire igaztalan, mint mások iránt méltányos, úgy e föld legtökéletesebb teremtménye.

Az én szerelmem nagyrészben önzés. Én óhajtom kegyedet megnyerni, hogy boldog legyek, hogy mennyországom felleljem, mert érzem, hogy nélküle nem élhetek.

„Und wenn man mir die Schätze wiese
Von einer Welt, ich ginge kalt vorbei,
Mein Leben wird durch Dich zum Paradiese
Und ohne Dich zur Wüstenei.”

És volt-e valaha ember annyira lekötelezve, annyi hálával adós, mint én önnek, drága Juliám? Kegyed nyitotta fel szememet egy boldogabb jövő előtt. Nekem fogalmam sem volt, mily boldoggá tehet a szerelem. Én sohasem szerettem, kegyed mutatta meg a földi mennyországot, most szakadoz lelkemről a fátyol, mely eddig a boldogság legnagyobbikát takarta. Az élet semmi becscsel sem birt előttem, olyan volt, mint a földből kitépett növényé.

De ime, egy ragyogó csillag tűnt fel láthatáromon, a ború lelkemről mint varázsszóra elröppent! Egy előbb nem érzett életet éreztem szivemben, lelkem ájulásából felébredt, s térdeimen szerettem volna imádni mint az istenség jelképét, mely életet adott, reményt öntött lelkembe s egy szent célt tűzött elémbe, melyet elérni s általa boldogíttatni egyetlen feladata lett életemnek. És kedves Juliám, ön beszél áldozatról, holott én már most is egy élettel vagyok adósa, hisz ön föltámasztott halottaimból! Nem igérek semmit.

„Én átok s eskű nélkül is örökre
Lelkem lelkében tartalak,
Ott fogsz te állni magas fényesen
Mint a tejút a legmagasb egen.
S örök hűségem, oh ez a hűség is
Még a te érdemed csupán,
Hogy szerethetne mást többé,
Kit te megszeretél dicső leány?!”

Tegnap annyira el valék érzékenyülve, hogy tovább nem voltam képes írni. Ma kissé nyugodtabb vagyok.

Féltem tolakodó lenni, azért nem mutattam be előbb testvéreimet. Bizony sokan vannak; két nő és négy férfi. Többnyire F.-en laknak és gazdálkodnak, mind nős, csak Laci huszárkapitány nem. A nővéreim is férjnél vannak. A legfiatalabb nővérem Mari. A képet igen köszönöm, tanulmányozom róla minden vonását, melyek oly elevenen vannak szivembe vésve. Boldog kis kutya, oly közel önhöz, s ő talán nem is tudja méltányolni azon szerencsét. Lelkem mélyéből csókolom kezeit.

Józsi.

Tegnapelőtt múlt egy éve, hogy szerencsém volt megismerni. Mily kedves emlékek kötnek e naphoz! Mily forradalmat idézett elő szívemben! Isten, valósítsd meg kérésemet! Reggeli 3 óra, tovább nem birom a tollat. Jó éjt!

XXVIII.

Arad, 1851. október 29.

Méltatlanul vádol hanyagsággal, édes Juliám! Legkellemesebb perceim, midőn kegyeddel foglalkozom és nincs nyugtom, míg sorait nem viszonoztam, azon reményben, hogy annál előbb boldogítand válaszával. Azért nem az én hibám, ha a posta rendetlenkedik, s ha egyéb oka nincs panaszra, evvel csak boldoggá tesz, mert bizonyítéka annak, hogy leveleimet nyugtalanul várja.

Imádom, édes Juliám, mert minden pillanatban jobban meggyőződöm, hogy mennyire felemelkedett a közönséges embereken. Ön fényköréből leszáll a mindennapi életbe, az egyszerűségbe és elkészül a nélkülözésekre. Ismétlem, édes Juliám, ön az én őrangyalom. Már most osztani kívánja vélem a jövő gondjait és az élet prózai oldalát. Ne várjon tőlem teljes ismeretet, gondolja meg, hogy gyermekségemet kivéve, éveimet a katonaságnál töltöttem. Mindig a készből éltem, s minden gondom csak abból állott, hogy hol mulathatok legjobban. Többet is költöttem, mint körülményeim engedték, de az közös sorsa volt minden katonatisztnek. 20 éves koromtól független voltam, vagyonomról csak magamnak felelős.

Jó beosztás és takarékosság mellett igen kevésből meg lehet élni, de ön, édes Juliám, már nagyon is kevésre redukálta azt. Igénytelenségeért imádom! De meg fog győződni, hogy mégis sokkal több kell egy háztartáshoz, mint azt kiszámította. Annyi aprólékos kiadást követel a családi élet, mit most észre sem vesz, és nem lehet nélkülözni. Saját személyére is nagyon keveset számított; ebből teljes lehetetlenség kijönni. Ami engem illet, nekem kevés szükségletem van, eddig legnagyobb kiadásom a dohányzás volt, ezt megszüntettem. Úgy hiszem, számadását csak mindent nélkülözni kivánó jó szíve diktálta, de a valóságban nem állhat meg. De most már legelőbb is körülményeimről kell, hogy szóljak. Én hon, F.-án, soha sem szándékoztam lakni, testvéreim közűl is csak kettő maradt ott. Régi tervem, város közelében telepedni le, hol célszerűbb a gazdálkodás, és könnyebb az élet némely kellemeit élvezni. Azért öntől függ, édes Juliám, elhatározni, hogy hol telepedjünk meg.

Főfeladatom minden erőmet megfeszíteni, hogy kegyednek lehető kényelmes életet biztosítsak és csak akkor leszek boldog, ha ezt elértem. Mindkettőnknek több szellemi, mint anyagi szükségletünk van. Én a lármás társaságokat soha sem szerettem, az ivásnak, kártyának barátja nem vagyok, az egész világgal testi-lelki barátságra szövetkezni soha sem volt gyengém. Nem képzelek nagyobb boldogságot, mint oly társalgást, hol a lélek és szív élvez. Nekem egy csendes, benső, bizalmas házasélet az ideálom, nem annyira visszavonulva mint a remete, de nem követve minden fényűzésöket és bolondságot.

Szeressen egy kissé és nincsen kincs, melyért szerelmétől meg tudnék válni. Én szeretni fogom, angyali Juliám! mint férfi még nem szeretett, imádni, mint Istenemet!

Remegek a gyönyörtől e boldogság képzetében. De mit is kívánjak? Oly elhagyatva érzem magamat, mintha az északi póluson lennék.

A fekete jósnőnek ne higyjen; még négy évig várni? Az lehetetlen. Annyi erőt nem érzek magamban, hogy ezt kibirjam. Addig is édesek legyenek reggeli álmai, annál kevesebbet tudok én aludni. Tizenkét óra előtt ritkán alszom el s már reggel négy-öt órakor mindig ébren vagyok. Hol van az én régi jó álmom, midőn csak akkor kezdtem igazán aludni, mikor a lovagdába fujtak? De örömest tűröm az álmatlanságot, csak önnek legyenek édes álmai.

Szegény Erzsi gyengélkedése aggaszt, de talán gyöngéd testvéri szeretete képzel veszélyt. Kezeit számtalanszor csókolom. Ne feledkezzék meg édes, drága Juliám, igazán szerető

Józsijáról.

XXIX.

Halmos, 1851. október 30.

Ha tanuja lenne ezen levélírásnak, sajnálkoznék felettem. Testileg fáradtan, eltörődve, nagy nyomorúság közt ülök hideg szobában, hogy a dermedt kezek alig bírják a tollat.

Nagy takarítás van s én a lárma és rendetlenség elől az atyám szobájába menekültem, a sok bosszúság miatt igen haragosan s csak az engesztel ki, hogy önnek írok.

Boldog Isten, kocsizörgést hallok! vendég jön; csak ez kellett még!

Félbe kell szakítani az írást.

Este 10 óra. Tehát elmondok mindent. Anyámnak hirtelen Váradra kellett utaznia, atyám hívására. Vasárnap pedig gazdatisztünket is oda kellett küldeni; ennélfogva nekem kellett átvenni nemcsak a háztartást, hanem az összes gazdálkodást is. Pedig ehez mitsem értek. Képzelheti, mennyi bajom, fáradságom és bosszúságom volt! Én igyekeztem, mennyire tőlem telt, mindennek eleget tenni. Azután rossz időben, hidegben, esőben majdnem egész nap szabad ég alatt járnom, fáradnom a lerogyásig, csakhogy szüleim megelégedését kiérdemeljem.

Ma megérkezik anyám és igen megharagudott, hogy a házat rendetlenségben találta, pedig én meg akartam lepni, hogy mindent tisztán találjon, s ezért jól leszidott, pedig én jót akartam és eleget fáradtam.

Ez fáj!

Talán hiba, hogy ezt önnek megírom, de akarom, hogy ismerjen meg, és ne tartson jobbnak, mint aminő vagyok. Egész nap sírtam és nem tudtam megnyugodni, holott most már belátom, hogy kötelességem lett volna anyámtól bocsánatot kérni, amiért megharagítottam. Most, hogy önnek elpanaszlám keservemet, női szokás szerint megkönnyebbültem. Kinek panaszoljak, mondjak el mindent, ami fáj, vagy megörvendeztet, ha nem önnek, ki egyedül barátom, ki vezetőm és mindenem lesz az életen át?

Hogy is tudok ily csekélységeken fennakadni, midőn szívem telve a jövő boldogság és reménnyével?! Valóban kevésbbé kellene önt, drága Józsim, szeretnem, ha emléke sem lenne képes megvigasztalni.

> Te eljövél és szívemet
> Mint nap, ha kél a bérc felett
> Sugár hatotta át.
> Szerelmed napom...

Igen, Phoebusom, mindenem, kihez én mint a föld tekintek fel és kérlek világíts és melegíts éltető sugaraiddal.

Azt hiszem, napról-napra jobban szeretem; hová fog még érzelmem emelkedni? Ön azt mondja már első percben úgy szeretett, mint most, ez tehát nem emelkedhetik mint az enyém.

Mit küldjek ez est emlékére, midőn magamat önnek örökre eljegyzem?!

> Ha fölreszket ajkam szent imára,
> Érted lesz az s boldogságodért!

Szentebbet és üdvösebbet nem küldhetek, ma és mindenkor, mint buzgó imámat.

Isten, a magasban, hallgass meg és adj szabadságot, boldogságot annak, kiért kész vagyok bármit szenvedni. Áldj meg már egyszer bennünket, hogy én is áldhassam szent neved, amen!

* * *

Hajamat kívánsága szerint ismét levágtam. De most végzem, mert éjfélre jár az óra és a pósta korán indul, még ma be kell küldenem az expeditornak. Még egyszer Isten áldja, és árassza el minden boldogsággal, mi halandónak csak juthat. Jó éjt, forró kézszorítást.

Julia.

XXX.

Arad, 1851. november 5.

Igen köszönöm, édes Juliám, hogy életviszonyaiba annyira beavat. Nem szeretne, ha nem kívánna vélem mindent közölni. Örömeit véle oszthatni, boldog leszek. De teljes joggal követelem, hogy fájdalmaiban is részt vehessek. Ez a közösség, ami bennünket igazán egymáshoz köt; enélkül szerelem nem létezik. Érzem fájdalmait és még ebben is élvezetet lelek, mert még összébb köt bennünket. Az örömben önző az ember, de a fájdalom megosztásában van az igazi legmélyebb érzelem, mely ád önmagunkból valamit a szeretetnek, a szenvedést megkönnyíti, a másik félben pedig oly kimondhatatlan érzést gerjeszt, mely keserű ugyan, de mégis jól esik, hogy a világ minden örömeért sem cserélném el.

Sajnálom, hogy oly örömnélküli viszontlátásuk volt, de édes Juliám, ön nem képzelheti, mennyi gond, aggodalom áraszthat el egy szerető anyai szívet. Az út fáradalmai is okozhatták rossz kedélyhangulatát. Az érzelmek legszentebbje feljogosít azon kérésre, méltasson bizalmára, mert a legmélyebb tisztelet vonz házukhoz, és büszke leszek e bizalomra, mit megérdemelni legnagyobb boldogságom.

Milyen szerencsés ön, kedves Juliám, hogy oly imádandó szülőkkel áldotta meg az ég! Mily boldogság oly angyali jóságú anyát bírni és oly nemeslelkű, tiszteletre méltó atyát. Ezen érzéseket talán annál inkább felfoghatom, mert magam már évek előtt meg lettem fosztva e szerencsétől.

Én ezelőtt ellensége voltam az álmoknak, s csak most látom be, mily nagyszerű ajándoka ez a természetnek, és hálára borulok le gyönyörteljes képei előtt. De fájdalom, e képek oly gyorsan repülnek el, nem hagynak maguk után egyebet, mint a vágyat teljesülésök után.

Ismét egy tündérvárat röpített légbe. Mégsem tudja, mennyire szeretem! Mily árvaság, nélküle lenni, mily kín, azon reménytől megfosztatni, mely minden kellemetlenség, szomorúság közepette is annyira boldogított! Nem csodálom, hogy hajam őszül, bár huszonhetedik évemet csak pár hét múlva érem el. Valódi boldogság hiányában csak ez tarthatja fenn a bátorságot. De remélem, mit kegyed nem akar tenni, a kormány által nekem engedtetik meg. Albrecht herceg igen elégedetlen az országban való fogadtatásával, s átlátja, hogy körútjában mindenütt csak annyi történt, mennyit a hatóságok parancsa eszközölt, de csak kevés szívességre és semmi lelkesedésre nem talált. A herceg belátja ezt és föladatának meg akar felelni, hogy a király, a nemzet és a kormány közötti békét helyreállítsa. Hogy sikerül-e? Meglátjuk. Addig is reméljünk.

Kézcsókom ő méltóságának, legszívesebb üdvözletem nővéreinek. Ne feledkezzék meg édes, édes Juliám arról, kinek az ön szerelme élete,

Józsijáról.

XXXI.

Halmos, 1851. november 7.

Édes, szeretett Józsim! Sorait hajnalban vettem, ha álmomat elűzték is, ébrenlétem megédesítették. Mennyire túlbecsül, mennyire önmaga szerint ítél meg! Csak legalább örökké tartana e szellemi vaksága, hogy sohasem látná be tévedését!

Azt írja, keveset számítottam a háztartásra, ez azért van, mert mentől többet a kert jövedelméből akarok előállítani, az én személyes költségem pedig most is kitelik 120 forintból, a téli felsőt és fehérneműt kivéve, mert atyánk minden leányának havi tíz forintot ad, én nem költöm el azt sem, hanem a többi nővéreimnek adom kölcsön, mert én nem tudom, hogy ez miért van, de egy ruhámat sem szaggatom el, talán örökké tartana, ha el nem ajándékoznám; így vagyok a lábbelivel is. Azért nekem igen kevés kell, hozzá ruháimat magam varrom, csak néha hozatok egyet Pestről, hogy nevetségessé ne váljak a divat miatt. Főkötőt és kalapot is tudok csinálni.

Mi igen sok költséggel élünk. Atyámnak kétszázezer forintot érő birtoka van, de az rosszul kezeltetik, ő nem ért a gazdálkodáshoz és mindenki megcsalja. Hanyagul megy minden, sok spekulációba keveredett és mindenbe belebukik. Többek közt a forradalom alatt szerződött a vasutakkal és slippereket szállított, felvett előre ötvenezer forintot, az ellenség felégette Tokajnál, Szolnoknál és most perelik. Igy megy mindenben! Lehetetlen így tönkre nem menni; ő nem tud takarékos lenni, *csak úr*. Ő csak szobatudós, nagy politikus, de a praktikus élethez nem ért. Én hiszem, ha rám bízná a dolgait, jobban elvégezném, de ő mindenkinek hisz, az alárendeltjei mind megvagyonosodnak, ő meg elszegényedik. Sok cselédet tartunk, anyám nagyon bőven főzet, mert sohasem tudjuk hányan kelünk föl az asztaltól. Sokszor jön két-három kocsi vendég, mikor már megettük a levest. Ezért folyton el kell készülve lenni a vendégre és a jégveremben rendesen két-három pecsenye készen áll. Én csinálok magamnak jövedelmet. A többi közt aszalt gyümölcsből. Anyám a kertünkből a hulló almát nekünk ajándékozta, a nővéreim nem akarván véle bajlódni, eladták, én megaszaltattam. Vettem még hozzá szilvát, vékáját tiz krajcárért és azt is megaszaltattam és eladtam vékáját egy forintért; három vékából lesz egy aszalt. Tavaly bekaptam érte harminc forintot. Nagy szilvás kertünkben van aszaló és mindig annyi kiszáradt fa, amivel meg lehet aszalni. A hetesünk pedig, az én tejtestvérem, aki érettem a tűzbe menne, egy pár krajcárért dohányra, vágja a fát üres óráiban mulatságból és végzi a fűtést. Aztán van egy zsidóm, a veres Farkas, akinek nagy kegyeiben állok, mert ő a zsidók előtt nagy tekintély a tudománya miatt, előtte pedig én vagyok nagy tekintély, az ó testamentumi nagy ismeretem miatt, ezért igen tisztel engem, sőt héberül is tanít, már tudok is néhány szót és az a, b, c, alef, bet, gimmel, dalet stb. E zsidó tehát aszalja az én gyümölcsömet igen csekély fizetésért. Lássa, milyen élelmes vagyok, ne féljen, nem halunk éhen.

Nem alkotok illuziókat, csak szerelmére számítok s ha nem lennék boldog, csak enmagam okolnám.

Azt kérdi, hol lakjunk? Én erre felelni nem tudok, mert Magyarországot arra kevéssé ismerem, de ha lehet, Pest közelében szeretnék, hol néha mégis szellemi élvezetben részesülnék.

Én annyira félek, hogy mi soha egymáséi nem leszünk, hogy az írigy sors valami fátuma elszakít bennünket!

Ismét visszatérek a prózára. Ön még mindig attól tart, hogy nem fogom magamat a szegénységbe találni, pedig már meggyőzhettem volna erről. Érzek én magamban annyi tevékenységet, hogy a háztól is szerzek annyi jövedelmet zöldség, gyümölcs- s egyebekből, hogy jóformán elég a házi szükségletre.

Még egy kérésem van. Én rendkívül szeretek lovagolni. Nekem ugyan nincs lovam, mert atyám nem engedte meg, de b. Sz. Gyula megtanított és ő náluk többször lovagoltam b. P.-éknél is, kinek leánya szintén lovagol. Nem tudok ugyan még jól és azért az ön oktatására is szükségem lesz, de ez annál nagyobb gyönyörűségemre szolgál, ha megengedi.

Mennyire megegyezünk abban is, hogy a társaságot nem szeretjük. Én csak a bizalmas kört szeretem, hol az ember egymás tekintetéből olvas.

Azt hiszem, testvérei közül leginkább Marihoz fogok vonzódni. Fivérei közt még nem ítélhetek, míg meg nem ismerem őket. Ön pedig, bizonynyal kedves Jozámhoz fog, kit én is legjobban szeretek.

Ezelőtt nem féltem a haláltól, most még a gondolatától is irtózom, kivált ha önre gondolok, édes egyetlenem! Szeretném a Styxbe mártani, hogy halhatatlan legyen.

Álmaim is eltűntek egy idő óta, alig alszom pár órát, reggel is oly korán ébredek! Nem csoda, hisz oly sok aggaszt.

Egyet szeretnék még tudni. Mondja meg őszintén, nem féltékeny? Mert valami titkom van, mit meg akarok gyónni.

Nekem külföldön egy jó barátom van, akivel levelezek, kit igen tisztelek, becsülök nemes jelleme miatt. Hogy ő mit érez irántam? Az az ő titka. De szerencsétlen, s leveleim neki nagy vigaszára vannak, azért kérem engedje meg, hogy ezt tovább is folytassam. Ha akarja, egy levelét elküldöm önnek. Ugy-e, nem fogja levelezésem, akadályozni?

Most a magnetizmusról olvasok. Csodás dolgokat ír. Próbálják meg, igaz-e? Kérem csütörtökön este 9-től 11-ig legyen a szobájában a karszékben és gondoljon reám, én is így teszek. Azaz legyen szellemi rendezvous-nk. Meglátjuk, megjelenünk-e egymásnak.

Isten áldja édes drága Józsim, az ég tartsa meg számomra és tegye boldoggá!

Alig tudok tőle megválni.

Julia.

XXXII.

Arad, 1851. november 11.

Mily nemes lelke van, édes Juliám! Jelleme oly magasan kiemelkedik a közönséges emberek fölött, mint a nap a föld fölött. Igen természetesnek találom, hogy kinek egyszer szerencséje volt kegyeddel találkozni, rendkívüli vonzalmat érez iránta. Távol legyen tőlem, hogy bármitől is megfosztani akarnám, mi önnek örömet okoz. Meg vagyok győződve, hogy szíve legtisztább sugallatát követi, midőn egy szerencsétlennek mennyei jóságával új erőt, kitartást nyujt. Ha nem lett volna ideálom, szűntelen új meg új vonását ismerném meg gyönyörű jellemének, de én mindig a tökéletesség mintaképének tartottam, azért semmivel sem lep meg. Sok szép tulajdonaival ismertetett már meg, de olyannal még nem, melyet szeplőtlen jellemében én már nem feltételeztem.

Legforróbb hálámat, imádott Juliám, nyiltságáért, nem mondhatom mennyire boldoggá tesz. Ha nem szeretném annyira, mindenek felett, ha bizalmam nem lenne annyira határtalan, megvallom félnék. Egy tekintete szerencsétlenné tenne, melylyel mást boldogít. De szent a meggyőződésem, hogy nem tudna igéretéről megfeledkezni. Annyira bízom angyali jóságában, hogy nem hihetem, képes lévén engem magához, az istenséghez felemelni és aztán elhagyni, s ezáltal az emberek legnyomorultabbjává tenni.

Bizalmam, kedves, angyali Juliám oly határtalan, hogy féltékenységgel soha kínozni nem tudnám. Barátait szerencsémnek tartandom enyémeknek is nevezhetni, mert tudom, nemes lelke soha méltatlan érzelmekre nem hevülhet. Nem kérdem még nevét sem azon szerencsétlen szerencsésnek. Kiváncsiság lenne levelei tartalmáról meggyőződni. Ha örömet szerez magának,

folytassa levelezéseit. Örömeit soha sem fogom feldúlni. De egyre kérem, édes, kedves Juliám! És nemde teljesítendi? Igen szerencsétlenné tenne kérésem megtagadásával. Nemde, első levelében megírja neki viszonyunkat? Hogy Isten és ember előtt jegyesek vagyunk és csak a kegyetlen sors az oka, hogy még nem egyesülhettünk. Emlékszik-e még, midőn a házaséletről beszéltünk, én azt állítám, ha a férj esküjét, nejének adott igéretét megszegi, a nőnek joga van represszaliákat használni. És ön a legnemesebb tűztől hevülve, visszautasítá ezen állításomat és a nőt még azután is a kötelesség ösvényén maradandónak állítá. Ennyi nagylelkűség előtt lehetetlen volt a legmélyebb tiszteletre nem ragadtatni.

Igen, öné e szív, mely boldogítani teremtetett. Látom magamat egy csendes házi körben és önt, lelkem Juliám, megelégedett angyali mosolyával, s én kimondhatatlan boldog vagyok azon hitben, hogy nem érzi magát rosszul mellettem. Hogy nem bánta meg, engem a legboldogabb férjjé varázsolni. De Istenem, mikor, mikor érjük ezt el?! Addig is, mindig jövőnk elrendezésével foglalkozom. Gondolkozom, számítok, mert csak az ön boldogítása az, szeretett Juliám, mi örökké elfoglal. Mondja, édes angyalom! hiszi-e, hogy elégedetté lesz? Ez kimondhatatlan boldoggá teend.

Nekem igen kevés szükségleteim vannak, anélkül, hogy ezeket nélkülözéseknek tekinteném, mik nélkül el tudok lenni, de a dohányzás lemondásáért igen drága árt fogok kérni. Oh én háromszáz csókkal meg nem elégszem, hanem számtalanszor háromszázat fogok követelni, fösvény, úgy-e, nem lesz?

A lovaglás igen nagy élvezet, de igen nagy fáradsággal jár. Remélem, ezen kívánságát is teljesíthetem, de mindjárt első pillanatban alig lesz teljesíthető, azonban igen boldognak érzendem magamat, ha evvel örömet szerzek önnek. Magam is igen szeretek lovagolni s előre örvendek az élvezetnek, ha oktathatom a lovaglásban.

Azt kérdezi, hány évre itéltettem? Tizenhatra. Nemde megijedt? Tizenhat év egy fél élet. Most már én is soknak találom és félek reá gondolni. Pedig egykor igen közönyösen vettem, sőt örültem, hogy mindössze is csak ennyi az egész.

Valóban bámulatra ragad. Ennyi gyakorlati észt, ügyességet, háziasságot ilyen szellemi képességgel egyesülve még nem láttam, sőt nem is képzeltem.

Midőn mindenre készen voltam, már tudtam, milyen alacsony érzésű emberek léteznek. Ha csak magam tudnám, nem szólanék, megbocsátanék e hitványoknak, mert talán ők nem tehetnek róla, hogy gyávák és félnek a haláltól, de miután nyilt titok, és mind tudták a bajtársaim, hogy kettő közülök engem gyalázatos módon elárult. Mert míg a többi testőrtársaim valamennyien csak tizenkét évet kaptak, én egyedül magam ítéltettem tizenhatra. Igen sokan tudják, mondom, hogy ezt két társamnak köszönhetem, kiknek nem volt elég bátorságuk, saját tettök következményeiért megfelelni, kik nem szégyenlették magukról a felelősséget elhárítani. Avval védekeztek tudniillik, hogy én, miután ők azon tettöket, hogy átjönnek a magyar sereghez megbánták és Bécsben maradásukat kijelentették, én kivont karddal kényszerítettem őket adott szavuk betartására és az áttérésre és így csak az én kényszerítésem következtében bonyolódtak a forradalomba. Szerencsémre, az egyik csak az én elitéltetésem után hallgattatott ki, tehát elitéltetésemre nem volt befolyással, a másiknak nevét úgy hiszem nem kívánja tudni. Ilyen helyzetben gondolhatja, milyen nehéz mentő okokat találni, s milyen befolyása van kiszabadításomra.

Bár még nincs szerencsém ismerni kedves Józa nővérét, de érzem, hogy én őt nagyon fogom szeretni. Tehát holnap a szellemi légyotton találkozunk kilenctől tízig. Csókolom őnagyságaik kezeit. Isten áldja, drága Juliám, engedje kezeit csókjaim millióival elárasztani szerető

Józsijától.

XXXIII.

Halmos, 1851. november 13-án.

Kedves Józsim! Mennyire örültem ma, hogy levele váratlanul, egy nappal hamarább érkezett. Ezer köszönet!

Én mindig remegek a jövőtől, még soha nem voltam boldog, egy hang súgja, hogy nem is leszek az. Hiába festem a jövőt rózsaszínben, az mindjárt beborul és sötét felhőket látok látóhatáromon.

Miért írta azt, hogy én nem akarom meglátogatni? Ugy-e csak az a rossz tolla az ön akarata nélkül írta. Hogy gondolhatna olyat, édes Józsim, hogy én nem akarnám látni, mikor örökké körében szeretnék lenni. M.-néhez már nem megyek, miután ő az anyjához megy lakni. Szegény Klára, mennyire sajnálom! Mily szörnyű kín lehet egy szerető férjtől elszakíttatni! Szegény Mánn Józsi, hazafiságának áldozata.

Ő oláh születésű, de bárkinek például szolgálhat a hazafiságban, Mihályi Gáborral együtt. Csak nekik köszönhető, hogy a nép ott is, mint Erdélyben, fel nem lázadt, mert e két igaz hazafi nem engedte fölbujtani, hanem higgadt bölcseséggel kormányoztak mint főispánok és nagy befolyásukat a békére használták föl. Mindkettő méltó fia hazájának és példát adhat az oláhoknak, mivel tartoznak hazájuknak, ha hamis és vak elfogultság félre nem vezeti őket.

Ugy szeretnék gyakran önről álmodni, édes Józsim, de ez oly ritkán történik, pedig nemcsak napközben, de különösen este, lefekvéskor leginkább önre gondolok. Előveszem utolsó levelét, olvasgatom, párnám alá teszem, mint gyermekkoromban a leckémet, önre gondolva alszom el.

Most Marc Aurél életrajzát olvasom Fesslertől. Végtelen érdekes és szép munka, valóban klasszikus. Én igen szeretem a történeti dolgokat, ha szépen vannak írva, még a történeti regényeket is. Jobban megmarad az emlékünkben, ha az író képzelődésével földíszíti, mint a szárazon megírt história. A regénynek is legyen nemesebb célja mint a puszta mulatság, legyen nemesítő és oktató hatása.

Mellette még Tiedge Urániáját és költeményeket olvasom, holott szakácskönyvet kellene. Lássa, milyen vagyok, ugy-e, borzasztó? De ne essék kétségbe, megjavítom magamat.

Oly szép idő van. Sokat vagyok a kertben, pedig itt már kopár minden, a fák lombtalanul állnak, leveleik a földön halva, csak a fű küzd még zölden az enyészet ellen. Oly szomorú minden, a valót ábrázolják, mert hisz mindennek meg kell halni. Csak a szerelem nem hal meg, ugy-e nem?

„Sag, wie schwindet Liebe? -
Die wars nicht der's geschah."

Vajjon sok év mulva is oly hőn fog-e szeretni, mint most? Most azt képzeli, de vajjon igazán? A tapasztalat mást mutat. Igaz, hogy a mi szerelmünk különbözik a másokétól.

Nem hiába mondják, hogy az illat is emlékeztet kedves személyekre, vegyen sok papirt, hogy önt érezzem rajta, mert igen üzleti szaguk van. Már gyermekkoromban, ha hazulról levelet kaptam, felbontásakor beszívtam a léget, mit magában rejtett. Forró kézszorítást küld hű

Juliája.

A napokban fájdalmas csalódás ért. Valaki mondta, hogy az elítéltek harmadrésze amnesztiát kapott. Képzelhető nyugtalanságom, míg a névsort meg nem láttam. Végre egy vendégünk felvilágosított, hogy tévedés az egész és a hirlapok csak az eddig elbocsátottak teljes névsorát közlék. Oh Istenem, meddig kell még várnunk!

XXXIV.

Arad, 1851. november 19.

Kedves, édes Juliám! Szerelmem történetét ismeri, tudja, hogy első pillanattól szerettem és szerettem annyira, hogy éreztem, nélküle számomra boldogság nem létezik. Egy éve ezen boldog pillanatnak és nem mondhatom, hogy jobban szeretném, mert már akkor meggyőződtem:

Te vagy nékem a világon,
Reménységem, boldogságom.

De mégis minden órában türelmetlenebb leszek. Mindig jobban érzem, hogy életem így nem élet. Csak a remény tartotta fenn lelkemet egy hosszú év lefolyása alatt az elcsüggedéstől.

Egyetlen vigaszom kedves levelei. De mily türelmetlenül várom, magamra nem ismerek. A türelmetlenség lángja emészt. Engem egy rendkívüli szimpátia vonz önhöz, édes Juliám, mely lelkemet válhatlanul közelében tartja levarázsolva. Közelében képzelem magamat, angyali vonásai oly élénken lebegnek lelkem előtt, mintha szemeimmel látnám.

Utolsó levelében szellemi találkát adott. Kimondhatatlan nyugtalansággal vártam a csütörtököt és a kilenc órát. Végre az idő még ólomszárnyain is elérkezett és sikerült egy unalmas társaságtól szabadulnom és az ablaknál a széken helyet foglalnom. Szobám sötét volt. Féltem, hogy a világosság megsemmisíthetné az óhajtva várt viziót. Lelkem messze volt. Ön körüllebegett, szeretett Juliám! Meddig voltam ezen állapotban, nem tudom. Mindenről megfeledkeztem, kegyedben éltem, lelkem azon nagy távolságot, mely köztünk létezett, egy perc alatt átrepülte. Láttam önt, lelkem angyala, szobájában ülve egy trónuson, fején glóriával, arca felém volt fordulva s szemei lelkesen sugározva, mintegy átszellemülve rám tekintettek. Egy pillanat, s lábainál termettem, hogy a másikban ön által keblére emeltessem! A boldog pillanat egy percig tartott, azután az óra ütése magamhoz térített, tizet ütött. Hiába foglalám el ismét ülőhelyemet, a vizió eltűnt.

Én hiszek a magnetizmusban, bár azon természetfölötti meséknek, melyekről már annyit olvastam, hitelt nem adok, csak mint érzést hiszem, mely egymáshoz vonzza az embereket és a látományok csak a felizgatott képzelődés szüleményei, mely forrón óhajtott vágyainkat mint valót varázsolja elénk.

Én hiszek az előérzetben is. Mikor Munkácsról eljöttem, egy valóban gyönyörteljes utat tettünk. Valamennyi közt azonban én éreztem magamat legjobban. Okát nem foghattam fel, de valami eddig nem érzett jólét, oly lelki gyönyörűség futott át minden idegemen, mit megérteni nem tudtam. És csak gondolja el, édes Juliám, amint Halmos határához értünk, egy fiatal párral találkoztunk, kik esküvőjükre siettek. Én nem tudnám megmondani, mit éreztem. És alig érünk be Halmosra és állunk meg a korcsma előtt, ismét egy másik pár jött ki a templomból.

Mit mond ehhez, nem-e az ég ujjmutatása volt ez? És első találkozásunkra emlékszik-e még, minő hatással volt reám? Annyi jel, elhitette vélem, hogy csak önért vagyok teremtve. Felfoghatlanok a természet titkai. Én kétkedtem, hogy volnának élethosszabbító cseppek, és meggyőződtem, hogy önnek egy tekintete új életet csepegtetett belém, édes, édes Juliám! Ahová ön bevonul, onnan a szerencsétlenségnek távoznia kell. Nincs oly élet, az élet oly baja, veszélye, szenvedése, melyet önért, imádott Juliám, el nem tűrnék.

Csak boldog legyen! Hátha még az enyém lesz! Remegek e szót kimondani, hogy az egek megírigylik azon boldogságot, melynél nagyobbat nem adhatnak. Talán azért is kell oly soká várni, míg ki nem érdemlem szenvedéseimmel. Jóságának egy sugara mennyei boldogsággal áraszt el és keserű helyzetemről is megfeledkeztet. Mily érzés, ha szemei napjának sugarát

reám árasztja, ha édes hangja szívemig hat. Hányszor sóhajtok fel napjában: Istenem, mikor virrasztod fel már azon napot, midőn a legszeretetreméltóbb nőt, imádott Juliámat igazán enyémnek mondhatom! De egyszer mégis csak el fog következni és talán nem soká. M. Andor igen biztat, igéri, hogy rövid idő alatt jön egy amnesztia és én is e boldogok közt leszek.

Szeretett atyja a legmélyebb hálára kötelez. Kedves anyja kitünő tulajdonai, szívessége, jósága, finom tapintata, a legmélyebb tiszteletre késztet, kedves atyja, mint a legjobb atya és tiszteletreméltó férfiu áll előttem. Engem nem ismer, mégis oly meleg részvéttel viseltetik irántam, hogy hálájam ezt meg? Pár nap előtt felszólított olyan adatok közlésére, melyek által szabadságom kieszközlése sikerülne. Megvallom, ilyen adatokat nem tudok adni.

Mindnyájoknak kézcsókjaimat küldöm. A korunk épen összeillő, csakhogy én idősebbnek látszom, önnél ellenkezőleg van, minden társam tizenhét évesnek tartja. Számtalanszor csókolja kezeit, forrón szerető

Józsija.

XXXV.

Halmos, 1851. november 19.

Min kezdjem levelemet? Az érzemények mint zavaros káosz bolyongnak keblemben, s nem tudom, melyiket ragadjam meg előbb. Atyám megérkezett, de csak pár napra, azután körutat tesz a körüllevő megyékben és Aradon önt is meg akarja látogatni. Kértem, vigyen engem is, de nem lehet, mert titkárát kell vinnie.

Istenem, csak láthatnám már, hacsak egy percre is, hogy szemeibe tekinthetnék, hogy mondhassam, mennyire szeretem, ha ugyan ezt szóval kifejezni lehet!

Oh! csak szabadság, szabadság, jőjjön el a te napod! Áraszd el szívünk boldogsággal, légy őrző angyalunk!

Édes, szeretett Józsim! Ön oly jó, oly igen-igen jó, nem tagadja meg kéréseim, sem óhajtásaim. Hogy lehetnék én oly hálátlan, hogy akármily kivánságát megtagadjam? Kérjen bármit, amivel örömet okozok és én boldog leszek azt teljesíthetni. Szívem megremeg örömében, hogy annyira szerettetem. Elfogódik keblem, s mintha szívem meg akarna repedni a nagy boldogságtól. Oh, bár önthetném szívem a papirra, hogy láthassa, mily édes reményekben ringatom magamat, mennyire hiszek benne édes szerelmem, s mennyire meg vagyok győződve, hogy boldoggá teend, s hitem, bizalmam semmi sem tudná megingatni.

Igen örvendek, hogy kivánságát teljesítettem és azon barátomnak megírtam, hogy menyasszony vagyok. Ő oly becsületes, nemeslelkű és finom érzésű, hogy tudni fogja eltalálni azon hangot, melyen hozzám szólnia kell. Én hiszem, ha elolvasandja leveleit, meleg szimpatiára fog iránta ébredni. Mily jó az őszinteség, néha talán a legártatlanabb dologból félreértés támad, holott ha az illetők őszinték lettek volna, ezt elkerülik. Oh én mindig őszinte leszek iránta, édes Józsim, mily kellemes érzés, ha nem kell valamit titkolnunk!

Ön még mindig remeg határozatomtól; tudja meg tehát, hogy semmi sem választhat el öntől, öné akarok lenni, jőjjön bármi, ha még a tizenhat évet ki kell is várnom. Hibáimon igyekszem javítani, hogy az ön ideáljához méltó legyek és kérem Istent, adjon erőt feltételemhez. De félek, félek, nem tudom mitől, mintha valami sugná, hogy sohasem leszek boldog.

A jövőbeni látás tehetségét nem kívánom magamnak, az Isten ezt igen bölcsen határozta így, mert ha előre látnánk szenvedéseinket, úgy hiszem, kevesen lennének, kiknek erejük lenne avval megküzdeni, hanem sokan véget vetnének éltüknek.

Még mindig kételkedem Napoleon nagyságában, ő nagy katona volt, de zsarnok, ki ellenvéleményt nem tűrt és dicsvágyának milliók életét feláldozta, az előttem nem lehet nagy ember. Csak az *nagy,* aki az emberiség jóltevője, és véleményem szerint ilyen kevés van a históriában. Mátyás és Nagy Lajos, Washington és Rákóczy Ferenc előttem nagyobbak.

Hogyne emlékezném azon napra, amelyen először láttam! Úgy boszankodtam Janira, hogy annyira elfoglalta, holott én szerettem volna véle mentől többet társalogni.

T. P. itt van, Erzsi már egészen jól van, úgy látszik, csak a szerelem tette beteggé.

Köszönöm, nagyon köszönöm, hogy a lovaglást megengedi. Mily élvezet lesz együtt száguldozni!

Józa azt állítja, igen fukar vagyok a csókkal, igaz, hogy még nem ízleltem, mert apámat kivéve, férfit nem csókoltam.

Valóban, alig hinném, ha nem ön mondaná, hogy lehettek oly gyáva, gonosz lelkű társai, kik a más kárán, sőt életén vásároljanak maguknak engedményeket.

Atyám azt mondta, hogy önnek rokonai igen sokat fáradtak érdekében. Különben legyen meggyőződve, hogy atyám is mindent el fog követni, mi tehetségében áll.

A kedves Marival igen szeretnék megismerkedni, s alig várom, hogy őszinte rokonérzet csatoljon egymáshoz.

Csütörtökön a világítást kivitettem, hogy félhomályban legyek. Leültem a kis diványra, s képzelőtehetségem egész erejével állítám önt magam elé. Egy óra hosszat volt előttem, de nem a szelleme, csakis a képzelődés erejével. Úgy látszik, nem vagyunk eléggé szellemi lények, mert a magnetizmus nem bír hatással reánk.

Gróf Teleki Blanka a legszigorúbb fogságot szenvedi, Isten tudja, mi lesz véle!

Jó éjt, szeretett Józsim, késő van. Tizenegy óra, aludjék jól, imám kiséri álmában is, hogy holnap ismét felüdülve ébredjen.

Atyám csakugyan megy Aradra. Istenem, miért nem mehetek vele? Ne ijedjen meg tőle, hogy első látásra igen komor, szigorú kinézésű. De a legjobb ember a világon. Úgy-e, ön szeretni fogja? Nagyon különc természetű, s ha az ember nem találja el a hangot, melyen vele társalogjon, rideg és gúnyos. De önnek oly jó, kellemes modora van, hogy lehetetlen, hogy meg ne szeresse.

Ezer és ezer apró örömök alkotják a boldogságot, s én ezekből hervadhatatlan koszorút fonok homlokára. S e boldogságot nem cserélném el semmi kincs, hatalom vagy gazdagságért.

De egy nőnek más feladata is van, mint csupán enboldogságán dolgozni, mert a haza és szerencsétlenek is számot tartanak rá. Ezeket nem szabad feledni, ezek iránt is teljesíteni akarom kötelességemet, csak úgy leszek méltó a boldogságra.

Isten áldja ezer áldásával drága Józsim, forrón öleli szerető

Juliája.

XXXVI.

Arad, 1851. november 28.

Szeretett, drága Juliám! Levelét csak ma vettem, tizenegy nap volt a postán. Sietek írni, hogy magam helyett legalább vigyék e sorok szellememet. Esti 10 óra. Magam vagyok, senki sem háborgat és egészen az Öné imádott Juliám! Nem ismerek kellemetlenebbet, mint midőn Önnel foglalkozva, s magam egészen Önnek szentelve, lelkem ideáljához repül, a külvilág által felzavartatva, a szomorú valóra ébredek és látom, mily messze vagyok óhajtásim tárgyától. Igen kellemetlen, hogy még itt sem ment az ember a társasélet zsarnok szokásaitól, itt is igája alá kell magunkat kényszeríteni. Egész nap nincs nyugtom s különösen este nálam szoktak összejönni, bár legörömestebb magam lennék. De mit mondok, magam! Mikor vagyok én Ön nélkül, angyali Juliám! Nincs oly óra, sem perc, midőn gondolatim tárgya nem Ön lenne. Legtöbbnyire néma hallgatója vagyok a társaságnak. Az előtt igen kedves szórakozásom volt a whist. Most nem vagyok képes játszani, nincs hozzá türelmem. Nem foglalkozhatom ily haszontalanságokkal, mikor szerelmem mindent pótol. Azért unalmat nem ismerek, lelkem, imádott Juliám, minden élvezetet föllel. Ha már a távolban is annyi boldogsággal halmoz, milyen isteni élet lehet közelében lehetni, midőn bájoló szemeibe nézhetek, ha szép homlokáról olvashatom gondolatait, ha angyali ajkairól hallhatom a hangok legédesbbikét, ha édes lehelletét nem a zordon északi szél hozza, hanem közelében élvezve, varázserejével szivemet új életre ébreszti, s mintegy lelkét szívhatom magamba. Ilyen képek ragadnak el, és e mennyei boldogság leírhatatlan előérzetében élek.

Szeretett atyja iránt a legmélyebb tiszteletet érzem. Egy atya, ki családját annyira szereti, Isten helytartója a földön. Hogyan köszönjem kegyeit, melyekkel mint ismeretlent is elhalmoz? Nem óhajtok jobban semmit, mint rokonszenvét megnyerhetni, és égek a vágytól megismerni, hogy személyesen megköszönjem fáradozásait.

Köszönöm, angyali Juliám, hogy *őt* viszonyunkról értesítette. Ön iránti bizalmam oly határnélküli, hogy soha tetteiről számot kérni nem fogok. Annyira meg vagyok győződve egyenes, nyilt jelleméről, hogy ellenkezőjét képzelni sem tudnám. Szerelmem alapja a legnagyobb tisztelet. Tisztelem erényeiért, szeretem szépségeért, mert ennyi nemest, szépet még nem láttam összpontosítva egy nőben sem. Hiszem, hogy boldogak leszünk, mert én önért vagyok teremtve. Kegyed az én napom, mely megvilágítja éltemet, nélküle elhalok, mint télen a természet.

Izlésünk annyira egyező. Ha elérjük boldogságunkat, és én egész nap az Ön jóléteért fáradtam, mily öröm leend legcsekélyebb elismerése!

Úgy hiszem, legrosszabb esetben tavaszig szabad vagyok. Rokonaimra hogy mennyit építhetek, nehéz megmondani. Andor gyenge ember és még kevésbbé mer tenni, minthogy maga is belé volt keveredve a forradalomba.

Mikor jön el már a béke angyala? Sohasem fog már az üldözés megszűnni, az alattomos vádaskodásnak nem lesz soha vége?! A napokban itt számos elfogatás történt, a vésztörvényszék bíráit kutatták ki. Különösen sajnálom szegény Biró Imrét.

Istenem árassza el áldásaival és tegye oly boldoggá, mint kivánja, hűn szerető

Józsija.

XXXVII.

Halmos, 1851. november 18.

Drága Józsim! Tehát csakugyan maradnom kellett. Hiszen tudja, mily fájdalmasan esett, hogy nem mehettem. De birom atyám igéretét, hogy a télen meglátogatom. Isten adja valósulását! Mert a csalódás kimondhatatlan fájdalmas lenne. Kérem, szeresse atyámat, én végettem szeresse, legyen bizalommal iránta, ő azt megérdemli.

Nem tudok mit küldeni, s nem akarom, hogy atyám üres kézzel menjen, hát nagy zavarban vagyok. Kézszorításom helyett a keztyűmet küldöm és Urániát.

Isten áldja és adja, hogy mielőbb láthassam, ezért imádkozom most. Kezeit, ha enyémbe zárhatnám, legboldogabb halandónak mondanám magamat. Isten vele, Isten vele.

Juliája.

A nyelvtant Bekének küldöm, hogy megtanulja a magyar nyelvet.

XXXVIII.

Arad, 1851. december 8.

Kedves, édes Juliám! Kedves atyja ma szerencséltetett látogatásával. Tudja mily kimondhatatlanul szeretem, egyetlenem. Ebből következtetheti, mennyire tisztelem jó atyját, de az szeretetté változott találkozásunk óta. Igen természetesnek találom, hogy annyira szereti atyját. Ön Istennek egy kiválasztott lénye. Mily nemeslelkű, gondos atya ő, az atyák legjobbja. Arca minden vonása jóságra, nagy lélekre mutat, s tiszteletre gerjeszt.

A legnagyobb hózivatarban jött a várba, hála Isten, hogy semmi baja sem történt, mert kocsijába két egészen tanulatlan fiatal lovat fogtak be, és a városból idáig két egész óráig bajlódtak velök. Kifelé még makacsabbak lettek és épenséggel nem akartak menni, úgy hogy gyalog volt kénytelen visszatérni. A szigorú rendet elátkoztam, hogy legalább a kapuig nem volt szabad kisérnem. Kegyeivel annyira zavarba hozott, hogy nem is élvezhettem társaságát, mint óhajtottam volna. S oly rövid ideig maradt nálam, hogy alig tudtam magamat szerencsémbe képzelni. Nem tudom, mivel háláljam meg jóságát, de remélem is, hogy fáradozásait siker koronázandja.

Andor is bizonyosnak igéri kiszabadulásomat a legközelebbi amnesztia alkalmával.

Oly türelmetlen vagyok már, hogy hiába tagadnám, minden sorom elárulja. De nem tehetek róla. Önt ismerni, imádott Juliám és nyugodt maradni tovább - lehetetlen.

Azt hittem, az emberek minden kínzásait nyugodtan tudnám tűrni, s most érzem, hogy Öntől távol lenni, több a pokol minden kínjainál.

Meghalni, egy pillanat műve. Elégszer állottam golyók zápora alatt, és nyugodt voltam; de egy életet élni, mely csak óhajtásból áll, a legnagyobb feladat.

Szeretett atyja védirataimat kivánta. Nehéz feladat, ha nincs semmi mentő ok. Elitéltetésemkor azt igyekeztem bizonyítani, hogy csak azután jöttem el Bécsből, mikor már főhadnagygyá voltam a nádor által kinevezve. És ez tény. De a törvényszék ezt nem vette figyelembe, azután 1849. januárban elbocsáttatásomért folyamodtam, de nem fogadták el. Ez is tény. Erre kény-

szerített akkor őrnagyom G. L., azóta sógorom. De nehéz is ott magát védeni az embernek, hol a tények oly világosan beszélnek, azért mentségemre nem hozhatok fel semmit.

Levelét is ma vettem. Ma egy igazán boldog napom volt, ennyi öröm egyszerre! Nem tudom kedves sorait eléggé csodálni, elég gyakran olvasni. Mentől többet olvasom, annál nagyobb gyönyört találok bennök. Tudja, imádott, édes Juliám, hizelegni nem tudok, azért nem udvariasság, hanem szivem szava, lelkem legmélyebb meggyőződése, hogy soha levélben annyi gyönyört, élvezetet, boldogságot nem találtam, mint a kegyedéiben. Mily üresek George Sand, Pichler stb. irományai az ön érzésteli, lelket lehelő leveleihez képest!

Mily tökéletes, mily angyali lény Ön, édes Juliám, mily magasan érez, eltörpülök mellette. Igyekezni fogok erényeit megközelíteni. Legszentebb kötelességem szerelmére érdemes lenni, hogy soha meg ne bánja, hogy kimondá az isteni szót: „szeretlek!”

Minden örömem azon édes reményben összpontosul, hogy talán rövid időn megláthatom. Hogy édes szemeiből olvashatom szerelmét, s bájos ajkai életet adnak e szónak, hogy kezeit csókjaimmal áraszthatom el. Hogy ... de mit izgassam magamat a képzelődéssel? Tűrnöm kell, remélni a jövőtől.

Irjon, édes, angyali Juliám! Nyugtasson meg, tudassa velem, mint vélekedik felőlem kedves atyja. Ki sem mondhatom, mily boldoggá tenne, ha csak egy kis részecskéjét viszonozná azon szeretetnek, mit személye iránt érzek. Félek, hogy a lovakkali baj egész napra megzavarta jó kedvét. Igaza van kedves atyjának, hogy mily borzasztó lenne, ha évekig kellene várnunk! Hogy tudnék ezért magamnak megbocsátani, hogy Önt, egyetlen szerelmemet szerencsétlenné tettem! De ez lehetetlen. Ha van fölöttünk igazságos biró, azt nem engedheti. Nem akarhat engemet annyira büntetni, hogy azt, kit istenként imádok, én tegyem szerencsétlenné. Engem megsemmisíthet, csak Önt tegye boldoggá.

Én csak a jövőben élek. Itt minden a szörnyü multra emlékeztet. De azért hálátlan nem vagyok. Vannak perceim, midőn oly boldognak érzem magamat, hogy senkivel sem cserélnék. Különösen gyönyörteli levelei ragadnak el. Ezek csillagok lelkem egén, egy szellemi világ, mely a legboldogítóbb mennybe ragad. Ha e boldogító pillanatokat nem élvezhetném, elhalnék mint az északi vegetáció gyászos hóleple alatt.

Igen megszégyenít, ha jobbnak tart, mint vagyok, és később csalódhatik. Igaz, hogy jól esik, ha mindenkinek nyugodtan nézhetek szemei közé azon tudattal, hogy kötelességemet mindig teljesítettem.

Szégyen volna az emberiségre, ha a hazaszeretetet érdemnek tekintenék. Ahol ez hiányzik, ott nem lehet semmi nemesebb érzelem. Ha ezen érzés oly szent, oly magasztos nem volna, nem halhatott volna meg annyi nemes lélek, felmagasztosulva a hazáért. Hány egyszerű parasztot láttam nyugodtan meghalni azon tudatban, hogy a hazáért történik!

Beke igen köszöni kegyességét, a könyv kitünő és remélem, sikere lesz. Henkl is küldi köszönetét. Engem pedig kivonataival rendkivül megörvendeztetett. Lelkében olvasok, midőn tartalmán gondolkozom.

A keztyüt ezer csókkal halmozom, míg saját kezét nem csókolhatom.

Örökkön szerető

Józsija.

XXXIX.

Halmos, 1851. november 25.

Kedves, édes Józsim! Épen e percben érkeztem haza és adják kezembe sorait. Ki nem mondhatom, mily végtelen örömet szereznek levelei, mily édes érzés tölti el keblemet, ha szeretetteljes szavait olvasom. E boldogságot semmivel sem cserélném föl. Nincs érzés, mely oly kevéssé lenne számító, mint a szerelem, minden, mi azon túl van, számára nem létezik.

Türelmetlenűl várja soraimat? Pedig gyaníthatná azok tartalmát. Nincs bennük egyéb, mint szerelem. Mit írhatnék egyebet?

Napom felosztását kívánja tudni: a délelőtt eltelik gazdasszonykodással, öltözéssel, sétával, varrással.

Ha érdekes olvasmányunk van, és anyánkat halljuk jönni, hirtelen rátesszük a könyvre a munkát és betakarjuk véle, mert ha rajtakapatunk az olvasáson, nagy patáliát csap. Lássa, ilyen gonoszok vagyunk, hogy csaljuk még az anyánkat is! Ebéd után zongorázom, azután sétálok, ha nincs vendég, kézi munka, közben trécselés.

Ekkor jön a törvényszéki tárgyalás, azaz szólás-szapulás, az eseményeket és egyéneket ugyancsak megszapoljuk, hárman vagyunk hozzá elég éles nyelvecskékkel, reszkessen, mert ön is megidéztetik, habár sajnos, csak szellemileg. Este rendesen zongorázom, vagy hallgatom kedves Józám énekét, akinek nincs valami nagyon erős hangja, de igen kellemes alt, melyet élvezettel hallgatok.

Vacsora után jön a hadd-el-hadd; rendesen elcsenünk egy szál gyertyát, aztán pongyolába tesszük magunkat és sorba, minden este másnak az ágyánál ég, a másik kettő pedig mellé ül és olvasunk sokszor éjfélig. Néha megjárjuk, mert anyánk megles bennünket. Szerencsére két szoba választ el tőle: a nagy ebédlő és a mi nappali szobánk, a csoszogó papucsaival, melynek zaját már az ebédlőből halljuk és időnk van hamar kiki a maga ágyába bujni, sőt még horkolni is; a gyertyát pedig eloltjuk, és így mikor belép, sötétséget, csöndet, sőt szuszogást talál és elhiszi, hogy mind mély álomban vagyunk, mert a takaró a fülünkig ér. Az is lehet, hogy átlát a szitán, mert hisz az eloltott gyertya füstje még érezhető. De elég az hozzá, hogy ilyenkor nagylelkűen távozik. Lássa, ehhez tartsa magát.

Vasár- és ünnepnap azonban szabad a vásár, ilyenkor egész nap írok vagy olvasok, ha nem vagyok hetes. Istenem, Istenem! Mikor jön el az a boldog idő, mikor erre nem lesz szükségünk, mikor örökké láthatjuk egymást és nem kell érzelmeinket a hideg papirra bíznunk, mert egy tekintet elég lesz érzelmeink kifejezésére. Mikor a kölcsönös bizalom, egyetértés, gyöngédség által egymás iránti forró érzelmeinket tanusíthatjuk. Félek, hogy ez soha sem teljesül; előérzetem sugja, hogy nem leszek soha boldog. Lássa, milyen kiállhatatlan vagyok! Nekem önt kellene vigasztalni, és ellenkezőleg én vagyok a gyáva, kislelkű, ki örökös lamentációmmal szomorítom!

De végzem, mert késő van. Jó éjt!

Úgy hiszem, más mindenkinek unalmas is lenne ugyanazon érzelemnek örökös variációja. Csak önnek nem. De van-e boldogítóbb azon szónál: szeretlek?! Mily végtelen kéjes érzés futja át valómat, mily isteni érzést kelt szivemben! Oh mondja gyakran, én mindig mennyei gyönyört találok benne, és ki nem mondható boldogsággal felelek reá: szeretlek, oh édes mindenségem!!

De mikor fejezhetem ki élő szóval, tekintetemmel, kezem szorításával érzelmem egész nagyságát? - Atyám megigérte, hogy a télen meglátogathatom. Addig tantalusi kínokat szenvedek!

Ha Öntől levelet kapok, addig olvasom, míg majdnem könyv nélkül tudom. - Aztán mindig, újra meg újra ismétlem magamban tartalmát. Milyen soká is kell várnom a következő levél megérkeztéig!

Nagyon örvendek, hogy a kis kép tetszett; ha tudtam volna, nagyobb gonddal készítem. Csak mehetnék egy nagyobb városba, hogy lefestetném magamat, de itt a lelkek és múzsák pusztájában ez lehetetlen.

Ha Önnek hajlama is lenne a féltékenységre, még akkor sem lehetne az, mert itt az egész környéken nincs egyetlen ügyes, szellemes férfi.

Ön nem gondolt arra, hogy ha nem is az arcképét (ezt remélni sem merem), de legalább csak egy árnyképét, egy silhonettjét ha birnám, mily kimondhatatlan boldoggá tenne! Hogy lehet olyan rossz?! - Pedig azt hiszem, ott vannak, akik festeni tudnak, mert ha olyan ügyes zenészek vannak, bizonynyal festők is.

Atyám elutazott és Aradra is elmegy. Nagyon örülnék, ha egymással megismerkednének, bár atyám néha igen komor és ilyenkor tetszését megnyerni igen nehéz.

Mikor bevallottam neki viszonyunkat, igen meg volt lepetve és nagyon elkomorodott. Azt mondta, kár volt olyan nagyon sietni, mivel nem ismerjük egymást, fél, hogy soká kell várnunk és lesz-e elég kitartásunk!?

A szellemi légyotton én csak természetes alakjában láttam és képzeltem. Mintha a távolból intett volna felém, és mosolygott, de nem szólt, és rövid időn eltünt. Én nem is hiszek azon csodálatos mesékben, amelyekről annyit olvastam. Hogy Ön engem trónuson ülve és glóriával koszoruzottan látott, csak erős fantáziájának tulajdonítom. Halálom után bizonynyal szentté avatnak, azért látott ilyen parádéban, de most csak egy szegény leány vagyok, aki igen messze van a trónustól és dicssugártól. Talán, hogy Önnek szíve királynője vagyok, azért látott glóriával és tündérszépséggel.

Vajjon melyikünk győzi meg a másikat Napoleon felőli véleményéről? - Én önző zsarnoknak tartom, ki hiúságból öntött annyi vért. Inkább boldogította volna hazáját a béke áldásával, a tudományok és ipar fejlesztésével, akkor nagy embernek mondanám.

Isten áldja drága Józsim, kimondhatlanul szerető

Juliája.

XL.

Halmos, 1851. december 20.

Édes, kedves Józsim! Tegnapelőtt vettem sorait, de csak ma válaszolhatok.

Nem mondhatom, mennyi aggodalom, nyugtalanság nem kínzott, két hétig nem tudván semmit róla. Szüntelen várni és egy sort sem kapni, mely megnyugtatott volna. Csak egy álom vidított fel. Mintha itt lettek volna Hollósyval és a kertben sétáltunk, gyönyörű tavaszi napon.

Végre megérkezett levele és én boldog lettem. Figyelmeztetése, édesem, későn jött. Nem tudom mi okozta, de kilelt a hideg és igen beteg lettem, ma van az első nap, hogy jobban vagyok. Fel is használom mindjárt az írásra. Midőn e sorokat veszi, már akkor a legjobb egészségnek örvendek, csak még gyenge vagyok az egy heti láztól. De csekélység volt az egész, higyje el. Csak az esett rosszul, hogy Önt hiába óhajtám, hiába hivtam, nem jött, pedig ha eljött volna, bizonynyal meggyógyulok.

Nem képzeltem, hogy ennyire tudjak szeretni, - de most Józsi, ha öné nem lehetek, megőrülök, vagy meghalok.

Ismét kell egy napot várnom. Mi egy nap? - csak az tudja, mily hosszú egy nap, aki vár. És talán hiába! Óh ha hiába, nem tudom, mi lesz belőlem. Ön is szörnyen szenvedhetett, hogy majdnem egy egész hónapig várt. Istenem, egy *hónapig*, mikor egy nap is ily végtelen hosszú, soha véget nem érő! Szegény, édes Józsim, de sajnálom, hogy annyit szenvedett!

Tovább nem várok, megbontom a rendet és küldöm holnapután a levelem.

Nem akarom, hogy nyugtalankodjék miattam. Isten áldja drága Józsim.

Juliája.

XLI.

Arad, 1851. december 23.

Kedves, édes Juliám!

Miért akar engem ámítani!? Vallja be, hogy igen beteg. Mit angyali jó szíve elakar titkolni, minden sora elárulja. Látszik az írásán, hogy mennyire remegett a keze, hogy csak a legnagyobb erőfeszítés mellett tudta a tollat vezetni, hogy a betegség mennyire elgyengítette. Köszönöm, hogy meg akar nyugtatni, de annál nyugtalanabb vagyok, mert szemeim ellenkezőről győznek meg. Sorai tartalmából, írásáról látom, hogy sokkal rosszabbul van, mint bevallani akarja.

És ha talán állapota azóta még rosszabbra fordult!!

Mily kín a távolság! Kérem imádott, kedves Juliám, ne adja a mérget cseppenkint, ne titkolja mennyire beteg. Ne mondja, hogy már egészséges, mikor talán még a krizisen sem esett át, ha túl van is, nem térhet-e újra vissza!?

Már mielőtt sorait vettem, kimagyarázhatlan nyugtalanság gyötört! Nem tudtam megmagyarázni hallgatását. Húsz napig hiába vártam levelére, s mert a postán ennyi ideig nem késhet, meg voltam győződve, hogy valami szerencsétlenség történt.

Én mindig Önre gondolok. Reggel első sóhajom, este utolsó gondolatom Önhöz repül, imádott, édes Juliám!

A következés bebizonyította, hogy igazam volt, óvatosnak kell lenni leveleimben. - Új kellemetlenségünk volt, mert mikor legtisztábbnak látjuk az eget, akkor csap le a villám!

Engem ne féltsen, még soha beteg nem voltam, nem tudom milyenek a testi fájdalmak és miután a hadjárat alatt annyi nyomorúságot tűrve meg nem betegedtem, nem hiszem, hogy még valami megárthatna. Egyébiránt ne higyje, hogy mi annyira el lennénk hagyatva. Bár a női kezek gyöngédségét a férfiéi sohasem pótolhatják, de azért amit a részvét megtehet, annak nincs híjával, aki itt megbetegszik.

Napoleon iránti véleményében tökéletesen igaza van. De Ön angyali jóság, tehát a saját magas szempontjából itéli meg az embereket. Mint katonát bámulom, mint uralkodót méltánylom, az embertől azonban elfordulok. Csak Washinghton fog örökké tündökölni, mint egy ragyogó nap, kit semmi el nem homályosíthat. K. L.-ról való véleményem nem írhatom meg, mert egészen eltér az általános véleménytől, azt majd szóval fogom elmondani; legnagyobb bűne, a G.-veli civódása volt. Ha a munkácsiakat meglátogatja, kérem üdvözölje őket nevemben a legszívesebben.

Üdvözlöm különösen névrokonomat és Bezerédyt. Igen fognak csodálkozni, ha meghallják, hogy Luzsénszky Henrik mint kadét soroztatta be magát valamelyik dsidás ezredbe.

Teleki Blankát Olmützbe vitték. Annyi mese kering felőle, amit én nem hihetek.

Az én szobámat szalonnak használjuk és este itt gyűlnek össze nagyobb társaságok. Rendesen 10 óráig maradnak, azután igyekszem tőlük szabadulni, hogy szellemi légyottunknak eleget tehessek és Önnek éljek egészen édes, drága Juliám.

Ezek legkedvesebb óráim. Oly jól esik a zárdai csend, csak néha tekint be hozzám a méla fényű hold. - Ő üzenetet hoz Öntől, hogy rám gondol.

Csodálatos, hogy én mindig azon alakjában látom, mint első találkozásunkkor. Ezen emlék oly mélyen véső dött lelkembe édes, kedves Juliám, hogy csak életemmel végződhetik. Már Munkácson annyi szépet, jót, dicsőt hallottam róla, hogy a legnagyobb mértékben fel volt keltve érdeklődésem, kíváncsi voltam azon angyalt megismerni, ki az egész vidék elismerését és köztiszteletét meg tudta nyerni. De mennyire meg voltam lepve, midőn tapasztaltam, hogy a hír csak gyenge árnyéka a valónak! Szemeim fényét örökre elvette, hogy csak az Önéiben gyönyörködhessem.

De nem kevésbbé van szivembe vésve, midőn a „Székely huszárt" szavalta. Ennyi méltósággal, nemes tűzzel és érzéssel még nem hallottam szavalni.

Henklnek nagyon tetszenek a küldött darabok, nagyon örült nekik és igen köszöni.

A zene az érző szívre kellemesen hat, és sok szenvedést elfeledtet. Hogy az élvezetet lehetővé tegyük, Henkl zenekart alakított, mely azonban nem mondható kiválónak, de azért mégis szórakoztat. A zenéről valamennyinek csak sötét fogalma van, az érdem egyedül Henkl-é, ki a zenedarabokat hangszereli, betanítja és előadja.

Nagyon köszönöm a kivonatokat, a lelkében olvasok, midőn lapozgatok ezekben. Mily rokonok gondolataink, mily gyakran találkozik izlésünk. Isten vele drágám, ne legyen beteg, ha nem akarja kétségbeejteni

Józsiját.

XLII.

Halmos, 1851. december 23.

Kedves Józsim! Ma reggel ismét vettem sorait, de oly rövidek, mintha már megunta volna a levelezést. Édes, édes Józsim, hisz tudja, hegy egyetlen örömem levelei, és most gondoskodtam olyan helyről a számukra, amit senki sem tud és ott minden kíváncsi szemek elől rejtve vannak, azért csak írjon, írjon. Annak igen örvendek, hogy atyámat megszerette.

Azt írja ön, édes lelkem Józsim, hogy meg van győződve, hogy az első amnesztiában benn lesz foglalva. Vajjon nem csalódik-e? Lássa, mi abban is egyezünk, hogy kérni nem szeretünk, én még a szüleimtől sem szeretek kérni, bár rendesen nekem jut ez a szerep, mert a testvéreim rámsózzák, azt állítván, ha én kérek valamit atyánktól, soha sem tagadja meg. Meg kellett volna mondania atyámnak, hogy társai mivel vádolták. Kérem, használjon fel mindent, különösen a hizelgés az, amivel sokat lehet elérni, ott van Lafontaine meséje a róka és a hollóról, ebből sokat tanulhatunk.

Egészségemért ne aggódjék, nincs semmi bajom, és nem is lesz. De kérem önt, el ne bízza magát, mert épen az egészségeseknek árt meg valami hamarább, mint a gyengéknek.

Nem akarom kétségbe vonni, sőt édes érzelem dobogtatja keblemet annak tudatában, hogy forrón szeret, de azt is elhiheti, hogy az én érzelmeim sem hidegebbek.

Hisz oly kimondhatatlan boldogító egy szívet bírni, mely értünk ver. De hogy az enyém is épen olyan hőn érez, mint az öné, ezt higyje el.

Szinte szégyellem magamat, hogy én még olyan bűnt nem követtem el, amiért elitéltek volna. De azután eszembe jut atyám haragja, kitől úgy félek, mint az Istentől, eszembe jut az okosság és mindenek felett ön.

Mióta a hold telik, minden este szemlélője vagyok. Úgy szeretem búskomoly arcát. Mindig ön jut eszembe, az ön bánatos arca.

Mi lenne belőlem, ha betegnek tudnám! Ott, elhagyatva, ápolás nélkül, ez szörnyű volna.

Én már egészen jól vagyok, és csak annyi emléke maradt, hogy érdekes sápadtsággal birok. Mikor levelemet írtam, még oly gyenge voltam, hogy a tollat fogni alig birtam és oly rosszul lettem, hogy alig tudtam bevégezni és Józát kellett kérnem, hogy címezze és pecsételje le.

Én oly élénken képzelem önt magam előtt, ha levelét olvasom, látom és hangját hallom, sőt szemei kifejezését is. A multkor többen összegyültünk, nekem szokatlanul jó kedvem volt, még táncoltunk is. Egyszerre eszembe jutott, hogy ön magános szobájában egyedül van és rám gondol s jó kedvem egy perc alatt eltűnt! Szemrehányást tettem magamnak, hogy oly könnyelmű vagyok, és többé nem voltam képes mulatni.

Tegnap ismét társaságban voltam, de bezzeg nem volt kedvem. Hiába hívtak, faggattak, gúnyoltak, egy sarokba ültem és alig beszéltem. Az egész oly unalmasnak tünt föl, a tánc oly ostobaságnak, hogy kedvem lett volna inkább sírni.

Ha elmegyek Aradra, a hangjegyeket kicserélem, hogy legyen ismét mit betanulniok. Az ember legnagyobb ellensége az *unalom.*

Ön oly lelkesedéssel harcol Napoleon mellett, hogy nyugtalanná tesz. Féltem, hogy vetélytársam akad az élők közt, és ime a halottak közt találom azt. De ne feledje, hogy mint igaz hívő, a tíz parancsolatot tartom, azt, hogy: „Én vagyok a te Urad, Istened, hamis isteneket ne csinálj magadnak, hogy azokat imádjad!”

Én az irodalomban még igen járatlan vagyok, itt nem lehet könyveket kapni, kivált magyarokat. Vörösmartyt, Petőfit, Eötvöst, Bajzát, Jókait és Józsikát kivéve, csak németet, franciát és angolt, Shakespearet, Byront, Dickenst, Coopert, Walter Scottot és Bulwert.

Most Isten áldja, drága Józsim, öleli sokszor örökre hű

Juliája.

XLIII.

Arad, 1851. december 26.

Drága Juliám! Köszönöm ezerszer, köszönöm angyali jóságát. Szívem forró vágyát teljesítette. Semmivel sem örvendeztethetett volna meg jobban, mint küldött hajfürtjével. Szellemi rokonságnak kell köztünk lenni, hogy egymás gondolatát kitaláljuk. Kegyed egy angyal, és

nem szerelem ez csupán, mi óriási erővel vonz hozzá, mert hisz e kifejezést oly köznapi érzelmekre pazarolják a törpe emberek, de imádás. Imádom egyetlenem! Engedje úgy imádnom, mint a legtökéletesebb tüneményt, hogy boldog legyek. De megijedek, ha emléke fényköréből önmagamra esik tekintetem. Mennyire eltörpülök szép lelke nemes tulajdonai mellett. Szívének minden dobbanása egy nemes érzelem, fogalmai magasztosak, lelke emelkedett, mint egy égből szállt angyalé. Én pedig telve gyengeséggel. Szerelmét mertem kérni, midőn az enyém talán csak boldogtalanná fogja tenni. Én, mint a legönzőbb ember állok előtte. Ne kárhoztasson ezért, mert csak forró szerelmem oka, hogy a bizonytalan jövő dacára, magamhoz kívánom láncolni. Bízom ugyan a jövő szerencsés megoldásában, de minő garanciát adhatok? Részemről nem erény várni, midőn egyebet sem tehetek. Nem erény önt hűn szeretni, de öntől a legnagyobb feláldozás, édes, egyetlen Juliám, és ezért keblemben a csodálat, tisztelet, szerelem és hála legmélyebb érzetének azon kimondhatatlan vegyületét érzem, melyre az emberi nyelv méltóbb kifejezést még nem talált az *imádásnál.*

Ilyennek képzeltem én mindig azon lényt, kit ideálomul óhajtottam, és erősen élt bennem a hit, hogy egykor feltalálandom. Mennyire különbözik érzelmem mindazoktól, melyeket eddig szerelemnek hittem!

A sors ellen zugolódtam, midőn Aradra hozott, és átkoztam, midőn Munkácsra kárhoztatott. És most hálával borulok le előtte, mert csak így leheték oly szerencsés, önt, édes Juliám, láthatni, és látván, földi boldogságomat föllelhetni. De most minden okoskodásom hiába való, miért kínoz e lemondás és szenvedés közt eltöltött évekkel. Mi lehetne azon boldogsághoz hasonló, melyet kedves Juliám karjai közt feltalálhatnék és mi haszna van a világnak abból, hogy szenvedek? Arról nem is szólok, hogy már a harmadik évet töltöm ezen lélekölő helyzetben, pedig harmadfél év sok az én koromban, már egy nagy része az életnek; azért nem volna csoda, ha kétségbe esném.

De az önérzet fenntart és a sors csapásait fölemelt fővel fogadom. Azonban változik az eset annak tudatában, hogy már nem vagyok a magamé, hanem szeretett, imádott Juliámé, kit kötelességem oly boldoggá tenni, amint az csak lehetséges. Ez egy kimondhatatlan fájdalmas érzést idéz elő.

De ez már nem tarthat soká, egy érzés súgja, hogy változnak a viszonyok és szabad leszek! Gondolja meg imádottam: szabad! e szó feltárja lelkemet és érzelmeim talán visszhangzanak szívében.

Tehát igazam volt, hogy nagy betegséget gyanítottam, és bizonyosan még többet szenvedett, mint amennyit bevall. Ha elképzelem, hogy megint visszaeshet, nem tudom, mit tegyek, aggodalmaim iszonyúak.

Nem titkolom, hogyha megszünne szeretni, mily kimondhatlan boldogtalanná tenne. Remegek, hacsak reá gondolok. De azért ne ijedjen meg, kedves, édes Juliám, féltékeny azért nem leszek. Én a kölcsönös boldogság alapjának a bizalmat tekintem. Hisz én annyira szeretem! Mindenek fölött csak boldogságát kívánom és e szent cél elérésére nem sajnálok semmi áldozatot. De hogy szerelme vesztét lenne-e erőm túlélni, Istenem ne engedje megérnem!

Azt mondja, édes Juliám, hogy nem szép. Hogy lehet önmaga iránt ennyire igaztalan? Más ember költői hasonlatokban írná le bájait, én ehez nem értek, csak egyszerűen érzelmeimet tolmácsolom és szívem szerint mondom: soha ily lélekteljes, nemes, kifejező arcot még nem láttam. Minden vonása szépség, az egész isteni remek. Az összhang, a szellem és ártatlanság ömlik el rajta.

De nekem ne mondjon annyi szépet, mert ember hiúság nélkül nincsen és még többet képzel a valóságnál, azonban nem tagadom, hogyha tetszem, ez boldoggá tesz, mert az egész világ véleményével nem törődöm, az önével annál többet.

Multkori levele szerint igen betegnek képzeltem, hála Istennek, hogy csalódtam. Levele ezért igen megörvendeztetett. Kérem, ügyeljen egészségére, nem képzeli, mennyire aggódom miatta.

Oly röviden közli vélem kedves atyja véleményét, pedig égek tudni, hogy mit mond rólam.

Az újév első napján ismét elvárom, jelenjék meg angyalom.

Kérem, édes angyalom, vigyázzon egészségére, ne legyen többé beteg. Látja, lelkem, mennyi nyugtalanságot okozott nekem és mennyi fájdalmat önmagának. Kérem, tudassa velem egészségi állapotát *őszintén,* hacsak egy szóval is. Ezer kézcsók

Józsijától.

XLIV.

Halmos, 1851. december 27.

Ezelőtt egy órával, még ágyban vettem sorait, kedves, édes Józsim. És sietek válaszolni, hogy levelem mehessen az egy óra mulva induló postával, mert különben két napot kell várnom.

Két hete mult, hogy utolsó levelét vettem, - mi egy örökkévalóságnak tetszett. - Óh, mily borzasztó hosszú idő volt ez! Eddig bizonyosan vette utolsó levelemet és tudja, hogy semmi bajom, nem is volt az valami nagy, csak egy kis epeláz. De atyám azért igen megijedt, három orvost is összecsődített, - mert ő annyira szeret engem, az én édes jó atyám. Az igaz, hogy kellemetlen volt, mert tizenkét nap kellett feküdnöm, ágyban és folyton lázban, ami nagyon elgyengített és nagy főfájás kínzott. De egyrészt jó volt, mert egészséges koromban olyan unalmas a társalgási követeléseknek eleget tenni, és akkor csak lopva gondolhatok önre, - míg most, semmi által sem feszélyezve, mikor a láz alább hagyott, szabad szárnyára engedtem képzelődésemet, - és az elrepült - messze, messze, egy bizonyos egyénhez és ott maradt hosszan vele beszélgetve, - kezet kézben, szem szemben - és ez oly jó, oly boldogító volt! Hogy képzelődésem még erősebb legyen, a Józa kezét fogtam és szívemhez szorítottam, és ez csillapította fájdalmaimat, sőt képes lett volna még a legnagyobbakat is szűntetni. Kérdi, hogy mit beszéltünk, arra már nem emlékszem, gondolom szerelmes szavakat suttogtunk egymásnak.

Hogy egészséges, ezért nem győzök az Istennek elég hálát adni, csak maradjon is az, az égre kérem!

Az este soká fenn voltam, s mint mindig, róla gondolkoztam. Gyönyörű idő volt, soká sétáltam kint s a tiszta, csillagos égben, a hold méla fényében gyönyörködtem. - Vajon ő is gondol-e rám, vagy társaival mulat? kérdeztem magamtól.

Ma nagyon fáradt vagyok s írásra képtelen. De azért a légyotton ott leszek. 10 óra elmult, s gondolatim nála vannak az én édes, drágámnál. Jó éjt, álmodj szépet, én édes kedvesem!

December 29., 10 óra. Minden csendes körülöttem, csak egy kutya nem akar elhallgatni, szüntelenül föllármáz képzelődésemből és igazolja, hogy nem vagyok Önnél, hanem itthon.

Atyám elutazott, oly furcsán érzem magamat egyedül ebben a nagy házban; nem éppen félek, de nem is kellemes érzés. Egy férfi sincs a közelemben, a szobaleányokat kivéve nincs emberi teremtés velem egy fedél alatt, pedig most az atyai kormány ideje óta a házfelverések és rablások napirenden vannak. De azért nem félek.

Én azt gondoltam, hogy mindig egy bizonyos napon küldjük el a levelet, így mégis inkább kiszámíthatjuk érkezését. Fekszem, mert fáradt vagyok, most magam viszem a háztartást, este alig birok a lábamon állani, ne nehezteljen, hogy ilyen röviden írok, máskor többet.

Az Isten kegyes lesz és megengedi, hogy nemsokára megláthatom. Óh Józsi! milyen boldogság - milyen isteni boldogság lesz egy napot közelében tölthetni, egész nap láthatni, tekintetében gyönyörködni, kezeit az enyémekbe zárni, szívemhez szorítani, keblén nyugodni, szíve dobbanását hallgatni .... nincs a világnak olyan dicsősége, amivel ezt fölcserélném! Igaza van a francia költőnek, aki azt mondja: Une éternité de gloire vaut elle un jour de bonheur?!

De most, az Ég adjon türelmet e boldog nap elérkeztéig - és aztán hozza valahára az isteni szabadságot. Forrón öleli

Juliája.

XLV.

Halmos, 1852. január 4.

Tegnap volt az Erzsi egybekelése. Kimondhatlan érzelmeket keltett bennem e nap. Az oltárnál Erzsi elérzékenyült, s az egész társaság egy-egy cseppet törült le szeméből, sőt még a férfiak is bajszuk pödrésével igyekeztek takarni megindulásukat.

Hiába igyekeztem erőt venni magamon, könyeim folytak és nem tudtam miért. Előérzet volt-e, hogy nem lesznek boldogok, vagy magamat sajnáltam? Nem tudom, de úgy hiszem, csakis a jelenet megindító volta okozta ezt.

Én pesszimista vagyok, mindig csak a szomorút látom. Megtanultam már jót nem remélni, mindig aggódni, mert hisz a sors a legvirulóbb rózsákat tépi le. Nincs semmi bizonyos, csak a halál. De mi a halál? Mi jön utána? Túl éli-e a lélek a testet vagy megsemmisül véle? Ez a nagy problema, amely annyi ember lelkét megtörte anélkül, hogy közelebb hozott volna a megoldáshoz.

Vajjon van-e az állatnak lelke? Én azt hiszem, hogy van, ha nem is olyan nemes alkatú mint az emberé.

Oh, barátom, nagy lelki erő kell mégis ahhoz, hogy becsületesek és jók legyünk, minden csábnak ellent álljunk a jutalom reménye nélkül, midőn körülöttünk a bűnt és gonoszságot látjuk győzedelmeskedni. De nem, az nem lehet erény, mely jutalmat vár, és mégis, fájdalmas a tudat, ha azt hisszük, hogy a halállal örökre megsemmisülünk és a viszonttalálkozás csak agyrém.

Dehát akkor Plato, Sokrates és főleg Krisztus, csak ábrándozók voltak, és az egész vallás hamis alapon nyugszik? Én ezt nem hiszem, nem hihetem. Akkor nem lehetek boldog, ha nem hiszem, hogy van egy jobb világ, ahol hibáinktól megtisztulva, mint nemesebb lények fogunk élni örök isteni szerelemben és boldogságban...

De Eötvös szétrombolja e hitet, és a szeretet költője megfoszt reményünktől. „...És mi küzködünk s halhatatlanságról álmodunk e sír-világon, melynek pora élt, gondolkozott, mint mi. Csak az év borítja új zölddel hantjait, csak a nap nem veszti fényét ennyi kínok fölött, míg a parányi emberfaj küzködik, gyülöl, sírjába száll... hogy a földet testével termékenyítse. Oh vanitas vanitatum!”

Hiuság és nagyravágyás, mily semmik vagytok, s azok, kik ez érzelmeknek élnek, nem gondolják meg rövid dicsőségüket, mely futó csillagként feltünik és eltünik. Hiszen mindegy, akár palota vagy gunyhó véd a zivatar ellen, akár aranypalást vagy daróc takarja testünket; mégis mily nevetséges a kapkodás, a pénz, hatalom és rang után, mert a koldus hamvait nem lehet a királyétól megkülönböztetni.

De hová tévedtem! Erzsi, a boldog Erzsi eltávozott. Hiányzik vidámsága, sajátságos ötletei, a helye üres és soká nem fogom feledni. Szerencsések vagyunk abban, hogy mi testvérek igen szeretjük egymást, és ha néha vitázunk is, azért sziveinket gyöngéd vonzalom köti egymáshoz.

Én meg vagyok győződve, hogy atyám megszerette önt, valami ellenállhatlan kedvesség van önben, oly vonzó, jóságos, ami minden szivet megnyit számára. Különösen az a nyugodt szelidség, ami elömlik rajta, Krisztushoz teszi hasonlóvá és férfiasságra mutat.

Atyámtól ma levelet kaptunk, azt írja, hogy ön neki igen tetszik. Ő igen röviden szokott írni, azért ne csodálkozzék a lakonikus kifejezésen, ami nála sokat mond, mert én még sohasem olvastam oly stílust, mint az övé, amely kevés szóval annyit tudna kifejezni.

Anyám nincs hon, elkisérte az új párt Debrecenbe, ahol lakni fognak. Atyám pedig megérkezett, de még nem szólottam önről.

Ujév elmult. Mit kivánjak önnek? Ugy hiszem, tudja. El is feledtem mondani, hogy karácsony estéjén ólmot öntöttünk és nekem egy szuronyos puska jött, oly tisztán kivehető, hogy mindenki csodálkozott.

Én nem vágyom más boldogságra, dicsőségre, mint öntől szerettetni. Mondja, hogy örökké fog szeretni, ennél boldogítóbbat nem mondhat, mely nagyobb örömmel töltené be szívemet.

Nem csalódtam, ma érkezett levele. Oh mily boldogság!

A szerelem mindenné teheti az embert, átváltoztatja mint a viaszt, lehet gyáva és hős, lehet költő és művész, még gyilkos is.

Isten áldja meg! De ön még tartozik nekem viszontajándékkal. Vagy nem érdemlek néhány szál hajat? Lássa, milyen rossz, nem jutott eszébe, hogy mivel szerezhetne örömet.

Én nemesen szoktam magamat megbosszulni. Isten vele, édes, drága Józsim; a sírig hű

Juliája.

XLVI.

Arad, 1852. január 6.

Utolsó leveléből úgy értettem, hogy tegnap volt az Erzsi egybekelése. Már a multkor mondtam, mily érzelmek dúltak keblemben csak azon tudósítására is, hogy nem messze a határidő, midőn szeretett nővére előtt egy ismeretlen életösvény nyílik meg, mely élte boldogságát alapíthatja meg, de csak úgy, ha megértik egymást.

Tegnap rendkívül nyugtalan voltam. Bármihez fogtam, nem volt semmihez türelmem, gondolatim mindig ön körül lebegtek. Igyekeztem eltalálni, mivel foglalkozik, mire gondol, szívét minő érzelmek töltik be? Nem ismerek áldozatot, az életemből adtam volna egy részt, hacsak egy pillanatra is láthattam volna. Kedves, édes Juliám, mit éreztem volna mellette, ha ily távolságban is már fejem szédelgett!? Nem tudok lelket önteni e hideg lapokba, hogy híven tolmácsolnák, mit éreztem és érzek jelenleg is.

Nekem sokkal rosszabb hajlamaim vannak, mint magam is hittem volna. Midőn örülnöm kellene, hogy egy általunk szeretett lény óhajtásai célját elérte, nem tudtam teljes szívemből örülni. Azon gondolat, hogy mi is oly boldogok lehetnénk és mégis, ki mondja meg, mikor érkezik el azon isteni pillanat, egy ki nem mondható fájdalmas érzés kínzott. Keblemben a levegőt éreztem szorulni és közel voltam az ájuláshoz. Szégyenlem bevallani, könnyeimet többé vissza nem tarthatám és sírtam, mint szegény anyám halálos ágya mellett. Annyira el voltam keseredve, hogy az egész világ elvesztette rám nézve érdekét.

Rosszul tettem, hogy önt, angyal, magammal rántottam az örvénybe, és még ha eljönne az a mennyei pillanat, mikor enyémnek mondhatom, fogom-e oly boldoggá tenni, egy menyországgal övezni, mint ahogy azt megérdemelné!? És így mindennek, ami imádott személyét rossz érheti, csak én leszek az oka.

E gondolat sok kínos perc szülője, de aztán ismét kimondhatatlan boldognak érzem magamat, mikor gondolatim annyira megtisztulva, nemesítve tükrözi vissza. Önben találom fel mindazt, mit lelkem szépnek, jónak, nemesnek, nagynak, imádandónak tart és jól esik hozzá felsóhajtani, mint egy istenséghez, melytől üdvömet várom.

Ugy hallom, a kerületi hivatalokban változás lesz, ekkor talán kedves atyja Budára vagy Bécsbe fog áthelyeztetni. Ez reánk elég szomorú lesz!

Boldogítson bizalmával, mert senki sem érez több részvétet iránta, mint kimondhatatlanul szerető

Józsija.

XLVII.

Halmos, 1852. január 17.

Kedves Józsim! Nem vette figyelembe levelem dátumát; én azt írtam, hogy e hó 3-án volt az Erzsi egybekelése. Azt fel tudom fogni, hogy rosszul esik tőlem a távollét, midőn oly boldogok lennénk az együttlétben, de azt nem hiszem, hogy testvérem boldogságát írigyelné. Ön mindig igaztalan önmaga iránt.

Én is gyakran vagyok olyan érzelmek közt, mikor minden untat és nem vagyok képes olyan foglalkozást találni, ami legcsekélyebb mértékben is érdekelne. Csak este örülök, hogy ismét elmult egy nap s ez is közelebb hozott célunkhoz. Sokszor hiszem én is magamat fogolynak, egy kő nehezedik szívemre s úgy érzem, mintha meg kellene fulladnom.

Milyen jó, hogy annyit írok; ez az egyetlen dolog, amit nem unok és hogy minden gondolatomat tudja, nincs titkom előtte.

Semmi sem zavarja együttlétünket. Atyám és Józa elmentek, én siettem dolgaimat végezni, hogy egyedül, vagyis önnel lehessek, édes Józsim! De egy koldus imádkozik az ablak alatt, adok neki, hogy ezt önért tegye. Kimegyek...s egy oly borzasztó alakot pillantok meg, amilyen Lavater gyilkosainak van. Nem, ilyen szörnyeteg imádsága nem kell, ez csak a pokolnak való.

Ma átolvastam szemmel, lélekkel minden levelét. Oly jól esett, oly boldog voltam. Az emberek oly igaztalanok irántam, mindenki, egyet-kettőt kivéve, hideg, érzéketlen teremtésnek tart, ki eszével érez, csak V. G. ismerte lelkemet és emlékkönyvemben megörökítette.

Ha látnák kipirult arcomat, hogy remeg kezem, hogy dobog szívem a boldogságtól, magamat szeretve tudni, s viszontszeretni, nem mondanák ezt. Néha úgy érzem, mintha szomjas lennék, s mégis mintha az Istennek nektárja sem lenne képes lelki szomjamat eloltani, máskor meg, mintha szívemnek meg kellene repednie a boldogságtól - óh nem érez így érzéketlen!

De hisz rám nézve mindegy, mit törődöm én az egész világgal. Ismer ön, kihez gondolatim repülnek, tudja, hogy az érzéketlenség nem bűne keblemnek.

Ma leveleit olvastam át, s nem egyszer félre kellett tennem a meghatottságtól. Sírtam, mint a gyermek, édes, boldog könnyeket.

De itt a válás órája. Isten önnel, szívből szeretett egyetlenem.

Juliája.

XLVIII.

Arad, 1852. január 6.

Édes, kedves Juliám! Levelét csak ma vettem, de várakozásom meg lett jutalmazva kedves sorai által, melyek kimondhatatlan érzelmekre gerjesztették szívemet. Hogy köszönjek annyi boldogságot, ilyen szerelmet? Valóban remegnem kell, mert ilyen szívet elveszteni nagyobb a halálnál. Félek, hogy egy mennyei lény birásáról álmodom, akinek tökéletessége mellett eltörpülök. Ily tiszta lélek, nemesen érző szív mellett érzem kicsinységemet. Igen félek, hogy mindazon tulajdonok, melyekkel képzeletében feldíszít, mint gyönge köd elenyészendnek.

Csak az vigasztal, hogy nagylelküsége nem fog megszűnni és nem lesz egészen boldogtalan, ha annyi hibámat hű szerelmemmel pótolom.

Épen most ütötte el a tizet. Magam vagyok valahára, magam. De mit mondok, vagyok-e valamikor magam? Nincs-e édes, kedves Juliám szüntelen velem? De most kétszeresen öné vagyok, egész lelkemmel, minden gondolatommal. Minden lehelletem feléje röpül, szívem minden dobbanása önért van. És én boldog vagyok. De mi az én boldogságom?

Szűk szobám négy fala közt, mely egyszerű, aminő csak egy börtön lehet, én mégis boldognak érzem itt magamat. Bárhová pillantok, minden imádott Juliámra emlékeztet. Képzeletem mindenütt oltárt emelt, melyet jelenléte megszentesített és így szentegyházban érzem magamat.

Künn északi szél dühöng, a láthatár hollófekete. De dühöngj bármily idegrázólag, nekem szíves vendégem vagy. Talán tőle jössz és azon léget hozod magaddal, amely egy pillanatra táplálta...talán egy sóhajt hoztál tőle...

De azért kedvesebb a hold, mert szende fényében találkoznak tekinteteink. És így a nagy mindenségben mégis akad egy pont, melyben egyesülnek vágyaink, gondolataink, tekintetünk.

Midőn remegő lelkemből a kedves képek távoznak, a szomorú való ott marad minden furiájával s nincs, ami csillapító, életadó balzsamának egy cseppjével enyhítené keservemet.

Ekkor kedves leveleihez fordulok, az én *szentírásomhoz* és addig olvasom, míg lecsillapul lelkem háborgása s én ismét erőt nyertem a szenvedésre.

Majdnem eszméletem zavarodik, ha arra gondolok, hogy lesz idő, midőn enyémnek mondhatom és semmi földi erő nem lesz képes karjaimból kiragadni. Midőn végnélkül ismételhetem: imádom, mint mennyem alkotóját. De félek, ha még soká kell várnom, szerelmét elvesztem, nem fog szeretni ily kislelkűt.

Képzelem, mily nehezen vált meg kedves nővérétől! Én úgy hiszem, mindig annyira lelkemből fogom szeretni, mint most, egyetlen Juliám, mindig oly boldog leszek társaságában, és ha évek mulva válnunk kellene, ép oly szerencsétlen lennék, mint most.

A boldogság alapkövének önmagunkban kell letéve lenni, és ha ezen boldogságot egy érdek nélküli szerelem szülte, mi lehetne képes lerombolni? Engem érhet inség, nyomor, bármely veszedelem, én szeretni fogom és szerelmében boldog leszek, és ezt csak a halál szakíthatja meg!

Ha pedig van egy más élet, hová érzelmeinkkel, hajlamainkkal átköltözünk, akkor a megszakított boldogság a leggyönyörűbb virágzásban folytatódik.

Mondja, angyali Juliám, mikor jön már el? De ne igérjen, ha bizonyosat nem tud, mert nem képzeli, milyen szörnyű a csalódás.

Kedves megemlékezését azért nem viszonoztam, mert azt reméltem, hogy személyesen adhatom át, ha látogatásával boldogítand. Kézbesíthettem és mondhattam volna, hogy e néhány hajszálat, ép olyan örömmel adom, mint adnám életemet, ha általa önnek a legkisebb gyönyört szereznék.

Mit mond szeretett atyja? Tudja, mennyire érdekel! Kérem, kedves szüleinek legmélyebb tiszteletemet átadni. Hogy van a boldog Erzsi? Megszokta-e már férjénél? Igen hosszú levelet írt, mégis oly hamar elolvastam, és ahányszor kezdem, mindjárt a végénél vagyok.

Egek, hallgassátok meg már könyörgésemet és engedjétek karjaimba zárni, imádott egyetlen Juliámat!

Józsija.

XLIX.

Halmos, 1852. január 10.

Oly csendesség van körülem, hogy a toll percegése is hallik. Egyedül vagyok, önnel, édes szerelmem!

Nem akarok arra gondolni, hogy még évek állanak közöttünk. Csak arra, hogy minden héten van egy nap, mely boldogságot hoz számomra, egy levelet, mely a szép jövőt festi előttem. E levelek egy pár napra mennyországba ragadnak.

Ön engem elbizottá tesz. Ha más valaki mondaná mind e hizelgőt szépségemről, csak kinevetném; de önnél hiszem, hogy hiszi is. Csak attól félek, hogy ki fog ábrándulni, és ez nekem fájni fog, bár most örömet okoz, hogy tetszem.

Azt hiszem, minden nemesebben érző szereti a szépet, én iszonyodom a csunyától, mindent szeretek, ami szép, kutyát, lovat, virágot, képet, szobrot - de kivált a szép embert. Én nem tudnék csunyát szeretni. De mi a szép? Az oly relátiv, mégis megvannak a szabályai és én azután itélek. De most röviden írok, mert fáradt vagyok. Isten vele, édes drágám.

Juliája.

L.

Halmos, 1852. január 12.

Anyám tegnap hazaérkezett, így tehát meg valék fosztva önnel lehetni. Azért ne gondolja, hogy lelkem nem volt önnél. A Pali kinevezése már Debrecenben volt megérkezésekor és tudatta, hogy Szatmárra van helyezve elnöki titkárnak. Képzelheti bosszuságukat, mikor a sok holmijok odaérkezett, most ismét mindent Szatmárra szállítani, különösen pedig a *puszták gyöngyétől,* ahogy Debrecent nevezik, megválni. Nekem ugyan nevezett város mindenek fölött bírja ellenszenvemet, bár sok érdemeit, magyarságát, hazafiságát elismerem, de még sok kell, míg a civilizáció annyit simít rajta, hogy megállhasson a műveltebb városok közt. Debrecennek megvannak az érdemei, a jóízű zsíros civisek, a saját nevezetes speciális desszertjei, a zamatos sulyom és pattogatott tengeri, mit máshol sehol sem találhat az ember. Na, de nem leszek igaztalan és hiszem, hogy nemsokára kibontakozik kétkerekű taliga bérkocsiai, szamár-fogatai és juhszaggal parfümözött zsiros bundáiból. Különben kellemes emlékek is fűznek hozzá, mert ott ismerkedtem meg J.-val, Pálfy Alberttel és másokkal, kiket udvarlóim közé sorolhatok, Murányiékkal, Nyéki Leonával és sokakkal. Hanem vigyázzon magára, mert ha megtudom, hogy valami szép nőnek udvarol, megboszulom magamat és ha más nem akad, Pächter Feldkümmel urat[2] boldogítom szerelmemmel. Hogy ki ezen úr? Ezt nem írhatom meg, mert még a fülébe jutna, de találékonyságára bízom felismerni. Mi mindenkinek neveket adunk, és magunk közt csak így nevezzük.

Most veszem észre, hogy még semmit sem írtam, de minthogy igen jó kedvem van, ma komolyat ne várjon tőlem.

Nincs nagyobb talány a szívnél és kedélynél. Néha, ritkán megtörténik, hogy jókedvű vagyok, nevetek, beszélek, össze-vissza táncolok balettet, ha ilyenkor látna, nem győzne csodálkozni. Végig tudok menni lábujjhegyen a szobán és oly graciőz mimikával, hogy Józa, ki egyetlen bámuló közönségem, csodálkozik és nevet, meg tapsol, azt mondja, valóságos Elsler Fánni vagyok (kit azonban soha sem látott!). Hát még mikor kieresztem a hangomat és elkezdek énekelni, ez nagyszerű. A kis kutyánk, a Linda, akkompagniroz és oly fájdalmasan vonít, mintha apját, anyját megölték volna. Mikor rázúdítom kedvenc dalomat: „Szép állat a liba", nővéreim úgy nevetnek, hogy tartják magukat, mert rosszúl lesznek, ha pedig utánzok valakit, mi többnyire sikerül, hahotáznak ész nélkül. Lássa, ilyen alattomos raffinált vagyok én, önök előtt a szolidság megtestesülése, magunk közt valóságos ördög. A következő percben meg egyszerre elhallgatok, komoly leszek, sőt néha sírok.

Mi lehet ez, ha nem szeszély? Különben én azt hiszem, kevés olyan ember van, aki nem szeszélyes. Csak ön nem az. Olyannak hiszem, mint a napot, ki derülten, melegen süt az emberiségre, egyformán jóra, rosszra. Vagy mint a Megváltót, ki haragot, szeszélyt, gyülöletet nem ismert, hanem szeliden mosolygott a jóra, szánalommal a gonoszra.

Ma azért van jó kedvem, mert atyám ma különösen szeretetteljes volt irántam, és nagyon gyöngéd. Ugy-e, ön is fogja szeretni? Atyám oly jó, oly becsületes ember, őt mindenki szereti, tiszteli. Nehány nap mulva ismét utazik Váradra. Irjon neki, ez meg fogja örvendeztetni. Váradról Bécsbe megy és ott mindent elkövet kiszabadításáért. Adja az ég, hogy siker koronázza. Január 14. Ma ellenkező hangulatban vagyok, mint tegnapelőtt, levert és szerencsétlen. De ez nem szeszély. Nem írhatom meg az okát, szóval talán megmondom.

[2] Dickens egy komikus alakja

A vidéken a hölgyek nagyban készülnek a táncvigalmakra. Én, hacsak szüleim nem parancsolják, nem fogok elmenni. Mit keressek én bálban? A leányok két okból báloznak; az egyik, hogy mulassanak, a másik, hogy férjet halásszanak. Nekem nem kell sem az egyik, sem a másik. Míg ön börtönben sóhajt és láncait hallom csörgetni, addig én nyilvános helyen mutassam örömemet?

A hirlapok, sőt igen sok előkelő ember szép reményekkel kecsegteti az országot, hogy rövid időn amnesztiát ad Ő Felsége, aki jószívü, kegyes császár. Isten adja, hogy ne keserű csalódás legyen reményeink díja!

Februárban meglátjuk egymást. Oh mily boldogság! De mily rövid egy nap, kivált még most. Igyekezni fogok kellemessé tenni e napot, amennyire lehet, és reggel sietni fogok az öltözködéssel, csak a térparancsnokságnál ne késleltetnének.

De végeznem kell, mert papirom elfogyott, fogadja édes, lelkem Józsim, köszönetemet azon sok örömért, boldogságért, melyekben már eddig is részesített. Hálától könnyes szemekkel gondolok önre, édes boldogságom és összekulcsolt kezekkel rebegek érette imát a Mindenhatóhoz. Jó éjt.

19. Csak ma vettem sorait, most nem válaszolhatok, mert mindjárt indul a posta. Mily szerencse, hogy a posta a háznál van, vagyis, hogy a mienk és rendelkezünk vele, mit tennék, ha nem első kézből kapnám leveleit, hanem küldözgetni kellene. Erzsiék megérkeztek Szatmárra, még jó, hogy ilyen közel laknak. Nekem nagy fájdalmat okoz, mikor négy levélnél kevesebbet ír, mert azt hiszem, megunt velem társalogni. Igazán nem szép, hogy ön, kinek semmi dolga, idejének ura, annyira fösvény és sajnálja tőlem az idejét, míg én, aki annyira igénybe vagyok véve házi dologgal, vendégekkel, családommal, mégis szakítok időt, ha máskép nem lehet, hát az álmomból és még is írok, többet, mint ön. De nem válok haraggal, azért most megbocsátok. Isten vele.

Juliája.

LI.

Arad, 1852. január 17.

Ne csodálkozzék, hogy ily rövid levelet kap. Az elsőt széttéptem. Most már sajnálom. De hallja a történtet és itéljen, nem akarok jobbnak feltűnni, mint amilyen vagyok, nehogy később csalódjék. Mit ön enyelegve említett debreceni találkozásáról, igen fájdalmas hatást tett reám. E pillanat feltünteté annak lehetőségét, hogy szerelmét még elveszthetem, és akkor mit szenvednék! És ha már a képzet oly fájdalmat okoz, milyen lehet még a valóság?! E percben mindenről megfeledkeztem, és most már szégyenlem magamat, hogy féltékeny voltam a multra és gyöngédtelen szavakkal illettem. Lássa, milyen heves vagyok, nem tudok magamon uralkodni és az első pillanat mily hatással van reám!

Nézetemet már többször megmondtam, mennyire bízom nyiltságában, és kérem, ha érzelmei változnának, azt nekem rögtön megmondani, történjék azután velem bármi, meg vagyok győződve őszinteségéről. Azért érzem a *félelmet,* a féltést. Ezt a pokoli kínt, mely keblemet dulja, nem hágy nyugtot, ezerféle agyrémmel gyötri szívemet és néha az őrülésig visz. Sajnáljon engem, angyali Juliám, sajnáljon, ne itéljen el!

Tudom, hogy képmutatásra, színlelésre képtelen, tudom, hogy imádásra méltó, tiszta lelkű, ki előtt térdet hajtva, kell megjelenni, nem féltem tehát, nem féltékenység az, ami gyötör, de egy kimondhatlan aggodalom, minek nevet adni nem tudok.

Körülrajongva annyi által, kik közt van nálamnál különb - én pedig Prometheusként, sziklához láncolva, bensőm a keselyű tépi - itéljen fölöttem, és legyen igazságos.

Épen azért nem tudnék szavaiban kételkedni és feltétlenül bízom benne, imádott Juliám! Most, bűnömet bevallva, állok előtte és szánom-bánom, hogy vétkeztem ellene, de villámként hatott reám J. nevének fölemlítése és szívembe nyilallott.

Ön boldog, hogy enyeleghet ily tárgy felett, én nem, mert már a gondolat is, hogy valamikor más is érdekelte, fájdalmat okoz.

Levelei rövidülnek; már is két levélre redukált, ami ezentúl még kevesebbre is leszállhat. Vagy igen, az én hosszú leveleim fárasztották annyira el, hogy olvasásukkor elálmosodott, és a tollat kezéből kiejté. Ha így van, majd gondoskodom róla, hogy ez többé ne történjék, mert nem szeretnék okot adni panaszra leveleim hosszúsága miatt. Igyekezni fogok gondolatimat rövidebbre szabni, hogy drága idejéből ne raboljak el annyit, és mivel hiszem, hogy a természet jó álommal áldotta meg, nincs szüksége álomporra levélalakban. Az nem ok, hogy a papir vastagsága miatt igen terjedelmesek lennének, mert a posta azért elbirná, és ha lassan halad is, azért egészen még sem akadt el velük.

Nagy hálával vagyok iránta eltelve, hogy naponkint nehány percet áldoz nekem, ha kijelentem, hogy így gondolatait csak felületesen irja le, míg eddig oly édesen, oly érzésteljesen fejezte ki. Azért kérem, térjen vissza a régihez, mert én így meg vagyok rövidítve.

Szeretett atyjának a napokban írtam, és ha Pestre menne is, úgy hiszem, még megkapná. Oh, mikor jön már el, drága angyal? Ez mindig első és utolsó fohászom. Irja meg már, hogy imádságommal közelebb hozzam a napot, amelyen valahára karjaimba szoríthassam. Örökre

Józsija.

LII.

Halmos, 1852. február 4.

Édes lelkem, Józsim! Nincs még 10 óra, de azért megkezdem szellemi légyottunkat, mert félek, hogy később nem írhatok. E percben érkeztem meg Munkácsról. Nem mondom, mily kimondhatatlan hosszúnak tetszett az út, mert tudtam, hogy reám levél vár, nem mondom, mily szívdobogás közt törtem fel a pecsétet, megfeledkezve mindenről a világon és átadva magamat azon boldogságnak, vele lehetni és gondolatait olvashatni. Nem mondom mindezt, hogy azt is elhallgathassam, milyen mérhetlen fájdalmat okoztak gúnyos szavai, mily keserű könnyeket hullattam, s mily szerencsétlennek érzem magamat, hogy az én Józsim, ki annyira szeret, még sem ért engemet, és már kétszer okozott nekem ilyen nagy fájdalmat.

De nem, nem számolom azokat, hisz hálátlan lennék, mert vajjon számláltam-e a boldogokat? Pedig azok mennyivel gyakoriabbak voltak! Azt is tudom, mennyire szeret, azért nem mondom, mily nagy fájdalom okozója volt, mert tudom, hogy ez igen elszomorítaná. Csak arra kérem, hogy ezután ne itéljen oly elhirtelenkedve felettem, mert akkor igaztalanságot követ el irányomban, azt pedig bizonynyal nem akarja. Azt azonban nem hallgathatom el, hogy igen nehezemre esett az írás, mikor ama szerencsétlen levelet írtam, mivel mindennapos hideglelés

és végre epeláz teljesen kimerítettek és ezért minden igyekezetem mellett sem voltam képes soká fennmaradni, később meg ágyban kellett maradnom és akkor meg egészen le kellett mondanom az írásról. Tehát nem levelei, melyek egyetlen *vigaszom, boldogságom, kincseim, álmosítottak el*, ahogy írja, de betegségem, mely bizonynyal reám volt a legkellemetlenebb.

Nem, nem Józsi, ön engem még nem ismer, nem tudja, hogy nekem olyat nem mondhat, amit másnak mondana. Mert lássa, én magamat csak ahhoz a paripához hasonlíthatom, amely addig száguld lovasa alatt, amíg össze nem roskad, és amelynek nem kell ostor, de még biztató szó sem.

Én már sokszor mondtam, hogy igen szerencsétlen természettel birok, nekem minden hideg szó, félreértés, megmagyarázhatlan csekélységek kimondhatlan fájdalmat okoznak és ez nekem nagyon árt. Ha tehát nem akar szerencsétlenné és beteggé tenni, ne gúnyolódjék, ne értsen félre, hanem higyjen vakon mindent, amit mondok. Mentől többször olvasom levelét, annál több fájdalmast találok bennük. De én igaztalan vagyok és önző, fájdalmamban észre nem veszem, hogy még ezen gúnyos szavak alapja is *szerelem.* Bocsásson meg, édes lelkem, Józsim, bocsásson meg, inkább magamba fojtom könnyeimet, csak ön ne szenvedjen.

Igazolásomra még azt is írhatom, hogy azon levelek papirja igen nagy volt és egy tett ki annyit, mint az ön kisebb papirjai kettő és oly vastag volt, hogy többet a borítékba tenni már lehetetlen lett volna, mert a finom papirom elfogyott, itt pedig nem lehet kapni. Talán utbaigazítás akart lenni, hogy ne írjak annyit, mert ön álmosodik el olvasásukkor? Nem; én ezt nem hiszem és ezért csodálkozom, hogy ilyen gondolatra jött.

Ami álmomat illeti, igaz, hogy igen jó, bár néha az egész éjjelt álmatlanul töltöm, de nem panaszkodom azért, mert ébren sokkal szebb álmaim vannak, melyeket nem cserélnék el a legjobb álomért sem. De most, hogy megmondtam ami szivemet nyomta, könnyebben érzem magamat és minden feledve van.

Ön panaszkodik, hogy utóbbi leveleimben rám nem ismer; hisz ön állította, hogy sokszor nem képes gondolatait rendezni, tehát mivel van több joga szemrehányásra? Ön nem gondolja meg, hogy én nem vagyok fogoly, nem rendelkezem időmmel szabadon, mint ön, nekem háztartást kell vezetnem, míg ezen a hosszú folyosón egyszer végig megyek a konyháig, addig egy oldalt megírnék, pedig hányszor kell egy délelőtt azt tennem! Ön nem ismeri a női szív gazdagságát, kimeríthetlen kincsét, mely örömben, bajban hű marad, mit meg nem emészt az évek száma, az idők viszontagsága, a szenvedések sora, ön még soha sem ismert egy nőt.

Bármennyire örülök találkozásunknak, félek az elválástól. Ragyogó nap után sötét éj; csak azon tudat, hogy van világosság, nap, élet, ez ad vigaszt. Mint amely embert egyszerre megvakítanak, úgy képzelem magamat. De nem, hisz az emlék megmarad. Ez ad reményt, boldogságot.

Egészségem már helyre jött, csak még igen gyönge vagyok. Sajnálom önt, édes Józsim, hogy ilyen beteges lényhez köti sorsát. Gondolja meg, míg nem késő, minő feladat egy beteges nő ápolója lenni! Gondolja meg, részemről lelkiismeretes dolog, hogy önhöz kössem magamat és örökösen terhére legyek.

A várban is voltam. Mind egészségesek és jókedvűek, csak Móricz Károly volt levert. Azt hallottam, hogy azon leány, ki iránt érdeklődött, férjhez ment. Mindnyájan üdvözlik. A foglyok egyike kérdezte anyámtól, ha igaz-e, hogy jegyesek vagyunk? Anyám azt felelte, hogy még nem bizonyos. Nagyon meglepte a foglyokat azon hír, hogy Luzsénszky kadét lett, csak Szabó Imre mondá, hogy őt nem lepi meg ez a hír. Nehány forintot, amit gyüjtöttem, vittem nekik. Lendvay, a pénztáros, igen köszönte. A napokban gróf Brunszwich Teréznek is küld-

tem a josefstadti és kufsteiniak számára, mert ő tudja az útját, hogy kell oda juttatni. Földvárit nem szeretik, sőt különös véleménynyel vannak róla.

De most végzem, úgy hiszem, meg lesz velem elégedve. Kívánom, hogy a sors úgy szeresse, mint szereti

Juliája.

LIII.

Arad, 1852. február 6.

Drága Juliám! Igen megbántam, hogy tegnapi soraimat nem semmisítettem meg. Ma nyugodtabban tudok gondolkozni. Remélem, megbocsátja elhirtelenkedett soraimat, ha felgondolja érzelmeimet. Ne kárhoztasson, ne itéljen el, mert igen szerencsétlenné tenne, ha haragjával büntetne. Én annyira szeretem, hogy elvesztésére gondolni sem merek, és mikor ennek lehetősége gondolatomban feltünt, a pokol minden furiáit éreztem keblemben, mi minden megfontolásomtól fosztott meg.

Juliám, édes Juliám! Ön oly varázserővel hat reám, szerelmem oly hasonlíthatlan mindenhez, mit eddig ezen érzelemről hallottam és képzeltem, felülmul az mindent, amit érezni, szenvedni és élvezni lehet, nem emberi ez már, hanem egy isteni érzelem ment minden salaktól, minden köznapitól.

De - ép ezért kell éreznem azt is, hogy nem vagyok hozzá méltó és egykor - oh egykor be fog következni az iszonyu nap, midőn megismer és vége boldogságomnak.

Február 7. Ma kellett volna levelének érkezni, de hiába vártam. Ma még nyugtalanabb vagyok, mint máskor, mert nem tudom, megbocsát-e utolsó levelemért, megértett-e vagy szigoruan elitélt? Kedves, édes Juliám, oly tapintattal és éleslátással van megáldva, lehetetlen, hogy félreértsen és pillanatnyi meggondolatlanságot rossz szenvedélyként felrójon. És mondja, oh mondja, hogy azért szeretni fog. Lássa, annyi rossz tulajdonságaim között még is van egy jó, az *őszinteség.*

Ma nincs türelmem írni. Vajjon mi okozta levele elmaradását? Igen, igen, most jut eszembe, hogy megvalósította valamelyik útját. Vajjon melyiket, Munkács, Csenger vagy Sziget? Ha így van, nem tudom, mikor hozza, meg nyugalmamat levele! Oh bár össze lehetne forrasztani a hármat és lenne belőle Arad! Mi érhetné fel azon gyönyört szellemdús szemeibe tekinthetni, ha kezeivel csillapíthatom szivem harcát, és csókjaimmal áraszthatom el. Ha a boldogságok legnagyobbikát élvezendem és keblemhez ölelhetem!! Létezhet még egy másik, egy jobb világ, de ha Juliámról kell lemondanom, bár mivel pótolnák is, nem kellene.

Február 8. Angyal! Én nem érdemlem meg. Földi karokkal nyúlok egy mennyei lény után, ki arra teremtetett, hogy benne az istenséget fellelvén, térdeimen imádjam. És én ez angyalnak fájdalmat okoztam! Fájdalmat Önnek, kiért minden pillanatban örömmel ontanám véremet, csak boldog legyen. Ha látna e pillanatban, megsajnálna, Olyan fájdalmat érzek, milyet még nem ismertem. De azért nem mondom, hogy igaztalan, megérdemlem, hogy büntessen és én elviselem, de hogy én gúnyolni akartam, ne mondja édes, édes Juliám. Én önt gunyolni? Hogy képzelhette ezt. Legyen szíves és olvassa el még egyszer ama szerencsétlen levelet és meg fog győződni, hogy igazam van. Semmi kellemetlent nem szándékoztam mondani. És hogy nem féltésből származott, arról is biztosítom.

Hisz én annyira bizom benne, mint egy Istenben. Tudom, hogy szava szent, és ha érzelmei megváltoznának, bizonnyal megmondaná. Én szerelmem megszentségtelenítésének tartanám, önben Juliám! nem bízni. Ezért esedezem, ne büntessen oly fájdalmasan, hogy azon barátságos szent köteléket, melylyel érdemes egyéneket boldogít, ne szakítsa el és azokról csak tiszta szivének tartozik számadással. Ha örömeit közlendi velem, egy mennyországot nyit meg előttem, fájdalmainak hűbb osztóját nálamnál nem fog találni. Ha szerelmét elveszteném, oly boldogtalan lennék, mint még halandó nem volt, és hogy mit tennék, e percben még elgondolni sem tudom.

Bocsásson meg, lelkem Juliám, mert nem mondhatom, mily határtalanul szeretem, és nem képzeli, mily kínokat szenvedek. De hisz ön oly jó és azt mondja, mindig fog szeretni. Oh mondja, ez határtalan boldogsággal árasztja el szivemet. Szegény Móricot sajnálom, de hisz csak egy közönséges nőt vesztett, amilyen millió van. Ő bizonnyal jobbat érdemel. Ki kérdezte, hogy jegyesek vagyunk? Talán Tarnaytól hallották? Őméltósága kezeit csókolom, testvéreit melegen üdvözlöm. Hogy képzelheti, hogy legcsekélyebb óhajtását teljesíteni is nem a legnagyobb öröm? Édes Juliám, de mivel emlékeztet, annyit mondhatok, hogy igérni nem szoktam, hanem cselekedni. Bízzék hőn szerető

Józsijában.

LIV.

Arad, 1852. február 8.

Most, hogy Erzsiék Szatmáron laknak, azt hiszem, teljesíthető lenne azon óhajtásom, hogy arcképét megfestethetné. Mily boldoggá tenne ez által, ki sem mondhatom, és Erzsinek is kellemes napokat szerezne általa.

Nem jól tenné, ha minden bálból kivonná magát. Azért, hogy én minden szórakozástól meg vagyok fosztva, nem kívánhatom, hogy ön, édes lelkem, feláldozza magát, és olyan szórakozástól elvonja, mit minden fiatal leány kedvel. Ez által senkinek sem használ, magát pedig egy élvezettől fosztaná meg.

Igen... igen, mulasson, élvezzen, felejtse a jelen fájdalmait, én annak fogok örülni, s minden vágyam csak az, hogy a tömeg között is néha rám gondoljon, édes egyetlenem! Ki tudja, mi áll még előttünk, mennyit kell még szenvednünk? Legalább a kínálkozó alkalmat a mulatásra, ne vonja meg magától.

Július 13.-ról még nem említettem, milyen boldogságban ragyogó nap volt ez reám nézve, de talán épen annyit szenvedtem. Szivem súgta, hogy e naptól függ, várhatok-e még ez életre boldogságot vagy sem?! Hányszor volt nyelvemen a nyilatkozat, pedig szivem a legviharzóbb érzelmek tanyája volt. Minden igyekezetem dacára elárultam magamat, és ön attól kezdve szivem királynője lőn.

Bár semmi sem jogosított erre, azért mégis remélni mertem, hogy ön, imádott Juliám, nem egészen közönyös irántam. Hogy mit szenvedtem, midőn a remény utolsó szikráját akarta keblemből kioltani, nem e hideg tollal, de szóval sem tudnám elmondani.

Február 12. Ma igen rossz napom van, levelét hiába vártam! Egész nap lestem a postát. Tegnap Aradon piknik volt. Úgy látszik, ki van adva az ordre az egész országban, mert mindenütt a hivatalnokok rendezik a bálokat. Ez úgy látszik, egy napoleoni gondolat, elfoglalni,

mulattatni a közönséget, hogy a politikára ne gondoljon. Atzél minden tisztviselőt elcsapással fenyegetett, aki a bálba el nem megy és a családját el nem viszi, sőt előleget is adatott nekik.

Február 15. Ma este vettem levelét. Ha meg akart szégyeníteni, hogy én a multkor csak három lapot írtam, úgy ez nem sikerült, mert ha ezt tudnám, még kevesebbet írnék, hogy felingereljem és még többet írjon. Ha pedig azért tette, hogy örömet szerezzen, úgy köszönöm, ezerszer köszönöm, mert semmi a világon nem okoz nagyobb gyönyört, mint levelei. Azon nap, melyen levelét veszem, legnagyobb ünnepeim. Egész nap remegek a nyugtalanságtól, lázas hidegség, aztán forróság futja át idegeimet. Remegve töröm fel és egy perc alatt átfutom, hogy lássam, nem érte-e valami baj vagy kellemetlenség? S csak aztán veszek időt meggondolva, szóról-szóra, lassan át- meg átolvasni, tanulmányozni és mindig új meg új élvezetet találni.

De alig merem gondolataimat kimondani, mert ön, édes imádottam! mindjárt megneheztel. Minden vallás azt tanítja, hogy az istenséget imádni kell, ön mégis megneheztel és megtiltja, hogy kimondjam, hogy ön a világon a legszebb, legkedvesebb, legjobb, legtökéletesebb lény. Semmisítse meg, ha tudja e hitemet, és akkor hallgatni fogok, de engedje, hogy mindaddig úgy imádhassam, ahogy szivemnek jól esik. Mult levelem írásakor annyira rosszkedvű valék, hogy kedves, vidám, tréfás sorait kellően élvezni nem tudtam. Azóta többször elolvastam és örültem jó kedvének nemcsak, de elképzeltem bájos neglizséjében, elragadó táncával és igazat adok Józának, hogy felülmúlja Elslert, különösen fiatalságban, szépségben és csábos kellemében. Oh, csak láthatnám!

De most az ég áldja, szeresse kissé

Józsiját.

LV.

Arad, 1852. február 18.

Tegnap nem írtam, társaságban voltam, gyakran rendez valamelyikünk estélyt.

Kártya és buffet a mulatság és utoljára egy diabelka bank. Reám ez a világon a legunalmasabb, mert gyülölöm a hazard játékot. Én még a hadjárat alatt sem áldoztam a kártyaszenvedélynek, midőn a katona oly könnyelmün tesz pénzt, életet kockára. Midőn a legtöbben csak azért játszanak, hogy magokat izgatottságban tartsák.

Bizony nem találok élvezetet e mulatságban, de nem vonhatom ki magamat, mert megneheztelnek, úgy is ritkán történik. Mennyivel jobban érzem magamat hon, az ön képzelt társaságában, a nagy karszékben ülve. Én is ezen helyen ülök többnyire, itt olvasok, elmerengek, kikinézek, ha nem látom-e már jönni boldogságom angyalát.

Nem elég, hogy néha annyi veszélytől képzelem körülvéve, még a halál sötét gondolatától is féltenem kell! Hogy képzelhet ilyet, édes, angyali Juliám. De nem, nem, ha kegyelmet akar osztani az ég, lelkem mélyéből arra kérem, hogy engem szólítson előbb az élők sorából. Hogy beszélhet halálról, mikor jövőnk mint egy paradicsom terül el előttünk, melyben csak gyönyör, boldogság vár reánk?!

De most Isten áldása legyen rajta, drága Juliám, őrizze bajtól, betegségtől és vezesse karjaimba. Hű

Józsija.

LVI.

Halmos, 1852. február 22.

Kedves Józsim! Mért nyugtalankodik még mindig, hisz én már megbocsátottam és elfeledtem sértéseit, csak arra kérem, hogy máskor ne legyen oly igaztalan, mert ezt nem érdemlem. Valahányszor olvasom leveleit, szivemhez szorítom, mint legdrágább kincseimet.

Én néha reszketek félelmemben. Mert, ha már most olyan boldog vagyok szerelme által, minő lehetek akkor, ha egészen az öné leszek?! Hiszen már most is oly végtelen örömök lakójává tette lelkemet, hogy talán akkor el se birnám azt a nagy boldogságot és leroskadnék alatta.

Félek, hogy az irigy sors, mely nekem nem hágy semmit teljesen élvezni, kimondá az itéletet: találni, de soha sem birni!

Mily boldogság lehet, mindig együtt maradni, *egyedül,* mindenkit kizárni mennyünkből, mint-egy túlvilágba költözni, s az embereket mélyen alattunk látni; pedig most soha sem lehetünk egyedül, alig hogy szemébe tekinthetek, ez érzemények tengerébe, alig hogy egy pár szerelem-teljes szót szólhatunk egymással, alig hogy kezét keblemre szoríthatom, hogy érezze szivem dobbanását, nem simíthatom el fürteit e tiszta homlokról, melyet egyszer... oh borzasztó gondolat, hagyj el! Pedig e homlok arra látszik teremtve, hogy az ember a férfiui szépség előtt térdre boruljon és arról a jellem tisztaságot olvassa le.

Háborgatni fognak bennünket és megkeserítik együttlétünket. De nem, nem lehetek oly önző, szegény társai, kik nálánál még sokkal szerencsétlenebbek, hadd szórakozzanak azok is, hisz oly jól esik nekik a részvét egy szava is. Majd a karján elvezet társaihoz, leszállunk a mennyből, de csak rövid időre, azután visszatérünk kis szobájába, és ott ketten *egyedül* leszünk.

Én sem szeretek kártyázni, mert rendesen, ha társaság van nálunk és atyámhoz is jön egy pár nagyon, de nagyon érdektelen öreg úr, rendesen én vagyok az áldozat, a negyedik partner. Mikor atyám már nyitja az ajtónkat és beszól: Julia, gyere csak! már borsódzik a hátam és sirhatnám, mert akármilyen érdekes társaság van és én jól mulatnék, mennem kell az öreg Saturnusokhoz, ahol rettenetesen unatkozom, kivált még hozzá tarokkozni krajcárba!!! Hiába akar atyám avval kompenzációt adni, hogy a nyereséget nekem adja, nem használ semmi! Én szándékosan rosszul játszom, szidnak is eleget és egyik sem akar a partnerem lenni. De hiába, azért nem eresztenek! Még ha whistet játszanának, ez csak megjárná, bár azt hiszem, most ezt is elég szórakozottan játszanám, pedig egykor igen szerettem, de tarokkot!! Én azt hiszem, ez azért van, hogy atyám összeesküdött önnel, nehogy féltékenységre adjak okot, ha netalán valami érdekes vendégünk akadna.

Tegnap hiába vártam sorait. Elképzelhetlen hosszú volt e két nap. De most örvendek, mert előttem van a gyönyör. Csak holnap kapnám levelét, mert ha nem érkezik, ki tudja mikor olvashatom elutazásom miatt.

10 óra. Lelkeink egymással mulatnak. Nincs a világon semmi a szerelemhez hasonló. Nincs ami annyira magába foglaljon, betöltsön mindent, mint ez érzelem. Ki nem szeretett, annak lelkében nem lehet semmi nemes, az nem lehet jó hazafi, jó barát. A nemes szerelmet minden erények összegének képzelem. Nevetségesnek és kicsinynek képzelem a milliomost kincseivel, mit ér az? Szegény ő mellettem. Én csak egy szívvel birok, de nem cserélném el millióiért. Mi *egy szív*? Egy mindenség, egy másik enmagam.

23. Semmi, semmi! Ismét két napot kell várnom, míg levelét kaphatom, gondolja meg, hisz ez egy örökkévalóság, vajjon hol késik? Én addig unalomban éljem a végtelen órákat? Elmerengek a távolban, mint a repkedő fecske, mely újra, újra visszatér a fészekhez, hol párját fölleli,

de én nem lelem föl, csak játszik képzeletem a lég hullámaival, mint az est zefirje a virágok illatával, és bokorról bokorra szállok, anélkül, hogy tudnám min gondolkoztam. Ha a felhőket nézem, önnek képe tűnik ki mintegy befátyolozva, ha a holdon merengek, ön jut eszembe, ha csillagot látok, tudnék-e másra mint önre gondolni? De kedves Józám éneke még inkább elandalít, s én gondolatba utána mondom: „Cserebogár, sárga cserebogár, Nem kérdem én tőled, mikor lesz nyár...”

Mily hosszú az élet, kivált a szerencsétlennek, de talán senkinek sem hosszabb, mint nekem. Pedig én tudom éltem célját, hogy egy embert boldoggá tegyek. Sokat kell még addig szenvednem, de köszönettel fogadom a sors ajándékát, mert hisz szeretek és szerettetem, ez ád erőt és hálára kulcsolt kezekkel, szememben örömkönnyekkel mondom a jövőbe tekintve, Schiller szép mondását: „Oh, az élet mégis szép.”

24. Még nem említettem a közbirtokosság azon tervét, hogy az uradalmat elakarják adni. Én ellene vagyok, nemcsak üzleti szempontból, mert megvagyok győződve, hogy ez mindnyájunk vesztére lenne, mert én hazaárulónak tartok minden magyar embert, aki földbirtokát eladja, hogy a törzsökös magyar családok helyét zsidók vagy bevándorlottak foglalják el. Aztán a pénz elfogy, a föld megmarad. Ismerem jó atyámat abból a tekintetből, hogy mint igazi magyar nemest, nem állja a pénz. Így ha adósságot csinál is, de valami csak marad; ha eladják meg semmi. Aztán tudja Isten, nekem kedves az a hely, hol atyáim porladnak, én nem tudnám azt eladni. Remélem, hogy a terv nem fog sikerülni.

De most végzem elég hosszúra nyult levelemet, mely ha unalmas és köznapi lenne is, fogadja szivesen és elnézéssel. Isten áldja. Isten áldja és őrködjék fölötte. Szerető

Juliája.

LVII.

Arad, 1852. február 23.

Kedves drágám!

Igen sokat gondolkozom azon rendkívüli hatásról, mely életemre határozó lett. Mielőtt ismertem volna, már foglalkoztatá gondolataimat, mert annyi szépet, jót, kitüntetőt hallottam róla, hogy kiváncsi lettem a valóról meggyőződni. A kiváncsiságot érdeklődéssé emelte azon élvezetes nap, melyet körében tölteni szerencsés lettem.

Szeretett anyja kegyessége azon határtalan jóság, mely minden tettén elömlik, a legédesebb emléket hagyták lelkemben.

Mikor pedig Önt megpillantottam, édes Juliám, mintha rég keresett énemet találtam volna fel, úgy éreztem magamat. Már sokszor elmondtam ezt, de ne haragudjék érette, mert annyira jól esik ismételni, mintha újra átélném. Életemmel van azon hatás azonosítva, mit akkor éreztem. Sugár, remekül alkotott termete egy Canova vésőjét gerjesztené lelkesedésre. Arcáról mit mondjak, azon bájos tükréről a legszebb, legtisztább léleknek? - Igaza van egy német klasszikusnak, aki azt mondja, hogy a nemes gondolatok és mély érzés az arcra nyomja a legszebb bélyeget. Ha azt kérdezné, mi tetszik nekem leginkább rajta? - válaszolni nem tudnék. Nem lehet oly férfi, kire külseje a legmélyebb hatást ne tenné. Minden egyes része egy-egy remeke a csodákat mívelő természetnek.

Hangjának fuvola lágysága, megható, édes, szívig ható. Vonásai különböznek mindazoktól, melyeket naponkint látunk és első pillanatra szépeknek találjuk, de mentől tovább nézünk, annál közönségesebbeknek tetszenek. Mennyire különbözik ön ezektől, édes Juliám! Önt mennél többet látjuk, annál több tökéletességet fedezünk föl rajta, mert egy nemes kifejezésű arc, lelkesült szemek, közönségest nem leplezhetnek.

Oly élénken képzelem magam elé, hogy elandalító édes hangját is hallani vélem. Ha nem akar megjelenni, futok Önhöz, megtudni, mit mível. Talán beteg?! Oh, ne legyen beteg, kérem mindenre ami szent, őrizze egészségét.

A kerti munka megkezdődött és Hollósyval vettem át egy kis kertet, hol a nap legnagyobb részét töltjük, foglalkozva, tervezgetve, a jelen és jövővel. Minden újul, életre kel, csak nekem nem akar a sors mosolyogni, reményeim nem akarnak zöldelni. Én igen nagy bűnt követtem el, hogy nyugalmas életét fölzavartam és rögös pályámra rántottam. Meg fog-e bocsátani, nem fog-e átkozni?

A foglyok ügye kezd fontosságából veszíteni, a nemzet kezdi megszokni, hogy gyermekeinek fele rabláncon, fogságban tespedjen, vérezzen. A külföld egyik bonyodalomból a másikba keveredik, a monarchiában csak rendetlenség uralkodik, mutatják a provizóriumok, melyek harmadfél éve nem tudtak megállapodni, de azért mégis reméllek, hogy a kínok kapuját nemsokára megnyitják és az élőhalottak egy részét az életnek vissza adják.

Igen meggondolatlan voltam, hogy szellemi találkozásunk óráját korábbra nem tettem, de akkor még nem gyengélkedett. Betegnek pihenésre van szüksége, azért kérem korábban, talán kilenc órára tegyük a találkozást.

Időm legnagyobb részét olvasásra fordítom, mert mindig ez volt legnagyobb élvezetem. Mily nemes gyönyört ad egy remekírónak elmeszüleményeit lelkünkbe fogadni. Nem rég olvastam Geist deutscher Klassiker-ét, mely magában foglalja Schiller, Herder, Lessing, Wieland legkiválóbb műveit. Hiába vártam levelére, nem jött, pedig már tegnap lett volna a napja. Válasszunk egy bizonyos napot, ahogy Ön tanácsolta, így talán rendesebben fognak érkezni. Így a legborzasztóbb képek váltakoznak lelkemben, a legképtelenebb szerencsétlenségek tűnnek föl, írjon, hogy szabaduljak azon szorongattatástól, mely mint egy cilicium fogai nyomulnak vérző szivembe.

Oly türelmetlen vagyok, hogy írásra képtelen. Sokszor órákig fogom ujjaim közt a tollat és elgondolkozom, Isten tudja, miről, csak azt tudom, hogy Önre gondoltam, de hogy mit? Az ég tudja.

Ma érkeztek meg valahára a régebben említettem székelyek. Tehát ezek a híres székelyek, melyekről Európa zeng? Sokkal jobb, ha nem képzel az ember nagyobbat a valónál.

Palinak, mint elnöki titkárnak, kellemes élete lesz Szatmáron és az a fő, hogy közel vannak a szülei házhoz.

Ki mondhatja, hogy Ön kőkeblű? Melegebb érzésre képtelen? Áldom az eget, hogy az nem úgy van és legnemesebb, minden szépre, jóra fogékony szívet alkota azon hókebelbe, mely hogy mennyire tud lelkesülni, tanuja a haza és minden tette.

Mennyire örülök a viszontlátásnak, mily boldogság leend ezen nehány perc! Mennyi mondanivalóm van, mit papírra vetni nem lehet. Mennyire örültem, hogy itt lételét egészen nekem áldozza és ime, meg kell azt társaimmal osztani! De igaza van, az egész világot boldoggá tenni, isteni feladat, azért meghajlok akarata előtt.

Élvezzék társaim is mennyei hangja harmóniáját, boldogíttassanak életadó vigasza által.

Ha oly jól nem ismerném higgadt, megfontolt gondolkozását, remegnék Önért, egyetlen Juliám, de így nyugodt vagyok, hogy kedves szülei iránti szeretete nem engedi meg, hogy honleányi érzelmei által elragadtassa magát.

Kevés tiszteletre méltó ember van. Igaz, láttam férfiakat a halállal nyugodt lélekkel szembe szállani és ezt csak a jó lelkiismeret és a magasztos lélek isteni ereje tette, de ezek ritkák.

Legyen nyugodt, kedves Juliám, ön oly jó, hogy lehetetlen boldognak nem lennie. Mily kicsinynek látom magamat Ön mellett, mennyire magasan áll fölöttem! Mily költői szellem, tiszta imádandó lélek! Fájdalom, igaza van, a szerelem megszünhet, ha csalódás éri.

Szellemileg mindig látom, de mikor látom már egyszer testi szemeimmel?

Isten vele, imádott Juliám, az ég őrizze minden bajtól és szeresse örökre hű

Józsiját.

LVIII.

Halmos, 1852. február 26.

Kedves Józsim! Köszönöm szeretetteljes levelét, az igen megörvendeztetett.

Csak arra kérem, bízzék bennem vakon.

Mi másként van nálam! Én feltétlenül hiszek önnek és ha szemem előtt lennének a bizonyítékok ellene, és ön az ellenkezőt állítaná, még akkor is csak azt hinném, amit ön mondott. Egy gyermek, kit először oktat anyja az Isten iránti hitre, nem bízik jobban anyja szavában, mint én az önében. Iránta szerelme lesz mindig főérdeme, ami mellett gyengeségeit nem fogom észre venni, ha igen, megbocsátani. De nálam nem úgy áll a dolog, mert ön túlbecsül, nem ismer és egy istenségnek tart, holott csak egy szegény földi lány vagyok, tele hibákkal. Ha aztán egyszer majd kiismer és belátja tévedését, akkor, jaj nekem. De azért mégis kétkedik bennem.

Szeretett Józsim, ön panaszkodik, hogy kevés időt szentelek önnek. Már elsoroltam ama teendőket, melyeknek eleget kell tennem. De ön nem tudja, hogy e teendők mellett lelkem mindig kizárólag önnel van, hogy gondolatim folyton körül röpködik.

Sok nemes érzelem hevíti keblemet, de valamennyi közt legerősebb a szerelem, - eltudnám hagyni szüleimet, testvéreimet önért; letudnék mondani mindenről és követni egy lakatlan pusztába, egy magános sivatagba, s mindenütt boldog lennék az ön körében; a mennyországban vagy az alvilágban, az északi sarkon vagy a Saharában egyaránt.

Aztán mennyi vendég jár hozzánk, soha sem tudjuk, mikor ebédhez ülünk, hányan kelünk föl onnét? - Hát még más tennivalók, kézimunka, látogatás, ezer és ezer féle elfoglalás. Anyám nem tűri a nappali írást és olvasást, hiszen én csak lopva írhatok, vagy az álmomból szakítok egy pár órát és mégis ily igaztalan. Azért legyen hálás és elismerő, hogy mégis annyit írok, ha megszámolnók a leveleket, vagy oldalokat, az enyém bizonnyal több lenne. Panaszkodik, hogy nem ismer leveleimre, hiszen másról is csak kell írni, nem turbékolhatok mindig.

Nagyon sajnálom, hogy naplóját széttépte, bizonnyal van titka előttem, azért nem akarta, hogy olvassam. Igyekezni fogok bizalmát megnyerni és azt soha el nem veszíteni. Megkövetelem, hogy bízzék érzelmeim állandóságában, mert ha nem bízik, nem is becsülhet.

Igaz, hogy én T.-ék miatt sokat aggódom, ismerve mindkettőt és tartok tőle, hogy érzelmeik nem lesznek állandók. Adja Isten, hogy csalódjam! Az jó legalább, hogy Szatmárra jöttek lakni és így szemünk előtt vannak. Szándékozom is őket meglátogatni, de nem azon célból, amit gondol, hogy magam lefestessem, mert Szatmár a művészet sivatagja, ott nincsenek festők.

Szigeten van egy jó ismerősünk, kinek daguerrotip gépe van, ezt kérem meg, hogy vegyen le engem. Na de megmutatom, hogy hallgatni is tudok és jobb vagyok önnél.

Munkácson voltunk. Én egy csel által megmenekültem a báltól. Otthon feledtem a ruhámat, tehát nem mehettem. Józa nélkülem nem akart menni, de végre rávettem és én otthon maradtam és önre gondoltam. Nem mondom, hogy házi mulatságba el nem megyek, ezt ha akarnám, sem tehetném, mert nálunk is sokszor össze gyülnek táncra. De a nyilvános bál nem időszerű, ellenkezik elveimmel, meggyőződésemmel, érzelmeimmel. Ha Isten hosszú megpróbáltatásra ítélt, ezt nem a társaság és mulatságok, hanem csak az ön szerelme fogják enyhíteni.

Míg ők a bálban voltak, én a levelei olvasásával nagyon jól mulattam, azután elaludtam oly édesdeden, mint egy gyermek. Anyámék reggel jöttek haza, és annyi mindent beszéltek, hogy alvásról szó sem lehetett. Mindenki engem kérdezett és csodálkoztak, hogy el nem mentem, az öreg T. bácsi is, de nevettek is cselemen, hogy otthon feledtem a ruhámat. Nem sokáig beszélgettünk... de nem mondom tovább, mert ismét féltékenykedik.

Azonban nem állom meg, hogy el ne mondjam, szokjék le azon csúnya hibájáról. Tehát elmondom, hogy odajött a bál fiatalságának egy része, vagy huszonnégyen és elkezdték kiabálni ajtónk előtt: „Éljen Sz. Julia, a derék honleány!" - azután kopogtattak, mondván: „Jöjjön ki nagysád, látni akarjuk, ha nagysád nem jött a bálunkra, az jött ide, hogy megtáncoltassuk." Felkeltem, pongyolát öltöttem és hamar kimentem, anyám, Józa és a házbeliek követték példámat, akkor már az urak a nagy ebédlőt kiürítették, a banda megszólalt és mi neki fogtunk a táncnak és déli harangszóig folytattuk, csak közbe a vendégszerető háziasszony, a szép fiatal Freiseisen Gyuláné frissítőkkel kedveskedett. Lássa, azért mégis mulattam, nem egygyel azon kedves fiatalok közül, akik mindenütt kitűntetnek bennünket és akiknek neveit ide iktatom: Freiseisen Gyula házigazdánk, Uray Miklós, Füzeséry Gábor, Lator Gábor, Lónyay Gyuri és Józsi, Bay Gyuri és Jancsi, Morvay Pali, Leszkay Károly, br. Perényi Péter és Károly, br. Sztojka Gyula, Buday Lőrinc, három megye fiatalsága.

Látja, milyen dicsőséget arattam! Most már féltékenykedjék! De mily változékony a véleménye, azt akarja, hogy bálba menjek, ahol a táncban átkarolják az embert, fedetlen nyakkal és karral van öltözve, mindenki több szabadságot vesz magának, mint hon - és ezeket nem bánja, holott Debrecenben egy egyszerű találkozásról van szó, mégis oly nagyot csinál belőle.

Legcélszerűbb lett volna rögtön, amint a világra jöttem, jegyet váltani, mint a fejedelmeknél szokás és azután zárdába menni, hogy valahogy férfit ne lássak meg, csak tudtomra adta volna!

Hiába takargatja, hiába hímez-hámoz és nem akarja bevallani, hogy ön bizony féltékeny a legnagyobb mértékben. Azért ne csűrje-csavarja, hanem vallja be őszintén, becsületesen és kérjen bocsánatot. Én nem adok rá alkalmat, tehát nyugodt lehet, hogy érzelmeim rendületlenül állanak. Kerülni fogok mindent, ami által netalán ez érzelmét felébreszteném, sőt ha megnyugvására szolgál, minden társaságtól félre vonulok, mert egyetlen óhajtásom, hogy önt boldoggá tegyem.

Ne nyugtalankodjék mindig azért, hogy szerelmemet el fogja veszíteni, nem vagyok én oly változékony és ön nem fog erre okot adni, azért nyugodt lehet.

Szerencse, hogy mienk a posta és első kézből kapom leveleit; mi lenne belőlem, ha még fél napig kellene reá várni, mint más embereknek?!

Itt azelőtt nem volt posta, a nagyapám állított egy postát a saját költségén, mely nem jövedelmezett ugyan, de sokba sem került, mert akkor még egy úrbéres és két ló ellátták az egészet, nagyapám pedig passzióval expediált.

De most annyira ki vagyok merülve, hogy lehetetlen tovább írnom. Talán meg lesz elégedve. Isten áldja, édes Józsim, szeressen kissé, hogy boldog legyen

Juliája.

LIX

Arad, 1852. március 3.

Kedves, drága Juliám! Szeretett atyja mult hó 14-én Bécsből írt levelét csak tegnap vettem. Siettem neki azonnal válaszolni, legforróbb hálámat tolmácsolva. Lelkem mélyéig meg vagyok hatva, ilyen atyát látva, ki csak boldogságot áraszthat családjára.

Sokszor kimondhatatlan kínok gyötrik lelkemet, remegek önért, édes lelkem, angyalom, hogy jelenleg, mikor egy szó elég arra, hogy valakit bebörtönözzenek, nem akad-e ilyen szörnyeteg, aki ezt képes megtenni? Imádott Juliám! Kérve-kérem, könyörgöm, ne ragadtassa el magát igazságos indulata által, - ne gondoljon arra, mi bajt hozhatna rá, fájdalmat szüleire.

De lesz-e ereje szerelmének ennyit áldozni? Talán önzőnek tart, a legszentebb ügyről megfeledkezettnek? De mit tegyek? Nem tudom magam megváltoztatni. Nem birnám azon rémítő bizonytalanságot eltűrni, hogy minden pillanatban veszély fenyegesse. Kérem, könyörgöm, hallgasson meg!

Március 6. Szombat és még sem vettem sorait. De azért hiszem, hogy holnap megkapom és nyugodtan várok, köszönöm, hogy ilyen ügyesen rendbe hozta a dolgot.

Március 8. Ma vettem levelét, tehát csakugyan ezentul mindig vasárnap lesz a boldogító nap. Hiába igyekezném leírni azon hatást, mit sorai soha el nem tévesztenek reám. Az óráról-órára, sőt gyakran napokig tartó megfeszített türelem utolsó szikráját felemésztvén, az izgatottság a legmagasabb fokra hág. Kezeim reszketnek és szívem szétszakadással fenyeget. Hogy gyönyörteli sorai mily érzelmekkel árasztanak el, csak érezni, de elmondani nem tudom.

Írott sorainál csak élő társalgása adhat nagyobb boldogságot.

Ezentúl kivétel nélkül minden hétfőn postára teszem soraimat és kérem kedves, édes Juliám, ön is kövesse példámat, hogy így előre kiszámíthassuk, mikor érkeznek azok. Nem merem kérni, hogy sokat, minden gondolatát leírja, bár tudja, hogy az milyen boldoggá tenne.

Kövesse példámat és írjon amennyit lehet, de ha lehetetlen, ha gyengélkedik, vagy nem érkezik, csak egy szót írjon, nyugtasson meg, mert a bizonytalanság gyötrelmeihez semmit sem lehet hasonlítani. A legborzasztóbb bizonyosság nem oly kínos, mint a bizonytalanság mardosó fájdalmai.

Kedves Juliám, kétkedik elhatározásomban, hogy a dohányzásról lemondok, míg jobb körülmények közt nem leszünk. Tizenhárom hónapja, hogy a füst ízét nem ismerem. Nem tagadom, hogy igen nagy önmegtagadásomba került ezen elhatározás. De csak az elhatározás, a kivitel gyermekség. Én mindíg hosszú megfontolás után szoktam valami nagyobbat elhatározni, de

ha megtörtént, hátrálást nem ismerek. Tökéletesen igaz, hogy a szokás természetté válik. Nekem a szivarozás életszükségeimhez tartozott, azért igen érzékenyen esett attól a megválás, sőt még most is nagy élvezet a füst szagolása. Én két célt értem el, évi 150-200 frt. megtakarítását, ami a mi körülményeink közt igen nagy pozició.

Arcképemet mindeddig nem küldtem el, bár több hónapja kész, mert mindig azt reméltem, magam lehetek oly szerencsés, hogy kézbesíthetem. De most már igen kevés a reményem, hogy egyhamar látogatásukkal boldogítsanak; így tehát mihelyt jó alkalmat találok, elküldöm, mert levélbe nem lehet. Igen sajnálom, hogy nem ütött olyan jól ki, mint reméltem. - Lemásolt kivonatait is küldöm, nagyon sok kellemes órát szereztek, igen köszönöm.

Őméltóságának kezeit csókolom, testvéreit üdvözlöm, önnek az ég leghőbb áldásait küldöm és ezer kézcsókot

Józsijától.

LX.

Halmos, 1852. március 5.

Úgy látszik, az ég meg akar jutalmazni szenvedéseimért, mert a héten ma már második levelét vettem.

Atyám az éjjel váratlanul megérkezett. Még nem beszélhettem vele, mert igen el volt foglalva, de úgy hiszem, nem sok mondanivalója van, mert tudjuk, hogy nem történt semmi.

Ha önt valaha vád sujthatná, szeretett Józsim, hogy nekem nyilatkozott, legelőbb is saját magamat kellene elítélni, mivel a nyilatkozatra magam jogosítottam fel. Ha azt akartam volna, hogy feledjen, meg kellett volna szüntetni a levelezést, de én ezt nem tettem, hanem folytattam, mert már akkor én is szerettem.

Nem volt okom szakítani, mert észrevettem érzelmeit és én úgysem mentem volna senkihez, aki nem szeret mélyen, forrón. Hogy meddig kell várni? Ez másodrangú kérdés, csakhogy az egyén olyan legyen, amilyennek én azt magamnak óhajtom. S miután az egyént megtaláltam, nem szakítottam volna vele, ha az életem ment volna utána, feltéve, hogy engem szeret, amennyire én kívánom.

A szerencsétlen munkácsi kihallgatástól csak azért féltem, hogy atyám fog igen haragudni ránk. Mert különben éppen nem okozott kellemetlenséget, hisz még a kérdőpontokat is tudtuk és a katonatisztek mind oly udvariasak voltak.

Én nem foglalkozom politikával, most meg, mikor önt akarjuk kiszabadítani, nem is lenne okosság, sőt ellenkezőleg, én a császár leghűségesebb alattvalója, leszek, csak szabadítsa ki önt!!

Anyám említé, hogy nyár elején megyünk Váradra, onnét fürdőbe és talán Aradra. Oh, csak jönne már azon boldog pillanat, csak valahára egyszer már élő szemeimmel láthatnám!

Én szellemileg minden este elmegyek önhöz, a karszékbe helyezkedem és elképzelem, hogy miket mond nekem. Én sohasem látom önt magamnál, hanem mindig én megyek önhöz. Azért, ha látni akar, csak fordítsa tekintetét a karszék felé, ott talál mindig 9-10-ig.

Mily gyermekes aggodalmai vannak, hogy én, ha kiismerem, megszűnöm szeretni! Oly férfias, nemes jellem ettől nem félhet, csak gyáva, jellemtelen, más gyengeségek megbocsáthatók. Én pedig az ellenkezőt hiszem, azt, hogy mentől többet leszek önnel, annál forróbban fogom szeretni.

Csak mióta másodszor láttam, éreztem keblemben melegebb érzelmet, de ahhoz, mit most érzek, hasonlítani nem lehet. Higyje el, édes lelkem, Józsim, érzelmem bizonnyal még nőni fog, nemhogy kihűlne. Ez csak azon esetre történhetnék, ha önben csalódnom kellene, ez pedig nem lehet.

Szép a leánykor, nagyon szép, telve magasztos ábránddal, költészettel, reménnyel, miket a sors ritkán szokott beváltani. Terveink oly önzetlenek, nemesek, csak a közjóért és a mások boldogságáért alkotvák. Vajjon az élet, a való mennyit teljesít mindebből?

Hogy a szerelem valaha barátsággá váljék, nem hiszem. Mindig olyan érdekes marad ön előttem, tekintete szivemig hat, hangja édes érzelmeket költ, kézszorítása szívem dobogtatja meg - ezt senki más iránt nem érzem. Meg vagyok győződve, szerelem barátsággá soha nem változhat, csak - gyülöletté.

De a férfiak oly állhatatlanok. Többnyire hamar megunják nejeiket, alig látni őket házuknál, akkor is unják magukat, de lehet, hogy ez a nők hibája, kik nem igyekeznek mindig kedvesek és érdekesek maradni.

Ne higyje, hogy képzelődés az, hogy nem vagyok boldog. Az emberek nem egyformák és hogy természetünk különböző, arról nem tehetünk. Engem egy szép ruha, kellemes társaság, ünnepeltetés sohasem boldogított és minden gyöngédtelen szó, minden hideg tekintet fáj attól, akit szeretek.

Az én sorsomat megjövendőlte V. G. ezen szavakkal: „Némely lények égből mint virágok hullnak alá, ezek lelkét már gyöngéd bimbójukban örömeiknek három rablója rohanja meg. A néptömeg, melynek durva fogásai lágy szívükön csak sebeket hagynak hátra, a sors, mely egy fényteljes léleknek könnyeit nem törli le, hogy el ne homályosodjék s tenszívük, mely sokat kíván, keveset élvez, sokat remél, keveset bír el. Őrizze Isten kegyed lelkének bimbaját tenszíve ellen.” Érzem, hogy igaza van, sohasem leszek boldog.

A jövő héten különben útra készülök, még pedig háromra: Csenger, Sziget és Munkács - oh, bár a hármat egyesíthetném, hogy Arad lenne belőle! Atyám nagyon megijedt rajtam, én meg azt mondtam, nem gyógyulok meg, míg Aradra nem megyek, ez talán használ és siettetni fogja szüleimet az útra.

Látja, milyen hamis vagyok! - Vigyázzon, nehogy önt is így megcsaljam. Vagy talán csakugyan van valami a dologban? Kérje atyámat, hogy vigyen magával, az ön kérésének talán több sikere lesz, mert önt nagyon szereti. De most megyek feküdni, késő van, nem szabad soká fenn maradnom. Jó éjt! Isten vele, drága Józsim, az ég áldja.

Julia.

LXI.

Arad, 1852. március 14.

Néha oly érzelmek igázzák le lelkemet, melyektől szabadulni legnagyobb erőfeszítéssel sem birok, és visszatükrözik e soraim ama pillanatokat, melyek önben csak kellemetlen érzelmeket gerjesztenének?

A fájdalom épp oly ragadós, mint az öröm, és telegrafi gyorsasággal történik, de szabad-e nekem csak egy pillanatát is megzavarnom? Nem, ezt nem tehetem, gyávaság lenne, habár a vállaimra nehezedett terhet elviselni nem is tudnám.

Március 15. Élethű leírásait csodálom, ön rendkívül könnyű tollal van megáldva, oly élénken tudja rajzolni benyomásait. Képzelődése ragyogó és elbájol. Minden tárgy előttünk áll, és a természet azon csodáit hűn adja vissza. Leveleit olvasni a legnagyobb élvezet.

Március 16. Hangversenyből jövök. Kletzer, igen jeles violincellista hallatta magát. Oly jól esett valahára a sok klimplirozás és kornyikálás után végre élvezetes hangokat hallani, mert füleimet már egészen szétmarcangolta a sok diszharmónia, és ez oly élvezetet szerzett, mint az éhezőnek kedvenc étele. Kletzer sok viszontagságon ment keresztül; ő honvédhadnagy volt, be lett sorozva s fél évig közlegény volt. Még alig huszonkét éves és kitünően játszik, ha így halad, valódi művész lesz.

Igen örülök az ön játékának, kedves Juliám, mily élvezet lesz érzésteljes darabjaiban gyönyörködni. Igen sajnálom, hogy én nem játszom, pedig igen nagy kedvem lett volna a fuvolához, de a szüleim nem engedték meg, mert féltettek a sorvadástól, mert igen szűk mellű voltam. A multkor a lélek halhatatlanságáról kérdezett.

Én hiszek a lélek létezésében, mert a természetben semmi sem enyészhet el, még a lélek sem. De mily különbség van az emberek lelke között! egy nagy részét az állatok sorába lehetne helyezni.

Mivel a jövő oly bizonytalan, azt súgja az ész, hogy élvezzük a jelent, és ne áldozzuk fel chiméráért. De az, mit élvezetnek nevezünk, igen különböző, némelyek előtt csak az az élvezet, mit a test nyújt; nem ismerik a lelki élvezetet, pedig csak ez ád valódi boldogságot.

Fájdalmas a nélkülözés, de csak a fogalmaktól függ, hogy mi szükséges egy megelégedett élethez. Míg Szina milliói mellett is lehet elégedetlen, én egy csendes házikört nem cserélnék fel millióival és hozzá gondolva még, hogy hány családot raboltak meg e milliók!

Éveim, és a rendkívüli időszak, melyben annak legfontosabb idejét leéltem, följogosít azon hiedelemre, hogy itélhetek magamról, és az élet közönséges viszonyairól. Az élet boldogsága attól függ, minő szempontból indulunk ki. Az emberek nagy része a külszínre ád legtöbbet, a fényt, csillogást, a látszatot becsüli legtöbbre.

Nekem egy csendes családi élet a legfőbb vágyam, az ideálom. Ha ezt elérhetem, nem kívánok mást, teljesen boldog leszek. De mikor, mikor érhetem ezt el?! Vajjon elérem-e? Istenem, hadd elérnem, hogy boldogítsam, kit annyira imádok!

Józsi.

LXII.

Halmos, 1852. március 7.

Tegnap küldtem el soraimat, s mihelyt ezeket bevégzem, megint elküldöm, nem kötelességből, hanem mert önnel foglalkozni oly kellemes. Boldogító önnek minden gondolatomat elmondani és bizalmasan csevegni. Mit tenne, ha meghalnék? Én erről betegségem alatt sokat gondolkoztam. Azt gondoltam, hogy azon esetben önnek nőt hagyományozok. De úgy-e, ha én meghalnék, ön nem nősülne meg? Ebből is látom, hogy mennyire hasonlítunk egymáshoz, mert én, ugyan ha ön meghalna, soha se mennék férjhez. Mert mi olyan emberek vagyunk, akik félig tenni semmit sem szoktunk. Az ilyen emberek szerencsétlenebbek másoknál, de szerencsésebbek is, mert a fájdalmat mélyebben, de az örömet is mélyebben érezzük, és ezért vagy nagyon boldogok, vagy nagyon szerencsétlenek leszünk, de számunkra középút nincs.

Különös, hogy a tapintat, vagy minek nevezzem, sejteti velünk a mások érzelmeit, én első találkozásunkkor mindjárt észre vettem, hogy ön rokonszenvez velem. Hogy kiolthatlan hatást tett volna rám, azt nem mondhatnám, mert én egy látásra nem tudok senkit megszeretni. Az emléklapon sokat gondolkoztam. „Mily sokak nyugalmát rabolhatja el egy nő, boldoggá csak egyet tehet." Minden esetre hízelgő nyilatkozat, mi felett gondolkozni lehet. Csak aradi találkozásunkkor kezdtem hinni, hogy érdeklődik irántam, mennyiért nem adtam volna, ha szívében olvasni tudok! Annyira elszorult kebelem, midőn a várból kihajtattunk, hogy azt hittem, megfulladok, s egész éjjel nem aludtam, mindig önt láttam.

Ne adja át magát a búnak, valamikor csak megérkezik a szabadság angyala. Mi boldogok leszünk, hisz oly kevés kell a boldogsághoz. Csak gyöngédség és szeretet, és akkor minden megvan. Azt tudom, hogy irántam soha sem tudna gyöngédtelen lenni. A szegénységet és nélkülözést könnyen el lehet tűrni, ha van, aki velünk megosztja, a fekete kenyér is kalácsnak tetszik. Ha semmink sem lenne is, én meg tudnék élni, van annyi nevelésem, nem halnék meg éhen, ketten közösen megkeresnénk a kenyerünket. Oh, csak szabad legyen már, csak szabad! Mástól nem félek, csak a hosszas várakozás ne rontsa el a természetünket és ne tegyen türelmetlenné, hogy egymás gyengéit elnézéssel viseljük.

Munkácson létemkor azt hallottam, hogy M.-né is oda szándékozik menni, férjét meglátogatni. E hír igen megörvendeztetett, mivel vele találkozni remélem. A multkor is tudatta velem, hogy menjek Ujlakra, ott találkozunk; én ezt megtettem, de vele nem találkoztam. Ma hallottam, hogy Munkácson volt, sőt Halmoson is keresztül ment, de nem tartotta érdemesnek egy fél órára bejönni. Ez igen fáj. Ő volt életemben az első, kihez szívem forró szeretettel közeledett, mennyi időt tölténk együtt, bizalom, barátság, szellemi élvezetek közt, hány csillagos éjt virrasztottunk együtt, ábrándozva, tervezgetve, olvasva a fellegekben; virágainkat egymásnak neveltük, örömeinket megosztottuk, bánatunkat egymás keblén kisírtuk. Oh, mi szép napok voltak! Én ablakomból, ő a Tisza partján küldte nekem csókjait. Ő férjhez ment ahoz, akit nem szeretett, és kit imádott, mint huszár megtalálta a keresett halált. Én vigasztaltam, lelkemnek jobb fele volt ő, életemet adtam volna érette. És most e hidegség mennyire fáj, azt kimondani nem lehet!

Lássa, édes Józsim, mily kisszerű vagyok, hiába igyekszem fájdalmamat a hideg filozófiával orvosolni, de nem vagyok arra teremtve, hogy valaha e tannak legyek híve. Nem, nem titkolhatom, hogy nekem minden hidegség, mellőzés, feledés, igen fáj attól, akit szeretek, kinek boldogságát, ha lehetne, a sajátomon vásárolnám meg, ezért nem lehetek soha boldog.

Bocsásson meg, hogy önt ilyen, rá nézve érdektelen tárgygyal untatom, de úgy-e, megbocsát, ha fájdalmamat az ön keblébe öntöm ki?

Mert hisz ön minden bánatom letéteményese, vigaszom, földi paradicsomom, ki egyesíti magában mindazt, ami jó van a világon. Mert bár keserű lenne rám nézve barátaim elvesztése, mert mindnyáját szeretem, de csak ön maradjon meg, ha ők mind elhagynának is, csak ön szeressen és én mindent feltalálok benne, mit emberi szív kívánhat. Ön nekem testvérem, barátom, mindenem. Ön nélkül az élet szomorú rabság, temető. Önben összpontosul minden, mit szépnek, nagynak, dicsőnek képzelek, egy emberben, egy férfiben, kit Isten magához hasonlónak teremtett, ki isteni származású, ki a szerelem mennyei érzelmét birja, ki önfeláldozó szívvel nyújtja felém kezét és engem választott szíve királynőjének! Lehetek-e büszke? Ne érezzem-e méltóságomat? Egy embert boldoggá tettem, megunt életét bearanyoztam, kihült szívét új életre ébresztettem. Nem, nem lehetek szerencsétlen. Nevezzetek ábrándozónak, nevessetek ki, nem bánom, ítéletetekre már nem adok semmit. Az én világom nem a tietek, az én világom egy szív, mely csak értem ver, melyet egyedül csak én töltök be, melyet mint a nap a földet, én világítok, én melegítek. S ezen világ szép, óh szép, mint a

tündérmesék palotája. Virágok nyílnak itt, miket a szerelem ültetett s örömkönnyeivel táplált. S benne egy csillag van, az én emlékem csillaga, mely mint az izraeliták fehér felhője, elvezeti őt az igéret földjére, melyen engem feltalál!

Nincs itt, mégis tudom, hogy körülöttem leng szelleme. Magam elibe állítom, beszélek vele, szemeibe nézek s azon csodálkozom, hogy lehelletét nem érzem, és szívdobbanását nem hallom. Előveszem hajfürtjét, nézegetem, csókolgatom, az enyémmel összehasonlítom, és igen kis különbséget találok. Kissé sötétebb az enyémnél, de lágysága, finomsága épen olyan, mint az enyémnek. Én azt hiszem, hogy mi hasonlítunk is egymáshoz, legalább ezt már többen mondták.

Oh, mily boldog lennék, ha arcképét birhatnám! Mert bár hűn el tudom magamnak képzelni, arcképe azonban majdnem elevenen elibem állítaná. Oh, ne tagadja meg kérésemet. Kérjen tőlem bármit cserébe, arcképemet már úgyis megigértem, de azonkívül bármit, ami birtokomban van.

Azt hallom minden oldalról, hogy az írószereket elvették önöktől. Megnyugtat az a tudat, hogy utolsó levele nálam van. De azóta sok történhetett. Ha meg lennék fosztva leveleitől, s én sem írhatnám le gondolataimat, ez reám nézve nagy csapás lenne. De a remény nem hágy el, hogy rendkívüli igyekezete és ügyessége nem hagyják cserben és bizonynyal talál módot egyetlen örömünk további folytatására. Én meg vagyok győződve, hogy e boldogságunkat nem fenyegeti veszély. A légyottnak vége, bizonynyal ön is rám gondolt e percben, Isten áldja meg érette, hogy szeret. Enélkül már nem tudnék élni, vagy olyan élet lenne, mint a virágé, levegő- és napnélküli tengése. Jó éjt, édes lelkem egyetlene! Mindig oly nehezen válok meg tőle. Jó éjt, jó éjt!

Március 11-én. Klára azért nem jött el, mert azt hallotta, hogy nem vagyok hon. El is megyek pénteken Ujlakra, hogy lássam. Szegény asszony! Mindent elvettek tőle, még kertje zöldségét és virágait is. Mi lenne belőle, ha nem lennének szülei? Koldulnia kellene. Miért nem tehetek érette semmit? Bár már önálló lehetnék, hogy tanusíthatnám barátnőm iránti szeretetemet!

Mindig csak tehetetlen vágyaim vannak, melyek soha sem teljesülnek. Oly messze még az idő, hogy már kétségbe kezdek esni. De nem, ezt nem mondom, szégyellem magamat kislelkűségemért. Hisz ha évekig fog tartani megpróbáltatásunk, annál nagyobb boldogsággal repülünk majd egymás karjaiba. Oh sors, vagy mi vagy, adj erőt, addig tűrni a csapásokat, amelyeket ránk mérsz, adj erőt, türelmet, kitartást! Nem vártam jót eddig sem, de most meg már épen nem. Móriczné Bécsben volt a fiáért kérni, hogyha amnesztia jön, abból a fiát ki ne felejtsék, mire a miniszter azt válaszolta: Mikor lesz az, addig még soká várhatnak!

Klárát tisztelem mint jó honleányt és minden erények példányát. Nekem csak az fáj, hogy meghűlt irántam és már nem tanusítja szeretetét, barátságát. Lehet-e ezt közönnyel venni? Hisz akkor nem szeretném, pedig mennyire szeretem! Szívem mélyéből sajnálom és az életemet adnám érte.

Bármilyen mély is a barátság, azért mennyire különbözik a szerelemtől.

Józsim, édes Józsim, ön talán attól fél, hogy szívemet a barátság inkább betölti a szerelemnél. Ne féljen, minden érzelmek koronája mégis csak a szerelem.

Ő tőle választ kaptam leveleimre. De fájdalmas az, mert ő a barátságnál többet érez. Az idő majd meg fogja gyógyítani.

Milyen különös, hogy a házasok megunják egymást. Az ember legnagyobb ellensége a megszokottság, ettől félek legjobban. Én még a fájdalmat is inkább el tudom viselni, mint az unalmat. A fájdalom ad valamit, az unalom semmit. Ezért őrizkedni akarok az unalomtól és vigyázni, hogy soha se ön, sem én, meg ne ismerjük az emberiség e legádázabb ellenségét.

De késő az idő, azért végzem. Jó éjt és szép álmokat. Adja meg az álom, amit a való megtagad. Forró szerelemmel

Juliája.

LXIII.

Arad, 1852. március 10.

Tegnapelőtt küldém el harmadik levelemet és még mostanig sem vettem válaszát. Elmém a lehetőségek elősorolásában már kifáradt, tizenöt napjának kell lenni, hogy első levelem megérkezett és még semmi életjel. Vagy talán elveszett? - De ez még sem lehet. A kétfejű sas pecsétje alatt lehetetlen elvesznie, ennek meg kell érkeznie, hiszen ha már az sem adna biztosítékot, honnan várjuk azt?

Legvalószinűbbnek tartom, nincs hon, bizonynyal Szigeten van vagy Csengerben. De ezen esetben remélem, hogy intézkedett és reám gondolt, nemde, kedves Juliám? Oly jól esik a tudat, hogy mulatságai és szórakozásai közepette is gondol rám, hisz egy pillantása mennyei mannaként táplál, egy szeretetteljes szava új erőt ad. Ne hagyjon nyugtalanságban és írjon kérem, hacsak egy szót is, hogy hogy van?

Hát ha betegség lenne oka hallgatásának? - E gondolat lelkemet megrázkódtatja, ezt csak érezni, de nem elmondani lehet. Mult betegsége óta nincs nyugtom, remegek, hogy ki tudja, melyik percben környezik veszélyek. Most már fel tudom fogni, hogy vannak emberek, kik a kártyának vagy italnak adják át magukat, hogy egy szenvedőleges izgatottságtól szabaduljanak, sőt vannak, kik egy golyóval zuzzák szét agyvelejüket, hogy ne szenvedjenek. E nehány napi nyugtalanságból következtetem, hogy ha már ez is ily szívszaggató kínt okoz, mit szenvednék, ha egészen elveszteném?! Nem, nem, ezt eltűrni, érzem, nem lenne erőm.

Én félig tenni nem tudok. Mikor a haza, közös anyánk hívott is, mentem híven a csaták terére, hol nem rózsák vártak rám, hanem ezerek és ezerek halálhörgése, de a diadal is osztotta kedvenceinek a babérkoszorút; és nem önhittségből állíthatom, hanem önmagam iránti méltatásból, hogy annyit tettem, amennyit tehettem.

Szívem második diadalát önért vívta, Juliám! - Mikor már az élet örömeiről lemondtam, az éltető nap sugarai megvilágosítottak és békét, feltámadást hirdettek.

Talán már mostanig hazatért Szigetről. Nagyon sajnálom, hogy nem tudtam indulását. Nagy megnyugvásomra szolgál, ha tudom, hol képzeljem és nem bolygom szerte a világban. A gondolattal a lélek is elrepül vágyaink tárgyához, azért éreztem magamat oly rendkivül izgatottnak, mert feltalálni nem tudtam.

Én az Amerikába való menetelnek nagy ellensége vagyok. Ez, lehet mondani, hazaárulás. A társadalmi életnek ott vége, maga marad ott az ember, elhagyatva, rokon, barát, segítség nélkül. Hozzá még mennyi vagyon kell, hogy az ember csak némileg is boldoguljon, mert cselédet csak százezresek tarthatnak. Ujházy, ki százezrekkel rendelkezik, megfogja az eke-

szarvát és egész nap dolgozik. Én annyira ellensége vagyok, hogy nem volna eset arra, hogy kivándoroljak, a költőnek igaza van:

„A nagy világon e kivül, nincsen számodra hely."

Olvasta-e Jókai Mór érdekes novelláját, melynek címe: „Vándoroljatok ki"? - Olvassa el, ha teheti, én is elküldeném, ha olyan nagy csomót nem tenne ki.

M.-nét nem ismerem, de a legjobb véleménynyel vagyok iránta, mert ön barátságára méltatta, ki csak saját magához hasonló angyaltiszta szívűhez lehet vonzalommal. Azért igen meglepett panasza, de fájdalmát csak félreértés okozhatá, hogy egy lényben csalódott, kiben hinni boldogságához szükségesnek vélte.

Az írószerek elvételéről való hír igen nagyítva érkezett hozzájuk. Az egész csak annyiból áll, hogy nem szabad írószereket tartani, hanem leveleinket a várparancsnokság irodájában kell írnunk. Az egész baj alig érdemel említést. Ne féljen, édesem, míg leveleim élvezetet szereznek önnek, addig mindig fogok módot találni az írásra és igen boldognak fogom magamat érezni, hacsak pillanatnyi élvezetet is fogok szerezni.

Semmi áldozattól sem fogok visszariadni, hogy éltetadó soraitól meg ne fosztassam és általuk boldogítassam. Erre kérem önt is imádott Juliám.

Vasárnap van és holnap küldöm levelemet. Isten tudja, mi történt. Talán csak nem szerencsétlenség? Jó szelleme bizonynyal megfogja őrizni. Én azt hiszem valahol mulat, Szigeten vagy Csengerben. Nem azért írom, mintha irigyelném, sőt örülök. - Mindnyájokat üdvözlöm. Számtalanszor csókolom a kezét

Józsija.

LXIV.

Halmos, 1852. március 10.

Ezelőtt egy órával érkeztem meg anyámmal és Józával. De előlről kezdem.

Ne ijedjen meg, mert élek, egészséges vagyok, nincs semmi bajom. Hogy egy kis kalandon mentem azóta át, az nem nagy baj, csak azt sajnálom, hogy nehány nap nem kapott tőlem levelet és ezért nyugtalankodott. - De elmondok mindent sorjába. Hallgassa türelemmel.

Különben én írtam önnek Beregszászból, de úgy látom, nem vette, aminek most igen örvendek, mert azt az első kellemetlen felizgatott kedélyállapotban írtam és az csak önre is a legrosszabb benyomást tette volna, holott azt komikus szinben kellett volna előadni. Tehát előlről kezdem. Alig hogy megérkeztem Csengerből, érettem jött M.-né báró Szt. Klára és elvitt Fenyőligetre. Az ismert társaságot együtt találtam és előre örvendtem az élvezetes napoknak. Azonban „ember tervez, Isten végez." - Mindjárt másnap kirándulást terveztünk a „sóaknába" - levén az egyiknek névnapja, amit nagy ünnepséggel szokás megtartani.

Bizony hátborzongató mulatság, aminek megvan az izgalma.

Nem lábainkon mentünk, hanem bivalybőrből készült karszék alakú ülő helyeken, egy kémény alakú mélység felett és lent a kis mécseket ide-oda futkosni láttuk, mint kis szent-János-bogarakat: a sóvágók lámpáit. Bár nem volt veszély, de mégis okoz egy kis izgatottságot, úgy a légben csüggni, hatvanöt ölnyi mélységben. Végre elértük az akna alját, melynek minden oldala só. Szépen ki volt világítva, égő nagy rakás fahasábokkal, olyan mindenütt, mintha

szürke márványból lenne, középen egy nagy piramis-oltárral, hol misét mondanak. Mindig kriptaszerű félhomály van itt és igen nagy visszhangot ad. A sóvágók iszonyú munkát végeznek néhány krajcár napidíjért. Sápadt, egészségtelen emberek és rövid életűek, de azért keresett a sóvágás, mert meg lehet belőle élni és amellett mindenféle kedvezményben részesülnek. Zenekaruk is van és bámulatos, hogy akik ily nehéz munkával foglalkoznak, milyen jól megtanulják a fuvó-hangszereket kezelni és összegyakorolni. Nem hallani egy hamis hangot.

A Kunigunda-aknában víz szivárgott fel, itt egy mély tó van, melyen csónakázni lehet, de oly sűrű a vize, hogy semmi, még az ember sem merül el benne. Az égő farakások nagyszerű látványt nyujtanak, az árnyalat, a világítás remek volt, körül a fal mellett karzat, hová lépcsők vezettek.

Végre felmentünk a lépcsőkön és kiértünk Isten szabad ege alá, s megkönnyebbültünk.

Mindjárt másnap jött egy ember - nem - kígyó, vagy hiéna és pöffeszkedő gorombasággal rendeli, hogy Lövey Klára készüljön fel rögtön, mert rendelet jött a Kriegsgericht-től őt elfogni és Váradra kisérni. Mi elszörnyedve hallók ezt - mind sírva fakadtunk, szegény Klárát öleltük, csókoltuk. Hamar összecsomagolt néhány darab fehérneműt és zokogva felült a rossz előfogatra, mely érte jött, azon ember kiséretében, kinek a báróné szívére kötötte, hogy legalább emberileg bánjék szegény foglyával.

Mi búsan, szótlanul töltöttük az estét, s én alig tudtam éjjel szemeimet lehunyni.

Másnap egy rakás levelet adtak a kezembe, én szokásom szerint előbb az unalmasakat olvasám, az önét utoljára hagyám. Egy levél a budai katonai Commandótól jött, melyben tudtomra adatik, hogy 3-án Munkácson kell lennem. Anyámtól és Józától is jött, kik szintén tudatják ezt velem és hogy ők is ott lesznek. Végre utolsónak az önét bontám fel, a sok kellemetlen után egy csepp vigasz. Bármily kellemetlenség érjen, az ön levele feledteti vélem még a legnagyobbat is. Este írni akartam önnek és mindent elmondani, de féltem, hogy nagyon megijed, azért elhatároztam az egész dolgot elmultával tudatni, ha tovább várna is. Elkezdett soraimat pedig egy könyvbe tettem és ott feledtem. Bocsásson meg ezért, kérem, de menthető vagyok, mert oly korán nyakra-főre kellett indulnom, hogy másnap estére Munkácsra érjek. A bárónő betegen feküdt, nem volt aki kisérjen, csak a komorna, egy korosabb és igen tisztességes nő, jött velem.

Klára éppen azon nap utazott haza. A báróné befogatott, én felültem. Nem volt ugyan mitől tartani, mert régi, megbízható kocsis hajtott, csak az illedelem kedvéért kellett volna garde de dames. De hiába, szükség törvényt ront. Técsőre érve, kellemes meglepetésben részesültem. A vendéglőbe hajtatva, az étteremben találtam Várady Gábort, ki elszörnyedve hallotta, hogy Munkácsra vagyok citálva és mindjárt rendelést tett, hogy kocsisa fogjon és ajánlkozott engem fele utamon kisérni, de minthogy mint ügyvédnek másnap 9 órára ismét Técsőn kell lennie, legnagyobb sajnálatára Munkácsig nem teheti azt. Én köszönettel és örömmel fogadtam ajánlatát és a báró fogatát visszaküldve, kevés pihenés után elindultunk. Ez út igen élvezetes volt, mert V.-t gyermekkorom óta ismerem, nemcsak, de családunk bizalmas barátja, én igen kedvellem, hozzá egy igen szellemes, művelt, rendkívül finom ember, így tehát utam már kellemesebb nem lehetett volna. Jó későn értünk N.-Szőllősre, hol meghálni szándékoztam és egy jó ismerőshöz be is szálltunk. A háziasszony nem volt hon, de az úr igen szívesen fogadott, jól megvacsoráltunk és lefeküdtünk. Másnap korán reggel V. elbúcsuzott és elutazott - sajnálatomra - én pedig most már sajna, egyedül folytattam utamat egy rozzant szekeren, két gebétől vontatva - egy félrészeg kocsissal, mert házigazdám eléggé mentegette magát, hogy fogata nejével van útban és így nem szolgálhat.

Rettenetes volt ez az út! Egy döcögős szekeren, egy ittas kocsissal, ki mindig aludt, a lovak pedig minden lépten meg-megálltak, legalább nem félhettem, hogy elragadnak a gebéi, én hiába döföltem a hátát a napernyőmmel, felébredt, egyet ütött a lovakra s ismét Morfeus karjaiba dőlt, hanem sajátságos ösztönénél fogva, minden korcsma előtt fölébredt, leszállt és egyet ivott, hogy még jobban alhasson utána. Hiába biztattam, hogy ha siet, hamarább ér haza s akkor kényelmesen alhatik otthon. Nyilván ezt gondolta: jobb ma egy veréb, mint holnap egy túzok. Vagy talán otthon kardos felesége a nyújtófával jól elnáspágolja, elég az hozzá, hogy mi talán még most is mendegélnénk - ha a sors nem könyörül rajtam. Az eső is megeredt s én egy jó nagy meghűléstől kezdtem tartani, mert így Beregszászig bőrig ázom.

De Isten megsajnált! Már messziről megismertem fogatunkat s örömtelten láttam gyors közeledtét. Leszállni s beülni a kényelmes hintóba, egy perc műve volt! és soha életemben nem esett ilyen jól a párnázott, fedett hintó ülése, mely lágyan ringatott a köves úton és megvédett az esőtől!

Anyám, ki már akkor Munkácson volt Józával, mert őt is citálták, gondoskodott rólam és küldé elibém fogatunkat.

Azon nap estéjére házi gazdánk, a derék Freiseisen bácsi, atyám barátja és gróf Schönborn jószágigazgatója, az egész osztrák katonai tisztikart meghívta, hogy alkalmunk legyen biráinkkal megismerkedni. Mi persze igyekeztünk lehetőleg szeretetreméltók lenni és megnyertük a tisztek tetszését, kik elragadtatva nyilvánították, hogy ilyen kedves, művelt, szép leányokat idáig nem ismertek, (ugy-e szerénytelenség ezt bevallani). Másnap reggel az öreg úr behívott szobájába és nagy titokban közölte velünk a vádpontokat, melyek nem voltak nagyon súlyosak és melyeket sikerült neki vendégeitől kitudni. Azután következett a nagy nap.

Egy nagy teremben nagy asztal körül tisztek ültek, mikor beléptünk, csak egy volt polgári hivatalnok, Füzesséry Gábor államügyész, jó ismerősünk. Én egy cseppet sem féltem, sőt olyan, nagyon mulatságosnak találtam, hogy én törvényszék előtt állok és kicsi hijja volt, hogy el nem nevettem magamat. Csak anyám volt komoly és félni látszott. Én látva, hogy talán állani kell, felszólaltam, hogy minthogy anyám nem bűnös, talán megengedik, hogy leüljön. Erre mindjárt az asztal végén ülő legfiatalabb tisztek felugrottak és nekünk felajánlották székeiket, a szolga pedig hozott nekik másokat. Azután kezdődött a vallatás, még pedig magyarúl, amin igen csodálkoztam. T. i. az államügyész tette a kérdéseket, melyeket már ismertünk és így időnk volt felettük gondolkozni. Azért voltunk citálva, mert Teleki Blanka iratai közt tőlem több levelet találtak, melyekben egy irodalmi szövetkezetről van szó, tehát ez bizonnyal valami titkos, államellenes dolog, vagy összeesküvés. Én megmondtam, hogy T. B. felszólított, hogy ifjusági iratokat adjunk ki, vagy történelmieket fordítsunk más nyelvekből és én semmi titkos dolgokról nem tudok, nem is hiszem. Azután, hogy menekülteket rejtegettem, segélytem és kiszökni az országból segítettem. Mire szintén a valóval feleltem, hogy igenis egy pár menekültnek egy párszor enni adtam, mert nincs olyan szívem, ha éhezőt látok, azt meg ne sajnáljam. Ennyi volt az egész. A tisztek mind, még az elnöklő ezredes is majdnem meghatottnak látszottak s mintha gondolták volna: Tant de bruit pour une omelette!

Józától ugyanazt kérdezték s hamar vége lett a komédiának s mi diadalmasan vonultunk ki a teremből, megköszönve az urak jóakaratát, sőt még Füzesséryvel kezet is szorítottunk és nevetve távoztunk. És oh, csoda! Akkor nap házigazdánk nem engedett elutazni, hanem a jól sikerült esemény örömére nagy ebédet adott katonák és polgárok részére vegyesen, kik nem győztek a bátor honleányok egészségére poharat üríteni, mi nekik bizonnyal jól esett. S este, mikor lefeküdtünk, csak megszólal a zene és kiáltások hallatszottak: Éljenek a derék honleányok! Látja, a kellemetlenség még dicsőséggé változott! Ennyi az egész!

Úgy hiszem, evvel az ügy be van fejezve és többet nem bolygatnak. Én ugyan nem bántam volna, ha vagy l-2 évre elítélnek, kivált ha Aradra vittek volna.

De most ugyis hosszura nyúlt levelemet végzem, önt Isten oltalmába ajánlva.

Eszter.

LXV.

Arad, 1852. március 10-én

Ki sem mondhatom, milyen kínos érzelmeket szenvedtem levele olvasása alatt és még most is, mert hiába akarja ez eseményt tréfás szinben előadni, most is rettegek a következményektől. Istenem, mi lesz a vége? Evvel nem elégesznek meg, ki tudja, mire vetemednek? Mi lenne belőlem, ha elitélnék és messze, ki az országból hurcolnák s évekig nem hallanék felőle?! Oh, már a gondolattól is félek, hogy agyam megzavarodik. Nem tudom magamat megnyugtatni, semmit sem vagyok képes tenni, félek, hogy megőrülök. Kérem az Isten szent nevére, írjon, ha csak egy sort is, mentől gyakrabban. Hogy tudjam, nincs-e baja? Most nem vagyok képes írni, fejem zúg, ezerféle gondolat cikázik át rajta. Isten, Isten, őrködj felette és oltalmazd!!

Sz.

LXVI.

Halmos, 1852. március 14.

Vannak napok, melyeken különösen sokat gondolok rá, édes, szeretett Józsim! Ilyenkor a világ eltünik előlem, s én, mintha felhőktől vonatva feljebb és feljebb vitetném, hol a világ zaját nem hallom, hanem lelkemmel testem is felrepülne amaz üdvezültek honába, hol önt feltalálom.

Reggel anyám hozá be 11-éről írt sorait. Istenem, hát mi történt, hogy még nem vette Szigetről írt soraimat? Most három levelem van útban. Csak írjon, az égre kérem, írjon.

Úgy látszott, azért lettünk kihallgatva, hogy Teleki Blanka és Lövey Klára végett akartak információt szerezni, minek nagyon örültem, mert ami tőlem telt és amit tudtam az előnyükre felhozni, azt elmondtam, hogy hasznukra lehessek. Elmondtam, hogy nála talált leveleimből láthatják, hogy sem összeesküvésről, sem forradalomról szó sincs, csupán ifjusági művekről, miket németből, franciából, angolból akartunk fordítani magyarra. Nem is hiszem én azt, hogy a grófnő ilyesmivel foglalkozzék, hiszen neki a tanítás és nevelés a fő szenvedélye.

Levelének egy paszusát nem hagyhatom szó nélkül. T. i. hogy magam hogy mehettem egyedül olyan nagy útra? Mert kényszerítve voltam. De nem is mentem egyedül, csak egy igen csekély vonalon, csak Szőlőstől T.-Ujlakig, hol az országút olyan élénk, hogy nincs mitől félni, én pedig nem szoktam soha. A kedves doktorommal, Esze Gáborral is találkoztam, leszállítottam a fogatjáról, magam mellé ültettem és egy jó darabon együtt mentünk, amíg csak valami betegéhez be nem tért. Azután az én kótyagos kocsisom, egy töpörödött kis vén ember volt, ki jobban félt én tőlem, mint én ő tőle és akit az esernyőm nyelével is ráncba tudtam tartani. Tehát legyen nyugodt, nem történhetett volna semmi bajom egyéb a megázásnál.

A Móricz aráját a szülei kényszerítették egy öreg, gazdag emberhez férjhez menni, szegény leányt csak sajnálni lehet. Hisz a szülői hatalomnak nem állhat ellent.

Bizony én sem tudok az indulatnak ellent állni, hiába akarok erőt venni szenvedélyeimen, mert azok kitörnek és elragadnak. A dohányzásróli lemondása csak önre vall. Csak az ön szilárd lelke képes olyan nagy szükségletéről, ami már természetévé vált, leszokni. Én csak csodálni, de utánozni nem tudom. Azért mondom én, hogy ön magasan áll fölöttem.

Azt mondják, májusban a császár Pestre jön, és amnesztiát ád. Csak reméljenek! Én ugyan nem. Nem akarok többet csalódni, elég volt már. Mi kitöltjük az időnket, az bizonyos. Isten áldja lelkem egyetlene, gondoljon rám és írjon sokat. Most Börne műveit olvasom, nagyon elmés, vicces. De én még a klasszikusok munkáiban sem találok annyi élvezetet, mint az ön leveleiben.

Munkácson mindenki tudja, hogy jegyesek vagyunk, eddig boszantott, de már nem törődöm vele, mert úgy is közömbös előttem a világ. A napokban küldtünk be T.-ékhez, azon hírt hozták, hogy most még többet csókolódznak, mint mikor jegyesek voltak. Én ezt lehetetlennek tartom! A húsvéti ünnepeket nálunk töltendik, valamint atyám is.

20. Egy hete várom már hiába sorait. Istenem, meddig kell még ezt kiállani? Nem hittem, hogy ily béketűréssel birjak. Tudom, hogy nincs baja, de azért borzasztó így lenni, mert kimondhatatlanul szeretem, mert nem élhetek levelei nélkül. Nem találok semmiben élvezetet, minden untat, az emberek, főkép a magány oly kínos, mintha szívem repült volna ki keblemből. Nem, én nem élhetek ön nélkül, ez kín és unalom. Az én érzelmeim mindig nőnek.

Egészséges vagyok, semmi bajom. Ha leveleimet nem vette, akkor csak most tudta meg, hogy Munkácson haditörvényszék előtt állottam (vagy inkább ültem), de az nem oly rossz, mint gondolná az ember, a tisztek mind igen udvariasak voltak és egy pár közülök szép is. (Nem bántja a féltékenység?) Szinte megszerettem e mulatságot. Isten áldja és vezérelje hozzám szerencsésen sorait, hogy kétségbe ne essem.

Forrón szerető

Juliája.

LXVII.

Halmos, 1852. március 16.

Néha annyira szerencsétlennek érzem magamat, a kétségbeeséshez közel, hogy nincs erőm e szörnyen lesujtott kedélyhangulatból kiszabadulni és azt lelkemről lerázni. Ilyenkor nem tudok gondolkozni, beszélni, elvonulok az emberektől és hallgatok, mint a csiga a házában. Legtöbbnyire lefekszem ágyamba, azt mondván, hogy nagy főfájásom van, nem eszem, nem alszom, csak kérem Józát, hogy ne engedjen senkit bejönni. Ha pedig nyár van, elbujok kertünk legmesszebb, legsűrűbb zugába és ott lefeküdve a fűbe, fekszem órákat, napokat és sírok, sírok....

Nem birok magammal, az egész világ egy kiégett Vezuvnak tetszik, melyben csak megsemmisülés és kétségbeesés van, ahol nincsenek emberek, csak szív és léleknélküli gépek, melyek csak a saját egyéniségük körül mozognak, de másként érzéktelenek, sőt értelmetlenek. Úgy képzelem, mintha már az ár összecsapott volna felettem és én várom...várom végemet...

Ön egyedüli vigaszom kétségbeesett órámban.

Ne haragudjék, hogy lelkemet kitárom, de én olyan vagyok, ha kedélyemre felleg borul, mindent elhomályosít, ilyenkor nem látok, nem érzek csak fájdalmat, sötétséget. Bocsásson meg, szeretett Józsim, hogy életét megkeserítem, hogy fájdalmat okozok. Tovább írni nem vagyok képes.

18. Ma nyugodtabb vagyok, bár ismét rosszul érzem magamat. Amint felzaklatnak, iszonyúan szenvedek testileg is. Igen elgyengültem már, s ha így megy, lehetetlen, hogy soká éljek, de én csak örülnék a végnek.

Atyámat naponkint várjuk. Én félek a találkozástól, bár oka nem vagyok semminek. Vagy tehetek-e arról, hogy Teleki Blanka írt nekem és én válaszoltam, hisz nem volt e levelekben semmi politikai, válaszolni csak kellett, csak illett. Tehetek-e arról, hogy ide menekülők jöttek, akiket segélyeztem, vagy éhen kellett volna őket hagyni halni? Hisz ennél többet nem tettem, még nem is beszélek soha ilyen dolgokról, tehát miért bántanak engem? Oh, mily keserves, ha gyermeknek remegnie kell szülője viszontlátásától!

Józsim, mi lenne belőlem, ha ön megszűnne szeretni. Akkor nem akarok élni, mert hisz ez életemnek egyetlen öröme, egyetlen virága. Néha nem merem hinni, máskor ismét sötét egem egyetlen csillagának tekintem, remélek és *álmodom boldogságról.*

Tehát nyolc órára tesszük a találkozót, úgy is már nemsokára szabadban élvezhetjük. Én életemben igen kevés diadalt és ami a hiúságnak tömjénez, élveztem, de azért a leánykor előttem kedves és költői. Nemes cél áll a nő előtt, a leánykor azonban költőibb. Édes, nemes és tiszta, mit egy férfi soha sem fog megérteni.

Ki mérhetné föl a szerelem végtelenségét? Örökké való az, mint az élet, kifogyhatlan, mint a teremtő erő, érezhető, mint a napsugár, kimagyarázhatlan, mint az istenség, mely előtt porba hull az idő hatalma, melyben egy rövid perc fölér az örökkévalósággal, melynek születése rejtély, halála titok, mit nem adhatsz magadnak, mit nem vehetsz el magadtól.

Mint a tavasznak megvan napsugara, illatos lehe, édes szavú csalogánya, így a szerelemnek is megvan meleg tekintete, forró csókja, édes könnye s mézes szava, mely szívedig hat.

A szerelem előtt a szív, mint virágbimbó a napsugárban, önkénytelenül kinyílik. Vagy megtilthatod-e virágnak, hogy zárja magába illatát, a folyamnak, hogy ne szakadjon a tengerbe, a szívnek, hogy fojtsa magába édes vágyait? Csodás, ragyogó világa a szerelemnek, mi az élet remény, a remény költészet, a költészet ifjúság, s az ifjúság szerelem nélkül?!

Oh mi boldogok, kik szeretni tudunk, az angyalok leszállnak hozzánk, hogy megédesítsék mennyei italukkal a fáradt vándor keserű életét, mi gazdagok vagyunk, mérhetlen kincsünk soha ki nem fogyó aranybánya. Van-e, amivel fölcserélnénk szerelmünket? Megfizethető-e csak egy örömünk is, létezik-e oly kincs a mindenségben, mely felérne boldogságunkkal?

És mégis, mily messze vagyunk egymástól, mily keserves így tölteni napjainkat!

19. Ma van névnapja. Anyám templomba hívott, elmentem, hogyne mentem volna? Ő a császárért imádkozott, én a foglyáért. Ma vettem még februárban írt, Szigetre címzett sorait. Örömmel látom, hogy a foglyok farsangja sem oly szomorú, mint képzelém, sőt vigabb volt az enyémnél. Csak mulasson, ha élvezetet szerez, bizonnyal jobban mulat nálamnál, aminek igen örülök.

A borozás bennem undort gerjeszt, az atyám sem borivó, még bort sem tesznek az asztalra, ha vendég nincs. Én borzadok a részeg embertől és azt hiszem, ha a férjemet egyszer részegen látnám, szerelmem örökre elnémulna. Mily boldog vagyok, hogy sem a bort, sem a kártyát nem kedveli, aligha megférnénk együtt mi hárman.

Most nem írhatok, igen fáradt vagyok, ma sok vendégünk volt, igen kimerültem. Holnap kipótolom. Az ég áldja, szeresse kissé

Juliát.

LXVIII.

Arad, 1852. március 24.

Néha oly keserves érzelmek igázzák le lelkemet, melyektől szabadulni legnagyobb erőfeszítéssel sem birok és visszatükrözzék e soraim azon pillanatokat, melyek önben csak kellemetlen érzelmeket gerjesztenének? A fájdalom épp oly ragadós, mint az öröm és telegrafi gyorsasággal történik és szabad-e nekem csak egy pillanatát is megzavarnom? Nem, ezt nem tehetem, gyávaság lenne, habár a vállamra nehezedett terhet elviselni nem tudnám is. Hogy lehetne a napban örök fagy, midőn az egész mindenséget meleggel és világossággal látja el. Hogy bocsáthatnám meg magamnak, hacsak egy atomnyit is szenvedne miattam, midőn mindig a boldogítását igérem és mégis meggondolatlanságokkal fájdalmakat okoznék önnek?

Március 25. Élethű leirásait csodálom, ön rendkívül könnyű tollal van megáldva, oly élénken tudja rajzolni benyomásait. Képzelődése ragyogó és elbájol. Minden tárgy előttünk áll és a természet csodáit hűen adja vissza. Leveleit olvasni a legnagyobb élvezet.

Március 26. Hangversenyből jövök. Kletzer kitünő gordonkás hallatta magát és mint egykori honvéd társunk, oly szives volt megemlékezni rólunk. Még igen fiatal és már is kitünően játszik; még sokra viheti. Olyan jól esett a sok diszharmonikus cincogás után, mi a fülünk dobját majd széthasogatta, valahára egy igazi művészt hallani.

Jóságát meghálálni soha nem állana erőmben. Ön engem örökre adósává tett és büszkévé. Az amnesztiára semmi bizonyos határidőt nem tudnak szabni, csak remélik, hogy az a császár születés- vagy névnapján történend meg.

Nem titkolom, hogy szerencsétlenné tesz azon gondolat, hogy én még eddig oly kevés perceit tudtam kellemessé tenni. A sors arra kárhoztatott, hogy szívemen, mint Atlasz vállain, egy világ súlyát hordjam. Hol a Herkulesz, hogy csak pár percre is megszabadítson?

Ne gondolja, kedves Juliám, hogy megfeledkeztem e nap szentségéről. - Ma van születésnapja. Isten áraszsza el a világ minden gyönyörűségeivel és boldogságával.

Március 25. Köszönöm, oh fogadja legőszintébb hálámat, hogy valahára a nyugtalanság kínos karmaiból kiragadott. Nem akarom gyöngéd szivét annak leírásával gyötörni, hogy pár hét óta mit szenvedtem. Mult hó 12-én írt sorait 24-én vettem és azóta a legkisebb életjelt sem, és négy levelem maradt válasz nélkül.

Nemde nem nyugtalankodott, hogy ennyi ideig nem írtam? Szeretett anyjának írt levelem tanúskodik lelkiállapotomról, amelyben voltam. Nem merem megmondani, mily rémítő képek ijesztek lelkemet, mennyi veszély, szerencsétlenség lehetősége kínzá agyamat. A valóságban nem lehetnek nagyobb veszélyek, Máramaros bérceit ijesztőbb borzalmak nem dúlhatják az én képzelődésemnél. Most veszem észre, ábrándjaim mily nevetségesek, mily gyermekesek valának. De könnyű most nyugodt szívvel visszapillantani azon veszélyekre, melyek még oly rövid idő előtt sem éjjel, sem nappal egy nyugodt percet nem hagytak.

Csak a bizonytalanságból származott aggodalomnak köszönöm, hogy sorai egy kimondhatatlan örömet s nem határtalan fájdalmat okoztak. Csak az tartja fenn bátorságomat, hogy egészsége veszélyeztetve nincs, és valahára hon, biztonságban, szerettei között van, különben sorai igen elszomorítottak volna.

Mikor szűnnek meg már valahára azon embertelen kínzások? Képzelem, mennyire fáj angyali szivének már másodszor kellemetlenséget okozni szeretett szüleinek. De ők bizonynyal belátják, hogy ön nem tehet erről. Szegény Juliám, vérzik szívem, ha elgondolom, mennyit szenvedett útközben, mennyit a szülei miatti aggodalomért. A sors igaztalan, hogy a jóság, szeretet angyalát annyi keserű érzelmekkel teszi próbára és oly kevés örömteljes perceket nyujt.

Megbocsásson egyetlen Juliám, hogy csodálkozásomat el nem nyomhatom, hogy miképp mehetett egyedül, csak a szobaleány által kisérve - ha csak ideig-óráig is - minden védelem nélkül pár napi útra. Mert az a pár óra, mit V. G. kiséretében töltött, bizony édeskevés volt. Utazása, hál' Istennek, nem volt szerencsétlen, de azért oly sok kellemetlenséget kellett tűrnie, reszketek azon gondolat miatt, hogy egy brutális részeg parasztnak volt kiszolgáltatva! Kérem, ne tegye ki többé magát ilyen veszélynek, hol minden emberi segélytől távol kénytelen lenni. Remélem, soraimat csak iránta érzett legmélyebb részvétemnek tulajdonítja.

Az öngyilkosságról kérdez. - Nem helyeslem. - Meghalni könnyű, - élni sokszor a legnagyobb feladat. Óh hányszor állottam már a halál torkában, midőn hittem, hogy csak percek választanak el az örökkévalóságtól. De Isten nem akarta, mert még mindig élek, holott annyian kidőltek mellőlem a csata hevében és mártírhalállal!

Március 27. Ha munkácsi sorai ama kétségbeesett napokban érkeznek, mikor oly soká nem tudtam róla, talán elmém zavarodik meg. De most az öröm minden mást háttérbe szorított. Minden lehelletem csak azon boldogságé, hogy veszélyen kívül van és megszabadultam kínzó rémeimtől, melyek elválhatatlanúl követtek. Soha el nem felejtem, mit szenvedtem azon végnélküli hosszú napok alatt. Hála az égnek, hogy másodszor is megszabadította minden veszélytől! Fejem szédül, ha egész terjedelmében elgondolom, milyen iszonyú csapás érhette volna!

Óh mint kérném, ha gyöngédségét sérteni nem félnék, hogy kerüljön mindent, mi családját gyászba borítaná, bennünket pedig mily messze távolítana egymástól! De ezt tennem nem szabad és hogy ennyit is mondtam, bocsásson meg, mert csak lecsillapíthatlan aggodalmam sajtolta ki szívemből.

Forrón szeretett Juliám, ismeri azon utat, melyen veszély nem fenyegeti, mily pusztának látszik, mégis egy oly magas jellem mennyit tehet rajta, mily gyönyörűvé, gyümölcsözővé varázsolhatja! - Ez az út, amely hozzám vezérli! De van-e bátorsága ezt követni és a többiről lemondani? A világ elismerő tapsairól, a dicsőségről?

Mily gyermekes ön, édes angyalom! Képzelődése mutatja, mennyire beteg volt. Különben nem alkotna magának olyan rémképeket. Én megtudnék szűnni önt szeretni?! Azt képzeli, aki egyszer megismerte, annak szíve oltárán más istenségnek tud áldozni? Vagy hogy van még egy második énje? Juliám, Juliám! Nem ismeri önmagát, túlzott szerénysége nem akarja bevallani kitünő tulajdonait, nem ismer engem, ha azt hiszi, hogy nálam változnak az érzelmek. Majdnem huszonöt éves voltam, mikor megismerni szerencsém volt és mindeddig soha azon gondolat, ohajtás nem hevíté keblemet, hogy én egy egész életre akarnék egyesülni egy nővel, sőt azt hittem, hogy e vágy soha fel nem ébred.

Igen köszönöm a magokat, remélem, szép virágokká fejlődnek, a dinnyét is elültetem, de bár előbb boldogítana látogatásával, semmint a gyümölcsével szolgálhatnék és előbb, mint az első virág viruland, de legforróbban óhajtom a virágokat árvaságra hagyni és az ön karjaiba repűlni.

Az öröm, hogy már valahára bizonyosat tudok hogylétéről, a fájdalmak, melyeket szenvedett és viszontagságainak olvasása úgy meggyengítettek, hogy tovább nem birok írni, bármennyire óhajtanék is.

Mondjon minden szépet és jót felőlem a kedves kis Józának; az ég áldja és teljesítse minden vágyait és tegye oly boldoggá, mint szivéből kivánja forrón szerető

Józsija.

LXIX.

Halmos, 1852. március 25.

Drága Józsim! Most sokkal vagyok adósa, mert már rég nem írhattam. Nem kötelességből írok, hanem azért, mert jól esik.

Fogadja hálámat szerelemteljes soraiért. Nem tudom, mi lenne belőlem, ha megszűnne levelezésünk, azt tudom, hogy nagyon szerencsétlen lennék és nemsokára meghalnék.

Miért izgatja magát rémképekkel, hisz nekem nem lehet bajom, egy kis gyengélkedést kivéve. Ne féljen, én hosszú életű leszek, mert a sors vagy *igen boldoggá, vagy igen szerencsétlenné teend,* ehhez pedig hosszú élet kell.

Az én életem az ön kezébe van letéve, - öntől függ, hogy boldog legyek, vagy szerencsétlen, mert csak szerelmétől függ annak sorsa.

Azon kérdésére, hogy miért mentem egyedül Munkácsra? - könnyű a válasz. A báróné beteg volt, Klára távol. Különben utazásom nem annyira rossz volt, mint inkább nevetséges. Váradyval élveztem; a részeg paraszttal pedig boszankodtam, mert mindig aludt, a macskái pedig szüntelen megállottak, de sajátságos erős szaglási ösztönénél fogva, korcsma előtt felébredt. Most már nevetek rajta, de akkor sírhatnám volt. Ma gyönyörű nap van, a természet velem látszik örülni. Reám az időnek nagy befolyása van. A napokban oly kellemetlen hideg, havas idő volt, az ég tiszta azúrján Vénusz ragyogott sok apró csillagtól környezve, vagyis udvarától. Mily dicső a természet! De végzem. Nyereségünk, hogy 8-tól 11-ig folyton egymásra gondolunk, hacsak a fáradság nem kényszerít lefekvésre. Jó éjt! Isten vele drágám! Ezer ölelés

Juliától.

LXX.

Arad, 1852. április 4.

Hollósynak címzett levelét tegnap vettem. Megbocsásson, hogy soraira azonnal nem válaszoltam. Ha megtudja az okot, bizonynyal nem fog haragudni. Egy hete igen nagy kellemetlenség ért, t. i. a zárdából ki kellett hurcolkodnunk és várüregekbe hordozkodnunk.

A zárda még mindig azon állapotban volt, melybe az ostrom bombái és golyói helyezték. Csak mi állítottuk némileg lakható állapotba. Most azonban egészen ki akarják újítani és ezért ki kellett üríteni. Hogy visszamehetünk-e ismét, ha helyre lesz állítva? Az a jövő titka. A várparancsnok ugyan mindent elkövet, hogy a szerzetesek többé be ne jöhessenek a várba és így a zárda teljesen a mi használatunkra maradjon, de igen valószinűtlen, hogy az egyenes katona fellépése a fekete zubbonyok alattomos mesterkedései által zátonyra nem jut. A tábornok útál minden szerzetest, igen kelletlenül tűri őket közelében és annál méltányosabb irántunk, kik a császári seregben szolgáltunk; minket igen becsül és nagy részvéttel viseltetik, mit minden alkalommal tanúsít. Ő már rég szabadon bocsátott volna.

Szobámtól igen nehezen váltam meg. Azt nem is számítva, hogy az egész vár egyik legkellemesebb lakása volt, a kilátás felséges, a levegő kitünő, egészséges, száraz, világos. A kazamatát nem ok nélkül nevezi a magyar „várüreg"-nek, mert a szó teljes értelmében „üregbarlang". Csak hordók hibáznak, hogy pince legyen, nem élethű, de minden más tulajdonsága megvan, különösen a nedvesség. Egészen szárazzá tenni lehetetlen, valamint meleggé sem. A külömbséget mindjárt első este éreztem nagy mértékben, azóta már akklimatizálódtam.

Hihetetlent el tud az ember tűrni, én a 49-50-iki telet olyan kazamatában töltöttem, mely soha fűtve nem volt, éjjel minden holmimat magamra raktam, hogy meg ne fagyjam, nappal két öltözet ruha nélkül sohasem lehettem és a nap nagy részét mozgásban kellett töltenem, hogy tagjaim meg ne gémberedjenek.

De visszatérve előbbi szobámhoz, még más egyéb is keseríté az elválást. Mert mi mind ez ahhoz képest, ami engemet ért, hogy azon helyet elhagyjam, hol minden önre emlékeztetett, kedves, édes Juliám! Talán nem volt tárgy, melyen tekintete egy percre nem pihent, alig olyan, amit kezei nem érintettek, olyan ülőhely, melyen nem nyugodott volna, az egész elrendezés szünetlenül reá emlékeztetett. Hogy képzeljem most már közelemben?!

Uj lakásomat igyekeztem célszerűen berendezni. E kazamatában tizenegyen lakunk, ez a legnagyobb szám, mely létezik, én mégis ide jöttem, mert itt laknak a legcsendesebbek és legjobb barátaim. Mindenik egy kis rekesztéket csinált magának, vagyis kabint. Az enyém tizennégy láb hosszú és hat láb széles és így mindenki a maga szobájában lakik. Az egész üreg tizenhat öl hosszú és harmadfél széles.

Két levelére nem válaszoltam, mert a költözködéssel igen el voltam foglalva és a kedélyem is fel volt zaklatva, tehát nem akartam önnek is rossz hangulatot okozni, ez okozta hallgatásomat. Levelem kénytelen vagyok félbeszakítani a nagy zaj miatt.

Különösen sajnálom jó szobámat, hogy ott minden önre emlékeztetett. Azonban nagy reménységem van, hogy egy igen kellemes szobát fogok magamnak kieszközölni.

Imre testvérem a napokban szándékozik Bécsbe utazni, hogy érettem a császárnál kegyelmet kérjen. Ha testvérem e lépése is siker nélkül marad, lesz-e még türelme várni édes, édes Juliám, nem-e fog kétségbe esni teljesületlen reményeink fölött?!

Kibékülök sorsommal, ha legalább egyszer hetenkint, vasárnap kapom levelét. Így a hétnek számomra csak egy napja lesz, a vasárnap. A többiek némák, puszták, örömtelenek.

Ne féljen, hogy én meg lennék akadályozva az írásban, azon ellenállhatatlan vágy, édes soraiban gyönyörködni, fog módot találni mindig ezt kieszközölni és minden akadályt elhárítani. Még mindig legcélszerűbb, ha nekem a várba címezi, mert eddig felbontatlanúl megkaptam.

Szigeti levelét még mindeddig nem kaptam meg, úgy látszik, elveszett, legalább avval kárpótoljon, hogy elmondja tartalmát.

Már elküldtem volna arcképemet, ha kedves atyját távol nem tudom Váradtól. Remélem, nem fog soká késni és úgy intézkedem, hogy akkorra ott legyen.

Ma különben sem tudok írni, olyan nyugtalan vagyok, fázom, meg kell melegednem. Üdvözlöm mindnyájukat, kellemes ünnepeket, gyönyörű tavaszt, boldog álmokat kiván érte élő

Józsija.

LXXI.

Halmos, 1852. április 8.

Drága Józsim! Már oly rég vettem sorait, hogy az idejét sem tudom. A nyugtalanság ölne meg, ha nem tudnám, hogy nincs semmi baja. Nem tudom okát, hogy most elvesznek leveleink, mert másra nem magyarázhatom hallgatását. Bizonnyal azt hiszik, ki tudja, milyen államra veszélyes titkokat közlünk egymással és az országot felforgató eszmékkel mulattatjuk egymást.

Nagyon sajnálom, hogy meg kellett válnia kedves szobájától.

Nem elég, fogságban sínlődnie, lemondani az élet minden öröméről, boldogságáról, hanem még az utolsó csekély kényelmétől is meg van fosztva. Valóban szörnyű igazságtalanság. De egészségét is féltem a nedves kazamatában való lakástól. Az Istenre kérem, kövessen el mindent, hogy ismét egészséges szobát kapjon, hogy annyi bánat, szomorúság mellett legalább egészségeért ne kelljen remegnem. A legszárazabb kazamatát kellett volna kiválasztania.

Ágyát ne tegye közel a falhoz és valami pokrócot tegyen a falra, hogy védje a nedvességtől.

Az Istenre kérem, kövessen el mindent, hogy ismét egészséges szobát kapjon, hogy annyi bánat, szomorúság mellett legalább egészségeért ne kelljen remegnem. - Öltözzék jó melegen és töltse a nap nagyrészét szabadban. Igérje meg, hogy könnyelműség vagy elbizakodottság miatt nem lesz beteg, hogy vigyázni fog magára az én kedvemért, az én szerelmemért, igérje, mert addig nem lesz egy pillanatnyi nyugtom. Igérje!! Isten áldja.

Julia.

LXXII.

Halmos, 1852. április 10.

Nem tudom, mit gondoljak, mert egy örökkévalóság óta nem vettem sorait. Kimondhatatlant szenvedek, talán elvesztek leveleim a postán és azért nem ír?

Nem elég öntől távol vegetálni, mint a napsugártól elzárt növénynek, nem elég nélkülöznöm az ön erősítő szavait, leveleit, melyek balzsamként hatnak szivemre, nem elég az ég legszebb csillagát, ön tekintetét, mely lelkemig hat és mondhatlan érzést gerjeszt, nélkülöznöm, nem elég öröm, boldogság, szerelme helyett közönyt, kínokat, fájdalmat, megcsalt reményeket szenvednem, - hanem az egyetlen örömtől, ami még megmaradt, már attól is megfosztattam!

Már írni sem tudok. Csak panaszkodni. Miért is írjak? Hisz úgy sem ön olvassa s azok, kiknek szentségtelen kezeikbe kerül, csak nevetnek fájdalmamon. Nem írok többet, ha írna, megkapnám. Egy litániát írtam és semmi.

28. Hála az égnek, valahára kezemben levele! Oh, öröm, boldogság, elfeledek minden szenvedést. De végtelenül csodálkozom, hogy csak két levelemet vette, mikor én hatot írtam. Ön meg négy levelére nem kapott választ, holott én egyet sem vettem. Hová lehetnek a leveleink, ki lehet oly istentelen gonosz, aki két ily szerencsétlent egyetlen örömétől megfoszt? Ön emliti az anyámnak írt levelében, hogy négy levele maradt válasz nélkül. Isten tudja, hova lettek! Én csak az Isten bűntetését hívom le a gazra, aki annyi mérhetetlen fájdalom okozója volt.

Azt, hogy mit szenvedtem, leírni lehetetlen. Tudtam, hogy nincs baja és mégis! - nem tudtam megnyugodni.

Én azt hiszem, a policia rabolja el leveleinket.

Atyám volt a császárnál is audencián, aki azt mondta: Majd meglátom, mit lehet tenni. Bachnál és másoknál, akik befolyással bírnak, önnek sógora pedig, M. generális, azt mondta, ő már minden lehetőt megtett és igen fog örülni, ha atyám fáradozását több siker koronázandja. Most ismét elővették az ítéletét, áttanulmányozzák, ha mégis valami enyhítő körülményt találnának.

Egy nőt is felkért atyám, ki a császár játszótársa volt és nagy kegyben áll, ez is mindent igért. Atyám reményli is, hogy egy év alatt kiszabadul.

Az aradi útról is beszéltem atyámmal, azt mondta, hogy június végéig ő nem lesz Váradon, tehát ha véle is találkozni akarunk, akkor menjünk. Erre azután nem mondhattam, hogy de biz azért csak elmegyünk. Én már nem is remélek! Júliusba fürdőbe megyünk és így a kilátás igen gyenge. Azt is említette, hogy a jövő telet aligha nem Pozsonyban vagy Bécsben töltjük, ez lenne azután a legborzasztóbb. De talán az Isten megsegít, nem is akarok arra gondolni, hogy még a telet is ön nélkül töltsem.

8 óra. Este felé lementünk a kertbe és itt küldöm az első ibolyát, amit találtam. Remélem ön is követi példámat és az első virágot elküldi nekem. Holnap Pali és Erzsi jönnek, ők már régi házasok, három hónapja mult egybekelésüknek és dacára, hogy a mézeshetek is elteltek, még mindig sokat csókolódznak regula ellen.

Egy idő óta derültebb és nyugodtabb vagyok, nem tudom, meddig fog tartani. Talán az is hozzá járul, hogy atyám is hon van, minek oly nagyon örvendek, mert hisz őt oly kimondhatlanul szeretem. Nem is fáj nekem semmi annyira, mintha ő haragszik rám vagy szemrehányásokat tesz. Az én természetem jobban is hasonlít az ő indulatos, szenvedélyes természetéhez és talán ő is azért vonzódik hozzám, talán legjobban mindnyájunk közt, legalább testvéreim állítása szerint, mert ha valamit kérni kell, engem állítanak előtérbe és én vagyok a szószóló, aki a közjóért feláldozza magát.

Néhány nappal ezelőtt unott, szeszélyes, komor, elégedetlen voltam, nem volt kedvem semmihez, utáltam az egész világot. Most mintha kicseréltek volna. Kedvvel, örömmel teszek mindent. Nekem puszta a világ, én egyedül élek egy szigeten, távol az emberektől, a földtől. Csak néhány darab papir édesíti meg életemet. Könyv nélkül tudom majdnem minden levelét, csak azokat nem, amelyekben filozófiai elmefuttatások vannak.

Látja, ok nélkül aggódott, máskor ne nyugtalankodjék, gondolja, hogy a posta rendetlensége az oka. Már olyan egészséges vagyok, nem is lehetnék beteg, de azért vigyázok magamra.

Csak már Aradra mehetnék! Atyám az ünnepekre haza jön és Erzsiék is. Atyám még vendégeket hívott, így tehát nagyon sokan leszünk, aminek nem igen örvendek azért sem, mert akkor atyámmal még kevesebbet lehetünk.

Azt kérdi, édesem, nem nyugtalankodtam-e hallgatása miatt? Azt tudtam, hogy nincs baja, de azért üres volt nekem a világ. Hisz leírtam érzelmeimet, nem ismétlem a keserűt. Hat levelet írtam, amelyekre válasz nem jött, bizonnyal elvesztek, az utolsót Hollósynak címeztem.

Önnek minden sorából, minden szavából irántami szerelme sugárzik. Köszönet érette, lelkem, Józsim, az Isten áldja meg, igyekezni fogok oly boldoggá tenni, amint csak képes vagyok.

Szegény atyám, mennyire bántja őt a munkácsi dolog! Igazán, megváltanám egy évi rabsággal. Remélem, nem lesz folytatása. Szatmárban elfogtak egy urat, akinek házánál bankó-prést találtak és proklamációkat, mint mondják, negyvenen vannak kompromittálva. Itt nálunk pedig a statáriális birákat fogták el, szegény nagybátyámat, Ráthonyi Károlyt, Haraszthyt és másokat. Adja Isten, hogy mielőbb hazabocsáttassanak, mert mindenik számos család feje.

A posta indul s én oly fáradt vagyok, hogy majd összeroskadok. Isten áldja, nincs semmi bajom, ne féljen, egészséges vagyok, minden hétfőn írok. A daguerrotyp ismét elmaradt, nem tehetek róla, nagyon sajnálom. - Isten áldja, Isten áldja!

Juliája.

LXXIII.

Arad, 1852. április 6.

Kedves, édes Juliám!

Csak levelei ismertetik meg velem az örömet. Nem csodálom, ha az örökös egyformaság életuntságot idéz elő, nem csodálkozom azon angolon, aki a mindennapi öltözködés miatt öngyilkos lett. De mennyivel türhetetlenebb még azon állapot, mely a lélek fáradságától jön. Érzem, mint csüggedek, mennyivel türelmetlenebb leszek mindennap. Másfél éve, hogy egy olthatatlan láng lobog keblemben, hogy a legforróbb vágy új életet adott szivemnek. De még eddig a puszta reménynél alig mutatkozik egyéb. Köszönöm angyali jóságát, imádottam. Hogy hálájak én meg ennyi kegyességet? Nem mondhatom meg, mily boldogságot varázsol szivembe szeretetteljes soraival. Ön tulságig sokat áldoz nekem, örömeit, talán élte nyugalmát. Érettem, ki eddig még semmivel sem tanusítottam, hogy mennyire hálás vagyok. Minden örömeimet leveleiből merítem, minden boldogságomat bennük lelem.

De mennyi nyugtalanságot okoztak már a posta rendetlenségei, mennyi aggodalmat, fájdalmat tűrtem, midőn nyugtalanságom tetőpontján kedves anyjának írtam, már négy levelem maradt válasz nélkül.

Április 10. Három nap akadályozva voltam levelem folytatásában. Sándor testvérem látogatott meg. Testvéreim igazán szeretnek és gyöngédek. Sándorral együtt jött Szende Béla, ki a hadjárat alatt hadnagy, később kapitány volt zászlóaljamban. Mindjárt első ismeretségünk alkalmával szoros és bizalmas barátságot kötöttünk egymással, amely a mai napig sem csökkent és hitem szerint benne csalatkozni nem fogok. Már külseje első pillanatra a legjobb benyomást kelti.

Magassága az enyémmel egyforma, szép, szelid kék szemei, szőke haja és amit érdekes vörösesnek mondanak, szakálla, feltünővé teszik. Arca minden vonása jóságot és szellemet tükröz. Ön bizonnyal nem emlékszik reá, de ő kegyedre tökéletesen, Pozsonyból, ahol jurátus volt a 44-iki országgyűlésen, mikor ön még oly kicsiny volt, hogy Béla a térdein hintázta és még

Frummernek hívták. Barátságunkról csak annyit mondok, hogy az vészteljes időben köttetett, közös szenvedések közt erősödött és golyózápor közt lett felbonthatatlanná.

Ő kitünő katona volt és rettenthetlen bátorságú, nem egyszer remegtem érette a golyók között.

Különösen Buda ostrománál. Az ostrom előtti délután összehivatott bennünket, zászlóalj-parancsnokokat, Görgey, az ostrom tervét fejtegette és mindenkinek a szerepét kiosztotta. Ennek következtében én is összegyűjtöttem tisztjeimet és elkészítém a nagy munkára. Béla végrendeletet írt, mit kezeimbe tett le. Háborúban minden katona babonás félelemmel és előérzettel van eltelve.

Megijedtem és balsejtelemnek tulajdonítottam, de nem mertem az ostromból vissza tartani, nehogy sértve érezze magát. De úgy intézkedtem, hogy a Béla százada leghátul állíttatott fel. De képzelje kétségbeesésemet, midőn alig adva meg a rendeletet az ostrom megkezdésére, Bélát azon percben egész századával a zászlóalj élére látom sietni, pár pillanat múlva pedig őt a létrák tetején, a bástya legfelső szélén állva. Az izgalom és veszély dacára sem voltam képes őt szemeim elől elveszteni és mindig az életének véget vető golyót képzeltem felé repűlni. De jó angyala megvédte és itt is, mint annyi más csatában, a legkisebb sérülés nélkül maradt. További jellemzésére csak annyit mondok, hogy ő már 23 éves korában Krassómegye fő-ügyésze volt. Hozzám való barátsága még eddig nem változott, sok kellemes napot köszönök neki, az éjjel is 3 óráig beszélgettünk.

Új otthonomban már meglehetősen megszoktam. Csak a hűvös, nedves levegőt nem kedvelem. Mégis nagyon elpuhítja az embert a kényelmes életmód. A szobatársak mind igen figyelmesek irántam, hozzá még Ghiczy Imre, Pongrácz Pista, Komáromy Pista igen jó barátaim. A többiek öreg urak, kik egész nap patiencet játszanak, persze az amnesztiára. Igazán, öreg türelem kell hozzá.

De most végzem soraimat, kedveseinek jelentse kérem tiszteletemet, kézcsókomat, üdvözletemet. Az ég áldja ezer áldásával, édes, drága Juliám és vezérelje már valahára karjaimba. Örökre hű

Józsija.

LXXIV.

Halmos, 1852. április 10.

Minő hosszúk a napok! Csiga módon vonszolják az órákat maguk után. Lassan másznak s úgy látszik, mintha nem is mozdulnának helyből. Oh, mikor lesz már vége ezen kínoknak? Eddig legalább leveleiben gyönyörködtem, azok vigasztaltak és segítettek e szörnyű egyhangúságot feleleveníteni, örömet keverni a szörnyű létbe. Most ettől is meg vagyok fosztva. Ha látná kedélyhangulatomat, hogy minden unalmas, közönyös előttem, semmi sem érdekel egy gondolatnak élek, s ez ön, és több egy hónapjánál, hogy egy vigasztaló sorát nem vettem, önnek, ki egyedül tartja lefoglalva lelkemet, tehát csoda, hogy még élek. Egy hónapja, hogy kedves kezevonását nem láttam, egy vigasztaló sorát, mely felvillanyozna, éltemnek célt adna, kedvemnek derűt, szívemnek nyugalmat. Irjon, ha még szívében irántam egy szikrája a szerelem, vagy legalább részvét és szánalom maradt. Minden módot megkisérlettem, különböző címek alatt írtam, hasztalan! Ez a 7-ik levelem. Ha erre sem jön válasz, többet nem írok, hanem megharagszom és visszaadom a kölcsönt.

Julia.

LXXV.

Halmos, 1852. április 15.

Tegnap érkeztem meg Munkácsról, atyámmal mentem s utam igen kellemes volt, és rám nagyon jó hatással. Rendkívül sajnálom, hogy nem mehettem fel a várba, de este későn érkeztünk, másnap meg atyám Tabódyval volt s így nekem a kocsiban hely nem jutott. Ahelyett M.-nét látogattam meg Palánkán, ki betegen feküdt és kinek igen jól esett látogatásom. Ő azért ment oda, hogy a férje közelében lehessen, ki a várban van fogva. Be boldog! Bezzeg, ki tudja, mikor látom én önt! Azóta jobban van, mert atyám másnap a várban találkozott vele. Mégis csak nagyon jó ember az a Tabódy, megyei elnök létére meglátogatja a foglyokat és úgy halljuk, mindent megtesz érettük, amit csak tehet, és egészen atyafiságosan bánik velük. Nagyon remélik M.-ék a mielőbbi kiszabadulást.

Nemrég járt itt e vidéken Kellner generális, a császár segédje, és gróf Forgách Antal, a főispán, az átvett Klárától egy folyamodványt, s igérte, hogy személyesen átadja a császárnak és különben igért minden lehetőt megtenni. Lelkem mélyéből örülnék, sőt boldogságomhoz szükséges lenne, Klárát, kit annyira szeretek, boldognak tudni. Annak is örvendek, hogy anyagi körülményei javulnak. Ez a Forgách is jó ember, igyekszik segíteni a szenvedőkön.

Én talán mégis néha szerencsétlenebbnek képzelem magamat, mint amilyen vagyok, hiszen sok jót élvezek, amitől mások meg vannak fosztva. Gondtalanul, jólétben élek, köztiszteletben, sőt szeretetben. Vannak jó barátaim, akik melegen éreznek irántam, testvéreim, akik forrón szeretnek, és atyám, akinek kedvence vagyok. Most is, az úton, annyit beszéltünk, amiből kivilággott irántami igaz atyai szeretete. Elmondta, mennyit tett érdekünkben, mennyit antichambreirozott, kunyorált, ami mégis az ő állásához, korához képest elég megalázó és amiért én őt még jobban imádom, mint eddig.

A szülők, vagy talán mindenki, többet érnek el jósággal, szeretettel, mint szigorral és haraggal. Mert önérzetes emberben csak a dacot és makacsságot kelti fel a keménység és szidás, míg a gyöngéd bánásmód lefegyverzi még a legmegátalkodottabb embert is. Ha tudnók, mily rossz politika a szigorúság és igaztalanság, nem használnák soha, kivált nálam, érzem ennek igazságát. Ajánlom is figyelmébe a politikát és a szívemhez vezető modort, amelylyel mindig célt érend és minden akaratát teljesíteni fogom. Mert ön igen nagy diplomata és eltalálta az utat, amelyen szívemig lehet hatni. Én pedig igyekszem biztosítani magamnak a papucs kormányt. Mily jól is fog önnek illeni a papucshős-szerep, termete is egészen hozzá illő. Tudja-e, miért nem tetszenek nekem az alacsony, potrohos és pisze orrú férfiak? Mert ezeket már az Isten is papucshősöknek teremtette.

Csak jönne már a viszontlátás boldog perce! De már remélni sem merem. Lelkem olyan, mint a madár, mely hosszas űzetés után kimerülve, faágon megpihenni igyekszik, de a vadász golyója csakhamar onnét is fölriasztja s ismét menekülni kénytelen.

Április 9. Ma a szomszédfaluba, K.-be, gyalog mentem templomba, és utána Ráthonyi Károlynét, az atyám nővérét, kinek férjét elfogták, meglátogatni. Egészen elámultam, mikor Erzsi és Pali szaladnak elibem, boldogan, nevetve. Nagyon vidámak, megelégedettek. R. K.-né beküldte értük fogatját, és kihozatta őket. Azután átjöttek hozzánk. Ma különben sok vendégeink voltak, mikor azután azok eltávoztak, vagy lefeküdtek, sokáig beszélgettünk együtt.

Április 10. A legmélyebb részvéttel olvasám 4-ről írt sorait; kimondhatlanul sajnálom, hogy kedves szobájától megfosztották.

Ön nekem jó ünnepeket kíván. Lehetne-e nekem jó ünnepem, annak, kinek csak a teste létezik, a lelke pedig sóvárogva tekint messze, messze?

Itt borzasztó idők járnak; északi szél fúj és dermeszti a levegőt, havazik teljes erejéből és fagy. Minden tönkre megy, a szegény emberek majd éhen halnak. Gondoskodjék virágairól, mert bizonynyal ott is téli idő következik és kár lenne azért a gyöngéd, kedves teremtményekért, ha elpusztulnának.

Április 14. Ma küldöm levelemet. Atyám holnap indul, még sok vendégeink vannak.

Jövőre többet írok, addig talán ön is megszokja lakását és szintén többet fog írni. Ha szép az idő, legyen mentől többet a kertben, most mindig ott fogom keresni. Ne adja át magát a búskomolyságnak, gondolja meg, egyszer csak végének kell lenni ez állapotnak és akkor a legnagyobb boldogság vár reánk. Üdvözli

Juliája.

LXXVI.

Arad, 1852. április 17.

Vannak időszakok, midőn egy árja a jó hireknek özönli el a várat és mindenki a legjobb remények közt uszik. Ilyen időszakban vagyunk most. Sőt magam sem vagyok teljesen remény nélkül, de miért is ne engedném magamat át azon mennyei álmoknak, édes angyali Juliám, melyek oly boldogítók? De aztán megint félek, hogy annyi boldogság nem teremtetett az én számomra. Sokszor gondolkozom a multakon és nem látok nyugpontot, melyen lelkem megpihenhetne. Mérgezi életemet, hogy hiába fáradtam, működtem, áldoztam, és mégis semmi, semmi siker. Nyugalmam utolsó szikráját megsemmisíti azon gondolat, hogy életem nagy részét elvesztegettem! Ha a jelenben elcsüggedek, ha sokszor már remélni is megszüntem, az ön drága sorai keltik fel, ismét zsibbadásba esett lelkemet. Míg szerelmét bírom, nem fogok kétségbe esni.

Hogy hiheti, hogy nem álmodom róla? Hogy lehetne egész nap rá gondolni, és egész éjre megválni? Én igen ritkán álmodom, de ha igen, csakis önről.

Nem tudom, jól van-e rendelve a sorstól, vagy szerencsétlenség, hogy az ember nem érzi szellemi gyengülését. Ha érezné, talán még egy erélyes elhatározás visszarántaná a teljes elsülyedéstől. Azt mondják, az osztrák politikai fogoly fogsága harmadik évében vagy pimasz, vagy hülye lesz. Én most már harmadik évembe léptem, de magam felett igazságos véleményt nem tudok mondani, bár társaim, nem egy és kettőn, látom a szellemi sülyedés kétségbevonhatlan bizonyítékait. Azért egy nagy kétely marcangolja lelkemet, már rég azon kérdés zaklat, vajjon nem ringatom én is magamat azon hizelgő képzelődésben, hogy reám a fogság nem volt semmi befolyással szellemileg? Az önismeret a legnehezebb tulajdonságok egyike, mert minden ember hizelegve ítéli meg magát és a részrehajlatlan önbirálat majdnem lehetetlen. Azért önhöz fordulok, ítéljen meg páratlan életfelfogásával, mondja meg őszintén, leplezetlenül, mit tapasztalt rajtam? Nem lát-e nagy változást, hiszi, reméli-e, hogy képes leszek hozzá felemelkedni, hogy boldoggá tehetem-e? Szóljon, édes angyali Juliám, ne fosszon meg a reménytől, ne tegyen egészen szerencsétlenné! Ha önt nincs alkalmam megismerni, keblem talán egészen elfásul, mert akkor nem keresek boldogságot e földön.

De most már megváltozott minden. Ön beleegyezését adta, hogy enyémnek tekintsem és e perctől fogva elválhatlanul egyek vagyunk. Sok aggodalom, sok töprengés van e reményhez fűzve, de talán Isten megsegít és célt érünk. Amen!

Hollósy Kornélia nehány nap óta itt van Aradon. Egybekelését akarja megtartani Lonovicscsal és minthogy szülei itt laknak, Hollósy Józsi miatt ő is ide jött. Bizony nézetem szerint nem össze illő pár és csodálom, hogy Lonovicsot választotta ő, ki bizonynyal különbet kapott volna. Kornélia nem szép, de igen kedves, eszes, művelt, bájos nő, ki, ha nem lenne Magyarország első művésznője, még akkor is megérdemelne egy különb férjet, sőt még nagy korkülönbség is van közöttük. Semmi kiváló, egy jó, becsületes, mindennapi ember, aki az egész forradalom alatt szépen csendesen ült otthon. Bár semmi akadály nem volt köztük, mégis hét évig vártak egymásra, és még most sem határozták el, hogy hol fognak lakni. Egy pusztát akarnak venni Arad mellett és ide jönnek lakni. Puszta és Hollósy Nelli! Hogy illik ez össze?

Tegnap Nelli hangversenyt adott a foglyok javára, és holnap ismét fog adni egyet, a jövedelem 1400 p. f. volt. Szép tőle és nagy áldozat. A várparancsnok, Siegenthal tábornok, amint megtudta, sietett hozzá és biztosította, hogy semmi akadály nem lesz gördítve útjába és elhalmozta minden lehető udvariassággal. Azonban a rendőrbiztos, Sennor nevű egyén, kinyilatkoztatta, hogy a jövedelem egy negyed részét lefoglalja a katonai kórház javára, sőt tovább ment, és ma már az egész jövedelmet követelte. Mi fog történni, nem tudom, de nem hiszem, hogy a Nelli ügyességén túl járjon az esze. Nagylelkűségében annyira ment, hogy minden költséget a sajátjából fedezett, csakhogy az egész összeget csonkítlanul a szegényebb sorsú foglyoknak ajándékozhassa. Pályáját nemesebben bizonynyal be nem fejezhette volna.

Április 18. Mindig kimondhatlan örömet szereznek sorai, de ma különösen boldoggá tettek.

Minden szavából megelégedés sugárzik. Igen örülök, hogy szeretett szülei, testvérei egészségesek és oly kellemes családi ünnepeket élveztek. Talán csodálkozik, hogy Pali és Erzsi még mindig boldogok? Miért nevezik a házas élet első idejét *mézesheteknek*? - Ez csak gúnyból történhetik, mert nem tudom, miért kellene az első korszaknak boldogabbnak lenni, mint a többinek?

Tegnap beszéltünk a papucskormányról és mindnyájan megsértődve protesztáltak ellene, csak én vallottam meg nyíltan, hogy egy gyöngéd kis papucs urasága alatt már előre is meghajtom a nyakam. Nincs természetesebb, minthogy mindent megteszek, amivel önnek örömet szerezhetek, és minden kívánságát teljesítem, mert én csak úgy lehetek boldog, ha önt megelégedettnek láthatom, édesem, drágám. És ha ez papucskormány, én előre fejet hajtok és elfogadom.

Látja, édesem, én már előre elfogadom uraságát, hogy szegülhetnék önnek valaha ellent? Hogy tagadhatnám meg kívánságát?

Köszönöm szíves részvétét, a szobát illetőleg, nagyon köszönöm. Már megszoktam és nem találom oly kellemetlennek, mint eleinte. Leginkább az bántott, hogy ha szerencsém leend hozzá, nem fogadhatom oly háborítlanul, mint az azelőtti szobámban, ahol ketten voltunk, itt meg tizenketten. Nekem nem fog megártani a nedves levegő, mert jól felöltözöm és egész nap nyitva vannak az ablakok. Már az idő is enyhébb és meleg szél lengedez. Remélem azonban, hogy az említett szobát megkapom. Nem képzeli, milyen intrikák folynak itt. XIV. Lajos udvarának nem váltak volna szégyenére.

Képzelje, mert mondani nem tudnám, mennyire örülök valahára bájos arcáról leolvashatni ezen istenítő szót: szeretlek. De nem szabad sokat ezen boldog órára gondolni, mert a türelmetlenség megölne, már e gondolat is megzavarja elmémet. Kérem, tegyen meg mindent, ami hatalmában áll, hogy forró óhajtásunk teljesüljön. Gondolja meg, mily epedve várom azon boldog pillanatot, midőn karjaimba zárhatom és boldog suttogással mondhatom, hogy csak szerelmében él

Józsija.

LXXVII.

Halmos, 1852. április 15.

Tegnap nem írtam. Akartam, de nem tudtam gondolatimat rendezni és annyira fájdalmas behatás alatt voltam, hogy soraim csak bánatot tükröztek volna. Már készültünk a váradi utra, az én nagy örömemre. De aztán közbe jött akadályok miatt elhalasztatott. Hiába volt minden könyörgés, esdeklés, az út megint elmaradt. Hogy milyen fájdalmat okozott ez új csalódás, azt elmondani képes nem vagyok. Szavaim nem voltak, csak könnyeim. Júliusban egy éve lesz, hogy láttam és azóta hány csalódott remény fájdalma zaklatta fel szivemet!?

A szülők feledik, hogy egykor ők is fiatalok voltak és szerettek. Kivált atyám, mennyire tudott szeretni! Majd egyszer elmondom. És most! - És mi, mi, kik egymásért epedve évekig, nem látjuk egymást, ön, ki elzárva minden boldogság és élvezet nélkül éli napjait! Most már nem hiszem, hogy egyhamar lássuk egymást.

Gyönyörű est, az ég tiszta, mint egy csendesen álmodozó tenger. Imitt-amott egy csillag tekint kiváncsian alá. A hold félkörben tündöklik s mellette a bájos esthajnal csillag ábrándos fényével. Különösen szeretem ezen csillagot, mely nem ragyog úgy mint a többiek, hanem mint egy kiszenvedett tekint a földi lét nyomorúságára.

De én dühös vagyok, mert tintámat elrontották és alig tudok írni. Lássa, ilyen indulatos szörnyű teremtmény vagyok én, ami az életben különösen szükséges, az hibázik nálam, elnézés mások hibái iránt és türelem. Oh, csak már egyszer az ön jótékony befolyása alatt lennék, ki szelíden igyekeznék hibáimból kivetkőztetni, bizonynyal megjavulnék. De eddigi életemben igen sok igaztalanságot szenvedtem és ezáltal jellemem csak makacsabb lett.

Fájdalom! Arcképem még most sincs, nem *feledékenységből,* mint ön gondolja, hanem alkalomhiány miatt.

16. Még folyvást rosszkedvű vagyok. Nem akarom hinni, hogy én önt most ne lássam. Valóban borzasztó elgondolni, hogy milyen kínnal vonszoltam a napokat, tűrtem a távollétét és még három hónapig várok és lehet, akkor ismét jön valami közbe, ami elhalasztatja. Ez nem élet, ez borzasztóbb a halálnál, kérem az Istent, semmisítsen meg, hogy tovább ne szenvedjek, hanem menjek át a semmiségbe. Ha elgondolom, mennyit szenvedtem eddig, mily kevés örömem volt, mily sok búm, bánatom; ha Isten igazságos, akkor nekem egy fényteljes örömtől, boldogságtól sugárzó jövendőt kellett fenntartania.

Ismét vendégek! Szörnyen unom őket és szökve menekültem, de tizenegy óra. Vajon mivel foglalkozik e percben? Bizonynyal olvas. Ugyan minő gondolatok repülnek át fején?

Nem tudom hányadszor olvasom most ismét Schiller Don Carlos-át. Ki nem mondhatom, mennyire tetszik nekem. Mily isteni jellemek! A dicső Pósa talán túlideális, - a darab egy magasztos fenkölt jellemű író hozzá méltó műve. Schiller befejezvén Don Carlost, tollát le kellett volna tennie, mert elérte a netovábbat. Most Lamartine költeményeit olvasom, bár már ismerem, de mindig új szépségeket fedezek föl benne. Mégis nagy boldogság, ha az ember oly hűn képes gondolatait rajzolni, az ihlettség és lelkesültség dicsővé teszi őket. Az én gondolatim csak ábrándok, melyek mindig ugyanazon egy tárgyuak, ki lelkemet betölti - egészen.

Szatmár, 17. Valahára bejöttem ide, mert oly régen készülök már nehány látogatást tenni, miket tovább nem halaszthattam. De soká nem leszek itt, bár háziasszonyom, az Erzsi sógornője oly kedves és nagyon maraszt.

Ez Kovács Edéné, Térey Mari a Petőfi megbizottja és Szendrey Julia kebelbarátnője. Erzsiék időközben jövén Szatmárra, megfelelő lakást nem kaptak és csak igen szűket, tehát ide szállottam, aki nagyon hivott magához és rendkivül szivesen fogadott.

Este féltizenkét óra. Csak most szabadultam a társaságtól és rázhatom ki agyamból a sok unalmas beszédet, tárgyakat, amiket egész nap magamba szedtem. Csak most lélekzem szabadon, ön felé lengve szellemem, mert egész nap igen sok emberrel kellett fecsegnem.

Szegény Józát sajnálva hagytam hon. Ő már rég betegeskedik, eddig csak tűrhető volt az állapota, de most már aggaszt, nem tudjuk mi a baja, sőt az orvos is csak találgatja. Napról-napra fogy, sáppad, köhög. Én nem tudom mit gondoljak, de rettegek életéért, mert ha így lesz továbbra is, fél év alatt eltemetjük. Anyám is beteges, ezen év különösen rossz reánk nézve. Csak atyám kerüli ki a betegséget, adja is a jó Isten, hogy ő maradjon egészséges, mert ez a fő.

Ma először hálok ezen szobában, azt mondják, ez álom beteljesül. Önre gondolok, hogy önről álmodjam. Jó éjt, reggel küldöm levelemet a postára, mert korán megy, Isten vele kedves édesem!

Juliája.

LXXVIII.

Arad, 1852. április 30.

Kedves Juliám! Negyed napja, hogy a jótékony nap teljes fényével ragyogja be a földet, de mindeddig még hideg szelek meghűtötték a levegőt. Tapasztaltam, hogy nemcsak az állatokra és növényekre, hanem az emberekre is nagy hatással van az időjárás. Mogorva, szeles, hideg napon alig lehet vidám arcot látni. Mindenki magába vonult, ingerült és ideges. Az egész természet gyászfátyollal látszik betakarva. Reám is igen hat a természet változása, ha borult idő van, az én kedélyem is borult, ha fagyasztó szelek hasogatják a levegőt, vissza vonulok magamba, mint a csiga a házába. A hideg a legnagyobb ellenségem, megfagyaszt, mint a dér a növényeket. Meleg az én elemem, melegben érzem csak, hogy élek. Keblemet érzem tágulni egy ily szép, meleg napon, midőn minden életet, megelégedést lehell.

A szerelem azért összpontosít magába minden élvezetet, boldogságot, mert oly melegséggel árasztja el egész valónkat, mit sem nap, sem tűz nem tud előidézni. A szerelem távolról a nap, mely életet, boldogságot ad, közelről pedig mit a keresztény az üdvözültek országában hisz feltalálni, vagy mit a hivőknek Mohamed hetedik ege igér.

Egész nap a kertben voltam. Nem nagy ugyan, mégis annyi munkát kiván. Előbbi felosztását megváltoztattuk és újraalakítottuk. A virágmagokat, miket kegyeskedett küldeni, mind elvetettem melegágyba és már a legszebben nőnek.

Hollósy Nelli ma reggel esküdött örök hűséget Lonovicsnak. Egybekelésük után kocsira ültek és elutaztak Makóra, onnét Egerbe és Mölkbe az érsekhez mennek. Mindenki csodálkozik e házasságon, mert épen nem össze illő pár. Amennyire egy rövid együttlét után itélni lehet, Nelli igen művelt, szellemes, nemes érzésű nő, kinek fantáziája az egekig ér, a férje pedig egy közönséges jó ember. Nelli hiába fáradt, mert a foglyok javára tartott hangverseny egész jövedelmét, egyezerkétszáz forintot a rendőrbiztos a katonai kórház javára lefoglalta. Nelli megigérte, hogy mindent elkövet valamit megmenteni, de én nem hiszem, hogy sikere legyen.

Ma igen rossz hangulatban vagyok. Először is, egész nap havazott, olyan idő van, mely januárra is beillene, a vár elhagyatott, nem látni sehol élő lényt. Azután meg Hollósy annyit

beszélt az esküvő ceremoniájáról, hogy egészen búskomolylyá tett. Hiába igyekeztem lelkemet e sötét képtől elvonni, nem sikerült, képzelődésem szűnetlenül a körül csapongott, hogy mikor, mikor fogjuk már valahára mi is elérni e boldog pillanatot, midőn örökre karjaimba zárhatom és enyémnek mondhatom?!

Ápril 24. Valahára mégis győztem! Már nem lakom a kazamatában, megkaptam a szobát.

Nem fáradtam volna annyit, ha azon gondolat nem lelkesít, hogy ha valahára szerencsés leszek láthatni, legalább saját szobámban fogadhatom, nem annyi közt. Most csak egyedül Hollósyval lakom. Ő igen jó szobatárs és ő is hozzájárult, hogy megkapjuk.

Fő ok arra nézve, hogy H. Józsit választám szobatársul, az, hogy ön ismeri és így legkevésbbé lesz általa feszélyezve.

Kissé fázom és ezért nehezen megy az írás, mert hűvös van és kályha nincs a szobában.

De most jó éjt, szeretett, édes, angyali Juliám!

Ápril 25. Levelét már tegnap vettem, de szobám annyira hideg volt, nem írhattam. Ma már estefelé szép idő volt és remélem, holnap egészen kiderül.

Igen levert azon kellemetlen hírrel, hogy most nem jönnek. Már annyira örültem, a napokat is számítottam azon boldog pillanatig, mikor kezeit csókolhatom. Annyiszor igérte, annyiszor reméltem és mindig új csalódás! Már nem is merek remélni. Szerencsétlenné tesz, hogy hónapok óta hiába várok és még ismét hónapokig. De még szerencsétlenebb lennék, ha a reményről is le kellene mondanom. Minden kín mellett mégis kimondhatlan boldoggá tesz azon hit, hogy valahára csak elérkezik azon boldog pillanat, midőn élő szóval mondhatom, mennyire szeretem. Ha ön nem kegyeskednék fenntartani hitemet, vigasztalnám enmagamat, mert e remény életszükségemmé vált.

Szívemből osztom nyugtalanságát a Józa betegségét illetőleg, eddig nem említette, én remélem, hogy muló gyengélkedés lesz. Azért meg épen nem is képzelem, hogy szeretett anyja is beteg legyen. Kérem, írjon mentől előbb, nyugtasson meg, mert nagyon aggódom miattuk. Az ibolyákat köszönöm, igen megörültem nekik, mintha az ön lényének részei lennének. Az én kertemben még semmi sincs, amivel kedveskedhetném. Isten áldja, ezer kézcsókot

Józsijától.

LXXIX.

Halmos, 1852. ápril. 27.

Kedves, drága Józsim! Bár rég elmult egy éve levelezésünknek, de azért nem tudom megszokni, hogy nyugodtan bevárjam, hogy kezembe adják levelét. Iszonyú nyugtalanság gyötör, mikor várom, s mivel tapasztaltam, hogy ha kérdezem, soha sincs, tehát bevárom, míg az expeditor beküldi, de ez soká tart, tehát kimondhatlan kínt és izgalmat kell szenvednem.

Kedves Józsim, ön azt írja, mérgezi életét azon gondolat, hogy hiába áldozta fel életét és fáradt? Óh, ne mondja ezt. Csak elkeseredésében mondja ezt, de nem úgy érzi.

Hiába? Nem, ezt nem az én lelkes, tiszta jellemű, feláldozó szívű Józsim írta, ezt a nyugtalansággal küzdő, szerelme és keserű sorsa közt vergődő férfi mondá, kinek lelkét a bánat és

kétség lefoglalá és szenvedései közt igaztalan és kishitű lett önmaga iránt. Avagy talán az apa, mikor fát ültet, kérdezi-e, hogy annak gyümölcsét egykoron ki élvezendi? Vajjon nem boldogítja azon tudat, hogy másokért, talán gyermekeiért fárad, s azok hálával s szeretettel fognak reá emlékezni, mikor már a földben porladni fog? Vagy azt hiszi, azon vér, mely a szabadságharc alatt elfolyt, hiába folyt, nem termékenyítette-e meg azon földet, s nem származik-e belőle áldás és jólét az utókorra, nem származik-e abból a szabadság és halhatatlanság apoteózisa?!

Az évek hosszú során át is vigasztalhatja az a tudat, hogy mindent a drága, az imádott hazáért szenved!

28. Körülem csend van, csak a szél dühöng. Oly jól esik esténkint magamba mélyedve ülni, félhomályban, a tűz pattogása mellett gondolkozni, kellemes mámorba ringatva, egy nemét az ébrenálmodásnak élvezve, s mindent, mit a vágyó szív elérni óhajt, előttünk képzelni.

Sok időt töltök így, azt képzelve, a víz hullámai ringatnak, a csillagos ég ragyog felettem, a szél lecsendesülve, csak néha legyinti arcomat, a virágok illatát hozva szárnyain. Hallom bájos hangjait egy távoli melodiának s én tovább, tovább ringatva csolnakomban, egyszerre szikla-csúcshoz ütődöm; a zene elhallgat, a zefir ijedten menekül, s én - a keserű valóság karjaiba esem.

* * *

Sorait ujólag elolvasva, nagyon csodálkoztam azokon. Hogy kétkedhetik önmagában? Mi okozta e bizalmatlanságát. Aki tisztában van tetteivel, aki igazságosan itéli meg magát, aki elvből cselekszik, az nem kétkedhet magában. Igaz, hogy mindenki kegyes birája magának, de csak akkor, ha emberismeret és igazságszeretet nem állanak mellette. Az is igaz lehet, hogy az osztrák politikai fogoly, fogságának harmadik évében vagy pimasz lesz, vagy buta elméjű, talán meg is őrül, de én azt hiszem, *csak magánzárkában a múlt századok alatt*, a Silvio Pellico idejében, a velencei ólomfedelek alatt, de nem Aradon 1852-ben, mikor önök kártyáznak, isznak, koncerteznek és látogatásokat fogadnak. Igaz lehet, hogy a legtöbb politikai fogoly hosszú évek során elveszti elméje élességét, rugékonyságát, melancholikus, talán félkegyelmű lesz, de én azt hiszem, csak a gyenge elméjű és jelleműek. Kinek meggyőződése, tiszta önérzete erős, annak keblében a béke angyalai szálltak és meg fogják menteni minden gonosztól.

Nem, ön nem veszthetett fogsága alatt szellemi értékéből, sőt azt hiszem, nyert, bár azelőtt nem ismertem, tehát nem itélhetek, de nézetem szerint a türelem, lemondás, gondolkozás nemesítőleg hatottak reá.

Tapasztalt, az embereket kiismerhette, mert csak balsorsban lehet emberismeretre szert tenni. Legyen meggyőződve, édes lelkem, hogy e miatt aggodalom soha nem szállja meg szívemet. Ha minden tekintetben oly nyugodt lehetnék, mint az ön jellemét illetőleg, én volnék a föld legboldogabb teremtménye.

Nem azért írom e sorokat, mintha önnek ezekre szüksége lenne, tudom én, hogy önmaga is bizonnyal, ha elolvasta volna sorait, ugyanez jutott volna eszébe. Nem szorult ön arra, hogy én emlékeztessem, hogy milyen dicső pályát futott meg és a jövő nemzedék mily hálával fogja nevét megörökíteni, hogy küzdött, fáradt, szenvedt érettük; mert ott volt, ahol a halált osztották, de a babért is.

Igen, édes, imádott Józsim, én hiszem, tudom, hogy csak percnyi lankadás volt azon érzés és megint azon hős, ki a golyók zápora alatt imádkozott a hazáért, ki az akasztófa alatt áldást rebegett a közanyáért és ki fenkölt lélekkel és hajthatatlan erővel viseli bilincseit. Nagyon

örvendek, hogy végre sikerült a szobát elnyernie, most legalább nem kell az egészségeért remegnem, annak is örvendek, hogy H. a szobatársa, bár azt hiszem, valódi barátok, jellemük különbözősége miatt úgy sem lehetnének.

Olyan szerencsétlennek érzem magamat, hogy óhajtásainknak eleget nem tehetek és nem repülhetek felé. De mit tegyek? A szülői hatalom ellen nem lázadhatok fel és mit is használna? Én félek, hogy még júliusban sem teljesül vágyam. Józának okvetlenül fürdőbe kell menni, mert igen beteg. Anyámnak egy keményedése támadt, amiért szintén fürdőt rendelnek az orvosok, azért félek, hogy nem jut idő az aradi útra. Hiába kérem anyámat, menjen fel Pestre egy híres orvoshoz, legalább ha baja nem komoly, meg leszünk nyugtatva, de ő hallani sem akar róla. Ilyen kilátások mellett csakugyan nem valószinű, hogy egyhamar találkozunk, és én már afelett kétségbe estem, hogy az életben lássuk egymást.

Atyám rég Váradon van, ha akarja az arcképet elküldeni, most lehetne. Isten áldja, édes, drága Józsim, gondoljon rám, kinek egyetlen boldogsága szerelme; egyetlen óhajtása szabadsága.

Julia.

LXXX.

Arad, 1852. május 10.

Drága Juliám! A napokat számítom, mikor kaphatom levelét.

A Hollósy Nelli hangversenye eredményéből szegényebb sorsú bajtársaimnak az ő közreműködése folytán csakugyan visszaadtak 400 forintot és remélhető, hogy a többi is visszakerül. Ennek igen örvendek.

Ne féltsen engemet, angyal! Beteg nem leszek, most már annál kevésbbé, minthogy a jó, száraz szobában vagyok.

12. Esti 8 óra. Most jövök a kertből. Igen fáradt vagyok, ma nem fogok sokat írni, a kerti munka kimerített. De oly türelmetlen, rosszkedvű voltam, hogy képtelen a szobában maradásra és nyugodt foglalkozásra, fárasztó munkát kellett keresnem, ülni, olvasni nem voltam képes.

Azután a kertben visszatértem egykori pályámhoz, t. i. a katonasághoz, melynek hivatása az öldöklés. Úgy-e, csodálkozik, hogy én szegény fogoly, ilyesmiről beszélek? De hallgasson meg.

Azon dinnyemagot, mit kegyeskedett küldeni, elültettem, de már mostanig valamennyi csúszó-mászó szárnyas és lábas állat feltúrta, valamint a virágpartie-kat is, melyekkel kegyetlenül bántak, de rajtam azért ki nem fognak. Halál reájuk!

Ma volt valahára az első szép tavaszi nap. Dél felé azonban sötét felhők tornyosultak, tizenkét órakor heves zengés és villámlás rázkódtatá meg a levegőt. Az első villámnak igen megörültem, remélve, hogy egy nagyszerű természeti színjátéknak leszek tanuja. De csalódtam, mert csakhamar bevégződött. Az égiháború szemkápráztató látványában és ideget megrázó dühöngésében nagy élvezetet találok, midőn az elemek a magas légben vívják öldöklő harcaikat. Nem ok nélkül hiszi még ma is a műveletlen nép az égiháborút az Isten haragjának, mert amilyen kellemes egy ragyogó nap, ép annyira megfélemlítő a mennydörgés. Már gyermekkoromban nagy élvezetet találtam az égiháború szemléletében a szabad ég alatt, mint cikáznak a villámok és metszik keresztül a levegőt, mily dörgéssel ütődnek össze a légben a ruganyos

anyagok és hogy hangzik el mindinkább a távolban. Azonban csak árnya a szárazföldi égi háború a tengerinek, ez aztán isteneknek való jelenet.

Itt az ég a vízzel viaskodik, a felhők felzúdítják a hullámokat, amelyek az eget ostromolják, a villámok cikáznak, de a felkorbácsolt víz kioltja a tüzet és az ember azt hiszi, minden poklok ördögei kiszabadulva űzik rémes sabbatjukat.

Az egész kert fűvel szegélyezett virágpartiekből áll, görbe utakkal, és ezen partikban lesznek a kisebb virágágyak. A dinnyemagot pedig a vár falához közel eső emelkedett helyen ültettem el, mely a nap teljes hevének ki van téve, remélem, ez nem fog neki ártani.

Időközben leginkább olvasással szórakozom, mi többnyire komoly tárgyú. Sue munkái annyira fellengősek és hatásra számítottak, hogy a szebb részletek elvesznek, mint pusztában a gyöngyszemek. Sokkal inkább kedvelem Dumas-t, ki legalább regényeit történelmi alapokra fekteti és bár eléggé kivetkőzteti is eredetiségéből, de a főbb eseményekhez hű marad. Ellenállhatlan érdekességgel varázsolja előnkbe a XIII., XIV., XV. és XVI. Lajosok korát, romlott erkölcseiket, javíthatlan udvarukat, - és lassan benne találjuk magunkat a nagy forradalomban, hová a sok bűn, intrika, képmutatás, kicsapongás, pazarlás, a nép kizsarolása, a nemesség jellemtelensége, minden nemesnek, nagynak kigúnyolása és megvetése, a teljes erkölcstelenség és züllés, természetszerűen kellett, hogy vezessék. Dumasban azon írót tisztelem, ki oktatva mulattat, nem csattanós szavak, cifra frázisok tartják a figyelmet lekötve, hanem a történelem nagyszerű eseményei. Én nem szeretem a regényeket, sokkal inkább a költeményeket, ezek ragadják ki lelkünket a köznapiasságból és valódi szellemi élvezetet adnak. De fájdalom! Aradon nem igen lehet könyveket kapni, mert itt a nők nem olvasnak, inkább a pipereasztal előtt ülnek. A férfiak pedig kocsizás, lovaglás és dorbézolásban találják élvezetüket. Arad dandyei megkérdezték H. Nellit magát első hangversenye alkalmából, hogy dobjanak-e neki virágot vagy koszorút? Ennyi, úgy hiszem, elég az itteni fiatalság jellemzésére.

Az egész Aradot felkutattam Byron költeményeiért és lehetetlen volt megszereznem. Igen, az isteni Byron Aradon nem létezik. De azért reménylem, hogy megkapom Szende Bélától. Most Herdertől olvasom „Die Vorwelt" - mi nem nagyon érdekes, mert csak a perzsa mithologiát fejtegeti. Én a címről itélve, sokkal mélyebb betekintést vártam a világ első eseményeibe és a természet fejleményeibe, de ő e tárgyat igen felületesen kezeli. Sokkal érdekesebb munkája az emberi nyelv eredetéről. E téren a nagy bölcsész fejtegetései valóban megragadók. - E mellett még Bouillet Fizikája egészíti ki olvasmányomat. Előttem a fizika a legélvezetesebb és leghasznosabb tudományoknak egyike, amely épp annyi gyönyörűséget, mint hasznot nyujt. A természetben semmi sem történik fizikai okok nélkül, és ezeket megismerni éppen olyan szükséges, mint hasznos, mert enélkül a legcsekélyebb természeti működésnek sem érthetjük meg az okát. Gyönyörű tudomány, mely a természet minden eseményét nyilt könyv gyanánt tárja elénk és nyugodtan tekinthetünk a természetben széjjel.

Ma vasárnap és levelét még sem vettem. Mi történhetett? Bizonnyal megint a posta okozza. Vagy talán elveszett. De nem, nem, az nem lehet, az ég nem fog annyira büntetni. És mégis, hogy nagyobb bajt ne gondoljak, inkább kivánom, hogy elveszett légyen. És ez lenne a legnagyobb szerencsétlenség, mert meg vagyok győződve, hogy igen nagy bajnak kellett történni, hogy igéretét nem teljesítette, mert ismerem és tudom, hogy szavát minden körülmények között meg szokta tartani. Azért remegek, hogy mi történhetett. De legjobb erre nem is gondolni, mert ha agyamba a lehetőségek legiója befészkelné magát, még képzelni sem tudom, mit fognék tenni.

Ma ujra legkedvesebb foglalkozásomat vettem elő, hogy szórakozzam. Régi leveleit olvasgattam, de nem volt soká türelmem, mert a vágy elfogott még annál inkább újat olvasni és tudni hogylétét. De hogy is lehetnék nyugodt, midőn utolsó levelében kedves anyja egészségét annyira megtámadottnak, a Józa baját pedig éppen kétségbeejtőnek nyilvánította? Remegek, hogy e bajok azóta még veszélyesebbek lettek és ez tartotta vissza az írástól. De nem, nem! Ezen esetben elvárnám, hogy rögtön tudósítana. Vagy talán önmaga is beteg? Őrizkedjék mindentől, ami egészségének árt, mert, higyje el, a nyugtalanság nekem sokkal több kínt okoz, mint önnek, édes, egyetlen, szeretett Juliám! - legnagyobb fájdalmaim.

Én már nem tudom, mikorra várjam. Mindig igéri jöttét és fájdalom, mindig elháríthatatlan akadályok gördülnek útjába és az ég tudja, mikor érem el azon boldog pillanatot. A hangyához hasonlítom magamat, mely szünetlenül építi házát és valahányszor letiportatik, újra kezdi. Így vagyok én is reményeimmel. Hányszor semmisültek meg már azok és én mégis mindig leltem új alapot a remény új épületéhez.

Most már azt sem tudom, mikorra várhatom szeretett atyját? Igen kérem, ha bizonyost hall, tudassa velem. És ön, kedves Juliám, mikor megy fürdőbe, mennyi időre és melyikbe? Talán megszánnak kedves szülei és akkor ide is eljönnek.

Úgy hallom, ma reggel a városban házkutatás volt minden előkelő embernél, proklamációkat kerestek, de nem találtak.

Kedves anyjának legmélyebb tiszteletem, testvéreit üdvözlöm, önnek kezeit százszor csókolom és kérem, imádottam, ne hagyja soká bizonytalanságban érte élő

Józsiját.

LXXXI.

Halmos, 1852. május 12.

A napokban írtam önnek, de végtelen levert és bánatos levelet. Ma átolvastam és összetéptem, mert önnek általa igen nagy bánatot okoztam volna. Nem is fogja annak tartalmát talán soha megtudni, bár reám nézve talán jobb lett volna, mert megismerte volna egyik legnagyobb hibámat. - Két nap kimondhatatlan szerencsétlennek éreztem magamat és képtelen voltam bármire, a sírást kivéve. Most már nyugodtabb vagyok és fájdalmaim némileg csillapodtak, megadtam magamat a változatlan sorsnak és tovább vonszolom, mit az Isten rám mért, míg össze nem roskadok alatta.

Atyám tegnap utazott Váradra, egy kis csomagot adtam neki át az ön számára. Kivonatok, melyeket ohajtása szerint küldök.

Igen örülök, hogy jó testvérei vannak, a világon a fő az, hogy szerettessünk. Hál' Istennek, az enyémek is szeretnek engem. Szendére nem emlékszem, sőt anyám sem, mit igen sajnálok, mivel annyira érdekli. - Engem csak azok érdekeltek, akik velem játszottak. Én már akkor, képzelje, tizenkét éves koromban *írtam* verseket és prózát. Egy madaram jobblétre szenderült, ennek fejfájára írtam első költeményemet. Még van egy pár művem azon koromból, melyeken most jóizűket nevetek. Székely Imre volt a legjobb játszópajtásom, kivel zongorázás helyett bábuztam és véle incselkedtem. Igen jó és türelmes játszótárs volt és később szerelmet vallott.

Május 15. Este 10 óra. Egész nap vendégeink voltak és nekem őket mulattatni kellett. Csak most szabadulhattam.

Hányszor, ha kocsizörgést hallok, azt hiszem, ön jön és összerázkódom, szüntelen csalódás! Pedig tudom, hogy ez lehetetlen, hogy előbb a lapokból fogom megtudni, de ez nem használ, én azért csak várom. Szünetlenül véle foglalkozom, majd ismét arra gondolok, ha Aradra megyek, miként találom? Talán a kertben dolgozva, vagy elmélyedve sétálva? Vagy ülve egy fa alatt olvasva s én úgy teszek, mint gyermekkoromban, oda megyek lábujjhegyen és befogom a szemeit és ki kell találnia, hogy ki az? Ha kitalálja, kap egy csókot. Vagy a szobája ajtaját egy kicsit kinyitva kérdezem: Ki vagyok? Vajjon megismeri-e a hangomat? - Lássa, elárultam cseleimet, amelyekkel önt egyszerre meghódítani akarom. De talán ez mind hiábavaló, mégis úgy hiszem, hogy csak a karjai közé repülök és messziről kiáltom a nevét, hogy ön is siessen és nyargaljon hozzám. Ilyen a boldogtalan ember, a képzelődés pótolja a valóságot!

Az idő oly kellemetlen, hideg. Mily szivesen cserélnék szobát s adnám a meleget a hidegért, ön úgyis napimádó.

Én a regényeket igen szeretem, bár ritkán olvasom, mert nincs időm. Annyi dolgom van, hogy késő estig alig van pihenésem, kivált mióta anyám beteges, én viszem a háztartást. Csak egyszer végig menni ezen a folyosón, tizenhárom szoba előtt is elég séta és hányszor kell ezt naponta megtenni!

De most nem vagyok véle egy véleményen, mert habár Sue munkái hatásra számítottak is, de azért az életből vannak megírva, ragyogó tollal, nagy fantáziával és nemesebb cél kitűzésével.

Most nemrég itt járt egy magas állású úr, aki azt mondta, már rég amnesztia jött volna, ha mindig új meg új zavarok nem támadnának és a királyt körútjában olyan rosszul nem fogadták volna, amiért olyan bosszús is, hogy azt mondta, nem is jön Magyarországba. Mindenesetre kár olyanokat tenni, ami az országnak kárára van, nemhogy az állapotot előmozdítaná. Igaza van önnek, a gyávák ütnek legnagyobb zajt, hogy gyávaságuk észre ne vétessék. A forradalom alatt is lehetett ezeket látni, minduntalan nagy fontoskodással, kis oldaltáskával, amibe állításuk szerint fontos depechek és titkos rendeletek voltak zárva és ők mint titkos ügynökök voltak a harctérre küldve, azonban minden nagyobb helységben két-három nap tivornyáztak és ittak nagyokat a hazáért, hős tetteikkel mulattatva a hallgatóságukat. Én, mikor ilyen oldaltáskás egyént megpillantottam, mindjárt tudtam, hányat ütött az óra.

Azt írja, egyedüli élvezete leveleim. De gondolja meg, hányan társai közül oly szerencsétlenek, hogy semmi sem köti őket az élethez, tengnek egy napról a másikra cél nélkül s ha kiszabadulnak, nem várja őket csak a közönyös világ, talán szükség és nyomor. Bizonynyal vannak, kiknek nincsenek szülei, testvérei, kiket nem várnak ölelő karok, nem várja szív, mely életét adná boldogságukért.

Csodálatosak a végzet útjai! Ha Munkácsra nem megy, sohasem találkozunk. Engem az udvarhoz akartak adni és St.-Pöltenben neveltetni. Aztán nevelőnőm egy francia emigráns volt és Magyarországon a legelső mágnás családokkal összeköttetésben, megjelenése pedig királynőnek is beillett volna. Mme Dufoulon, te áldott, imádott hölgy, gyermekkorom anyai vezetője, neked szentelem e sorokat a legforróbb hála és kegyelet emlékével. Társnőim között több grófnő és bárónő volt és általában mind a legjobb családokból, mint a Deym, Berényi, Lusson, Desase grófnők, nevelőnőnk pedig a Pálffy, Chotek, Csáky, Majthényi családokkal volt összeköttetésben, kik minket bennlakókat a nyári szünidők alkalmával birtokukra kivittek, ahol aztán alkalmam volt igazi nagyúri életet látni, fejedelmi kastélyokat, tündéri parkokat és a legfinomabb etikettet. Egy kedves, finom dámára, aki szélütött volt és kocsin tologatták, gróf Chotekné Majthényi Máriára; kinek szelleme bearanyozta azért a társaságot,

még most is élénken emlékszem és unokájára, egy gyönyörű fiatal Chotek grófnőre, ki később gróf Grünnéhez ment férjhez.

Korompa ma is élénken áll előttem. A ponny-fogatok, a hattyús tó, a nagy park őzeivel, szarvasaival, a gyönyörű kápolna, szinház és a remek palota minden lakójával, úgy tűnik fel, mint egy tündérálom.

De késő van, végzem, jó éjt, édes, drága Józsim.

Atyám okvetlenül megy Aradra, azért kérem, szeretett Józsim, küldje el arcképét. Isten vele, drága Józsim!

Juliája.

LXXXII.

Halmos, 1852. május 11.

Rég nyomja lelkemet egy titok, mit többször közölni akartam, de egy bizonyos aggály mindig hátráltatta annak nyilatkozatát, hogy majd félre fog érteni és okot szolgáltat, hogy köztünk netalán kellemetlenség származzék, azért mindig csak halogattam, de belátva, hogy egyszer csak meg kell tenni, nem halogatom tovább, hanem elmondom a tényeket, hogy olvashasson lelkemben, mint nyitott könyvben.

A forradalom lezajlása után ide jött J. D. mint menekült. T.-ékhez szállott, akinek képviselő társa és barátja volt. Ez azután elhelyezte őt sógorának, R. J., szőlőjében. Én már ismertem Debrecenből, és itt T.-éknél találkoztam vele. A szőlőben meglátogattam, ahol szintén menekülő barátjával, Kálóczyval lakott és vittem nekik mindenféle holmit és ennivalót. Elutazásukkor egy naplót hagyott számomra. R. J. átadta, Párisból ismét írt R.-nak címezve, de úgy írva, hogy az tulajdonképen nekem szólt. Én erre már illendőnek találtam válaszolni, amit meg is tettem, de megvallva, hogy nagyon becsülöm, de nem szeretem őt. Ezen levélre csakhamar válaszolt, igen leverten és bánatosan, kérve engemet, hogyha nem szeretem is, legalább mint barátomnak engedjem meg a levelezést, engedjem meg, hogy néha írhasson egy-egy levelet, hogy tudhassa hogylétemet és én is válaszoljak leveleire. Ezt megtettem és azóta leveleztünk. Most ismét jött tőle levél, amire válaszomnak másolatát ide melléklem.

Én soraiból mindinkább tanultam becsülni, tisztelni, mert egy rendkívül nemes, jellemes ember ő, kiváló észszel és karakterrel, ki bizonnyal boldoggá tett volna, de ki büszkébb volt, semhogy kezemet szerelem nélkül elfogadta volna. Igy tehát maradtunk a barátságnál, amit éltünk fogytáig meg is tartunk, ha ön megengedi. Ez az egész. És most ítéljen felettem, ahogy jónak látja, és én alávetem magamat ítéletének.

Utolsó levelét, valamint az enyémnek másolatát ide melléklem. Az I. szenvedései, szerencsétlensége, hazátlansága annyira hatottak reám, hogy másra gondolni sem tudtam.

Azért ne nehezteljen, ne kétkedjék szerelmemben, ne tiltsa el levelezésünket, mely neki talán egyetlen vigasza. Gondolja meg, ő mennyivel szerencsétlenebb, száműzött, hontalan, talán senkije sincs, talán rokon, barát nélkül, távol az édes hazától eszi a nélkülözés és nyomorúság keserves kenyerét, talán örök önmegtagadás és lemondás lesz díja nemes törekvéseinek, és porai is idegen földben fognak pihenni.

Tudom, hogy ön sokkal nemesebb lelkű és ezt nem fogja gátolni, hanem a haza mártírját sajnálni fogja és sorsát enyhíteni.

Bocsásson meg utolsó levelemért, hogy olyan önző és igaztalan valék és rossz néven vettem rövid levelét, nem hogy örültem volna, hogy olyan élvezettel dolgozott a kertben és örült a jó levegőnek. Bocsásson meg, lelkem, Józsim, és feledje el, máskor örülni fogok, ha valamiben örömét leli.

Borzasztó elmondani, hogy Józa már annyira van, hogy sorvadástól féltik. Nem lehet ráismerni, annyira lesoványodott. Mit tennék, ha elveszteném? Ez iszonyú gondolat. Én minden testvérem közt őt szeretem legjobban, s ha meghalna, talán én is utána halnék.

Anyám egyformán van. De fáradt vagyok, az óra 12-re jár. Jó éjt!

Május 15. Ismét avval kezdem, amivel tegnap végeztem: fáradt vagyok. De ne gondolja, hogy valami geniális dologban fáradtam ki, tehát megmondom: a konyhán voltam egész nap és az ottani működésem fárasztott ki.

De oh, szerelem mindenhatósága! E percben érkezett levele és én már nem érzem fáradságomat, egészen elmult. Névnapom előestéjén vagyok, az ilyen napok bevéződnek az ember emlékébe. Ma is elgondolám, hol töltém éltem névnapjait és annyi változatosságot találtam kül- és beléletemben, e napot illetőleg, hogy arra kértem az Istent, hogy jövő névnapomat mint önnek boldog neje, együtt üdvözöljük.

Mennyit is gondolok én önre! Elgondolom, mint fogjuk házunkat berendezni, mit teszünk majd szabad óráinkban, mit olvasunk együtt, milyen kellemes lesz véleményét hallani, sőt még hangját is, ha néha még felolvas nekem, én meg kézimunka mellett hallgatom. Mily jól fog esni a kiállott szenvedésekre visszapillantani! Mennyivel boldogabb ön társainál: napjai nem folynak az örök sötétségben, mint a napvilágtól megfosztottaké. Önnek minden héten egyszer a nap besüt ablakán, bevilágítja, földeríti, fölmelegíti; van egy lélek, mely reá gondol, egy szív, mely érte ver, van-e hát oka panaszra? S ha a sors leveszi kezeiről a bilincset, s kivezeti az isten szabad ege alá s karjaiba vezeti annak, ki megosztotta híven szenvedéseit. Mondja, nem boldog-e előre mind ennek tudatában?

Ne legyünk hálátlanok és térdeinken adjunk hálát az Istennek, hogy ennyit is adott!

Józa folyvást beteges, igen köhög, soványodik, nagyon aggódom miatta, anyám is beteges, csak nekem nincs bajom, a fejfájást kivéve, mely elválhatlan társammá szegődött. Néha nem látok miatta, és fejem, mintha szét akarna esni. Igyekezzék más szobát kapni, nehogy a nedves megártson.

Ha elküldi arcképét, küldjön még valami mást is, akármit, pl. egy nyakkendőt, amit viselt.

Még egy titkot közlök önnel. Képzelje mi oka van a Józa betegségének. De tudom, hogy úgy sem találja ki. Képzelje: szerelmes. Szüleim hallani sem akarnak róla, ezért epeszti magát már egy év óta. Én nem tudtam volna soha beleszeretni azon fiatal emberbe. Nem szép, sőt inkább csunya, igen eszes, képzett, de nagyon unalmas. Jelleme szép, nemes, ügyvéd, a forradalom alatt nemzetőr-kapitány volt, igen lelkes hazafi, derék ember, de csekély származású, ezért nem akarják. Ő ellene nincs kifogásuk, csak rokonai ellen. Józa elhatározta, hogy máshoz nem megy, inkább meghal.

Atyám nem erőlteti, de megmondta Józanak, hogy nagyon ellenére van. Józa persze megmaradt elhatározása mellett. Egyhamar még úgy sem lehet szó róla, ha ugyan lesz is valami belőle. Még meglehet, Józa is hamarább elhagyja a szülei házat nálamnál. Oh, Istenem! Örvendek testvérem boldogságán, de egy keserű érzést nem nyomhatok el, mert hiába, önzők vagyunk és mindenek felett magunkat kívánjuk boldognak. És én már oly vágyó szívvel gondolok magunkra.

Mikor, mikor láthatom? Én már másra gondolni sem tudok. Adjon Isten addig türelmet.

Erzsiék egészségesek, nagyon csinosan vannak berendezve, a Pali izlése szerint, ki a butoraikat Károlyban, a gróf asztalosával csináltatta az ottani kastély egy szalonjának mintájára. Palinak igen jó ízlése van, csak az a baj, hogy szereti a fényűzést és nem telik. Az Erzsi stafirungját is oly sokba kerítette, hogy jó lesz, ha mind a négyünknek ennyi telik. De most végzem. E percben érkezik levele, de milyen vékony! Várjon, rossz ember.

Juliája.

LXXXIII.

Halmos, 1852. május 14.

Kedves drága Józsim! Soraimat tegnap küldtem el, önéit már szombaton vettem. Nagyon sajnálom, hogy H. Kornélia fáradozása sikertelen maradt, ez igazán rendkívül bosszantó lehetett!

Nagyon természetes, hogy mikor mások boldogságát látja, nem lehet jókedvű, mert a legnemesebben érező emberben is van annyi önzés, hogy fájdalmát nem nyomhatja el, de azért ne büntessen engemet, én nem vétettem. Mintha a fázó madárkát, mely a megfagyás ellen ablakán kopogtat, el akarná űzni, vagy a sarjadzó virágot fejlődésében meg akarná gátolni, olyan ön. De nem sikerült engem emlékéből elűzni, megsemmisíteni, nem hagytam magamat. Midőn szomorú vagyok, önre gondolok, és hiába akar gondolatomból kisiklani, nem engedem, ön nem távozhat, én annyi kedvest, jót, szépet gondolok önről, hogy végre sikerül jó kedvemet visszanyerni, és akkor diadalmasan felkacagok, és azt mondom: Heuréka! Kedves győző bajnokom, ön mindenütt nyeri a babérokat.

Ne legyen bánatos, ne legyen szomorú, gondoljon arra, ami legkedvesebb.

Én azt hittem, hogy önök a várban valóságos remeteéletet élnek, és kisül, hogy szerelmeskednek, udvarolnak, intrikálnak, valóságos XIV. Lajos udvarát képezik.

Anyám Józával tegnap Szabolcsba utazott egy rokonunkhoz, ahol atyámmal fog találkozni. Csak az idő lenne kedvező, hogy meg ne hűlnének. Most is olyan hideg van; én mindig önre gondolok, aki kénytelen hideg szobában dideregni.

Józa folyvást nagyon köhög. Az anyám baját nem mondják veszélyesnek. Hogy fürdőbe hová megyünk, még nem tudjuk.

Atyámtól küldtem ön számára nehány kis nyári nyakkendőt, ahogy most viselik, de nem tudtam a nyaka bőségét, sem ízlését, kérdés, meg lesz-e velük elégedve.

Este. Végre csendes magányban vagyok. Az előbb mentek el T.-ék és R.-ék. Ugy mutatják, hogy szeretnek engemet, és nem győztek sajnálkozni felettem, hogy egyedül vagyok, én meg csak nevettem magamban, minthogy ennek igen örülök. Ledűlök a diványra és behunyom a szememet, a képzelődésemet meg szabad szárnyára bocsátom... Ez élvezetet csak akkor engedhetem meg magamnak, mikor egészen egyedül vagyok. Ha a szerelemmel vagyok, nem unatkozom.

Este van, és én öné vagyok. Minden, mi a külső világhoz köt, e percben megsemmisült, vagyis egy érzelemben olvadt föl: szerelemben. Csak ez egyetlen érzelemtől lelkesülve, lépek e szentegyházba, melynek oltárán áldozni akarok és feltalálom ön szellemét. Az én lelkem

egészen az öné, minden gondolatom, örömem, fájdalmam, óhajtásom, sóhajom, mind az öné. S viszont tudom, hogy felém repülnek gondolatai, sóhajai, óhajtásai!

Este mindig fel vagyok villanyozva. Ha nappal nyugodt vagyok is, este, mint az áradó patak elhagyja medrét és mindaddig nő, míg ki nem árad. Az érzelmek, az öröm és fájdalom összecsapnak fölöttem és elborítással fenyegetnek. Rendesen vagy jól kisírom magamat s utána nyugodt hangulatomba kerülök vissza. A nappal közönyös előttem, de az est kellemes varázsló. Nem csodálom, hogy vannak holdkórosok.

A zenét is különösen este kedvelem. A hang lágyabb, a melódia érzelemdúsabb, a félhomály mintegy sejteti, hogy a zene vagy ének nem emberi hangok, hanem felsőbb lények működése. Józával leginkább este szoktunk zenélni. Sokszor a zenét az ön hangjának képzelem, és akkor igen figyelek, vajjon mit akar mondani, víg-e, vagy szomorú? Lássa, milyen gyermekes vagyok, pedig már le kellene szokni az ilyen gyermekségekről, hogy a komoly élet realitásai vegyenek egyedül igénybe, mert az idő múlik, s én a gyermekkortól igen messze haladtam.

Júniusba megyünk fürdőbe és azután meg van igérve az aradi út, ha igaz lesz! Levele oly rövid, oly száraz, nem tagadom, hogy ez nagyon fáj.

Az ég áldja meg, derítse fel sötét életét és adjon boldogságot. Legforróbb szerelemmel nyujt kezet

Juliája.

LXXXIV.

Arad, 1852. május 18.

Kedves, drágám! Pár nap előtt egy rendelet érkezett, hogy minden magyar korona alá tartozó országokban elitélt, a 48-ki forradalomban részt vett egyének névsora a miniszterhez felterjesztendő.

E rendelet vérmes reményeket keltett az amnesztia iránt.

Amnesztiai hírek mindenkire jó hatással vannak. Mindenből amnesztiát következtetnek, a valószinüség megvan és most én is remélek. Tudja Isten, miért, de valami sugja.

14. Bízzunk, szeretett Juliám, jobb sorsunkba, várakozásunk jutalma már nem lehet messze. És érzem azon boldog órát közeledni, midőn minden akadály mint varázsszóra ledől, és egészen egymásnak élhetünk.

Ha eddig kétkedtem volna magamban, most már tökéletesen nyugodt vagyok. Bátorító szavai oly jótékonyan hatottak reám, mint égből származó megnyilatkozás. Szellemét, drága Juliám, előttem látom mindig, mindenütt, mint a három királyok az üdvezítő bölcsőjéhez vezető csillagot. Szelleme mindig körülöttem leng, ezt kérdezem, mint őrangyalomat, tőle kérek tanácsot, segítséget, kitartást, erőt. S ön kifogyhatatlan boldogító cseppeiből.

Nem hiszem, hogy boldogságunkat bár mi is zavarhatná. Jellemét annyira ismerem, hogy tíz évi házasélet után sem jobban. Külsejét mindig oly szépnek, bájolónak fogom tartani, mint most, mert vonásait a lélek teszi oly gyönyörüvé, ezért hat a szívig, ezért nem válhat soha közönségessé, megszokottá, mert a lélek szünet nélkül új rózsát fejt ki arca liliomán. Ne kétkedjék, szeretem, édes, imádott Juliám, mint kevés ember szerethet, s hogy szerelmem soha gyengülni nem fog, kezeskednek önnek kitünő tulajdonai.

S miért ne ismernők mi egymást? Másfél éve, hogy levelezünk, hogy lelkünk szabad szárnyakra bocsátva, nincsenek titkaink, s ez elég volt arra, hogy szerelmem a legnagyobb tisztelettel párosuljon. Nekem megbocsátható, ha nem szünök meg mondani, hogy mennyire tisztelem, imádom. Ön mindig érdekes marad előttem, szent, imádandó, egy mennyei jóság, tökéletesség.

Ön igen korán fejlődött, már mint tizennégy éves gyermek nemcsak gondolkozott, de gondolatait fel is tudta jegyezni.

Ez az életben ritka jelenség és ehhez sok elmebeli tehetség kell. Igen nagy örömet szerezne, ha első munkáit olvashatnám.

Fájdalom! Sztojkánéval tervezett útjok úgy látszik, csak tervben marad, de nem is mertem magamat ezen édes reménynek átengedni. A remény ritkán teljesül, a csalódás pedig oly fájdalmas, azért legjobb, nem hinni a jóban. Nem is merek a viszontlátás percére gondolni, annyi kéjt rejt magában, hogy magamon kívül vagyok a gondolatára is.

Komáromi Pista igen kedves ember. Rendkivül nyugodt természettel bir, és a megtestesült becsület, lovagiasság és jóság. Szegénynek anyagi viszonyai a konfiskáció folytán igen megváltoztak. Azelőtt gavallér volt és mint egy előkelő család sarja, mindent megengedhetett magának, holott most bizony szükes viszonyok közt kell tengődnie, de ő ezt nyugodt vérrel tűri.

16. Nevenapja van. Nem mondom, hogy többet gondolok rá, mert az lehetetlen. Őszintén vallom, hogy soha annyira semmi el nem foglalhat, hogy mégis egyedül és kizárólagos tárgya gondolataimnak ne ön lenne.

Ha nem mondom is, egyetlen Juliám, érteni fogja, hogy mily forrón óhajtom, hogy minden vágyai teljesüljenek.

Ma vettem sorait. Legközelebbi levelében egy levele másolatját igéré küldeni. Nem tudom, kit szerencséltetett írásával, de legyen bárki, bizalma büszkévé tesz. S hálámat nem bizonyíthatom jobban, mint bizalma viszonzásával.

Már előbbi leveleiben említé Várady Gábort. Mikor ő a testőrségtől elment, én akkor még kadét voltam, s bár csak mosódva, de emlékszem rá az akkori időből. Neve igen emlegetett maradt a testőrség közt. Én csak egy hibáját ismertem, a fényüzést. De ez talán a gárdisták közt akkor általános volt, bizony sok mindent tettünk, amit érett észszel nem tennénk. Különösen a pazarlást. Nem csak egy volt, aki ott minden vagyonát eltékozolta, nekem is van még ott vagy 500 forint kontóm keztyűre és Vatermörderre, amit a másvilágra vittem volna, ha felakasztanak. Sok anekdotát lehetne elmondani az akkori életünkből, például, hogy a hónap vége felé már minden fehérnemünk a zálogházba vándorolt egy Vorhemetlit és Vatermördert kivéve. Váradyról csak azt említhetem még fel, hogy a magyar nyelv és könyvtár körüli buzgalma általános elismerést aratott, és működése nyom nélkül nem enyészett el. Nevét megörökítette a 49-iki lovagias magaviselete. A haza beszélt regényes tettéről, s halhatatlanná lett, százak hálája hirdeti emlékét.

Ha volnának gyermekies szeszélyei, kedves Juliám, ne törekedjék elfojtani. Nem könnyelműség, de a lélek könnyűsége, üdesége az. Azért gondol a boldogtalan mintegy vigasz gyanánt gyermekkorára, nem gyermekesség az, mit ön annak nevez, hanem a lélek zománca, a gyümölcs hamva, mi oly izletessé teszi. Oly szükséges az, mint a földnek az ég kékje, mint a képnek egy csinos keret, hogy tökéletes legyen. Tartsa meg, édes Juliám, kedves kedélyét, ne igyekezzék tőle megválni, úgy is ez szokott leghamarabb elhagyni. A könnyű, mozgékony, gyorsan repülő lélek még öregeknél is kellemes. S mit akar, édes Juliám, hisz ön alig tette még

le a gyermekcipőket, s a gyermekkorból alig lépett ki, s mégis ennek minden kellemeitől meg akar válni.

Hagyja a komolyságot azon időre, midőn tőle már szabadulni úgy sem lehet. De remélem, azon kor önnél soha sem fog elérkezni, lelke örökké ifjú, virágzó marad. Ön addig boldog volt, az Isten ritka jó szülőkkel áldotta meg, kik valóban mindent áldoztak boldogságára s oly nevelésben részesítették, hogy egyedül magas önérzetükben lelhetik fáradozásaik és kegyeik jutalmát. Nevelésére oly szorgalmat és költséget fordítottak, hogy ebben jövő boldogsága alapkövét tették le. Testvéreihez való vonzalmát fel tudom fogni, oly szeretetreméltó lények iránt nem is lehetne máskép. Pedig ez oly igen ritka!

Küldeményét előre is köszönöm, de nagyon sajnálom, hogy érettem fárad. De tudja-e, mi szerez legnagyobb örömet? Ha mentől gyakrabban ír, ha lelkében olvashatok, ha tudom, hogy rám gondol. Ha útjában egy virágot, falevelet szakít és azt elküldi annak jeléül, hogy rám gondolt, a legnagyobb öröm, amit nekem tehet. Képzelt világom oly örömteli leend, hogy csak az ön társasága teheti még boldogabbá. A kivonatainak is rendkivül örvendek, szívében visszhangra lelt gondolatok ezek.

Én most leginkább a kertben időzöm, csak este olvasok.

Alkalom idáig az arckép elküldésére nem volt, most kedves atyja látogatását várom.

Igen eredeti volt a várparancsnok. Valamennyi itt elitélt összeírása nehány napi munkát okozott, a parancsnok napjában többször kérdezősködött, ha készen vannak-e már? Nehogy az aradiakról megfeledkezzenek.

Valami fog történni, de én nem élek illuziókban és tudom, hogy olyanoknak adnak amnesztiát, akiknek még egy pár évük van hátra. Ezek is nehány százat tesznek ki, tehát általa sok család van érdekelve.

Nem merem mondani, édes, drága Juliám, hogy ne reméljen, de annál fájdalmasabban fog majd esni a csalódás. De azért még sem tudok a sötét képekkel kibékülni és miért gyötörném magamat kétségekkel, mikor a remény oly édes?

Sokszor elgondoltam már én is, mit tennék, ha kiszabadulnék? Egyenesen önhöz repülnék-e, angyali Juliám, vagy előbb haza mennék, anyagi dolgaimat rendezni? Én azt hiszem, az ész szavára kellene hallgatnom, miután ez vezetne hamarább célhoz.

Igéretéről egészen megfeledkezett az arcképet illetőleg. Egek, mennyi ideig kell várnom, mikor igérte látogatását és még arcképét sem küldte el, hogy ajkaimhoz szoríthassam! Majd megboszulom magamat és annál többet nézem a kis kutyás képet, pedig a kis kutyáknak halálos ellensége vagyok.

Levelemet félek elküldeni, ki fog nevetni hosszúsága miatt (húsz oldal!), nevetni és halálra unatkozni fog. De sorsomnak meg kell adni magamat, mit tehetek róla, ha oly jól esik önnel társalogni? Csak akkor vagyok boldog, ha vele lehetek, bár soha ne kellene tőle válnom, csak ilyenkor feledkezem meg helyzetem nyomasztó voltáról. Önnel vagyok, s szelleme nyujtja nekem legjobb táplálékát. A stílre nem vigyázok, az én drága Juliám úgyis meg fog érteni. Szerettei kezeit számtalanszor csókolom, Józának teljes egészséget és boldogságot kivánok. Önt, lelkem angyala, áraszsza el az ég minden áldásával és szeresse, ki csak önért él

Józsiját.

LXXXV.

Halmos, 1852. május 28.

Az éjjel jöttünk haza Szatmárról. Erzsi és Pali egészségesek.

Nagyon örvendek, hogy a szobát sikerült megszereznie, így legalább szomorú körülményei mellett amennyire lehet, egészséges lakása van és megelégedett.

Nagyon szép lenne H. Kornéliától, ha ismét visszatérne a n. szinházhoz, mert mondják, a jó régi tagok mind eltávoztak s így semmit sem ér.

Én is szeretem a zivatart, nagyszerűnek találom és nem félek tőle, mint sok nő. Én is sokszor kimegyek a kertbe, kivált ha a hegyen vagyok, ott élvezem teljes mértékben. Ott lehet csak gyönyörködni benne, a felhők nyargalását nézve, hogy űzik egymást, minden percben alakot cserélve, szörnyetegből palotát formálva, majd meg háborgó tengert, azután összecsapnak, mint két vészthozó tábor, az ég mint ágyú dörög, a villám cikázik és egy mélységbe zuhan. Csak szél ne volna, ezt nem szeretem, kivált éjjel igen kellemetlen benyomást tesz reám, úgy képzelem, mintha a pokol valamennyi rossz szelleme szabadult volna ki, azok sóhajai és jajgatásai hallatszanának és az embert megborzongatják.

Mily különös találkozások történnek az életben! Ki hitte volna, mikor először láttam, hogy oly mély benyomást tettem önre? Első nyilatkozata igen meglepett, midőn azt mondá: „Éppen ilyennek képzeltem.” Nem tudtam, mit higyjek, pusztán csak udvariasság-e, vagy annál több? Tehát már beszélt felőlem, mielőtt látott volna? Később még többet véltem észre venni modorában, tekintetében, egész viseletében. Én sem tudtam feledni.

22. Sokáig nem írtam. R. K., kinek férje Kassán van fogva, holnap indul férje látogatására, felkért, hogy pár napot töltsek nála és segítsek neki az útikészületek elkészítésében, mit én örömmel teljesítettem, mert igen szeretem őt, ki egy áldott jólélek és nagynéném. Ott nem írhattam, mert a ház tele volt vendégekkel, de már tovább nem állottam ki, mert tudtam, hogy levelem érkezett, kértem is a nénémet, hogy küldjön át Halmosra.

Kezemben levele - 11 lap!! Ki sem mondhatom, minő derült, boldog vagyok, mily rég nem éreztem ily nyugodt, boldog perceket. Olvasom egész kényelemmel, először hamar átfutom, azután lassan, figyelemmel, minden szót meggondolva és élvezve és azt hiszem, beszélgetünk. Más örömem is van. Józa, hál’ Istennek, jobban van és végre egy harmadik, mindenek fölött drága hír: atyám azt írta Váradról: „Nagyon remélem a Józsi kiszabadulását.” Ennyi egyszerre igen sok s ezért oly kimondhatatlan jól érzem magamat, mintha szárnyaim nőttek volna s repülni tudnék. Lelkem oly felhőtlen, tiszta, mint ha az égbolt azúrjában fürdött volna s a legtisztább napsugarak melegítenék. Nem is írok ma többet, nehogy rossz démonjaim lelkemre nehezedjenek és ismét csak elkeserítsenek. Pedig most sokat kell írnom, mert ön, édes Józsim, oly igen jó volt és oly nagyon megörvendeztetett. Bocsásson meg, hogy utolsó levelemet oly csúnyán végeztem, ezért igen sok szemrehányást teszek magamnak. Sohasem feledem nagylelkűségét. Jó éjt, egyetlen drágám!

23. Józa boldog. Atyám beleegyezett a Józa házasságába. L. G. minden szombaton eljön és a vasárnapot itt tölti. Én hiszem, hogy Józa boldog lesz, mert Gábor igen jellemes ember, csak azt óhajtanám, ha erről a vidékről elmennének, mert a durva rokonaitól félek. Csak ő vált ki közülök, esze, műveltsége által. Jelleme férfias, határozott, az egész megyében igen népszerű, úgyhiszem, önnel egykorú. Én igen csúnyának tartom, barna, cigány fajta, inkább az ész, mint a szív embere. Józa pedig egy mély érzésű, gyöngéd, finom teremtés, kinek egy gyöngédtelen szó talán halálát okozná, attól, kit forrón szeret, a csalódást túl nem élné és boldogságot

érdemel, mert köztünk legjobb, legnemesebb, legönzetlenebb, én sokszor megszégyenűlve érzem magamat vele szemben.

Ma reggel korán keltem s mindjárt a kertbe mentem, levelét is magammal vive. A friss levegő, virágok illata, meleg napsugarak, a kertünkben annyira elszaporodott kedves madarak, de különösen a fülemilék dala annyira elbájoltak, hogy alig tudtam ezektől megválni. Végre leültem egy fa árnyékába s elővettem levelét. Lassan, meggondolva olvasám s kimondhatatlan boldog voltam. Feljövet egy szép falevelet szakítottam s ime, itt küldöm. Anyám, ha látja néha leveleinket, fejét csóválja, kezét összecsapja és nevetve mondja: „Ugyan mit tudtok annyit firkálni?" De nem gondolja meg, hogy soha sem találkozunk és annál kevésbbé beszélünk egymással.

Ugy-e, édes Józsim, ön nem bánta meg, hogy velem viszonyt kezdett? De mit is kérdem, jól tudom a feleletet, de jól esik hallani. Sokszor azért becsmérlem magam, hogy ellentmondásra ingereljem, mert szeretem, ha dicsér, hisz én nagyon hiú vagyok.

Tervünk megint változott. Hisz nálunk akkor sem bizonyos valami, mikor már a kocsiban ülünk. Jelenleg úgy áll, hogy most Váradra, a fürdőbe megyünk, mivel egy orvos azt mondta anyámnak, hogy neki azon víz igen jót tenne és nekem is. Józának pedig még két hónapig sem szabad fürdőbe menni, azért ő hon maradna egy koros kisasszony felügyelete alatt, aki már rég van nálunk.

Adja Isten, hogy ne változzék tervünk és valahára elérjem azon boldog napot, mikor szem szembe, kéz kézbe állhatok és keblére borulhatok. Örökre hű

Juliája.

LXXXVI.

Arad, 1852. május 28.

Mult levelében érintett, de határozottan ki nem fejezett igérete mostani teljesítéseért fogadja őszinte hálámat.

Sorai titokzatosak voltak, de értelmüket sejtettem.

A levelébe zárt idegen írást nem akartam elolvasni, de főleg a kiváncsiság azon férfiúval megismerkedni, kit barátságára méltatott, mégis győzött és én elolvastam s nem bántam meg, mert azon sorok nem egy közönséges embert tükröznek. S merem reméleni, hogy azok teremtője barátságára mindig érdemes maradand. Én őt csak nevéről ismerem, most már őszintén tisztelem.

Bizalma, lelepzetlen nyilatkozata igen boldoggá tesz s egy szép jövő alapjának tekintem. Nem volt szükséges, hogy magát igazolja. Szíve legnemesebb érzelmeit követé, midőn barátságával egy szenvedőt megajándékozott, ki arra méltó volt. Ön vádolja s menti magát, édes Juliám s ez által szerelmemben kétkedik, mely vádat nem tűrhet ott, hol bűn nem létezik. Én tökéletesen nyugodt lettem volna, hacsak egyszerűen egy szóval nyilatkozott volna barátságáról. Ha ez nem mint vallomás, hanem mint közlés történik. Bizalmam, imádott Juliám, határtalan a szó teljes értelmében. Tudom, hogy azon percben, melyben szerelmére méltatott, szerelme elvvé lett, melyből származó kötelességekről fogalmait semmi körülmény megváltoztatni nem tudná.

Ne képzelje, hogy bizalmát méltányolni nem tudom. Ritka őszintesége nemes jellemre mutat. Örömben lángol szívem, midőn új bizonyságát adá, hogy benne nem csalódtam, jellemét felfogtam. Én soha nem nehezteltem volna, ha e titka birtokává nem tesz is, de köszönetem annál nagyobb, mennél határtalanabb bizalma. De viszont, én is fogadom, hogy soha titkom előtte nem leend. J. ön iránt is mutatja éles felfogását, mert felismerte az ön jellemét, amely az enyémmel tökéletesen megegyez.

J. nálamnál szerencsésebb volt, mert hosszabb ideig élvezhette társaságát és tulajdonait csodálhatni és meggyőződni alkalma volt, hogy jelleme szilárdsága által azon polcra emelkedett, hol keblünket nem egyszerűen szerelem foglalja el, hanem imádat. Mi természetesebb, mint önt látni és soha többé nem feledni!

Minden levele egy-egy virágszál a legszebb, legillatosabb virágokból összeállított bokrétában. Boldogságom nem érdemlem. J. barátságával ajándékozta meg, nekem egész életét fogja szentelni. Nem köszönöm szóval, egész életemmel akarom köszönni. Én azért szeretem olyan határtalanul, mert olyan, amilyennek lennie kell.

A férfit a természet több testi erővel látta el, de szellemileg a nő talán még túlhaladja. Nem függetlenségi hajlam az, mit ön, édes Juliám, említ, az jelleme legszebb oldala. Ön, édes Juliám, csak zsarnokságot, igaztalanságot nem tud tűrni, szíve felháborodik ennek jogtalanságán.

Levelezését J.-vel nemcsak ezer örömmel engedem meg, de kérem is reá. Vonzalmaiban soha akadályozni nem fogom. Szerencsémnek tartandom barátait enyémeknek nevezhetni, megvagyok győződve, méltatlanra nem fogja pazarolni s nem engedi senki által azon határokat átlépni, melyeket önérzete von maga körül.

Számtalanszor megbántam, hogy nem menekültem, de egészen más érzelmek honoltak akkor keblemben. A világosi szomorú nap után Komáromba akartam menni s ezen szándékom valósítom is, ha sógorom rá nem vesz a maradásra és nem bizonyítja, hogy semmi bajunk nem lesz. Különben e lépésre a kétségbeesés határoza el. Egy hős sereggel tettem le a fegyvert Világosnál. A legkiválóbb tábornokok, harcban edzett hős katonák, mivé lettek, fáradság által megtizedelve, éhség és nyomorúság által halálra gyötörve, alig volt már köztük néhány elhatározott jellem, ki megnyugodva nem tette le azon fegyvert, mely neki s melynek ő annyi dicsőséget szerzett!!

S melytől vagy válni kellett, vagy hozzá hű maradva, elfogadni a halált. Mit lehetett ezen előzmények után várni? A Klapka gyenge, ingadozó jellemét ismertem, tudtam, hogy az egész helyőrség szedett-vedett, tanulatlan, fegyelem nélküli ujoncokból áll. Azért is nem akartam Komáromba menni, mert féltem, hogy nem tarthatja magát.

Külföldre menekülni nem akartam. Nem tudtam azon gondolattal kibékűlni, hogy hazámtól, talán örökre, elszakadjak. Reméltem is, hogy a kormány nem fogja a bosszú angyalát annyira dühöngeni hagyni, hogy talán egy-két évre elítéltetünk s ha ezt letöltjük, szabadok leszünk.

Örökre emlékezetes lesz előttem azon nagyszerűen tragikus látvány, midőn a sereg ezrei letették a fegyvert. Szívet facsaró volt ez, mely még a harcedzett korosabb és minden borzalmakat megszokott keményszívü katonát is mélyen meghatotta. Nem egyet láttam sírni, zokogni, alig volt ott egy is, aki nem könnyezett, kivált a huszárok közt, lovuk nyakára dőlve zokogtak és sokan azt agyonlőve, utána magukat végezték ki.

De nem szomorítom ilyen emlékek felújításával, elég, ha az én lelkembe örökre bevéssődtek!

Május 21. Az amnesztia-hírek mindinkább szaporodnak, most azt beszélik, hogy ez csak a volt cs. tisztekre vonatkozik. Én nem hiszem ezen hír valódiságát, sőt az ellenkezőjét lehetne inkább mondani, mert idáig sokkal több polgári elítéltet kegyelmeztek meg, mint katonát. Pár hét alatt kiderül a való.

A napokban Komáromy Laci meglátogatta testvérét, Pistát. Hárman vannak fivérek, kettő elítélt, csak Laci szabad. De amit ez tett, méltán beillenék a történelembe. A két elítéltnek jószágait is konfiskálták, Laci tehát egymaga bír vagyonnal, amin gazdálkodik. Kijelentette tehát, hogy ha fivérei kiszabadulnak, ismét fognak osztozni a megmaradt birtokon. Ugy-e, milyen ritka, nemes jellem?! Levelét már nem várom, hanem holnap ezt postára teszem.

Isten áldása kövesse lépteit és ne feledkezzék meg érte élő

Józsijáról.

LXXXVII.

Halmos, 1852. május 19.

Drága Józsim! Mióta elküldtem soraimat, annyit tünődtem, gondolkoztam, hogy vajjon nem tettem-e rosszul, hogy ama baráti viszonyt bevallottam előtte? Mily nehezen várom sorait és mily boldog leszek, ha nem fog kárhoztatni!

Nem, az nem lehet, önben kételkedni bűn volna, az lehetetlen, hogy azért elitélne engemet, mikor én mindent részvétből tettem. Megvagyok győződve, hogy soha sem fog bennem kétkedni és vakon hinni szerelmemben.

20. A természetben minden, mi nemesebb, fölfelé tör, a kedves madárkák, melyek nekünk énekükkel annyi gyönyört okoznak, a magasban a felhők közt érzik magukat otthon, a nemes ló és szarvas fejét magasra emeli, az emberek közt is csak, akiben nincs nemesebbre törekvés, képes magát megalázni és szolgálni. Én nem tudom magamat megalázni és hízelkedni, ezért vagyok én annyira szerencsétlen.

Én azt hiszem, hogy mi boldogok leszünk, természetünk annyira egyezik. Azért csak várjunk türelemmel, vagy nem-e az az igaz szerelem, mely akadályokkal küzdött? Nem-e a csatában képződnek a hősök, nem-e a veszély tanít bátorságra? Már gyermekkoromban sem szerettem, amit könnyen elértem, még a fáról is azon gyümölcsöt szakítám, mit nehezen értem el.

Én nem hiszek egy közel amnesztiában, semmi sem jogosít e reményre. Ön higyje, hogy boldogítja a remény, én megadással tűrök.

Atyám azt mondta, hogy Melczer tábornok sokat tett önért. Mikor atyám nála volt és kérte, hogy pártfogását ne vonja meg öntől, mosolyogva mondá: Én nem tudom, miért érdekli önt oly nagyon sógorom? De mosolya mást árult el.

Óhajtását nem teljesíthetem irodalmi zsengéimet illetőleg, mert igen csalódna. Munkáimat vagyis inkább firkáimat nem küldhetem el, mert ön sokkal többet képzel és megalázna, ha látná azok gyarlóságát. Különben már kiállották a kritikát, még pedig igazi, komoly szakértő kritikáját, a Kemény Zsigmondét. Ő sokáig itt tartózkodott a szomszédban Kovács Lajosnál a forradalom után és hozzánk is gyakran átrándult, az én nagy örömemre, mert nekem nagy élvezetet szerzett társasága. Egyszer aztán említette, mert hallotta, hogy firkálok, tehát egy pár „művemet" - átadtam neki - és ő elolvasta és nagyokat nevetett a legtragikusabb jeleneteken. De nem lehetett aprehendálni, mert nevetése oly őszinte szívből jött, hogy még én is

segítettem neki. Sajátságos ember ez, különös modora van és oly szórakozott, hogy még atyámat is felülmulja, aki pedig hires a szórakozottságáról. Ő ha beszél az emberrel, legyen az nő vagy férfi, ruháján babrál (különben ha belemelegszik a beszédbe, ő rég elfeledte, hogy kivel beszél), ha ott egy gombot talált, vagy annak hiján egy szalagot vagy csipkét, azt addig sodorgatja, igazítja vagy cibálja, míg össze nem gyűri; - én rendesen, ha ezt velem tette, mind addig hátráltam, míg a falhoz nem értünk és ő folyton követett. Akkor aztán azt mondám: „Na, most már tovább nem mehetek", - mire ő észrevette magát és a kezét levéve azon tárgyról, nagyot nevetett. Igen, K. Zs. átolvasta az én *„műveimet"* és igen mulatságosoknak találta, különösen a Bravót, a Három névnapot, és az Alma tolvajt, ez utóbbit eljátszottuk és jótékony célra a költségek levonásával tizenöt forintot jövedelmezett. Nemde nagyszerű?

Alig várom a holnapi postát és alig fékezhetem türelmetlenségemet, pedig válaszát előre tudom ama nyilatkozatomra. De ilyen az ember.

Mily nemes lélek ön, édes Józsim! Mennyire szeret engemet, s mily boldogsággal árasztja el szívemet. Azt hiszi, az én szellemem nyujt önnek erőt, türelmet, boldogságot, pedig ezt csak az ön szép lelke idézi elő. De azért nekem jól esik és kedves, ha nekem tulajdonítja érdemeit, mert általa végtelen szép szerelme tükröződik. Soha sem lehetek boldogabb, mint mikor szerelméről biztosít és állítja, hogy mindig fog szeretni. Ha szét nézek ezen a mi földünkön, ezen a kis világon, úgy látom, hogy a mi szerelmünk nem hasonló a másokéhoz és mi csak egymásért vagyunk teremtve.

Soha sem lehet betelni a szerelem nyilatkozataival, ezt megunni soha sem lehet. Ez szivünk húrjait pendíti meg s keblünket egy kimondhatlan boldogsággal árasztja el.

El kelle hagynom az írást és a vendégeket fogadnom. Lementünk a kertbe sétálni. Gyönyörü est volt, mennyivel szívesebben sétáltam volna önnel, mint ezen érdektelen egyénekkel. Végre bementek szobájukba és én egyedül folytattam a sétát. Az ég tiszta volt, milliárd csillag szórta fényét, a hold melankolikusan tekintett reám. Vajjon mit üzent, miért oly búskomor? Talán engem sajnál? Oh, mily boldog lennék egy ilyen estén önnel együtt sétálni s mindenről elmondani nézeteimet. Azért vagyok oly változó behatások iránt, melyek mind különböző érzelmeket keltenek bennem. Remény és félelem, óhajtás és fájdalom váltakoznak szívemben. De fekszem, mert éjfél elmult. Jó éjt éltem boldogsága, jó éjt!

Azon idő óta, mikor azon silányságokat írtam, igen megváltoztam. Ez az átmeneti kor volt a gyermekévekből a leánykorba. Nagyon sok tekintetben vannak más nézeteim és elveim, mint akkor voltak, de én tulajdonképpen nem is voltam soha gyermek, már tizennégy éves koromban komoly voltam, sötét nézetekkel, mint egy nagy csalódáson átment egyén, úgy, hogy állíthatom, én most gyermekesebb vagyok, mint akkor és teszek olyat mi koromon túl van, de hiába, oly nehéz az évekkel egyaránt bölcsességben és okosságban haladni! De azt mégis be kell ismernem magamról elégültségemre és örömemre, hogy azóta szellemileg sokat haladtam, nézeteim tisztultak, elveim szilárdultak, meggyőződésem s jellemem elveszte gyermekes ingatagságát; de velök együtt eltünt a kedves gyermekkor, a naiv hiszékenység s helyébe jött a leánykor szívével, érzelmeivel, fájdalmai és örömeivel.

30. Az este nem írtam. A gyönyörü idő kicsalt, L. Gábor is itt volt és hárman sétáltunk s beszélgettünk. A sötét felhők közül egyet-egyet villámlott, mintha tűzokádó hegy krátere működnék. L. G. sötét pesszimisztikus nézetei ez estén még komorabbak voltak. Nem értem, hogy egy boldogan szerető ember, hogy lehet oly mizantrop. Én, ha ön szabad lenne, az egész világot a keblemre ölelném. Most is azt mondta, hogy nem lát célt az ember életéhez méltót, mert haza, család, csak eszköz, de nem cél. Nem szeretném, ha ön is így gondolkoznék.

Ön többre becsüli Dumast Suenél. Tudja Isten, mit mondjak. Érdemeit elismerem és történeti regényei érdekességét, de azért Suenek is nagy érdemei vannak.

Törekvései a társadalmi, politikai és törvény hibáit reformálni tűzte ki célul s így nemes irányúak. Nem mondom, hogy néha nem dobjuk el undorral a könyvet, oly szennyes jellemeket rajzol. De annál inkább felemelnek nemes, magasztos jellemei. Igaza van, hogy Dumas megismerteti velünk a történelmet és igen mulattat, de én azt hiszem, sokszor meg is hamisítja a történelmet és csak igen csekély valóság képezi az alapját.

Némely regénye tele van együgyű párbeszéddel, melyek nem a költészet ihlettsége az Istenek társalgására, hanem a pénzszerzés mesterségére emlékeztetnek.

De most elég, fáradt, álmos vagyok, az óra későre jár. Jó éjt, édes szerelmem! Levelét párnám alá teszem, hogy reggel ez legyen első, mi névnapomra üdvözöl.

Május 16. Reggel. Most kell levelemet bevégezni, mert az estét társaságban fogom tölteni, holnap pedig a posta korán indul.

Hogy Byront nem tudta megkapni, igen csodálkozom, akkor mi ezen a vidéken műveltebbek vagyunk, mert itt megvan, sőt Shakespeare is, nekem meg Homér német fordításban. Én nagyon keveset olvasok, mert anyám nem engedi, csak ünnepen és éjjel.

Most Isten vele, végeznem kell. Az I. levelét kérem vissza küldeni. Isten vele édes, lelkem Józsim, az ég adjon önnek erőt, vigaszt. Forrón öleli

Juliája.

LXXXVIII.

Arad, 1852. május 28.

Egész héten nem tudtam írni. Már előbbi leveleim eléggé festik lelkem állapotát. Nyugtalanságom annál magasabb fokra hág, mennél inkább közelg a határozó pillanat. A ma vagy holnapi nap határoz sorsunk felett, ha ez alatt nem történik semmi, úgy alig remélhetjük sorsunk változását. S ha a császár anélkül hagyná el az országot, hogy érettünk semmit nem tett, úgy egy bizonytalan és hosszú időre le kell mondani minden reményről. De én erősen hiszem, hogy ezúttal több mint bizonyos a kiszabadulásom és nem kell már soká várni és a távolban sohajtanom.

Szerencse, hogy leveleim oly hosszúk, hogy senkinek sem lenne türelme végig olvasni és tanúja lenni kislelkűségemnek. Csak ön előtt nem leplezem érzelmeimet, lássa, tudja, hogy ön az ellenállhatlan erő, mely annyira vonz magához. Ha egy üdvös cél tartana itt, leküzdeném kislelkűségemet, de így, mint élőhalott, nem használok senkinek.

Június 6. Ma reggel találkoztam szeretett atyjával, ő nagyon reméli kiszabadulásomat. Melczer Andor és Stefi is nagyon bíznak, sőt Fánni és Imre fivérem is, a Melczerek a császár révén, Imre Albrecht által hiszik kivihetőnek. Ha ennyi jóakarat, fáradozás is sikertelen marad, csakugyan kétségbe kell esni.

Arcképemet kedves atyjától küldöm. Egyáltalában nincs találva, de mivel akarta, tehát megtettem, levétettem magamat. Ha nem lesz megelégedve, ne engemet okoljon.

De még egy más arckép elfogadására kérem. Húsz éves koromban mint gárdista levétettem magamat életnagyságban egy híres festővel, aki a képet kiállítás számára festette. Én pedig

szegény atyámat akartam véle meglepni. Halála után Imrééket kértem meg, hogy gondját viseljék, azóta náluk van, de fenntartottam hozzávaló jogomat. Úgy hiszem tehát, míg mi be nem rendezkedünk, legcélszerűbb lesz, ha ott hagyjuk a Fanni szalonjában. A kép igen szép, teljes díszben ábrázolja az akkori testőröltözéket és bármely szalonnak a díszére válik, a kacagányos, fényes, ragyogó magyar díszöltözék. Most már a történeti emlékű gála-egyenruha nagy hatást tesz. Mondják, hogy a kép hasonlít is hozzám és alig várom azon boldog percet, melyben azt önnek, édes Juliám, felajánlhatom.

Kivonataimat küldöm, van közte a fizikából is, de alig hiszem, hogy ezt rajzok és magyarázat nélkül megértse.

Valami tárgyat kért, amit már használtam, bizonnyal emlékül, nem tudtam mit küldeni, hát egy nyakkendőt küldtem. Régi igéretemet is most váltom be, a Henkl által komponált változatokat a Tolnay lakodalmasra küldöm. Már felszólítása előtt gondoltam, hogy kedves atyjával anyagi viszonyaimról szólandok. Én tökéletesen független vagyok, testvéreimtől legfeljebb tanácsot kérhetek, különben szeretjük egymást és tudom, örülnének, ha engem boldognak tudnának. Azt hiszem, a férfi természetében fekszik, hogy jobban vonzódik neje családjához.

Soha ennyi hír, mint most kering, még nem létezett. Egész nap egyik ujság a másikat kergeti. Ezek közt tény, hogy folyó hó harmadikán minden államfogoly Budapestről Josephstadtba, Pétervárra és Theresienstadtba vitetett, ami nem kis megdöbbenést okozott, pedig sokan még elitélve sem voltak.

Itt huszonnégy órát szándékozik tölteni a császár. Még csak az kellene, hogy más várba hurcoltassunk, ha már meg nem szabadulhatunk.

Ismét szükség nélkül gyötröm, hiszen még semmi sem történt, de nem is valószinű, hogy a legkisebb változás is történjék.

A virágnyelv másolatát elküldtem, de addig itt küldök egy pár jelentőséget.

Nekem legkedvesebb virágom a rózsa, egyesíti magában mindazon tulajdonokat, melyek egyenkint a többi virágokban szétosztva vannak. A rózsa illata felülmúlhatatlan, édesebb bármely más virágénál. Alakja oly gyönyörű, hogy női szépség kifejezésére még nem találtak méltóbb kitételt. An deinem Herzen träume ich mir mein Vaterland.

Igen örülök, hogy túlhosszú levelemért nem haragudott meg, pedig féltem. Tudja édes, angyali Juliám, hogy egyetlen vágyam önt megelégedetté tenni és emellett nekem is egyetlen örömem önnel foglalkozni. A Józa javulásán is örülök. Egy sugallat mondá, hogy nem lehet veszélyben. Sokkal inkább aggódom kedves anyján, s félek, hogy a most még kis bajt igen könnyen veszi s később veszélyessé válhat. Nagyon örvendek váradi útjuknak, ott talán ügyesebb orvosok vannak és onnét ide már nem oly nagy az út. Alig hat a remény egy sugara szivemig s azt is ki akarja oltani. Reméljük a legjobbat, drágám, azt, hogy rövid időn karjaimba zárhatom. Addig legalább álmokban ringatom magamat, édes álmokban, ha csalatkoznám, legalább addig voltam boldog.

De ha én repülhetnék előbb karjaiba! Fejem szédül, ha meggondolom, hogy talán közel van már a boldogságunk! - Ferenc József két hónapig szándékszik az országban maradni s egész udvarát lerendelte. Ilyen szerencse háromszáz év óta nem érte Magyarországot.

Rokonaim biztosan számítanak kiszabadulásomra. Meg vagyok győződve, Melczer Andor mindent megtesz érettem, neki igen jó szíve van.

Mikor levelét felbontottam, először is a Jenő arcképe ötlött szemembe, a hasonlat oly nagy, hogy azt hittem, az öné. Igen köszönöm, hogy elküldte, de ezt már nem is adom vissza, míg az ön saját arcképét nem bírom. Kétszer láttam önt, mindig magas ruhában. Nem tudom, mindíg magas ruhát szokott-e viselni, ha igen, úgy ezen tekintetben is egyezik ízlésünk. Nekem mindíg jobban tetszettek a magas ruhák a kivágottaknál, lehet, a kivágott éppen olyan jól áll önnek, de minthogy mind a kétszer ilyenben láttam, úgy hiszem, hogy ez különösen kiemeli ritkaszép termetét.

A falevéllel igen nagy örömet szerzett, ez biztos jele, hogy rám gondolt. A virágnyelvet elküldöm, mihelyt alkalom lesz. Remélem, kedves atyja a napokban eljön s ő általa fogok mindent elküldeni az arcképpel együtt.

Utolsó előtti levele azon kívánságát, hogy semmisítsem meg levele elejét, nem teljesítettem s engedje, hogy ezt ne is tegyem. Azon sorok festik tiszta, nemes jelleme legszebb oldalát s csak ismételt parancsára tudnám magamat erre elhatározni.

Ne haragudjék a rossz tinta miatt, így is kedves nekem minden vonása és kevés nő tudna véle az írásban versenyezni.

Azt mondja, főfájása nem veszélyes, de én félek, hogy azzá válhat. Kérem, vigyázzon magára.

Remélem, már megállapitották jövetelük napját, kedves atyjának mondtam, hogy nem merem elhinni e boldogságot, ő azonban biztosított, és hogy most már kedves anyja kívánja a jövetelt. Ennyi igéret talán csak mégis teljesedésbe megy és nehány nap mulva végre elérem ezen oly rég óhajtott boldogságot. Kérem, tudassa velem jöttét, mihelyt bizonyost hall. Őméltósága kezét ezerszer csókolom. Erzsikét melegen üdvözlöm, valamint kedves kis betegünket. Az ég árassza el azon boldogsággal, melyet csak angyalainak tartott fenn. Kezeit csókolja forrón szerető

Józsija.

LXXXIX.

Halmos, 1852. június 2.

Hétfőn Beregben voltunk, anyám végett, egy híres orvosnál, Telendynél. Azt mondá, ő nem hiszi, hogy veszélyes, az oszlató fürdő mindenesetre jót fog tenni, tehát menjünk mielőbb Váradra. Józának vasporokat adott, amitől hiszi, hogy meggyógyul, nekem a főfájás ellen két itce savanyú orvosságot és azt mondta, mivel a gyenge idegzettől ered, gyógyítani nem, csak enyhíteni lehet.

Visszajövet meglátogattuk özv. Pogánynét Kovászón. Ez gyönyörű vidéken fekszik, hegyoldalban, az út odáig elragadó, mint egy panoráma, Kovászó régi várból átalakított kastély, melynek egyik része omladék, míg a másik modern épület. Képzelheti, mily nagyszerűen éreztem itt magamat, hol a régi kor szellemei lengnek körül, annyi történeti emlék, annyi legenda és vitézi mondák között! Hozzá még a háziasszony egy magas műveltségű, koros úrnő, aki lelkesedik minden szép és jóért, kitünő honleány és minket tárt karokkal fogadott. Különösen engem tüntetett ki rokonszenvével és elhalmozott szeretetének jeleivel. Azt mondta, annyi szépet hallott rólam és annyira vágyott megismerni, hogy ha nem lenne olyan koros, már ő jött volna el hozzánk. A leánya, Bónis Barnáné, ki szinte híres honleány és akit Tompa megénekelt és munkáit neki ajánlotta, épen nála volt látogatóban. Képzelheti, mily remekűl telt el az a fél nap e közt a két szellemes, művelt asszony között és miként Józsua, szerettem volna a napot megállítani. Hányszor gondoltam önre! Hogy örültem volna, ha kisérőm lehet sétáim és

barangolásaim közt, a romok, hegyek, gyönyörű alléek, százados fák, remek gruppok és regényes omladékok között. A hegyormokon, sziklák és hasadékok, a magaslatok és mélységek között, a mormogó patakok, a zúgó malom; madarak éneke, bogarak zümmögése között, néztem a felhők csendes mozgását, a távoli hegyeket. Meg kellett igérnem Pogánynénak, hogy nemsokára hosszabb időre eljövök hozzá.

Tegnap igen érdekes vendégem volt (hozzám jött), a vidék legderekabb férfia, kiről azt mondják, második Bayard, „ein Held ohne Furcht und Tadel." Róla még soha rosszat nem hallottam, ez sok e pletyka világban. Talán hallotta hírét, huszárszázados volt a Bem seregében, és vitézségével kitűnt, Maróthy Jánosnak hívják. Igen derék ember, kivel igen szimpatirozom és ő is velem. Nagyon kellemesen telt el a nap beszélgetéssel, sétával, este pedig zenéltünk, én zongoráztam, ő pedig elhozta a hegedüjét és kisért. De nem ment nagyon jól, úgy látom, a vonókezelésben nem oly gyakorlott, mint a kardforgatásban.

Első találkozásunkkor én sejtettem, hogy szeretni fogom. Különösen a tánc alkalmával, midőn kezem az önében nyugvék, oly különös érzelem hatott át, hogy feltekinték megtudni, hogy kezem kiében nyugszik? Második találkozásunkkor már tudtam, hogy szeret, és én is szerettem.

Igen örvendek, hogy remél az amnesztiában, én nem; félek, hogy szappanbuborék lesz.

28. Ma ismét, mint most gyakran, iszonyú főfájásban szenvedek. Reggel hideg fürdőt vettem, fejemre egy kancsó hideg vizet öntettem, sőt gyermekkori játékomat, a kötélugrást is elővettem. Mind hiába. De legalább nem veszélyes.

Köszönöm boldogító sorait. Fogadja legforróbb hálámat.

Ön remeke az embereknek! Életem, sorsom, jövőm nyugodtan teszem le kezeibe, rendelkezzék fölöttem.

Az ég áldja! Nem érdem egy olyan férfit szeretni, mint ön. Szive jó, jelleme tiszta, magasztos, akit imádni kell. Óh Józsim, szerettem eddig is, de szerelmem még óriássá nőtt, mióta kiismertem.

A divat igen nagyon zsarnok. Én sokban nem követem, azért különcnek tartanak. De sokban mégis alkalmazkodni kell, ilyen a kivágott ruha. Estélybe vagy ünnepélyes ebédhez nem mehet az ember magas ruhában, de én kerülöm, amennyire lehet.

Eddig bizonynyal nyílik ablaka alatt az ákác, küldjön atyámtól egy kis ágat és írja meg jelentőségét.

Az ég áldja meg, édes, édes szerelmem, gondoljon rám és ne búsuljon, valamikor talán mégis csak boldogok leszünk.

Juliája.

XC.

Halmos, 1852. június 10.

Drága Józsim! Csak ma írok, mert a napokban nem érkeztem a pakkolás miatt, minthogy én pakkolok és annyi bagázsiát viszünk, hogy elég lenne esztendőre. De ma atyám levelét vettük, melyben írja, hogy 18-ika előtt nem lehet Váradon és mi is csak akkor legyünk ott. Már többet nem is említem menetelünket, csak ha ott leszünk, mert igazán, restellem ezt a bolondok táncát, melyet akaratom ellenére kell járnom.

Atyám írja, hogy 5-én volt önnél, tehát remélem, hogy annyira várt arcképét és kivonatait elküldte.

Anyám apám távollétében gazdálkodik s nem kapván napszámost, *kalákába* kaszáltat. Tudja-e mi ez? Sok embert összecsődíteni, elbolondítani, ami a gazda kötelessége és muzsikaszó mellett dolgoztatni, ezek nem kapnak napszámot, csak 1-2 pohár pálinkát. Amit pénzzel nem lehetett elérni, megteszi a muzsika és ezzel mindent el lehet érni. Ilyen a mi népünk! És ne féljünk a jövőtől? Amilyen az úr, olyan a paraszt, az is elmuzsikáltatja, eliszsza, elkártyázza mindenét - a többség. Szomorú kilátások és én remegek hazám jövőjeért!!

Talán mégis eljutunk Váradra, mert anyám nagyon vágyik a császárt látni.

12. Ma vettem sorait, még pedig első kézből, azaz az expeditor nem lévén hon, én expediáltam a postát és jutalmam az ön levele volt.

De sorai bánatot okoztak, hogy nagyon szomorú jutalom volt. Csodálom, hogy képes vagyok írni. Amit évek óta nem tettem, lélekszakadva futottam át a hirlapokat, már nyolc megjött, de még semmi sincs benne.

Szívem oly szorult, lelkem keserű, csak könnyezni tudok. Még azon félelem is, hogy önöket talán elviszik Aradról, szaggatja lelkemet.

Arra kérem, ha csakugyan elviszik Aradról, mihelyt bizonyost tud, értesítsen és hogy hová?

Ne tegyen magának szemrehányást és ne mondja magát kislelkűnek. Hiszen nem szeretne, ha nyugodt lenne. Arcképét, ha nincs is találva, mégis nagy örömmel fogadom és forrón köszönöm. A másik nagy arcképet megköszönni sem tudom, ez oly nagy ajándék és nekem oly kimondhatatlan örömet okoz, hogy hálám kifejezésére szavakat sem találok. Nagyobb örömet már nem tehetett volna, mint e gyönyörü kép ajándékozásával. De, vajjon nem fog Fánni azért neheztelni, ha vissza kéri tőle, nem tart-e hozzá jogokat? Igen sajnálnám, ha talán miattam neheztelés támadna közöttük.

Végre valahára, tehát holnap indulunk, 13-ika szerencsétlen nap. Mindenki babonás kisebb-nagyobb mértékben, én nem is tagadom, hogy az vagyok. Mennyi baj is érhet bennünket útközben, én nem mernék indulni ezen a napon, de félek szólani, nehogy ismét elmaradjon. Isten neki! Az Ő gondjaiba ajánlom magamat és nyugodtan hajtom fejemet álomra, hogy reggel indulhassunk.

Nagyon aggódom a Józa jövője miatt és félek, hogy ilyen elvű férj oldalán boldog nem lesz.

Sorait ma vettem. Istenem, még egy heti bizonytalanság, ez borzasztó. Már eddig is mennyit szenvedtem és még egy egész hét! Hát még ön, képzelem, hogy számítja az órákat. De hátha csalódik, hátha nem szabadul ki? Istenem, segíts meg valahára ezt elérni. De hova tévedek? Azt hiszem, ön már szabad. Oh, csak legyen szabad, nem bánom, bármennyit késsék is, csak már egyszer szabad legyen!

Azon kérdésére, hogy hol óhajtanék lakni, azt válaszolom, hogy én a Saharába is követem. De anyagi okok miatt talán város közelében célszerűbb lenne.

Megvallom, Komáromi Laci elragadt, de nem mint római jellem, hanem mint magyar nemes. Én a magyar nemest tartom a világon a legkiválóbb és legnemesebb jelleműnek. Megírom Sztojka Gy.-nénak, ha még nem tudná, hogy fog neki örülni.

Jó éjt, édes drágám!

Ottomány, 15. Tehát csakugyan útban vagyunk. Hála az égnek, remélhetem most már elérhetni azon boldog percet, midőn szemeibe tekinthetek.

De hátha addig elhurcolják! Oh, Isten, ne engedd ezt megtörténni!

Mi itt egy napot pihenünk és én felhasználom ez időt írásra. Anyámnak régi barátnője, Komáromi Györgynének vagyunk vendégei. Ő koros dáma, igen előkelő és gazdag, csak egy fia van, szintén György, talán hallott róla? Nagy hazafi volt, sokat tett és soká bujdosott, ezzel kerülte el a fogságot. Szerencsétlenül házasodott, egy Csáky grófnőt vett el, de az itt hagyta. Különben gyönyörű helyen laknak, nagyszerű kastély, pompás, de elhanyagolt park közepében, egy domb tetején, honnét nagyszerű a kilátás. A kastély, mely hajdan vár volt, még most is bír bástyákkal, tornyokkal, magas kőkerítéssel és egy titkos kijárással, mely a föld alatt messze el visz. A török rablások idejében sokat szenvedett. Egy kutat is mutatnak a kertben, melynek a feneke elérhetlen. A szalonban láttam a grófnő arcképét, aki egy gyönyörű teremtés. Egyetlen fiát maga neveli. A férj azonban, ha derék ember is, de nem szeretetreméltó. Az anyja azonban áldott, jó lélek, kedves öreg dáma, aki minket kitünő szívességgel fogadott. Itt azután igazi nagyúri háztartást talál az ember, a szobák számát nem tudni, van modern, van régi divat szerint bútorozott, nagy termek, telve családi arcképekkel, van férfi pipázó régi fegyverekkel, egész múzeum és cselédség quantum satis. De azt beszélik, hogy K. nagyon pazarol és mihamarább nyakára hág apjától örökölt fejedelmi vagyonának. György az ön fogolytársának, Komáromi Pistának unokatestvére.

Most végzem és remélem, holnap Váradról folytathatom. Addig is az ég őrködjék fölötte és gondoljon hű

Juliájára.

XCI.

Arad, 1852. június 11.

Az első csalódás megtörtént. Mindenki hitte, hogy F. J. magyarországi útja nem történhetik meg amnesztia nélkül. A természetes ész súgta, hogyha valami történni fog, az megérkezésekor, vagy mindjárt az első napokban lesz. A kormány nem adott engedményeket a nemzetnek, nehogy azt lássák bizonyítani, hogy mintegy megvásárolták a nemzet hajlamát és hogy anélkül is felé dobognak a szívek.

Kedden és szerdán itt volt a császár és audiencián fogadta az itteni foglyok hozzátartozóit. Mindenkit leereszkedően fogadott, bár nem igért semmit, csak azt mondta, megvizsgáltatja az ügyüket. De az annyi, mint semmi, mert igen nehéz lenne bármelyikünk ártatlanságát az aktákból bizonyítani. Ha sorsom nem volna az önével, édes Juliám, oly szoros összefüggésben, egy sóhaj nélkül tűrnék bármeddig, de így... nem fog csodálkozni, ha meglát, mint őszül a hajam.

Június 13. Ma reggel vettem levelét, de azóta már nem tudom, hányszor olvastam el, különösen az utolsó, lapok tettek igen boldoggá. Édes Juliám, ön ott tulajdonít nekem érdemet, ahol éppen nincs, mert én csak a józan ész és a szerelem szavaira hallgattam. Tudja, imádottam, mennyire szeretem s egyedüli boldogságomat képezi, hogy magamat szeretve hiszem. Szeretem önt, mert ön minden nők között, akiket ismerek, a legjobb, legnemesebb, legkedvesebb, legtökéletesebb. Imádom, mert ha van lény, az istenséget megközelítő, úgy ön az. És én hiszem, hogy szeret, mert ön nem tudna valótlant mondani, e hit életszükségemmé vált, és az nem lenne szerelem, ha kétség fészkelné be magát szíveink közé.

Dicsérete által igen boldoggá tesz, bár azt nem érdemlem, mert semmit sem tettem, amit érdemül lehetne felhozni.

Igaza van J.-nak, ön szereti a függetlenséget, de csak annyira, hogy az a nőiséggel összefér. Ez még szeretetreméltóbbá teszi. Nem is tudnék olyan nőt szeretni, aki a mindennapi élet kerékvágásából nem tudna kilépni, és más utat találni. Bár a férfi arra teremtetett, hogy a nő védője legyen, de azért nem kell, hogy minden akaratától megfosztassék. Igen, Juliám, önben sok függetlenségi hajlam van, és lelke nem semmisül meg a sok női aprólékos és csekély semmitmondó célok elforgácsolásában. Nem nyugszik az élet porában, hanem fennszárnyal a magas régiókban, a tisztult szférákban, a nemest, az istenit megközelítve. A háztartás gondjaival nemesebb célokat is tud egyesíteni, nemes szíve az emberiségért is tud hevülni, a *haza* szó nem puszta fogalom előtte, hanem a legszentebb érzelmeket költi fel keblében.

De önnél nem szabad a függetlenség utáni vágyat a különcség fogalmával összetéveszteni, ahogy az többnyire történik, mert önnél az nem férfias passziókban feltünő viselkedés és öltözködésben, a férfiak tetteinek és szenvedélyeinek meggondolatlan utánzásában áll; önnél ez a leggyöngédebb női szendeséggel párosul és soha nem fog megszünni a legmodestebb, a legszolidabb nő lenni. Bármely körbe vezérelje is önt a sors, ön mindenütt ki fogja vívni az önt megillető helyet, - az elsőséget.

J.-ról mondott véleményemet nem vonom vissza. Mennyivel szerencsésebb az ő helyzete! Én egy szűk szolgai térre vagyok láncolva, míg előtte a világ kapui állanak nyitva. Csak tőle függ, hogy a világ öt részét mint a sas, szabadon átrepülje, nem tompul el az elméje a ránehezedő gondok sűrű gőzében, tehetségeit, hajlamait szabadon követheti, míg én élet nélkül tespedek, ő alkudozhat az ész legyőzhetlen fegyverével, az igazság szent igéivel. Ellenségeit minden sáncból kiverheti, s az nem fog magas árt követelni, hogy semlegességét megvásárolja. Nem szükséges magát eladni, megbecsteleníteni, elvei megtagadásával; ők megelégesznek, ha egy nyugodt polgárt nyerhetnek, ahelyett, hogy egy veszélyes ellenséggel többet számítanak benne.

A katona tudja igazán méltányolni, mily veszélyes azon ellenség, ki biztosan talál, szívigható sebeket ejt az ész fegyverével, míg maga fedett állásban minden fenyegetéssel dacolhat, mert védbástyáin a legerősebb lövegek is eltompulnak. Helyzetet örömmel cserélnék s meg vagyok győződve, hogy mielőbb minden akadályt legyőznék. A távolban még a fájdalom is enyhül és az ezer és ezer kínzó eszköz nincs mindig szem előtt. Oh, akkor nem sóhajtoznám, mint az asztallábhoz kötött gyermek, hanem mit Rákóczy mondott, azt mondanám: „Ha a mennyeket meg nem indíthatom, a poklot hívom segítségül!”

Édes, szeretett Juliám! Hallgasson meg. A világon ön az egyedüli, ki előtt minden tekintetben tartózkodás nélkül nyilatkozom. Önnel szemben szavaimat nem tudom annyira fontolóra venni, mint azt kellene, és azt súlyos viszonyaink annyira parancsolólag megkívánnák. Mindeddig leveleink háborítlanul hagyattak s talán nem is veszélyeztetjük az elküldésnél, de később, ki láthatja előre, mi történhetik még? Azért esedezem, édesem, ha leveleimet megtartja, biztosítsa úgy őket, és válasszon számukra olyan helyet, hogy idegen kezekbe ne kerülhessenek. Nekem még átolvasni sincs türelmem, azért nem is tünik fel gyakran kimondott meggondolatlanságom. - De azért is nem nézem át soraimat, mert a legtöbb esetben megsemmisíteném. Ugy-e, drágám, megigéri, hogy teljesíteni fogja kérelmemet?

F. J. csütörtökön jön ide Temesvárról és marad másnap reggelig. Nagyszerű készületeket tesznek fogadására. A várban lesz szállva egész kiséretével, mi nem kis gondot ad a várparancsnoknak, mert 100 egyén kiséri 150 lóval. Nekünk az egész idő alatt nem lesz szabad lakásainkat elhagyni. A becsületes, jó öreg parancsnok kérni szándékozik érettünk. Én félek, hogy nemcsak nem fog célt érni, de még magát is bajba keveri. Ugy látszik, sem egyesek, sem az ország nem fognak a látogatás által nyerni. A fogadás a nemesség és polgárság által meg-

lehetősen hideg volt, ennek következtében mindig rosszkedvű. Azt mondják, Pesten mintegy 3000 folyamodványt nyujtottak be, s egy sem nyert biztos választ.

Én bízom szeretett atyja igéretében és bizonyosan hiszem látogatásukat. De azért mégis remegek, hogy valami jöhetne közbe, ami megint elhalaszthatná jövetelüket. Az égre kérem, sürgesse kedves anyját, nehogy megfeledkezzék igéretéről. Kérem, írja meg, mihelyt bizonyost tud, hogy előkészüljek azon mennyei pillanatra.

Igen sajnálom, hogy annyit szenved főfájásban, igen kellemetlen baj, de megnyugtat, hogy nem veszélyes. Bár orvosa lehetnék, tudom, meggyógyítanám, pedig nem is kínoznám keserű orvosságokkal. Szeretett anyja kezeit hódolattal csókolom és nem kétkedem, hogy Józa rövid időn tökéletesen meggyógyul.

Adná az ég, hogy ez lenne már találkozásunkig az utolsó levél és én valahára forrón dobogó szívemre szoríthatnám.

Itt küldök egy ákáclevelet, a virágai már rég lehullottak. Ezt ablakomból szakítottam és egy ibolyát. Jelmondata: „Glaube, hoffe, liebe."

Isten vezesse karjaimba mielőbb.

Józsija.

XCII.

Várad, 1852. június 17.

Kedves, édes Józsim! Itt vagyunk tehát valahára! Sok baj és késlekedés után. Atyámat már itt találtuk. Nem tudom, mikor mehetünk Aradra. Azt hiszem, előbb a fürdőt fogjuk használni, és így aligha nem csak a jövő hó elején leszek olyan boldog, hogy láthatom. A küldött holmikat megkaptam és oly édes, kedves, kimondhatlan örömet okozott általuk, hogy ki sem mondhatom. A meglepetés oly nagy, hogy szavakat sem találok annak kifejezésére. Nem győzöm csodálni gyönyörű munkáit, melyek a legelső divatüzletnek is diszére válnának. De talán csak nem saját készítménye? Amennyi örömet, épen annyi fájdalmat okozna a tudat, hogy ön érettem annyit fárad, oly nagy türelmet kívánó munkával gyötörte magát. És mily sok, és hány különböző! Bámulom türelmét, izlését, kitartását, ügyességét. El lehet mondani „Hercules a rokkánál". De amit nem engedek meg, hogy ily finomságokkal a szemeit rontsa. Ezt megtiltom. Minden csodálatra ragadott, a kedves kis tárca, a legyező, melynek minden virága, dísze, legcsekélyebb ékítménye, kiváló művészre, szobrászra vall. És a mantill! Ez aztán a nagyszerű! Ez a két szín, fehér, sötét lilával a kedvenc színeim, és milyen gyönyörűen van készítve, a legfinomabb női kezekre vallanak.

Ez lesz az én legparádésabb mantillom, mikor legnagyobb díszbe öltözöm. De engedje, hogy valamit e sok minden közül anyámnak és nővéreimnek ajándékozzak. A szép netcelt pongyola főkötőt anyámnak, a brochet, mely egy rózsabimbót ábrázol, Józának, és a karperecet Erzsinek adhassam, a három legszebbet pedig magamnak tartsam. Ugy-e, testvéries osztozkodás? De utoljára hagytam a legkedvesebbet, - az arcképét. Oh, édes, édes drága lelkem, mennyi örömet okozott nekem! Bár nem egészen ön, de emlékeztet rá, meg lehet ismerni, és ezért nagyon örülök neki, jobban magam elibe tudom állítani, mint a képzelődés által. Bár én is viszonozhatnám már valamivel, ami igazi örömet okozna!

Holnap ide várják a császárt. Anyám készül meglátni. Borzasztó lenne, ha elszakíttatna tőlem, és én, mikor a pohár majdnem az ajkamhoz ér, akkor törne össze! Nem, ez nem lehet, szívem is azt súgja, ön közelemben van és látni fogom! Már számíthatom az órákat, a perceket, mikor keblén kisírhatom örömkönnyeimet.

Kivonatainak igen megörültem, kivált ahol észrevételeket is írt mellé, úgy tetszett, mintha hangját hallottam volna. Alig tudtam tőlük megválni két órakor.

De most végeznem kell, mert mennek a postára. Nem tudok egyébre gondolni, mint a viszontlátás boldog perceire. Talán holnapután indulunk. Oh szívem, ne repedj meg a boldogságtól, engedj örvendezni és Istent áldani. Imádjuk őt és kiáltsuk: Hozsanna, hozsanna!

Julia.

XCIII.

Arad, 1852. június 17.

Kimondhatatlan sok szemrehányást teszek magamnak, hogy elég könnyelmű voltam már hetek óta azon hiedelemben tartani, hogy rövid időn kiszabadulok. Némileg teljesült számításom, de másrészt iszonyúan csalódtam. E percben amnesztiáltatott ötvenegy bajtársam és én nem vagyok közöttük. Fájdalmamról nem akarok szólni, kezdem hinni, hogy én csak szenvedésre születtem s a méregpoharat fenékig ürítendem. Mit várhatunk a jövőtől, édes Juliám? Én a jövőről többé szólni sem merek. De mire is számítsak, midőn százötven fogoly közül ötvenegy bocsáttatik el és én nem vagyok közte?! Látja, édes angyal, mennyire lehet az emberek igéretébe bizni! Nem vagyok képes tovább írni - és nem tudok csak egy vigasztaló szót sem mondani; erre magamnak is oly nagy szükségem volna. A vigaszt jobban feltalálandja szerettei keblén. Adja az ég, hogy minden fájdalom nekem jusson. Csak egy óhajtásom van, az ön boldogságát utolsó lehelletemmel megváltani. Változatlanul a sírig vagyok

Józsija.

XCIV.

Arad, 1852. június 17. este.

Ma van tehát a nagy nap. Egész Magyarország ide tekint. A császár az éjet közöttünk töltötte és bizonnyal nyugodtan aludt, nem félve egyetlen lázadó boszújától sem. És igaza van, ha a saját lelkiismerete hagyja aludni közöttünk, mi nem bántjuk, sőt jó éjt kivánunk neki. A magyar szembe áll és megmondja véleményét, az harcol becsületesen a haza szabadságáért, - de alattomba nem tudna még egy gyilkost sem bántani. A városban az a hír volt ma elterjedve, hogy az itteni foglyok mind kiszabadultak és ezért óriási lelkesedés tombolt az egész városban. A császár korán reggel kikocsizott és mindenfelől az éljenektől reszketett a levegő, az emberek kalapot, kendőt lobogtatva, nevetve, kiabálva, egymás nyakába borulva, dicsőítették és meghatottan minden nyelven éltették. Szóval, képzeljen egy napot, mely öröm és hála tengerében fürdik, mely a boldogságtól és mámortól elragadtatva kéjeleg és látni fogja Aradot június 17. reggeli tíz órakor. Azonban rövid időn kiszivárgott a csalódás és hogy a boldogok

csak ötvenegyen vannak. Erre elaludt a lelkesedés tüze, a nép elhagyta az utcákat és lassan haza szállingózott. Délben már üresek voltak a terek és embert alig lehetett látni.

A szabadon bocsátottakat mindenfelé tárt karokkal várták és némelyik húsz, huszonöt házhoz kapott meghivót. A császár környezete estig mindig azt állítá, hogy egy nagyszerű amnesztia fog még ma reggelig következni, - de már nem talált hitelre és igazunk volt, mert abból semmi sem történt. A most kiszabadultak mind csak kapitányok, bár maradt ugyan még nehány itt is, de egypár őrnagy is csuszott a lisztába. Általában nem lehet megállapítani, hogy micsoda szisztéma szerint történt az amnesztia. Én már nem remélek semmit. Lelkem Juliám is tegyen le arról a hitről, hogy egyhamar kiszabadulok.

Tegnap az első fájdalomnak tolmácsai voltak kétségbe esett soraim, ágyúdörgés adá a tápot hozzá és a vár és város izgalmai fokozták, mit mindnyájan éreztünk. Ma már nyugodtabb vagyok és kezdek kegyetlen sorsommal kibékülni. Az éjjel két óráig sétáltam a szabadban s az igen jó hatással volt reám, a magányban, senkitől sem háborgatva, csak a csillagos égtől körülövezve, a hűvös éjjeli lég lecsillapítá háborgó lelkemet és nyugodtabban gondolkozhatom. Nyugodjék meg ön is egyetlen szerettem és higyje, hogy csupán érte él

Józsija.

XCV.

Arad, 1852. június 19.

Kedves, édes Juliám! Váradi levelét ma vettem, sietek tudatni, mily nagy-nagy örömet szereztek sorai. Nem lepett meg, hogy már Váradon vannak, egy sejtés, sőt több, valami súgta, hogy már ott vannak.

Nagy csapások nem érhetik az embert anélkül, hogy szenvedéseink ne kárpótoltassanak, mert össze zuzatnánk a fájdalom alatt. Midőn az eget komor sötétség borítja, alig vesszük észre, már a felhők oszlani kezdenek, a csillagok imitt-amott tündökölnek, az ég tiszta s kétségbeesésünk reménynek ad helyet.

Mindent elakarok feledni azon boldogság előérzetében, hogy pár nap mulva láthatom, mert azt nem hihetem, hogy a sors annyira üldözzön, hogy még ez örömtől is megfosszon.

Ha már egészen nem lehetek boldog, legalább azon rövid időt akarom élvezni és a visszaemlékezés általa fájdalom fulánkját eltompítani, a legdühösebb szúrás is visszapattan a szerelem édes emléke páncéljáról.

Sokat szenvedtem e pár nap alatt, de most már nyugodtabbnak érzem magamat, sőt boldognak azon remény előérzetében, hogy nemsokára látandom.

Szerencsétlenségemet már bizonyosan kedves atyjának írt soraimból tudja. Azon percben írtam, midőn az amnesztiát kihirdették. Minő eseményektől függnek a legfontosabb ügyek! Itt is bebizonyult. Ő felségének épen jó kedve volt, ezt a mi parancsnokunk és Coronini, ki szintén jelen volt, felhasználták és addig kérték a császárt, aki végre engedett és azt mondta, írják le a lisztát, - és ötvenegy boldog lett! Ha minden parancsnok ilyen emberséges és nemes lelkű volna és mint Coronini - rövid időn nem lenne nekik kit őrizni. De más német tisztek a bosszú és irigység által is fel vannak dühödve ellenünk. Lássa, kedves Juliám, ezért maradtam én ki, hogy ilyen rögtönözve történt az egész, ha Bécsbe került volna el a liszta, okvetetlenül

benne lennék. De ők ilyen könnyen veszik azt, amitől mások életboldogsága függ, mindenre inkább számítottam, mint ilyen rögtönzött névsorra, amelyből természetes, hogy ki maradtam.

Önnek is írtam tegnapelőtt, hogy ne mástól tudja meg a szerencsétlenséget, bár soraim nem voltak alkalmasak megnyugtatni, mert az első pillanatban nem birtam fájdalmammal és képtelen voltam magamon uralkodni.

Sennor ma este üzente, hogy érettem folyamodást adott át Coronininek. Utólagosan értesülünk, hogy Ő felsége többet szándékozott megkegyelmezni és a hadbirónak elrendelte, mindazokat vegye be a névsorba, akik nincsenek különösen gravirozva.

A hadbiró azonban egész éjjel nem tudott többet kiválasztani ötvenegynél. Azonnal parancsot kapott a munkát folytatni és még az nap a többiét is befejezni. De a hadbiró egész nap semmit se tett; Ő felsége tehát Coroninit bizta meg, hogy valamennyi magyar elitélt perét elővegye és ujra áttanulmányozza, s lehető legrövidebb idő alatt aláírás végett pedig felterjeszsze. Igen hiszik, hogy az ügyet négy-öt hét alatt be lehet fejezni, annál inkább, mert Coronini igen melegen pártolja ügyünket és mint Ő felsége volt nevelője, még most is nagy befolyást gyakorol reá. Mondják, hogy különös tekintettel lesznek a fogság alatti viseletre. Ha csak ez jönne kérdésbe, nyugodt lennék, mert tudom, rólam kedvező relatiókat adtak. De attól félek, hogy forradalmi működésünk veendik mértékül s ennek meggondoltával reményem kezd tünedezni. Mert ellenem a körülmények igen kedvezőtlenül alakultak. S ha a vádak után intézik az eljárást az aradiak között - fájdalom! - a legutolsók között foglalok helyet. Mert valamennyi elitélt között legszigorúbban a volt testőrök ügyét vették s mostanig hallani sem akartak megkegyelmezésünkről. Kivált rólam, aki a többit kivont karddal kényszerítettem az átpártolásra (állítólag).

Igen kérem, drágám, írjon, mihelyt levelemet veszi és tudósítson, mikorra várhatom a viszontlátás boldog pillanatát. Most már szemeim szünet nélkül a vár kapujára függesztvék, nincsen nyugtom, az amúgy is gyenge álmom alig terjed órákra. Szünet nélkül önt látom, angyali Juliám, magam előtt és vége nyugalmamnak. Nem vagyok képes semmi foglalkozásra; igen örülök, hogy azon csekélységek megnyerték tetszését. Legmélyebb tiszteletem kedves szüleinek. Életem boldogsága az ön kezeiben, imádott Juliám.

Józsija.

XCVI.

Nagyvárad, 1852. június 25.

Bár tegnap küldtem el levelemet, de azért ma is írok, mert első akarok lenni, ki örömünket önnel tudatja. Most hozta atyám a hírlapot, melyből ezt olvasom:

Endlich haben S. M. sich allergnädigst bewogen den Nachstehenden die ursprüngliche Strafe zur Hälfte nach zu sehen, und zwar: Földváry, Ghyczy, Lippich, Mecséry, Simonyi József, Tarnay, Sz. J., Dozlern, Szabó Imre, Bacskady. Hála Istennek, hála ő szent Felségének, az Atya Úristennek, végre mégis könyörült rajtunk. Óh öröm, óh boldogság! Tizenhat helyett csak nyolc, - sőt ebből is ki van töltve három, tehát már csak öt!! Érti-e, csak öt. Talán még ebből is engednek majd még. Ne búsuljunk, mert az árt, hanem örvendjünk és reméljünk.

Móricz Károly is kiszabadult, akit pedig nagyon bűnösnek tartottak és akinek nem volt semmi protekciója az anyját kivéve. Ha ő kiszabadult, akkor lehetetlen, hogy ön is mielőbb ki ne szabaduljon.

Ha Móriczné képes volt ezt kivinni, akkor én is képes leszek. Kérni, rimánkodni fogok, lehetetlen, hogy még a kőkeblet is meg ne hassam. Minden áldozatra képesnek érzem magamat. Azért legyen nyugodt, eljön nemsokára az az idő, midőn boldogan, egymás keblén éljük le napjainkat.

Most úgy határozódott, hogy egy hét mulva megyünk haza. Addig ide várom leveleit. Végzem és imádkozom érette, hogy az Isten adjon türelmet és nyugalmat. Szerető

Juliája.

XCVII.

Nagyvárad, 1852. június 29.

Kedves, egyetlen Józsim! Hogy kezdjem soraimat? - Távol vagyok ismét forrón ölelő karjai közűl. Pár nap óta annyi különböző érzés tombol keblemben, hogy minden álomként tűnik föl. Nem tudok tisztán gondolkozni. Azt sem tudom, élek-e vagy csak képzelem és találkozásunk megtörtént-e vagy ez is csak erős képzelődésem játéka?! - Egész lényem reszket, szívem sebes verését nem csillapíthatom s úgy érzem, mintha egy természetfeletti álom, egy folytonos láz zaklatná idegeimet. Ilyet még sohasem éreztem. Nem voltam képes felfogni a válás keservét, sem az együttlét boldogságát. Minden ábrándnak, képzelődésnek tűnt föl s féltem, hogy elmém zavarodik meg.

Elindulásunkkor egy percre még alakja tűnt föl a távolból, aztán mintha öntudatomat vesztettem volna s csak Simándon tértem magamhoz, midőn Bittóékhoz érve, a kastély előtt fogatunk megállott. A sok szíves kérdezősködésre alig tudtam felelni, még annyira kábult és magamba mélyedt valék. A sok szivesség, Bittóné jóságos szeretete hozzájárult, hogy végre öntudatom visszatért és nyugalmam helyreállt.

Simándról másnap indultunk és este érkeztünk meg. Atyám csodálkozott, hogy miután hallottuk, hogy Coronini grófnak oly nagy befolyása van, nem mentünk Temesvárra, hogy önt pártfogolja. Ön hallotta, hogy anyám nem akart menni. Én elmondtam ezt atyámnak, aki eléggé rosszallotta, de már késő volt. Pedig atyám nem bánta volna, ha még egy napot késünk is.

Tudom én, hogy jó atyám mindent megtenne boldogságomért, nem sajnálna semmi fáradságot, költséget.

Ha ővele lettem volna, bizonnyal elvitt volna Temesvárra és ott kértük volna együtt Coroninit, hogy a szíve megesett volna. Atyám írt ma neki és a temesi elnök barátjának is, aki Coroninivel van jól. Ma pedig elmegy atyám Braunhoffhez, kérni, hogy az is írjon Coronininek. Annyi szemrehányást teszek magamnak, hogy nem forsziroztam jobban a temesvári utat.

Nem tagadom, hogy azon nyugalmat, mit szemei tükröznek, nem mertem várni. A levél után, mit atyámnak írt, féltem, hogy igen felizgatva, elkeseredve találom s bár ősz hajszálai bizonyítják szenvedéseit, csodálom mégis, hogy annyi erőt és nyugalmat tanúsít. Nem, én önben nem csalódhatom, ön egy ritka jellemű és erős lelkű férfi, arra teremtve, hogy életemet boldoggá tegye.

Mily különbség a távolból írni szerelemről. Míg a toll a papirhoz ér, a szavak megfagynak. Holott közeledben egy tekintet megmondja, mennyire szeretlek.

Visszaemlékszem szerelmed legforróbb kifejezésére, csak téged látlak szerelemmel rám mosolyogni.

Hogy lehetne boldogtalan, kinek lelkébe angyalok költöztek? Ugy-e éltem méze, te nem fogsz ezentúl szenvedni? Ősz hajaid ismét előbbi színüket veendik fel, homlokod fellegei elenyésznek, mert emlékem a távolból mint a vigasz szelleme fog körüllengeni. Te angyalnak mondasz, legyek hát vigasztaló angyalod s ha erre képes nem vagyok, nincs semmi hatásom rád és akkor nem is szeretsz. Ne szenvedj, ne könnyezz, mert az a legnagyobb kín, szenvedni látni, akit oly nagyon szeretünk.

„Tudod-e, mi ebből a tanuság?
- Jó megosztanunk az örömet,
De közösen sohase bánkódjunk,
Hagyj magamra ebben engemet."

De miért is búsulnánk? Megmondta a költő: „Jönni kell, jönni fog egy jobb kor." Isten csak az erőset teszi próbára, mert a gyenge úgyis elbuknék.

Mért beszéltünk oly keveset, mért nem tudtunk szólani? Hiszen arra készültél, hogy sok mindent meg kell beszélnünk és ebből semmi sem lett. Most sem tudok mit mondani, a szerelemnek nincsenek sok szavai. Az néma, a szemből kell olvasni, a lélekből tanulni. Szemeid tükrözik gondolatid, kezed szorítása érezteti velem szived érzelmeit, sebesen dobogó kebled a szerelem legmagasabb fokát tanusítja.

Most végeznem kell, a világ is megkívánja adóját. Látogatásokat kell tennünk, estére pedig a fürdőbe megyünk.

Isten veled, drágám, egyetlenem!

Julia.

XCVIII.

Püspökfürdő, 1852. június 30.

Szeretett, kedves Józsim! Nem írhatom le, mennyi vágy, mennyi sóhaj repül felé, elválásunk óta. Azt hivém, a találkozás enyhítendi a távollét gyötrelmeit és türelmet adand nyugodtan várni a szabadulás boldogító percét. De az ellenkező történt, még inkább vágyom utána, azóta nincs pillanatom, mely nem szállna felé, a világot egy kihalt sírkertnek tekintem, ahol csak árnyak lézengnek, de nem élő lények. Unom az embereket, kerülöm őket és a magányt keresem, ahol kedvemre andaloghatok és ábrándozhatom róla.

Tudom, gondol rám, űrt talál, mit csak én tölthetek be és ez oly boldoggá tesz. Sietnék hozzá, ha csupa szellem volnék, de így, csak lelkem repül felé. Oh, ha szabad lesz, mi oly boldogok leszünk, hogy vágyaink sem lesznek.

Találkozásunk óta érzelmeim igen megváltoztak. Ha eddig szerettem is, de némi tartózkodás, mintegy jéglepel volt közénk terítve, amely elolvadt, egy páncél, mely nem engedett tartózkodás nélkül beszélnem és éreznem. Midőn csókod először ajkamra forrt, örökre eljegyzett s ezentúl úgy tekintem magamat, mint elválhatlan nőd, akit csak a halál ragadhat ki karjaid közül. Nem a pap, nem is más földi hatalom vagy bármely világi szertartás köt hozzád, első csókod örökre magadévá szentelt s nincs hatalom, nincs sors, mely tőled elszakítani képes lenne.

Ich kann wohl sterben, doch nicht von Dir Ziehn!

Kívánod minden gondolatomat ismerni, tehát feltárom szívemet. Elmondom, hogy szemrehányást tettem magamnak azért, hogy nem kellett volna annyira menni és a csókot megengedni,

míg egészen a tied nem lehetek és a pap áldását ránk nem adja, kár volt a szerelem édességét megízlelni, hanem távoltartani egymástól magunkat, de én oly könnyen engedtem, nem tudtam tőled megtagadni azon percek boldogságát, elgondolva, hogy ismét mennyi ideig leszünk távol egymástól és te mennyit szenvedsz. Én elvem ellen vétettem, mely azt követelé, hogy férfi ajak ne érintse enyémet - de feltámadt a szív, és övé a győzelem. Ez mondja, mennyit szenvedsz, ez látta könnyeidet, érzi a távollét keserveit - és én engedtem. Miért is kínoztalak volna egy chimeráért, képzelődésért? Miért is ne élveztem volna, mit a szerelem nyújt, mi oly boldoggá tett és különösen tégedet, midőn lelkiismeretem oly nyugodt volt és azt súgá, hogy semmi rosszat nem követtem el. Más lenne, ha szabad volnál, akkor nem tettem volna.

Este. Ma odaát voltunk a Félixbe. Ott sokkal kellemesebb, a vidék is szebb. Hazajövet, kimentem sétálni, az idő oly kellemes volt, a hold szépen világitott, oly nyugodt kifejezéssel tekintett reám, azt hittem, hogy ön az. Itt mindenütt oly nagy a tisztátalanság, hogy alig lehet enni. Tegnap éhen maradtam finnyás természetem miatt, de bezzeg, ma már nem kellett kínálás, ki voltam éhezve és a fürdő és vízivás is kiéheztetnek s ugyancsak hozzá láttam a nem éppen izletes ételekhez.

Nem messze az épülettől, van egy kellemes kis erdő, rendes sétahelyem. Itt üldögélek, olvasok, ha a madarak csevegése engedi, ha nem, úgy élvezem ezt és elábrándozom. Hisz úgy szeretem a madarakat, elhallgatnám őket akár egész nap is. Előttem az ember után a madár következik, nem hiszem, hogy ne volna lelke. És itt, a teljes magányban nem háborítja őket senki.

Csak az a baj, hogy magam nem sétálhatok, anyám pedig nem szeret, így gyakran le kell mondanom ezen élvezetről. Csak Józa lenne itt! Eddig ugyan volt mulattatóm, de az ma elment, sajnos és így egészen egyedül maradtam.

Holnap a festőhöz megyünk, aki az arcképemet már elkezdte. Ezt azért írom meg, hogy előre örvendjen.

Szegény Józától levelet kaptunk, melyben írja, hogy ismét igen rosszul volt és félt, hogy már életben sem találjuk. Szegény gyermek, mennyire sajnálom, most már sürgetni fogom a hazamenetelt, hogy legalább én ápolhassam. Most már a temesvári út elmarad, de végre is, szegény Józát nem hagyhatom magára, neki szerető ápolás kell.

De már végzem, Isten áldjon, vezércsillagom, örömem, büszkeségem, szeretlek egész lelkemből, halálomig. Szívem minden dobbanása tied. Örökre hű

Juliád.

XCIX.

N.-Várad, 1852. június 29.

Ismét nincs levél! Ez már mégis borzasztó! Ma egy hete jöttem el Aradról és azóta semmi hír. Minő különbség, ma és ma egy hete!

Mert nincs más gondolatom, csak ön, mindent unok, mindent restellek.

Csak legalább írna! De, ugyan mi is lehet hallgatásának oka? Más nem lehet, mint betegség. Azon láz, melyet ottlétemkor érzett, bizonnyal fokozódott és most ágyban fekszik. Istenem, beteg, és én nem lehetek ott! E gondolat iszonyú. Mit tegyek, hogy bizonyosságot szerezzek? Ha holnap nem kapom levelét, Hollósynak írok.

Olyan vagyok, mint télen a virág, megfagyok, megdermedek. Hogy lehet olyan kegyetlen, ha csak a tollat bírja fogni, hogy nem ír, legalább egy sort?

Nem tudok másra gondolni, mint önre.

Most egy volt fogoly-társa van itt, akivel ezelőtt botanizáltam, de most már elvesztettem a türelmemet. Nem érdekel semmi. Atyám Debrecenbe utazott és azt írja, mi is menjünk utána, mert sokáig lesz ott. Azért a napokban indulunk, onnét pedig haza, mert szegény Józa végett sietni kell.

Arcképem készen van, de bocsásson meg, hogy nem küldöm el, míg atyámnak meg nem mutatom, mert ez neki igen fájna.

Elkeseredett és aggódó szívvel végzem és kérem Istent, ne engedje betegnek lenni. Isten áldja!

Juliája.

C.

Arad, 1852. június 23.

Magam vagyok ismét, magamban annyira elhagyatva, mint még életemben soha. Most kezdem teljes mértékben érezni, milyen az élet, ha bájosan ragyogó szemeiből nem olvashatom a mennyek titkát, ha ajkai üdvöt osztó hangját nem hallom s életemet nem édes lehelletéből táplálom. Egy ürességet érzek körülem, mit elviselni nem birok. Lelkem vitte magával, hol, mikor találom fel?! Azelőtt megszoktam a tűrést, nem ismertem a mennyet. Tűrtem a föld kínjait. Csak egy megmagyarázhatatlan sejtés súgta, hogy boldogság vár reám s nyugodtabb voltam.

Réműlve tekintek a jövőbe, az ég tudja csupán, mennyi szenvedés van még számomra fenntartva. Érzem, mily kegyelem lenne a gyors halál, midőn egy beláthatlan hosszú szenvedés, egy kínos jövő előtt állok. Tegnap esti hangulatomat óhajtanám vissza. Egy mennyei élvezetek közt töltött nap után bekövetkezett fájdalmas válás annyira eltompította érzelmeimet, hogy nem tudtam, mi történik körülöttem. Éltem, de öntudat nélkül. Annál mélyebb fájdalmat érzek ma. Egész nap szívem hasogatta a reménytelen kín. Minden néma körülem, csak szívem zajgása háboritja a csendet. Minden iránt érzéketlen vagyok, csak azon fájdalmat érzem, mely egész valómat elárasztja. Ön nélkül, Juliám, nem tudok élni. Mily boldog voltam jelenlétében és most mennyit szenvedek!

24. Tegnap nem voltam képes tovább folytatni. Úgy el voltam érzékenyülve, ki kellett menekülnöm a szabadba. A hold oly mélabúsan tekintett rám, mintha fájdalmaim visszhangra leltek volna nála. A mennyboltozat csillagokkal behintve ragyogott.

Minden csillagban az ön mennyei tűztől ihletett szép szemeivel véltem találkozni. Minden csillag hirnökévé lőn Juliám, egy édes üzenetének. Soká sétáltam így édes ábrándoktól körüllengve, csak az őrök kiáltása térített magamhoz egy pillanatra, hogy ismét az ön háborítlan társaságában legyek.

Csak most tudok nyugodtabban visszagondolni a társaságában élvezett boldog két napra. Mit várjak az élettől, ha már azon pár óra is oly kimondhatatlan boldoggá tett? Egy még soha nem érzett megindulás vett rajtam erőt, amiből kibontakozni nem valék képes. Annyira elérzékenyültem, hogy szólni sem tudtam, keblem megszorult, féltem a megfulladástól. Már ezelőtt

is imádtam, szép angyalom, de mióta tiszta, mélyen szerető lelkét ily tökéletesen megismertem, érzelmeim egy túlhaladhatlan határt értek el.

Soha ember még boldogabb nem volt, mint én e két nap. Kezét szoríthatni, csókjaimmal árasztani, gyönyörű, szerelemtől égő szemeiből igaz érzelmeit olvasni, kedves fejét keblemen pihentetni, szíve dobogását hallgatni, lehelletét érezni, - csókjai által Istenné lenni - ez több, mint amit halandó megérdemel.

Minden nyelven édes lehet a szerelem nyilatkozata, de talán egy nyelven sem annyira szívigható, mint a magyarban, de úgy ejtve ki, mint ön által, ezt még elképzelni sem tudtam. Nem hiába mondja még Pongrácz Pista is, hogy sohasem hallotta még a magyar nyelvet oly szépen, szívrehatóan, tisztább magyarsággal beszélni, mint ön által. Igaza van, pedig ő mást szeret. Nincs is a világon meghatóbb, mint mikor édes ajkairól a magyar szavak egymásután, mint gyöngyszemek, peregnek le és bűvös-bájos melódiában szívünket megremegtetik.

25. Midőn soraimat veszi, már bizonnyal olvasta a Wiener Zeitungból a nagyszerű amnesztiát. Igen köszönöm a kegyelmet, mit nyertem vele, 16 év helyett 8?

Mit használ az nekem, ha még öt és fél évig kell fogva maradnom?

A legkülönösebb az utolsó cikke az amnesztiának, amiből kitünik, hogy a testőrök testületileg lettek megkegyelmezve és mindnek ítélete felére leszállítva, azaz hat évre, csak egyedül én nyolc évre. Még senkivel sem történt ezen kitűntetés, csak velünk.

Érzem, hogy nélküle nem tudnék élni, mégis már lemondtam volna azon boldogságról, önt valaha enyémnek mondhatni, ha nem tudnám, hogy érzelmeivel nem szokott játszani és ha egy eszmét felkarolt, az szívében mély gyökeret vert s azt onnét többé kiirtani nem lehet. Azért nem nyomhatok el egy fájdalmas gondolatot, hogy még öt és félévet kelljen az én *édes lelkemtől* elválva lennem és annak sok bánatát és szenvedéseit meggondolva, az őrület környez.

De nem, nem! Én nem fogok megrettenve hátrálni a legszentebb cél előtt, mely valaha egy életcéllá lett. Le fogom győzni természetemet, kérni fogok, kérni mindaddig, míg a szikla-kemény szíveket meg nem lágyítom s célt érek.

Úgy látszik, mi csemegének tartatunk s csak nagy ünnepélyek alkalmával dobnak belőlünk egy-egy marékkal a nép közé.

Nagyon köszönöm, hálás szívvel fogadtam kedves jó atyja fáradozásait, de nem hiszem, hogy ezt is siker koronázza. Fogadja ön is, édes, szép angyalom, szívem mélyéből jövő legforróbb hálámat feláldozásáért. Önnek is természete ellen van a kérés, ne áldozza fel azért magát. Én nem tilthatom el, mit oly nemeslelkűen tenni felajánlott, de tudom, célt nem fog érni és ez annál inkább fog fájni, azért kérve kérem, ne tegye.

26. E percben veszem levelét, azért még néhány sort mellékelve, sietek postára tenni, hogy mielőbb vehessem ismét üdvözítő szavait.

Hogy mit éreztem ittlétekor? Leírni nem tudom. Azon rövid idő alatt többet éltem, nagyobb boldogságot élveztem, mint eddigi egész életemben. Eddig az igazi boldogságról fogalmam sem volt. Ön mutatta meg a valódi mennyországot, melynek legszebb, legjobb, legkedvesebb angyala az én imádott Juliám. Hálát ne várjon, mert azt nyújtani képes nem vagyok, de higyje el, nincs egy gondolatom, egy lehelletem vagy érzelmem, mely nem az Öné! Mennyit akartam mondani és ha gyönyörű szemeibe tekintettem, minden gondolatom elpárolgott, minden érzelmem egy forró imában összpontosult. Szívem diadalmámorban úszott, hogy az ész fölött győzött. Mondja édesem, hogy nem múló ábránd köti hozzám, hogy szeretni fog - örökké!

Csak e remény tartja fenn bátorságomat, csak ez tartja bennem a lelket, mert különben rég szétzúztam volna agyamat. Bármennyit kell is jelenleg szenvednem, karjaiban mindent elfeledek.

Mondja, hogy szeret, mert mióta édes ajkairól csókoltam le a boldogító vallomást, egy pillanatnyi kétség halálom lenne. Mondja, oh mondja, hogy szeretni fog, nem változhat meg, mert most jobban ragaszkodom az élethez, mint eddig, mert üdvösségem vár reám.

Mit fog rólam gondolni, elpirulok, ha reá gondolok. Egész életem főfeladata volt érzelmeimen uralkodni és ime, hogy elhagytam magamat ragadtatni. De előtted, Juliám, nem akarok másnak feltűnni, mint aminő vagyok. De én gyermekként viseltem magamat. Mit fog rólam gondolni? Nem fog elítélni? Életemben először győzött rajtam a fájdalom, annyira, hogy egészen elérzékenyültem, hiába erőlködtem, sírtam mint a gyermek. Szívemhez a kulcs kezeiben van, legtitkosabb rejtekei megnyilnak előtte. Irányában egészen érzelem vagyok s nem képes férfiúként viselni magamat.

Küldeményét boldogító örömmel vettem, csak azt sajnálom, hogy értem fáradt. A sapka kiváló izléséről tanuskodik.

Csókolja szeretett anyja kezeit az én nevemben és biztosítsa soha nem szünő hálámról. Ah! mily borzasztó is a válás! Mikor zárhatlak karjaimba?! Egy csókommal lelkemet adnám oda. Hűn szerető

Józsija.

CI.

Arad, 1852. június 23.

Köszönöm, kedves Juliám, szíves részvétét. Ön örül, hogy a jeget megtörve látja, s mégis az ég tudja, következtethetek-e jót belőle. Várakozásomban csalódtam, pedig nem hiszem, hogy egyhamar megint amnesztiát adjanak.

Nekem azon gondolatom támadt, hogy társaim sógoromnak köszönhetik a kegyelmet. Andornak nem volt elég bátorsága csak érettem közbelépni, mert sokkal könnyebb volt mindnyájunkért.

Tehát mégis fel akarja magát érettem áldozni? Nemcsak őrangyalom akarsz az életen át lenni, hanem a pusztában elveszettet is az életbe vezetni! Köszönöm, angyali nemes lény. Te többet teszel érettem, mint amit egész életemben meghálálhatok.

Nagyon köszönöm küldeményét, de sajnálom, hogy értem annyit fáradt, higyje el, ha egy virágot vagy levélkét küld, annak épen annyira megörülök. Inkább mozogjon többet, hogy megerősödjék, édes angyalom, mert mindig remegek, hogy kézimunkák által gyenge egészségét még jobban aláássa. Igenis, szellemileg él, gondolkozzék kevesebbet, ne erőltesse meg a lélek működését. Minden mozdulata oly könnyű, légies, egy szellemi lényt jellemző, hogy remegek, hogy egyszer csak igazán angyallá változik és elrepül.

Mióta elmentél, jó angyalom, semmihez sincs kedvem, minden untat, minden kihalt, még a lég is nyomasztó. Szobámban, ha írni, olvasni akarok, mindig a divánra tekintgetek. Téged keresve, árnyadat látom. Téged sehol. Ha a kertbe megyek, ezelőtt a lugast rendeztem, különös előszeretettel, hogy Téged fog védeni a nap égető sugarai ellen. De mióta szép őrangyalom eltávozott, egészen elhagyottnak érzem magamat. Semmi nem érdekel, nem vagyok képes másra gondolni, mint csak Reád. Mindig azon helyeken merengek, hol társaságod mézét

élveztem. Gyakran ülök be a kunyhóba s órákig röpködnek gondolatim azon boldog pillanatok emlékén, melyeket ott együtt töltöttünk. Ezek életem legboldogabb percei, még egyszer lehetek oly boldog, de boldogabb nem. Minden szavadra emlékszem, soha nem feledem azokat. Ajkaim még most is hevülnek csókjaidtól, édes lehelleted leng körül. De miért voltál oly igen hallgatag? Még kérdéseimre is alig feleltél. Én nem tudok egészen lélek lenni, mint Te, érzem, hogy igenis földi vagyok. Te úgy szeretsz, mint egy angyal, de meggyőztél, hogy igazán szeretsz. Bizalmad mutatá, hogy csak jót várs tőlem. Legyen is meggyőződve, édes angyal, hogy legszentebb feladatom boldogságát egész lelkemből előmozdítani. Ha még egy csepp vérem lett volna, mely nem önért hevül, most az is határtalanul hódolna önnek. Legyen ezután is mindig ily bizalommal irántam, édes angyalom, és mi boldogok leszünk. Bízzék szerelmemben, mely oly feloldhatlan láncokkal kapcsol hozzád, bízzál becsületességemben, melyben, ha kétkednél, nem szeretnél. Legyen meggyőződve, kedves Juliám, ha egy örök mennyet vásárolhatnék meg az ön nyugtalanságán, e mennyről lemondanék.

Én akármi kellemetlenség érjen, drága emlékéhez menekülök, édes Juliám! És a kellemetlenség rögtön feledve van.

Pongrácz Pistát is egészen elragadta, nem győz róla eleget beszélni. Pista még eddig a legtökéletesebb férfi, akit ismerek. Igen sok jellemmel bir.

Azt mondja, soha még nőt nem látott annyi kifejezéssel arcán és a válás pillanatában fájdalma egészen meghatotta.

Kérem, tudósítson körülményesen a Józa állapotáról. Kedves szüleinek kérem legmélyebb tiszteletemet. És önnek mit küldjek? Szívem, lelkem, életem az öné, ráadásul adhatok még egy csókot, de míg odaér, elenyészik. Azért én mégis csókolom képzeletben százszor-ezerszer,

Józsija.

CII.

Halmos, 1852. július 10.

Kedves, drága Józsim! Két levelére tartozom válaszszal, mert Hála Istennek, valahára vettem sorait és ezért most én is sokat akarok írni.

Mindketten csalódtunk az amnesztiában, sokkal többet vártunk, de én azt hiszem, hogy ha egyszer megkezdődött a megkegyelmezés, úgy ismét nemsokára jön több is. Nekem most már van reményem, hogy nem tölti ki a nyolc évet.

Ha a császár Munkácsra jön, én audienciára akarok menni, de atyám ellenzi, azt hiszi, hogy enélkül is nem sokára kiszabadul. De nekem olyan erős a hitem, ha én egyszer elibe állhatnék és szívem mélyéből, esdeklő hangon, minden érzelmeimet összeszedve, könyörögnék neki, lehetetlen, hogy meg nem lágyulna, hisz még oly fiatal, talán ő is szeret, talán annál inkább meghallgatja esdeklésemet!

Ne higyje, hogy nekem a szellemi munka árt, csak a lelki fájdalom és szenvedés.

Én igen el vagyok már gyengülve, azt mondják az orvosok, hogy idegbeteg vagyok. Meggyógyulnék én, ha annyit nem kellene szenvednem.

Ma azon boldog napok egyikét élvezem, midőn a képzelődés annyira uralkodik rajtunk, hogy azt valónak hisszük. A kis kunyhóban képzelem magamat, melletted ülve, hallom gyönyörű hangodat, szép szemedbe tekintek, kezed az enyémben, szived dobogását hallom és arcom hevül forró lehelletedtől. Szívem oly erősen dobog, mint ha tieden nyugodnék. A képzelődés az Isten legboldogítóbb ajándéka, ez vígasztal.

Panaszkodik, hogy a sors mennyire üldözi. Csak a kiváló embereket teszi próbára, a közönséges úgyis elbuknék. Nem tudja, mily igaz a költő ezen mondása: „Seelen wie die Deinige, bauen ihr Nest wie Adler auf Felsen, und unter Stürmen!"

Azt írja, hogy ne engedjem senkinek kezemet megcsókolni, amit meg is igérek, de viszonzásul én is kikötöm, hogy csak tiszteletreméltó dámáknak fog kezet csókolni, bokrétát pedig egyáltalában nem engedek senkinek kötni. Csókolni pedig annál kevésbbé szabad.

Azt mondta, édes Józsim, hogy igen hallgatag és hideg voltam. Lehet-e sokat beszélni, mikor a szív annyira telve érzelemmel? És hogy hideg voltam, nem, inkább meghatott és elérzékenyült. Aki érez, az nem képes beszélni. Én akkor mindig azt képzelem, hogy csak álmodom, olyan kábult voltam.

Én önt olyan embernek képzelem, aki lelkileg is tud élvezni, aki minden nemes, szép és jó iránt lelkesül és mégis anyaginak mondja magát, holott arca is az ellenkezőt bizonyítja.

Holnap indulunk, de még nem tudjuk hová. Józa jobban van s remélem, a fürdő teljesen helyre hozza.

Arcképem ezóta rég kezeiben van. Az önét tegnap kaptam meg Szatmárról. Úgy megörültem, mintha csak saját személyét pillantottam volna meg. Annyit nézem, gyönyörködöm benne, várom, hogy nem szólal-e meg?

Elolvastam a Jókai novelláját, a „Vándoroljatok ki" címűt. Nekem nagyon tetszik, úgy mint minden munkája. Annyi humor nincs egy magyar íróban sem, ő az első, legelső, még Nagy Ignácban sincs annyi, de nem csak humor, hanem szépség, megható komolyság és milyen fantázia.

De indul a posta. Ne hagyja magát a fájdalom által annyira leveretni, gondolja meg, egyszer csak vége lesz, és akkor jön a végnélküli boldogság. Ha szeret, erőt vesz magán és mindig rám gondol.

Julia.

CIII.

Halmos, 1852. július 12.

Levelem elküldése után érkezett az öné, mely annyi fájdalmat okozott, mint még soha. Ennyi csalódás, borzasztó. Lássa, ez azért van, hogy hozzám szegődött, nálam nélkül már rég szabad volna. Én vagyok azon szerencsétlen teremtés, akit a sors üldöz, aki hozzám köti magát, az nem lehet boldog.

Azt mondják, hogy itt nem ad a császár audienciát, szegény néném R. K. megigérte, hogy azon esetben magával visz Kassára, mert ő okvetlenül elmegy a férjeért kérni. Erőm megtört, le vagyok sujtva, hiába igyekszem erőt venni magamon, akaratom ellenére kitör belőlem, mert mást gondolni sem tudok, mint keserűséget.

A fájdalom tetőpontján érzem magamat. Nem kellene ezt önnel közölni, azonban nem tudok magamon erőt venni és elfojtani, ami annyira kétségbe ejt. Talán az Isten csak megengedi, hogy elébe jussak, s akkor, ha emberi szív dobog keblében, lehetetlen, hogy meg ne hallgasson.

Örvendek, hogy Bezerédy kiszabadult, ez ritka ember. Debrecenben ismerkedtem meg vele.

Nem is említém, hogy megismerkedtem ott egy híres leánynyal, a nagy hazafi Könyves Tóth Mihály ref. pap mostoha leányával, Király Jankával. Ez egy igen kedves, szellemes leány, nemcsak, de nagy honleány, aki sokat tett a forradalom alatt. Azt mondják, hasonlítunk egymáshoz. Ugy fogadott, mint egy kedves testvért, sokáig nézett, nem tudott velem betelni, azután magához szorított, ölelt, csókolt. Alig tudtam vonzalma nyilvánulásait eléggé viszonozni.

Én még idegen férfit soha sem csókoltam meg, de még nőknek sem engedem az ajakamat csókolni, csak a nővéreimnek. De a te csókod az egészen más volt. Ezen nem is csodálkozom, mert hisz, ha csak nevedet hallom, vagy rád gondolok, már különös melegséget érzek, mintha meleg folyadékot öntenének ereimbe és arcomba szökik a pír.

Ne várjon most tőlem kivonatokat, nem tudok írni, sem olvasni. Ha lemegyek a kertbe könyvvel a kezemben, leülök és felnyitom a könyvet és ott ülök órákig, anélkül, hogy tudnám, mit teszek. Míg végre gondolom, hogy sok idő eltelt és fel kell mennem.

Mióta Aradon voltam, nagy változáson mentem át, ezt érzem és Józa is mondja. Eddig is untam az embereket, de most már egészen tűrhetetlenek. Oly keveset beszélek és még arra is erőltetem magamat. Mindenkit és mindent unok, oly közönyös előttem minden és ostoba. Legjobban szeretnék bezárkózni és senkit sem látni. Mily boldog ön, nem kell az emberek közt unatkozni, elmerenghet azon helyeken, miket együttlétünk boldog órái felszenteltek!

De megtartom fogadásomat, tíz óra elmult, tehát lefekszem. Jó éjt, édes mindenem.

17. Tabódy itt volt. Anyám már rég tudatta vele viszonyunkat, ami eléggé bosszant. Mindent igért, de tőlem is kicsikarta a bálba menetel igéretét. Isten neki, elmegyek, de nem táncolok, teszem magamat, hogy a fogam fáj. T. azt mondta, Majláth is szándékozik önért kérni, atyám pedig Lónyaynak írt, aki Grünnevel van jó barátságban.

Mi holnapután Szolyvára és onnét Bártfára megyünk.

Nem érdem az anyanyelvet tisztán beszélni, a műveltség első föltétele. Én sok hibát teszek a beszédben, a helyesírást pedig már elfeledtem.

Kérded, szeretlek-e? Hát kell azt kérdezni? Vagy azért kérded, mert jól esik hallani? Mondanom kell, hogy kimondhatlanul szeretlek, jobban, mint magamat, mint az egész világot, legjobban a világon.

Nem érezted szívem heves dobogását, mely azt tanusítá? Oh, hát mivel győzzelek meg?

Józának ma jó napja volt. G. itt volt, de irigylem! A kis álnok megcsalt. Akartam vágni nehány ősz hajszálát, de elfeledém. Kérem tudassa velem nagysága mértékét. Isten vele, ezerszer csókolja

Juliája.

CIV.

Arad, 1852. julius 9.

A fürdői évszak nálunk is beköszöntött némileg. Minden szép nap reggelén kimegyünk a Marosba fürdeni. A testgyakorlatoknak nagy kedvelője vagyok, különösen az úszásnak, mi a kellemest a hasznossal köti össze. Itt még gyönyörűség is, mert a Maros sok aranyat tartalmaz és mikor a nap reá süt, úgy tündöklik, mintha a folyó aranyban fürdenék. Lippánál egész Californiát képez és a köszvény ellen igen hatásosnak mondják.

Valahányszor a vár hátulsó kapuján megyek ki, egy mélyen megrendítő fájdalmat nem nyomhatok el és a könny kicsordul szememből, Moore Tamás szavai jutnak eszembe:

„Sokkal drágább a sír: a börtön, melybe világot
Eltapodottan bár, ont el a honfi neve
Mint minden diadaljeleik, kik hírre jutottak
Ősi szabadságunk gyászteli romja felett.”

A várkaputól nehány lépésnyire, a várárokban, nyugszik négy tábornok azon a helyen, ahol október 6-án agyonlövettek. Közöttük Dessewffy Arisztid, kit atyámként tiszteltem, testvérem, barátomként szerettem és kinél nemesebb jellemet, jobb embert nem ismertem. Ő nagy hazafi, bátor katona volt. Sok kellemes napot töltöttem vele a hadjárat alatt és sok hősies példát láttam tőle a csaták hevében. Engem fiaként szeretett és sokra tanított. Nagyon megsirattam és emlékét szívembe vésve őrzöm. Sírjukat nem jelzi semmi, nincs, ami az ott elhaladót reájuk emlékeztetné, talán szívünk dobbanását kivéve, ami mindenkit elfog. Sírjukot, azon kis halmot, mely testük fölött emelkedett, a víz már rég elmosta. Talán a jövő nemzedék boldogabb lesz, megengedik, hogy ama szent martírok sírjai fölé a hálás nemzet emléket emelhessen!

11. Egyiptomi sötétségben tapogatódzom. Hol, merre vannak? Semmi jel, tudósítás, ami után alkalmaznám magamat. Hollétükről nem tudok semmit, csak gyanítom, hogy már hon vannak. Ne hagyjon többé, kérem, ilyen bizonytalanságban. Talán már útban is vannak Bártfára, és én nem tudok semmit.

Meg nem foghatom, hogy arcképét sem küldi, pedig azt igérte, hogy csak atyjának mutatja meg. Nem képzelem, hogy tudná, milyen kimondhatlan örömet okoz a remény, hogy arcképét birandom, ha már saját személyét kell nélkülöznöm. Oly kevés örömem van, lehetetlen, hogy e legnagyobbtól meg akarna fosztani.

Siessen, kérem, édes angyali Juliám, boldogítson vele mentől előbb. Gondoljon rám. Nincs igaza Fichtének, aki azt mondja, hogy csak a nő tud szeretni. Lehetetlen, hogy a szerelem még mélyebb érzés legyen, mint amit én érzek. Igy érezhet ember, de jobban nem szerethet senki, mint az ön

Józsija.

CV.

Hársfalva, 1852. julius 22.

Szerencsésen megérkeztünk. Ide az anyám akarata hozott bennünket, vagyis azon kilátás, hogy a császár Munkácsra is eljön, tehát valószinű, hogy azon boldogságban részesül, őt színről-színre láthatni, minthogy Munkács ide másfél óra járás és nagy előkészületek történnek a fogadására, Tabódy mindent elkövetett, hogy az fényes legyen és Ő felsége meg legyen elégedve.

Ez a fürdő különben elég primitiv, még csak a kezdés stádiumában van, a vidéke ugyan meglehetős, de a koszt még rosszabb, mint volt a püspökiben és a publikum is ugyanaz, azaz - zsidók.

A kilátás mulatságra, kényelemre vajmi keserves, valódi sokratesi bölcseség, sőt cinizmus kell hozzá, hogy a legyek, egerek, pókok és százféle egyéb csuszó-mászó állatok társaságába, léghuzamba, tisztátalanságba beletörődjék és fel ne zúduljon az ember.

Szegény Józával már megadtuk magunkat az éhenhalásnak, ha ugyan előbb minket fel nem falnak az egerek és patkányok, meg nem csípnek a kigyók vagy meg nem ölnek valami kóborló cigányok.

Azon se csodálkozzék, ha egy-két zsírfolt jelenti levelemen asztalunk százados reárakodott ős piszkát, mit még le nem surolhattunk. De félek, hogy bús elegiámmal önt is mélyen megszomorítom és melankólikus hangulatba hozom, azért nem folytatom tovább, amit különben is csak azért tettem, hogy sajnálkozzék felettünk, mert az olyan jól esik.

Fogatunk megy Munkácsra vissza, mihelyt a lovak kipihentek, azért sietek levelemet befejezni, hogy a kocsis bevihesse és ön miattam ne aggódjék.

Mi nem soká leszünk itt, csak addig, míg lovaink Ő felségét Beregszászból Újlakra viszik. Mert az a kitüntető szerencse ért bennünket, hogy a mi lovaink viszik Ő felsége legmagasabb személyét egy állomásig, azért kell nekünk addig itt várni, azután megyünk Bártfára, Józa végett. Az ég áldja édes, kedves Józsim, - százszor öleli örökre az ön

Juliája.

CVI.

Hársfalva, 1852. július 23.

Csak most válaszolhatok drága soraira, édes Józsim.

Nagyon örvendek, hogy az egészségük fenntartására annyira szükséges folyóvízben való fürdés meg van engedve és ezáltal még szórakozása is több. Bizony nekem is jót tenne a Maros. Én sem szeretem a meleg fürdőt.

Ön minden testgyakorlatban igen ügyes. Aradon létemkor is nem győztem bámulni azon ügyességet, könnyűséget, amelylyel magasságát tekintve (hisz úgy hiszem körülbelül egy öl?), a fára felkúszott és nekünk gyümölcsöt szakított. Valóban rendkivül kiváló nevelésben részesült, mely minden tekintetben kielégítő, szellemileg nem csak, de testileg is, mindenre kiterjedt. Én előttem nincs is nevetségesebb, mintha egy férfi testileg nincs kiképezve és ügyetlen, gyáva, nem tudnám szeretni, ha Sokrates volna is.

Július 24. Csak nehány napja ittlétünknek, s már is annyira meguntam, hogy ki sem mondhatom, hozzá folyton esik és oly hideg van, hogy éjjel didergek a nyári takaró alatt.

Képzelje, bálba kell mennem! És most nem használ sem furfang, sem ravaszság, meg kell lenni!

Ottlétemkor akartam öntől valamit kérdezni, de még sem mertem, azért most teszem és kérek reá őszinte feleletet.

T. i. ez azon kérdés; mondja meg nekem őszintén és igazán, ha atyám, ki alapjában véve egy igen jó, áldott ember, de kinek modora sokszor még gyermekei iránt is hideg és mogorva, pedig jól tudjuk, hogy minket igazán szeret: vajjon önhöz milyen? Melegebb-e, hidegebb-e? Mert ha nem ismeri őt az ember, könnyen azon tévedésbe esik, hogy egy rideg, gőgös, szívtelen egyénnek gondolná, mert akit nem szeret, azt leplezetlenül kimutatja. Azt szeretném tehát tudni, hogy ön iránt milyen? Mert hogy szereti, az bizonyos. Ha tehát ezt észre vette volna, ne vegye tőle rossz néven, hanem csak sajátságos különösségnek.

Július 25. Tegnap délután végre kitisztult. Elmentem sétálni. A táj igen szép, hegy-völgy, folyam váltá fel egymást, majd meg a fák egymásra borulva ölelkezni látszanak. Messze haladtam, míg a hegytetőre értem.

Leültem egy fa alá s könyvet vettem elő, de nem tudtam olvasni. Gondolatim elkalandoztak, mint a fáradt madár, mikor a megszokott ágon megpihent, újra körül repdesi az erdőt, társát keresve. Én is úgy - de csak szellemileg. Mindig feléd repülnek sóhajaim, mindig keresnek gondolatim, mert csak a te körödben találok enyhet, vigaszt, boldogságot.

Soká üldögéltem ott, végre a visszatérésre határozám magamat. Már sötétedni kezdett és én az utat eltévesztém. Össze-vissza barangolva, aggódni kezdtem. Végre nevemet hallom kiáltani és megkönnyebbültem. Anyám nyugtalankodott miattam és felkeresésemre küldött.

Július 27. Nincs levél. Tudom, hogy a posta az oka, de mégis bánt. Már majdnem két hete, hogy nem jött levele. Ma szakad az eső, tegnap szép időben kikocsiztunk és megnéztük a cs. kis vadászkastélyát.

Itt nagy parádék lesznek, ágyúdörgés, muzsikaszó, vivát! Csak nekem ne kellene részt vennem!! De Isten áldja! Írjon, írjon, hisz levelei egyetlen csillagai sötét egemnek. Isten veled - ezerszer ölel

Juliád.

CVII.

Szolyva, 1852. augusztus 1.

Kedves, édes Józsim! Igen boldoggá tesz, hogy arcképemmel örömet szereztem. Mint mindíg, úgy most is túloz arcom leírásával. Én igen jónak találom a képet, csak a száj olyan, mint egy duzzogó gyermeké. Magas ruhában akartam magamat levétetni, mert tudom, hogy önnek így jobban tetszik, fel is voltam már öltözve, mikor anyám a szobába lépett és le kellett vetkőznöm és kivágottat felvennem.

Nyugtassa meg magát, szeretett Józsim, azon tudatban, hogy ha még öt évet kell is várnunk, én nem bánom meg, hogy sorsomat az önéhez kötöttem. Mindenesetre fájni fog öntől a távollét, de azért megadással tűröm.

Nehány nap mulva tehát megyek audienciára. Nem tagadom, hogy ez a legnagyobb áldozat, mit érette hozhatok. De ha sikere volna, mennyire meg lennék jutalmazva!

Magasságát azért akarám tudni, mert Józa azt állítja, hogy Gábor magasabb, pedig ön az két hüvelylyel.

Józa engem megcsalt, mert midőn azt állítám, hogy elvem ellen van férfit megcsókolni, ő is osztá nézetemet, most bevallá, hogy bizony ő is ludas.

Mi elvekben szigorúak vagyunk, szilárdúl fogadkozunk és körülsáncoljuk magunkat a legerősebb sziklafallal. De jön a szerelem mindenhatósága s egy fuvallatra ledönti, mint Jericho falait.

Tegnap megfürödtem a Latorcában s nagyon jól esett. Én igen szeretek folyóban fürdeni, egész megújulok utána.

Most magam vagyok, mind elmentek császárt nézni, én egyedül maradtam, hogy kedvemre írhassak.

Azt mondod, hideg vagyok s talán nem is szerelem, mit irántad érzek. Én hideg akartam lenni, mert féltem, ha érzelmeim egész nagyságát kimutatom, ez reá rossz hatással lesz. Én szeretni fogom híven, mélyen, forrón, mert hozzá, hasonlót nem találok. Olyan kedvest, jót, szelidet és mégis férfiast és bátort. Aki férfias, az durva, aki szelíd, az gyáva. Csak önben találom azon tulajdonokat, melyek boldogságomat biztosítják. Külsőd, belsőd egyaránt megfelel kívánataimnak, milyen kincset bírok, nem cserélnék királylyal! Szibériában veled boldogság, a menyországban nélküled száműzetés. A fekete kenyér véled édes manna, nélküled egy trón sem kell!

Csütörtökön tehát lesz a nagy nap. Ki sem mondhatom, milyen benyomást okoz, olyan izgatott vagyok, mintha életem függne tőle. Igen, életem, a *te* életed boldogsága. Megeshet az is, hogy semmi eredménye nem lesz. Imádkozz, hogy az ég meghallgassa ohajtásunkat. Holnap Beregszászba megyek, sok vizitet kell ott csinálni a sok befolyásos nagy úrnak.

Isten segítsen bennünket és adja, hogy mielőbb láthassam szabadon és boldogan.

Julia.

CVIII.

Arad, 1852. július 3.

Szeretett Juliám! Ma kellett volna levelének érkezni, de nem jött. Remélem, nem betegség okozá késedelmét.

Most, mióta elment, csak soraiban keresek kárpótlást. De sőt még ezek sem képesek vígasztalni veszteségemért. Ezelőtt egy-egy levele boldoggá tudott tenni, most csak annál jobban felizgatódom és vágyom utána.

Míg gyönyörteljes társaságát nem élveztem, könnyebben tűrtem a távollét keserűségét, de azért bár most ezerszer többet szenvedek, nem adnám oda emlékeimet a világ összes gyönyörűségeiért sem.

Ma azonban Lacitól kaptam levelet, melyben tudósít, hogy három fivérem akart érettem audienciára menni, de Grünne nem hagyta őket és azt mondta, hogy úgyis hiába lenne, mert a legnagyobb mértékben gravirozott vagyok. Azonban lesz rám gondja és az első amnesztiában benn leszek foglalva. Lacit igen jól ismeri, együtt laktak Jászberényben egy évig, mint huszárkapitányok és te-tu pajtások. Ha tehát már ez sem fog segíteni, úgy minden reményről lemondok.

Ők nagyon sajnálják, hogy nem mehettek audienciára, mert hiszik, hogy sikere lett volna, mert a császárnak, olyan jó kedve volt, mint még sehol Magyarországon, különösen a jász-kún bandériumnak örült meg nagyon, mert ugyancsak kitettek magukért.

Bezerédy Lajost most bizonnyal alkalmuk lesz Munkácson megismerni, ő egyedül szabadult ki a tizenhat évre elítéltek közül.

Hogy vajjon jól tette-e, szíve vonzalmát követve, engemet oly boldoggá tenni, sértő volna, ha kétkednék. De talán nem is kétkedik, hisz akkor nem szeretne. Egy oly tiszta érzelmű angyal jellemtelen férfit nem szerethet. Azon pillanattól fogva, hogy magamat önnek szentelem: öné

vagyok és semmi tőle el nem tántoríthat. Soha sem feledem, mikor először összeforrottak ajkaink, oly bizalommal simultál hozzám, mi többet ért ezer és ezer fogadásnál, eskünél. Mire is az eskü jellemes embereknél? Eskü sem kötelez jobban az adott szónál. Te oly bizalommal tekintettél reám, hogy a lelkem mélyéig meg valék hatva és szívem boldogságtól repesett azon tudatban, hogy mily nagy kincset birok szerelmedben.

Július 5. Még sincs levél. Nem tudom, hová címezzem levelemet.

Isten áldása legyen vele. Legmélyebb tiszteletem kedves szüleinek. Hogy van Józa? Üdvözölje nevemben. Önnek kezét ezerszer csókolja a sírig hű

Józsija.

CIX.

Arad, 1852. július 17.

Meg nem érdemelt szemrehányásokkal illetett, kedves Juliám! ha azt hiszi, hogy nem az írásban lelem minden boldogságomat. A tévedés onnét származik, hogy atyja címe alatt írtam és Váradra címeztem. Bocsásson meg, egyetlenem, azt hittem, hamarább megkapja így.

Minden nap kétszer kiküldtem az arcképért és hiába, még most sem érkezett meg. Azt jól tette, hogy kedves atyjának is meg akarta mutatni, de legalább Debrecenből már elküldhette volna. Most ki tudja meddig kell még várnom. Ön bizonynyal nem tudja, minő kín azt soká várni, mit oly forrón óhajtunk!

Hol vannak már? Hogy találta Józát? Talán javult azóta? - Én Józát nem láttam, csak egy pár sort láttam tőle, de meg vagyok győződve, hogy helyesen itélem meg és ismerni vélem. Bizonynyal megérdemli azon nagy vonzalmat, mit iránta érez. De most végzem, még ma postára akarom tenni levelemet, hogy mielőbb megkapjam az arcképet. Ezer csók és kézcsók mellett zárom levelemet és könyörgöm, küldje az arcképet. Hű

Józsija.

CX.

Munkács, 1852. augusztus 7.

Édes lelkem, Józsim! Fájdalommal telt szívvel írok önnek. Annyit sírtam már, hogy alig látok. Nem kellene ezt tennem, mert mitsem használ, de nem tudom megállani, annyira kétségbeesett vagyok. De hadd mondjak el mindent. Tegnapelőtt elindultunk, Munkácsra útban R. K. kedves nénémmel találkoztunk, ki épen értem jött. Itt, Munkácson, mindent elkövettem, hogy, akit csak hallottam, hogy befolyása van Grünnére, azt mind meglátogattam, a papot, Schönborn grófot, Lónyay Jánost. Annyi zavar, lótás-futás volt, senki sem tudta, mi fog történni, egyik staféta a másik után érkezett. Egyik azt hozta hírül, hogy a császár Beregszászban ebédel, a másik, hogy Munkácson. Hogy ád audienciát, hogy nem ád. A megye házánál egy terembe utasítottak bennünket, sokan voltunk, parádéban reggeli nyolc órától délutáni öt óráig, éhen, szomjan, bizonytalanságban, kétségek közt, félve, remegve, csoda, hogy minden percben el nem ájultam az izgalomtól és éhségtől, bár mondhatom, hogy éhes sem voltam, sőt a komédia után sem tudtam egyebet magamhoz venni egy csésze teánál. Amint megtudtuk,

hogy a császár megérkezett, kértük, hogy egyenkint mehessünk be hozzá, de mivel voltunk vagy százan, azt mondták, hogy az lehetetlen. Alig vettük észre, már ott volt a teremben és az ajtótól kezdve körülment és mindenkitől elvette folyamodványát, de ez oly szörnyű gyorsan ment, hogy szólni lehetetlen volt, alig vette az ember észre, mikor kivette a kezünkből a folyamodványt és már messze járt. Némelyek ugyan letérdeltek és dadogtak valamit, de én úgy el voltam keseredve, hogy egy szót nem bírtam volna kimondani. Annyi fáradság, szenvedés, hiába! Ma reggel, félve, hogy Tabódy is megy a vadászatra, már öt órakor nála voltam és kértem, vezessen el Majláthhoz, Tabódynál Forgáchot is ott találtam, aki nagyon igyekezett megnyugtatni és igérte, hogy kikeresteti a folyamodványomat és ő maga fogja a császárnak átadni. Továbbá azt mondta, hogy Imréék jelenleg Majláthnál időznek. Reményem igen alászállt, nem hiszek már semmit.

Mihályi és Mánn szabadok. Boldog Klára!

De végzem, mert még sok a teendőm. Nem kimélek fáradságot, amit csak kigondolhatok, megteszem. Nem nyugszom, míg sikere nem lesz, az Isten talán csak nem hagy el, hisz ügyünk oly szent!

Sietnem kell, már nyolc óra, kilenc órakor megyek T.-val Majláthhoz, és d. u. indulunk Bártfára. Bálba nem megyek. Isten vele, imádkozzék érettünk.

U. i. Este 7 óra. Majláthnál nem voltam. T. felhozott neki és ő azt mondta, ne menjek sehová, senkihez, legyek nyugton, bízzam rá a dolgot, ő szavát adja, hogy mindent elvégez, én ne fáradjak, ne kérjek senkitől semmit. Adja Isten, hogy sikere legyen! Ma a császár a várba megy, tudom, nehányan kiszabadulnak, máris kaptak amnesztiát Németh, Földváry és Tarnay. Isten vele, Isten áldja.

Julia.

CXI.

Arad, 1852. július 14-én.

Kedves, drága Juliám! Sajnálom, hogy annyit alkalmatlankodtam kérésemmel az arckép miatt, ismernem kellett volna és tudni, hogy legelső alkalommal küldi. Bocsásson meg, de az ellenállhatlan vágy mielőtt bírni, nem hagyott nyugtot. Hogyan köszönjem kegyességét, ezen örömet, mit arcképe küldésével okozott? Ehez fogható csak az lenne, ha igazán láthatnám és karjaimba zárhatnám.

Nemde, kedves, drága Juliám, nem kell sok szó, megérti, mily boldog vagyok, midőn szép arcamását kezeimben tarthatom, ajkaimhoz szorítom? Csak akkor voltam boldogabb, midőn önt magát keblemhez szorítottam. Előre tudtam, hogy emberi kéz nem képes vonásait hűn tükrözni, hogy is foghatná fel, lélektől átsugárzott arca kifejezését? Minden vonásában hibát találok s mégis kimondhatlan boldoggá tett vele. Bár nincs találva, azért mégis rá lehet ismerni. A szemekben megvan azon kifejezés, mely a mennyei tüzet a bájos szendeséggel egyesíti s páratlanná teszi, ahányszor látom gyönyörű szemeit, egy szúrást érzek szívemben, mely oly jól esik, hogy ilyenkor szeretnék meghalni. Az orr nincs találva, nem látom rajta azon finom hajlást, mely remek vonásaihoz annyira illik.

Hol van ajkairól a bájos mosoly? Itt vagy gúny, vagy csipkedési vágy látszik, ilyet még nem láttam rajtuk. Bármilyen hibás is, azért kimondhatlan boldoggá tett általa, köszönöm, köszönöm, köszönöm!

15. Most már nem lehet egy nagyobbszerű amnesztiára számítani. Kisebb talán lehet, de tömegest nem hinnék.

Fájó szívvel gondolok rád, édes, angyali Juliám, mert kétkedni kezdek, hogy egyhamar közel lennénk boldogságunkhoz. Át kell látnom, hogy az nagyon messze van, talán messzebb, mint azt képzelem. Eddig reméltem, most már ez is cserben hagyott.

Nem magamra gondolok, de kimondhatlan fájdalmat okoz, hogy szenved. Én boldogabb vagyok sok társamnál, szerelmed által, mert abban oly kárpótlást találok, mit nem adhatna az egész világ minden kincsével és örömeivel. De azért mégis annál többet szenvedek, mennél mélyebben szeret. Mit ér nekem az önérzet, mit a dicsőség és földi koronák, ha tőled távol kell lennem, messziről sóhajtanom?

18. Nem emlékszem, hány levelet írtam, de higyje el, nem kevesebbet önnél. Hogyne írnék, mikor abban lelem egyetlen gyönyörűségemet, ha önnek írhatok és válaszát várom. A legnagyobb áldozatok árán is kész volnék ezt elnyerni.

Mindig oly forrón foglak szeretni, mint most, csak Te szünhetsz meg szeretni, ha sok gyarlóságaimat megismered; nem tudom ugyan, mit tennék akkor, de önt más által boldogítva látni, ehez nem volna erőm.

Sokat, mindent el tudnék tűrni, csak Te maradj hozzám hű, csak Te szeress, és mindennel meg tudok vívni. Ha angyali arcodról meríthetek bátorságot, ha ajkaidról az erő balzsamát, mivel nem volnék kész szembeszállni, - a pokollal vagy a mesebeli sárkányokkal?!!

Ismételve kérem, angyalom, ne alázza meg érettem magát és ne kérjen. Úgyis hiába lenne.

Rokonaim sokat tesznek érettem, lesz-e sikere? Az ég tudja. Én már el vagyok készülve, hogy az itéletet kiszenvedjem. Szegény Juliám, nem fog kárhoztatni, hogy ily hosszú szenvedésbe magammal rántottam? Oh, ha tudtam volna!!

Nem, édes, drágám, nem kétkedem szerelmedben, hiszem, hogy szíved egész tisztaságával szeretsz, mint egy szent. Bizalmad meggyőzött, hogy igazán szeretsz. Szerelmem szavakkal ki nem mondható, de egész életem fogja bizonyítani.

Küldenék nehány szálat ősz hajamból, de a lámpa világánál úgy fénylik, hogy a természetestől megkülönböztetni nem lehet. Miért akarja tudni, milyen magas vagyok? Öt láb és tíz hüvely. Mi tette Józát boldoggá, mivel csalta meg? Tiszteletemet kérem átadni szüleinek. Önt forrón öleli

Józsija.

CXII.

Arad, 1852 július 30.

Egy hét óta oly meleg van, hogy alig tudnak az emberek lélekzeni. A lég most már nem frissít, de úgy tetszik, mintha lángot szívnánk magunkba. Nekem a meleg legfeljebb kellemetlen, míg ellenben a hideg fáj. Milyen élvezet a nyár, mennyi örömet szerez, holott a tél senkinek sem okoz kellemet, a szegénynek meg mennyi szenvedést!

Önben minden jó, szép, hasznos, célszerű összpontosul. Lehetetlen boldogoknak nem lennünk. Oly tisztán, igazságosan ítél a legszentebb, legfontosabb dolgokról és a legcsekélyebbeket sem kicsinyli. Fogékony minden nemes és szép iránt. Érdekli a művészet és tudomány.

Emellett házias a gazdasszonykodással és minden női teendőkkel ép úgy foglalkozik, mint a szellemiekkel. Ez tanusítja, mennyire áll más nők felett.

Csak benned találom fel mindazon tulajdonokat, melyek szeretetreméltóvá teszik a nőt, és az életre nélkülözhetlenek.

22. Szende Béla látogatott meg a napokban. Igen meglepett és nagyon kellemes napot töltöttünk együtt.

Kivánatát már eddig is teljesítém, amennyiben senkinek sem adtam bokrétát. Többen felszólítottak ugyan, minthogy itt senki sem tud kötni, hogy helyettük kössek, de nem én adtam át, a többek közt P. Pista. De ha nem akarja, ezentúl senkinek sem kötök.

Nem veheted rossz néven, édes, kedves Juliám, azon kérésemet, hogy a legközelebbi rokonokat kivéve, senkit meg ne csókolj. Mily szép szokásuk van az angol nőknek, hogy szüleiket, testvéreiket és férjeiket kivéve, senkit meg nem csókolnak. Én nem vagyok féltékeny, de nagyon rosszul esnék, ha látnám férfi által csókoltatni és igen boldoggá tett azon nyilatkozata, hogy ajkait még idegen férfi nem érintette.

28. Ma ismét 11-en kaptak amnesztiát és 20-nak leszállíttatott fogsága ideje. Ismerősei közül többen vannak közöttük, azért neveiket ide írom: Pongrácz P., Komáromy P., Kézi, Ábrahám, Kálmán, Sztanka, Meszena István, Károly, Kerkápoli, Zsolnay, Szodtfried.

Ismételve kérem, ne kérjen érettem. Higyje el, hogy úgy sem használ; csak hiába alázza meg magát, és annál rosszabbul esik. Bízzon sorsomra! Én már megadtam magamat. Ne higyjen semmi igéretnek, az emberek csak azért igérnek, hogy szabaduljanak.

Csak írjon mentől gyakrabban, édes, szép Juliám, levelei képezik egyetlen örömömet, boldogságomat. Legyen türelme velem, édes angyalom. Itt küldöm az ősz-szálakat. Az arcképtől nem tudok megválni, annyit csókolom.

Józsi.

CXIII.

Arad, 1852. július 27.

Ma mentek el a legutóbb szabadultak. Nem képzeltem, hogy P. Pistától oly nehezemre essék a válás, pedig igen örülök szabadulásának, de az esik nehezen, hogy én nem követhetem. Sírva váltunk el egymástól. Ki nem mondhatom, milyen üres a vár, a legjobb barátim távoztával. Igaz, itt maradt Ghyczy, de ő Pongráczot nem pótolhatja, Hollósy pedig egy megszokott tárgy.

Arcképét ma átadtam Pistának, foglaltassa rámába, egyszer úgyis csak meg kellett tőle válnom, féltem, hogy még baj érheti így. Pistának nagyon a lelkére kötöttem, hogy vigyázzon rá és siettesse az elkészítését. Pista is találja, hogy sokkal szebb vagy, hogy is adhatná a festő a természetet élethűn, ahol az utolérhetlen?! Hol az ecset, mely vonásaidat, az arcodon elömlő ártatlanságot visszatükröztetné? Szépség és ártatlanság vagy, mindkettő együtt, egygyé olvadva. Lásd, a mezők legszebb liliomát, így nézne ki, ha rózsatőn fakadna.

29. Ma vettem Szolyváról írott sorait. Csodálkozom, hogy olyan elhagyott helyet választottak. Térképeket és földrajzokat kellett tanulmányoznom, míg végre rájöttem, hogy el van dugva a hegyek között, Munkácson túl, a Latorca völgyében. A vidék vad szépségében kárpótlást találand a többi nélkülözéseért. Csak tegyen sok mozgást, ez használand egészségének és jóvá

teendi a szakács ügyetlenségét. Tudom, a hely elhagyottsága dacára sem fogja magát unni, édes Józája társaságában, kielégítve találandja magát és nem kívánkozik mások körébe. Én inkább szeretem férfiak közt tudni, mint nők közt, mert ezek nagyon is fesztelenek. Szívemből óhajtom a Józa boldogságát, mégis fáj azon tudat, hogy ő is rövid időn elhagyja. Ekkor egészen magadra maradsz, mert hisz Tini még gyermek.

Én a magam részéről mindent megtettem: *kértem* és úgy hiszem, a saját életemért nem kérnék!! Mikor halálra ítéltek, nem szóltam senkinek, nem tudattam senkivel még hollétemet sem. A testvéreim is csak azután tudták meg, mikor megkegyelmeztek.

Sokszor elgondoltam, hogy vajjon kárhoztathatom-e magamat, hogy az ellenállhatlan vágytól elragadtatva, engedtem magam karjaidban keresni boldogságot? És a megbánás lelkifurdalásai kínoztak. Talán kötelességem lenne, édes angyal, szabadságodat visszaadni, de erőm nincs hozzá. Nem vagyok képes azon gondolattal kibékülni, hogy elveszítselek és más karjaiban tudjalak. Hisz a haldokló is nehezen válik meg az élettől! De leginkább az tart vissza, hogy ismerlek, tudom elhatározásaid nem fellegvárak, hanem szikla-pirámisok, melyek a legerősebb viharokkal is dacolnak.

Nem lelek már oly örömet az olvasásban, nincs türelmem, gyakran egész fejezetet olvasok és a végén egy szót sem tudok belőle, és gondolatim nálad voltak lebilincselve. Ezelőtt a kertben is sokat foglalkoztam, nagy élvezettel, előttem állott az a remény, hogy legalább egy pár órát kertünkben fogunk tölteni. De most ez a lehetőség is megszűnt, nem merem hinni, hogy ez megtörténhessék. Valóban nagy súly nehezedik rám, nem tudom, kibirom-e, hogy alatta össze ne roskadjak?!

A kertben mindig egy kimondhatlan érzés fog el. Minden reád emlékeztet, szívem szorul s egy mázsányi teher nehezedik keblemre, azon léget keresem, mely téged táplált, hogy megkönnyebbüljek. Minden emberi nyomnál azt képzelem, a tied és a föld Téged hordott, de azóta hány idegen láb szentségteleníti azt meg? Ha a lugashoz közeledem, kezeimet szívemre kell szorítanom, mert heves dobbanása majd megrepeszti. Le kell ülnöm a diványra, melyen soha el nem feledhető boldog perceket élveztem. Az egész világ eltűnik szemem elől, csak rád emlékszem, tied vagyok, egyedül Tied! Vissza varázsolom azon perceket, melyek álomként tűnnek fel, oly álom, melyért örömmel adnám életemet. Ide jövök reggel, ide este, imádkozni hozzád, az én istenségemhez. Lángoló sóhajok emelkednek hozzád, isteni Juliám! És kérlek, jőjj hozzám és vezess mennyedbe.

10 óra. Engedelmeskedem parancsainak és lefekszem. Mikor jön azonban álom szemeimre? Minden este egy fohászom repül hozzád. Nem sugja meg a szellő, hányszor csókollak meg gondolatban? Mennyit suttogok veled? Jó éjt, boldog álmokat és azok teljesültét!

30. Valahol olvastam, hogy egy mély, lelket összeforrasztó viszony még a külsőre is hatással van. Hogy szellemileg áll, magamon tapasztaltam. Mióta ismerlek, egészen megváltoztam, érzem, sokkal jobb vagyok. Erényeid, mint a napsugarak, lelkemig hatnak, felmelegítenek, lelkemben gyökeret vernek. Amiről azelőtt alig volt sejtésem, most tiszta fogalmam van. A jó, szép, nemes most nekem életszükség, a hiábavaló, frivol utálatos. Óhajtok hozzád hasonlítani, hogy méltó legyek reád.

Hajfürtjét lehetetlen szétvennem, úgy küldé és úgy fogom megtartani. Forrasszon bennünket mindig a kék szín össze és akkor boldogok leszünk. Minden vonásod oly szép, hogy az megközelíthetlen. Az egésznek összhangját pedig csak egyszer találta el a természet.

31. Arcképét ma hozta el Pista. Sokkal csinosabban van bekötve, mint az enyém, szinte szégyenlettem elküldeni. Pista egész baráti feláldozással végezte megbizásomat.

Az arckép egyúttal jellemrajzod is. Ez oly édes, bájos, szende, elragadó, bár távolról sem olyan, mint az eredeti modell. És mily ritka izlést tanusítasz az öltözékben. Az egyszerű, minden cifraságoktól ment fehér ruha jobban illik a világ minden drágaságainál és oly széppé nem tesznek, mint izlésteljes angyalhoz hasonlító öltözéked. Mily gyönyörűen tünteti ki szilfid termetedet, a nyakad körül folyó fekete zsinór nagyobb ékesség, mint gyémántokkal kirakott legdrágább nyaklánc.

Én nem merem kérni, hogy hosszabb leveleket írjon, tudom, hogy el van foglalva más teendőkkel is, de kimondhatatlan boldoggá tenne, ha mégis több időt áldozhatna emlékemnek. De nem merem tenni, hisz így is nagyon hálás vagyok, nem tudom eléggé köszönni, minden örömem egyedül csak öntől származik. Édes drágám, éljen boldogul, az ég áldása halmozza el jóval, boldogsággal. Isten vele, Isten veled!!

Józsid.

CXIV.

Arad, 1852. augusztus 7.

Ma kaptam egy örökkévalóságnak tetsző várakozás után levelét. Ma érkezett meg a skatulya is. Sokáig vártam soraira, de nyugtalanságom nagylelkűen meg lett jutalmazva. Mindig annyira felvillanyoztatom, ahányszor levelét kezembe adják, hogy ujjaim remegése miatt alig tudom tartani, s szemeimre mintha fátyol ereszkednék. De igyekszem felindulásomat legyőzni, hogy annál hamarább élvezhessem sorait.

Vigyázzon, kedves Juliám, ön engemet annyira tökéletesnek, minden emberi gyarlóság felett állónak képzel, vagyis annyit vár, hogy az embernél lehetetlenség.

Félek, hogy miután annyit kiván tőlem, ha a valóval megismerkedik, mily fájdalmasan fog csalódni! De, azért mondhatatlan boldoggá tesz és nem akarok máskép a jövőre gondolni, csak mint tökéletes, teljes boldogságunk tükrére. Ha két szív azon óhajtásban egyesül, hogy egymás boldogságát teljes határozottsággal és teljes erejéből eszközölni kívánja: lehetetlen, hogy még a legádázabb sorsot is le ne győzze.

Gyakran megfeledkezem a szomorú jelenről és a gyönyörteljes jövőbe ragadtatom magamat. Ilyenkor egész környezetem meghalt számomra, nem látok, nem hallok semmit. A Te bájos arcod lebeg előttem, a Te édes hangod suttog gyöngéd szavakat fülembe. Ilyenkor, ha merengésemből fölzavarnak, igen haragszom. Mit keressek én a mindennapi emberek között? Csak nyomoruságot, szenvedést látok mindenütt. Hozzád menekülök, földi mennyországom, ki megteremtetted boldogságomat, otthonomat. Mennyire áldom sorsomat, hogy Téged feltaláltalak! Nincs a világon olyan, amiért én Téged oda adnálak, mit érne nekem az egész világ kincse, ha Téged nem birhatnálak?! Üres és szegény lenne az.

Nem lehetek eléggé hálás arcképeért és annyira boldoggá tett általa, hogy azt kifejezni nem tudom. Csak akkor lennék még boldogabb, ha személyében gyönyörködhetném. Jól tette, hogy kivágott ruhában vétette le magát, így még sokkal szebb s angyali egyszerűsége a legfinomabb izléssel párosulva, kimondhatatlan bájosnak, kedvesnek tűnteti fel. Már nem lehet nála édesebb, szerelemre méltóbb jelenség. De úgy veszem észre, mindig úgy találom legszebbnek, ahogy legutóljára láttam. Téged nem a ruha, de te teszed a ruhát széppé s azért vagy annál szebb, mert a legegyszerűbben öltözöl.

Másfél hó óta most érkezett a harmadik amnesztia. Most ezek szabadulnak: Wégh, Szepesházy, Rieder, Amon, Gyra és Hollósy. Tehát Hollósy is szabad. Így a kör mindennap szűkebb lesz körülöttem. Szándékosan nem írtam egész héten, nem voltam képes keserű kifakadásaimat elnyomni. Sorsommal kibékülni nem tudok s nem akartam reménytelenségemmel szomorítani. Nem akarom ismételni, hogy nekem már semmi reményem. S a meggyőződésem nem kislelkűségből, kétségbeesésből ered, hanem mert látom, hogy minden fáradozás hiába van, sorsom kiengesztelhetetlen. Várnom kell, míg a sor reám kerül és ez nyugodttá tesz, mert tudom, hogy ezen nem lehet segíteni. Meg adom magamat sorsomnak és igyekszem megadással tűrni a változhatatlant. Most már mégis sok gondolkozásomnak ez lett az eredménye. Sötét felhők tornyosulnak fölöttem, meg kell várnom, míg a nap egy reménysugárt vetend utamra. Minden igyekezetem egy haldokló vonaglása, ki nem képes kórágyából felvánszorogni. Sorsom szörnyű tétlenségbe láncolt le, nem tehetek egyebet, mint könyörögni beteg vénasszonyként. És ezt mégsem tudom.

Hollósy eszeveszettként rohant a városba szabadulása percében és összefutkosta azt, ismerőst, ismeretlent egyaránt felkeresve, azt hitte, hogy határtalan örömében mindenki részt vesz. Azután Klopódiára sietett Nyéki Leonához. Kíváncsi vagyok, megkapja-e a leányt?

Fogadja legmelegebb köszönetemet a küldött ajándékokért. A sapkában ismét finom izlésére ismerek. Egyszerű, de oly választékos, mit a legnagyobb pompa sem tudna megközelíteni.

Aug. 8. Szolyváról 23-ról írt levelét csak aug. 2-án vettem. Most már el lehetek készülve arra, hogy soha rendesen nem veendem leveleit a sok ide-oda utazás miatt, csak legalább még egészen fenn ne akadjon levelezésünk.

Pedig most már egészen csak levelezésünkre lehet szorítkoznunk, mert fájdalom, tudom, hogy én a legeslegutoljára szabadulók közt leszek. A testőröket legszigorubban veszik minden volt cs. tisztek között. Senkire sem oly dühösek, mint reánk. Arról is meggyőződtem, hogy társaim közül kivételt nem fogok tenni.

A határozó lépést ön azóta megtette. Azon nap kimondhatatlan nyugtalanság kínzott. Megvagyok ugyan győződve, hogy kérése a sziklát ugyan nem indítandja meg és legjobb esetben megint csak ígéret mellett marad.

Én minden levelemben kértem, ne tegye ki magát a hiábavaló megalázásnak, de vaselhatározásáról visszapattant minden érvelésem. Nagyon sajnálom, hogy feláldozta magát és ha tehetségemben állott volna, megakadályozom. De tudtam, hogy ez nyugalmára szükséges, azért további kérelmeimmel fel kelle hagynom.

Nagy feláldozásába került e lépése, imádott Juliám! Fogadja érte leghálásabb köszönetemet. Én szerelme legnagyobb jelének tekintem.

Igaza van Larochefaucouldnak, aki azt mondja: Azért adatott a nyelv, hogy gondolatainkat véle elpalástoljuk. A legtöbb embernél így van, de Te, angyalom, az őszinteség, egyenesség példányképe vagy. Te nem ismered az emberek furfangjait, ravaszságát, álnokságát, ami a szívedben, az az ajkadon és ezért még százszor jobban szeretlek. Maradj kérlek mindig ily őszinte, ne tanuld meg a tettetést, akkor boldogok leszünk. Csak éppen arra kérlek, hogy mindenki előtt ne mondd leplezetlenül véleményedet, hanem tanuld meg a hallgatást ott, hol az ellenmondás és a vélemény kimondása kellemetlenséget okozhat. Ugy-e, kedves angyalom, megtanulod az én kedvemért? Bocsánatot kérek, hogy bátor voltam ezen szavakat ide írni, a saját életboldogsága miatt és szerelemtől égő szívem nem engede hallgatni.

Pongrácz ma utazott el, nem jött be hozzám búcsuzni s igaza volt, de igen érzékeny levelet írt. Ő felfogta, mily fájdalmas a válás egy olyan baráttól, kit annyira szeretünk s oly hosszú ideig együtt szenvedtünk.

Ezer ölelés, forró kézcsók, örökké szerető

Józsijától.

CXV.

Bártfa, 1852. augusztus 21.

Kedves Józsim! Tegnap érkeztünk meg, de hamarább nem jutottam az íráshoz.

Ön, édes Józsim, mindig túloz, ha jó tulajdonaimról van szó, így a gyakorlati életről is, pedig bevallá, hogy ehez éppen nem értek, mikor kiszámítottam, mibe kerül a háztartás?

„Igen lesújt azon tudat, hogy a császár mindenütt adott audenciát, csak Beregszászban nem, mintha csak engem akart volna kikerülni. Már megírtam, hogy nem csókolok senkit, önt is csak azért, hogy fogoly, annyit szenved, tehát ez kivételes és azt akartam, e két nap legyen egészen boldog, mert bevallá, hogy az volt.

Oly ritkán kapom most leveleit, hogy igen sajnálom magamat, pedig én, kivánsága szerint, minden ötödik nap postára teszem az enyémet. Nem sajnál engem?

Utunkról még nem írtam semmit. Munkácsról vasárnap indultunk. A vidék igen szép és regényes. N.-Mihályban megnéztük a gróf Sztárayné csinos parkját.

Az éjet Hanusfalván töltöttük gróf Dessewffy Gyula érdekes kastélyában, mely az ókorban épült várszerű épület, felvonó híddal és földalatti börtönökkel. A képtár érdekes, sok családi képpel és régiségekkel.

Bártfa egyike az ország legrégibb városainak, rám igen kedvező hatást tett. Én mindent szeretek, ami ódon, különösen az épületeket. E város temploma és más épülete gót. Hajdan erős vár lehetett, mit a félig beomlott falak bizonyítanak.

A város rendkívül tiszta, mi bizonyítja, hogy sajnos, lakosai nem magyarok. Az egész olyan benyomást tesz ránk, mintha színházban volnánk, szinte várjuk egy troubadur megjelenését vagy egy jósnőt, mikor a melankólikus harang megszólal.

Másnap reggel mentünk ki a fürdőbe, ami hegyek és erdők közt terül el és emeletes házaival, csinos templomával, gyönyörű vidékével egészen városias.

Úgy látszik, valamikor, ezelőtt sok évvel, e fürdő fénykorát élte, mert itt minden feltalálható, amit egy keresett fürdőhelyen csak kívánni lehet. Van fedett ivókút, sétatér, színház és vendéglők, de mind elhagyott állapotban, a legtöbb repedezett és düledező. Mi kiválasztottuk a legjobb házat. Kevés közönsége van, pedig kár, mert vize igen hatásos. Az egész fűzerdő fenyőerdővel környezett, mi pompás illatot terjeszt és mint mondják, igen egészséges.

Tegnap megnéztük Rákóczinak egyik várát, vagyis kastélyát. A templomban őrzik egy kürtjét. E kastély közel van a hajdan híres zborói várhoz, mely meredek hegytetőn fekszik, körülötte a híres 100 hárssal, melyek alatt állítólag Rákóczi a német ellen esküdött meg. A vár már teljesen rom, nincs egy ép szoba sem benne, csak a felosztás látszik még, a földalatti és titkos utak és kijáratok, a hatalmas falak, bástyák, templom. Mily benyomást tett rám e hatalmas várrom a magas hegy ormán, azt kimondani nem tudom. Az ősök szellemét véltem körülöttem

lengeni és elmélyedve a régi dicsőségről álmodozva, most a teljes elnyomatás idején, szemem könnyel telt meg és fájdalmam Kölcsey megható Zrinyi dalában talált kifejezést:

Hol van a hon, melynek Árpád vére
Győzelemben csorga szent földére,
Mely nevével hév szerelmet gyújt;
Itt van a hon, ah, de nem a régi,
Pusztaságban nyúlnak el vidéki,
Többé nem győzelmek honja már.
Hol van a bérc és a vár felette,
Szondi, melynek sáncait védette?
Itt van a bérc s omladék felette,
Mely a hőst és hírét eltemette.
Bús feledség hamván s néma hant,
Völgyben ül a gyáva kor s határa
Szűk köréből ősi sas-lakára
Szédeleg, ha néha felpillant.
Vándor, állj meg! Korcs volt anyja vére,
Más faj állott a kihunyt helyére
Gyenge fővel, romlott, szívtelen,
Névben él csak - többé nincs jelen!

*

Augusztus 15. Tegnap bementem a városba, remélve, hogy levelem van. Három hete, hogy nem kaptam levelét. Ez igen elkeserít. Kérem, könyörüljön rajtam, mert hiszen ez nem élet és ha így elhanyagol, nekem is mindentől elmegy a kedvem, még a levélírástól is.

T.-nétől kaptam levelet, ki most érkezett meg B.-Füredről, ahol Nyékiékkel volt. Azt írja, hogy Leóna Molnár Pistával jegyet váltott. Nem tudom, akkor Hollósy miként vigasztalja vagy pedig agyonlövi magát?

Tegnap szép idő lévén, zuhanyoztam, mi igen jól esett és főfájásom is elmult. Itt az időjárás igen változékony, egyik percben a nap süt, a másikban menydörög. Megérkezésünkkor egy pár percre iszonyú égiháború volt, a fák földig hajoltak, mintha kegyelemért esdekeltek volna. A felhők koromsötétben űzve egymást, nyargalásztak, a szél süvöltött, mindent letört, ami útjába akadt, aztán tojás nagyságú jég esett, milyet még életemben nem láttam és mindent elpusztított. Mit fog tenni a szegény nép, melyet utolsó falat kenyerétől is megfosztott!?

Atyámtól levelet kaptunk, írja, hogy 1-re legyünk otthon, mert akkorra ő is hazajön. E szerint kérem, oda címezze levelét. Az ég áldja, édes kedvesem, gondoljon rám és legyen szorgalmasabb, mert ez az elhanyagolás nekem nagyon fáj. Forrón öleli hűn szerető

Juliája.

CXVI.

Bártfa, 1852. augusztus 18.

Tegnap igen levert, rossz kedvű valék, mert már oly igen rég nem kaptam levelét. Nem is érdemes már írni. Minek írjak? A lelkem tele keserűséggel. Talán a munkácsi expeditor nem értett meg, vagy igazán beteg? Ugy-e, milyen nagyon tudott panaszkodni, mikor a leveleim kimaradtak és most mégis annyira szenvedtet?

Bánatomban az olvasásban keresek menedéket. Kenilworthot olvasom Bulvertől, mi annyira meghatott, hogy jól kisírtam magamat és megkönnyebbültem! Mert szegény Amy sorsában nagy részt vettem. Nem lehet nagyobb kín, mint félreismertetni, az igazságtalanság a lélekig hat, más egyéb szenvedést el lehet tűrni, csak ezt nem. Eszembe jutott, hogy engem is hasonló sors érhet és kimondhatlan fájdalmat éreztem, sírtam zokogva, párnám csupa víz lett. Aztán elővettem haját, csókolgattam, keblemhez szorítottam és imádkoztam, hogy Isten kiméljen meg a nagy szerencsétlenségektől. Végre elaludtam. Magam elébe állítám képzeletben nemes vonásait és kérdem, vajjon ezen szemek nézhetnek-e reám valaha haraggal, szeretetlenséggel és igaztalansággal?

Mint mindíg, együttlétünk boldog perceire, szeretetteljes forró öleléseire gondolék, és azon tudat, hogy szerettetem, - megnyugtatott. Az én kedélyem az időhöz hasonlít, soká gyűlnek a fellegek, míg végre megnehezedvén, sűrű könyárban alá omlanak, nagy fergeteggel. Aztán, midőn a fájdalom kiadta mérgét, lelkem megkönnyebbül, az ég kitisztul és ismét derült lesz. A virágok megujulva hallgatják a madarak víg dalát és a természet ujongani látszik.

Augusztus 18. Végre egy levél! Hála Istennek! Megszabadultam végre aggodalmaimtól és keserveimtől! - Köszönöm, köszönöm, édes, drága Józsim! Hát H. is szabad, csak önt feledte el a szerencse. Örvendek H. szerencséjén, de egy keserű érzést nem nyomhatok el. Tegnapi fájdalmam nem engedett írni. Mélyen fájlalom a H. távozását, bár reményre is jogosít, hogy lassan-lassan önre is reá kerül a sor. De addig még!... Ki tudja, hol van az? - Én H.-t mint egy önhöz tartozó lényt tekintettem és nem is tudtam nála nélkül képzelni. Mehet most már Klopódiára! Szegény fiú sebzett szívvel jöhet vissza, Leona a másé.

Arcképe engem annyira boldogít, ha szomorú vagyok, elnézem sokáig és megvígasztalódom. - Én nem tudom érzelmeimet leírni, sem elmondani, én csak szeretni tudok. Ha arcképét soká nézem, úgy képzelem, mintha megelevenedne, szemeinek nyugodt tekintete mintha éledne, ajkán a mosoly derültebb lesz és az egész kép élni látszik. Ilyenkor örömmel szorítom keblemre, forró csókjaimmal borítom és oly kimondhatlan boldog vagyok, mintha az élőt ölelném, csókolnám.

A dohányzásról való lemondását méltánylom és bámulom. Tudom, nem a kiadások miatt teszi, hanem hazafiságból és épp ezért veszem olyan nagyba. Ez a férfias elhatározás, ez a szilárdság garanciája jövő boldogságomnak és ezért imádlak, egyetlenem!

Ön, úgy látszik, nálamnál jobban beavatott a toilett titkaiba, én észre sem vettem a T. jegyesének arcán, hogy művészi ügyességét tanusítja. Lám, lám, nem is gondolná az ember, minő hamis! Talán azért csókolta annyit az én arcomat, hogy lássa, ha az enyém is nem rejt-e művészi rózsákat? - S ha szabad kérdeznem, ha ön oly nagy ellensége a festett rózsáknak, miért pirosítá ki ajkaimat és arcomat? - Az ember legyen következetes.

Hát ön kevésbbé szeretne, ha nála két évvel idősebb lennék? T. bizonynyal jobban kedveli a tapasztalt, nyugodt, meggondolt, komoly leányokat, mint a gyermekes gondatlanokat. Ki veheti ezt tőle rossz néven? Chacun à son gout.

Társaságunk is van. Velünk egy házban lakik egy előkelő lengyel nő a húgával. Ezek igen műveltek és úgy látszik gazdagok, mert sok cselédséget hoztak magukkal. Neve Wanda Horodiska Albinovszka. Gyönyörűen beszél franciául, a telet Párisban tölti, gyermekei nincsenek, a húgát adoptálta. Ma sokáig beszéltünk együtt és midőn szerencsétlen hazájáról szólt, egészen fel volt indulva s szemeiben könnyek csillogtak. Én nagyon szimpatirozom vele, talán azért is, hogy annyira szereti hazáját. Meghívott bennünket birtokára, mely ide egy fél napi járó. Fogatát a határig elibünk küldi és mindent megtesz mulattatásunkra. Én megmondtam neki önnel való viszonyomat, amire ő karjaiba zárt, megcsókolt és azt mondta: „Isten áldja

meg, kedves gyermekem!” - Szép szőke asszony. Megmutattam neki az ön által készített holmikat, amelyek rendkivül megnyerték a tetszését és láttam, mennyire vágynék ő is ilyen emlékre, tehát megigértem neki, hogy kérni fogom önt, készítsen neki is valamit; tehát ezennel kérem, teljesítse igéretemet és tegye boldoggá általa ezt a derék, kedves hölgyet.

Én nagy változáson mentem át 15 éves korom óta. Akkor igen érzelgős, szentimentális leányka voltam, igen regényes szerettem volna lenni és mindig vártam valami troubadurt, aki egyszer csak előáll puffos bársony ujjakkal, trikónadrággal, tollas barettel és elragad messze, magas hegytetőn levő várába és ott hagyja magát megostromoltatni érettem, aztán kiront fekete ménen a várkapun, ellenfelével párbajt vív és azt leteríti. Mit én az ablakból lesve, gyönyörittasan látva, elébe nyargalok, - ő pedig karjaiba emel - és a várkápolnába visz, hol a pap már várakozik reánk. - Ugy-e, szép álom volt?! - De minthogy a troubadur késett, egyelőre csak St.-Roche hősnőjéhez akartam hasonlítani, ki rendkívüli szépsége mellett ferdén tartotta a nyakát. Ez nekem igen megtetszett és én is kezdtem a nyakamat félre tartani. Anyám észrevette és kérdőre vont, hogy miféle figura jutott eszembe, hogy félre tartom a nyakamat? És kinevetett, erre én elszégyeltem magamat és abba hagytam az érdekes pózokat. De sokáig tartott, míg e ferdeségeket beláttam, mert a feltűnni vágyás, a rendkívüli és regényes mindenben nagyon tetszett, ezt oly gyönyörűnek találtam, hogy majdnem szerelmes lettem magamba. - Aztán szivarozni kezdtem és a férfias szokásokat fölvenni, de beláttam nevetséges voltát és abbahagytam. Remélem, hogy a szigorú itélet, mit magam felett tartottam, viseletem nyugodt meggondoltsága, elveim szilárdsága, az egyszerű természetesség, mit mintámul választottam és jellemem megállapodottsága által sikerült egy komoly, nevetségestől távol eső, egyszerű, de minden tetteiben helyes lényt alkotnom magamból, ki képes lehet egy férfi boldogítására. - Most már csak az egyszerűt szeretem mindenben, az ékszert, cifraságot utálom, ez nyom, mint a rossz lelkiismeret.

Indulásunk el van határozva. 24-én utazunk Kassa felé. Tehát óhajtása szerint nemsokára hon leszek.

A reád való emlékezés annyira meghatott, hogy az írást nem tudom folytatni. Isten veled, Isten veled!

Julia.

CXVII.

Arad, 1852. augusztus 10.

Olvasom a Sáskay Eulália szerepét. Nem tudom önt, édes Juliám, mint egy nevetséges komikus alakot képzelni. Hagyja ezt másoknak, maradjon szép és fiatal, amíg csak az idő engedi - de ön nem is lesz rút sohasem, ha még arcrózsái elvirulnának is, megmarad a báj, kellem és jóság kifejezése, mit a kor sem szokott eltüntetni.

Hogy fürödhetett a Latorcában? Többször fürödtem benne, de oly sebes folyásúnak tapasztaltam, fenekét oly egyenetlennek, hogy valóságos csodának tekintem, hogy az ár el nem sodorta. Ha előre tudom, az aggodalom megölt volna!

Mindig igen szerettem a testgyakorlatokat, az úszást, vívást, lovaglást, céllövést, táncot! Képes voltam az egész farsangon minden éjelt áttáncolni anélkül, hogy legkisebb fáradságot éreztem volna. Most meg nem foghatom, mikép találtam élvezetet a célnélküli ugrálásban.

A férfiak nevelését tekintve, sokban egyeznek nézeteink, de némelyekben eltérők. Én is úgy vélekedem, hogy a férfit már zsenge korában kell megedzeni, hogy ne legyen egy beteges, gyenge, szenvedni képtelen lény, aki a maga árnyékától is megijed. A spártai nevelésnek is nagy barátja vagyok, de némi módosítással. Helyeslem, hogy a testi erőt igyekeztek mindenek felett kifejteni és a hazaszeretetet beoltani, de nem helyeslem, hogy minden családi köteléket megszakítottak, az emberekből egy csordát alakítottak, melyből minden szentebb érzést, köteléket kiirtottak. Ott mindent az egészért, senki családjáért nem élhetett. Ha államférfi volnék, talán én is arra szavaznék, hogy a nyomoréknak született gyermekeket öljék meg, - de mégis meggondolva a dolgot, igen kegyetlennek találom, mert vajjon melyik anya vagy apa egyezne bele e szörnyű ítéletbe? De nem is használna, mert hány ember nyomorodik el már felnőtt korában és azért hasznos tagja marad az államnak! De amellett milyen tág tér nyílik a rossz anyák szívtelenségének? Temérdek visszaélésről olvastam, melyeket a kínaiak ezen jognál fogva elkövetnek.

Az én egészségem a hadjárat alatt erősödött csak igazán meg, a nélkülözések, a nyomorúság között. Az egész téli hadjáratot egy könnyű csurapéban és közhonvéd köpenyben tettem meg. Így aludtam éjeket át a szabadban, fagyos hóban, vagy jeges esőben. Megtörtént, hogy huszonnégy óráig lóról le nem szállottam, s akkor voltam a legegészségesebb. A koszt is igen nyomorúságos volt. Sokszor megtörtént, hogy félig főtt gulyáshússal kellett beérni, vagy épen mikor már neki készültünk az evésnek, kellett ott hagyni és az ellenség elől menekülni. Én ezért megszoktam, mikor már egy kissé főtt a hús, egy kevés levét kivenni a tányéromra egy nagy konccal és annak a velőjét elfogyasztani a levével. Csokoládét mindig hordtam magammal, ezt ettem azután utána egy táblát, ami csömörtől megőrzött és kellemes desszertül szolgált.

Augusztus 13. Ma van harmadik évfordulója a szerencsétlen napnak, midőn a haza sorsa romba dőlt. Hol lehetne oly kőkebel, melyre e nap emléke benyomást nem tenne? Rám még levele is súlyosbította e keserű érzelmeket.

Eredményre úgy sem számítottam, de azért fáj látni, hogy a csalódást mennyire szívére veszi. Azért kértem minden levelemben, hogy e lépéstől visszatartsam, én pedig határozottan fellépni ellene nem mertem, nehogy később szemrehányást tegyen, hogy talán ha kért volna, sikert arat.

Óh, ezen esetben boldogságom kétszeres lett volna, nemcsak éltem üdvét, de szabadságomat is a Te kezeidből fogadhatom!

Kimondhatlan fájdalmat okoz, hogy annyi kellemetlenséget, keserűséget kellett miattam szenvednie mily boldog lennék, ha azokat örömökké változtathatnám! De a sors, úgy látszik, csak azért ismertetett meg önnel, hogy életét keserítsem. Szerelme legnagyobb bizonyítékát adá e lépésével, azért mégis jobban örülnék, ha ettől megkímélte volna magát.

Majláth Tóni nem fog érettem semmit sem tenni, legjobb akarata mellett sem tehet, hisz mindig ellentétben van a kormánynyal. Pedig igen jó, nemes szívű ember, ki boldogságomért kész volna mindenre és bizonyos vagyok abban is, hogy nem feledte el a Lamberg meggyilkolásakor történt dolgokat sem, mikor jóformán az életét mentettem meg.

Augusztus 14. Atyjának már hat levelet írtam. Ő egyet mindjárt a másodikra. De azon levelében többet mond, mint mondhatna tízben. Amilyen érzésteljesek sorai, ép oly hidegnek látszik társalgása.

Megengedi, hogy véleményem nyilvánítsam róla? Édes, lelkem Juliám, ez nagy feladat, mert sokkal zárkozottabb, semhogy oly kevés találkozás után lelkébe és jellemébe mélyebben tekinteni lehetett volna. Egy közönséges embernél elég egy pár óra, hogy kiismerjük, de az övében lehetetlen.

Első megjelenése hideg, mindenkit távoltartó, honnét aztán érdem szerint engedi magát megközelíteni, de csak annyira, hogy soha azon határt átlépni ne engedje, amelyet kimért. Beszélni igen keveset szokott, azaz kevés szóval nagyon sokat mond. Beszédközben a szóló egész lelkét kiakarja ismerni. Milyen hidegnek látszik, mégis igen őszinte, meleg érzelmekre tartom képesnek és akit rokonszenvére érdemesít, aziránt félig nem érez. Nem tudom, mi által érdemeltem meg hajlamát, talán önért, édes, drága Juliám? Ő azon kevesek közé tartozik, kik előtt tisztelettel hajlok meg. Ha végig gondolom életemet, ha emlékemben átfutom a történelmet, - csupán egyetlen *egy* névvel találkozom, *egy* alakkal, mely előtt a legmélyebb tisztelettel hajlok meg, és ez: Krisztus. Talán nagyon is szabad gondolkozó vagyok, de *őt* kiemelem és végtelen magasságba helyezem. Az ő általa alapított vallás, ahogy *ő* alkotta, minden sallangtól menten, minden ferdeségtől, kétszínűségtől, alattomosságtól tisztán - mondható *isteni* vallásnak, mely üdvözítő és enmagát *Isten fiának.* Mert annyi bölcsességet, felvilágosodottságot, emberiséget, igazságosságot, önmegtagadást és lelkierőt, még soha senki, sem előtte, sem utána nem tanusított.

Belátta, hogy tanának hitelt, nyomatékot csak halála által adhat és ő meghalt nyugodtan. Elvei a legszebbek, melyek csak valaha léteztek: „szeresd felebarátodat, mint tennen magadat." Aki ezt megtartja, elérte az emberi tökéletességet.

Hiába forgatom a történelem lapjait, mindenütt önzést, számítást, kisszerűséget, ravaszságot találok, mindenütt csak gyarló emberekkel találkozom. S végre is nálad nyugszik meg édes Juliám, fáradt lelkem. Mit hiába keresek mindenfelé: nálad lelem fel. Sokszor gondolkoztam hibáid felett; én nem találok. S lehetetlen, hogy a szerelem vakítana el. Hibákat annyira elpalástolni lehetetlen. Te valóban oly jó, kedves, szép, nemeslelkű, tökéletes lény vagy, mint aminőnek én mindig képzeltelek, s aminő lenni soha meg nem szünendesz. Azért is oly kimondhatatlan a vágyam utánad, mert olyan lényt, aminő Te vagy, e földön többet nem találhatok fel.

Én mindig egész lelkemből fogom szeretni és mindent elkerülök, ami reá kellemetlenül hatna. Egy óhajtásom lesz: önt boldoggá tenni. Adja az ég, hogy valahára tényekkel bizonyítsam, mily forrón szeretem.

Józsija.

CXVIII.

Bártfa, 1852. aug. 13.

Drága Józsim! Csak tegnap vettem 2-áról írt sorait. Halmoson tíz napig hevertek, még jó, hogy el nem vesztek.

Mindig boldoggá tesznek levelei, de annyira, mint tegnap, még soha. Le nem írható boldogság ömlött el lelkemen. Annyi érzést, mély szerelmet még soha sem tartalmaztak sorai. Egészen felizgatódtam, arcom égett, szívem hevesen dobogott, szemeim szikráztak és annyira fel voltam indulva, hogy egy pohár vizet kellett innom, hogy lecsillapodjam.

Mivel hálláljak meg ennyi szerelmet, imádtatást? Te angyalnak, istennőnek képzelsz, szörnyen fogsz csalódni, ettől rettegek.

A Pongrácz távozását kimondhatlanul fájlalom; tudom, mennyit veszít általa, mintha én az én kedves Józámtól szakíttatnám el. Most már nincs senkije, akivel gondolatit, érzelmeit közölhetné, tehát kétszeres fogság.

Nekem a Hollósy távozása is rosszul esik, mert láttam, hogy ő mennyire szeret női dolgokkal foglalkozni és ezáltal önt felmenti, aki pedig épen nem szeret, sőt gyülöli a Katuska-szerepet és örül, ha felmentetik.

14. Pár percet szakíthatok a pakolástól, tehát írok. Szolyván, igaz, nagy magányban voltunk, de én ott sem unatkoztam.

Miért szereti jobban, ha férfiak közt vagyok, mint nők közt? Igaz, hogy magam is jobban szeretem az előbbit, mert a nők többsége igen műveletlen és unalmas, bár nekem sok nevelt, finom barátnőm van, akik nem tartoznak ide. A félműveltek a legkiállhatatlanabbak, telve önhittséggel, pretenzióval, affektálással.

A férfiak akkor kellemetlenek, ha szépek. Én még, önt kivéve, nem ismertem szép férfit, aki önhitt nem lett volna, és akinek arcán, mintha ez lett volna rányomva: „Nézz és bámulj!" - „Jöttem, láttam, győztem!"

Nálunkléte után „a szép fogoly"-nak nevezték. Engem ez bosszantott, és egész hidegen válaszolám: „Nem találom olyan szépnek." Vagy „semmi különöst sem találok rajta." Hiába volt minden igyekezetem, érzelmeimet elnyomni, - nem sikerült!

Ha Józa elhagy, érezni fogom a magány és elhagyottság minden kínjait. Ő valódi barátnőm, ki előtt szívem, lelkem feltárom.

Kassa, aug. 15.

E percben érkeztünk meg. Csak sietve írhatok nehány sort. Anyám elment Dossen doktorhoz, hogy közölje vele baját; ha haza jön, Ráthonyi Károlyt akarjuk meglátogatni. Holnap pedig utazunk. Annyira fáradt vagyok, hogy alig bírom a tollat. Az anyám kívánságára leszálltunk a kocsiról és egy meredek hegynek gyalog jöttünk, ahol eltévedtünk és két órát sétáltunk.

A lengyel nők is kisérnek bennünket idáig, hogy Magyarországot is megismerjék, főleg pedig, hogy tovább legyünk együtt, mert igen megszerettük egymást. Az idő szép s utunk idáig kellemes volt.

Józának használt a fürdő, sokkal jobban érzi magát. Kár, hogy tovább nem lehettünk Bártfán.

A lengyel nőtől igen nehezen váltunk meg. Alig-alig ismerek még egy másikat, akihez ilyen rövid ismeretség után annyira vonzódtam volna. De nem is lehetett másképp, mert nemcsak előkelő, finom, szép, nevelt, eszes, elegáns, hanem jó és nemeslelkű, hazáját hőn szerető lélek, kinek imakönyvébe e két szó van írva: Isten, haza.

Kért, hogy látogassam meg, amit ugyancsak feltételesen igértem. Azután egymás nyakába borulva, könnyek közt váltunk meg.

De végeznem kell, Isten vele, drága Józsim, az ég áldja! Szerető

Juliája.

CXIX.

Arad, 1852. aug. 18.

Egész nap az ágyúzás háborgatott. Már reggel négy órakor legjobb álmomból zavart fel. S mily boldogító álmom volt! Épen önt láttam oly édesen felém mosolyogni, ahogy csak angyalok tudnak. De az ágyúzás elriasztotta. Nem is tudok ma írni.

21. A napok mind egyformák. Egyik úgy folyik le, mint a másik, ugyanazon emberekkel találkozunk, semmi változás, ugyanazon unalom, semmittevés.

Hadd pusztuljon ki belőlünk a tettvágy, az energia, a lélek tevékenysége! Eddig, míg többen voltunk, mégis csak volt egy-egy eszménk, ami elfoglalt és kivitelén dolgoztunk, most már beleuntunk mindenbe, semmihez sincs kedvünk.

Nagyon örülnék, ha már egyszer hazamennének, nem nyugtalankodnám annyit. Igy mindig félek valami bajtól. Akkor mégis nyugodtabb leszek. És engedje remélnem, hogy több időt fog nekem szentelni, mint most, mert mivel én kizárólag mindig önnel foglalkozom és önre gondolok, szeretném, ha az ön gondolatainak is kizárólagos tárgya én lennék. Látja, édes lelkem, Juliám, milyen rossz tulajdonaim vannak, milyen módfelett önző, a legnagyobb mértékben önző vagyok!

Ne higyjen, édes angyalom, senkinek, nem fog értem senki semmit tenni, és ki fogom szenvedni az öt és fél évet. Még Grünne sem fog tenni.

Szívemből örvendek, hogy Józa jól érzi magát, nem is hittem én baját veszélyesnek, mert akit a szerelem tesz beteggé, csakis a szerelem gyógyítja meg, ez többet ér a világ minden doktoránál és patikájánál.

Irjon, édes, angyali Juliám, mentől gyakrabban, nem tudom kifejezni, milyen gyönyört nyujtanak sorai, úgy epedek utánuk, mint a pusztában utazó a forrás után, mely ereibe új életet önt s lelkének ruganyosságát visszaadja. Arra nem merem kérni, hogy többet írjon, mert tudom, mennyire árt a késői lefekvés az egész szervezetének. Inkább arra kérem, tegyen több mozgást, ez erősítené, edzené, erre lenne nagy szüksége.

Sietve közeledik a tél, a falevelek már hervadtan hullnak le, az én reményeim is így hullanak. Mikor kelek már új életre, mikor szoríthatom örökre szerelemtől lángoló keblemre? Legyen őrangyala forrón imádó

Józsijának.

CXX.

Halmos, 1852. aug. 28.

Már rég nem írhattam. De ne rója fel hibának, mit szívem annyira óhajtott tenni, de a körülmények nem engedtek. Tegnap este érkeztünk meg, valamint atyám is egy vendéggel, kit egész nap mulattatni kellett. Ebédre Erzsi is kijött, szintén egy vendéget hozva magával, így tehát annyira el voltunk foglalva, a gazdasszonykodást ide nem számítva, hogy azt sem tudtam, hol áll a fejem. Csak most, este, lophatok egy pár percet, miután ma hatodik napja, hogy utolsó levelemet elküldtem.

Legalább is utóélményeinket fogom elmondani. Kassán meglátogattuk a foglyokat. Reménylik, hogy rövid időn kiszabadulnak és igen vidám hangulatban találtuk őket. Egy Luzsénszky bárónőt is meglátogattunk, ki híres honleány és igen sok jót tesz a foglyokkal. Szegény! Mennyit szenved! Vizi betegségben van és nem járhat, nem ülhet, hanem párnák közé felpócolva, keservesen fekszik, angyali türelemmel szenvedve, szörnyű sorsát. Azt mondják e nő élete csak jótettekből áll. Szemében egy tekintet tükröződik, mely elárulja lelki szenvedését. Én meg vagyok győződve, hogy soha sem volt boldog, az arcán egy vonás csalódásról regél.

Egy másik Luzsénszky báróné is volt ott, kinek férje el van zárva. Anyám elmondta nekik, hogy jegyesek vagyunk. Luzsénszky báróné erre felszólalt, hogy ismeri a rokonait, hogy azok mennyire szeretik, különösen Fánni. Hogy milyen sokat tettek érte, hogy kiszabadítsák, és ön milyen derék, kitünő ember. Ki sem mondhatom, mennyire örültem ezen nyilatkozatnak, mennyire boldog voltam, nem mintha ezt nekem másoktól kellene hallanom, mert én ezt már rég tudom, de mivel annyira boldogít dicsérni hallani, akit szeretünk.

A főispánnal is találkoztunk, ki azt mondta: A folyamodványokat kikerestette és átadja Grünnének; a neveinket is feljegyezte.

Hogy mondhatja, hogy ön az oka boldogtalanságomnak? Azt hiszi, nem boldogít szerelme? Vagy ha fájdalmas perceim vannak, nem a Te szerelmed emléke vigasztal? És nem küldök egy hálafohászt a mindenség Urához szerelmedért?

Te nem tudod, mennyire boldogít szerelmed, nem válnék el tőled a föld minden kincséért, és nem cserélnélek el a világ legszebb, legtudósabb, leggazdagabb és legmagasabb rangú férfiáért.

Lelkemből meríti azon állítást, hogy egy benső viszony milyen nagy befolyással van az egyénekre. Érzem, hogy jobb vagyok, mióta megismertelek, sokkal szelidebb, türelmesebb. De Te, nem változtál, hiszen már nem lehetsz jobb. Te becsületes, szilárd, tiszta jellemű, mély érzésű, gyöngéd, finom lelkű vagy. Áldom az Istent, hogy feltaláltalak.

Lelkünk egygyé forrott, azt el nem választhatja csak a halál. Isten veled, egyetlenem, boldog álmokat, míg a boldog valóra ébredünk.

Julia.

CXXI.

Arad, 1852. aug. 19.

Nem említi, kedves, édes Juliám, ha tettek-e lépéseket R. K. Aradra hozatala végett? Kassán nem maradhat, legfeljebb Munkácsra mehetne, de hogy milyen nagy a különbség a bánásmódban az ittenihez hasonlítva, úgy hiszem, nem kell magyarázni. Nem önzésből mondom, bár én is kimondhatlan boldog lennék, mert akkor remélhetném, hogy kedves nénjével eljönne engem meglátogatni.

Mily kimondhatlan boldog lennék! Nem akarok azon édes órákra gondolni, melyekben az élet boldogságát megismertem, csak el tudnám azokat feledni! Az ismeretlen boldogság nem nyugtalanítana annyira! Pedig egész eddigi éltem boldogságát azon nehány órában foglalom össze. Nélkülök nem volna életemben nyugpont, melyen fáradt lelkem megpihenhetne. Nem mondhatom, hogy most jobban szeretném, első pillanattól éreztem, hogy nélküle nem élhetek, szívem lángjának, vagy szerelmedben kell enyhülést találnia, vagy megsemmisülni. Ha éltem veszélyeztetésével kellett volna érted megvívni, örömmel rohantam volna a biztos halálba. Mióta láttalak, érzelmeim nem lettek nagyobbak, de azóta lángolóbbak. S míg azelőtt a türelem minden szenvedést legyőzött, most már létem kiállhatatlanná vált.

A türelem, mely páncélként övezett, rongyokban szakadozott le rólam s minden tőrszúrásnak védtelenül kell ellent állnom. Hogy birkózzam meg önsorsommal? De öntől veszek példát, ki nagy lélekkel száll szembe minden szenvedéssel, nem szabad kétségbe esnem, midőn ily mennyei példát látok. Mint egy oltár előtt, úgy borulok le előtte. Az ég legszebb, legjobb

angyala által csak boldogságot nyerhetek. Szívemet érzem e gondolatnál erősödni s bármennyit kellene szenvednem, várnom, nem teszem magam kislelkűségem által szerelmére érdemetlenné. Pillanatokra ellankaszt ugyan utánad a vágy és sorsom ellen kikelek, dühöngök, - de jön a nyugodt megfontolás és az helyreállítja lelkem egyensúlyát.

Nagyon örülök, hogy akad még valaki, aki rólam jót mondani szíveskedik és annál hálásabb vagyok iránta, hogy ezzel önnek örömet szerzett.

Fájdalomtelt szívvel olvastam sorait, amelyekből meggyőződtem, hogy minden érdekemben tett fáradozása hiábavaló volt. Most meggyőződött, hogy nincs irgalom számomra és ki kell tölteni az öt és félévet.

Keserűség bennem minden érzés!

Ember emberben még annyira nem bízott, mint én Te benned. Tudom, amit mondasz, igérsz, azt megtartod, azért vakon hiszem azt is, hogy senkit sem csókoltál még és nem is fogsz. Mert nem tagadom, nagyon fájna az ellenkező.

Nem kétkedem, hogy más is tud szeretni, de hogy nálam mélyebben tudna, ezt nem hihetem. Minden gondolatom, vágyam tied, nincs szívemnek egy dobbanása, agyamnak egy gondolata, mely nem éretted történik.

Azon két nap, mit együtt töltöttünk, fogalmat ad azon isteni boldogságról, mit körödben feltalálok. E percek soha emlékemből el nem enyészhetnek s éltem fénycsillagát képezendik. Ki nem mondhatom, mennyire boldogított tartózkodásnélküli közeledése. Vagy talán bűn szeretni, nem vagyunk mind a ketten szabadok? Vagy csak a pap előtt vallhatjuk azt meg? - Így imádlak, ha látom, hogy szent bizalommal közelítesz felém, Te, az én szentségem.

Török ismerni fogja Murányit, szívesen üdvözli, ő a legszerencsétlenebb ember, akit ismerek. Minden vagyonát elkobozták, pedig nagy része a feleségeé volt.

Most semmije sincs, családja fenntartását sógorának köszöni. Lehet ilyen ember vídám, vagy élhet-e gondtalanul? Én kimondhatatlanul sajnálom.

Mindig jönnek több kellemetlenségek, sohasem tudjuk egy nap, mit hoz a másik. Most is rendelet jött, hogy átolvasatlan leveleket ne merjenek a várból kiküldeni vagy az illetőknek átadni, mert nyomára jöttek egy titkos levelezésnek emisszáriusok és foglyok közt és ezért igen dühösek, rá is írják minden levélre a Vidi szót, de azért belé sem néznek, na, a mieink erről biztosak lehetnek, mert ugyan ki más, mint mi ketten, birna annyi türelemmel, hogy végig olvassa? Ugy-e, drágám?

Bizony igaz, hogy Hollósynak pechje van a nőkkel szemben, már Isten tudja, hány kosarat cipel. Leona tehát a Molnár Pista menyasszonya. Pista alattam szolgált, mint jóravaló vitéz katonát ismerem.

Én úgy emlékszem, Rákóczi a trencséni fürdő hársai alatt esküdött össze az osztrákok ellen, de lehet, hogy tévedek.

10 óra elmult, megtartom igéretemet, bár nem veszem észre, hogy szemeimnek ártana az esteli írás. De azért szót fogadok, pedig oly nehezemre esik mindig a válás öntől, édes, szeretett Juliám, hogyha rajtam állana, képes volnék egész éjjel is írni. Csókolom őméltósága kezeit és önt ezerszer ölelve, vagyok a sírig hű

Józsija.

CXXII.

Halmos, 1852. szeptember 1.

Csalódik ön, édes Józsim, ha azt hiszi, hogy Ráthonyi Károly nagybátyámat Aradra fogják vinni, Doszlerngener mondta ugyan, de a családja mindent elkövet, hogy Munkácsra vigyék, mert ez közelebb van és gyakran érintkezhetnek vele. Azért, sajnos, mi nem várhatunk semmit e tekintetben; tudom én, hogy a sors mindent elkövet üldözésünkre, azért ne is reméljen semmit, ami boldoggá tenné.

De hátha még többet fog szenvedni, ha találkozunk. Azt írja, mennyivel többet szenved, mióta látott és nem tudja előbbi nyugalmát feltalálni, hogy a szerelem emészti. Talán jobb is volna, ha nem találkoznánk, míg ki nem szabadul. Kár volt annyira menni, mert igaza van azon költőnek, ki azt mondja: „Wollt Ihr die Liebe meiden, so meidet den ersten Kuss, diese feuchte furchtbare Gluth, welcher die Liebe plötzlich so tiefe Wurzel im Herzen schlägt, dass beim Aufreissen das Leben verbluten muss."

Mult éjjel rólad álmodtam, oly szeretetteljes, benső, forró valál, kebledhez szorítottál - midőn felébredek, minden eltűnt, csak a szomorú való maradt. Majd minden éjjel rólad álmodom, ha nem írom is meg, hisz annyit gondolkozom rólad, arcképedet pedig keblemhez szorítva alszom el.

Óh, de mit mondasz, hogy lassan elhalsz? Az nem lehet, az képzelődés. Ha Te elhalsz, én is utánad halok. De az Isten nem bűntethet ilyen kegyetlenül.

Végeznem kell, késő van. Jó éjt, édes lelkem.

Julia.

CXXIII.

Arad, 1852. augusztus 31.

A sors végzetei emberi észszel fel nem foghatók. Mennyit vesztettem, azt gondoltam, hogy éltem nyugalma örökre oda van és a boldogság soha többé nem fog rám mosolyogni. S most látom, hogy a legnagyobb kincs birtokában vagyok. Ha mindent vesztettem volna, mit egy egész nemzedék vesztett, ha minden szenvedés az én vállaimra nehezülne is, mit egy országnak viselnie kell: mi volna ez azon jutalomhoz képest, mit a Te szerelmedben birok?! Ha választanom kellene egy századig tartó élet s szerelmed csak rövid ideig tartó birása közt, pillanatig sem haboznék. Mit ér egy hosszú boldogság nélküli élet, ha az ég azon kegyelmére méltatott, hogy Téged megismervén, szeresselek s szerelmem viszonoztasson. Úgy hiszem, élni sem tudnék, ha szerelmed elveszteném.

Leveleit én sem szeretem tanuk előtt olvasni, mert érzelmeim, gondolataim arcomon tükröződnek. Mindent, ami önre tartozik, szeretném átláthatlan homályba burkolni, hogy minden profán szemek előtt mentve lenne. Reményeimről, testvéreimet kivéve, még senkinek sem beszéltem, még P.-nak sem, de ő azonnal kitalálta, sőt itt mindenki. De azért én nyiltan senkinek be nem vallom, mert ezt legszentebb kötelességemnek tartom. Tudom, hogy elhatározása rendületlen, mint a szikla, de azért a világ előtt tökéletesen szabadnak kivánom tudni, mindaddig, míg világi kapcsok nem kötik hozzám. Lelkiismeretem nem engedi, hogy meggondolatlanul csatoljam magamhoz addig, míg tökéletesen ura nem leszek elhatározásaimnak.

Sorsom felett ön egészen önkénye szerint rendelkezik, azért mindenkivel nyiltan beszélhet és bizalmasai iránt én is őszinte leendek.

Szept. 1. Nyári palotámat aligha megtarthatom, attól félek, hogy megfűthetetlen lesz. Mindenfelől ki van téve nagyon a légvonatnak. Nagyon sajnálom itt hagyni e kellemes lakást, melyet egyedül birtam és amely oly boldogító órákra emlékeztetett. Aztán meg nem szeretek társsal lakni, még a legjobb baráttal sem, mert ez igen terhes. A folytonos figyelem és gyöngédség végre fárasztó lesz. Szobám már van a zárdában, Galvani hívott meg magához, de ameddig csak lehet, itt maradok.

Hollósytól nehezen váltam meg, mert sorsunk eggyé látszott forrasztva lenni. Ő benne sok nőies tulajdon van, ami kissé nevetségessé teszi, de alapjában jó fiú és én szeretem.

2. Igen gyakran visszaemlékszem a Halmoson töltött élvezetes napra, akkor nem igérhettem meg az eljövetelt, mert az nyilt szerelmi vallomás lett volna, de magamban éreztem, hogy első utam arra felé lesz.

Nem tudom, ha mint más nejét ismerem meg, mit tettem volna? De most, ha rágondolok, önt a más karjaiban gondolni!! Ezt nem lennék képes eltűrni. Kimondhatatlan szomorúságot érzek, valahányszor eszembe jut, leszek-e képes egész életemben érte kárpótolni?

9. Minden nap több órát töltök a kertben, nem hogy kerti munkával foglalkozzam, hanem, hogy azon helyeket felkeressem, hol éltem legboldogabb óráit átéltem. Legtöbbet időzöm az üvegházban, a forró nap dacára, de mi a nap heve azon lánghoz képest, mely keblemben dúl?

Első találkozásunkkor szemeim csak azért nyíltak meg egy pillanatra, hogy veszteségemet annál mélyebben érezzem.

Ön igyekszik erőt önteni lelkembe, s évekig tartó várakozásra késznek nyilatkozik, midőn én már hónapokig várni is elvesztettem türelmemet. Ne mondja, hogy nem ismerem, hogy túlbecsülöm, tökéletesnek képzelem. Lehet-e nagyobb áldozat, mint amit ön hoz érettem és nem kell-e szégyellenem magamat panaszaimért? De jövőre nyugodt leszek, azaz mindent el fogok követni, hogy annak látszassam, s szerelmére méltó legyek.

Lassan, lassan mind elmennek, kiket barátimnak tekintek és egyedül maradok, akkor leszek csak még elhagyatva! Murányi is szabad lesz egy év alatt; örülök szerencséjén, de sajnálom magamat, hogy megint egy jó baráttól és igaz embertől kell válnom. Akkor csak Ghyczy marad, aki még oly fiatal, hogy majdnem gyermek volt, mikor elitélték. Akkor jött a gárdához, talán meg sem gondolta, mit tesz, csak jött velünk és azért mégis annyira itéltetett, mint a többiek, csak én voltam kivétel.

Három éve mult, hogy az egyiptomi mumiák életét prakszisból tanulmányozom s a különbség közöttünk csak az, hogy azon szerencsések mindig egy állapotban vannak és szenvedést nem ismernek. Három év az ember életének már nagy része s ily hosszú időt, annyi meghiusult remény között tölteni, lehetetlen közönyös lélekkel. Azt tapasztalom, hogy társaim minden más iránt eltompultak, csak egy óhajtás hevíti keblüket, az, hogy mikor nyujtja feléjük karját a szabadság? Mindenütt az unalom megtestesült képeivel találkozom. Csoda még, hogy a lélek ruganyosságát el nem veszíti! Egy férfi nem fog soha panaszkodni, nem panaszkodhat, de annál mélyebben érzi, mennyit kell tűrnie. Ha egy szent célt tűzünk ki magunknak, azért a halállal szembeszállni nem nehéz, de hidegen, tétlenül maradni: emberfeletti.

Míg nem láttalak, könnyű volt, mióta láttalak, szeretlek. Ki ne szeretné legszebb gondolatát?! S nálad szebbet gondolni nem lehet.

Most Byront olvasom másodszor és kimondhatlan gyönyörűséget okoz. Abydos araját, Sárát már elolvastam. Azután Schulze elbájolt rózsáját.

A női írókat kevéssé ismerem, de nem is szeretem. Bocsásson meg, de igen érzelgősöknek találom. Ön, édes Juliám, kitünő helyet vívott volna ki magának e pályán, de hálát adok Istennek, hogy nem tette. A siker azonban a legnagyobb tehetség mellett is kétséges.

Murányi nejétől Klopodiáról levelet kapott, hogy Mol. Pis. 10-e helyett már 1-én oda érkezett. Az első hatás igen kedvező volt. Csinos, kellemes, eszes férfinek írja le, pedig M.-né igen szigorú szokott lenni itéleteiben.

De most végeznem kell, hogy igéretem szerint, korán reggel feladjam levelemet. Köszöntse kedveseit nevemben, önnek, édes drágám, a világ boldogságát és azon felül legforróbb szerelmemet küldi

Józsija.

CXXIV.

Arad, 1852. augusztus 28.

Több egy heténél, hogy semmi hír róla. Mi történhetett, talán csak nincs baj? Most sokkal ritkábban veszem sorait, mint ezelőtt, pedig mindig jobban, jobban érzem, hogy nélkülök nem élhetek. Hála Istennek, hogy már egyszer haza mennek és rendesebben kapom tudósításait, nem kell a bizonytalanság miatt annyit szenvednem.

Egész nap nem találom helyemet, bolyongok, mint egy tébolyodott s nem tudom nyugalmamat fellelni. Éjjel számtalanszor felijedek álmomból, mindent összevissza képzelve, s többé nem tudok elaludni. Ilyenkor aztán felkelek, a szabadba menekülök, hogy az izgató képektől szabaduljak. De itt is mindenütt kalickám rácsait látom és szörnyű sorsom jut eszembe. Oh, bezzeg tudnám én mit csináljak! Ha szabad lennék! Hollósy már alig tizennégy napja, hogy távozott és már elégedetlen, már zavarban van, az unalom, elégedetlenség gyötri. Csakugyan igaz a T.-né tudósítása, H. kosarat kapott. Leona igen szerelmes Pistába, aki egy igen kellemes, eszes fiatal ember, én igen szeretem. Nem lehet azonban félni, hogy összekapnak, mert bár Pistában vér van és nem ijed meg a maga árnyékától, de H., ha látja, hogy elkésett, bölcsen összevonja vitorláit, van még más partie is szép Magyarországon.

T.-néről idáig soha sem szólott, csodálkozom, mert tudja, hogy mennyire érdekel mindenki, aki hozzá tartozik. Talán rokona? Én csak Murányi által hallottam említeni, ki megkért, hogy üdvözletét adjam át a T.-ék számára.

Ma vettem sorait, nem tudom, miért késtek oly soká? Csunya tőlem, hogy örülök hazamenetelének, de önzésemet nem tudom legyőzni és nyugtalanul vártam, hogy levelezésünket ismét rendesen megkezdhessük. Ne nehezteljen, imádott, drága Juliám, hogy még élvezeteire is irigy vagyok és megrövidítésöket óhajtom. Tőled elhagyatva, ez nem élet, csak tengődés, mintha a növénynek gyökerét metszették volna el. Már előre kimondhatatlanul örülök rendes levelezésünknek, ez képezi egyetlen élvezetemet. A képzelet országa határtalan, s nekem kimondhatlan boldogság, mert ide képzellek élve, magam mellé.

Soraid betöltik lelkemet egészen, mélyen érző szavai szerelmének tanui, s nem tudom eléggé csodálni, bámulni ritka elmetehetségét, mely minden sorából tündöklik. Levelei, ha nem ismerném is, vagy egészen közönyös egyéntől származnának, azok olvasása a legnagyobb

élvezetet szereznék. Miután pedig majd minden sora reám vonatkozik, nincs a világon az a kincs, amiért odaengedném. Levelei olyan életszükségeim, hogy ha már a sors távol tart egymástól, nem tudom, mit tennék, ha még ezektől is megfosztatnám.

Elhagyottságomban legnagyobb vigaszom arcképe. Vannak pillanatok, midőn annyira elmélyedek gyönyörű vonásai nézésében, hogy élve látni képzelem. Igen élénk fantázia kell ugyan ahhoz, hogy ezen kis kép helyett élő alakod képzelem látni, de hisz a szerelem mindenható!

Minden találkozásunk életszakot képez életemben. Soha sem feledem, mikor először láttam, milyen elragadó volt egyszerű öltözetében. Most is előttem áll, gyönyörű haját feje körül koszorúban tűzve, melyet csodáltam a rendkivüli mennyisége miatt. Bár előre sajnáltam a gyönyörű haj megcsonkítását, mely feje körül valódi glóriát képezett, de azért rövidítését tanácsoltam. Akkor azt hittem, csinosabb öltözék már nem létezik a sötét barnánál, később pedig, mikor a honvédatillához hasonló piros zsinórosban láttam, ez tetszett kimondhatatlanul és nem győztem izlését bámulni. Végre láttam, hogy a kivágott nyári ruhák bájait még jobban kiemelik. S úgy tapasztaltam, hogy minden módon, minden öltözetben elragad, de mégis mindig úgy tetszik legjobban, ahogy épen látom.

Ne mondja, hogy nem érdem toilettjei egyszerűsége, azért érdem, mert természetével, jellemével van a legnagyobb összhangban. Nem volna ön, ha veleszületett szépségét természetellenes piperével és pompával akarná tetézni. De hisz ön mindenben, így az izlésben is ideálom.

Ne haragudjék, hogy három hétig nem vette soraimat, én minden héten postára tettem levelemet, de nem tudtam, hogy Munkácson rendelést tett, hogy utána küldjék.

Ne gondolja, imádott Juliám, hogy feláldozása nagyságát nem fogom fel, leborulva köszönöm szerelme e legnagyobb jelét. De fáj, hogy a sok fáradság, nyugtalanság, aggodalom hiába történt. Kérem, esedezem, ne tegyen többé egy lépést sem, bízzék kedves atyjában, ő bizonynyal megtesz minden lehetőt.

A dohányzás lemondásáért nagy árt követelek, ami bőségesen kárpótoland, tehát nem leszek vesztes.

Pongrácz mindig elragadtatással beszél önről, mostani levelében is a jövőről álmodozik, ha majd mind a ketten boldog férjek leszünk.

Tehát mégis talált Bártfán kellemes társaságot.

Igen örülök ennek, bár nem vagyok barátja a lengyel nőknek. Igaz, mindenütt vannak kivételek, bár azok igen ritkák. A forradalom alatt volt elég alkalmam meggyőződni, mennyi szájhős van közöttük.

Kedveseit biztosítsa tiszteletemről, csókolom a kezeit ezerszer. A sírig szerető

Józsija.

CXXV.

Halmos, 1852. szeptember 3.

Hogy mondhatja, édes Józsim, hogy nem kizárólagos tárgya gondolatimnak? Hogy nélküle jól találhatnám magamat?

Nem szép, hogy mindig kétkedik bennem. A körülmények kényszerítenek rá, hogy társaságban éljek, azért vagyok önnél szánandóbb.

Józa egészen jól érzi magát. Anyám Kassán ő végett is értekezett orvossal.

Rám a fürdő nem volt hatással, épen olyan ideges vagyok mint voltam, de azért még sem vagyok annyira gyenge, mint ön gondolja, ezt láttam Kassán, midőn két és fél órát gyalogoltam.

Az idén még nem is láttam gyümölcsöt, pedig annyira szeretem, mint ön. Kertünk az idén csak osztja a gyümölcsöt; mily kár, hogy nem lehet itt! Na de majd gondoskodom róla, hogy része legyen benne.

Ha társaságban vagyok, sokszor elrestellem magamat, mert egy szót sem hallok abból, amit beszélnek, azt sem tudom, hol vagyok és egy pár percig rendezni kell gondolatimat, míg felelni képes vagyok. Anyám meg Józa pedig igen haragusznak rám, mert három-négyszer kell mindent kérdezniök, míg választ kapnak, mert nem hallom.

Hát még mikor magam vagyok, gondolataimba mélyedve? Lassan-lassan kibontakozol azon fátyolból, melybe burkolva vagy, és előttem állasz, látlak lelki szemeimmel amilyen vagy, beszélek veled és boldog vagyok.

Délután mind elmentek a hegyre, csak ketten maradtunk Józával. Én írni akartam sokat, dehát „Ember tervez", - jött Török és Jani, később mások. T. beszélte, hogy Füreden Leona volt a fürdőkirálynő és hogy eljegyzése M. Pistával bizonyos.

De későn van, végzem. Jó éjt drágám, írjon, írjon! hogy boldoggá tegye

Juliát.

CXXVI.

Halmos, 1852. szeptember 4.

Édes, kedves Józsim. Egész nap kimondhatlan boldognak éreztem magamat, mert mult hó 16-áról írt levelét vettem. Szerelme oly boldoggá tesz, hogy ahhoz fogható nincs és oly erős gyökeret vert szívemben, hogy azt kitépni életkérdés. Soraid oly meleg érzelmet tanusítanak, oly boldogítók, hogy egész nap úgy érzem magamat, mintha nem a földön lennék, emberek között, hanem angyalok közt az égi szferákban. Oh Józsim, édes Józsim, szeress mindig így és én a föld legboldogabb teremtménye leszek. De ép ezért félek annyira a jövőtől, mert itt állandó boldogság nem létezik, nem létezhet, mert ez túlsok lenne e gyarló életre és akkor senki sem vágyna a mennyországba. Mikor ilyen boldog vagyok, mindig remegek a holnaptól, ki tudja, mit hoz, talán valami kétségbeejtőt? Oh, hogy soha sem üríthetjük poharunkat, hogy a fenekén ürömízt ne találnánk.

Miért tevém rosszul, hogy Euláliát játszám? Ennek főoka az, hogy senki sem akarta, tehát kénytelen voltam, de ha akadt volna is, én akkor is eljátszottam volna művészi ambicióból, mert épen az a művészet, ha az ember a jellemével ellentétes szerepeket tud eljátszani. Azután, ha ön ott lett volna, bizonnyal nem játszom, mert ön előtt csak fiatal, kedves akarok lenni. De ezen publikum előtt csak a művészetre fektettem a fősúlyt és ezt elértem, mert oly tetszést, lelkesedést és tapsot arattam, hogy ha a Nemzeti szinház tagja lettem volna, is beérhettem volna. Nem győztem a sok dicséretet hallgatni, mindenki el volt ragadtatva az ügyességem, de az önfeláldozásomért is. Ez utóbbi nem került nekem semmibe, hiszen ön nem látott! Hogy sikerrel eljátsszam szerepemet, a házunknál lévő Tilda kisasszonyt hetekig tanulmányoztam, nevetségesen kacér, negyven évéhez méltó naiv ártatlanságát, szégyenlősségét, pipiske járását, rikácsoló hangját, minden mozdulatát, hercig nevetését, hozzá illő öltözetét és

frizuráját, feltünő tarka, világos színű ruhát, cifra szalagos, csipkés díszszel bodorított hajjal és rózsákkal, ezer ránccal, fogaimat medvecukorral beragasztva, higyje el, olyan óriási sikert arattam, hogy Rachel kisasszony sem különbet. Mondtam is a szüleimnek, hogy fővágyam lenne szinésznő lenni, de ők hallani sem akarnak erről.

A táncra nézve nem vagyok önnel egy véleményen. Nekem nem elég a francia, nekem csárdás kell. Ön talán még nem is látott szép csárdást táncolni. Bár látná a mi Józánkat Ujhelyi Kálmánnal, akkor látna igazi csárdást, mily szép, mily elragadó. A nő hogy csalogatja a férfit szende kacérsággal, szabadon lépkedve, nem kimért, betanult táncmesterlépésekkel, hanem ahogy a magyar vér lejteni kényszerít, bájjal, kellemmel, egy kis negéddel, könnyedén és mikor a táncos már éppen át akarja karolni, akkor hirtelen egy perdüléssel kisiklik és messze repül, hogy ujrakezdje pajkos, csábító játékát. Midőn a nemzeti hangokat hallom, lelkemet átjárják, nem is tudom, minő lépéseket teszek, úgy megy, mint ahogy szívem sugallja s oly mámort érzek, mintha champagneit ittam volna. Nagyon búsulok azon, hogy ha megöregszem, nem táncolhatok többé.

Szeptember 5., este 9 óra. Előérzetem nem csalt. Tegnap oly boldog voltam és ma - ma egy szörnyű katasztrófa történt, mely talán örökre, de mindenesetre hosszú időre foszt meg minden örömemtől. De hallja a történteket.

Ma délelőtt ide jött R. Lajos, L. Gábor jó barátja, de nekünk is jó rokonunk, különösen Józának hűséges atyai barátja, ki őt imádja és azt mondá, fontos beszédje van vele. Józa mindjárt rosszat gyanított, mert megérkezésünk óta Gábor még nem volt itt, tehát ez igen nyugtalanította. Józa azt válaszolta, hogy meghallgatja és kéri, jöjjön be a nappali szobánkba és ott mondja el anyám előtt és előttem, mert mielőttünk nincs titka. Bementünk tehát oda négyen, anyám bezárta az ajtót, hogy senki ne háborgasson bennünket és miután mindnyájan helyet foglaltunk, kérte Lajos bácsit, hogy mondja el, amit akar.

Én Józára néztem, aki sápadt volt, mint a halál és remegett, féltem, hogy elájul. Végre Lajos bácsi beszélni kezdett.

„Kedves húgom, mondá a Józa kezét megfogva, tudja, hogy mindig igen szerettem, talán ha leányom volna sem szerethetném jobban, éppen azért sorsát szívemen viselem és boldogságát kivánom. Bocsásson meg azért nekem, ha olyat fogok mondani, ami gyöngéd szivének igen keserű lesz, talán olyan fájdalmas, mint egy tőrdöfés, - de nem hallgathatok, lelkiismeretem nem engedi, hogy elnézzem, miként egy ember, ki nem méltó szerelmére, abból játékot űz és egy más nő szerelmi viszonyának áldozza fel. L. Gábor önt nem szereti, csak ambicióból, hogy a családba jusson, kivánja e frigyet, de már évek óta viszonyt folytat egy férjes nővel, akitől nem képes szabadulni, de nem is akar és akivel bizonnyal azután is folytatná, ha netalán Józa húgommal egybekelne. Ezt akartam megmondani, mert nézetem szerint jobb még most szétválni, mint egy olyan emberrel házasságra lépni, aki nem képes igaz szerelemre. És hogy ez igaz, arról becsületszavammal kezeskedem, mert mindezt saját szájából hallottam. - Bocsásson meg, kedves húgom, ha fájdalmat okoztam, én reménylem, hogy a seb, melyet ütöttem, be fog hegedni, hisz még oly fiatal és egy hozzá méltóbbal még boldog lesz.”

Józára tekintettem. Alig volt benne élet. Lehúzta az ujjáról a jegygyűrűt és szó nélkül oda nyujtotta R. Lajosnak, - aztán lehunyta a szemeit és ájultan hanyatlott le, de R. L. hirtelen felfogta és lefektette.

Soká nem tudtuk magához téríteni, végre kinyitotta szemeit, de nem szólott. Levetkőztettem, lefektettem, mindent hagyott magával tenni. Aztán hideg lett egész teste, mint a jég. Orvosért küldtünk, kinek azt mondtuk, hogy levelet kapott, amely igen fájdalmasan hatott rá. Csillapító szereket és kevés morfint rendelt neki. Lassankint felmelegedett és a morfintól elaludt. Egész

nap egy szót sem szólt, nem panaszkodott, borzasztó volt nézni e hallgatag nyugalmat, kétségbeesést. Anyánk be-bejött megnézni, mit csinál és azt mondta összetett kezekkel: Hál' Istennek! Én itt ülök ágya mellett, lesem minden lélekzetét; egy párszor inni kért, de reggel óta nem volt eledel a szájában. Nem merek lefeküdni, itt a karosszéken próbálok kissé szunnyadni. Jó éjt!

Szeptember 6. Keveset aludtam, Józa még kevesebbet. Éjfélig nyugodt volt, akkor elkezdett hánykolódni, forró lett és teste magas hőfokra emelkedett. Korán mindjárt orvosért küldtem, ki eljött, megnézte, üterét megtapintá és azt mondta, hogy rendkívül nagy láza van, aligha nem fejlődik ki idegláz. Fejét jéggel kell borogatni és gyomrára is hidegvizes ruhát tenni. Orvosságot is rendelt. Egész nap mellette vagyok, nem írhatok. - Isten vele!

Julia.

CXXVII.

Arad, 1852. szeptember 10.

Kedves, szeretett Juliám! Mély testvéri szeretettől áthatott sorait vettem és legforróbb hasonérzéssel olvastam. Szegény Józa, mennyire sajnálom, mennyire részt veszek szenvedéseiben! Ha saját nővérem volna, sem fájlalnám jobban az eseményeket, melyek szegény szenvedő angyal felett összetornyosultak.

Oh, bár mellette lehetnék én is, ápolhatnám, tehetnék érte bármit, mily boldog lennék! Megoszthatni fáradalmait, gondjait s bőven jutalmazna az első mosoly, mely ajkain kél!

De mit tehetek egyebet, mint távolról epedve tekinteni feléjük és talán még nagyobb veszélyért remegni, mint aminő van és képzelni a legborzasztóbb eseményeket! Kérem, drága Juliám, tudósítson mentől gyakrabban. Nem kívánom, hogy oldalokat írjon, csak egy sorban adja tudtomra az eseményeket.

Tudom, hogy el van foglalva kedves betegével, hogy lesi szavát, lélekzetét - tegye is; - hisz' az is boldogság, ha szeretteinkért áldozatot hozhatunk. Az Isten nem fogja engedni, hogy elveszítsük a drága angyalt!

Én azon embert sohasem szerettem, talán előérzet volt. Könnyelmű, nem férfias egyéniség és nem tud határozni. Nem szerette Józát, csak ámította magát és őtet is.

Józa még oly fiatal, gyermek, tizenhét éves, mi az? Hisz' alig lépett a leánykorba! De én hiszem, hogy feledni fog és még boldog lesz.

Ne feledkezzék meg egészen rólam, édes drágám!

Józsija.

CXXVIII.

Halmos, 1852. szeptember 10.

Józa élethalál közt lebeg. A tifusz kifejlődött nála egész erejével. Az orvosok tanácskoznak, tanácskoznak, de nem tudnak megállapodni. Isten egyedül segíthet!

Szeptember 12. Semmi változás, öntudatlanul, eszméletlenül fekszik, folytonos lázban, félrebeszél, mindig Gáborról, alig érthető szavakat. Atyám megérkezett, iszonyúan le van sujtva. Az egész ház olyan, mintha temető volna. Vendéget nem fogadunk, csak a legközelebbi rokonokat, egy-egy percre. Józa már nehány napja nem vett magához táplálékot, csak egy-egy korty vizet.

Szeptember 13. Egyforma állapot. A templomokban nyilt könyörgést tartattunk érette. Talán az Isten megkönyörül. A vidék minden híresebb orvosát összehivattuk. Én térden állva imádkozom érette lelkemből, hogy az Isten tartsa meg édes testvéremet. Inkább engem vegyen el.

Szeptember 16. Még élünk. Küldöm levelemet, hogy tudjon rólunk.

Julia.

CXXIX.

Halmos, 1852. szeptember 20.

Talán megkönyörül az Isten, annyi fohász nem repül az éghez hiába. Józa, hála legyen a jóságos Istennek, talán meg lesz mentve. - Oh édes Istenem, hála szent nevednek, örök hála!

Nem folytatom, nem vagyok képes. Elküldöm, hogy örömünkben részt vehessen. Isten áldja!

Julia.

CXXX.

Halmos, 1852. szeptember 22.

Józa, hacsak valami közbe nem jön, meg van mentve. Nem tudok most egyébre gondolni, teljes lelkem, egész szívem egyedül az övé, csak őfelé fordul, érette dobog. Bocsásson meg és örvendjen velünk. Oh kegyes Isten, áldva légy, hogy meghallgattál!

Julia.

CXXXI.

Halmos, 1852. október 1.

Józa, hál' Istennek, testileg jobban van, a láz megszűnt, de végtelen gyönge. És lelke, az fel van dúlva. Egész nap lehunyt szemmel fekszik, hallgatva és sápadt, sovány arcát nézve, azt hinnők, hogy halott vagy legalább is alszik, pedig nem: ébren van és fájdalmas kifejezését nézve, látjuk, hogy szenved kimondhatatlanul.

Én szeretném szomorú gondolataitól elvonni, de nem lehet. Ha kezdek beszélni, nem figyel rám, sőt befordul, mintegy mutatni akarván, hogy hagyjak neki békét. Erre elhallgatok, de mélyen fáj, hogy annyira átengedi magát bánatának.

Édes Józsim, ne vegye rossz néven, hogy kevesebbet foglalkozom önnel, de beláthatja, hogy teljes lehetetlen most csak önre gondolnom. Soraim is talán hidegek, de ön meg fog ezért bocsátani és tudja, hogy ha e baj elmúlik, ki fogom pótolni, hogy azért hiányt ne szenvedjen és háttérbe ne szoríttassék.

Szüleim bizonnyal örvendenek is most már, hogy Józa veszélyen túl van, a viszony megszakadásán, mert ők mindig ellenezték és L. G.-t Józa előtt gyalázták, kivált anyám ezt fel is hozza viselete egyik okául. Mindíg azt mondá anyám, ha szóba jött az esküvő: Inkább a sírban lássalak, semhogy hozzá adjalak! De most Józa iránt igen gyöngéd.

Éltem egy részét odaadnám, ha azon ember sohasem jött volna a házunkhoz, ahol annyi fájdalmat okozott. Csak soha Józa elébe ne kerülne ez életben, mert a sebet mindíg ujra fel fogja tépni.

Október 2. L. G. nekem levelet írt. Csodálkozom bátorságán, de úgy látszik, ád a véleményemre és fél tőle, hogy elitélem, azért szépíteni akarja magát. Levele a következő:

> Tisztelt Nagysád!
>
> Az összezuzott angyalkebelhez, a körben, melyben él Nagysád, állván legközelebb: az őt ért katasztrófa felett, ki jajdulhatott fel inkább, mint Nagysád! S mégis Nagysádhoz, legszigorúbb birámhoz folyamodom.
>
> Gyengébb vagyok mint hittem, midőn a fátumszerű körülmények összetalálkozása által rávettettem magamat arra, hogy ama nyilatkozatot tegyem, mely egy oly nemes, angyali lénynek önérzetét sértette. A méltóságos asszony sértegetései és általában a szülők folytonos ellenszegülése okozta leginkább válási szándékomat, mert szívem azon angyalért hőn ver.
>
> Nagysádhoz egy kérésem van: Írjon Nagysád nekem egy pár sort: a részvét, vagy a szemrehányás hangján, csak írjon. Holnap indulok Pestre, oda címzett levelét a postán megkapom. Ha képzete lehet arról, mennyit kötök e reményhez, nem tagadja meg kérésemet. Én oly szerencsétlen nem lehetek, hogy sorsa ne érdekeljen.
>
> Saját sorsom felett kétségbe esve, imádkozom érte.

Az én válaszom így hangzott:

> Kívánsága szerint írok és tudatom önnel, hogy Józa beteg, de bizom Isten kegyelmében, hogy megfogja őt nekünk tartani.
>
> *Sz. Julia.*

Tegnap pedig határozó nap volt, mert L. G. hallván a Józa halálos betegségét, rögtön vissza utazott Pestről és tegnap ide küldte R. Lajost, hogy puhatolódzék, hogy van Józa és hogy állanak az ügyei? Azt mondta R. L., hogy nagyon megbánta tettét és bocsánatért könyörög, hogy azon meggondolatlan nyilatkozatot tette, azon nővel pedig szakított. Hogy mikor megtudta a Józa halálos betegségét, azt mondá R. L.: „Menjen, bátyám, az Isten nevében és ha meg lehet menteni azt a szegény leányt, én kész vagyok elvenni, hisz én szeretem, nem is tudom minő rossz szellem szállott meg, hogy azon meggondolatlan nyilatkozatot tettem." Címemre pedig egy levélkét küldött ismét, mely így hangzott:

> Én az életnek, melyet megakarok menteni, gyilkosa nem lehetvén, kérem Nagysádat, tudósítson őszintén, be menjek-e Halmosra vagy nem?

Én megmutattam Józának a levelet, ki röviden válaszolta: Nem. R. L.-nak pedig azt mondta: Mondja meg neki, bátyám, hogy ha örökhűséget esküdne és Szőlőstől Halmosig térden csuszva jönne bocsánatot kérni, akkor sem bocsátok meg neki.

Én pedig ezt válaszoltam:

> Az élet már Isten kegyelméből meg van mentve, emberi segítség nélkül. Józa *nemmel* válaszol. Én pedig kérem, kerülje őt, mert látása kellemetlenül hat rá. Isten önnel, Józa el fogja önt feledni.
>
> *Sz. Julia.*

Istenem, csak meggyógyulna, de rettegek érte, hogy soha sem heged be sebje. Atyámtól levelet kaptunk, már tudja a dolgokat és dühös L. G.-ra. Félek, hogy még kellemetlenség lesz köztük.

Tegnap este írni akartam, de lehetetlen volt. A most kiállott fáradalmak, izgalmak annyira megviseltek, hogy kénytelen voltam lefeküdni, ma kissé jobban vagyok. Valahányszor látom, milyen gyenge, beteges vagyok, megbánom, hogy önnek eljegyeztem magamat. Hisz én csak teher leszek egy férfire. Mert magam egyedül csak eltűrném az életet, akármilyen beteges lennék is, de egy egészséges, tettre vágyó férfi kötve legyen egy nyomorult teremtés beteg ágyához: ez borzasztóbb, mint amit képzelni lehet. Ilyenkor a megbánás fájdalma szaggatja szívemet. Már többször érintem e tárgyat, de ön soha sem válaszolt reá.

Milyennek képzeli Józát? Bizonnyal szebbnek, mint amilyen, hisz önnek olyan rossz izlése van.

Leírom, hogy ne legyen iránta tévedésben, mert az igen kellemetlen, ha az ember valakit szépnek hisz és ha meglátja, meggyőződik, hogy tévedett. Józa nálamnál kisebb, most igen lesoványodott, karcsú, barna, atyámhoz hasonlít, fekete, hosszú, tömött hajjal és nagy mandula vágásu sötétzöld, tengerszín szemekkel, miket hosszú, fekete pillák árnyalnak és amelyek kifejezése bánatos melankóliát rejt. Az orra rendkívül finom, szabályos, mint az atyámé, gyengén hajlott, homloka szép, arca telt, ovális, ajkai kissé teltek, fogai szabályosak, hófehérek, arcbőre finom, sima, kissé kreolszínű, este igen szép. Keze, lába rendkívül kicsiny, szabályos. De mi fő Józánál, az a kifejezés. A jóság, szellem tükröződik arcán. Erzsit talán a többség szebbnek fogja tartani, de egy pár perc múlva mindenki Józához térend vissza. Kivált, ha énekelni hallja az ember, kimondhatlan báj ömlik el az arcán és egész valóján.

Miért pirul el azért, hogy könnyezni láttam, talán szégyen a könny? Én pedig mindig igen megvagyok hatva, ha férfit könnyezni látok.

Október 5. Igen örülök a Murányi szerencséjének és ismeretlenül is vonzódom hozzá, mivel ön annyira kedveli és mivel annyira szereti nejét. Kérem, nyilvánítsa neki meleg üdvözletemet, valamint T.-éktől is.

Talán új lesz előtte, hogy Móricz K. nősül? Aráját ismerem, a máramarosi volt alispán leánya, Pogány Tóni, igen előkelő, gazdag családból való, de az apja megrögzött régi Pecsovich-féle ember, a patriarchális korból, mikor a szülők még teljhatalmú zsarnokok voltak gyermekeik felett és a politikai meggyőződése a régi nemesi rendszerből való, melynek elve: Nem adózunk!

A leány különben igen jó, szelíd, boldog lehet vele.

Józa még mindig igen levert, bánatos. Hiába akarom szórakoztatni, ha szólok hozzá, nem válaszol, lehunyt szemmel fekszik, legfeljebb azt mondja: „Kérlek, ne bánts, hisz én nem bántalak, - nem panaszlok, hagyj te is békében.” Néha mégis válaszol, sőt megesett, hogy mosolygott és akkor boldog voltam.

Talán az emberiség nagy része megegyez abban, hogy Krisztus a világ legnagyobb embere, vagy talán több is embernél. Sokféle kép ábrázolja, de abban legtöbben megegyeznek, hogy szőke volt, kék szemmel, gyengén hajlott orral, szőke bajusz- és szakállal. Sokszor mondám

már, hogy nem találok arcot, melyhez jobban hasonlítana, mint az istenemberhez, különösen tekinteted, az a nyugodt, tiszta tekintet, mely a nemes lélek tükre, ezt mindig úgy képzelem, mintha a megváltó magasztos tekintetét látnám, mintha minden szenvedélyt, minden emberit legyőzve, szánalommal tekintene az emberiségre. Talán nem vétek, hogy így beszélek, de nem tehetek róla, ilyen gondolatok forognak elmémben. Midőn először láttam önt, feltünt e kifejezés szemeiben, fel is írtam naplómba.

Ön maga is mosolyogni fog azon édes hizelgésen, azon gondolatán, hogy amit a történelem ragyogó csillagai közt fel nem talál, azt nálam a szerény szent Jánosbogárnál találja fel, ki nem vezeti a hatalmas, büszke vándorokat a magas hegyormokra, a hatalmas várakba, a dicsőségbe és trónusra, feladata csak a kis kunyhót megvilágítani van hivatva, és a Te életedet *talán.*

Józa azt hiszi, hogy meg fog halni. Hiába akarom e gondolatot kiverni az eszéből, nem akarja hinni. Azt mondja, ő érzi, hogy baja halálos, mert azóta mindig érez a szívében szúrásokat, de ennek örül, mivel tudja, hogy soha sem lesz boldog, azért örömmel hal meg. Mit tegyek? Kértem, engedje magát megvizsgálni az orvos által, de erről hallani sem akar, különben nehány nap múlva eljön az én kedves orvosom, Esze Gábor, avval megnézetem, akár akarja, akár se.

Azt mondja, édes Józsim, hogy legnagyobb ellensége a tél. Nekem nem, hanem a sors. Én szívesen elmennék veled Szibériába is, talán csak fel tudnánk melegedni ott is, ha együtt lehetnénk. Mit ér a jó meleg szoba, ha nincs kivel megosztani?

Pedig én úgy szeretem nézni, mikor a hó esik. Szép csendesen, egyforma tempóban ereszkednek le a szép fehér pihék és bár kicsinyek, lassan úgy megsokasodnak, hegy egész házmagasságra emelkednek és oly szép tiszták, könnyűek, hogy alig tudom megállani, hogy belé ne feküdjem.

Most Isten vele, drágám! Ne busuljon édes, gondoljon arra, aki csak érte él,

Juliára.

CXXXII.

Arad, 1852. október 10.

Köszönöm, hogy Józa hogylétéről tudósított. Szívem mélyéből örvendek, hogy az Isten kegyelme megtartotta. Én remélem, hogy mielőbb felgyógyul; úgy látszik, hogy L. G. már megbánta tettét, vagyis a kisbíró bántja őtet. De megérdemli. Józa úgy viseli magát, hogy tisztelettel kell előtte meghajolni. Képes erőt venni érzelmein és egy méltatlant megvetéssel sújtani. Ezt vártam tőle.

Mégis sokat mért ránk a sors!

Nem tudunk a kínzásoktól megszabadulni, különösen az alantas tisztviselők akarják rajtunk hatalmukat éreztetni és magoknak a kormány előtt érdemeket szerezni. Ezeknek túlzó szolgálatkészsége miatt minden kigondolható szekaturát tűrnünk kell.

Ki tudja, képes leszek-e önt boldoggá tenni? Ez minden igyekezetem és életem egyetlen és fő vágya. Sokszor aggályok kínoznak, tudva, hogy eddig bőségben, kényelemben élt; én pedig sem fényt, sem pompát nem ajánlhatok, sőt a kényelem nagy részéről is, amit eddig élvezett,

le kell mondania, ha enyém lesz, csak határtalan szerelmemre és szorgalmamra számíthat. De mikor, mikor lesz az! Mikor sóhajthatok Shakespearrel:

„Angekommen endlich
In dem erwünschten Hafen!

A hírlapok néha egy héttel is hamarább hirdetik a megkegyelmezettek nevét. Most is szegény Medveczky járt így; a „Wiener Zeitung”-ban már ezelőtt egy héttel közölték a nevét és neki azért itt a várban várni kellett, míg a rendelet megérkezik.

Gyakori levelezésünk már feltűnt, mert megállapították, hogy senki annyi levelet nem kap, mint én. De most végeznem kell. Az ég angyalai őrizzék minden bajtól és tartsák meg boldogításomra. Isten veled, imádottam! Forrón ölel hű

Józsid.

CXXXIII.

Halmos, 1852. október 5.

Józánk köhög és lázai vannak, most már igazán féltem életét. Még nem vizsgálták meg, csak chinint szed. Istenem, csak legalább érette ne kellene remegnem, ha már annyit szenvedek.

Kilenc napja, hogy nem vettem levelét, talán a posta okozza, de azért elég fájdalmas.

Tegnap itt voltak Paliék, aki azt mondta, kár volt L. G.-t visszautasítani, mert nem akad férfi, aki ezek után Józát elvegye, tudva, hogy L. G. mennyire szerette, hogy majd utána halt.

Én iszonyú dühbe jöttem és jól megmondtam neki a magamét. A többek közt: Szomorú volna, ha ezt bűnül lehetne felróni, én igazságosabbaknak tartom a férfiakat, semhogy ilyet elhigyjek. És különben is, nem muszáj minden leánynak férjhez menni, lesz annyija, hogy megélhet a maga emberiségéből, nem kér senkitől semmit. Csak nem lehet odadobni mint egy kelletlen portékát?

Az őrülésig szereti Gábor, felelé Pali. Most már késő, mondám én; de ha őrülésig szereti, miként nyilatkozhatott úgy, ahogy tette?

Elmondám Józának is e párbeszédet, aki azt mondá: Mi jognál fogva avatkozik Pali az én dolgomba, ki engedte meg neki, hogy sorsom felett határozzon?

Ő beszélhet, amit akar, sőt ha szüleim is akarnák most már, hogy hozzá menjek, akkor sem tenném, mert én soha azon ember neje nem leszek.

Oly nyugtalan vagyok hallgatása miatt, hogy ki sem mondhatom. Tegnap emiatt a fejem is szörnyen fájt. Irjon, kérem, gondolja meg, mennyit szenvedek!

8. Isten megsajnált, és remegő kézzel szoríthatom levelét ajkaimhoz.

De ön rossz ember, megérdemelné, hogy hasonlóval fizessek, és egy postanapot elmulasszak. Szép ez, jó ez? Nagy szerelmet tanusít ez? Várjon, követem példáját.

Levelei mindig rövidebbek, utoljára egy lapra fognak összezsugorodni. Megunta-e már velem a levelezést, vagy kellemesebb mulatságot talált? Sajnálnám, ha így lenne, mert még egy hosszú élet áll előttünk és akkor engem is épen ilyen hamar meg fog unni.

Ön azt mondja, tőlem nem várhat olyan hosszú leveleket, pedig az enyémek majd mindig hosszabbak. És hogy nem adunk semmit a mennyiségre, ezt tagadom, mert mentől több a tartalom, annál jobb.

Tegnap egy igen szép fiatal embertől egy csinos ajándékot kaptam. Említettem előtte, hogy a jou-jou az egyetlen ékszer, amit viselek, és ő hazautazva, rögtön küldött nekem egyet T.-néhez. Emiatt zavarban vagyok, nem tudom, elfogadhatom-e, vagy sem, ön nem fog-e érette megneheztelni? Ha azon ifjú kissé magasabb lenne, szellemileg és testileg is, még veszedelmes lehetne, de így nincs mitől tartani, mert ha rosszul viseli magát, zsebre lehet vágni, vagy őt magát jou-jou-nak használni.

Nagyon fáj levelének azon kifejezése: „Én el vagyok hagyatva". Hát mit tegyek? Hisz én nem mehetek oda lakni; oh, mily szivesen mennék!

Este. Félbe kellett hagynom az írást, mert a sok izgalomtól kilelt a hideg. Most már jobban vagyok, csak forróságom van még és a fejem fáj. Majd veszek homeopatikus szert láz ellen és holnap nem lesz bajom.

T.-né nagyon haragszik rám, amiért egy fogolylyal kezdtem viszonyt és egy rokonával akart összeboronálni, ki állítólag igen gazdag, Szabolcsban 3000 hold földje van, két kastélya és iszonyú sok drágasága. Lássa, beteljesült: „Und wenn man mir die Schätze". Mikor azután szép tulajdonait elsoroltam, és arcképét megmutattam, azt mondá: Egy ilyen férfi megérdemli, hogy várj reá. Józa már kissé nyugodtabb. Tegnap azt mondá: Most már csak az az egy óhajtásom van, hogy Sz. kiszabaduljon, akkor hozzátok megyek és ott is maradok, mert úgy sem megyek soha férjhez.

Én remélem is, hogy feledni fog.

Mentől több gyenge emberrel találkozom, annál inkább tisztellek, becsüllek, szeretlek.

Isten veled, édes drágám! Irj sokat, sokat. Ezerszer ölel, holtig hű

Juliád.

CXXXIV.

Halmos, 1852. szept. 10.

Józa már sokkal nyugodtabb, de ereje nem akar gyarapodni. Nem táplálkozik, nincs étvágya, de azért egy-egy kicsit fenn jár.

A napokban bizalmas beszédbe elegyedtünk. Szelíd szemrehányást tettem neki, hogy engem soha sem szeretett. Soha sem szerettél, mint én téged, mondám neki, és nem volt hozzám bizalmad, mert tudtad, hogy G.-al nem szimpatirozom, mivel láttam, hogy nem szeret és unatkozik melletted. Neked minden más érzés kihalt kebledből, az iránta való szerelmet kivéve. Nem akartad, hogy felvilágosítsalak, kerülted az alkalmat, hogy róla beszéljek, féltél, hogy a maga valóságában állítom elibéd, pedig én csak a saját javadért akartam, mert az életemet adnám a boldogságodért. És szavaimat zokogás szakítá meg.

Juliám, mondá ő, én téged félreismertelek, és azt hívém, nem szeretsz és nem akarod, hogy az ő neje legyek, ez fájt és azért voltam olyan hideg, de most a betegségem alatt meggyőződtem, hogy nagyon szeretsz, mert olyan feláldozással ápoltál, mintha anyám lettél volna, te mentetted meg az életemet. Azért bocsáss meg, kérlek, ne neheztelj, mert ezentúl még jobban foglak szeretni, határtalan bizalmam lesz benned, és titkom nem lesz előtted.

És evvel odajött hozzám, átkarolt, magához szorított, csókjaival árasztott el és a könnyeink záporként hullottak, sírtunk... sírtunk...

Bocsásson meg, édes Józsim, mostani rövidségemért, de nagyon terhemre van az írás. Kezem reszket, nem tudom a tollat tartani.

Józa napról-napra javul, és kezdi visszanyerni vidorságát. Igaz lélekkel mondhatom, hogyha kigyógyul, egyedül Istennek és nekem köszönheti. Képzeletben forrón öleli az, ki legjobban szereti a világon.

Julia.

CXXXV.

Arad, 1852. október 1.

A sors csapásai mindig jobban nehezednek reám. Nem elég saját szenvedésem, hanem az önéit is százszorosan érzem. Sorai annyira levertek, hogy szavakat sem találok fájdalmaim kifejezésére. Szegény Józa! Ha csak egy csepp emberi érzés honol azon szerencsétlen keblében, soha nem szünő lelkifurdalás lesz büntetése. Sajnálom szegény Józát, ilyen fiatalon kellett neki már fájdalmasan csalódni! Kedves Juliám, kettőztesse meg testvéri szeretetét, és igyekezzék, amennyire lehet, szórakoztatni, hogy szomorú gondolataitól szabaduljon.

Köszönöm bizalmát, semmivel a világon boldogabbá nem tehet, mintha osztozhatom örömei, fájdalmaiban. Rokonibb érzelmeket nem találhat. A tudat, hogy vele szenvedek, szinte boldoggá tesz, s szíve minden dobbanása visszhangra talál keblemben.

Annyit gondolok szegény Józára. Ismerem nemes lelkét, édes Juliám, tudom, hogy nem sokall semmi áldozatot testvére iránt, és mindent elkövet felvidítására. Szomorú volna, ha örökös lenne fájdalma. Én hiszem, hogy feledni fog, és még boldog lesz.

Ma este kaptam meg küldeményét. Hogy köszönjem meg szíves figyelmét? A pompás almákat, körtéket, melyek legkedvesebb gyümölcseim! Ilyeket itt semmi áron nem lehetne kapni, mert a legnemesebb fajok. És kivonatai, a legnagyobb szellemi élvezet, ennél semmi sem örvendezhetett volna meg jobban.

Kérem, írjon meg Józáról mindent, mert tudhatja, mily forrón érdekel sorsa. Igyekezzék őt szórakoztatni, ne engedje magát át szomorú gondolatainak. De mit firkálok én? Mintha ezt mondani kellene, mintha ön nem tudná nálamnál jobban, miként kell egy gyöngéd érzésű beteggel bánni?

Óriási léptekkel közeledik az én legnagyobb ellenségem, a tél. Százszorosan érzem télen szerencsétlen sorsomat és nem titkolhatom, mily vérzők szívem sebei.

Ha nem nyilvánítod velem hasonló érzelmeidet, ösztönszerűleg kitalálom. Veled érzek minden kellemetlenséget, veled tűröm az elkerülhetetlent. Szüleinek határtalan tisztelettel tartozik, de el fogja őket hagyni, hogy engem kövessen. Szívedben az első helyet nekem kell elfoglalnom, ha Isten parancsát akarod követni. Tudom én, hogy így van és így lesz. Most pedig Isten adjon erőt, kitartást, szegény kis nővéred ápolására és vígaszára, hogy mielőbb meggyógyuljon és örüljön az életnek. - Ezerszer csókolom kezeidet és gyönyörű, piciny szádat.

Józsid.

CXXXVI.

Halmos, 1852. október 13.

Két nap óta most ülök le először pihenni és önnek írni, édes Józsim. Tegnap este akartam, de oly szörnyű fáradt voltam az egész napi kimondhatlan strapától, hogy még *önnek* sem voltam képes írni. Egy idő óta annyi mozgást teszek kivánsága szerint, hogy ha még most sem leszek egészséges, akkor soha. De hiszen én úgyis tudom, hogy az én bajom nincs összefüggésben semmivel, mert ez kedélybaj, mi a lélektől származik. Az egész háznép fenn van a hegyen szüretelni, csak magam vagyok egyedül hon. Nappal annyi a dolgom, hogy nem érek rá gondolkozni, csak éjjel jut eszembe a sok rablóhistória a vidékről és hogy kilenc szobán keresztül magam vagyok élő lény, a cselédek mind távol, a harmadik-negyedik helységben, bizony kissé borsódzik a hátam, kivált ha még az is eszembe jut, hogy az ebédlő szárnyajtói a belsők üvegesek, a külsők pedig zsalugáteresek és akárki benyúlhat, a kapcsot kinyitni és az üveget betörni. Csakis az bátorít, hogy tudják az okos rablók, hol keressenek pénzt és hogy azt egy magyar nemesnél hiába keresnek, bár egy kis ezüstöt és ékszert mégis találnának. De most jut eszembe, hogy a kertészt benn hálatom az ebédlőben, ez legalább lármát csap, ha jönnének. Lássa, milyen bátor vagyok, méltó egy hős neje lenni?!

A szüretet nem szeretem és ha lehet, kerülöm. Szüret sár nélkül nem lehet, én pedig borzadok a sártól és minden piszoktól, sár pedig van bokáig érő, ragadós, barátságos, hacsak kilépek az ajtón, már egy-egy lábamon van négy-öt fontnyi. Az eső mindíg esik, reménytelenül, kétségbeejtőn; hiába égnek a kandallóban emberderéknyi vastagságú fahasábok, azért mégis olyan hideg van, hogy megdermed az ember.

Én nem tudom, mit lehet a szüreten szeretni? Elmultak azon idők, midőn a cigány húzta és járták a ropogóst. Én ugyan erre nem is emlékszem, mert a forradalom előtt nem voltam hon szüreten, én csak kisgyermekkoromra emlékszem, amikor igazi gyermekboldogsággal örültem a szüretnek, ez lévén egyik kimagasló pontja élvezeteimnek. Milyen gyönyörűség is volt a kandallóban nyárson szalonnát sütni és a zsírját a cselédkenyérre csepegtetni, mert a fehér nem izlett, kicseréltük feketéért, vagy ami még nagyobb delikates volt, málé (kukorica) lepényért, ez volt az élvezetek koronája, meg a pirított sajt, a sült alma, a must. Mindent össze ettünk-ittunk, rendesen valamin összekaptunk Erzsivel, a mogyoró is nagy szerepet játszván, amelynek a vége rendesen egy kis betegség, gyomorromlás lett. De azért mily örömmel emlékszem rád, édes gyermekkor! Aranyfüstös dióid, szivárványos szappanbuborékaid, aranycsipkés bábuid és mindenható fantáziádért!

Még egy eredeti és humoros szokásomra emlékszem. Németül már tudtam, mert hatéves koromban volt német nevelőnőm, de a többiek is gagyogtak, bár én voltam a legidősebb. Én úgy tapasztaltam, hogy a gyermek mindig az idősebbhez húz, a kisebbekre mintegy megvetéssel tekint. Nekem volt egy kedves pesztrám. Maris nevű, aki a legkedvesebb barátnőm volt és egy bizonyos nyelvre tanított, amivel mindig titkolództunk és azon a nyelven beszéltünk, hogy a többiek ne értsék meg, azaz: madárnyelven. Ez pedig abból állott, hogy minden szótag után közé kellett szúrni egy bizonyos szótagot, például: Jó reggelt, ezt így mondani: Jovó reveggevelt. Vagy: Fáj a fejem. Ezt így: Fáváj ava fevejevem. - Ezt aztán a többi nem értette meg és mi nagybüszkén diskuráltunk a kicsinyek előtt, akik ámulva hallgatták a legtudósabb nyelvet, mit nálunk a parasztok beszélnek.

Józa is felment a hegyre, de nem hiszem, hogy soká kiállja. Most már mégis nyugodtabb. Őt szeretem a világon ön és szüleim után a legjobban. Igyekszem is mindent tenni, hogy nyugodt kedélyét visszanyerje. De Józával nehéz bánni, ő igen zárkózott és makacs, nem lehet rá hatni.

Ha látná mind a kis intrikáimat, ha valamit ki akarok vinni, azt mondaná, egy diplomata veszett el bennem.

Fogadja legmelegebb köszönetemet részvéteért, mást nem is vártam öntől.

Az este kezdődött fogfájásom miatt egész éjjel nem alvám, sőt még most is kínoz, úgy, hogy lehetetlen írnom.

Atyám és Józa az este hazajöttek. Igen kellemetlen idő van, folyvást hideg eső esik.

Józa naponkint vidámabb, már semmi nyoma sötét kedélyhangulatának. Úgy örülök ennek, evvel is egy nagy kő esik le a lelkemről!

Reméltem, hogy Sz. Józsiékkal elmehetek Simándra, de ennek vége, erről le kell mondanom. Oh, mily kegyetlen a sors!

De mily nagy változáson mentem át! Eddig gondolkoztam, minden kérdést, eszmét áttanulmányoztam. Most nem gondolok semmire kívüled, nem érdekel semmi, nincs világ, eszme, sem élet. Te vagy a világ mindensége, középpontja.

Józsiné mindig mosolyog, ha önről van szó. Nem hiszi, hogy volt katonatiszt igazán és mélyen tudjon szeretni. És ha én azt válaszolom: „Ha nincs is több, hát akkor ön egy kivétel, az *egyetlen*.” Erre ő gúnyos nevetéssel mondja: „Ja, die Gardistenliebe das ist halt die Einzige, die Wahre!”

Jó éjt, édes lelkem, végzem. Csak két rossz van a világon: a fogfájás meg a rossz férj. Őrizkedjék, hogy a másikat is meg ne ismerjem. Ölel ezerszer a sírig hű

Juliád.

CXXXVII.

Arad, 1852. október 7.

Tehát nem ismer? Hiába volt minden igyekezetem, hogy szivemben olvasson s lelkemet egész valójában felfogja? Érzelmesebb, szerelemteljesebb szavakat nem találok, melyekkel gondolatimat kifejezhetném, úgy látszik, arra vagyok kárhoztatva, hogy soha meg ne értessem. S végre nem marad egyéb, mint gyáva panaszra fakadnom és sajnálni magamat, hogy még nem tudtam bizalmát megnyerni. És hiszem, hogy amit a tapasztalás és a tudomány fel nem fog, vagy meg nem ért: felfogja az én szerelmem.

Én még soha életemben beteg nem voltam, fogalmam sincs a betegségről, de azért tudom, hogy szívem sugallata szerint jobban ápolnám, mint az ápolásért díjat nyert kegyesrendi nővér.

Október 8. Józában erős, nagy lélek lakik. Nem mindennapi elhatározás kellett az ajánlat visszautasításához. De én tőle mást nem vártam és hiszem, hogy feledni fog és még boldog lesz.

Józát leírásából annyira ismerem, hogy ha meglátnám, felismerném. A magasságot tartják egyik fő szépségnek, de azért lehetnek nem magasak is szépek. Általában bajos regulákat felállítani, mert el lehet mondani, hogy némely nők kevésbbé lennének szépek, ha nem olyanok lennének, mint amilyenek. És éppen az ön leírása után találom szépnek. Különben azt még

önön kívül nem mondta senki, hogy rossz ízlésem volna. De talán nem haragszik érte, ha ellent mondok?

Nem előtted pirulok, hogy sírni láttál, mert akarom, hogy ismerd minden gondolatomat, minden érzelmemet. De nem akarom, hogy bárki más ismerje gyengeségemet. Még most is megfoghatatlan saját magam előtt azon pillanat. Soha olyan érzelmek nem dúltak keblemben. Soha nem képzeltem, hogy oly gyönyört, boldogságot és egyúttal fájdalmat is érezhessek egyszerre. Boldog voltam, mert szivemre szorítottalak, de azon pillanatban kimondhatatlanul szenvedtem. Nem volt erőm legyőzni a fájdalmat, mit azon gondolat okozott, hogy boldogságom csak pár percig fog tartani s aztán ismét a semmiség tengerébe sülyedek. Nem sírtam életemben, csak anyám ravatalánál. Mély, kimondhatlan fájdalommal küzdöttem Világosnál, szivem elfacsarodott, megrepedéssel fenyegetett, de talán éppen azért nem jött köny szemeimbe, de a fájdalom oly nagy volt, hogy még könnyek özöne sem enyhítette volna. Ön felfogja, mit szenvedhetett a szív azon órákban, midőn minden elveszett s mást nem említve, annyi jó s kedves bajtárstól kelle örökre válnom!

Oh, ön nem ismer, nem ismeri szerelmemet, különben nem beszélne ily hidegvérrel halálról.

Talán nem ok nélkül hiszem, hogy elhanyagolja egészségét? Mert nem képzelem, hogy valami szervi baja lenne. Ön szellemileg szenved, s itt minden orvosság hiába való. De azért kérem, könyörgöm, legyen bizalommal irántam, mondja meg, hogy mi baja van? Ehez jogom van. Esedezem, imádott, egyetlen Juliám, legyen nyiltszívű, tegye meg, mit nemcsak kérni, de követelni van jogom, azon pillanattól fogva, mikor kimondá, hogy életét nekem szenteli. Mi tartóztatja, hogy minden gondolatát, érzelmét, fájdalmát ne közölje velem? Azt mondja, hogy szeret, ezen hiedelem képezi egyetlen boldogságomat. Ön tökéletesen egészséges, de nagyon különbözik más emberektől. Míg önt a leggyöngédebb, legfinomabb, nemesebb lélekkel ruházta fel az ég, minden oda hat vissza. Ön minden lelki bajt százszorosan érez, mit mások fel sem vesznek, a bánat, sértés mind lelkéig hat. A sziklához láncolt rab vagyok. De azért mégis kérem, könyörgöm, legyen nyílt, talán találunk valamely módot a javulásra.

Ne mondja többé, hogy megbánta nekem igérni magát. Ön egészséges leend és még sok örömet fog találni az életben. Az igaz, hogy mondhatlan fájdalmat okozna, önt szenvedni látni, testi kínokkal vivódni. De jó, tehát betegápolója leszek, s jutalmam leend azon önérzet, hogy több szeretettel, odaadással felette senki nem őrködne. Ne vonja meg tőlem legalább az egyetlen jutalmat: Egy hálás pillantást!

Önnek nemes szíve van, mely a hazáért, a szabadságért ver, képzelje tehát, mit érezhettem, midőn azon zászlót, mely hat csatát nyert és tizenötbe vezetett, hogy az ellenség kezébe ne kerüljön, darabokra téptem, csakis nehány foszlányát, rövid dicsőségem troféját mentettem meg, szomorú, de drága emlékül!

Felejtse el azon gyengeségemet, s bár a legmélyebb szerelem tolmácsai valának is, de férfiatlanságot tanúsítának.

A Móricz K. boldogságán igen örülök, ő megérdemli, úgyis eleget szenvedett, mert igen beteges ember, talán a családi élet és a szabadság vissza adják egészségét.

Ezentúl többet fogok írni. A Józa betegsége engemet is annyira megzavart, hogy alig tudtam gondolatimat rendezni. Örömmel írok neked, hisz csak evvel bizonyítom szerelmemet és remélhetem drága válaszaidat.

A kert kellemetességének vége. Kopáron állnak a fák és percenként hullnak alá, lassan-lassan a megsárgult levelek, a halál hű tükre gyanánt. Utoljára egy csapással mindent lekaszál és fehér szemfedővel takar be. Nekem nagy áldozat a kert élveiről lemondani és a négy fal közé szorítkozni.

Reményeimről teljesen lemondtam, megvagyok győződve, hogy kitöltöm időmet. Kérem, ne reméljen, adja meg magát a sorsnak, csak annál forróbban szeret örökre hű

Józsid.

CXXXVIII.

Halmos, 1852. október 8.

Nehány napja már, hogy önnek, édes, szeretett Józsim, nem írtam, de ma már annyira el is fogott utána a vágy, hogy dacára még mindig tartó fő- és szemfájásomnak, nem tartóztathatom magamat és írok. Pár napig igen nagy katarusom, lázam, főfájásom volt, hogy feküdnöm kellett.

Ma egy igen kellemetlen hírrel leptek meg, mi egészen kihozott a sodromból, sőt könnyeket facsart szemeimből. T. i. azt hallottam, hogy nemcsak a hivatalnokok, akik a cs. kenyerét eszik és azért ép úgy, mint a lakájok, tartoznak libériát viselni, hanem a foglyok is, akik pedig nem eszik a császár kenyerét, sőt akaratjuk ellen tartatnak a császár ingyen szállásán, még azok is tartoznak leborotválkozni, mint jó és alázatos Gutgesintek. Igaz-e ez? Ha igaz, én kétségbe vagyok esve! Ön talán ki fog nevetni, gyermekesnek fog mondani, de nem bánom, nem szégyenlem magam, hogy e gondolat mély fájdalmat okoz.

De igaza is van a kormánynak, hisz egy ilyen szép szakál, még forradalmat idézhet elő, hát hogyne félnének tőle? Bizony veszedelmes portéka nemcsak Ő felségére, hanem a szívekre is!

Hogy váljak én meg az ön gyönyörű szakállától? Ne simogathassam többé, vagy ne lebbenjenek azok többé lehelletemtől, mint midőn lágy szellő ringatja a tó hullámait?...Nem, ezt tűrni képes nem vagyok, inkább lássam himlőhelyesnek, mint szakálltalannak.

Ha csakugyan le kell vágni a szakállát, vegye le önmaga számomra, azon dicső idők emlékéül, mikor még a szakállak is rebelliseknek és felségsértőknek nyilváníttattak.

Ma sok határozat történt. Atyám megérkezett és terveket csináltak. A fő az, hogy Józa szórakozni és feledni Erdélybe megy egy rokonunkhoz, b. Győrffy Samunéhoz, ki Józát meghívta magához. Mi pedig megyünk Bécsbe, - lakni!

Oly kétségbeesett vagyok, hogy ki sem mondhatom.

Nem elég már ennyi szenvedés, kell hogy leroskadjak alatta.

Nem folytatom tovább, mert igen rosszkedvű vagyok, nem akarom búsítani. Jó éjt!

Október 10. Édes Józsim, ön szenvedéseit írja le, s szívemben a legforróbb részvét ébred iránta. Saját boldogságomon vásárolnám meg azokat. De hisz már az is sok, ha valaki apáthiából ébred szenvedésre, mert a szenvedés élet, míg az apáthia halál. A szenvedésnél is van nagyobb szerencsétlenség, mert ez mégis élet. Ha szenvedek, élek és ez már valami, mert keblemben egy érzés honol, mi érdekel, mi azt betölti. A legborzasztóbb, midőn a szív puszta, üres, kiégett. Ez vezet a kétségbeeséshez.

Míg szenvedünk, vérzünk s ez életre mutat, ha megszűntünk vérzeni, meghaltunk, a kétségbeesés jön, ami a lélek halála. Csak ez ne jőjjön, mert szenvedni van még erőnk, *kell* lenni.

Különös, hogy a filozófia elitéli a szerelmet, mi hát a bölcsesség: szeresd magadat? Köszönöm, nem kérek belőle. Nézetem szerint a bölcsesség alapkövének azt tartom: Igyekezz mentől boldogabb lenni.

Ön nem ismer, ha azt hiszi, hogy nem tudnék önért minden kényelemről lemondani. Mi az én kényelmem? Az, hogy durva munkát nem kell végeznem, úgy hiszem, ezt nem is fog kelleni. Bár két szobalányt tartunk, én magam öltözöm és fésülködöm, kiszolgálom magamat.

Az irodákban és törvényszékeknél, annyira rendetlenek, hogy a Mihályi és Mánn megkegyelmezésének a rendelete három hónapig hevert a K. K. Kriegsgerichtnél Bécsben!

Ha én a cs. lennék, egy jó napot szereznék magamnak, s azt mondanám: Ne kínlódjanak tovább ezek a szerencsétlenek, eleget meggyötörtettek már, nem tartom ezt a sok generálist ilyen hiába, hogy őrizzék őket, inkább tegyenek hasznosabbat, - ezek a szerencsétlenek pedig menjenek szét - kiki a merre lát! És jót állok, ha Ő felsége ezt megteszi, olyan jól fogja magát érezni, mint még soha életében!

Írjál és szeress drágám! Csak addig vagy boldog, míg ezt teszed, mert én is addig szeretlek. (Ne hidd, én mindig foglak.) Isten veled, Isten veled!

Juliád.

CXXXIX.

Arad, 1852. október 12.

Tíz napja mult, hogy levelét nem vettem és a legnagyobb nyugtalansággal küzdöm. Mult hó 15-iki levele elveszett, csak nem érte azon sors e hó 10-ikit is? Ez már túlsok szerencsétlenség lenne, eddig igen szerencsések voltunk, kevés levelünk veszett el.

Még mindig régi szobámban vagyok, a hideget már alig tudom tűrni. A toll kiesik ujjaim közül, lábaimat meleg pokrócokba tekertem, meleg sawlt magam körül, mégis majd megdermedek a fűtetlen szobában.

Ha nem írt szeretett, kedves Juliám, gondolhatja minő fájdalmat okozott nekem ez által.

Lélekig ható dühös szél süvölt át a legkisebb ajtó- és ablakrepedésen és megreszketteti a levegőt. Oly erős légvonal van, hogy lámpám lángját dühösen hajtja és kioltással fenyegeti. Holnap átalakíttatom szobámat, hogy lakható legyen, az egyik ajtót befalaztatom és kályhát rakatok, talán itt maradhatok, mert igen nehezemre esik a válás.

Lehetetlen tovább írnom, kezeim megmeredtek, jövő soraimat remélem meleg kályha mellett fogom írni. Az ég adja, csókjaim melegét még a hideg sem képes hűteni. Sajnálja szegény

Józsit.

CXL.

Halmos, 1852. október 4.

Tegnap mentek el szüleim Pestre. Nagyon aggódom anyám miatt, ha valami, úgy csak az nyugtat meg, hogy Balassa fogja kezelni.

Atyám elutazása előtt oly nagyon jó volt hozzánk, hogy ki sem mondhatom, soha még ilyen szeretetteljesnek nem mutatta magát. Én ha egy derült mosolyát látom, már boldogabb vagyok.

Ma reggel vettem sorait és annyi különböző érzelem zaklatá fel szívemet, hogy alig tudtam azoknak parancsolni. Meg voltam hatva könnyekig, fájdalom és öröm, szenvedés és boldogság váltakoztak lelkemben.

Én megtettem kötelességemet, ön nem lépett vissza, s én áldom az Istent, mérhetetlen jóságáért. Oh, fogadja hálámat, egész életemen keresztül. Ne mondja, hogy nem értem, óh ne mondja, hisz lelkedbe látok, lelkeink örök kapcsolatba léptek. Ön nem ijed meg a rögös pályától, vezetni, védeni akar a tövisek ellen és inkább őmaga sértődni. Hogy köszönjek ennyi nagylelkűséget, ilyen feláldozást?

Hogy mikor keletkezett a betegségem? Három éve lehet és lassan jött. Azt mondják, idegbaj, leírni nem lehet, lelki bajtól származik és elmúlna, ha teljesen nyugodt életet élnék, de az izgalmak növelik. Most elmondtam atyámnak és ő megigérte, hogy felhozza Balassának is. Haragudott, hogy nem szóltam neki előbb. Úgy hiszem, atyám szeret, oly jó hozzám, oly gyöngéd.

Ne sértsen kérem olyan nyilatkozatokkal, hogy meg fogom unni a csendes házi életet. Most is elég visszavonulva élünk és ezért soha sem unatkozom, alig megyünk valahová és én mindig bosszusággal megyek, nem szeretek sehol, csak hon. És hogy én unatkozzam, arra nincs eset, mert a házi teendők, olvasás, zongora annyira elfoglalnak, hogy nem marad idő unalomra.

Atyám megkérte Sz. Józsi bácsit, a nagybátyánkat, hogy legyen itt távolléte alatt, mert bajos a házat férfi felügyelet nélkül hagyni.

Sz. Józsiné igen eszes és szép asszony, ki képes egy maga egy társaságot mulattatni, de oly szatirikus modora van, hogy igen sok ellenséget szerez magának. Engem, úgy látszik, szeret, legalább mutatja.

Sorait vettem és ez által egy kimondhatlan boldog hét vár reám, még gazdasszonykodnom sem kell, mert a Józa hete van és így egészen önnek és kedvteléseimnek szentelem magamat. Oh, mi jó is az, ha senki sem háborgatja, sérti az embert, tehet, vehet, amit akar, nem gáncsolják, korholják! Ki is pihenem magamat és lustálkodom, akár egy öleb.

Édes Józsim, nagyon igaztalan, ha azt hiszi, hogy mulatság után vágyom. Már számtalanszor elmondtam és csak ismételhetem, hogy csalódik. Hogy sok vendég jár, sok cselédet tartunk, erről nem tehetek, ez elég fáradságos, de nem élvezetes.

Sokkal boldogabb lennék, ha magamnak élhetnék. Én állhatok ki és mondhatom sebzett szívvel: ön nem ismer!

A Józa ügye be van fejezve, erről többé nem beszél senki. Őt egy hitvány embernek tekintjük, ki többé nem létezik.

Most nagyon el vagyok foglalva, mert az én hetem van és bár Józsi bácsi sokat segít, de azért őszszel egy háznál sok a dolog. Este oly fáradt vagyok, hogy majd le ragad a szemem, kivált mióta megváltoztatták a lakásberendezést és a mi szobánkat a legutolsónak tették, kilenc szobán kell végig mennünk, míg a konyhába jutunk.

Anyám végett igen nyugtalankodom. Vajjon mit fog Balassa mondani?

Józa Erdélybe megy, mihelyt atyám Pestről haza tér, nekem pedig megígérte, hogy elvisz Váradra. Oh! csak adná Isten, hogy valahára láthatnám!

Oh, Józsim, édes Józsim, gondolja meg, egy hónap mulva látjuk egymást. Ne szenvedjen, ne aggódjék, a remény, a boldogság oly hatással lesznek reá, hogy egészen magához jön; hát még én! Addig úgy megerősödöm, hogy nem ismer rám. Az ég áldja és teljesítse reményeinket.

Szerető hű

Juliája.

CXLI.

Arad, 1852. október 23.

Emlékszik-e, édes, kedves Juliám, e nap jelentőségére? Ma két éve láttam először. Egész nap lázas izgatottságban voltam s oly hűn emlékszem a legcsekélyebb eseményre, mintha tegnap lett volna. Már többször elmondtam, mily csodálatos érzelmek közt mentem Halmosra, a kocsisnak pedig búsás borravalót igértem, csakhogy még korán beérjen.

Házukhoz nem egykedvűen közeledtem, igen nagy várakozásban voltam s magam sem tudtam, miért? Igen sokat hallottam önről, édes, drága Juliám, magasztalták jellemét s az egész vidéken mindenki a legnagyobb tisztelettel említék a vidék gyöngyének, a jóság s kellem angyalának, nemtőjének nevezték. Bárkivel jöttem össze, ha önök felhozódtak, nem győzték magasztalni s egy hosszú sorát a neveknek kellene elősorolnom, kik mind lelkesedéssel és magasztalással említék nevét. Ön volt az első lény, kiről egy általános vélemény uralkodott s az irigyek és gonosz nyelveknek el kellett hallgatniok. És én a legnagyobb érdeklődéssel közeledtem hozzá.

Sajnáltam, hogy még akkor este nem találkozhattam, de már késő volt és csak a zsidó-korcsmáros hideg, nyirkos kamarájában, a csúszó-mászó és ugró állatok sokasága közt kellett a jéghideg ágyban nyugalmat keresni, mert álmot ugyan nem találtam, annyira izgatott valék. Mindent elfeledhetek, ami rám nézve életemben nevezetes történt, minden kihalhat belőlem, de azon pillanat emléke, mikor megláttam: soha. Látom dús hajfonatát feje körül tűzve, mint egy glóriát, látom sugár, karcsu termetét, istennőhöz méltót. Sok szép nőt láttam életemben, de aki annyira megragadta volna képzelődésem és egész lelkemet, ilyet nem láttam.

Nem tudom, meddig futkostam fel s alá az akácfa-allée alatt, elmerülve legkedvesebb, legszebb ábrándaimban, melyekből az őrök „Abgelöst" kiáltása ébresztettek fel. Az édes emlékek annyira elragadtak, hogy a mennyországban képzelem magamat, lelkem boldogságban fürdött, minden szenvedés lefoszlott rólam, nem éreztem csak gyönyört.

Tegnap alig tudtam kedves emlékeimtől megválni, kimondhatatlanul jól esik azokra visszagondolni és a jelenről megfeledkezni, mert ha arra gondolok, fájdalmasan húzódik össze szívem azon szomorú valóságnál, hogy már azóta két év folyt le s még mindig oly messze vagyok óhajtásaim céljától. De miért keserítsem e boldog emlékű napot sötét képekkel, az

ünnepnapnak tökéletesnek kell lenni. Ma két éve szorítottam először kezét s nyomtam rá az első csókot.

Még nincs kimondva az irtóháború a szakállakra. Megvallom, igen nehezen válnék meg szakállamtól, mely már négy év óta hű társammá lett. Ha le kell venni, kívánságát a legnagyobb készséggel teljesítem.

Köszönöm, hogy elküldte a Józa levelét Vilmához. Ez ismét igen jellemző adat reá nézve. Megvallom, Józa igen érdekel s természetesnek fogja találni, hogy nem maradhattam iránta közönyös, miután őt szereti legjobban testvérei között, eleinte nekem is ez vala okom, hogy vonzódjam hozzá, de mikor névnapomra levelébe egy pár sort írt, ez megvallom, meglepett, mert soha még leánytól oly szép írást nem láttam. Megvoltam győződve, hogy azon betűk nem egy mindennapi leánytól származtak.

Ön annyi szépet, jót beszélt róla, hogy természetesnek találtam azon meleg ragaszkodást, mit iránta táplál. Józa levelét mély érdekkel olvastam, lelkét tükrözi az, egy csalódott, nemes lélekét. Nagy igaztalanság volna, ha Józa a boldogságra igényt nem tarthatna!

Talán másnak feltűnne, hogy annyit foglalkozom Józával, ön bizonynyal csak természetesnek találandja. Megvallom, igen nagy vonzalmat érzek Józa iránt, szeretem, mint szerethetek egy kedves testvért, mint önnek legkedvesebb nővérét. De, azért egész más, mint amit ön iránt érzek. Nyugodt lehetsz, mert ez soha azzá nem válhat, mit irántad érzek. Én csak egyszer adom szavamat, de az örökkétartó.

Nem tagadom, hogy minden rendek között a katonának van leggyulékonyabb szíve, de hát nem természetes ez? Egész életében lőporral van dolga, csoda-e, ha annak tulajdonai vérébe mennek át? De hinni fogja, ha én mondom, hogy még senkit sem szerettem. Te vagy az első, akiért szívem fellángolt s bírásod életszükségemmé lett, nélküled boldogságot nem ismerek a földön.

Ezentul fogfájása miatt minden levelemet avval végzem: Carthaginem esse delendam. Huzassa ki a fogát. Csak egyet, csak egyet már abból az ezer csókból; de egy valódit, nem papiroson kér a sírig hű

Józsija.

CXLII.

Halmos, 1852. október 27.

Már három napja nem írtam, mert lelkem oly puszta, mint jelenleg a természet. Ma négy napja, hogy sorait kellett volna vennem és nem jöttek.

Vígasztalom magamat és reménykedem, a postára hárítva a felelősséget. De ki tudja, nem jött-e valami kegyetlen rendelet, mely a levelezést megtiltotta?

Az idő is oly kellemetlen, esik szűntelen és szél süvít a fákon át. Önre gondolok, aki mint egy leláncolt rabmadár ül egyhelyben és változtatás kedvéért most az egyik szárnya alá dugja a fejét, majd meg a másik alá.

Nincs kellemetlenebb a szélnél. Ha önnek a hideg a legnagyobb ellensége, nekem a szél. Nappal, mikor annyi elfoglalásom van, nem jut eszembe, de este, mikor leráztam gondjaimat és nyugodtan ülök szobánkban, elmélyedve gondolataimba, hallom, mint reszketteti meg a ház-

fedelet, az ablaktáblákat, ajtókat és összerázkódom. Legkedvesebb ábrándaim szakítja meg. Órákig elmélyedek gondolataimban, annyira vágyik lelkem utánad, annyira nehéz az élet, úgy érzem, mintha lelkem egy részétől fosztattam volna meg, mintha ez csak egy rossz álom lenne s várnám a felébredést. De meddig fog még ezen lelket ölő helyzet tartani? Naponkint tovább megyünk az élet ösvényén s egy lépéssel közelebb a sírhoz; naponkint öregszünk s örökké csak várakozás, türelem és reménynyel kell táplálkoznunk, szívünk érzelmei kihűlnek lassan-lassan és utoljára nem marad semmi! Semmi? - abból a forró vágyból, abból az őrületes szerelemből!!! Mit vétettem én, Istenem, hogy ily kegyetlenül sújtasz, hogy nincs bocsánat, sem kegyelem számomra?! Mit vétettem, oh, kegyelmes könyörülő Isten, add tudtomra, hogy vezekeljek és irgalmadért esdekeljem!!

28. Valahára vettem igen rövid levelét. Hogy kétkedik abban, hogy én akármit ígérjek, azt meg ne tartanám? Bármi érjen, bármi történjék, nincs eset, hogy ne tudósítsam, hacsak egy sorral is. Ne kétkedjék szavamban, mert azt nem érdemlem.

A Józa sorsáról már írtam. Ő Erdélybe megy báró Győrffy Samunéhoz, egy angyali jóságú teremtéshez, ahol bizonnyal úgy lesz, mint az Ábrahám kebelében. Józa maga kiván hozzá menni, amit meg is írt neki s Gy.-né tárt karokkal fogadja. A Józa beteg lelkére semmi sem lehetne jobb hatással, mint e látogatás azon hölgy körében, ki gyöngédsége és szívjósága által messze földön híres és Józát igen szereti. Oh, ne gondolja, hogy én Józára féltékeny tudnék lenni, ő nem azon agyagból van gyúrva, hogy leendő sógora iránt még szerelmet tudna érezni, az olyan szentség előtte, akihez közeledni is bűn. De én, ha önök egymás iránt szerelemre lobbannának, megbocsátanék, ha kedves nővéremet boldoggá tenné - de, hogy én mit tennék? - azt nem tudom. Különben az egészsége már majdnem egészen helyre jött, csak ritkán érzi magát rosszul. Én is igen jól érzem magam, semmi bajom és este oly fáradt vagyok, hogy jótéteménynek tekintem az ágyat.

De önt van jogom igen komolyan megdorgálni és jól megszidni, mert ha én ilyet tennék, mit szólna ön? Azon szobában, mit saját vallomása szerint csak nyári lakásnak lehet használni, abban akar telelni? Nem borzasztó ember ön? Halálos betegséget akar magának szerezni, engem özvegygyé tenni, mielőtt még a felesége lennék? Menjen, ön rossz, könnyelmű ember, ki nem törődik csak a saját kényelmével, csakhogy sok dolgot ne csináljon magának; szép ez, jó ez? Na várjon, én meg megteszem, hogy minden felsőruha nélkül kimegyek a konyhába és mikor ott jól kimelegedtem, akkor ismét felsőruha nélkül végig sétálok ezen a kaszárnya-folyosón. (Én ugyan nem láttam még olyat, de csak az lehet ilyen, aminek se kezdete, se vége). Tehát legyen készen, hogy mielőbb kap egy tudósítást idegen kéztől, amely így szól: „Julia tüdőgyuladásban veszélyesen megbetegedett." - Nekem kedves rólam való megemlékezése, kedves, ha idejét nekem szenteli, de mindenek felett legkedvesebb *egészsége.*

Ma egy igen érdekes levelet kaptam, mely egyúttal talány is, képzelje, Lövey Klárától, de se dátum, se aláírás nincs rajta, én igen megörültem neki, bár nem képzelem, mi úton jöhetett és honnét.

Borzasztó idők járnak. De szívesen odaadnám jó meleg szobámat és magam egy hidegbe húzódnám, csak önnek lenne már meleg otthona! Ön az oka, hogy előre nem gondoskodott. De meg is bűntetem, rövidebb levelet kap a szokottnál.

Isten vele, egy forró csókot kap, aki meleg szobában ül, a hideg szobában való nem kap semmit.

Julia.

CXLIII.

Arad, 1852. október 28.

Szobámat sikerült rendbe hozni és várakozásom felett sikerült. Most kellemes meleg árad szét. Órákig üldögélek a nyitott kályha előtt, s szemeim az izzó parázson függnek, mig gondolatim Téged keresnek föl. Mily boldog lennék, ha az égő parázs fénye mellett gyönyörű szemeidbe tekinthetnék! Alig merem remélni találkozásunkat és mégis e csekély sugara a boldogságnak is jól esik. Nagyon sajnálom, ha csalatkoznám, de azért nem bánnám meg, hogy reménykedtem.

Nem írhatok tovább, a tegnapi surolás, éjjeli álmatlanság, főfájást okozott. Tehát még egy egész hónapi kurzust szab a papircsókoknak! Oh, még ez is véghetetlen hosszú. Millióit a papiroknak egyetlen egy - valódiért!

Józsija.

CXLIV.

Halmos, 1852. november 1.

Hála Istennek! Ma ismét keblemhez szoríthatom sorait; csak az, ki igazán szeretett és szenvedé a távollét kínjait, képes megérteni, minő gyönyört, boldogságot érzünk egy levél érkezése által.

Nálam nem apad, mint másoknál, az érzelem, sőt fokozódik. Mint a patak, mely eleinte csendesen haladt medrében, de a fergeteg és zápor nevelé árjait, míg azok egy mérhetlen tengerré nem válnak.

Épen imádkoztam anyám egészségeért, midőn levelét kezembe adák. Talán nincs a természetben nagyobb titok a szerelemnél. Csodás érzés, nem érthető, kifejezhetetlen boldogságot és egyszerre fájdalmat okoz, a mindenség ereje, maga az Isten!

A régiek igen bölcsen képzelték Ámort oly hatalmasnak, ki még Jupiter feltételeit és a komoly Minerva szándékait is megsemmisíté; trónokat döntött, évekig tartó háborút okozott, egész népeket kiirtott.

Azt kérdezi, emlékszem-e még október 23-ára? Oh, de mennyire! Mindenre, ami az nap történt.

Amint megláttam, éreztem, hogy befolyása lesz életemre és emléklapján is sokat tünődtem. Azóta is sokszor eszembe jut e nap emléke.

Óhajtom, hogy szobája ne hagyjon kívánni valót, de erről csak ottlétemben fogok meggyőződni. De most végeznem kell, vendégek jöttek. Isten vele, édes lelkem, Józsim, az ég áldja.

Juliája.

CXLV.

Arad, 1852. november 6.

Kedves, lelkem, Juliám! Ahányszor önre gondolok, mindannyiszor a legnagyobb hála ébred iránta lelkemben. Mi lett volna belőlem nélküle?!

Bármerre induljak, szűk kalitkám falai mint ledönthetlen óriások emelkednek előttem, melyeken túl még sohajaim is alig hatnak át. Ön az én őrangyalom, nála nélkül nem tudom, mi lett volna belőlem eddig is! Mézédes szavai, mint kis gyermeket, elaltaták fájdalmaimat, szenvedéseimet, elragadott a remény a képzelődés boldog országába, hol megszünik a gond, aggodalom és minden szenvedés. Mit tennék, oh könyörülő Isten?

Az amnesztiáltakkal mindig szigorubban kezdenek bánni. H. mondja, hogy rendelet jött minden hatósághoz, hogy az amnesztiáltakat ne engedjék tartózkodásuk helyéről távozni. Ez borzasztó.

9. Mivel tölti az estéket? Én leginkább a polgártársaknál vagyok, néha én is részt veszek a kártya-partie-ban. Murányi, Vizkeleti és Dobozy csábítanak el. Inkább írok vagy olvasok itthon. Legkedvesebb foglalkozásom az égő kályha nyitott ajtaja előtt ülni, homályban, csak a tűz által világítva és ott gondolkozom, ábrándozom.

Vágyam utánad, ha lehetséges, még élénkebb mint eddig. Két éve már, hogy reményeim hozzád kötöttek, mikor azt hittem, két hónap alatt szabad vagyok! És ki tudja még, mikor lesz az?

Be kell vallanom, hogy lelkierőm gyengült, vagy pedig ön még jobban elfoglalja minden gondolatomat, jobban hódol önnek szívem minden dobbanása, mint eddig és lelkemet annyira leköti, hogy nincs egy sóhajom, nincs egy eszmém, mely másért történne.

Aligha ki nem mondják a szakállakra a halálos itéletet. Akkor nem tudom, mit csinálok. De ha testőr koromban látott volna, mikor még bajuszt se volt szabad viselni, mit szólott volna hozzá? Nem bánnám már én, ha bajusz nélkül is, csak mehetnék innét! Csókjaim addig ezen lapokra lehellem, míg igazit adhat forrón szerető

Józsija.

CXLVI.

Halmos, 1852. november 7.

Ma vettem sorait, édes Józsim, és én is kezdem írni az enyémeket, mert eddig, bocsásson meg, nem lehetett, igen sok dolgom volt.

Képzelje ezen boldogító hírt! Atyám azt mondta, ha haza jön, elvisz Simándra, tehát most már bizonyos és elhihetjük. Oh öröm, oh boldogság! Most már csak a viszontlátás gyönyörteljes reményében élek, nem tudok másra gondolni, mást érezni, mint boldogságot. Keblem annyira túlárad, felmagasztosult, mintha mennyországban volnék. Isten tartson meg

Juliádnak.

CXLVII.

Arad, 1852. november 6.

Igen félek, kedves, édes Juliám, hogy levelezésünk meg fog zavartatni. Ez tenné fel szerencsétlenségem koronáját! Csak leveleiben találok örömet, vigaszt. Ha ezektől megfosztatom, vegyék el életemet is! Úgyis halott vagyok, habár csak tetszhalott, ami még keservesebb.

Tegnap óta Ghiczyvel osztom szobámat, ő nálam sokkal fiatalabb, de igen kedves, derék fiú, szeretetreméltó, jó lakótárs, tele figyelemmel és diszkrecióval, én nagyon szeretem és leginkább őt kivántam társnak. Tudja, édes Juliám, mennyire nem szeretek senkivel lakni, de őt sokkal jobban szeretem, semhogy érte ezen áldozatot meg ne hoznám. Most végzem azon boldogító reményben, hogy valahára megengedi az ég, hogy rövid időn keblemre szoríthassam. Isten vele drágám, ezerszer öleli hő

Józsija.

CXLVIII.

Halmos, 1852. november 8.

Kedves, édes Józsim! Levele a legnagyobb aggodalomba ejtett. Azt írja, hogy levelezésünket veszély fenyegeti. Ez borzasztó lenne! Mit tennék akkor? Én ezt nem birnám ki, belehalnék. Hogy ne tudjak róla hónapokig, sőt tovább is, ez lehetetlen, ezt az én szenvedő lelkem nem lenne képes elviselni. Nem is hiszem én, hogy az ön ügyessége ne találna módot ezt megakadályozni. Én hiszem és ezért nem esem kétségbe.

Nagyon örülök, hogy sikerült a szobát kényelmessé tenni, és most jól érzi magát benne, már amennyire ez az ön helyzetében lehetséges. Én is szeretem nézni a kandalló tüzét, eddig a mi hálószobánk mellett volt egy kis kandallós szoba, ahova menekültem az emberek elől, és elábrándoztam, sirdogáltam ott. Az én jó atyám, aki mindig keres, ha nem talál, mindjárt utánam jött, tudva, hogy a kandallós-szobában sírok és ott a diványra mellém ülve, átkarolt, csókolt, vigasztalt, nem hagyott békében, míg könnyeimet fel nem szárítá, és mosolyra nem kényszerített. Akkor azután nyakam körül fonva karját, erővel kivezetett és a többiekhez vitt, nem engedvén, hogy átadjam magamat bánatomnak. Az én jó drága atyám, aki legjobban szeret a világon, vagy legalább is legönzetlenebbül. Oh, én is mennyire szeretem!

A kandalló még más egyébre is emlékeztet: Kisfaludy Sándor „Kesergő szerelmére." Mennyire szeretem én Kisfaludyt! És hányszor elolvastam e gyönyörű verseket, melyek a mi viszonyunkra is annyira illenek! Már annyit tudok belőle könyv nélkül, hogy sokat el tudnék közüle mondani. Az is mennyire illik, a mi helyzetünkre:

„Jer a kandallóhoz kedves
Fel van szitva melege"....

Nem tudtam magamnak megmagyarázni, miért vonzódom én annyira önhöz? És rájöttem, hogy azért, mert testőr volt. A testőrök mindig kiváltak a többi katonák közül, nem is voltak tulajdonképen katonák, és azért nevezetesek, hogy majdnem mind nagy hazafi volt, kettő pedig rendkívüli hazafi és lánglelkű költő. Mert hisz Bessenyei Györgynek nem kevesebb az érdeme a magyar nyelv körül, mint Kisfaludynak, habár kevesebb a népszerűsége. Bessenyei emelte a magyar nyelvet az azt megillető helyre, bizonyítván, hogy nemcsak konyhába való és parasztoknak.

És milyen gyönyörű ruhájuk volt a testőröknek! Ennél már szebbet kigondolni nem lehetett, nem létezik fantázia, mely ennél izlésesebbet, pompásabbat kigondolhatna. Tündöklő, ragyogó remek, a színek tarkasága mellett ez az összhang bámulatos. Aki ezt így összeállította, a világ legnagyobb mestere volt.

De ehez kár is lett volna bajusz és szakáll, mert ez az öltözet csakis a legfiatalabb kort képviselte. Azért kérdésére avval felelek, hogy rendkívül el lettem volna ragadtatva, ha mint testőrt látom, mert gyönyörűnek kellett lennie abban a festői pompás ruhában, egészen fiatal arccal. Oh, mily gyönyörű lehetett!

Nem győztem csodálkozni jó emlékező tehetségén, hogy csak egyszer látta házunk berendezését és mégis legtökéletesebben eltalált mindent, egy ablakot sem feledve ki. Most már tisztán képzelheti a szobánkat, mert az a legutolsó, ami eddig nagy szalon volt.

A napokban levelet kaptunk atyánktól, hogy mielőbb megérkezik, és visz bennünket Váradra, onnét pedig Aradra.

Most végzem, a boldogító viszontlátás reményében

Juliája.

CXLIX.

Arad, 1852. november 10.

Kedves angyal! Kimondhatlan boldogsággal tölt el azon remény, hogy nemsokára látni fogom. Oh, mily nehezen várom azon percet, mikor karjaimba szoríthatom! Bár sokszor csalódtunk reményeinkben, de azért hiszem, hogy most az ég könyörül rajtunk. Bittóné is igen bizonyosnak mondta jövetelét.

Köszönöm a sorsnak és B.-nénak jóságát, hogy nála olyan jó és biztos helyen lehet.

B.-nét csak egyszer volt szerencsém látni, de nekem igen rokonszenves, kellemes hölgynek tűnt fel, kinek igen szívesen lennék lekötelezettje.

Már említettem, hogy Ghiczyvel lakom. Ő, mikor a forradalom kiütött, alig tudta, mit csinál, mégis szegény feje egy meggondolatlan lépés következtében az egész hadjáratot vitézül végig küzdötte és most legszebb éveit velünk együtt a szörnyű fogságban férfiasan végig szenvedi.

Örömtől remeg szívem jövetelének hírére, de ha most már csalódnám, ez halálos döfést adna. Gondoljon rám, ki oly érzelmeket táplál, melyek szavakkal ki nem mondhatók. Ezer ölelést

Józsijától.

CL.

Halmos, 1852. november 12.

Kedves, drága Józsim! Sorait vettem és nagyon örültem azon hírnek, hogy Ghiczyt választotta szobatársnak, én is igen szimpatirozom vele, ő igen derék, kedves embernek látszik, és az a fő, hogy nem idegen. Örülök annak is, hogy Bittónéhoz megyek, kit annyira szeretek és aki oly szívesen hív magához. Csak egyszer láttam, de mindjárt nagyon megszerettem, mintha már régi ismerősöm lett volna. Remélem, nem leszek neki alkalmatlan.

Ön mondá: A katona szíve olyan, mint a puskapor: egy percre fellobog és vége. Vigyázzon, nehogy igazán beteljesüljön. Azt is hiszem, hogy még nem szeretett. Ugy-e, jó vagyok? Hisz a szentírás is azt mondja: boldogok az együgyüek...

Türelem, türelem! Már nem messze azon gyötrelemmel és epedve várt idő, midőn valahára nem egyet, hanem számtalant adhatom az igért cs... Oh, csak Te meg ne und, de félek, félek, hogy ez lesz a vége és én sírok... sírok...

Julia.

CLI.

Arad, 1852. november 12.

Tehát csakugyan igaz a boldogító hír? Mondja, kedves, édes, drága Juliám, hogy igaz. Oh, mondja, mert nem képzelheti, mily boldoggá tesz.

Bittóné mint bizonyost mondta, hogy Józával együtt nála töltenek nehány hetet és rövid időn meg is érkeznek. Utolsó levelének sem mertem hinni, annyiszor csalódtunk s a sors annyira ellenünk esküdött, hogy nem tudom, merjek-e hát most is hinni?

Hiszem, hogy valahára égő szívemre szoríthatom, hogy gyönyörű szemeiből olvasom szerelmét. Már a gondolat is boldoggá tesz, örülök és remegek.

Oh, jöjjön, jöjjön, erősítsen meg, mert sokszor közel vagyok a kétségbeeséshez. Minden bátorságom elvesztem, ha arra gondolok, hogy még öt évig kell várnunk. Ne reszkessen, szivem, e szörnyű gondolatnál? És mégis, meg kell szoknom e lehetőséget. Sokszor kivánom, felejtsen el, de mit tennék azután, mit keresnék még a világon? De hátha boldogabb lenne! Oh, jöjjön édes, drágám, nyugtasson meg egy szavával, hogy olvassak szemeiből békét lelkemnek, boldogságot szívemnek. Jöjjön, adjon erőt a feledésre, bátorságot a türelemre.

Családi boldogságra csak nemesebb, tiszta szívek képesek s ön oly nagy lélekkel van megáldva, hogy közelében az ember csak boldog lehet.

Már mint igen fiatalember kezdtem az emberek közt kutatni. Kevesen állották ki a próbát. Krisztus volt az egyedüli, ki előtt porba hajtom fejemet, de őt nem a földön kerestem, lelkem utána az égbe repült. Amit hiába kerestem a történelem és emberek közt, minden reményem, óhajtásom, tiszteletem, egész szerelmem benned találom fel. Ha boldogság vár reám, azt is csak tőled várom.

Azt írja, sok időm van. Igaz, időm nagyon is sok van, de hányszor úgy eltompul elmém, mikor órákon keresztül nem tudnék egy gondolatot leírni és csak magam elé bámulok - gondolkozni.

Isten vezérelje karjaimba, csak akkor lesz boldog a sírig szerető

Józsija.

CLII.

Halmos, 1852. november 16.

Kedves, drága Józsim! Örömtől repeső szívvel írom e sorokat. Tehát valahára atyám megérkezett és elhatároztatott, hogy holnapután indulunk Váradra és rövid pihenés után Aradra. Azért most nem írhatok hosszú levelet, mert a készülődéssel nagyon el vagyok foglalva.

Várjon, édesem, várjon boldog reménnyel, mert nehány nap mulva dobogó keblére szoríthat. Isten őrizze addig.

Juliája.

CLIII.

N - Várad, 1852. november 20.

Kedves, édes Józsim! Hat napi út után valahára megérkeztünk átfázva, kimerülve, alig tudom e pár sort írni, hogy ezt önnek tudtára adjam. Nehány napot pihenünk, aztán megyünk Aradra, de öröme nem lesz teljes, mert atyám nem hozza velünk Józát. Így a napokban látjuk egymást, ha csak a sors közbe nem lép és ajkainktól a habzó serleget az utolsó percben el nem ragadja. De nem, az nem lehet, túl nagy kegyetlenség lenne! Bizzunk jó angyalunkban!

Most nem írhatok többet. Keblem telve boldogsággal.

Julia.

CLIV.

1852. Arad, december 1.

Drága Juliám! Elmenetele után sokáig ültem azon a helyen, mely kedves lényének pihenőül szolgált és mélyen elgondolkoztam.

Emlékembe újra átéltem mind azt a nagy boldogságot, mit a kegyes sors azon nap rám árasztott és amely eddigi szenvedésemet lelkemről letörölte és helyébe egy eddig soha nem érzett, kimondhatatlan boldogsággal tetézett.

Köszönöm, édes Juliám, forrón, kimondhatatlanul köszönöm ezt Neked, áldjon Isten érette és adjon helyébe évekig tartót.

Ne nehezteljen, drága Juliám, ha leveleimet gyakrabban venné mint várja. Nem kívánom, hogy minden levelemre válaszoljon, csak ha teheti, ha a társadalmi illem megengedi és alvását nem rövidíti meg. Önnek alvásra van szüksége, hogy erősödjék és az ébrenlét igen veszélyes. Kinézése igen kellemesen lepett meg, multkori itt léte óta sokat változott, erősödött, ez még Ghyczynek is feltűnt. A tavasz virágai még nagyobb örömet nem okoztak senkinek, mint nekem az arcán fejledező rózsák. Ajka édes mosolya gyönyörittassá teszi az embert.

Alig tudom a keddet bevárni, oh, csak három napig maradnának! Három nap! Ez legmerészebb reményeimet is meghaladja!

Kedves, édes Juliám! Nagyon köszönöm hozott ajándékait. Nem győzöm bámulni cukrászügyességét és hozzá, hogy annyi ideig úton lévén, el nem romlottak.

Tanácsát nem fogadhatom el. Lehetetlen, hogy este ne olvassak, ne írjak, mert nem tudok aludni, ábrándaim, melyeknek angyala Te vagy, nem engednek. Igaza van Göthének: In jeder grossen Trennung liegt ein Keim von Wahnsinn. Szándékosan és erővel igyekszem sokszor gondolataimat rólad elvonni. Igen szomorú példákat látok társamon, mily szörnyű hatása van a mély gondolkozásnak, ha egész lelkünket egy ideának engedjük át.

Hogy B.-né szívesen látja, abban nem kétkedem, mert bár csak egyszer volt szerencsém látni, de szívjóságot és kedvességet nem lehet tőle megtagadni. Egyszer sok szíves hívását többen elfogadtuk és lakásán felkerestük. B.-né szívessége és elragadó kedvessége megjegesedett kedélyünket mint a tavaszi nap sugarai, felolvasztá. Különösen szép, tiszta magyar kiejtése és válogatott kifejezései leptek meg. Ily kellemes társaságban igen élvezetes napokat fog tölteni, édes Juliám. Csak már ha a sors láncaimtól nem akar megszabadítani, sokáig maradna ott.

Siessen karjaiba forrón szerető

Józsijának.

CLV.

1852. Simánd, december 1.

Kedves, drága Józsim! Annyira hatott rám találkozásunk, hogy az egész úton egy szót sem tudtam szóllani, sőt megérkezésünkkor is mint egy alvajáró éreztem magamat.

Nagy társaságot találtunk, mi rám nézve elég kellemetlen volt, mert legjobban szerettem volna egyedül lenni és aznapi boldogságáról ábrándozni. De annyira is szórakozott valék, hogy legnagyobb megerőltetésem mellett alig tudtam a hozzám intézett kérdésekre válaszolni. Végre 12 óra után távoztak és én kimerülve lefeküdtem, de álom nem jött szemeimre. Nagyon fel voltam izgatva kedves tekinteted, mosolyod,..... csókjaid által. Oh, mily boldog voltam! Elábrándoztam, minthogy aludni nem tudtam és reggel lett, mire elszunnyadtam. Atyám ma elutazott.

Ma van születésnapod. Tegnap átadtam az ajándékokat.

A házi úr jelenleg nincs hon. Leírom a házat, amelyben jelenleg lakom. Az épület egy kastélyszerű, földszintes, díszes, modern épület, széles folyosóval és oszlopokkal. A tulsó oldala kertre néz. A bejárás az oszlopos nagy tornácról van és tágas előcsarnokba vezet. Innét díszes nagy ebédlőbe nyitunk, honnét ismét egy szép férfiszobába, fehér márvány-kandallóval és gyönyörű könyvtárral. A vesztibül tulsó oldalán van egy tágas szoba, mely jelenleg a háziasszony és gyermekek hálószobája, melyből az én appartement-omba nyitunk. Ez két szobából áll, egy háló- és egy nappaliból. Mindkettő igen szépen és izléssel berendezett. Az íróasztal felett a házastársak arcképei függnek. A férj igen szép, barna, magas ember lehet, kinek szeméből ész és akaraterő sugárzik, a nő bájos, szende vonásaiból mintha egy bánatos kifejezés nem boldogságról regélne. Innét következik a salon, mely mint az egész kastély berendezése, izlés, kényelem és elegancia tekintetében nem hágy kivánni valót.

Józától tudósítást várok. Szegény, mennyire unhatja magát Váradon! Oly nehezen váltunk egymástól. Mindig oly nehezen esik a válás, most is könnyzápor közt történt annyi ölelés és csók között, mintha örökre történnék. Remélem, csak nem lesz baja Győrffyéknél?

Most végzem. Isten veled, édes, szeretett Józsim, gondolj reám, én egyebet sem teszek. Nem sokára látjuk egymást, kebleden pihenhetek szemeidből, olvasom szerelmedet. Oh, Isten, vane menyországodban nagyobb gyönyör?!

Julia.

CLVI.

Arad, 1852. december 4.

Kedves Juliám, nem várhatok keddig, nálam életszükséggé lett, hogy szakadatlanul önnel foglalkozzam. Nem is szokás az, hanem szorult keblemnek máskép nyugalmat szerezni nem tudok.

Csak pár órányira vagy tőlem s minden percben feléd nyuló karjaimba zárhatlak. Csak ez nyugtatja meg utánad sóvárgó lelkemet.

Senki sincs azon lelkiállapotban, mint lenne közönséges viszonyok közt. A legnagyobb lelkierő is csak annyira emelheti az embert, hogy háborgásait és legyőzhetlen szenvedéseit a kíváncsi világ tolakodó pillantásai elől szíve mélyéig zárja. Ismerem a nyugodt rezignáció halálos mámorát. Egy évnél tovább bilincseltettek le idegeim. Nem érzettem fájdalmat, de nem is dagaszták keblem örömérzelmek. Inkább szenvedek minden létező kínt bátran, örömmel, csak reményt lássak egy jövő boldogságra. A boldogság egy pillanata tengerek szenvedéseit méri fel. Mint mindenre a világon, a boldogságra is érdemeket kell szerezni.

Fösvénynyé is közönségesen az lesz, ki nagy fáradsággal gyüjtötte kincseit.

Oly nagy távolságból, melyet alig ér fel a gondolat, pár órányira enged és azon szerencsében részesülök, hogy gyakrabban láthatlak. Jobban is ki fog ismerni, a gyengeségeket pár órai együttlét alatt, mint ivekre terjedő levelek által. És így teljesülnek Byron szavai: „Ich will wie ich bin dir zeigen."

Naplóját minden bizonynyal elvárom. Kérem szives kézcsókomat B.-nénak átadni. Jöjjön, jöjjön! Oltsák édes ajkaid fáradt lelkem égető szomját. Addig csak egyszer gondolok rád, mi az eljöttöddel leli határát.

Józsid.

CLVII.

Simánd, 1852. december 13.

Szeretett, édes Józsim! Tizenegy óra. Csak most szabadulhattam szobámba és írhatok.

B.-ék ezóta csendben pihennek. Én is fekszem.

Az ég áldjon meg minden áldásával. Gondolj reám, édes angyalom és szeress, úgy mint én szeretlek, mennyei érzelemmel, forrón, híven

Juliád.

CLVIII.

Arad, 1852. december 15.

Kedves, édes Juliám! A posta igen kellemetlenűl lepett meg, hogy ma nem láthatom. De igaza van, a szíves udvariasságot visszautasítani nem lehet, annál kevésbbé, minthogy az illető édesatyja jó barátja. Fájó lélekkel bár, de megadom magamat sorsomnak, csak arra kérve, hogy holnap annál korábban láthassam. Első pillanatban megijedtem, hogy valami baj van, de

hála az égnek, nincs, és ez okozza, hogy e pillanatban teljes mértékben nem érzem azon gondolat súlyát, hogy egy napot kell vesztenem. Annál bizonyosabban remélem, holnap boldogságomban gyönyörködhetni.

Ölel hű

Józsid.

CLIX.

Arad, 1852. december 18.

Már tegnap akartam írni, de nem voltam rá képes. Oly izgatott valék, annyira kihozva rendes kedélyemből, hogy még gondolkozni sem tudtam. Elmerűlve az azelőtti nap isteni boldogságában, csak ültem, magam elé bámulva és eszem, lelkem Isten tudja hol járt. Imre többször kérdezte, hová repült lelkem, mi foglal el annyira? Ah, de hiába törtem a fejemet, hiába erőltettem elmémet a megszakadásig, a megőrülésig, mert tanácsot adni nem tudtam magamnak. Egyesülésünket elérni volt már egy év óta lelkemnek éjjel-nappal való legfőbb gondolata és vágya. Minden lehetőséget megfontoltam, átrepült százszor és százszor érted égő lelkem. De kielégítő tervet nem tudtam alkotni. Sötétség mindenfelé s nem mutatkozik pharus, melynek fényében oda találnék a boldogság kikötőjébe. Teljesíteni óhajtanám egyesülésünknél a vallás és törvény szabályait, mert jogokat ruházhatnék önre, melyek kevés előnyt nyujtanak ugyan, de engem igen megnyugtatnának és az ön elveit szentül megőriznék, valamint biztosítanák számomra személyét élethosszig. De mikép lenne ez kivihető, ez a nagy feladat, melynek szikláinál elmém minden szikrái lesiklanak.

A törvény egy lelkészre, ki egy foglyot összeesket, hivatalvesztést és fogságot ró. Így tehát le kell mondanom lelkem hő vágyáról, önt teljesen enyémnek tudni, a legfőbb boldogságot, mi után epedek, mint a pusztai vándor az életadó csöpp víz után. Sorsom a boldogságot messze távolban sejteni és lassan-lassan elemésztődni.

Naplóján igen sokat gondolkoztam és életem két legnyugtalanabb éjét okozá. Többször dobtam el dühös ingerültséggel, de mindannyiszor kényszeríte a kiváncsiság felvenni és azon remény, hogy végre én leendek vallomásai tárgya és bőséges kárpótlást nyerendek a kiállott kínokért. Egyszer majdnem a tűzbe dobtam, mikor eszembe jutott, hogy nem vagyok vele szabad. Látja, édes Juliám, mily gyülöletes tulajdonaim vannak, s mennyire szánalomraméltó küzdelmeim, fájdalmaim leírhatatlanok valának. Érzém véremet szívembe fagyni, nem mertem ébrenlétemben hinni, ajkamat vérig haraptam, ha nem rossz álom mind ez? Nem akarom nevét tudni azon embernek, bár megvallom, a kiváncsiság gyötör.

Mindig mondtam, hogy imádom. Nem szabad-e azért továbbra is még forróbban imádnom? Csak engedjen azt a léget szívnom, mely önt táplálja és boldog leszek. De Istennek érezném magamat, ha szerelmem oly hőn viszonoztatnék, mint szívemben érted lángol. Szeressen, imádott Juliám, ön azért jött a világra, hogy az égiek boldogságát megismertesse. De szeressen egyedül, szerelmét senkivel a földön megosztani nem tudnám. Érzem hármunknak szűk lenne a világ.

B.-né önt bizonynyal nagyon fogja szeretni. Ki ne szeretné az én kedves, szép Juliámat? Nem volt türelmem az ön levelét bevárni. Boldogítsa mentől előbb jövetelével érte élő

Józsiját.

CLX.

Simánd, 1852. december 19.

Kedves Józsim! Korán reggel vettem sorait és azok úgy felzaklattak, hogy nem voltam képes írni.

Te nem ismered szerelmem egész nagyságát, Te csak mint tengeren evező hajót látod, de buvárként nem hatottál mélyére, hogy ott élvezd drága gyöngyeit.

Oh, miért is adott szívet az ég! Bár soha nem szerettem volna, boldogabb lennék.

Szívem, kezem, életem tied. Boldogságod boldogságom, szenvedésed enyém is. Mit adhatnék még?

Az ég nem lehet oly kegyetlen, hogy még soká gyötörjön, távol egymástól. Én nem tudok tovább tűrni, érzem, mily életszükségem vagy.

Kérdeztem B.-nét, mikor megyünk be? Azt mondta, kedden. Tehát egy egész hét mulva. Hogy fog ez eltelni? De ott maradunk három nap. Három egész nap!!

Jó éjt, jó éjt! Rólad álmodom.

Reggel a gyermekekkel foglalkozom, mert van négy kedves, szeretetreméltó leányka, jók, okosak, bájosak, a legidősebb lehet tizenkét-tizenhárom éves, gyönyörű fekete szemekkel, melyekből ész sugárzik. Gyakorlom őket a franciában és zongorában, mert jelenleg nincs nevelőnőjük. Már annyira megszerettek, hogy a csókoknak és ölelkezésnek nincs se hossza, se vége, én szeretem a gyerekeket, de ezeket különösen, mert ily jókat még nem láttam. A második is gyönyörű szőke angyal. Annyira szeretnek, hogy majd széttépnek.

Minden este vendégek vannak, én leginkább este tudok írni, tehát rám ez kellemetlen. B.-né kedves, figyelmes irántam, és egy finom, jólelkű nő, ki műveltségével és szeretetreméltóságával mindenkit meghódít és akit, ha nem lennék is neki lekötelezve, akkor is nagyon tisztelném, szeretném.

Holnapra sok vendéget hívtak, nem írhatok, toilettemet kell rendeznem. Mennyivel szívesebben mennék hozzád! Pedig B.-né az én mulattatásomra hívja őket össze. Ha tudná, mennyire unom őket! Százszorta szívesebben játszom a kedves gyermekekkel, kik ártatlan pajkosságaikkal nem egyszer feledtetik lehangolt, fájó kedélyhangulatomat és jó kedvre derítenek. Szellemem, gondolatim azért nálad lesznek, habár testem itt, és ha mosolygok, rád gondolok, ha sohajtok, hozzád repül, és ha hallgatok, akkor igazán nálad vagyok.

Julia.

CLXI.

Arad, 1852. december 20.

Kedves Juliám! Nem akarom önt fájdalmaim rajzával szomorítani. Azon tudat, hogy félre ismertem, nyugalmamtól foszt meg. Annyit szenvedtem már, hogy az élet minden reményétől egész rezignációval váltam meg és a rossztól már nem félhettem, mert hisz mindent vesztettem. De megismertem önt, s szívemben a remények legdúsabb virági kezdtek sarjadzani. Új életre ébredtem és oly boldognak éreztem magamat, hogy szerettetem, mint egy félisten.

Hol vannak azon szép napok, hová tűntek boldogító ábrándaim? Igen, én boldog voltam. Rabláncok fűzték bár össze tagjaimat, kőhalmazok zárták el utaimat, bármerre fordultam, áthághatlan akadályok gátolták szabad mozgásomat, de lelkem ment volt a láncoktól, szabadon röpködött s az ön igézetes körében, minden szenvedéstől menten találta fel hazáját. Szemeim éghez emeltem és mosolyogtam a földi emberek nyomoruságán.

Immár vége mindennek! Bátorságom, erőm fentartá az önérzet, boldoggá tett és büszkévé a viszont szerelem. Most borzadva réműlök vissza a mélységtől, hol önt és magamat találom. Ne titkolja maga előtt, mi előttem kezd világos lenni. Ön nem szeret azon hévvel, azon elragadtatással, amelylyel én szeretem. Mióta naplóját olvastam, egy fátyol hullott le szemeimről és tudom most már, hogy elkéstem, hogy szíve virága, amaz üde, illatos nem engem illet, mert az már elvirágzott. Hogy mily kimondhatlan fájdalom soha be nem hegedő mély seb tátong az eddigi szerelem helyén, azt elmondani nem, csak érezni tudom.

Nem folytatom, igen keserű vagyok és kimondhatlan szerencsétlen.

Józsi.

CLXII.

Arad, 1852. december 24.

Nem tudom, vette-e e hó 19-éről szóló levelemet, mert arról említést sem tesz, és sorai oly fagyosak, hogy azt kell hinnem, az északi sarkról valók. De ennek nem a decemberi hideg az oka, mert akkor az én keblemben nem forrnának úgy az érzelmek, mint egy vulkánban. Irigylem önt, hogy annyira tud magán uralkodni, hogy érzelmeit mindig az ész fegyverével és megfontolással tudja kormányozni. Mily boldogok, kik érző szív helyett egy szikladarabot hordanak keblükben. Mit adnék érette, ha én is márványszoborrá változhatnám! Egyszerre megszünne minden szenvedésem. Most már ismerem magamat, érzem keblemben azon kimondhatlan lángot, mely életemet emészti fel. És ha szerelmét nem birom is, de becsülését meg akarom tartani mindenek fölött és ha mindent elvesztettem a világon, ez pharosként vezetend át zajos életem tengerén.

A nap elsötétülhet, teremtő melege megszűnhet, de engem azontúl is büszkévé tehet, ha emlékem nem kényszeríti ajkait gúnyos megvetésre. Én igaz színekkel akartam magamat mindig festeni, nem vezettem soha tévútra. Ha érzelmei nem vesznek pártfogásukba, úgy vessen meg, gyülöljön, utáljon. Én nem tudom magamat megváltoztatni. Nem tudom, mi lehetett levelem tartalma, mint a legforróbb szerelem, érzelmek, melyeket ön annyira kárhoztat, engem pedig annyira szerencsétlenné tesz.

Ön nem volna képes azon kínokat utánérezni, melyeket naplója vallomásai okoztak. Azóta egy öldöklő gondolat rágódik szerelmemen. Az ön érzelmei nem voltak határozók, önt csak honleányi érzelmei vezették. Ha nem szuronyok között jelenek meg, emlékem talán mint délibáb ábrái tűnnek el ismét. Ön nem a férfit szereté meg, ön sokáig becsülésnél nem érzett irántam, és csak lassan lopódzott szívébe vonzalom. De ne ámítsa magát, hogy ez az első szerelem mindenható hatalmával mérkőzhetne.

Az édes álom elröppent, a fátyol lehullott szemeimről, világosan látok, nem kívánok lehetetlenséget; nem kívánhatom, hogy az első szerelem mámorával és szent tüzeivel szeressen, mikor az elmult és maga az Isten sem hozhatja vissza. Szenvedek, a fájdalom és csalódás

lesznek ezentúl kisérőim az életen át; de azért hálát adok az egeknek, ha csak láthatom és enyémnek mondhatom, örökkön örökké

Józsija.

CLXIII.

Simánd, 1852. december 26.

Drága Józsim! Szemrehányásokkal és keserűséggel telt levelét kaptam, és az csak tetézte földig sujtott lelkem érzelmeit. Ön kételkedik szerelmemben, ez kimondhatatlanul fáj. Tehetek-e arról, hogy ama másik ifjút ön előtt láttam, hogy szépsége, esze, modora által behizelegte magát szívembe, hisz én oly fiatal, tapasztalatlan valék, alig 16 éves, és ő mindent elkövetett érzelmeim felébresztésére; az alkalom nem hiányzott, mert mindennap láttam és csak szép tulajdonait. Naplómból azt is olvashatta, hogy soha nem engedtem hozzám közelíteni, soha karját rajtam nem nyugtatta, nemhogy ajkaimat érintette volna. Tehát mit kiván még? Az egész egy gyermek-idyll, ahol a férfi szánandó szerepet játszik, ahol a halogatás által kitűnik a nem komoly érzelem, hanem a játék az érzelemmel. Olvashatta és el is mondtam szerelmem halála történetét, hogy b. Sztojka Gyuláné, mint igaz barátnőm kiábrándított, elmondva emez ifjú őszinte vallomásait, hogy csak vár, vár, maga sem tudja mit.

Olvashatta e levél tartalmának következéseit. Őszinte fájdalmat éreztem, nem tagadom, lefeküdtem, azon ürügy alatt, hogy szörnyű fogfájásom van, nem ettem, nem ittam, nem aludtam - és másnap gyógyulva keltem fel, - a büszkeség győzött - én többé nem szerettem. Rövid időn találkoztam vele, ahol ismét kezdte volna űzni kacér játékát - de én hidegen végig nézve rajta, úgy tettem, mint egy tolakodó ismeretlennel. Ha ezért van oka szerencsétlennek és féltékenynek lenni, megkeseríteni a saját és az én életemet - nagyon sajnálom és csak azt bizonyítja, hogy bizony rossz hajlamaival nem fogja boldogságunkat előmozdítani!

Ha nem szeretném, nem vártam volna rá már két év óta és nem utasítottam volna el nehány kérőt, akik önnél gazdagabbak. Vagy azt hiszi, ha nem dicsekszem udvarlóimmal, talán nincsenek? Nagyon csalódik, mert már nehányszor férjhez mehettem volna és csak szerénységem hallgattatta el hódításaimat. Ott van egy Lónyay, ki hibás testalkatával szellemet, csípős észt és derék jellemet egyesít; ott van egy Sz. S., ki szép, kellemes, jó lelkű ifjú és százezerrel bír, egy b. P., ki amily csinos, szeretetreméltó, jó fiú, boldoggá tehet egy nőt, ott van özvegy G. kapitány, ki már nem fiatal, de milliói vannak és kastélyban lakik, ott van br. S. kapitány, ki nem szorulva az én kauciómra s a t. b. Ön ezek között a legszegényebb és még várni kell rá négy évet, mit gondol, nem volnék-e akkor őrült, ha nem szeretném és mégis várnék, hogy hozzá mehessek?

Oh, ne legyen oly igaztalan és ne kínozzon engemet, ki anélkül is eleget szenvedek!

December 27. Az este igen szomorú, levert, szerencsétlen valék, nem is folytatom, nem írhatok

Julia.

CLXIV.

Simánd, 1852. december 28.

Nagyon fájdalmas leveleket ír nekem mostanában, melyek nem örömet, hanem bánatot és keserűséget okoznak. Egész ittlétem csak egy láncolata a fájdalomnak és megbánásnak. Bár reám nézve a boldogság legmagasabb gyönyörűsége önnel lehetni, vele társalogni, szemeibe tekinteni, hangját hallani, kezét fogni - de ön túl ment a határon, felzaklatta a szenvedélyt és ezáltal mindkettőnket szerencsétlenné tett, ki nem mondható lelki fájdalmakat okozott. Most már félek bemenni, egyáltalában megbántam idejövetelemet, mert nem okoztam igazi örömet, sem önnek, sem magamnak, sokkal több szenvedést.

Hogy oly nagyon levert és bánatos valék, a gyermekek nem hagytak békét és addig kértek, míg én is a játékhoz csatlakoztam. Erőt vettem magamon, szaladgáltam, nevetgéltem, végre feledtem bánatomat és egész szívvel gyermek lettem, mintha más nem hevítené keblemet, csak ártatlan mulatságuk és annyira megfeledkeztem bánatomról, hogy végre nyugodt kedélylyel fekvém le és elaludtam.

December 29. Reggel. Sietek levelemet postára tenni és az újévre minden kigondolható jót kívánni. Mióta itt vagyok, még egy éjszakát sem aludtam át, csak az éjjel, odahaza mégis csak jobban tudok aludni, bár valami jó álommal ott sem dicsekszem. Hanem reggel kipótolom, mert kilenc órakor kelek.

Ma atyámtól levelet kaptam, szokása szerint rövid volt, de velős, nem is feledem tartalmát, a szívembe és elmémbe vésem. Tartalma a többek közt ez volt: „Aradi látogatásaiddal vigyázva és okosan élj.” Kedves, jó atyám, ismer engemet, tudja, hogy nekem nem kell hosszú prédikáció, kevés szóból is megértem, amit kell. Ne félj, drága atyám, bizalmaddal nem élek vissza, ha te engemet boldoggá tettél az ide jövetellel, nem leszek háládatlan és nem szomorítalak meg. E levél kiszabadított azon lelki mámorból, mely elfogott és enmagamnak visszaadott.

Egy pár hétig nem is megyek most be, ez jó lesz mindkettőnkre, vissza adja nyugalmunkat, hogy találkozásunkkor nem sohajokba fecséreljük a drága időt, hanem méltányolva az együttlét boldogságát, a szerelem és lelki élvezetek örömeit élvezhessük.

Vajjon igazán szeretsz-e engemet, vagy csak úgy, mint általában a férfiak szeretnek? Néha kétség szállja meg szívemet, nem tudom, miért? És ez úgy fáj, úgy szúr, mintha tőrt döfnének belém. Most jó éjt, édes Józsim, Isten adjon erőt és vigaszt szenvedéseinkhez, óhajtja

Julia.

CLXV.

Arad, 1852. december 31.

Kedves, édes Juliám! Tegnap küldött soraimra megakartam várni válaszát, de mai levele annyira felizgatott, hogy nem hallgathatok. Önnek joga van minden gondolatomhoz s én legédesebb kötelességemet teljesítem, midőn keblem legtitkosabb gondolataival megismertetem. Lássa szívem minden dobbanását, olvasson benne.

Szeretett, egyetlen Juliám, ön egy isteni feladatot tűz elémbe! Hogy igérjem annak rendíthetlen megtartását? Nem létezett még ember, ki minden szenvedélyein győzedelmeskedni tudott volna. Gondolja meg, ily nagy jellemhez isteni erő kell! Én pedig csak egy gyenge ember

vagyok, nagyon is gyenge! De másokkal összehasonlítva magamat, érzem, hogy igen sok embernél szilárdabb, határozottabb jellemmel birok. Nyugodt lélekkel tekinthetek vissza multamra, következetlenségre nem akadok. Elveimhez mindig hű, tántoríthatlan maradtam. De mi életem minden eseménye az ön kívánságához? A sors nem mért mindeddig nagyobb elhatározásra alkalmat, mint állásom, vagyonom, jövőm, életem kockázását. Most látom mennyivel könnyebb csendes öntudattal, nyugodt szívvel és fel nem izgatott vérrel, a majdnem bizonyos halállal szemközt állani, - mint a mennyei boldogság sejtelmével a paradicsom kapujánál megállani. Nemcsak megállani, míg a lélek a boldogság élvezetében édeleg, de oly kínoktól tépetni, melyeket pokoliaknak nevezhetni. És ön mégis azt mondja: győznöm kell, különben nem lennék önhöz méltó. Nem akarok okai taglalásába bocsátkozni, ön mondja, s nekem ez elég, hogy lehetetlenségekkel megmérkőzzem. Igen, én győzni fogok, kerüljön bármibe a győzelem! Az erényt a legszentebb istenségnek tartom, ez különböztet meg az állattól, s áhitatosságom oly benső, rendíthetlen, hogy a legforróbb szenvedély sem fog tőle elfordítani, s ha csak egy szikrája a szerelemnek él keblében, jellememben megnyugszik. Tisztelem még előitéleteit is, még azok is boldogíthatják az embert. Ön szülei s önmaga iránti kötelességeit véli teljesíteni ez által. Szerelmem csökkenteni nem fogja. Öleljen bátran, bizalommal, boldogságot lehelő szerelmével, s történjék bármi, én mint egy szentséget imádandom.

Midőn először megláttalak, érzelmeim távol voltak minden emberi hevüléstől. Szerettem volna térdre omlani, hogy mint egy szentet imádjam. Hozzád csak fölemelkedett lélekkel és megtisztult szívvel lehet közeledni. Csodáltam szépségedet, imádtam jóságodat, szívességedet, magasztos lelkedet. Oly határozottak mennyei tulajdonaid, hogy angyali tisztaságod fényében minden világi gondolatnak el kell tűnnie. Érzelmeim annyira fölemelkedettek valának minden földin, hogy ha le nem szállasz is tökélyeid magasságából hozzám, érzelmeim irántad meg nem hűlnek. De kebledben egy érző szívet találtam, melynek dobbanását az én keblemben mondád visszhangozni. Ajkaim megízlelték ajkaid mézét, forró lehelleted elégeté utolsó megfontolásomat, s lángba borítá elhatározásom utolsó szikráját. Szemeim elhomályosodtak, s minden gondolatom, érzelmem, azon egy óhajtásban egyesültek, hogy bár soha, soha senki és semmi karjaimból ki nem ragadhatna. De jó, bezárom szemeimet, hidegségre, megfontolásra kényszerítem magamat, a mennyei boldogság előérzetében! Kivánsága parancs. Ne féljen tőlem. Inkább feláldozom életemet, mint hogy lelki nyugalmadat felzavarjam. Jöjj, repülj karjaimba, siess, ha tőled függ! Ember még így nem szeretett, mint téged imád örökre a Te

Józsid.

CLXVI.

Simánd, 1853. január 3.

Te egy isteni lény vagy! Szeretlek, kimondhatlanul, érzelmem imádás, leborulok előtted és úgy imádlak, ki oly mérhetetlen boldogságot nyujtottál szívemnek.

Ha értesz és felfogod, lelkem, úgy mennyei boldogságomat is érzed. Józsim, egyetlenem, mit kivánhatnál még tőlem, mit meg tudnék tőled tagadni, hisz óhajtásaid csak nemes lelked kifolyásai s nem lehet nemtelen kivánságod. E percben érzem, mint még soha, magasztosulni önmagam előtt. Hiszen nem vagyok közönséges lény, ha nem szerelmedre méltó, te, ki egy szent vagy, a legnemesebb lény a világon. Érzem lelkemet emelkedni, szívem hevesebben dobog a lelkesedéstől és büszkeségtől - mert büszke vagyok magamra - de büszkébb reád!

Isteni föladatnak nevezed kérelmemet és isteni erő kell megtartásához. Tehát legyen, Te megtartod, Te eléred. Nem létezett ember, mondod, ki minden szenvendélyein uralkodott volna, tehát Te vagy az egyetlen. De te nem vagy ember, a szerelem fölkent örök papjává és megszentesítette érzelmeidet.

Te azt mondod, oly sokat kívánok, oly nehéz megtartani, isteni erő kell hozzá. Igen, isteni, de te meg fogod tartani, mert nem ismered a szószegést. Oh, hidd, lemondásod százszorta erősebb kötelékkel láncolt hozzád, mintha szerelmed kívánata teljesült volna.

Oh, hidd, mi boldogok leszünk, hisz annyi szenvedés, lemondás árán vásároljuk azt meg. Már most is érzem azon kimondhatlan boldogságot, mi szívemet elárasztja és melybe keserűség nem vegyül.

Igen, Tied vagyok, élve-halva, Tied, karjaidból soha senki és semmi ki nem ragadhat. Tied vagyok egészen örökre, s még a síron túli életet is veled akarom megosztani.

Légy áldott, boldog és kiválasztott az emberek között!

Juliád.

CLXVII.

Arad, 1853. január 15.

Ma kiállhatatlan egy napot éltem át. Nem tudtam, mit tegyek, minden untatott. Este M.-ékhez menekültem. Hiába nyultam még szeszes italhoz is, nem használt.

Mindig szemem előtt vagy, angyali mosolyra derült arcodból vélek olvasni; utánad eped lelkem! Boldoggá tett jelenléted, s most alig hasonlíthatom azon szenvedéshez, melyet tűrnöm kell. Szeretnék örökre elaludni, meghalni. A jelen egy puszta sivatag, minden örömtől elzárva. Helyzetem még kiállhatatlanabbá teszi egy leírhatatlan és kimondhatlan fájdalmas érzés, melytől tegnap óta szabadulni nem tudok. Az elválás hasonlíthatlanul nehezebben esett, mint mindeddig. Nem tudom, mit jelent, talán veszélyek állanak előttünk? Én félek az emberek irigysége, rosszaságától. Félek, hogy boldogságunktól megraboltatunk. Nyugtasson meg, ha tud, ha még jót remél.

Túlvilági kínokat állok ki, és keblem elszorul azon hírre, hogy atyja neheztel. Sorait ma vettem, és tünődöm, vajjon ki lehetett azon gazember, aki elárult? Minden szava panasz, mely szivem mélyéig hat. Már elmenetelekor oly szörnyű előérzetem volt, hogy többé nem látjuk egymást.

Elválásunk még sokkal fájdalmasabb, mint előre féltem. A legkedvezőbb körülmények között is igen nehezen esnék, miután pedig a viszontlátásra alig van remény, sőt atyja neheztelésétől is tartok, oly terhes érzelmek nehezültek szivemre, oly kimondhatlan fájdalmas volt az elválás, hogy csak remegve gondoltam reá. Én adjak reményt; nem tudja, mennyire szükségem volna magamnak is reá. Hiába kerülgetem a fájdalmat, szenvedéseim nem csökkennek.

Csak még egyszer lássam, akkor könnyebben tudnám elviselni a válást. És ezt atyja nem tagadhatja meg.

Tegnapelőtt és tegnap is elkezdtem írni, de nem valék rá képes. Oly nyugtalan vagyok, oly halálosan levert, csak meghalhatnék!

Józsi.

CLXVIII.

Simánd, 1853. január 10.

Atyámtól levelet kaptam. Valaki írt neki és tudtára adta, hogy én gardes de dames nélkül vagyok önnél. Ezért szemrehányást tesz, és azt írja, hogy nem vigyázok a hírnevemre, ami neki igen fáj, mert azt akarná, hogy minden mende-monda és megrovás felett álljak, és ha ezt tudta volna, nem hozott volna el. Továbbá, hogy készüljek, mert a napokban megérkezik és semmi szín alatt sem hagy itt.

Gondolhatja milyen érzelmeket keltett ezen levél bennem! Távozni, most már, mikor aggodalom nélkül mehetnék hozzá, és élvezhetném az együttlét perceit, boldogan, keserűség nélkül! Oh, milyen kegyetlen a sors! De vajjon ki lehetett azon alávaló, aki megirigyelte ezt a rövid boldogságot és besúgta? Hisz én úgyis megmondtam volna neki utólagosan, de legalább nem jött volna a hír mint a mennykőcsapás!

Oh, vigasztaljon, erősítsen, mert kimondhatlan szerencsétlen vagyok.

Az elválás szörnyű fájdalmat okoz, most már megszoktam az együttlét boldogságát, és hogy többé ne lássam, ez nagyobb kín a halálnál.

A B.-né anyja tegnap kért, adjak neki valamit az ön számára. Fáj neki, hogy ő nem tehet érettünk semmit. Azért kértem, hogy vegyen egy virágot és azt küldje el önnek, mert nem tudok mást küldeni, azért ha nem lesz kedvére, ne engem okoljon.

Atyám azt is írja, hogy többet önhöz be ne menjek, mert igen megharagszik. Tehát nem merek, mert igen félek a haragjától. A Józa kedves, meleg levelét idemelléklem, hogy ön is gyönyörködjék benne. A sok fájó diszharmónia közé hadd vegyüljön egy kis harmónia is.

Oh, mint szenvedek! Mikor, mikor szünik meg már valahára a sok gyász, fájdalom és kétségbeesés, mely szívemet marcangolja?! Tehát nem virad már soha? Csak meghalhatnék!

Julia.

CLXIX.

Arad, 1853. január 15.

Bánatos levelét vettem és mélyen osztom szenvedéseit. Kedves atyja nagyon is szigorú irántunk. Csak azon gazember nevét tudnám, hogy megvetésem súlyát éreztetném vele, sőt egykor talán az ég megengedi, hogy kérdőre vonjam. Magam is kimondhatatlanul szenvedek, nem birok gondolkozni, annál kevésbbé írni. Főfájásom is már harmadnapja kínoz. Lelki háborgásom kimondhatatlan.

Hogy is tudnék most irni, midőn annyi ellenséges érzelem dúl keblemben! Murányinak az üzenetet átadtam, a gyűrűváltáson pedig igen csodálkozott és neheztelt, hogy csak most tudatom vele.

A kaméliát csak ma délután kaptam. Igen köszönöm, a fája gyönyörű, grandi flora rózsaszinű. Szíveskedjék köszönetemet az illető helyen átadni. Igen örülök a kedves virágnak.

Az ég áldja és engedje maradni

Józsijánál.

CLXX.

Simánd, 1853. január 23.

Édes, kedves Józsim! Képzelheti, milyen feláldozásomba és önmegtagadásomba kerül, hogy a Fényesné ajánlatát, véle bemenni, el nem fogadom, csak azon engedelmesség, amivel atyámnak tartozom, volt képes erre rábírni, annál inkább, minthogy tudom, érzem, hogy ez lett volna utolsó találkozásunk, igen, igen, hosszú időre. De ám legyen! Ezt is megtettem, tépett szívvel, fájdalomtól dult lélekkel, legyen ez áldozat teljes, oly nagy, hogy már nagyobb nem lehet, talán szívem szakad belé.

Szörnyű nyugtalanságban vagyok, hogy ki sem mondhatom. Várom atyámat és nem jön. Ki tudja, meddig késik! És mi addig élvezhettük volna az együttlét gyönyöreit. De nem merem parancsát áthágni, ha életembe kerül is, ez gyermeki engedelmességem legnagyobb bizonyítéka, nagyobb már nem lehetne, ha életemet kivánná is.

Fáj az is, hogy levelét nem kaptam. Az éjt ismét álmatlanul töltöttem, ezen utolsó barátom is elhagyott már...

Mit irjak? Csak fájdalmat és szenvedést érzek, másról hírt nem adhatok.

Szellemed még a távolban is oly hatással van rám, hogy gyülölnöm kellene Téged; de nem tehetek róla, hogy szeretlek és szeretni foglak, mig szívem ver és lélegzem, szeretni forrón, ahogy csak lehet.

Ölellek, talán sokára, talán örökre csak képzeletben.

Juliád.

CLXXI.

Arad, 1853. január 28.

Kedves, édes Juliám! Soraimat már ma kellett vennie, azokból látni fogja, mily tépett hangulatban vagyok, magammal és az egész világgal elégedetlen. Mit is írtam volna! Szenvedéseim rajzát úgy sem adhatom, nem akarom. Eddig volt boldog jövő előttem, mi még a jelen kínjait is elfeledteté, az megszűnt. Annyi bajjal, nyomorusággal kell megküzdenem, hogy egész lelki erőmet igénybe veszi. Mióta boldogító társaságát megismertem, lelke egész gazdagságát csodálhatám és szíve annyi nemes vonását fejté ki előttem, érzem igazán, mennyire szerencsétlen vagyok nélküle.

A napokat szünetlenül olvasással töltöm, de alig értek tartalmából valamit. A társaság is kín. Már is érzem, hogy a lélek fájdalmai nem maradnak a testre sem hatás nélkül. Főfájdalmakban szenvedek én, aki a hadjáratot megtettem egy nátha nélkül, - de mit árt az! Annyit szenvedtem már anélkül is lelkileg, hogy csak szerencse lenne, ha fizikai fájdalmak által morális szenvedéseim paralizáltatnának.

Mikor jön már atyja? Annyira elszorult szívvel nézek azon pillanat elé, mint az elítélendő bűnös birái elé. Csak még egyszer láthatnám, édes, egyetlen Juliám! Ki tudja, milyen hosszú időre kell válnunk! Tekintetéből, édes hangjából merítenék erőt, bátorságot a megváltozhatatlan kegyetlen sors elviselésére. Ezt atyja nem fogja megtagadni, nem tagadhatja meg. Sokkal jobban szereti önt, minthogy e csekélységet megtagadná. Kérje, drága Juliám! Kérje ékesszólása egész hatalmával, érzelmei egész melegségével és ő nem fogja megtagadhatni.

De előbb írjon, tudósítson mindenről, mi csak történik, hogy előre tudjam, élet-e vagy halál?

Az ég áldja és gondoljon érte élő és haló

Józsijára.

CLXXII.

Arad, 1853. január 30.

Az este 12 órakor oltottam el a lámpát és még azután sem tudtam aludni, egész éjjel hallottam az óraütéseket. Úgy látszik, már a szenvedők utolsó barátja is elhagyott. Pedig mily nagy jótéteménye a természetnek az álom! Csak az tudja, ki a gondok, aggodalmak soha nem távozó seregétől üzetik. Már kezdem hinni, hogy nem oly keserű a halál. Jóltevő angyalként kell őt fogadni, ha a földi kínoktól kifáradva, menedék nem mutatkozik többé. Azért oly édes az álom, azért fájlalom elvesztését, hogy a halál testvére. Egész éjjel gondolkoztam és hogy rólad, egyedül rólad, természetesnek fogod találni.

Kínos szemrehányást teszek magamnak azért is, hogy lelki nyugalmát felzavartam, most, hogy nyugodtabban tudok gondolkozni, nagyon megbántam tettemet, de akkor nem állott hatalmamban indulataimnak parancsolni. Sokszor kínozza lelkemet a gondolat, hogy mily meggondolatlan könnyelmű valék és mélyen megbánva tettemet, bocsánatát kérem.

Az este Radványi adott nagy vacsorát, ott voltam fél tízig és hazajövet, igen édesen aludtam. Pár óra mulva azonban felébredtem és sokat gondolkoztam. Átfutottam emlékemben a mult napok eseményeit. Eszembe jutott, hogy talán igen hosszú ideig nem fogom látni, nem szoríthatom érte égő szívemre! Nem lehet, - bizonyosan hiszem, hogy atyja még egyszer el fogja hozni - és azután soká, talán soha többé nem látjuk egymást.

Oh, ha van egy ura a természetnek, egy igaz kormányzója az emberek sorsának, úgy nem lehet, hogy az ön ártatlan, méltányos kérése meg ne hallgattassék!

Isten adja, hogy még láthassam, mert különben még százszor szerencsétlenebb lesz érte élő, haló

Józsija.

CLXXIII.

Arad, 1853. február 5.

Kit egyszer a sors üldözőbe vesz, nehéz annak menekülni és mindig csak kellemetlenségekre kell készen lennie. Így vagyok én. Ma vettem drága levelét, de örömem helyett csak bánatomat neveli. Azért délután még rosszabb kedélyben voltam, mint reggel és annyira lehangolt, hogy szeretnék a világból kifutni. Aludni sem tudok, csak pillanatokra szenderedem el.

Sokkal nehezebben esik a megválás, mint képzeltem és nem tudom, honnan merítek annyi lelkierőt, hogy sorsomat nyugodtan elviselhessem? Oly szörnyű ürességet érzek, hogy alig találom magamat. Kiállhatatlan helyzet! Juliám, még egyszer látnom kell!

Sohasem bocsátanám meg, ha el tudna menni anélkül, hogy ne lássam! Mert öntől igen sok függ. Atyja bármennyire neheztelne, végre engedni fog, mert önt igen szereti és tudja, mit tesz az elválni és hosszu időre!

Ő nem teheti azt, hogy kérelmünket megtagadja. Az öröm beszédessé teszi az embert, a fájdalom hallgataggá. Én nem tudok írni. Oly fáradt a lelkem, hogy gondolkozni sem tudok. Én hordom a lelkemben a világot, mint Atlasz a vállain. Ha atyja még nem érkezett meg, írjon, nyugtasson meg hogylétéről.

De elvárom, hogy levele helyett önmagát szoríthatom érte élő szívemre. Isten áldja és gondoljon

Józsijára.

CLXXIV.

Simánd, 1853. február 16.

Kedves Józsim! Atyám az este megérkezett és holnap délben indulunk. Szívem vérzik, midőn tudatom önnel, hogy többé nem találkozunk. Mióta atyám megjött, nem teszek egyebet, mint sírok, hogy le kell mondanom a találkozásról és hogy utolsó együttlétünk volt bucsuzásunk is.

Ne okoljon engem, amit ember megtehet, azt megtettem. Kértem, könyörögtem sírva, atyám azt felelte: „Nincs időm, egyáltalában nincs, lehetetlen; egypár nap előtt láttátok egymást, tehát miért ismét? - Az út rossz, az idő rossz, téged a hideg lel, a kocsist a hideg leli. Lehetetlen.” - Mondám, hogy magam is bemehetek és hogy az én bajom csekély és a kocsis se oly beteg, hogy ne jöhetne egy órára, jó borravalót adok neki.

Igaz, hogy utolsó találkozásunk óta minden nap lázam van és olyan gyenge vagyok, hogy alig birom magamat vonszolni, de az nem baj, én azért szívesen, örömteljes szívvel mennék bármily betegen, csak atyám engedne. Az is igaz, hogy a kocsist is a hideg leli, mióta itt van, fekszik és nem evett.

Borzasztó nyugtalanságban vagyok miatta, vasárnap óta nem kaptam hírt felőle, pedig máskor minden harmadnap írt. Írjon kérem, mihelyt levelemet vette, Váradra, hogy megérkezésemkor átvehessem, addig úgyis szenvedem a nyugtalanság kínjait. Talán beteg? Hiszen panaszkodott főfájása miatt, Istenem, ha ez valami nagy betegségnek az előjele?! Mit tegyek akkor? Irasson Ghyczyvel és ha törik-szakad, ha atyám kitagad, még akkor is elmegyek, ha még lopom is hozzá a pénzt. Ön sohasem ismerte a nyugtalanság és bizonytalanság kínjait, mert nem siet engemet e szörnyű szenvedéstől fölmenteni. Az égre kérem, írjon!

Hogy menjek el ilyen lelkiállapottal, mit tegyek, oh Istenem? Ne engedj ennyit szenvednem! Nem tudok írni, gondolkozni, olyan a fejem, mint egy khaósz. Szívem, mintha egy nagy ütést mértek volna rá, olyan tompa, érzéketlen.

Ha ebből a lelki zsibbadtságból felébredek, már túl leszek hegyen-völgyön és akkor jön csak az igazi fájdalom.

Julia.

Édes Józsim! Ittlétem alatt időt arra szakítani, hogy Aradra bemenjek, teljes lehetetlen volt, azért a jószándék és akaratban ne kételkedjék. Majd kipótoljuk máskor. Öleli jóbarátja

Szentpéteri.

CLXXV.

Arad, 1853. február 17.

Szeretett, édes Juliám! Tehát mégis az ön előérzetének kellett teljesülni! Igen nehezen esik, hogy annyira reméltem és hiába. Én meg voltam győződve, hogy még egyszer látni fogom, hogy az lehetetlenség, hogy mehessen, mielőtt még egyszer karjaimba nem szorítom. Még jóismerőstől is nehezen esik az elválás, hát még életem szebb felétől, földi boldogságom angyalától, hosszú, talán nagyon is hosszú időre elszakadni egy bucsuszó, vígasztalás nélkül, - ezt megérdemeltem volna. Köszönöm, hogy atyja mégis megemlékezett rólam egy pár sorban. Vígasztal és jobb jövőre ad reményt.

Ne kívánja, hogy tovább folytassam, mert nem birom. Legközelebbi levelem már Halmosra címezem, hacsak nem tudatja vélem, hogy még Váradon marad. Mentsen ki atyjánál. Ha nagy távolság választ is el testileg, de szellemét ne vigye magával, imádott Juliám, hagyja nálam vígaszul, örökre hű

Józsijának.

CLXXVI.

Nagyvárad, 1853. február 17.

Kedves, szeretett Józsim! Le sem írhatom szenvedéseimet. Itt veszteglünk, atyám egy hivatalnokát várva és Aradra nem mehettem el! Mennyire fáj ez és mennyire szerencsétlenné tesz. Hozzá még, hogy egy sorát sem láttam! Ma ötödik napja. Az éjjel borzasztó álmom volt. Halálos betegen láttalak és karjaid hiába nyujtottad felém, mert nem mehettem. Aztán meghaltál. Sírodról a földet kapartam, hogy még egyszer lássalak. Nem tudom ama borzalmakat leírni, melyek szivemet jéggé fagyaszták, végre jött a regg - de semmi levél!

Keserű szemrehányásokat teszek magamnak, hogy tegnap nem erőltettem atyámat az aradi útra. Ma előhoztam neki és azt felelte, hogy hideglelésem nem engedett volna, pedig tudom, hogy még elmult volna, de az igaz, hogy minden nap visszajön azért, bármily kis stációkat teszünk is. Én inkább a kocsis miatt nem erőltettem, mert az alig tud ülni a bakon, a gyengeségtől. Ha én nem vagyok beteg, magam hajtottam volna, hiszen elégszer hajtottam b. Sztojka Gy. mellett öt lovat; de most nem birtam volna a gyeplőt fogni. Az inas meg nem tud hajtani és apámat nem akartam tőle megfosztani.

Igy feláldoztam magamat és szenvedek. Szenvedek, hogy a szívem megszakadjon. Nem bánom, ha meghalok is. Fekszem, a láz ki nem szünik belőlem, nem eszem, nem iszom, nem alszom, nem szólok egy szót sem. Atyám nagyon aggódik miattam, de nem sajnálom, mért nem engedett Aradra mennem? - Ha nem beteg, mért nem ír? Én a tollat alig birom, mégis írok az ágyban. Ha nem ír, még jobban elkeserít. Oh, mit szenvedek! Csak meghalnék!

Julia.

CLXXVII.

Arad, 1853. február 10.

A sors ellen méltán lehet panaszom. Nem elég, hogy rabláncon tart, hanem még kimondhatlan sok kínzással teszi próbára türelmemet. De önre is lenne okom neheztelni. Alkalmat bizonnyal talált volna, ha komolyan be akart volna jönni. Igen nehezen esik, ha ilyen mal à propos raboltattam meg utolsó boldog napomtól.

Az este Radványi adott nagy estélyt, elmentem, hogy szórakozzam, de már féltízkor hon voltam, nem tudtam tovább kiállani. Kissé elszunnyadtam, de mielőbb föl is ébredtem a nagyon keserű valóra.

Oh, mily kimondhatlan levert, bánatos vagyok. Nem írhatok tovább. Isten adja, hogy teljes egészségét mielőbb visszanyerje.

Józsija.

CLXXVIII.

Nagyvárad, 1853. február 20.

Kedves, édes Józsim! Le nem írható nyugtalanságot szenvedek; szenvedéseim oly nagyok, hogy hozzá hasonlókat talán soha nem éreztem. Féltem, rettegtem, hogy betegnek kell lennie, talán már meg is halt, mert különben nem állaná meg a hallgatást. Kértem az Istent, engemet büntessen, ne önt, csak ön ne legyen beteg. - Keserű szemrehányásokat tevék, hogy akárhogy is el kellett volna mennem Aradra. Betegnek kell lennie, mert különben nem állaná meg, hogy négy levelemre ne válaszoljon. Igy gyötrődtem, míg valahára levelét vettem. Nem gondolok most a válaszra, csak az örömre, hogy hála Istennek, nincs baja! Most megérdemlené, hogy viszonozzam, de nem tudom, mert én jobb vagyok.

Azt is láthatja, mennyit szenvednék, ha beteg lenne, azért kérem, vigyázzon egészségére.

Ha ezen napok alatt szivembe lát, meggyőződik, minő bűnt követ el, ha szerelmemben kétkedik. Magam látom, jobban szeretlek, mint hittem, mert nem jó az, ha az ember valakit túlságosan szeret.

Bittónétól és a gyerekektől igen nehezen váltam meg. Az anyjuk áldott jó lélek, kit az Isten a mások örömére teremtett. A gyermekeket pedig úgy megszoktam és oly kedves játszótársak voltak, hogy nehezen feledendem őket. Bittónéval levelezem, a férjét keveset láttam, hívtak, hogy máskor is keressem fel házukat, örülni fognak.

Február 22. Ma templomban voltam. Te Deum volt a császárért, a templom tömve volt.

B.-né megigérte, hogy meglátogatja.

Az ég áldja, tartsa egészségben, adjon türelmet és szeresse egy kissé még

Juliáját.

CLXXIX.

Arad, 1853. február 21.

Kedves Juliám! Küldöm a Józa ma érkezett levelét és egy rakás receptet, melyekből talán használhat is, ha még nem lenne tökéletesen jól, mit megnyugvásomra hinni akarok. Igen megijesztett a Józa levele, neki többet írt, úgy látszik, hozzám nincs bizalma. Hogy a kiállhatatlan nyugtalanságtól szabaduljak, Fesslerben jó barátomra leltem. Sok élvezetet köszönök neki.

Nem mulaszthatom el az ön családjára vonatkozókat kiírni, azért ide másolom, mit munkája IV. részének II. kötetében a 361-ik lapon mond „Der wackere Waffenmann Niklas Sztp. von Gorecz zugenannt der Saracener[3] seit dem Tage bei Nikapel der Osmanen Kriegsgefangener, eben jetzt angekommen, bestimmte des Königs (Sigmund 1410) Entschluss wider die Letztern.

Sz. Gábor a nagyatyja lehetett.

A milánói események engem igen lehangolnak, eddig se reméltem, most már kétségbe esem. Én az ön szerencsétlensége vagyok. Feledje el, ha tudja, szerencsétlen

Józsiját.

CLXXX.

Arad, 1853. február 26.

Ki sem mondhatom, mily fájdalmas most, mikor megszoktam közelemben tudni, nélkülöznöm. Oly boldogító volt azon gondolat, hogy minden percben várhatom, ha boldoggá akar tenni, - és most ennek vége, - vége! Az ég tudja, mily hosszú időre. Sőt talán még örülnöm kell távozásának. Akkor kellene még csak szenvednem, ha itt volna. Most, miután már négy évig meglehetős szabadságot, kényelmet élveztünk, mindentől megfosztattunk! A napokban a legszigorúbb rendelet érkezett. Mindnyájunknak a korláttal elrekesztett kazamatákba kell bevonulni, csak mi ketten, Ghiczyvel, teszünk eddig kivételt. Nem akarom ijeszteni, mily kellemetlen 9-10 társsal egy üregben lakni, de remegek, hogy ez be fog következni.

Már most is őrökkel vétetünk körül, mi több, köztünk fizetett kémek vannak, Z., akitől mindenki visszavonul, mert nyilt titok, hogy az.

Az olasz és bécsi események, a mindenfelé mozgó elégületlenek nagy befolyást gyakorolnak a mi sorsunkra. Soha még ilyen dühösek nem voltak reánk, s történjék bármi, bárhol, azt mind velünk hozzák összefüggésbe és mi isszuk meg a levét. Még arra is készen kell lennünk, hogy levelezésünk elibe is akadály gördíttetik, s gondolatinkat csak ritkán cserélhetjük ki.

[3] Sein Stammvater Stefan hatte sich 1220 unter Andreas dem II. Panner in Palästina durch kühne Waffenthaten gegen die Saracenen ausgezeichnet und die Herrschaft Homoród Szentp. zur Belohnung erhalten: der Beinahme Saracener blieb seinem Geschlechte, welches heute noch in Gabriel Szentp. von Homoród, Herrn auf Halmos in der U. Gespanschaft fortlebt. 365. lapon: und um des Sultans Macht aus Ungarns benachbarten Provinzen völlig wegzudrängen, sandte er (König Sigmund) Herrn Niklas Szentp. nach Mesopotamien an Kaza Jusuf.

Csak az ég tudja, mennyi rossz, keserű, fájdalmas érhet még bennünket.

Szeressen, édes Mindenem, hogy szerelme fenntartsa

Józsiját.

CLXXXI.

N.-Várad, 1853. február 28.

Kedves Józsim! A hosszú hallgatást végre levele szakította meg, mely több fájdalmat okozott a hallgatásnál is.

A bécsi és olaszországi események olvasásakor mindjárt tudtam, hogy bizonynyal szigorúbb rendszabályok következnek, de hogy ennyire menjenek, azt nem hittem. Igaztalanság, égbekiáltó vétek, ártatlanokat büntetni bűnösök helyett. Oh, Istenem, mikor szűnnek már meg csapásaid?

Atyám akarta, hogy néhány nap, míg a politikai zavarok lecsillapodnak, ne írjak, nehogy emiatt kellemetlensége legyen.

Vigasztalódjék, ne essék kétségbe, én kitartok mellette, ha ég, föld összeomlik is. És eljön az idő, mikor boldogok leszünk.

Nem folytathatom, a keserű érzelmek szívemet elárasztották, nem tudnék csak keserűt írni. Csütörtökön indulunk.

Bármily szomorú és sötét felhők gyűljenek is sorsod egén, mindig, örökre tied szerelme és szíve

Juliádnak.

CLXXXII.

N.-Várad, 1853. március 1.

Édes, kedves Józsim! Holnap indulunk. Az én betegségem miatt késtünk mostanáig. Már kezdek kissé magamhoz jönni. Fájdalom, ismét messze távozom és csak gondolatban érjük el egymást. Nagyon szomorú hírt közölt velem utolsó levelében, hogy levelezésünket veszély fenyegeti, ez borzasztó lenne! Most, mikor megszoktuk egymást látni és nagy bánatunkban vigaszra lenne szükségünk.

Még mindig igen szomorú, levert vagyok, a bánat nem enged magamhoz jönni. Édes drágám, gondoljon ki valamit, ön jobban ismeri ott a viszonyokat, hogy akadálytalanul folytathassuk levelezésünket.

Csak arra kérem, keressen mentől több foglalkozást. Jó volna, ha ismét kapnának egy kis földet, bár tartok tőle, hogy ezt nem engedik meg.

Válásunk nem lesz oly hosszú, mint képzeli. Atyám kijelentette, hogy többé nem akar magában lenni, három leánya közül egyiket magánál fogja tartani. Most haza megyek, mert anyámat rég nem láttam, de ha atyám májusig még Halmosra jön, akkor, ha lehetséges, ismét eljövök és nála maradok.

Bittónétól igen szeretetteljes levelet kaptam, melyben sajnálkozásának ad kifejezést, hogy elmentem és reméli, hogy nemsokára ismét igénybe veszem vendégszeretetét.

Ezek tehát innét utolsó soraim. Nehezen válok tőled, édes egyetlenem! Isten óvjon, vezéreljen, erősítsen, vigasztaljon! Feléd lengenek érzelmeim, óhajaim, Téged kiván a lelkem, boldogságom.

Juliád.

CLXXXIII.

Arad, 1853. március 3.

Kedves Juliám! Váradra már nem írhattam. Nyomasztó körülményeink nem akarnak javulni, sőt naponkint szigorúbbá lesznek. Még a legközelebbi rokonoknak sem engedtetik meg a látogatás. Testvérek, feleség, gyermekek utasíttatnak vissza. Végre örülnöm kell, szeretett Juliám, hogy nincs itt. Kimondhatlan kínokat okozna, ha tudnám ittlétét és nem láthatnám! Igy minden rossznak van jó oldala is. Soha sem hittem, hogy lehessen idő, midőn a távollétének örülhetek.

Nem írhatok nyugton, ez most a társalgó szoba, amit mind igénybe vesznek. De ez még a legkisebb baj, hanem félek, hogy nem tarthatom meg. Arra is legyen készen, édes Juliám, hogy levelezésünk meg fog nehezíttetni. Én soha alkalmat nem fogok elmulasztani az írásra, de ha nem kapná leveleimet, legyen meggyőződve, nem én vagyok a hibás.

Sietek, hogy megérkeztével szellemem legyen az első, mely születése napjára a legnagyobb boldogság teljesültét kívánja, mi halandónak juthat.

Byron költeményeit olvasom, nagy vigaszom most ez isteni versek. Irjon, ne feledkezzék meg rólam. Ön boldogságom, egyedüli reményem, mindenem.

Józsija.

Vége az első kötetnek.

II. KÖTET.

SZENVEDÉS

CLXXXIV.

Halmos, 1853. március 10.

Kedves Józsim! Valahára megérkeztünk hosszú, kellemetlen utunkból. Anyámmal nem találkoztunk és így csak ide várjuk.

Levelét a Józáéval itt találtam. Már tökéletesen helyreállottam, nincs semmi bajom, a receptekre nincs szükségem. Nem írtam én Józának semmi különöst, csak hogy a szemem fáj és a hideg lel, azért csak pár sort írhatok neki. Ennyit önnel is tudattam, tehát nem vádolhat bizalmatlansággal. Örülök, hogy Fesslernek kellemes órákat köszön és köszönöm a családomról kiírt részletet. Én magam ugyan nem olvastam Fesslert, mert ilyen terjedelmes munka olvasására nem érek rá, bár az atyám könyvtárában megvan, a leveles ládát is segítettem neki rendezni, amikor is sokat elmondott családunk történetéből. A többek közt, hogy az Árpádokkal jöttünk be, Borsa vezértől származunk, háromszor kaptunk nemességet és nemesi előnevet, hogy a Hunyadiakkal rokonságban vagyunk és mert a Hunyadi János anyja Csolnakosy leány volt, egyik ősanyám pedig annak nővére.

Bornemissza Anna nővére is ősanyám, mint a Szentp. István neje B. Kata. Sok érdekes van a mi családunk krónikájában, az újabb korban egy nagybátyám levelei, aki nagyatyámnak, Sz. Gábornak testvérbátyja volt, huszárezredes és bár nőtlen, öcscsének házassága alkalmára olyan szép és okos tanításokat adott, ezelőtt száz esztendővel, amelyek most is a legműveltebb és nemesebb érzésűnek is dicséretére válnának és amelyeket én is önnek, ha mint férjem nem lesz elég udvarias, fel fogok olvasni. A nagyapám igen nagy hazafi volt, gyűlölt mindent, ami német, holtig magyar ruhában és halála napjáig lóháton járt, azaz nyolcvanhat éves koráig. Igen jótékony, istenfélő és kemény kálvinista volt.

Végre tehát hon vagyok, a régi kerékvágásba kerül minden, a hosszú pihenés után átveszem a fárasztó gazdasszonykodást és bajlódást. - Józától másik levél is várt reám, melyben írja, mily jól mulat, egészséges, két udvarlója van, akik mindent elkövetnek mulattatására. Az egyik Ugron János, özvegy, igen derék, vagyonos ember, a másik Barcsay Sándor, fiatal, kellemes ember, nagy táncos, akik minden lépten éjjeli zenével lepik meg. Bárcsak beleszeretne valamelyikbe, de nem hiszem. Írja is, hogy a multat még nem feledheti. Azon úrnő, akinél van, egy angyali jóságú lélek, b. Győrffy Samuné szül. Petrichevich Horváth Karolina, akinél nemesebb szivű lény nem létezik és Józát nagyon szereti. - Ő közeli rokona volt Petrichevich Horváth Lázárnak, aki a Honderűt szerkesztette és igen kiváló író volt a forradalom előtt, ritka műveltségű és nagy szellemű férfiú azon kevesek egyike, kik Európát beutazták, nagy tudást, ismereteket, kulturát, alig ismert szaloni manieréket, művészi tisztult ízlést és igazi francia szellemet hozott haza. A bunda párfüme őt és a kordován csizmát kihozta a divatból, amiért aztán gúny és kicsinylés tárgya lett.

Különösen púpos termetére eregették elmésségeik nyilait a szerencsés Adonisok, kik atlétai termettel, de kevesebb velővel rendelkeztek és ezért azon időben nem egy elmés szójáték és anekdotta keringett a nyomorék, de francia eszprivel fűszerezett sarkasztikus kis gnóm ajkairól. Anyámnak járt azon időben a Honderű és nagy élvezettel olvastam a kiváló szellemű író érdekes munkáit, melyek a Regélőt messze túlszárnyalták.

Józa, az én kedves Józám, mint mindig, most is nagyon hiányzik nekem. Csak ő legyen meg nekem, akkor szivem betöltve és nem kell semmi más.

Anyám is megérkezett, de - sajnos - nincs jobban. Fel is megy újra, mihelyt az idő nyílik, most már Balassához, miután az a csaló Obonyai egy rakás pénzt elharácsolt tőle.

A napokban katonaság járt itt, nálunk egy őrnagy volt szállva, akinek anyám, ki a szalmaszálhoz is kapkod, elmondta viszonyunkat és tanácsokat kért az én boszúságomra. Az őrnagy adott is sok tanácsot, melyek mind kivihetetlenek.

Én nem szűnök érette imádkozni, egyebet se tehetek. Atyám megigérte, hogy felvisz Bécsbe, akkor lehetetlen, hogy sikertelen legyen az én kérelmem. Amit szívem, szerelmem sugall, elmondom őfelségének és mindenkinek, ahová csak bejutok és addig fogok rimánkodni, hogy ha csak egy körömfeketényi szívük van, lehetetlen, hogy meg ne hallgassanak. Légy türelemmel, gondolj rám, aki örökké csak rád gondol és erősítse lelkedet az a tudat, hogy veled szenvedek, érted élek, halok. Ha az egész világ elhagyna is, én csak annál inkább ragaszkodnám hozzád és el nem hagylak, ha ég és föld rám szakadna is. Forrón ölel örökre a Te

Juliád.

CLXXXV.

Arad, 1853. március 6.

Kedves, édes barátnőm! Azon reményben, hogy soraimmal örömet szerzek, veszem a tollat kezeimbe, hogy arról tudósítsam, ki életét adná önért. Írok, mert neki ez lehetetlen. Én a legforróbb részvéttel viseltetem sorsuk iránt és hiszem, hogy kedves szolgálatot teszek neki, midőn körülményeiről tudósítom önt. - Nem írhatok semmi bizonyosat, mert a vár hermetice el van zárva.

Nehány nap előtt érkezett meg Simbsen altábornagy Schöps alezredessel és szigorú vizsgálatot tartottak a foglyok közt, mind ki lettek hallgatva, sőt még holmijuk is megmotoztatott. Félnek szegény foglyok, hogy ismét szigorúbb bánásmódban részesülnek. Tegnap előkészületeket tettek az ablakokat rostélylyal elzárni, az ajtókat megvasalni. J.-t bizonyosan nem hagyják kis szobájában, hanem kazamatába kell mennie. Leveleit is ritkán fogja venni, mert hallottam, hogy a postamestert is hivatta Simbsen, hogy minő rendeleteket kapott, nem tudom, de valószinűen a legszigorúbbakat. Már régen rebesgették, hogy csak felügyelet alatt szabad nekiek írni. Leveleik elolvastatnak. Az írásra hetenkint egy óra engedtetik, az is mások jelenlétében.

Ha valami új történik, tudósítani fogom.

Nagyon örül Józsi azon hírnek, hogy többet lesz atyjánál.

Csókolja hűn szerető barátnője

Józa.

CLXXXVI.

Ges.: Caspar.

Halmos, 1853. március 15.

Kedves, édes Józsim, mindkét levelét vettem és nagyon elszomorodtam, mert meggyőződtem belőle, hogy amire mindig félve gondoltam, megtörtént, az, hogy levelezésünk meg fog szakíttatni. Ez borzasztó, hogy fogom ezt kiállani? Hát még ön, édesem, kinek egyetlen vígasza, öröme, élvezete leveleim voltak, - most egy reménytelen pusztaságban, egy örök kietlenségben fogja napjait bánatban és fájdalomban átszenvedni! Mit tegyünk?

Kérem az Istent, vegyen el és adjon át az örök nyugalomnak. Majd ismét eszembe jut ön és azon gondolat, hogy mi lesz belőle, ha én megszűnök létezni? - Akkor ismét összeszedem legvégső erőmet és mint a nemes paripa, igyekszem felvánszorogni és a nehéz ciliciumot békével viselni. Oh kegyetlen sors, könyörülj, ne engedj megsemmisülni a fájdalom alatt.

Ne nehezteljen rám, édes, egyetlen Józsim, talán a sors nem akarja, hogy egymásé legyünk, azért üldöz ennyire, talán ha elszakadna tőlem, kibékülne önnel. Én nem leszek soha másé, nekem csak két sorsom lehet: Öné lenni vagy meghalni.

Nekem kellene vigasztalni, de nem tudom, szégyellem magamat, de erőm elhagyott. Bocsásson meg, angyali Józsim.

Nehány nap mulva beköszönt 19. Drága nevenapja. Lelkem egész nap nála lesz.

Imádkozni fogok éretted. Szeress, gondolj reám, talán ez fog vigaszt nyujtani. Örökre a tied

Julia.

CLXXXVII.

Ges.: Caspar.

Halmos, 1853. március 22.

Édes lelkem, Józsim! Végre ismét kezeimben levele! Csak most, miután annyi veszélynek van kitéve levelezésünk és annyi gonddal, aggodalommal van összekötve, tudom méltányolni a boldogságot, melyet nyújt. Oh, vajjon mennyi időre kell beérnem e levéllel, míg jó csillagom ismét enged másikat látnom, hogy a sötét éjét bevilágítsa?!

Bár soha kevesebb okom nem volt örömre, levele vételekor, mint ma, mégis boldogító a tudat, hogy szíve érettem melegen ver, én vagyok gondolatai tárgya. Egyet azonban nem hallgathatok el, mi rendkívül fáj szívemnek, és ez azon tapasztalat, hogy sorai, mióta Aradon voltam, sokkal hidegebbek. Gondolja meg jól, kutassa át szívét és ha legcsekélyebb változást vesz észre lelki állapotán, ha szíve nem ver többé érettem azon hévvel, mint eddig, én felbontom frigyünket és visszaadom szabadságát. Félreismerhetlen a különbség a régi és mostani levelei között. Vagy talán a szenvedés még iránti érzelmeit is eltompítja? Ez nagy csapás lenne, mert eddig is az ön szerelme adott erőt legnagyobb szenvedéseim elviselésére.

A mostani terv szerint április végén megyünk fel anyámat operálni, akkor okvetlenül felmegyek Bécsbe és mindent elkövetek kiszabadítására. De a sok csalódás reményeim szárnyát szegte már, elvesztettem bátorságomat, és rettegek a balsikertől. Ez utolsó reményem, hogy talán megkönyörül az Isten, mert ha csalódnám, ez lesz utolsó kisérletem.

Anyám nagyon dicséri Fánnit, igen derék, művelt és jószívűnek mondja, egészen el van általa ragadtatva. De hiába tenne bárki is önért, Grünne nem engedi, hogy a császár bárkinek is megkegyelmezzen, mert nagyon dühös a magyarokra.

Gyengélkedése igen nyugtalanít. Hacsak kicsit is szeret, kérem, kövesse tanácsomat. Először is ne olvasson, ne írjon este, ne gondolkozzék, keresse a társaságot, igyekezzék szórakozni, amennyire lehet, víg lenni. Szeszes italt, teát ne igyék, mozogjon sokat szabadban, igyék sok vizet, sőt talán valami vértisztító ásványost is és ha lehet, vegyen hideg fürdőket.

Tanuljon valamit, ez szórakoztatni fogja, zenét vagy nyelvet. Édes, drága Józsim! Bocsásson meg, hogy ilyeneket kívánok öntől, de a nyugtalanság és aggodalom kényszerít reá. Irjon, lelkem fele, nyugtasson meg, mert remegek érette, számítom a perceket, míg levelét nem szoríthatom szívemhez. Ezerszer öleli

Julia.

CLXXXVIII.

Arad, 1853. március 21.

Szeretett, kedves Juliám! Szakállamra ma sütött volna utoljára a nap, ha az is már korán gyászba nem borul, és szánakozása jeléül fagyos könnyeket nem hullat. Előérzete nem csalta meg, mit régen megjósolt, ma megtörtént, szakállamtól válnom kellett. Szegény szakállam, még az ördög is megsajnálta. (A porkolábot, ki levágta, Hassenteufelnek hívják.)

Köszönöm jó kivánatit, Isten adná, hogy mihamarább teljesülnének. Minden alkalmat felhasználok a levél küldésre, amelyeket készen tartok adandó alkalomra.

Igen levert, bánatos vagyok mindig, ehez járul, hogy egészségem napról-napra rosszabb. Lelki bajaimhoz még testiek is járulnak, a szédülés még nem szűnt meg, halántékim lüktetnek, szemeim előtt villámok cikáznak, és látásomat elhomályosítják. Fejem fájdalma egészen lesújt, sokszor nem birok fent lenni és feküdnöm kell. Még soha ennyire kislelkű nem voltam és a kétségbeeséshez közel. Ne itéljen el, édes, angyali Juliám, nem tehetek róla, nem tudok magamon erőt venni. Helyzetünk kezd javulni. Irjon, kérem, anyjáról, hogy van? Gondolatimat alig tudom rendezni, jövőre talán nyugodtabb leszek. Isten óvja, áldja meg. Szeresse kedves Juliám, érte élő

Józsiját.

22. A ládát megkaptam, az üvegek felírásától tudtam meg, hogy ön küldi. Igen köszönöm szivességét, de valóban zavarba hoz ennyi fáradozással. A befőtt nagyszerű, valamint a sonka is. Alig érkezett meg, máris rám gondolt.

CLXXXIX.

Vidi: Casp.

Halmos, 1853. március 29.

Kedves, édes Józsim! Tegnap épen a szakállak iránti kegyetlenségről beszélgettünk, mikor levele érkezett, és én kedves, szép szakálla haláláról értesültem. Nem képzelhetem nélküle. Csodálom, hogy mikor a kegyetlen olló első vágását tevé, keserű könnyek nem hullottak rá szemeiből és meg nem siratta hű társát, amely oly sok szép dicső, jó és rossz napokat megosztott vele.

Betegeskedése nagy gondot okoz annál inkább, hogy eddig mindig olyan kitünő egészségnek örvendett. Félek, hogy most annál tartósabb lesz betegeskedése.

Kérem, használjon hideg vizet, evvel tanusítandja szerelmét.

Nagyon rosszul esik, hogy ön mindig ilyen kifejezéseket használ: zavarba hozott, nem tudok annyi szivességet mivel viszonozni. Hányszor ebédeltem én az önéből, mennyi költséget okoztam önnek ottlétemkor? De nekem eszembe sem jut ezen fennakadni, mert én már nejének tekintem magam.

Édes Józsim, ön azt mondja, hogy a négy évi fogság 15 évi változást okozott arcán. Én pedig, ha egy évet töltök olyan bánatban, mint a minőt érzek elválásunk óta, legalább is tíz évet fogok vénülni. Szemeim máris annyira gyengülnek a sok sirástól, hogy a teljes megvakulástól félek. Most már alig tudom a tárgyakat tisztán kivenni.

Éjjel számlálom az óraütéseket, könnyeimmel áztatom a párnámat, és a vidámság messze költözött tőlem.

Még a bécsi utamba vetett remény tart fenn, ha ezen is túl leszek, úgy hiszem, egy más vőlegény hamarább elvisz, mint ön.

Rövid időn Pestre megyünk. Tini megnőtt, kifejlődött, gyönyörű arcbőre és aranyszőke, bokáig érő haja van, igen szépnek tartják. Jó gyermek, szelid és béketűrő, anyám nagyon szereti. Egész nap nevet, jókedvű. Ő lenne jó társa önnek, mellette nem lenne levert és bánatos. Hollósyra igen haragszik, mivel ez ellenkezése dacára megcsókolta. Erzsiék az ünnepeket itt töltötték, jó színben vannak.

Isten áldja, édes Józsim, az ég adjon erőt, türelmet, jobb egészséget, és szeresse azt, ki minden szenvedését osztja s nem szűnik érte kérni a Mindenhatót.

Forrón öleli hű

Juliája.

CXC.

Arad, 1853. március 29.

Kedves Juliám! Ugyan soká kellett várnom levelére, az igaz, hogy nem ön, de a rossz út okozta. Sietek válaszommal, bár nem tudom, mikor küldhetem, mert mostohaanyám nem szűnik új és új kínzásokat kitalálni számomra, különösen pedig az írásnak nagy ellensége. Egy szegény testvéremmel, ki át merte hágni parancsát és tudta nélkül írt, igen szigorúan érezteti szülői hatalmát. Azért most tartok tőle és igyekszem kegyeit megnyerni, amit, ha elvesztünk, nehéz visszaszerezni. Vigyázok, hogy levelezésem titokban maradjon, mert ez dühösítené fel legjobban. Pedig ezek legboldogabb perceim, melyekben kizárólag önnel foglalkozom. Nagyon megbántam, hogy gyengélkedésemet bevallottam. Önnek csak aggodalmat okoztam, és azért még sem lehet rajta segíteni. Tanácsait nem fogadhatom el, mert azok úgy sem használnának.

Szórakozást ajánl, oh, a tanács igen könnyű, de a kivitel igen nehéz. Nem tőlem függ, hogy mindig önre gondolok, az együttlét veled annyira természetemmé, megszokottá vált, hogy nem tudok pillanatot, midőn szellemileg együtt nem lennénk. Többször próbára tettem már magamat és meglestem, hogy vajjon rád gondolok-e? Lehetetlen! Ép annyira nem lehető, mint az élet lélek nélkül. A zene lehet, hogy jó hatással lenne reám, mert nagyon szeretem, de már késő.

Tegnap alkalmam volt meggyőződni, hogy testileg is milyen átalakuláson megyünk itt keresztül. Hármunknak eszünkbe jutott ballont játszani. Ma alig tudjuk tagjainkat mozdítani, a

szokatlan mozgás annyira megerőltette egész testünket, hogy ma remeg minden tagunk. Nem hittem volna, hogy a hivatal által kényszerítő nyugalmas élet annyira el tudott volna gyengíteni, midőn azelőtt pár óráig tartó vívás alig melegített fel. Hányszor lovagoltam egy folytában 18-20 órát, anélkül, hogy kimerültem volna! Elszomorodtam testem e szörnyű hanyatlásán, most, midőn legerősebbnek kellene lennem. Reszkető karjaim alig tudom még ma is emelni. Ime a fogság szörnyű, lassan ölő hatalma!

Fel is tettem magamban e testgyakorlatot mentől gyakrabban ismételni, hogy a nyugalom ne öljön meg, ha már a szellemi tétlenség butává és beszámíthatlanná tesz is.

Mihelyt lehet, ismét írok; csak ne engedje magát, kedves, édes Juliám, a kedély benyomásainak át, gondolja meg, mi lenne belőlem, ha megbetegednék? Egyedüli vigaszom kedves levelei. Isten oltalmazza.

Józsija.

CXCI.

Vidi: Casp.

Halmos, 1853. április 4.

Kedves Józsim! E percben vettem két utolsó levelét, melyek igen levertek, csak előérzetem és aggályom igazolták.

Fájdalmas a változás leveleiben, minek okát csak hosszas fogságának tulajdonítom. Most már elhiszem és sajnosan tapasztalom, hogy az mennyire átváltoztatja az egyéneket, a lelket.

Meg vagyok győződve, hogy most is szeret, csak a szerencsétlen körülmények, a hosszas fogság és sok szenvedés okozza elhidegülését. Hinni kezdem egykor nyilvánított aggodalmait a hosszas fogságra nézve, hogy alaposak. Remegek azon gondolattól, hogy a lélek minden tehetségeinek elhanyagolása, a tétlenség, megbosszulja magát és a legszilárdabb jellemet is ingataggá, gyengévé változtatja.

A rajzolást elkezdtem, de félbe kellett hagynom a szemeim gyengesége miatt. Sötét karikákat látok és semmit tisztán.

Tini nagyszerű hódítást tett, a főszolgabíró fülig belé szeretett. Képzeljen egy harminc éves, de negyven kinézésű, kopasz, sovány embert, elhanyagolt toálettben, griesgrämig arccal, aki vágyó tekintettel pislog egy tizenöt éves gyermekre, üde, friss arccal, karcsú, gyermektermettel, folyton nevető kedvvel és incselkedni szerető játszi pajzánsággal; kineveti, kifigurázza és bolonddá teszi az *öreg* kurmachert, aki boldog, ha ruháját érintheti. Ha a kertben megpillantja libegő könnyű ruháját, ott hagyja a száraz aktákat és eszeveszetten rohan ő is - kötélen ugrálni.

Anyám Tininek szánta. Az semmi, hogy kenyerének javát már megette, csunya és vén kinézésű, előkelő családból való és, mint mondják, vagyonos ember. Műveltnek, eszesnek mondják, angolul beszél. Anyám minden este meghívja vacsorára és ő rendesen itt marad tizenkét óráig. Nála a világon unalmasabb ember nem létezik. Nincs az a tárgy, amiről lehetne vele beszélni, különben is ő megelégszik és teljesen boldog, ha Tinit nézheti és közbe egy-egy ühümöt kockáztat. Rendesen én vagyok az áldozat. Képzelheti dühömet, mikor nekem őket éjfélig strázsálnom kell, anyám meg addig alussza az igazak álmát, én pedig feláldozom magamat semmiért. A multkor is annyira erőt vett rajtam az álom, hogy a könyökömet felpócolva,

édesdeden szundikáltam. B. Lőrincnél sajátságosabb ember nem létezik, ő mindent olvasott, mindent tud, de ez a legmélyebb titok, olyan, mintha mindent egy mély kútba hánytak volna, amiből soha többé semmi a felszínre nem kerül, vagy méginkább hasonlít azon könyvekhez, melyek kimeríthetlen tudományt és bölcseséget rejtenek, de azon nyelv, amelyen írattak, eltűnt a föld szinéről és így azok tartalma örökre titok marad. Ő a megtestesült flegma, a legkisebb vegyülete nélkül a tűznek vagy szenvedélynek. Igen kellemetlen, nekem nem kellene, ha örökre pártában maradnék is. És ezen embert szánta anyám Tininek, de hogy ez mit szól hozzá, nem kérdi. Nagyon ügyetlen, de azért dühös táncos és azt hiszi magáról, hogy boldog az a nő, aki véle táncolhat.

Indulásunk a jövő vasárnapra határoztatott. Józa is jönni akarna, de a rossz útak miatt nem jöhet. Alig várom, hogy lássam.

Irjon, kérem, könyörgöm, ne hagyjon nyugtalanságban. Vigyázzon egészségére. Gondoljon rám és szeressen, ha még tud. Örökre

Juliája.

CXCII.

Arad, 1853. március 31.

Az utóbbi időben már jó híreket hiába vár tőlem, mert naponta szigorítják a foglyokkali bánásmódot. Nehánynak még meg volt engedve a zárdában való lakás, most azoknak is az elrekesztett kis udvarban levő kazamatába kellett hurcolkodni. A szolgákat mind el kellett bocsátani és közlegényeket venni. Jegyeséről hiába vár hireket, mert csak annyit tudok, amennyi a tisztek által kiszivárgott. Ezentúl ritkábban fog róla hírt hallani, gondolatait, érzelmeit nem közölheti, mint eddig. De legyen meggyőződve, hogy ő azért fog módot találni hogylétét tudatni és semmit el nem mulasztand az önnel való érintkezésre. Irjon neki, csak ez képes még némi vigaszt nyujtani és lelkét a sok bánat közt fenntartani. - Isten óvja mindnyájukat.

J.

CXCIII.

Vidi: Casp.

Szatmár, 1853. április 10.

Édes, kedves Józsim! Tegnap vett soraira ma válaszolok. Pali hazahozta Tinit, engem pedig elvitt.

Erzsi nagyon jó színben van, igen megszépült, nagyon szívesen üdvözli Palival együtt. Anyám Balassa által annyira el van ragadtatva, hogy Józanak szánta. Én nem szánok neki senkit, válaszszon saját ízlése szerint.

Most már, hogy unszolásaimtól meneküljön, tagadja rosszullétét. Majd én is úgy teszek. Kérem az ég szerelmére, legalább a vízkúrát használja, hisz az nem oly borzasztó, ha minden délelőtt két pohár vizet megiszik.

Említé, hogy ingekre volna szüksége. Akarja, hogy én készíttessek? Nagyon örülnék, ha e tekintetben bizalmával megajándékozna, mindent elkövetnék, hogy azok az utolsó divat szerint csinosak, szépek és lehető olcsók legyenek.

Az Isten szent akarata legyen vele, támogassa, erősítse, a Szentlélek leheljen belé erőt, állandóságot és irántami halhatatlan szerelmet. Szeressen, édes-kedves egyetlenem, szeressen, mint én szeretem halálomig, - sőt azontúl is. Ne feledje a könnyítő pontokat feljegyezni, hogy azokat kérvényembe beletehessem.

Isten áldja, Isten áldja!

Juliája.

CXCIV.

Arad, 1853. április 6.

Utolsó levele még nagyobb aggodalomba döntött szeretett anyja állapota miatt. Tehát az operáció elkerülhetlen!

B.-né ezelőtt három nappal volt nálam, de azon kellemetlenség érte, hogy mivel kocsin jött, nem beszélhettünk csak pár percig, mert kocsival nem szabad a várba behajtatni. Igen szíves volt irántam.

A szakállt ne sajnálja, talán ismét meghagyom.

Leveleimet ne vádolja hidegséggel. Én nem vagyok hideg. Látja, mennyi viszontagságokkal kell küzdenem, mennyire kell ügyelnem és igen természetes, hogy az érzés a tollba fagy. De azért érzelmeimben ne kétkedjék. Oh, bár ne szeretném oly igen forrón, nem szenvednék annyit, nem lennék minden nyugalmamtól megfosztva. Óhajtanám, hogy szívem ne szakadna meg, ha még hosszabb ideig kell várnunk. De nem tudom, honnan vegyek erőt, türelmet. Szégyellem, hogy oly keserű panaszokra fakadtam. Csak avval mentem magamat, hogy eddig soha testi fájdalmat nem ismertem. Nem kellett volna mégsem említenem. Bocsássa meg, hogy meggondolatlanul aggodalmat szereztem.

Annyi szerencsétlenségem között egyedüli vigaszomat lelem kedves emlékű szobámban, melynek kellemeit még mindig élvezem. Igaz, hogy nem csekély áldozatomba kerül, de ha még egyszer annyiba kerülne, azt is meghoznám. Minden reád emlékeztet. Gyakran órákig mozdulatlanul ülök egy helyen, csak lelkem él és nálad van. Szeretném, ha egész életem hasonló ábránddá válnék, akkor nem választana el tőled semmi. Talán olyan a halál is: egy örök ohajtás. - Irjon, egyedüli boldogságomat soraiból merítem. - Tőled függ napjait megédesíteni

Józsidnak.

CXCV.

Arad, 1853. április 13.

Én Murányinét kimondhatlanul tisztelem, de semmiben sem állítom ön fölibe. Csak néha látva őket együtt, keletkezett lelkemben azon óhajtás, vajha egykor mi is oly boldogok lennénk, mit annál inkább remélek, miután hajlamaik, jellemök igen hasonlítanak egymáshoz. Főkellék, hogy egy nő családjának éljen és minden érzelmei férjében és családjában összpontosuljanak.

Életem legjobb órája vezetett közeledbe, hogy a legszeretetreméltóbb, legtökéletesebb lényt megismerjem és egy élethosszán át érted érezzek. Annyira meg vagyok győződve, hogy Te vagy az én boldogságom angyala, hogy csak a legkeserűbb tapasztalatok tudnának az ellenkezőről meggyőzni. Nyugodt lélekkel tekintek a jövőbe, mert bármennyit szenvedjek is most, karjaidban mindenért kárpótlást remélek. Sokat és még hosszú ideig kell talán tűrnöm, de erőt ad szerelmed és annál boldogabb lesz életünk.

Nem tudnám önt másképpen kívánni, képzelni, más jellemmel, hajlammal, külsővel, szokásokkal, mint amilyenekkel bir. Ne tartson semmitől, édes Juliám, nem tudnék kivüled senki iránt érezni. De megvallom, hogy kivüled még egy lény iránt érzek melegebben. Mi vonz hozzá? Nem tudom, de közelléte mindig igen édes érzelmekre ébreszt, és távollétében gyakran gondolok rá. Ez a kis Erzsike. Ez az első gyermek, ki iránt hajlamot érzek. De mióta ön foglalkozott vele, csevegésében gyönyörködött, bibelődött vele, térdére ültette, csókolgatta, beláttam, hogy gyermeket is lehet szeretni és egész nap is eljátszanék vele.

Gyakran megcsókolom és mindig azon gondolattal, hogy az ön ajkai is érintették azon helyet. Egész őszinteséggel megvallva, eddig csak tizenhat éves korukban kezdém a gyermekeket szeretni. Így válnak az ellenszenvek a legmelegebb szimpatiákká. Náci ugyan azt mondotta Örzsinek: Lásd, Józsi bácsi is szeretne ilyen kis leányt; mire Örzsike igen élénken kérdezé, ha van-e nekem kis fiam és igen sajnálkozott tagadó válaszomra.

Nem feledkeztem meg azon nyilatkozatáról, ha szakállamat le kellene vennem, tegyem el az ön számára. Kivánságát teljesítettem és az első alkalommal elküldöm.

Igen fáj, hogy hidegséggel vádol. Mindeddig ténynyel nem bizonyíthatám, mennyire szeretem, de azért okot nem adtam a kétkedésre. Igaz, hogy leveleim az utóbbi időben szárazabbak, de ismeri az okát és ezért mentség nem szükséges. Kétségbe kezdek esni, hogy én önt soha boldoggá nem fogom tenni! Legőszintébb igyekezetem mellett sem sikerült megismertetni magamat, mint valóban érzek, gondolkozom. Szemeim rémítően kezdenek nyilni. Mi menthetne még meg tovább ily büntetést érdemlő vakmerőségtől?! Lehetetlen, hogy ezen szomorú kétség szívéből ne eredjen és önkénytelenül mondott szavai mélyen ne gyökereznének. Mennyi gondom, kellemetlenségeim vannak, és gondolatim mennyire megkötöttek. Én nem adtam magamról magas reményeket, nem igyekeztem tulajdonokkal ámítani, melyeket sajátimnak nem mondhatok. Azt mondhatom, hogy jellemem van és elveimhez hű maradok. Ha lelkében egy ürt hagynék, ha teljesületlen reményeket, sohajokat, könnyeket facsarnának szívéből, szeméből, nem én lennék az oka. Miért mondja, hogy elválásunk óta hidegebb vagyok? Mondja szerencsétlenebb, de nem hidegebb.

Sok szenvedés áll még előttem, eddig legyőztem, mert nem Öntől jöttek, de hogy életunttá legyek, nem kell egyéb, mint hogy Ön okozzon fájdalmakat.

Bocsásson meg, hogy alaptalan aggodalmakat szereztem, sokkal komolyabbnak vette, mint a baj megérdemelte. Pillanatnyi fájdalmak ragadtak panaszra. A hidegvíz-gyógymódot azonban használni fogom, bár ennek sem vagyok barátja.

Mikor mennek Pestre? Egy második telet jósolnak. A rajznak igen megörültem, semmivel sem okozhatott volna nagyobb örömet. Gondoljon hűn szerető

Józsijára.

CXCVI.

Ges.: Caspar.

Halmos, 1853. április 16.

Kedves Józsim! Köszönet, ezer köszönet, hogy végre megmentett a nyugtalanság kínjaitól. Ki nem mondhatom, mit szenvedtem utolsó levele óta. Mihelyt elküldém levelemet, igen megbántam, hogy oly sok követeléssel léptem fel irányába, de kimondhatlanul aggódtam egészsége miatt.

Szemrehányásokat teszek magamnak keményszívüségem miatt. De már késő volt, nem tehettem semmit. Vártam sorai megérkeztét, de midőn késtek, oly kínokat éreztem, miket leírni nem tudok.

Ne nehezteljen, édes Józsim, higyje el, nagy áldozatomba került ama sorok írása, ön ebbe nem kétkedhet, önnek ezt el kell hinnie, hogy ezért sokat szenvedtem és nagyon megbántam. És ha neheztelni tud azért, hogy reszketek életeért, hogy inkább bármit szenvedek, minthogy betegnek tudjam, ha neheztel - ám tegye!

De úgy-e, nem teszi, ezért nem fog kétségbe esni. Hisz a szándék jó volt. Ne mondja, hogy életunt lesz, ezt nem hiszem, talán percekre, ha nagyon elkeseredik, de azután feltámad az életösztön, a lelkierő, a hit, remény és a mindenható szerelem és nem engedi lelkét leigázni és visszatér nyugalma.

Április 19. Tegnap még ágyamban egyszer elolvasám levelét és arcképével együtt párnám alá tevém, szokásom szerint. Oly boldognak érzem magamat, szívem oly könnyű volt, mintha angyalok tartanák. Többé nem teszem, hogy levelemmel megsértsem, inkább hallgatok, bármennyire fájjon valami.

Nagyon örülök, hogy a hidegvíz-kúrát megkisérti, csak egy pár hétig vegyen naponkint egy hideg fürdőt, igyék meg két pohár friss vizet, meglássa, fájdalma elmulik.

Nyugtalanul vártam annak nevét, aki még érdekkel bir reá és a kis Erzsike neve nem is nyugtatott meg teljesen. De úgy látszik, nincs megelégedve játszótársával, különben nem kérdezősködne kis fia után.

Nem ok nélkül vádolom hidegséggel és ez önnek rosszul esik? Tehát azt kivánja, hogy észre se vegyem? Azt érzem, hogy szerencsétlenebb találkozásunk óta, de tehetek-e róla?

Ne hagyja magát annyira leveretni, szívét annyira elfásulni, ne büntessen engemet mostohája szívtelensége miatt. Oh, ha látná, mennyire fáj, midőn oly közönyös. Nem neheztelne szemrehányásaimért. Igyekezni fogok még melegebb leveleket írni, hogy fölrázzam tespedéséből. De ha nem birom annyira a szavak hatalmát, hacsak érezni, de szóval kifejezni nem tudom, ne kételkedjék érzelmeimben, hisz mindig igyekszem kellemes perceket okozni, eltávolítani, mi fájdalmas és védelmezni a rossz ellen.

Atyám megmondta ama bizonyos egyén nevét, aki elárult. Ő az, akit együtt említettünk.

Édes Józsim, kérem, mondja meg, hogy értette azt, hogy *„szemei rémítően kezdenek nyílni.”* Meg nem foghatom, kire értette és mit jelentenek.

5. Az este nem folytathattam. Keserű érzések annyira elragadtak, hogy csak keserűt írhattam volna. Oh, miért nem lehettem nála, hogy egy tekintete, mosolya meggyőzött volna, hogy még mindig szeret, forrón, igazán?

Irja, hogy önnek fájdalmat okozok? Oh, édes barátom, ön nem gondolja meg, mily igen nagy mértékben adja azt vissza. De csak kínozzon bátran! Nem fogok többé panaszkodni, csak ön ne szenvedjen. Hiszen a nők úgyis szenvedésre születtek, én sem vonhatom ki magamat a közös sors alól. De nem folytatom.

Menetelünk ismét elhalasztatott. Nem is tudom, mikor történik meg. Józát várjuk, oh, mennyire örülök jövetelének! B.-né is írt, és azt, hogy ön igen jó szinben van, neki jobban tetszik szakálltalan.

Azt is írta B.-né, hogy most mennyire örül, hogy én nem hallgattam a sok mende-mondára, és egyedül is bementem a várba, mikor nem akadt kisérőm, és hogy mennyire pirult, mikor ön neki köszönte sok szivességeit, holott ő azokat hátráltatta.

Isten áldja önt, édes Józsim, ne haragudjék mindig reám, bocsásson meg, ha valamit ellenére teszek, ez nem szándékos. Ön pedig nem Polikrates, tehát vigyázzon magára és szeresse kissé

Juliát.

CXCVII.

Arad, 1853. április 16.

Kedves Juliám! Nézetem szerint legjobb volna a Murányinénak írandó levelet egyenesen neki küldeni Klopodiára, mert ha én küldöm innét, sok mende-mondára fog okot szolgáltatni. Ő valóban egy olyan kiváló asszony, aki az ön barátságára érdemes. Én még ily boldog párt nem láttam, ilyen nőt, aki csak férjének, gyermekének él. Mikor őket együtt láttam, fogamzott meg lelkemben a remény, hogy talán mi is lehetünk valamikor ilyen boldogok.

Ő megérdemli, hogy írjon neki, mert senkitől több szívességet nem tapasztalt, levelének igen meg fog örülni. Említse meg köszönetét szíves ajánlatáért, hogy házát rendelkezésére bocsátotta. Írja meg, hogy már rég óhajtá ismerni, mint egy oly családi boldogság teremtőjét, mely az én egész csodálatomat lekötötte és oly érdekkel festettem önnek egész lényét, hogy kíváncsiságát a legnagyobb mértékben felköltöttem. Írja meg, hogy nemcsak látni, de tőle tanulni óhajtott, mint varázsolja egy lelkes nő a kínoktól űzött életet egy földi mennyországgá. Hogy jól esett lelkének a meggyőződés, mily méltán ragadtatám én oly őszinte tiszteletre. Megérinthetné, hogy ajánlatát őszintén köszöni, nekem igen nagy örömet okozott véle, mégis inkább lemondtam egyetlen boldogságomról, csakhogy az ő kényelme ne zavartassék. Bocsánat, ezer bocsánat, édes Juliám, hogy saját gondolataimat akarom önnek felkényszeríteni. Széttépném ezen lapokat, de már csak néhány perc van hátra és így nem tehetem. Bocsásson meg és írjon tetszése szerint.

Igen jól teszi, hogy szórakozást keres, nincs ártalmasabb, mint a gond, aggodalom, kerülje, ahol csak lehet, bár én is tudnék menekülni tőlük, de minden inkább van hatalmamban, mint ez. Dicsérem igyekezetét, hogy nem engedi magát a zsarnok sors által legyőzetni. De az könnyebb is önnél, nagyobb lélekerővel bír. Maradjon csak Erzsinél, míg kedve tartja.

Igen köszönöm szíves ajánlatát az ingeket illetőleg, de nem akarom e nagy gonddal terhelni és azt hiszem, míg itt leszek, eléggé elvagyok látva ingekkel.

Engedetlenséggel ne vádoljon, mert elég, ha egy óhajtást nyilvánít, hogy azonnal teljesítsem. A víz-kúrát is megkezdtem, bár semmi hasznát nem remélem. A víz a tüzet nem csendesíti, csak megöli.

Egy héten csak egyszer szabad írni, de én módot találok többször is, csak leveleimről lehetőleg kevés említést tegyen.

Mikor szándékoznak Pestre menni? - Gondoljon érte élő

Józsijára.

CXCVIII.

Ges.: Caspar.

Halmos, 1853. április 24.

Kedves Józsim! Oly jól esett anyámnak részvéte, hogy ki se mondhatom. Nem győzi dicsérni jó szívét, nemes lelkületét és még inkább kész érte tenni, ami hatalmában van.

M.-nénak már elküldtem levelemet, szóról-szóra úgy írtam le, ahogy ön azt lediktálta és Klopodiára címeztem *ajánlva*, így tehát minden *félreértés és kifogás ki van zárva.*

Hogy lehet ön, édes Józsim, olyan igazságtalan, hogy most kevesebbet gondolok rá! Honnan tudja? Hisz az én leveleim mindig kétakkorák. Bezzeg, rólam senki sem mondhatja, amit önről, *hál Istennek*, hogy milyen jó színben van! Akkor nem aggódna mindenki rossz kinézésem miatt, atyám nem búsulna rajtam, bánatos tekintetét nem feledné rajtam, nem keresne fel a kandallós-szobában, ahol sírva talál! Nem vígasztalna, ő az *egyetlen*, aki érti bánatomat, megosztja és vigasztal. Ó, az én drága atyám, kit Isten áldjon, ki igaztalan, gyöngédtelen nem volt soha, kinek minden szava szeretetteljes, ön pedig, kiért életemet, ifjuságomat áldozom, kiért kerülök minden szórakozást és csak bánatomnak élek, mindig igaztalan szemrehányást tesz, bár elégszer meggyőződött, hogy leveleim kimaradásának nem én vagyok oka, és bármilyen fáradtan, kimerülten, betegen, pontosan postára teszem, pedig ezért beteg testem nyugalmát, kis álmomat rabolom meg. Mindegy! Azért nincs elismerés! Ön vétkezik és a sirba üldöz!

Valóságos gúny, vagy hogy nagylelkűségét mutassa, ha lelkierőmet dicséri és mulatságra biztat. Jól tudja, miért távozom néha hazulról, hogy fáradt testem, lelkem megpihenjen, hogy új szenvedésre erőt gyűjtsek, az élet terhét kis időre lerázzam és lelkem a fájdalmaktól megnyugodjék. Nem vágyom már semmi boldogság után, csak a sírba pihenni!

Julia.

CXCIX.

Arad, 1853. április 24.

Nagyon nehéz írni, mikor az embernek egy bizonyos határig van szabadsága gondolkozni. Nekem nem szabad szárnyaira ereszteni érzelmeimet, gondolatimat, mert ha mostohám tudomására jönne, keményen bűnhödném.

Igen jól tette, hogy Szatmárra ment és kövessen el mindent, hogy szórakozzék.

E kérelem szivemből jön és annál őszintébb, mennél fájdalmasabban érzem távollétét. Szerencse, hogy a fájdalom a szív legtitkosabb redőibe rejtőzik. Nem óhajtom, hogy megismerése által hasonló érzelmeket költsek. Elég, ha magam szenvedek. Legyen ön boldog, boldog, édes, kedves Juliám, oly mértékben, mint én szerencsétlen vagyok. Ha már szenvedni kell, szenved-

jek magam, és ne legyen az én áldozatom. Szerezzen oly kellemes időtöltést, mint csak lehet és még azt is megengedem, hogy kevesebbet gondoljon rám. Ha az én boldogságom sírján zöldelne is boldogsága, szívemből óhajtom, hogy ne csalfa zöld legyen az, mely síromat fedi. Megbocsáthatlan önzés által engedem magamat elragadtatni, midőn arról megtudtam feledkezni, hogy tengésem egy évekig tartó haláltusa és őrangyalom szerencsétlen napjaim szomorú áldozata. Élete tavaszának legszebb éveit rablám el! Mivel kárpótolhatnék én ennyi áldozatot? Talán évekig tartó szenvedést és végre egy fekete vérű, kiállhatatlan aggot. Szenvedélyeimet alig fékezhetem és mivé fajulnak még évek alatt?! Csak azt ne éreztesse, hogy szerencsétlenné tettem, mert mentséget erre nem lelhetek. Fekete óráimban számtalanszor merült fel lelkemben azon gondolat, vajha az ég inkább megtagadta volna tőlem együttlétünk boldog pillanatait, akkor nem ismerném a nélkülözés kínjait. Szerelmem azelőtt sem volt hidegebb és mégis, mennyire másforma. Addig nyugodtabb volt, vártam a pillanatot rezignációval, mikor enyémnek mondhatom. Most szerelmem vulkán, mely lángokban csapott ki, mely, félek, áldozatává teend. Azon édes meleg, mely eddig lelkemnek mondhatlan gyönyört okozott, most emésztő tüzében öli meg szívemet.

Hiába kezdek bármihez, minden legyőzhetlen unalmat szerez. Megkezdtem a francia nyelvet, hasztalan, nem fogok célt érni. Tekintetem a lapokon nyugszik, de lelkem távol. Szeretném ebben is kívánságát teljesíteni, de sikert nem remélek. Már többször megkezdtem a francia nyelv tanulását, de kevésre haladtam, most annál kevésbbé fog sikerülni.

Több egy heténél, hogy levelét nem kaptam, keserű kifakadásaimat megérdemli, rossz kedélyhangulatom, szomorúságomat különösen ez okozza. Ha szép idő van, főnökünk különös kegyeiből kertjében szoktunk reggel és este egy-egy órát sétálni, szigorú felügyelet alatt. Én épen M.-val járkáltam, midőn ezen négylevelű herét találtam és ime, küldöm. M. azt mondta, hogy szerencsét hoz és *sorait vettem. Tehát valahára gondolt reám.* Én ezt tartom a legnagyobb szerencsének, mert többet gondolni sem merek. Nem szabad szólanom, pedig két hete, hogy utolsó levelét vettem. Köszönöm ezt is. Már semmi sem szerez örömet. Egyedüli boldogságom levelei és mégis annyira fukarkodik velük. Pedig egyedül ezek feledtetik nyomasztó helyzetemet és addig olvasom, míg kivülről tudom. De akkor ismét visszaesem előbbi apátiámba, a búskomolyságtól menekülni nem tudok.

Szabadítson meg tehát a jövőben a bizonytalanság furiáitól. Öntől függ létem örök tavaszszá varázsolni, vagy hogy az északi pólus zordon hidegében megdermedjek. Kivüled, nélküled, Juliám, boldogság nincs számomra. - Azért mindig remegek, őrangyalom elvesztésétől. Lehet, hogy önzés, mit öntől kivánok, de akkor bocsásson meg és ne öljön meg a nyugtalanság által. Én, az engem érdeklőt, bármit hideg vérrel tudnám elviselni, de ha éretted kell remegnem, oly szívszorongást érzek, hogyha látná, bizonnyal megsajnálna.

Én nem akarom, hogy Bécsben is tegyen érettem lépéseket, az hiába lenne. Én nem állítom, hogy csodát nem tudna tenni, de ha sikerül, az valódi csodaszámba menne. Adjon az ég önnek annyi erőt, hogy az emberi szívet legyőzze ékesszólása vagy szívből jött igaz érzelmeivel.

Rossz tulajdonaim elősorolásával sohasem leszek kész, ismét egy hibámmal kell megismertetnem és ez az ellentállhatatlan bosszúvágy. Sértést, megbántást, fájdalmat megbosszulatlanul eltűrni nem tudok. Most volt egy ilyen esetem, bevallom, hogy a bosszum édes volt.

A zenétől elkéstem, de azért mily boldog leszek, ha önt hallgathatom. Bezárom szememet egy boldogság szemlélete elől, mely talán még igen távol van - - vagy soha el nem érhető, mert inkább haljak meg, minthogy még sokáig legyek Tőled száműzve.

Józsi.

CC.

Ges.: Caspar.

Halmos, 1853. május 1.

Kedves Józsim! Önnek panasza leveleim kimaradása végett mindig igazságtalan. Nézze meg azok dátumát és meg fog győződni szavaim igazságáról. Hiába vádol engemet, nem tehetek róla, ha késnek, nem vagyok posta-direktor.

Könnyű önnek leülni és írni, mikor akar, nem hátráltatja a házi teendő, sem a társadalmi szabályok, de én *lopva*, vagy az *álmomat megrabolva írhatok csak*, azért nincs nap, hogy ne írnék, akármilyen fáradt vagyok, hogy néha majd összeesem az íróasztal előtt. Azért még sincs elismerés és nem igazságos.

Éjjel alvás helyett láz gyötör, alig vonszolom magamat. A sok bánat, lelki, testi szenvedés és strapa kimerítettek. De ön nem hisz, mintha más dolgom nem is lenne az írásnál. Hisz tudja, hogy több egy événél, hogy az egész nagy háztartás reám szakadt és hogy most Józa nem vált fel, tehát egészen magam viszem.

Azt írja: *valahára gondoltam reá* és én vagyok oka rossz kedélyhangulatának, szomorúságának, keserű kifakadásainak. Nagyon szép és igazságos ez is.

Hanem, mikor ön nem ir *hétszámra*, anélkül, hogy erre oka volna, az nem hiba, azt lehet tenni, mert hisz ön nem tudja, mennyiben érdekelnek levelei.

Boldog lennék, ha engemet zárnának el valamelyik fogoly helyett és egy zárkában ott feledtének, én nem panaszolnék, hanem kipihenném a sok testi-lelki fáradalmakat, szekaturákat és megnyugodnék. Én többet nem tehetek; tizenegy óra előtt soha le nem fekszem, hatkor már fenn vagyok és jó volna, ha legalább ezt az időt átaludnám.

Mindenki látja rajtam, mennyit szenvedek, hogy a sír szélén állok, csak ön nem akar róla tudomást venni, egykor milyen kétségbeesettnek mutatta magát! Ne kérjen arra, hogy mulassak, bárhová menjek, a fájó sebet, mit szívemen ütött, mindenüvé magammal vinném, nem a szórakozás és élvezet gyógyítanák meg az én beteg lelkemet, hanem a szeretet, részvét, gyöngédség, amit eddig mutatott és most már elfeledett. Azt írja, hogy én a fájdalmat nem ismerem, életem csupa boldogság, öröm, megelégedés. Igazán, úgy látszik, ön három évi viszonyunk alatt, megtanult lelkemben olvasni, nagyon igazságos és mélyen látó. Csodálatos. Hogy ön mindig nagy szenvedéseit említi és azért mégis jó kinézéséről biztosítanak, hál' Istennek!!

Gyávasággal nem vádoltam, azért, hogy a testi szenvedés lesújtotta, mindenkit lesujt az.

Ami mégis legjobban fáj az, hogy ön nem maradhat soká illzióban és *szemeinek rémítőn fel kell nyílniok* és hogy *azt óhajtanám, hogy sírja zöldjén épülne boldogságom.* Mindez igen szép, nagyon megörvendeztet, forró szerelmét bizonyítja és én már előre kéjelgek a kimondhatlan boldogságtól, mely reám vár.

Julia.

CCI.

Halmos, 1853. május 4.

Most már tudom leveleim késésének okát, amin eleget boszankodtam, busultam és öntől ártatlanul szenvedtem. Rossz lelkű, gaz expeditorunk, nem tudom miért, mert soha sem bántottam,

leveleimet bosszúból mindig Kassa felé küldte, hetekig hevertette, sőt gyanum van, hogy elsikkasztotta. És ön mégis engem okolt!! De ezentúl bármennyi dolgom legyen is, ott leszek mindig az expediálásnál.

Julia.

CCII.

Ges.: Caspar.

Halmos, 1853. május 6.

Április 24-én írta utolsó levelét, azóta nem tudok róla. Én hármat küldtem. Ma már annyira izgatott voltam, alig birtam a posta megérkeztét várni. A kertbe mentem, Jaque-kal kezemben, hogy ne is gondoljak a postára, midőn a sípot messziről meghallám. Már két hete elmult, hogy utolsó levelét vettem és azóta az aggodalom kínjait, a nyugtalanság ördögeit szívszakadva átszenvedtem, a napokat, órákat keserves kínok közt számoltam és mindig fájdalmasan csalódtam! Meghallva a sípot, talán a postaszoba felé siettem? Oh, nem, nem akartam ismét egy fájdalmas csalódásnak áldozatul esni, tehát még messzebb távoztam. Azonban nemsokára utánam szaladt kis szobaleányom, szívdobogással nyujtottam felé kezemet és ezerféle gondolattal töprengve, gondoltam a levél tartalmára. A kis leány csodálkozó tekintetet vetett reám és - az ebédet jelenté. Bementem, helyemet az asztalnál elfoglaltam, az expeditor késett, végre megérkezett. Szívem verése csak úgy zakatolt, mint egy gyárban az ütőkalapács. Nem mertem kérdezni az expeditort és olyan érzelmek közt kínlódtam, mint egy halálraitélt. Az ételekhez nem nyultam, egy falat le nem ment volna a torkomon. Mindenki jóizűn evett, csak én babráltam zavartan a kivett falaton. Mind kérdezték: mi lelt, miért nem eszel? Senki sem képzelte azon torturát, mely bensőmet szaggatta. Végre az ebéd befejeződött, - tovább nem birtam e martiromságot és elhaló hangon kérdeztem: „Nincs levelem?" „Még nem bontottam fel a csomagot." Megfogadtam, ha három órát kellene is várnom, kiállom a gyötrelmet és nem kérdezem.

Felállottam és egy más szobába siettem, kisírni a könnyet, melyet szememben éreztem. Azután mentem a postaszobába, mindenre készen, ha *nemet* hallok is. Előveszem a csomagot, feltöröm a pecsétet. Semmi! Már csak újságok vannak, s leakarom tenni, midőn egy hírlap alatt megismerem az ön irását. Még akkor sem siettem olvasni, hanem egy szegény josephstadti fogoly levele esvén kezembe, kinek neje már két hónap óta hiába várja azt, intézkedtem, hogy mielőbb kézbesítsék.

Ugyan érdemes volt e levélért ennyit szenvedni!

A többek közt ez áll benne: „Sajnálom, hogy említést tettem M.-néről. Jövőben őrizkedni fogok önnek tanácsot adni, meggondolatlansággal mentem magamat *merényletemért.* Átlátom, mennyire felettem áll minden tekintetben és őrizkedni fogok bármi kéréssel terhelni!"

A Mur. feltett levelet szóról-szóra lemásoltam és elküldtem, mi panasza van tehát ellenem? Azon levelet, mely az ő magasztalását zengi, elragadtatással dicsőíti és engemet megaláz. Nagyon ostobának tart, holott csak túlságos jó vagyok. Azt hittem, M.-né méltányolni fogja elragadtatását és hasonló rokonszenvi nyilatkozatokkal ön iránt válaszoland. Nem akartam örömétől megfosztani, de úgy látszik, nem méltányolja bámulatát, mert nem válaszolt. Ön azt iratta velem, hogy tőle akarom tanulni, mikép tudja egy nő a poklot is mennyországgá varázsolni. Tehát most már tanulnom kell tőle. Sokért nem adnám, ha azon levelet nem írtam volna meg szende ideáljának, aki, elismerem, igen derék asszony, de kissé.....

Nem tagadom, hogy azon különös érdek és lelkesedés, amit M.-né iránt tanusít, mit még egy nő iránt sem tapasztaltam, meglepett és zavarba hozott. Nevezze hiúságnak, féltékenységnek, nem bánom, hibáimat nem szoktam sem leplezni, sem eltagadni. De ugyan, mit szólna ön, ha én egy férfit példányképül állítanék elébe, mikor már csak az I. D.-vel való találkozásból is olyan nagy dolgot csinált, hát még a *multak eseményeiből*? Legyen már egyszer igazságos.

Ön szememre veti, hogy miért nem tudattam indulásunk napját, ugyan kérem, lehetséges volna ez? Ha oly nagyon vágyott írni, poste restante is tehette volna. Talán, hogy levelezésünk meg ne szakadjon, nem kellett volna feljönni, anyámat operálni. Arról is én tehetek, hogy az expeditor Kassa felé küldte a leveleimet, általában mindennek én vagyok az oka, talán annak is, ha nem süt a nap? Jó, ha van, akin az ember rossz kedvét töltheti. Nagyon gyöngéd kívánság, hogy bármilyen kimerült legyek, azért kimerítő tudósítást küldjek. Azután megint biztat, hogy csak élvezzek, amennyit lehet; igaza van, feljövetelünk célja az *élvezet*, ezt ki is fogom használni, mert egy anya operációja, erre a legcélszerűbb időszak. Isten vele.

Julia.

CCIII.

Arad, 1853. május 7.

Igen nagy fájdalmat okozott levelével. Nem hittem volna, hogy már ennyire jutottunk, és képes legyen nekem ilyen hangon írni. Hogy én is hibáztam, elismerem, de képzelje magát helyzetembe és gondolja egy elkeseredett lélek mindennap tűszúrásokkal gyötörve, nem lesz-e abból feldühödt oroszlán, és képes-e az mindig meggondolt, szelid, mérsékelt hangulatban maradni, soha meg nem feledkezni magáról és a sértéseket szeretettel, higgadtsággal viszonozni? Ehez isteni erő kellene, én nem mondtam, hogy Isten vagyok, hogy soha mérsékletemből ki nem jövök. Én sérteni nem akartam, nem is tudom már, mit írtam, ha sértő volt levelemben, tulajdonítsa azon aggodalomnak, ingerültségnek, hogy annyi ideig hírt nem vettem felőle. Ne számítsa be szeretetlenségnek, mi épen az ellenkezőből ered. Nagyon fájt levele, igen elszomorított, pedig anélkül is van elég, amit szenvednem kell. Ha sértettem, bocsásson meg, nem szándékosan történt, hanem ha az embernek már el van keseredve a szíve, lelke, ha már nem tud mást érezni keserűségnél, akkor természetes, hogy a leggyöngédebb szó is, míg az ajkakig ér, keserűvé válik. Kérem, feledjen el mindent, ami rá bántólag hatott, kérem, könyörgöm, bocsásson meg.

Nem tudom folytatni, keblem annyira telve érzelmekkel, hogy a szavak egymást űzik agyamban és képtelen vagyok azok értelmét felfogni. Isten vele.

Józsi.

CCIV.

Ges.: Caspar.

Halmos, 1853. május 9.

Nehéz és fájdalmas a feledés. Ön nekem már csak keserűségeket tud mondani, és szívem legmélyebb bensejébe döfi a tőrt, hogy mentől nagyobb sebet üssön rajta. Megszoktam eddig a forró szerelmet, úgy látszik, ez csak egy szép álom volt, most jön az ébredés.

Lementem kertünkbe, hogy fájdalmas hangulatomtól szabaduljak. És igazam volt, a természet ébredése az én szívemet is dobogásba hozza s boldogság után sóvárog. A tavasz új életet öntött belém. Kissé nyugodtabb vagyok, megbocsátom igaztalanságát, ingerültségét. Hisz önmaga sem tehet róla, hogy megváltozott. A szenvedés, a küzdelem változtatta, megszelidítette természetét. Ha kiszabadul, talán ismét a régi jó ember lesz.

Kertünk oly kellemes, májusi üdeség pompázik mindenütt. Élet és virulás mindenfelé. Szívem ismét a reménynek adja át magát és a keserű érzelmeket nyugalom váltja fel. Ismét hinni kezdek. Lábaimnál az ezerféle élőlények folytatják kiszabott útjokat, vagy a levegőt népesítik, míg minden fűszáltól az égboltozatig, a csillagok miriadjai és a napok sokaságától, az Isten trónjáig, minden megelégedést, boldogságot, szerelmet lehell és érez; csak én egyedül legyek eltaszított, elátkozott, reménytelen!...

Oh nem, a természet ismét reményt öntött keblembe, nem lehetek csak én száműzve a mennyországból!

10. Levelét vettem. Megbocsátok, minden feledve van. Ki is maradhatna angyali türelemben ennyi szenvedés közt, de ha csak egy szeretetteljes szót is olvasok levelében, boldog vagyok.

A Lamberg-tragédiát nem említé és nem képzeltem, hogy része lett volna benne. De ismét önre ismerek, mert csak a valódi érdem párosul szerénységgel.

A vízivás nem hűt, nem is azért ajánlottam, hanem ritkítja a vért és ezért használ a melankólia ellen.

Józát mindennap várjuk. Remélem a jövő héten elindulunk. Oly rosszul esik kertünktől megválni. Valódi paradicsom, minden virul és gyönyörű.

Isten vele, kedves Józsim.

Julia.

CCV.

Ges.: Caspar.

Halmos, 1853. május 17.

Kedves Józsim! Holnap hajnalban indulunk. Nagyon fáradt vagyok a sok pakolástól, és szívem szorul, oly nehezen hagyom itt Halmost. Józát már nem várjuk meg, pedig minden levelében arra kér bennünket. Szegény leány! Mennyire fog neki fájni, hogy meg nem vártuk. De nálunk minden így megy. Az igaz, nem lesz magában, mert Tilda kisasszony itt marad, és atyám csak Tokajig kisér bennünket, azután visszajön Józáért, kit Józsi bácsi hoz haza.

Levelét két nap óta várom, de hiába. Nagyon fáj hallgatása, pedig már megszokhattam.

Rendelést tettem, ha levele érkeznék, küldjék Pestre, poste-restante. Irjon, kérem, az Isten áldja meg.

Julia.

CCVI.

Arad, 1853. május 14.

Igen nagy gyönyörtől fosztott meg azáltal, hogy nem tudatta velem indulásuk idejét. Tudom, hogy nem tehet róla, hogy útjok annyiszor elhalasztatott. A folytonos utazásainak az a kellemetlen oldala van, hogy levelezésünk ezáltal mindig megszakad. Nagy rendetlenséget okozott az is, hogy expeditoruk, nem tudom miért, küldte leveleit Kassa felé.

Nem hallgathatom el, mi oly régóta nyomja szívemet, mert remegve gondolok reá, mily gyakran van távol hazulról, mennyi változatosság szövődik életébe, félek, hogy ez nála szokássá vált, hogy a házias, nyugodt élet nem csak semmi vonzerővel nem bir reá, de kiállhatatlannak fogja találni. Izlésünk abban is megegyez, hogy én igen óhajtanék utazni. De erről le kell mondanom. Anyagi viszonyaim nem fogják soha megengedni, hogy csak némileg is kényelmessé tegyem az életét. És nincs kilátás, hogy valaha nélkülözhető kiadásokat megengedjek magamnak. Boldogságunk a családi élet élvezeteire fog szorítkozni, csendes, egyforma házi életre. Nagy szerencsétlenség lenne tehát, ha a változás utáni vágygyal keblünkben történne meg egybekelésünk.

Mily fájdalmas a csalatkozás, csak az tudja, ki már átesett rajta. Azért gyakran aggodalommal néztem a jövő elébe, de már nyugodt vagyok és köszönöm a sorsnak, hogy annyi kellemes tapasztalást engedett Önnek szerezni, mennyit igen kevés nő élvezhet.

Azért kérem, élvezzen most, amennyit csak lehet, szórakozzék, ne tünődjék komoly gondolatokkal, ha út kinálkozik, használja, ha alkalom adódik, táncoljon.

Egészségét komolyan féltem, kerüljön mindent, mi nyomasztólag hat lelkére. Én hiszem, hogy még boldogok leszünk, de most annyit szenvedek, hogyha a sors még többet mérne reám, eltűrni nem tudnám.

Mikor az idő szép, csak künn érzem jól magamat, azért egész nap a szabadban vagyok, sőt az est legnagyobb részét is künn töltöm.

Milyen figyelmes ön! Paplanhuzatot akar készíteni gombokkal, hogy ne kelljen magamnak felvarrni! Ne gondoljon vele, ez is türelemre tanít.

16. Névnapja van. Hogy mit és mennyire óhajtva kívánom, tudja.

18. Igen nagy gyönyörtől fosztott meg, hogy indulásukat nem tudatta. Ma veszem harmadik levelét és én nem válaszolhatok. Már meg kell várnom, míg indulásukról tudósít. Elismerem, hogy hibáztam abban, hogy pontos indulásra számítottam. Egészen még sem menthetem fel. Nem tudom ugyan, mennyiben szereznek Önnek leveleim élvezetet, nekem érzelmeimet, gondolataimat közölhetni igen jól esik. És ha nyomja szivemet bú, mintegy ujjászületek, ha azt önnel közölhettem. Megbocsáthatlan önzés, hogy szívem mélyébe nem fojtom el bajaimat.

A sors csapásai eléggé megedzhettek volna már a fájdalmak ellen és ha mélyen érző szivem nem tompult még el, de a lélekerő mindig gyengébb az ellenállásban. Jobb volna nekem még kevesebbet írni. Soha sem fogom magamnak azon szenvedéseket megbocsátani, miket Önnek nagy nyiltságommal okoztam.

Talán jobb lett volna, ha mindketten hidegebben gondolkozunk, és most is jobb lenne, ha kevesebbet írnék. Talán becsülésében sem sülyedek annyira, ha nem ismertetem meg gyengéimet.

Hidegségre, érzéketlenségre kellene magamat kényszeríteni. Csak mindenható lenne az akarat, de gyakran megtörik a lehetetlenségen. Kiszakasztom keblemből a fájdalmat, nem akarok reá gondolni!

25. Végre megmentett a bizonytalanságtól. Irjon kimerítően mindenről, még akkor is, ha talán a sok fáradalmak kimerítették volna, különösen anyja hogylétéről. Isten áldja, drága Juliám.

Közöljön kérem, mindent, ne feledkezzék meg a címet megírni, hogy ne legyek ismét némaságra kárhoztatva.

Nagyon kérem, édes Juliám, ne tegyen érettem lépéseket, úgy sem fog célt érni.

A multkor tett szives ajánlata következtében kérem, ha az idő megengedi, azon nagy szivességre, részemre egy vég hollandi vászonból készíttetni ingeket. E célra ide mellékelek Imre számára egy levélkét, amelyben kérem, hogy önnek 120 p. f. átadjon. Mintaing a napokban a gyorskocsin érkezik meg.

Az ég áldja, szeretett édes Juliám, és engedje kivánatai teljesültét, ezen óhajtás talán igen önző, de remélem, hogy ebben egyezünk. Soha sem szűnök meg lenni egész szivéből szerető

Józsija.

CCVII.

Ges.: Caspar.

Pest, 1853. május 24.

Kedves Józsim! Ne csodálkozzék, hogy egy nap meg tudtam állani, hogy ne írjak. De lehetetlen volt. Tegnapelőtt érkeztünk meg, kellemetlen utazás után, de baj nélkül. Tegnap egész nap annyira igénybe volt véve minden percem, hogy még lélekzetet is alig vehettem. Persze, nekem kellett mindent kipakolni, elrendezni, lakásunkat rendbe hozni, míg anyám Tinivel látogatásokat tettek. Lakásunk elég szerény, de jó helyen van, egy szellős, tágas utcában, a második emeleten, de nincs bezsufolva a sok ház közé, aminek örvendek, tágas két szobából, alkovból, előszobából és konyhából áll. Bizony össze kell magunkat húzni, mert az anyám betegsége már eddig is sokba került, hát még ezután! Butorozott szobát bérelt az ügyvédünk, csak annak örülök, hogy zongora is van benne. Mikor este mindent elrendeztem, anyámék megérkeztek, még elmentünk Balassához este tíz órakor.

Egészségemet most már ne féltse, ön nélkül is meggyógyulok, vagy meghalok, a tanácsa is igen jó, hogy kerüljek mindent, ami nyomasztólag hat rám, - bizonynyal azért ír annyi kellemest és szeretetteljest, most már ön szerint, jobb lett volna, ha hidegebben gondolkozunk és ha ön kevesebbet írna, nemde? Ön igen szép jellemet tanusít és én igen kezdem becsülni. Ne féljen, azért mindent elkövetek kiszabadítására.

Tegnap tettük meg első látogatásunkat Imrééknél, nekem Fánni igen tetszik, Imre hideg, a leányok szépek. Ön azt írja: Soha sem fogja magának azon szenvedéseket megbocsátani, melyeket nekem nagy nyiltságával okozott; - mondja inkább azon szenvedéseket, melyeket hidegségével, szeretetlenségével, változékonyságával okozott. Most már jobb volna rövid, hideg leveleket írni, hisz ezt már rég teszi, talán még jobb végleg szakítani. Nem kell önnek magát *kényszeríteni*, rég hideg már ön a nélkül is.

Fánni a gyermekeknek így mutatott be: Ez Julia tante, a Józsi bácsi menyasszonya.

Még nem tudjuk, mikor lesz az operáció, Balassa holnap jön el és fog határozni.

Mindenki azt mondja, hogy F. igen sokat tett önért és a nyolc évi kegyelmet is neki köszöni. Én hiszem, hogy önt igen szereti és többet képes érette tenni Imrénél. Isten vele.

Julia.

CCVIII.

Arad, 1853. május 28.

Kedves Juliám! Ma fogja első levelemet Imrétől átvenni. Hogy előbb nem írtam, levelemből megtudja. Óhajtanám, hogy ezen soraimat még Pesten olvashassa. Mindenek előtt kérem, ne ringassa magát édes álmokban.

Egy rendeletről beszélek, hogy ki van adva a parancs, hogy készüljenek a cs. fogadására, mert a jövő hónapban Magyarországba jön. Én nem hiszem. Az azonban bizonyos, hogy Albrecht főherceg már a napokban megérkezik. Négy nap előtt rendelet érkezett a főh.-től, melyben névjegyzékünket kívánták. A rendelet avval indokoltatott, hogy az első itéletek nem a kormány szellemében eszközöltettek és azért revidiáltatni fognak. Ha ez való, akkor egy kiterjedtebb amnesztia várható. De azért ne ámíttassa magát ál reményekkel, mert ha százszor átnézik is az aktákat, én nem várhatok semmit. Igen örülök, hogy oly jól találja magát Imréék körében. Irjon, kérem, mindenről körülményesen, különösen hogy érzi magát szeretett anyja?

Üdvözölje Fánnit és Imrét nevemben és csókolja a gyermekeket oly szeretettel, ahogy csak saját szíve sugallja. Csókolja anyja kezeit helyettem és gondoljon a nagy zaj közt érte élő

Józsijára.

CCIX.

Bécs, 1853. május 31.

Tegnap este érkeztünk meg, az utolsó órában, Imrééktől való bucsúzásunkkor adták át nekem a levelét és így nem válaszolhattam.

Reggeli kilenc órától mostanig, esti kilencig, folyton jártam, egyik nagy úrtól a másikhoz és már is egészen le vagyok sujtva, minden reményem füstbe ment és hogy még van erőm és bátorságom tovább is folytatni e szörnyű önkínzást, a kétségbeesés egy nemével: csak azért történik, hogy minden emberi lehetőséget megtéve, nyugodt önérzettel adjam át magamat a reménytelenségnek.

Igaza volt, semmi eredmény, semmi siker! A császár nincs itt, senki sem tudja mikor jön, ád-e audenciát? Nincs egy lélek, aki érdekelné magát, aki törődnék csak avval is, hogy egy hű szív megszakad-e kínjában!

Még talán elhagyjuk Bécset audiencia nélkül. Mert óh, ha elébe léphetnék és megmondanám neki, mennyire szeretek, mennyit szenvedek, nem vétettem neki semmit - és kérném, esdekelnék - hiszen ő is szeret, - talán neki is van érző szív keblében, - lehetetlen, hogy kegyelmet ne gyakorolna, bocsánatot, feledést, hisz így remélhet ő is boldogságot a kötendő frigyhez....

De ha nem kapok audienciát!

Ennyi ezer és ezer ember közt nincs egy, kinek keblében érző szív dobogna, ki megsajnálná a szenvedőt. Hogy fognak ezek egykor Isten színe előtt megjelenni, és mi lesz mentségük? De nem folytatom, szívem tele van keserűséggel, fájdalommal, kétségbeeséssel.

Julia.

CCX.

Bécs, 1853. június 3.

Amint látja, még mindig itt vagyunk és ami a legfájdalmasabb, minden siker nélkül. Szívem szorul, de kénytelen vagyok bevallani, hogy amit előre látott és megjósolt: beteljesült. Már szinte egy hete, hogy naponkint reggeltől estig járjuk azokat, kikről halljuk, hogy legkisebb befolyásuk van. Hányszor nem fogadnak bennünket, hányszor utasítanak el durván, hogy pirulva, szégyenkezve távozunk! Az egész udvar már Schönbrunnba költözött, ha itt keresünk valakit, úgy a városban van, ha bemegyünk, avval fogadnak, - épen most ment ki Schönbrunnba. Ma audiencia volt és én, ágensünk ügyetlensége miatt kimaradtam, mert későn jelentkezett, mikor a szám már be volt töltve és a liszta a császár kezében volt. Azóta mindennap tudakoltam, míg végre ma nagynehezen hozzájutottam, hogy a hétfői audienciára felírtak. Most csak az a kérdés, hogy vajjon ő felsége fog-e hétfőn audienciát adni, vagy gonosz szellemem ismét győztes lesz ellenünk? És a császár, kiről soha sem tudhatni egy órával előtte, hogy mit fog tenni, vagy hová fog menni, nem utazik-e el egy-két hétre? És akkor várhatjuk itt. Avagy nem töröltetik- e ki nevem a lisztáról, mi szintén gyakran megesik.

Schönbrunnban Auersperg hercegnőnek, Zsófia főh. főudvarmesternőjének átadtam egy kérvényt, minthogy a főh. senkit sem fogad. Ez az Auersperg hercegnő egy oly jóságos, angyali szép hölgy, akinek nemes szíve szép szemeiből sugárzik, tudom, ha ő tehetne, bizonynyal tenne is, annyi részvétet és sajnálkozást mutatott és igérte, hogy a főhercegnőnek ajánlani fogja ügyemet.

Grünnenél már ötször voltam, de mindig elutasítottak. A hajdani udvarias testőrök helyett most mogorva, vén németek vannak, kik pokróc minőségűek.

Ha nem sikerül is valamit kieszközölni, nyugodt leszek, mert megtettem minden emberileg lehetőt, szemrehányást nem tehetek magamnak, mert semmit el nem mulasztottam, a legcsekélyebbet sem, amitől sikert várhattam. Kellnerrel még mindig nem találkoztam, bár számtalanszor kerestük a lakásán és a hivatalában. Csak legalább őt találnánk fel, ez az egyetlen ember, akiben némi reményt fektetek, mert mindenki igen jó embernek mondja. Oly kedvetlen vagyok, mindent meguntam, legszívesebben feküdném már egy koporsóban. Nem tagadhatom el érzelmeimet, sajnálkozzék bár kislelkűségemen, de én úgy meguntam az életet tovább vonszolni, nekem csak egy óhajtásom van már: a halál. Soha boldogságot nem élveztem, nem remélek, *szenvedés* volt életem jutalma, sőt öntől sem tapasztaltam az utóbbi időben egyebet, mint félreismerést, igaztalanságot, szeretetlenséget, egyszóval, nincs egyén sem sors, atyámat kivéve, aki nem kínzott, nem szenvedtetett volna. De önnek, mindennek dacára megbocsátom a sok bántalmakat. Levelei is mindig annyit késnek, bizonynyal nem érzi a nyugtalanság gyötrelmeit, de azért, ha a posta késik, rám zudul a szemrehányások özöne, pedig nekem nem csak írás a dolgom. Hogy gondolja, hogy én távozván tartózkodási helyemről, nem intézkedtem levelei végett? Ez csak kifogás, hogy ürügye legyen a hallgatásra. Ha levelezését folytatja és poste restante címezi, nem lettem volna három hétig bizonytalanságban és nem szenvedtem volna annyit. De ön csak engem korhol ártatlanul, de önmaga nem ír, ha teheti is.

Itt vagyok egy világváros közepén, sok látnivalóval, sok élvezetet kináló dolgokkal. Azt veti szememre, hogy megszoktam a sok flangirozást és folytonos kóborlást és fél, hogy ez természetemmé vált és nem fogom a csendes, egyszerű életet elviselni tudni. Itt is mennyire igaztalan ön! Avval vádol, amivel éppen nem vádolhat, mert ha van a világon nő, aki egy zugban, folytonos magányban képes lenne az életét eltölteni, az én vagyok. Szememre veti sok élvezeteimet és azt mondja, kevés nő dicsekedhetik annyi élvezettel, mint én. Tizenöt éves koromban igaz, hogy mikor atyám az intézetből haza hozott, fel vitt Bécsbe és ott mindent

megmutatott, ez volt életem *egyetlen élvezetes korszaka*, mi egy hétig tartott. Vagy Ön talán csengeri, szatmári, szigeti kirándulásaimat a nagyvilági élvek és gyönyörteljes utazások közé számítja, melyek annyi élvet nyujtanak, a szellemet és az izlést, műveltséget fejlesztik és azokról lemondani, nagy áldozatba fog kerülni?! Igazán ön mindig nagyon igazságos, mindig a gáncsolni valót keresi most már bennem, a saját életét az enyémhez hasonlítja, ki az udvari fényben sütkérezett, hercegnők kegyeit birta, fejedelmi és királyi pompában, ragyogásban, a kényelem és legkiválóbb fényűzésben, a divat és művészet legklasszikusabb változataiban gyönyörködhetett, a szépség, előkelőség és legmagasabb rangbámulásban kéjelgett: magát hozzám hasonlítja, ki saját készítette ruhában, mint egy hamupipőke mintaképe, szerényen és falusiasan, mezei virágként egy rongyos faluban vegetálok.

Soha nem vágynám ki a négy fal közül, soha otthonomat el nem hagynám, ha lelki gyötrelmeim, melyeket *ön jól ismer* és lelkem egyensulya, mely sokszor az őrüléssel fenyeget - és szenvedéseim, miket a sors rám mért és lerázni lehetetlenség, arra nem kényszerítenének, hogy néha - erőt gyüjteni, fellélegzeni, megpihenni - hazulról eltávozni ne kényszerüljek. És ön ezt veti szememre? Ne féljen, az ön hajlékából, ha ugyan oda belépek, nem fogok soha eltávozni, csak *egyszer* talán - a sírba.

Most is anyám erőltetni akart, hogy legalább egyszer menjünk el az operába. De nekem inkább lett volna kedvem a temetőbe, tehát elmaradt.

Nem emlékszem, hogy valaha valaki iránt meggyőződésem megváltoztattam volna és így rám éppen nem illik azon mondása: Kit ma istenítek, holnap megvetem. Ez inkább önre illik. Általában *isteníteni* nem szoktam senkit, megvetni igen *keveseket.*

Julia.

CCXI.

Ges.: Caspar.

Pest, 1853. június 7.

Kedves Józsim! Sietek tudósítani a történtekről. Ma reggel hat órakor érkeztünk meg Bécsből. Hétfőn voltam audencián a cs.-nál, 200-nál többen voltunk és azért az egész nem tartott két óráig, képzelheti, mennyi idő jutott egyre. Legelsők voltak a katonatisztek; denn die Uniform hat das Vorrecht, én az utolsók közt valék, mert azt hivém, ahogy fel vagyunk jegyezve, aszerint következünk, de csalódtam, mert a világon mindenütt szerepel a rang. Végre odamentem a szolgálattevő tiszthez, O'Donnel grófhoz és kérdém, mikor kerül rám a sor? Kérdezi nevemet, mit neki megmondván, megnézte a lisztában atyám állását és igen udvariasan válaszolá: „Jetzt gleich, wenn es Ihnen gefällig ist." Ekkor láttam be rémítő vakságomat.

A cs. igen hidegen fogadott, szívverésem az izgatottságtól megállott, hangom fulladt lett, ő hozzám lépett és elvette folyamodványomat és kérdezte: „Nemde, testőr volt?" Aztán távozást intett, de én nem mentem, hanem összetéve kezeimet könyörögtem, mire ő azt felelé: „Mindent teszünk, amit lehet." És távozást intve, hátat fordított. Nem maradhattam tovább. Ez a refrain hangzik mindenütt, a legmagasabbtól a legalsóbb fokig egyenkint és kórusban ezt hangoztatják. Ezért bizony kár volt fáradni, ezt úgyis elégszer hallottam már. Mikor kijöttem a cs.-tól, azt sem tudtam, hol vagyok. Csak leroskadtam egy székre és gondolkoznom kellett, míg össze nem szedtem magam és anyám oda nem jött hozzám.

Kellnert sok keresésünk dacára nagynehezen megtaláltuk. Igen nyájason fogadott és mindenből kitűnik jó szíve. Igérte és hiszem, megtartja, hogy ha ő tehet valamit, nem fogja elmulasztani. Eljöttünk előtt még egyszer írtam neki, és nagyon a szivére beszéltem. A főauditor, Kommers is nagyon szíves volt, de inkább tréfálni szeretett volna. Tanácsokat adott, miként viseljem magamat ön iránt, hogy hű maradjon, mert mint mondá, a férfiak mind rosszak, tehát nem kell nekik hinni. Én megköszöntem tanácsait és azt mondám, hogy ön egy kivétel a férfiak között.

Mindenki és Kommers is azt mondá, hogy F. nagyon sokat tett érte, ez utóbbi így nyilatkozott: „Ich habe mit ihr geweint und doch nicht helfen können." Azt hiszik, F. önnek az anyja. Kommers még azt is mondá: „Der Kaiser ist über die Gard. sehr aufgebracht" és hozzá tette: „Sollte der K. nicht signirt haben, so werde ich trachten es doch signiren zu lassen." Én most már nem remélek semmit, ön kitöltendi az idejét.

Balassa az operációt a napokban fogja végre hajtani. Előbb a szörnyű fáradalmakat pihenjük ki, a lábaimban nagy fájdalmakat érzek, mi csak a Balassa orvosi szere óta kezd csillapulni.

Talán még nem tudja, hogy Vay Miklós kiszabadult?

Imre itt volt, a csomagot hozta el. Az ing, könyvek, arckép és a szegény szakáll volt benne. A szakállnak nagyon örültem. Igen, igen köszönöm, hogy elküldte. Az arcképet nagyon köszönöm, de már csak a másik mellett maradok, így képzelem, így szeretem és igy kivánom látni. Én csak a régi Józsihoz maradok hű, azért csókot nem kap tőlem.

Sándor azt mondta, hogy ön igen jó színben van, bezzeg, ezt rólam nem lehet mondani. Egy év mulva olyan vén leszek, hogy nem fog rám ismerni. Fánni azt mondta, hogy mióta Pesten vagyok, nagyon megváltoztam és igen lehet rajtam aggódni. Nem csoda.

Igyekezni fogok az ingekre nézve megelégedését kiérdemelni, nem sajnálva fáradtságot.

Kérem, válaszoljon mielőbb és ne vétkezzék annyit ellenem. Isten áldja.

Julia.

CCXII.

Arad, 1853. június 4.

A szomorú hírre készen voltam, de azért mégis kellemetlenül hatott rám. És fáj leginkább azért, hogy önnek oly nehezen esik. De saját megnyugtatására szükségesnek tartotta, most már megtörtént, nem vethet semmit szemére, tehát nyugodtan viseljük a változhatlant. Ábrándaimból már rég kijózanodtam, bár még mindig melegített a remény egy szikrája.

Csodálkozom, utolsóelőtti levelem annyira késett és én a legnagyobb nyugtalanságot szenvedtem. Kérem, ne várasson oly sokáig és tudósítson mindenről, hacsak egy szóval is. Nagyon óhajtanám, ha jó viszonyban lennének egymással Imréékkel.

Hogy hálájak meg ennyi feláldozást? Pedig legszebb éveit, egészségét, az élet legnagyobb kincsét: nyugalmát áldozza fel nekem. És én arra vagyok kárhoztatva, hogy szenvedni lássam anélkül, hogy segíthetnék!

De, a remény egy szikrája mégis kezd keblemben éledni és ezt ön fedezte fel, édes Juliám! És öntől függ, édesem, e szikrát lánggá éleszteni. Én Kellnert csak látásból ismerem, egyszerű katonának látszik, de becsületes embernek. Lehet, hogy igérete nem csak szép szavak, de

szíve sugallatából eredtek és igazak voltak. K. bizonnyal kieszközölheti a szignaturát. A szignatura nélkül nem tehetünk semmit, de Kellnerről meg vagyok győződve, hogy nem anyagi haszonért tenné. Kommersről is sok jót hallottam. Ő mindenható, különösen az én ügyemben és a szignált kérvény mellett leginkább tőle függ a siker. Lehetetlen, hogy az én kedves Juliám őt is, habár kőszíve lenne, el ne bájolta volna. Azért talán jó lenne, ha kedves anyja nem ellenzené neki írni és emlékező tehetségét felfrissíteni, sőt, miután szolgálati hanyagságot vetett szemére, ezt ő ellene jóvá tenni, mert a hivatalnokok bosszúállók. Szomorú soraira készen voltam és részt veszek fájdalmában.

Talán még soká kell várnunk, de elég a boldogságnak egy pillanata, hogy minden szenvedés feledve és örökké boldog legyen

Józsid.

CCXIII.

Ges.: Caspar.

Pest, 1853. június 19.

Kedves Józsim! Ne csodálkozzék, ha most kevesebbet írok. Tudnia kell, hogy sok kellemetlen körülményhez az anyám baja is járul. Pedig, talán még többet gondolok rá, mint hon. Naponkint erősbül az érzelem, a kapocs, mely hozzá csatol és naponkint jobban érzem, mily szükséges nekem viszontszerelme és azon remény, egykor az öné lehetni. Ez egyetlen vigasztaló gondolatom, mihez szomorúságom, keserűségemben, még mindig örömtől rezgő szívvel gondolok. De ön ismét hidegen, szárazon ír, tudja, mennyire fáj ez, mert azt képzelem, hogy szíve hűl irántam.

Kívánatát teljesítendem, írok Kommersnek, de mivel elindulásunk előtt írtam Kellnernek és arra nem válaszolt, bocsásson meg, de ez mintegy figyelmeztetésnek tűnnék fel, vagy alkalmatlankodásnak.

Kommers irántunk igen nyájas, szíves volt, vélem mindig tréfált. Azt kérdé, ha meg vagyok-e győződve, hogy öt év múlva is így fog irántam érezni, mint most? Mert a férfiak csapodárok. Arra azt felelém, hogy egészen nyugodt vagyok, sőt annyira nyugodt és bizalmam oly erős és szent, hogy inkább magamban tudnék kétkedni, mint önben. Erre azt felelé: „Sapperment, das ist ja ein seltenes Vertrauen, Gott gebe, dass Sie sich nicht irren.” Aztán mondá, hogy félti egészségem, ne busuljak, mert igen látszik rajtam a bánat. Akkor különösen rossz színben voltam a sok gond, nyugtalanság, fáradság és kellemetlenségek miatt. Nem is bántam, mert talán ez is felkelti részvétüket.

Kellner nekem minden tekintetben tetszett, olyan jószívűnek, minden gőg nélkül, mutatta magát. Azután szemeiből látszik, hogy nem tartozik az udvaroncok azon osztályához, kik uruk egy mosolyáért feláldozzák meggyőződésüket.

F. irántam több rokonszenvet mutat, mint Imre, ez egy jégcsap. Az operáció el van határozva, de anyám, mielőtt megtörténik, kétszer el akar a szinházba menni, mert azt mondja, ki tudja, lesz-e még az életben alkalma oda elmehetni. Kiválasztottuk a darabokat, egy drámát és egy operát. A drámának címe volt „Leona” Czakótól, az opera pedig „Hunyadi László,” amit rendkivül dicsérnek. Elmentünk tehát mind a kettőbe. „Leonát” is nagyon szépnek tartják; mind a legelső művészek játszanak benne, Egressy egy öreget adott, Laborfalvy Róza Leonát, Lendvay a fiát és Komlósy Ida ennek a feleségét.

Jól is játszottak mind, de nekem azért a darab még sem tetszett. Sok szó folyik benne a természetes szerelemről, ahogy én kivettem, nem voltak megesküdve sem az öregek, sem a fiatalok, amin megütköztem, nem sokat értettem a darabból, de nem is tetszett. Annál inkább „Hunyadi László," az én izlésem szerint gyönyörű, de a másoké szerint is, pl. Balassa csak ért a zenéhez és elég operát látott életében Bécsben, Párisban és azt mondta, hogy büszkék lehetünk rá, hogy ezt egy magyar ember írta, bár a neve német, Erkel Ferenc. Azt is mondta B., hogy itt a nagy emberek míg élnek, éheznek, csak holtuk után jut nekik egy kis elismerés. Ennek a zenéje annyira magasztos, fenséges, a tárgyhoz illő, hogy könnyekig meghatja az embert, különösen az a jelenet, mikor László a börtönben van, mintegy elalélva, olyan szívhez szóló, hogy lehetetlen könnyekig meg nem indulni. És ami a fő benne, igazi magyar darab, nem hallani közé keverve más nemzetek zenéjét. Ez a hattyudal valóban elragadó. A „Honderű" minekünk is jár, szintén nagyon dicséri ezen operát, még pedig maga Horváth Lázár írta a cikket. Már az én szívemet nem lehet megvesztegetni, mert az érzi, mi a szép és én az egész előadás alatt sírtam, az anyám bosszuságára. Balassa is bejött a páholyunkba mind a két darabban és jó soká ott ült, ő meg azt mondta, hogy nagyon idegbeteg vagyok és kerüljem az izgalmakat, mert nem jó vége lesz. Kerüljem az izgalmakat, könnyű ezt mondani, de hogy kerüljem, mikor az életem ebből áll!!!

Különben nekem Balassa nagyon tetszik minden tekintetben. Ő az első férfi, ki szakálltalansága, sőt kis nyírott bajusza mellett tetszik. Észre sem vesszük ezt, azt mondja, hogy hivatása nem engedi a szakállviselést, de ő így is szép ember, egészen angolos kinézésű, modora is, halkkal és lassan beszél, nagyon finom, igen előkelő ember. Ha önt nem szeretném, igyekezném meghóditani, mert nagyon szimpatirozom vele. De úgy látszik, ő is velünk nagyon édesdeden eldiskurál. És ami nekem benne legjobban tetszik, az az egyszerű, minden pretenzió és nagyképüsködés nélküli természetesség és fesztelenség, amit ilyen kiváló tudósban és híres emberben nem igen találni. Olyan szelíd, szerény modora van és mégis imponáló.

Nagy lélekerővel kell bírnia, mert azt mondja, semmi szeszt nem iszik, teát reggelizik rum nélkül és bort sem iszik soha, hogy a keze ne remegjen. Egy szóval, ő egy valódi *ember*.

Most már el van határozva az operáció napja. Holnapután lesz, Fánni megígérte, hogy itt lesz, minthogy ő igen erős természetű és sok ilyet látott már.

F. nagyon megvan férjével elégedve, dicsérte jó szivét és avval fejezte be: „Mein I. ist halt über Alles!" De, meg is lehet elégedve, nyolc évvel idősebb, nem szép, I. fiának látszik és teljesen neje akarata alatt áll. Hogy is ne lenne véle megelégedve! Ha ön olyan férj lesz, mint I., én leszek a világ legboldogabb asszonya. Az Isten már nem teremthetett összeillőbb párt ezeknél.

26. Anyámat ma reggel 10 órakor operálták. Egy félóráig tartott. Én nem voltam jelen, hanem Fánni itt volt. Nem tudták elaltatni az idegessége miatt. Most elszenderedett.

A napokban ritkábban és keveset írok. Most is végeznem kell. Isten vele.

Juliája.

CCXIV.

Arad, 1853. június 24.

Hála az égnek, hogy közös szeretetünk tárgya túl van a veszélyen. A legnagyobb nyugtalansággal vártam ezen örömhírt. Kérem, ne mulassza el, engem mentől gyakrabban hogylétéről tudósítani. Közölje szeretett anyjával legmélyebb részvétemet.

Én is egy operáción mentem át, de a fájdalomtól mégsem szabadultam meg. Elmenetele után mindjárt egy fogam kezdett fájni és ennek következtében oly főfájdalmakat szenvedtem, hogy végre elhatároztam kihuzatni, de az orvos oly ügyetlenül végezte, hogy egy-két gyökét benn hagyta és az iszonyú fájdalmakat okozott.

Elhivattam az orvost, aki teát rendelt öblögetni, talán ez fog használni. Ne csodálkozzék szórakozott levelemen, mert nem tudok gondolkozni.

Én miattam ne erőltesse magát, ha testvéreimmel nem szimpatirozik. Te vagy testvérem, Istenem, mindenem. Szentebbet nálad nem ismerek. Életemet odaadhatom, de szerelmemtől megválni nem tudnék.

I. jól fogta fel, de lehetetlen is volna, hogy F. boldog ne lenne véle, életében nem volt kávéházban, vendéglőben, estéit otthon, családja körében tölti és hűtlen soha még gondolatban sem volt.

Igaza volt a munkácsi porkolábnak. Érzem, hogy a negyedik évben vagyunk. A megszabadulandó 71 számára gr. Zselénszky a lottériába tett az asztal által mondott számokra, hogy mindegyik kiszabadult 3-4000 v. forintot kapjon. Megbízott tehát egyet felírni azok neveit, kik nem akarják elfogadni. És hiszi-e, hogy alig akadt néhány, kinek nem kellett.

Az ég vezérelje

Józsi karjaiba.

CCXV.

Ges. Casp.

Pest, 1853. június 26.

Az anyám állapota felváltva majd jobb, majd rosszabb, azaz annyira sohasem rossz, hogy veszélytől lehetne tartani, csak láza egyszer nagyobb, másszor kisebb, mert rosszul tartja magát. Az orvosok megtiltották neki a beszédet, de azért mindig beszél, sőt indulatba is jön, mi a sebet felizgatja. Én éjjel-nappal mellette vagyok, Tini csakis hajnali 2-6 óráig van mellette, míg én alszom. Igyekszem lelkemből mindent elkövetni, mit emberi erő képes, a kötelesség és gyermeki szeretet tenni parancsol, csak megelégedését és elismerését kinyerhetném!

Atyámat és Józát minden nap várjuk. Csak legalább már Józa lenne itt.

Annyira vágyom már el innét, hogy majd megöl a vágy. Mióta itt vagyok, nem volt nap, hogy ne könnyeztem volna, hogy sorsom, szenvedéseim tűzbetűkkel ne lennének szívemben felírva. Holott hon még is voltak kellemes óráim és igaz barátnőim, kik őszinte részt vettek sorsomban és a természetben vigaszt találtam, ha elandalodva néztem a messze hegyek kéklő ormait, a felhők útját, a csillagok ragyogását. Itt csak a házakat, a kőrakásokat látom, melyek mind, mintha keblemen feküdnének és megfulladással fenyegetnek.

Oh, csak írjon gyakran, mert még soha nem szükségeltem vigasztaló szavait annyira, mint jelenleg. Azért ha még szeret egy kicsit, írjon. Csak egy érzés van keblemben, mely minden mást elnémít - a fájdalom. Ez vadállatként száz fogával marcangolja szivemet, míg fel nem falja. És ha majd a kiállott szenvedések után keblére szorítana, csak egy élettelen csontvázat talál.

Bocsásson meg, a levertség magamon kívül ragad.

Julia.

CCXVI.

Arad, 1853. június 9.

Levelét csak ma kaptam. Hiába minden igyekezetem előbb hozzá jutni. Pénteken írt és én csak ma, csütörtökön olvashattam.

F.-nit helyesen ítélte meg és én nem szeretném, ha sokat érintkeznének, azonban egy előnye van: Egész élete boldogsága férjében összpontosul és ez minden nőt mennyei glóriával övez.

Igaza van, a sok írást megunják, de Kommers emlékező tehetségét felfrissíteni nem ártana. Megtörténhetik, hogy a sors az ő kezeibe tette le a mi jövőnket. Szívből eredő női szavak férfiúra sohasem tévesztik hatásukat. Kérje, hogy egyesítsen két egymásért dobogó szívet, tegyen két lényt boldoggá, ez hizelegni fog neki.

Kívánom, hogy anyja mentül hamarább felépüljön és kérem, amennyire lehet, kimélje magát, az éjjeli virrasztás önre igen ártalmas. De az ég őrködik felette és megtartja egyetlen boldogságát érte élő

Józsijának.

CCXVII.

Pest, 1853. június 30.

Az anyám állapota naponként javul. Az orvosok igen meg vannak elégedve, a seb tisztul és nemsokára begyógyul. Egy szóval, jobbat kívánni sem lehet.

Miért nem követé tanácsomat? Tudja, hogy a hidegvíz egy általános szer és biztos.

Balassának egy segédje van, ki többnyire köti a sebet és igen szellemes, kedves ember, Márkusovszky, aki elragadtatva hallgatja zongorajátékomat és gyakran rajtam feledi tekintetét, ha ő jön, ugyancsak soká tart a tisztogatás és kötözgetés, mialatt segédkezem neki és édesdeden elcsevegünk, hogy ha hallaná, öröme telnék benne. De a multkor megjárta, mert míg tartottam a lavoirt, oly rosszul lettem, hogy hirtelen kikapta a kezemből, mert elájultam, ő pedig karjaiban vitt ki a folyosóra és felvágta a hátamon a ruhám fűzőjét és vízzel locsolt, mire magamhoz jöttem. Lássa, míg ön fájós fogát nyugodtan ápolgatja, itt ilyenek történnek. Azért ne bizza el magát, hogy az arcképét elküldte, mert nekem azon egyáltalában nem tetszik.

Ezeket csak azért írom, mert Kommers tanácsolta, hogy féltékenységét ébren kell tartani.

Szakálla kimondhatlan örömet okozott. Soha sem láttam még ilyen gyönyörű szőke szakállt, mert azok mind a szivárvány szineivel birnak, a satirung egész skálájával, ez pedig olyan egyenlő, nem verhenyeges, nem szösz színű, nem hajnal piros, hanem a legszebb gesztenye színű, puha, finomszálú, kissé hullámos, amit Lavater a legjobbnak mond. Szeretem is nagyon, ha ráteszem az arcomat, azt hiszem, kebleden nyugszom. Még meg van azon kellemes illata, ami egész lényeden elárad. Nem győzöm nézni, csókolni. Azon háborgó érzelmek és cikázó villámok, melyek akkor keblemet megremegteték, oly édesek voltak, hogy érettök száz halált eltűrni kész volnék. Oh, hacsak meghalni kellene, mily kicsinység! De nekünk élni kell, nekem érted, hogy támogassalak, neked érettem, hogy össze ne roskadjak! Pedig közel vagyok hozzá. A multkor az utcán lettem oly rosszul, hogy azt hittem elájulok, csak a megfeszített morális erő tartott fenn, hogy az utca porába ne essem és valami kiszögellő párkányba kapasz-

kodtam. Oly gyenge vagyok, csak vonszolom magamat, hiába szedem a B. porait, persze a főrendeletet nem tarthatom meg, hogy sokat aludjam, mert anyám 5-kor már felzaklat, hogy a szobát takarítsák.

Az arcképe nem lehet jó, olyan hegyes álla van rajta, ami igen nagy ravaszságot jelent. Azt nem hihetem, hogy az én Józsim ravasz legyen, azért bizonynyal a kép hibás. Szerencse, hogy az orra nem hegyes, mert a német közmondás szerint: Gespitzte Nase, gespitztes Kinn, da steckt der Teufel mitten drinn.

F. nyugodtan utazhatik. Ittlétekor arról volt szó, hogy Imre most vendéglőből hozat ebédet. Mire én megjegyeztem, hogy kellemesebb lenne neki vendéglőbe járni, mire F. azt feleli: „Dazu ist mein Im. viel zu solid." Vajjon ön is ilyen lesz?

Időm egy részét most egy igen érdekes egyén foglalja le, akivel igen jól találom magamat. De valahogy féltékeny ne legyen, mert ez egy öreg asszony. De azért oly figyelemmel hallgatom, mintha - önt hallanám. Ez missis Nangle, az angol mesternőm. Elhitették velem, hogy egy hónap alatt annyira vihetem a tanulást, hogy azután magam folytathatom, tehát belekezdtem nagy passzióval.

Józát várjuk a napokban, mihelyt megérkezik, én megyek atyámmal. Tovább nem birom ki a szenvedést, lehetetlen, hogy bele ne haljak, egész nap futkosom az utcákat, anyámnak egy nap tízféle kommissziója van és azt nem lehet egyszerre elintézni, hanem alig jöttem, már ismét nyargalni kell ebben az iszonyú forróságban, milyent még életemben nem tapasztaltam. Leveleimet is mindig magam adom fel, nehogy elsikkasszák és a posta is messze van. Egyszóval, martyr-életem van. Aludni sem hágy, már öt órakor felzaklat. Istenem, hozd el a szabadulás óráját!

A vásznat megvettem, kértem Fánnit, jőjjön velem megvenni, de azt mondta, nem érkezik és a varrónőjének címét, aki szintén azt mondta, igen sok munkája van, nem érkezik. Sebaj! Megmutatom, hogy azért szépek és olcsók lesznek!

Józáról is azon ujságot írhatom, hogy két udvarlója, akikről már írtam, nagyon járnak utána, hogy nyilatkozzék már, melyiket választja. Győrffyné nagyon haragszik rá, hogy egyiket sem.

Én is szerettem volna, ha mint menyasszony jön haza, de nem erőltethetjük.

Most végeznem kell, mert magam viszem a postára levelemet és félek, hogy lemarad. Azért Isten áldja, édes Józsim, ezerszer öleli hű

Juliája.

CCXVIII.

Arad, 1853. június 29.

Kedves Juliám! Tegnap kaptam levelét és mégis csak ma írok. A szobámat meszeltettem és a gőz, a nagy meleg oly szörnyű fejfájást okoztak, hogy lehetetlen volt írnom. Ma már elmult, azért azonnal megragadom az alkalmat.

Őszinteséget, valódi barátságot ne várjon soha senkitől, nekem minden szívdobbanásom, minden gondolatom érted történik. Lehet, ha megszokom, hogy akkor nyugodtabban fogok gondolkozni, de hogy tiszteletem, szívem vonzalma nem fog soha hűlni, ezt érzem.

Jól teszi, hogy angolul tanul, önnek mindenre nagy tehetsége van, különösen a nyelvtanuláshoz.

Az ingek varratásával azt akartam rokonomnak megmutatni, hogy már egészen nőmnek tekintem, de ha azt tudom, hogy a szabásával is önmaga bajlódik, akkor semmi esetre sem engedtem volna, hogy ilyen nagy fáradságot magára vállaljon. Én soha nem fogom engedni, hogy finom varrással a szemeit rontsa, egyáltalában semmit, amivel egészségének ártson.

Engem is meggyengített a fogfájás és kihuzása erős lázt okozott, de már elmult. Nehezen tűröm a testi fájdalmakat, nem szoktam meg.

Most végzem soraimat, mielőbb ismét írok. Addig is boldogítsa levelével, ki csak érte él

Józsiját.

CCXIX.

Ges.: Casp.

Pest, 1853. július 3.

Kedves Józsim! Hál' Istennek, hogy már nincs baja és teljesen egészséges. Ennek igen örülök, mert nagyon nyugtalankodtam miatta. Úgy hiszem, mielőbb meg fog erősödni, ha sokat lesz a levegőn.

Atyám és Józa megérkeztek. Józa nagyon magához jött, megtelt, megszépült, vissza nyerte vidámságát és jó kedvét. Igen kedves, nyájas, úgy látszik, a mult feledve, aminek igen örülök, de bezzeg ő igen megijedt rossz színemen és atyám is. Erővel Füredre akarnak küldeni, de nekem nincs kedvem, hiszen én futok az emberektől, mit csináljak én olyan világfürdőben? Az emberek kinevetnének, mert inkább való vagyok a Bakonyba. Atyám nagyon erőlteti a dolgot, mert Balassa igen megijesztette, hogy mindenféle rossz következései lehetnek, sőt sorvadás, amiből aztán ki nem gyógyulok.

Úgy látszik, B.-nek nagyon tetszik Józa, ha eljön, rendesen minden harmadnap, oly jól találja magát és oly soká elüldögél és eltrécsel Józával mindenről, csak betegségről nem, hogy azalatt a lovai dühösen fészkelődnek és a kocsis nem győzi őket csapkodni és fel s alá sétáltatni, mert nem akarnak állani. Én nagyon szeretem Balassát és igen örülnék, ha sógorom lenne, de attól tartok, hogy az idő rövidsége nem engedi a bővebb ismeretséget. Józa általában szerencsés a doktorokat tekintve. A B. segédje, Lumniczer, ki igen szép és kellemes ember, ezt is meghódította, egy párszor elmentek cigányzenét hallgatni, aminek L. is nagy barátja és ő volt a lovagjuk. Én addig otthon maradtam atyámmal és önnek levelet írtam, míg ő ujságot olvasott.

Ma vitték el Kufsteinba a két martir-honleányt, gróf Teleky Blankát és Lövey Klárát. Ezek aztán az igazi szent áldozatok. Amint mondják, Kufstein a politikai foglyok legborzasztóbb helye.

Magas sziklán épült meredek vár, melynek tornya égbe nyúló, télben megfüthetlen, kegyetlen hideg, nyárban irtózatos meleg, minden árnyék, egy zöld fűszál, egy reményt nyujtó virágocska nélkül, mely a szemet üdítené, a szívet gyönyörködtetné, ketten elzárva, más emberi arctól megfosztva, fogják életüket nyomorultan, kegyetlen sorsban, igazi vértanuságban leélni! Mik az önök szenvedései ehez képest, és önök férfiak, akik elkövetett bűneikért szenvednek, holott ezek példái a honszerelemnek, de amivel vádoltatnak, meg vagyok győződve, sohasem követték el.

Még élénken emlékszem, mikor T. B.-t először láttam, mily mély benyomást tett reám. Arca lelkének volt kinyomata, a legszebb arc, amit valaha láttam, tökéletes szépség vonásaiban, úgy mint kifejezésben. Gyönyörű lelkes fekete szemei magasztos lelkét tükrözték, egész alakja a legtökéletesebb szépség, méltó egy Canova vésőjére. Szerettem volna előtte leborulni és imádni, mint egy szentet. Oh, ha valaha egy jobb korra virradunk, a hálás nemzet bizonnyal a dicsők sorába emelendi Zrinyi Ilona mellé, kik legméltóbbak a halhatatlanságra.

Az ingek készen vannak. Ide írom a számlát, hogy itéljen, elég takarékos voltam-e?

Vászon	67
Kilencnek a varrása à 6	22
Hatnak à 3 p. f.	18
Vettem még vásznat	2
	109 f.

Ebből lett tizenöt ing, jó hosszú, ha nem magam szabtam volna ki, még tizenkettő sem lett volna belőle, én sajnáltam a gyönyörű vásznat, hogy ellopják, azért tettem meg ez igazán fárasztó és szemrontó munkát, de csak meg legyen elégedve, akkor bőven meg leszek jutalmazva. Addig nem küldöm el, mig otthon szépen ki nem mosatom. Sajnálom, hogy Fánninak nem mutathatom meg, kiváncsi vagyok rá, mit szólott volna hozzá. Imrének mutattam, aki nagyon dicsérte és olcsónak találta, azért remélem, ön is, édes Józsim, meg lesz vele elégedve. Most már megmondom, mit gondoltam én, miért nem akarta általam varratni az ingeket, azért, mert félt, hogy egy ilyen falusi leány ugyan mit érthet a férfi divathoz? És a drága vásznat még el találja fussolni. Nemde, eltaláltam?

De most végzem, úgy hiszem, eleget írtam és mindenről, Isten vele, édes Józsim, az ég áldja és tartsa egészségben. Öleli hű

Juliája.

CCXX.

Pest, 1853. július 4.

Hat napja, hogy utolsó levelét vettem, azóta semmi hír. Ha én tenném, a szemrehányások özöne zúdúlna rám. De én szenvedhetek lélekölő nyugtalanságot, az nem baj, hisz én elbirom.

Atyám ma Bécsbe utazott, a lelkére kötöttem, hogy tegyen mindent, ami lehető, ő igérte, vitt tőlem leveleket is Kellnernek és Kommersnek és kértem atyámat, tudja meg a valót, várhatunk-e valamit, vagy semmit, - ne biztassanak, ha nincs remény.

Anyám kissé rosszul van meghűlés következtében, pár nap feküdnie kell. Isten vele! Gondoljon már reám is.

Julia.

CCXXI.

Arad, 1853. július 8.

Kedves Juliám! A napokban B.-né látogatásával örvendeztetett meg. Nagyon örültem ennek, annál inkább, hogy ön volt társalgásunk fő tárgya és minden szavából kitűnt, mennyire szereti.

Én is igen vonzódom hozzá. Mondta, hogy a télen, reméli, ismét eljön. Alighogy B.-né elment, jött R., amin igen csodálkoztam, mert még soha meg nem látogatott és nem tudtam megmagyarázni magamnak látogatását. Eleinte hideg voltam és tartózkodó, eszembe jutván aljas rágalmai, de ő annyira a baráti jóindulatot és részvétet színlelte, sajnálkozását hosszas fogságom felett, sőt felajánlotta magát, hogy bármiben szolgálatomra lehet, a legnagyobb örömmel tenné, hogy végre ennyi szivesség által felmelegedve, én is barátságosabb lettem és távoztakor ismételve ajánlatát, mint jó barátok váltunk meg.

Igen óhajtanám, hogy magába ne járna, de miután anyja nemcsak hogy megengedi, de kivánja, szavam nincs. Én csak kérek, ő parancsol. Félek reá gondolni, mily könnyen érhetné baj az utcán, de nem is szokás, hogy úri nők nagy városban maguk járjanak. Bocsánat őszinteségemért, nem állhattam meg, hogy nézetemet ne nyilvánítsam. - Isten oltalmába ajánlom és ezerszer ölelem.

Józsija.

CCXXII.

Arad, 1853. július 14.

A velünk való bánásmód napról-napra szigorúbb. Már alig engednek be valakit és csak felügyelet alatt lehet találkozni. Nem is óhajtom, hogy míg itt leszek, eljőjjön, mert a lelkem fájna, látva annyi szekaturáknak kitéve.

Egészségem már teljesen helyreállt, nincs semmi bajom és remélem, nem is lesz.

A Bit. szivességéből küldöm levelemet, azért nem késhetek, mert csak pár percem van. Isten áldja, édes, drága Juliám, az ég oltalmazza minden bajtól. Szerető

Józsija.

CCXXIII.

Pest, 1853. július 20.

Sietek levelemmel, hogy ne - mint már megtörtént, posta elindulása után érkezzék, ezentúl éjjel és a folyosón fogok írni. Amint tudja, csak két szobánk van, az egyikben atyám hál, a másik alcovenesben anyám velünk és tíz óra után nem tűrik a gyertyavilágot, az előszobában nincs asztal és annyira tele van, hogy ott nem lehet. Tehát nincs más mód, mint a folyosón írni éjjel, mert nappal a folytonos zajtól nem lehet. Délután pedig a rettentő hőség dacára magam viszem a postára, mert bár két cselédet tartunk, de azoknak annyi a dolguk, hogy nem érkeznek és anyám nem engedné, hogy az én leveleim miatt a dolgát félbe hagyja, mert nagyon össze kell magunkat húzni, az anyám betegsége iszonyúba kerül. Időm sincs mindig és sokszor kerültem a nagy napfényt, mert anélkül is ki vagyok merülve, most ugyan már nem kell annyit futkosnom, mert Józa Tinivel sokat elvégeznek. Mentségemet előadtam, nem tudom, megbocsát-e vagy sem? Hanyagságomat a lehetetlenség okozá.

Nem hallgathatom el levelének azon részére, hogy R. meglátogatta, meglepetésemet. Hiszen tudja ön, hogy aljas módon rágalmazott, sőt atyámnak olyan hazugságokat írt, melynek következtében atyám nekem azon haragos levelet írta és elvitt. Nagyon gyenge mentség, hogy azért

tette, mivel atyámmal azon ember jó viszonyban van, különben csalódik ön, - mert atyám ilyen aljas rágalmazókkal csak megvetését szokta éreztetni, amit evvel is megtett. Én pedig nagyon sajnálom, hogy azon tapasztalásra kellett jutnom, *hogy hírem, becsületem megvédésére csak saját erőmre támaszkodhatom.*

Julia.

CCXXIV.

Arad, 1853. július 26.

Kedves Juliám! Remélem, hogy miután harmadfél év óta szakadatlan érintkezésben vagyunk egymással és annyit társalogtunk, hogy azt a legnagyobb ritkaságok közé lehet számítani, mindent megtettem, hogy lelkemben nyiltan olvashasson, jellemembe mélyen beláthasson és szükség esetén ne kelljen szavakat használnom, de egy tekintetem által megérti legtitkosabb gondolatomat. Reményemben csalódtam! Hogy ez mennyire fáj, kimondani nem tudom. Csak a betűt látja, de lelkem mélyéig tekintete nem hatott be. Félreismerhet, de tettem még nem bizonyítja, hogy ingadozó volnék. Lehetetlen, hogy sorai gondolatát tolmácsolnák és elhinné, hogy legszentebb érzelmeimmel játszani engednék. R. sértéseit legalább is olyan mértékben éreztem, mint ön és azért durva bánásáért iránta soha egyebet nem érezhetek, mint utálatot. Reméltem, hogy indokaimat azonnal el fogja találni és nemcsak méltányolni, de elismeréssel lenni. Az én ismeretségem ezen emberrel rövid keletű, nekem nem barátom, de úgy tudom, a családjukkal, különösen atyjával régi és bizalmas ismerős, akivel fenn akarják tartani a jó viszonyt továbbra is. Azért nem éreztem magamat feljogosítva iránta megvetésemet kimutatni. Ennyi önmegtagadásomért, ha nem vártam is dicséretet, de félreértésre éppen nem voltam elkészülve. Soha nem tudnám magamnak megbocsátani, ha valaha olyat mondanék vagy tennék, mi szüleinek nem tetszene. Egészen más leend, ha egyszer teljesen függetlenek leszünk mindenkitől. Többé nevét sem fogom említeni és hogy előtte kellemetlen embereket nem szoktam említeni, megmutattam, mert legjobb barátomról fél év óta hallgatok. Őszinteségét igen köszönöm, ne gondolja, hogy neheztelek érette.

A fájdalmat elválhatlan társamnak kezdem tekinteni. Nehezen esik, hogy emlékem lelkét pusztán hagyják, hogy szíve nem szól hozzám, hogy nem tud mit írni és egy egész hétig hallgatott. Magam vagyok a hibás, hogy érzelmei annyira elhűltek és erőltetni tolakodás lenne. De tudja, mennyire érdekel családja, azért ha magáról nem akar írni, azok hogylétéről megnyugtathatna.

Levelei majd mindig posta elindulta után vannak jegyezve, pedig mily kellemetlen a várakozás, mintha mindennap ezer mérfölddel ragadtatna távolabb. Az ég mentse meg az én kínjaimtól.

Józsi.

CCXXV.

Arad, 1853. augusztus 2.

Harmadfél év óta ismerjük egymást, de még eddig semmi viszálykodás nem volt közöttünk, mi ugyan nem érdem, de a ritkaságok közé tartozik, mert hasonló egyetértést még másoknál nem tapasztaltam. Úgy hiszem, most sem távoztunk egymástól messze, de nem tagadhatjuk,

hogy mindketten fájdalmat okoztunk egymásnak. Én részemről bevallom bűnömet, hogy gyöngédtelen voltam, hogy szenvedélyeim által elragadtatám magamat, bocsásson meg édesem, oly ingerlékeny vagyok, hogy minden elkeserít, hogy többé ura nem tudok lenni akaratomnak.

Életemben most teszem az első lépést a kibékülésre. Feledje el az elmult kellemetlenségeket, eddig mindig mások idézték elő a kellemetlenségeket, jövőre gondoljunk kevesebbet azokra. Megvallom, hogy igen igaztalan és méltánytalan voltam és nem gondoltam meg, hogy neked is naponkint, sőt óránként kell megküzdened kellemetlenségekkel, melyekre szíved fájdalmasan feljajdul.

Ki hitte volna, hogy bilincseimtől meg nem szabadulok és mennyivel valószinűbb most, hogy az egész időt kitöltöm! Mi lesz addig belőlünk, mi belőlem?!

Epévé válik szívem, nyujthat-e akkor egyetlen boldog percet is? Remegek, ha rágondolok és ha még addig élnék, hogy fog bennem csalódni!!! És mily nehezen fog esni, hogy nemcsak semmi kárpótlást nem fog szenvedéseiért nyerni, de még hozzá látni, hogy mivé lettem!! Ha tudnám, hogy nem szenved, nyugodtabban tűrném sorsomat, de mióta Sz. Józsinéval beszéltem, azóta százszorosan érzem én is szenvedéseit.

Hogy levelei majd mindig posta indulta után adattak fel, csak azért említettem, mert nem tudtam, hogy az ön tudtával történik, azért nem vehetem komolyan, hogy ezután zsenirozni fogja magát a levélírásban vagy feladásban. Felteszem önről, édes Juliám, hogy egy percig sem fog oly durvának, vagy szívtelennek tartani, hogy oly meggondolatlanságot megengednék, miszerint éjjel és a folyosón írjon.

Fog írni, midőn senkit, legkevésbbé pedig önmagát zsenirozza.

Ne kövesse az én rossz példámat, de maradjon mindenben, mint eddig, az én jó és szent angyalom, hogy boldog legyen

Józsija.

CCXXVI.

Pest, 1853. aug. 8.

Vettem mentegető levelét, de mentségei nem kielégítők, azaz e viseletére nincs mentség. Hogy M.-ékről hallgatott, nem adtam rá okot, mert azt csak belátandja, hogy nem én vagyok a hibás, hogy M.-né levelemre nem válaszolt, mert az az illendőségnek első szabálya. Ön pedig avval biztatott, hogy milyen nyereség lesz rám a barátsága, - na ugyan nagy nyeremény!

A felett nem tudok magamhoz térni, hogy ön R.-nek egyetlen szavával sem adta értésére, hogy tudja rágalmait és legalább egy szóval kimutatta volna megvetését, - hanem vele még kezet fogott. Ugyan mit fog róla gondolni?! Ön, az egykori hős, a haza mártirja! Ez oly csalódás, melyhez fogható nincs és csak azt csodálom, hogy ezt nekem még bevallotta! Tehát nem látja be, hogy ez jellemén egy soha le nem mosható folt? - Vajjon fogsága első évében megtette volna-e ezt? Én nem hiszem, most meg már még a tudatát is elvesztette annak, hogy ez szégyenletes! Oh Józsi, Józsi, mennyire el vagyok keseredve, kétségbeesve - ön felett! Siratom, siratom, nem a szenvedéseit, hanem az erkölcsi hanyatlását!!

Oh szívem, szakadj meg, hogy ezt is meg kelle érnem, nem hiába vagyok a sír szélén, ennek csak örülni tudok, mert ugyan minő sors várna reám ilyen csalódás után?!

R. becsületemben gázolt és ön, az egykori hős, ki *imád és istenít,* nem vonta kérdőre - nincs több szavam e tárgyról. Isten vele.

Julia.

CCXXVII.

Arad, 1853. aug. 11.

Nagyon sajnálnám, ha utolsó levelemet már nem vette volna Pesten, mert abban sok mindenről értesítettem, amit szükségesnek véltem.

A levelek ezentúl a legmagasabb helyen fognak láttamoztatni, akkor egy pár percre ide adják elolvasás végett és úgy küldetnek Bécsbe, ahonnan soha többé vissza nem kerülnek. Amiket pedig innen küldenek, szintén Bécsbe mennek, ahonnan egy hónap mulva küldetnek az illetőnek. Azért elhatároztam, hogy nem fogom e küldési módot felhasználni, hanem mellékutakon küldendem leveleimet és önt is kérem, kedves Juliám, kövesse példámat. Én majd keresek módot, amelyen leveleit küldheti. Azt hiszem, Ring K. unokafivérem, akinek már sok szivességgel tartozom, elvállalja a levél közvetítését, de még ezt bővebben meg kell gondolnom. Most végeznem kell, mert az alkalom vár. Isten vele, drága Juliám, az ég áldja!

Józsija.

CCXXVIII.

Arad, 1853. augusztus 16.

Kedves Juliám! Szívem megkönnyebbült annak tudatában, hogy ismét Halmoson tudom. Minden gonosz szellem eltávozik kedves otthonától és ott nem kellene semmitől féltenem. - Mindennap rosszabb hírekkel kell szomorítanom; már nem is tudom, hol fog megállani a feljebbvalóink dühe és boszúvágya. De nemcsak rajtunk tölti ki gyülöletét, hanem mindenkin, akire csak legkisebb gyanúja van, hogy ellene cselekszik.

Probst nagykereskedőt Temesvárra rendelték, katonai törvényszék elibe idézték, hosszú vizsgálat alá vették s csak annyi sült ki, hogy régebben egy fogoly pénzét kezelte. Ilyen bajba jöhet a legártatlanabb ember is. Azért vagyok én Ring Károly unokafivérem iránt oly nagy hálával eltelve, hogy leveleinket közvetíti. Csak kérem, nevét leveleiben soha ne említse és kettős borítékba tegye, de a nekem szólóra címet ne írjon, ha netalán illetéktelen kezekbe kerülnének, se legyen baj miatta.

Én most egy igen érdekes könyvet olvasok, az első gazdasági könyvet életemben.

Borult egemen levelei a csillagok, de oly homályosak, hogy alig többek, mint a futó csillagok. Kérem, gondoljon többet szegény

Józsijára.

CCXXIX.

Halmos, 1853. aug. 19.

Kedves Józsim! Emlékezzék csak vissza mult évi találkozásunkra, midőn naplómat olvasá, milyen igaztalan volt irántam, hogy én első találkozásunkkor mindjárt nem említém elragadtatással, holott én akkor még nem szerettem és csak később keletkezett szívemben ez érzemény; kínzott féltékenységével, kétkedett bennem, nem hitt szavaimnak, mikor én oly erősen bizonyítám iránti szerelmemet, kitettem magamat a világ rágalmának, tanúsítám, hogy jó hirem-nevem egyedűl az ön kezeibe tettem le, a világgal mit sem törődve, - és ön kétkedett bennem!

Egy fél éve mult annak, hogy ön irántam nagyon megváltozott, talán betegsége okozá. Minden tekintetben megváltozott, nem merek a jövőbe tekinteni, mert félek, hogy a négy és fél év még borzasztóbban fogja átváltoztatni.

Mit írjak? Mióta azon nagy csalódáson mentem át, elvesztettem a levelezéstől is a kedvemet. Semmi sem bir többé rám érdekkel, oh, mint szeretnék meghalni!

Julia.

CCXXX.

Arad, 1853. augusztus 19.

Utolsó levelemet bizonnyal nem kapta meg. Azt igen sajnálnám, mert abban megkértem tenni, amint legcélszerűbb lenne. Most az érkező leveleket ideadják átolvasás végett, aztán felküldik Bécsbe, örökre. Amiket pedig mi írunk, azokat Váradra a főhaditanácsnak és onnét küldik el az illetőnek. Két levélnél többet nem szabad sem küldeni, sem kapni. Ki sem mondhatom, mily nehezemre esnék kedves leveleitől megválni. Azért elhatároztam mellékutakon megkisérleni a levelezést. De cousinom igen félénk és nem ok nélkül, mert ha kisül, keményen meg lesz büntetve, azért bármilyen nehezemre essék is, kérnem kell, hogy havonkint csak két levelet küldjön. E sorokat szivességből viszik, azért végeznem kell. Isten őrködjék felette és óvja minden bajtól. - Örökre hű

Józsija.

CCXXXI.

Nagyvárad, 1853. augusztus 28.

Az élet örökös csalódásból áll, amire legbiztosabban számítunk, az nem történik meg. De hallja a szomorú eseményeket. Atyámnak, mint igaz magyarnak és becsületes hazafinak sok ellensége volt mindig a jelenlegi bürokrácia osztrák-német magasrangúak körében, különösen a fin. miniszter tört sok borsot az orra alá, mert egynehány általa protegált tudatlan és lusta egyént kitett a hivatalból. Ezáltal annyira feldühödött ő exc.-ja, hogy azóta nem szűnt meg atyámat minden módon a tűrhetetlenségig üldözni. Atyám, mint ó-konzervativ, a legkiválóbb hazafiak, mint Deák Ferenc, Vay Miklós stb. becsülését, barátságát birja, már nagy intelligenciája, becsületessége és szorgalma által is, önérzetében a legmélyebben sértve, ezt nem tűrhette és a miniszter már itt talált ujolag sértő nyilatkozatára beadta lemondását.

Vége tehát szép reményeinknek! Atyám filozófiai nyugalommal viseli balsorsát, de én a szívébe látok és tudom, hogy azon egyén, ki mellett hajdan az egész Máramaros megye intelligenciája, mint egy ember, felállott, hogy főispánnak megmaradjon, mélyen érzi a megaláztatást, hogy negyvenkét évi hű szolgálata, a császár iránti hűsége és kiváló érdemei a most az ugorkafára felkapaszkodott és itt grasszáló bevándorlottak által megaláztatott.

Nemcsak atyám fájdalmát érzem tehát, hanem azon tudat is mélyen szomorít, hogy öntől oly távol kell lennem, még pedig a viszontlátás reménye nélkül! Ne kívánja, hogy folytassam, mert arra képtelen vagyok.

Míg atyám dolgait itt rendbe nem hozza, itt maradunk, azért remélem, hogy itt veszem sorait. Isten vele, le vagyok sujtva a földig.

Julia.

CCXXXII.

Arad, 1853. augusztus 20.

Két levelet írtam Pestre és kettőt haza, melyekre választ nem kaptam, de tovább nem várhatok, nyugtalanságom avval kell csillapítanom, - hogy ismét írjak.

Egy hete, hogy utolsó levelét vettem és azóta a nyugtalanság kínoz. Hát még ezután hogy lesz? Én Károly által fogok írni, csak ne félne annyira! De nem csodálom, mert ha tetten érik, következményei kiszámíthatlanok. Soha nem fogja megtudni, mennyit szenvedek én, édes Juliám! Ezer és ezer rémképek kínoznak és lelkemet kínpadra vonják. Ki mondja meg nekem, mint van e percben életem angyala, nem szenved-e? És én nemcsak nem segíthetek, de még nem is tudom!

Vágyam utánad oly erős, ellenállhatlan, hogy minden gondolatomat azon tudat zavarja meg, hogy távol tőled kell tengetnem nyomorult életemet. Légy tovább is őrző angyalom, egy szavad sziklát gördíthet le szivemről. Ne legyen olyan kegyetlen, ne hagyjon annyi ideig szenvedni. Könyörűljön szegény

Józsiján.

CCXXXIII.

Nagyvárad, 1853. augusztus 29.

Ma küldtem el tegnapi soraimat és ma ismét írok, hogy mostani nyugodt magányomban panasz által könnyítsek fájdalommal telt szívemen.

Az első percekben nem tudtam felgondolni egész veszteségünket, de mentől inkább elmélyedek annak meggondolásában, annál nagyobb csapásnak tartom.

Eddig atyám is csak tehetett, sok magas állású barátai által, most ennek is vége. E mellett még az is, hogy a kormány most perelte be azért az 50.000 frtért, amit előlegül fölvett, nem elég a hivatala által ért veszteség, a 6000 frt fizetés elvesztése. És még hat gyermeke közül csak Erzsi van elhelyezve, de ez is többe kerül, mintha otthon volna.

Mennyire vágynám még egyszer látni, mielőtt e vidéknek örökre búcsút mondok. De nem is merek erre gondolni sem, annál inkább, hogy látom atyám levertségét. Szívem vérzik, de mit tegyek?

Nem is írtam még meg, mily kellemes meglepetésem volt Halmoson. Szegény jó Klára látogatott meg. Neki most nagy bánata van, mert atyját és gyermekét vesztette el. Megigértem neki, hogy meglátogatom.

Végzem, nem folytathatom. Atyám hazajött. Isten vele! Irjon, mihelyt lehet. Hű

Juliája.

CCXXXIV.

Arad, 1853. augusztus 30.

Mélyen érzem fájdalmát keblemben és nincs visszhang, mely hűbben adná vissza. Képzelem, mit szenved, midőn jó atyját reményei omladékain látja. Most, midőn élete őszére érkezett és egész életén a legnagyobb feláldozással fáradt, nem nyer köszönetet, elismerést, midőn érdemeiért méltán még magasabbra lehetett volna kilátása, egyszerre minden reményei megsemmisültek.

Atyja oly soká viselt fontos hivatalokat, hogy lehetetlen, hogy ne kapna nyugdíjat. Ez persze nem is hasonlítható a dijazásához, de mégis valami.

Egész éjjel nem tudtam aludni e rossz hír miatt, mely annyira levert, hogy még írni sem voltam képes. Ez nagy veszteség és sokat változtat családi életükön, de úgy hiszem, érzelmeinken semmit. Ez egy új kapocs, mely annál szorosabban fog összefűzni bennünket. Nekem már egész bátorságom hideg rezignációból áll. Talán még lehetek szerencsés, de hogy most szerencsétlen vagyok, bizonyos, és mégis mindig az önt szerető

Józsija.

CCXXXV.

Arad, 1853. augusztus 30.

Kedves Juliám! Nem hallgathatok el Gedeon leveleiből nehány sort, melyeket a napokban kaptam. Önnek is jól fog esni hallani, milyen itéletet hoznak felette, mennyire méltányolják szeretetreméltó tulajdonait. Olvasás közben hirtelen lemásoltam ezen sorokat, mert ha a magam soraival mondanám, talán hizelgésnek venné.

„Egy régi katonatiszt bajtársamnak testvérével Bolberity vasas őrnagy öcscsével jöttem össze Eperjesen, ki együtt utazott a vasúton Juliáddal. Képzelheted, mily örömmel társalogtam vele, ezen kellemes tárgyról és ha az csak fele részben volt képes megitélni kedves, szép Juliádat, akkor valóban nem csodálom oly hő szerelmedet iránta. Nem győzte dicsérni társalgási modorát, eszét, szépségét, tudományát és nyelvismeretét. Nevezett katonatársam, Juliádnak valami rokonát vette el és így már előre megkötöttük a rokonságot a te kontódra.”

Magamra nem vagyok hiú és a dicséret nem indítana meg, de midőn legszentebbemről, kit mindenek felett imádok, hallok így szólani, szívem repdes örömében. Minden becsvágyam,

örömem, reményem, óhajaim benned összpontosulnak, azért csak a te homlokodra kívánok dicsőséget és ha mindenek felett erényeid által látlak tündökölni, minden más magamat érdeklő óhajom elhal ajkaimon, de büszke vagyok, hogy az ég nekem szánt, kegyei legszebb reggelén. Óhajtom, hogy mindenki tiszteljen és ha egyesek rossz szíve dicséretest nem akar mondani, legalább olyat ne mondhasson, mire szívemnek véreznie kellene.

Megjelenése mindenütt kellemes hatást fog előidézni, erről biztosít magas szellemi tehetsége, melyek dicsekvés nélkül is szembe tűnnek, büszkévé tesznek; boldoggá azonban érzelmei tisztasága és lelke fennköltsége.

Hál' Istennek, csakhogy már egyszer hon lesz! Mindig egész máskép érzem magamat, mikor kedves megszokott otthonában tudom és házi foglalkozása közt képzelem, mintha hozzám is közelebb lenne.

Rendkívül fájlalom, hogy levelezésünk nem lehet oly gyakori, mint eddig volt. Tervemet elmondtam előbbi leveleimben. Unokafivérem hozza meg érettem azon áldozatot, hogy leveleimet postára teszi és az önéit nekem kézbesíti.

Mindannyiszor írni fogok, ahányszor csak elküldhetem.

Oly közel van hozzám és mégis oly távol, ebben is egy új fájdalom rejlik. Egy szavába kerülne a találkozás, de nem lehet. Ég és föld összeesküdött ellenünk, mi csak szenvedésre vagyunk teremtve. Én már kétségbeesem, hogy valaha keblemhez szoríthatom. Legalább vigasztalja

Józsiját.

CCXXXVI.

Várad, 1853. szeptember 5.

Amint látja, édes Józsim, még mindig itt vagyunk, atyámnak igen sok dolga van, mert példás rendben akarja átadni hivatalát. Nem tudok belenyugodni e nagy igaztalanságba, mely vele történt. Egy ilyen tiszta jellemű, kitünő eszű és képzettségű ember, ki háromszor volt választva követnek, ki a legjelesebbek közt szerepelt, ifjú korában katona volt, ki hiven szolgálta királyát, hazáját. Napoleon ellen mint főhadnagy és szegény társai közt tetemes összeget osztott szét, miről megvannak az ezredese elismerő bizonyítványai és Mármarosban is a felső vidéken nagy inség alatt, atyám egy fél évi fizetését oda adta. Akkor még nagy vagyonnal rendelkezett, mert nagyatyámnak, aki igen takarékos, jó gazda volt, egyetlen fia lévén, szép vagyont örökölt, de ennek legelsőbben elválása első nejétől és az anyámmal való házasság, ki, mint tudja, katholika, igen nagy csorbát ütött, mert hisz e földön a mennyországot is pénzen osztogatják.

De hagyjuk e régi dolgokat és beszéljünk a saját legfontosabb dolgunkról, a levelezésről.

Édes Józsim, én is azon véleményen vagyok, hogy rokonát nem lelkiismeretes dolog bajba keverni, azért valami mást kellene kigondolni. Hát ha erre Bittónét kérném meg? Hisz ő oly jó.

Én nevetséges lehetek rokona előtt, mert abban a hitben levén, hogy csak most az egyszer vesszük igénybe szivességét, egy kis levélkét írtam neki és megköszöntem, biztosítván, hogy többet nem alkalmatlankodom neki.

Emlékszem, hogy a vasúton Bolberity nevű úrral utaztam, kinek testvérbátyja jelenleg ezredes, a Sz. Józsiné nővérét birja nőül. Nem is képzeltem, hogy annyira el legyen általam

ragadtatva, minthogy nem is vele, inkább egy más olasz úrral beszélgettem, ki nem tudván németül, én meg nem olaszul, francia tudományomat vettem elő és igen kellemesen mulattam. Csak annak örvendek, hogy G.-re jó benyomást tettem ismeretlenül is, hogy ön örvend a dicséretemnek, bár azt találom, hogy az életben ritkán nyer az ember megérdemelt dicséretet.

Kérem, tudassa velem végleg elhatározását a levelezésre nézve, aszerint fogok cselekedni. Most az ég áldja, őrizze minden bajtól, különösen betegségtől.

Isten vele, édes Józsim, öleli hű

Juliája.

CCXXXVII.

Arad, 1853. augusztus 25.

Küldeményét megkaptam és igen köszönöm. Bizony jól esett a sok izletes gyümölcs, csak az kár, hogy romlott is belőle ebben a melegben.

A levelezésünkre nézve fogadja el tanácsomat, jól megfontoltam és átláttam, hogy nem tehetünk máskép. Ha az anyámhoz címezi leveleit, azok veszve vannak.

Ma olvastam az újságban, hogy F. J. nősül, az eljegyzés megtörtént és az egybekelés is nemsokára meglesz. Akkor bizonnyal amnesztiát is adand nehány kisebb bűnösnek.

Forrón óhajtva várom körülményesebb tudósítását és ezerszer csókolom kezeit. Hűn szerető

Józsija.

CCXXXVIII.

Arad, 1853. szeptember 6.

Ma vettem sorait és nem mertem már Váradra címezni válaszomat.

Igen meglepett, hogy a Károly szívességét visszautasította. Nem emlékszem, hogy erre megkértem volna és úgy hiszem, elég világosan mondtam, hogy nemcsak ő iránti tekintetből, hanem enmagunk biztosításáért sem kívánhatunk többet. Ő nekem mostanig nem szólt az ön leveléről, hanem azóta is éppen oly szívességgel tesz mindent érettem, mint eddig. Igen sajnálom, hogy oly szigorú kitételeket használt és ha netalán megsértette volna. Inkább üzente volna meg neki én általam, hogy megértessem vele a méltatlanságot és szívességeit egyszer s mindenkorra megköszönjem. Ő annyi feláldozó szívességgel volt irántam, mint senki más, nem is szólott nekem aggodalmairól, hanem én átláttam, mennyit veszélyeztet.

Én más utat nem ismerek és kénytelen leszek a Károly szívességét igénybe venni. B.-nét nem akarom terhelni és ő sokkal ritkábban jön, semhogy igénybe vehetnénk.

Sz. Józsiné önről nagy melegséggel beszélt és kedvencének mondta, érdekes, eszes és szép asszony. Medveczky látogatott meg a napokban, ő keveset remél. Úgy tapasztaltam, hogy a földön minden boldogságot csak a férj és nő viszonyaiban kell keresnünk. Öleli hű

Józsija.

CCXXXIX.

Halmos, 1853. szeptember 16.

Ma este érkeztünk meg, kifáradva a hosszú úttól. Sok teendő várt reám és azt el kellett végeznem, mielőtt íráshoz foghattam. Levelét már itt találtam. Posta indulásáig csak nehány percem van, azért sietnem kell.

Igen sajnálom, hogy köztünk a félreértés soha el nem kerülhető, pedig én óvakodom olyat írni, ami tetszése ellen volna.

Nem képzelem, hogy olyan rosszul fejeztem volna ki magamat és azt is tudom, hogy életemben nem sértettem meg azt, ki szívességet tanusított irántam, erre képes nem volnék.

Én azt hittem, hogy tervem elfogadja és így cousinjét többé igénybe nem veszi, bocsánat, ha tévedtem, sérteni őt nem volt szándékom és nem is sértettem.

Jó éjt, kívánom, hogy kellemesebb érzések közt hajtsa fejét nyugalomra, mint

Juliája.

CCXL.

Arad, 1853. szeptember 19.

Csak azért nevezheti félreértésnek, édes Juliám, mert bizonynyal igen gyorsan írt és nem olvasta át. Én azt hittem, hogy elég világosan megírtam a viszonyokat, helyzetemet és nem teszi fel rólam, hogy kellemetlenségnek kitenném. Megvallom, az is igen kellemetlenül érintett, hogy éppen azon rokonomnak szívességét utasítá vissza, kinek minden rokonom közt, egyedül érzem magamat lekötelezve, mert ő elhalmozott annyi szívességgel évek óta, hogy zavarba hoz azon gondolat, hogy én még semmit sem tettem érte. Ez fájt és féltem is, hogy eljárása gátat fog okozni ezentúl szívességének. De nem, ő sokkal nemesebb szívű, minthogy ez befolyásolná.

Feledjük el e csekélységet, kérem és tartsa meg önállóságát, mert igen szerencsétlenné tenne, ha azon félelmet gerjesztené lelkemben, hogy mihelyt kezet fogva nem megyünk, azonnal ellenkező utakra tévedünk, azért ne mondja, hogy tudtomon kívül semmit nem teend, mert amennyire örülök önállóságának, annyira bántana, ha mindig inogni látnám lábai alatt a földet, annyira elszomorodnám, mert amit benne leginkább szeretek, az, hogy *egyéniség* és nem báb, mint a legtöbb.

Az ég áldja, szeresse kissé hű

Józsiját.

CCXLI.

Halmos, 1853. szeptember 24.

Egész máig egy perccel sem rendelkezhettem, hogy önnek, édes Józsim, írhattam volna. Ezer és ezer házi teendő, annyira igénybe vette időmet, hogy este teljesen kimerülve, alig vártam, hogy ágyamra dőlhessek.

Atyám azon nagy örömben részesített, hogy megengedte a lovaglást és én siettem Váradynak, ki jelenleg Pesten időzik, írni és megkérni, hogy nekem egy nyerget vegyen, midőn nagy bánatomra, egy mármarosi vendégünk mondá, hogy V. pesti útjából már haza érkezett és így örömem megint alaptalan volt.

Szórakozni nincs mivel, már Pesten is fel kellett hagynom a zongorázással, mert oly hatással van rám, hogy sírógörcsöket kapok, a rajzolással, mert nem látok, szemeimet egy pesti szemorvos megvizsgálta és a legnagyobb kiméletet rendelte, az esti olvasást, írást, teljesen eltiltotta. A társadalmi élet itt, mióta T.-ék Pestre mentek, igen megcsappant, egyedül R.-ékra vagyok utalva, Józa sincs itt, igazán sivár az életem, még becsületes könyvet sem kaphatok. Így igazán egyedül vagyok gondolataimmal, melyek éppen nem kellemesek, szűntelenül a még hátra lévő négy évet és levelezésünk nehézségeit juttatják eszembe.

De ön kárhoztatni fog, Pesten panasz, itt panasz, úgy-e megunja hallgatni? De mit tegyek? Mindig Petőfi jut eszembe:

„Még a mennyország sem kell nélküled."

De azért minden unalom mellett is százszor jobb, mint Pesten volt, legalább kialhatom magamat, atyám nem zaklat fel, még elkergetteti a verebeket a hálószobám ablakai közeléből. Ő oly jó, gyöngéd, szeretetteljes, annyira szeret, hogy ha ön ilyen lesz hozzám, a világ legboldogabb teremtése leszek. Váradon így mutatott be egy magas állású barátjának: „Ez az én kedves kis leányom, kit elhoztam magammal, hogy legyen kit szeretnem."

Soha egy rossz szót, egy gyöngédtelen mondást tőle nem hallok, még akkor sem, mikor megérdemelném.

Atyám gróf Gyulaytól vesz fel kölcsön 50.000 frtot, hogy a kormányt kifizethesse és ezt lassan törleszteni fogja. Azután összehúzzuk magunkat, már több cselédet elbocsátottak, mikor felmentünk Pestre és ezeket nem fogadjuk vissza.

A telet mind Halmoson töltjük, egyebet még nem tudok, anyámék megunták Bécset, kevés ismerősük van.

Az ég áldja, édes Józsim, adjon türelmet, kitartást, egészséget és szeresse

Juliáját.

CCXLII.

Arad, 1853. szeptember 26.

Kedves Juliám! Épen most vettem sorait, melyek annál inkább megszomorítottak, mert újra és még élénkebben mutatják, mit vesztek azáltal, hogy levelezésünk majdnem egészen megszakíttatik. Képzelje, mostoha anyám zsarnokságát, még cselédségünket is el kellett bocsátani, mert hozzánk hívek voltak és teljesen közkatonákra vagyunk utalva, akiknek épen semmi hasznát nem vehetjük. Most már lehetetlennek látszik, hogy levelet küldjek, de még a lehetetlenséget is megtöröm! Azért, ha legyőzetem, tulajdonítsa a kegyetlen sorsnak, nem nekem, édes Juliám! Mert én minden emberi lehetőséget megkisérlendek, hogy lelkünk érintkezése meg ne szakadjon. De félek, hogy igen ritkán veszi majd soraimat, de az minden, amit tehetek. Annál fájdalmasabb az, hogy nem tudom, mikor vehetem az önéit. Nem képzeli mostohánk szigorúságát, minden szabadságunktól meg vagyunk fosztva, minden embertől elzárva. Leveleit tegye kérem ezentúl kettős borítékba, mert megtörténhetik, hogy az elszakad.

Milyen kedélyben van atyja? Hogy tűri a megalázást? A legforróbb részvét diktálja e kérdéseket. Egészségére csak jó hatással lehet a házi foglalkozás, de azért ne feledkezzék meg rólam sem, mert marad ideje arra is, hogy megkezdett levelét nehány sorral szaporíthassa. Azon pillanatok rám nézve mindig a legkellemesebbek, midőn vele foglalkozhatom és nemcsak gondolatban, de tettleg is. Nem mondom, hogy azért nyugalmából raboljon el, csak akkor írjon, mikor szíve vágyát teljesíti.

Örülök, hogy levele V. G. már nem találta Pesten. Egyszer ugyanis a lovaglásról szólottunk és én megigértem, hogy ezt nem fogom ellenezni. Atyja megengedte jóságánál fogva, én sem szóltam ellene, de megengedi, hogy gondolatimat nyiltan elmondjam. Átlátom, mily élvezet nőre is a lovaglás, ha az ember egy jól dresszirozott lovon a léget nyilsebességgel hasítja, de mennyi nehézségen kell magát addig átküzdeni. Legelőbb is egy ügyes mester kellene, de mily szerencsétlenség lenne, ha a lóról ledobatnék! Nyugodt pillanatom többé nem lenne. Mig a férfit szánja minden ember, a ledobott nőt kinevetik. Aztán a férfi Dagobert gebéjére is felülhet, holott a nőt csak teljes szépségű lovon lehet képzelni.

Az ég áldja, nem tudom, mikor akad ismét alkalom az írásra. Addig is gondoljon rám, édes Juliám, és szeresse szegény szenvedő

Józsiját.

CCXLIII.

Halmos, 1853. szeptember 30.

Valahára, két heti várakozás után, vettem levelét. Bizony sok aggodalmat tűrtem addig.

Édes Józsim, levele igen rosszul esett. Ha talán terhére van az írás, úgy felmentem alóla, bármily fájdalmas legyen is. Bocsásson meg, de sokkal rosszabb hangulatban vagyok, semhogy folytatni tudnám. Isten vele

Julia.

CCXLIV.

Arad, 1853. október 8.

Miután Józsi talán igen soká nem tudósithatja, baráti kötelességemnek tartom azon szigorú bánásmódról értesíteni, melynek ujabban áldozatúl esett. Egy új rendelet érkezett a miniszteretől, hogy ezután csak minden három hónapban szabad egy levelet írni és annyit kapni, azért mindenki nevezzen meg egy rokonát, akit e tekintetben értesítenek. Józsi Lacit nevezte meg, a nyelvet, melyen e levelek iratnak, szabadon lehet választani, a magyart kivéve.

Azért tudom, hogy fog róla tudósítást kapni, kerüljön bármi áldozatba.

Egészségén ne aggódjék, mert az meglehetős. Jövőben hosszabban fogok írni. Csókolom kezeit.

Józsi.

CCXLV.

Halmos, 1853. október 9.

Kedves Józsim! Tegnapelőtt vettem levelét és kimondhatatlanul fájdalmas, hogy annyi szekaturának van kitéve, higyje el, vele érzek. Leveleinek hangja most mindig száraz, hideg, de azért hiszem, hogy mégis szeret, mert különben nem hozna érettük annyi áldozatot. Én e hidegséget a folytonos szekaturának tulajdonítom és ezen nem is csodálkozom, kinek lenne kedve szerelmi ömlengésekre, ha folyton gombostűvel szurkálják? Magamról tudom, hogy olyankor szeretnék a bőrömből kiugrani.

Hogy anyámék hol fognak telelni? még a jövő titka. Atyám a napokban felutazik Bécsbe és akkor lesz eldöntve. Én nem mozdulok innét.

Én úgy hiszem, hogy anyámék lejönnek, mert Győrffyné azt írta, hogy Barcsay is szándékozik mint kérő fellépni. Buday meg már meg is kérte Tinit, de anyám még nem határozott, mert nagyon fiatal, tizenhatodik évét most töltötte be. Sajnálom, hogy nem maradtak tovább Pesten, mert B.-t szerettem volna sógoromnak és Józa nagyon is tetszett neki, de az idő rövid volt, anyám Barcsayban is megnyugodna, mert előkelő családból való.

Most már meggyőződtem, hogy nem vagyok rossz gazdasszony, tudom, e hírnek meg fog örülni és azon előérzetem beteljesül, hogy egyszer gazdag leszek, mert igen takarékos vagyok.

Atyám ugyanis azt mondta, hogy anyámnak havonként 120 frt sem elég a konyha költségeire, mert a hónap végén már soha sincs pénze, az igaz, hogy vendég több jár és ők is hárommal többet számítanak, de még sem annyit, mint amivel több a kiadás, mert most 30 forinttal kijövünk, pedig öten eszünk az asztalnál és tejet is pénzért kell vennem, az anyám idejében pedig tej, tejföl, vaj is kikerül a háztól. Én nem is tudom, mire lehet annyit költeni, mikor a húst, kávét, cukrot kivéve, minden van a háznál.

Most már pontosabb számítást tehetek és azt hiszem, elmondhatom, hogy mi ketten bőven kijövünk havonkint 40 forinttal a konyhaköltséget számítva, tehát évenkint 800 forintból.

Egészségem igen javul és erősödik. Pesten oly rosszul éreztem magamat, hogy meg voltam győződve, hogy egy évet nem élek. Annyira el voltam gyengülve, hogy sokszor járni nem birtam, a hangos beszéd, zene, harangozás előttem tűrhetetlen volt. Mikor atyám és Józa megláttak, megijedtek kinézésem és hangulatomon. Most hasonlíthatlanul jobban vagyok. Kedélyem nyugodt nem szenvedek annyit.

Igen csodálkozom, hogy oly hamar megváltoztatta nézetét a lovaglást illetőleg. Mikor érzelmei irántam még oly forró lánggal égtek, nem volt ellene kifogása, most meg már százféle van. Ha terhére van azt teljesíteni, ám vonja vissza; mert én nem fogok semmit kierőszakolni. Hogy lóról leesem, nem gondolnám, mert csak igen szelidre ülnék, avval sem törődném, ha nevetnének rajtam, okosabb embereken is megesett már az, hogy a buták kinevették. Ha nem lenne szép lovam, Dagobert gebéjére is felülök, csak hogy lovagolhassak, mert azt a földi élvezetek egyik legnagyobbikának tartom, ami pedig a mestert illeti, az van kettő-három is. Láthatja, hogy gúnyos nyilai kemény szikláról pattannak le, de nem sebeznek.

Én már kétségbe esem az élet és a jövő felett

Julia.

CCXLVI.

Arad, 1853. október 23.

Emlékszik-e még e napra! Ez életem legfontosabb napja. Jövőm ugyan bizonytalan volt, de nem tompítottak akkor még el a sors csapásai, akkor még reméltem, hittem, hogy boldoggá teszem. Azóta három év folyt le, sok szenvedése okozója voltam. Ha nem ismerkedünk meg, ön már rég boldog volna. Mit igérhetek most már a jövőre? Hisz oly változáson mentem át, hogy magamra nem ismerek és alig képzelhetek többé boldogságot ott, hol én vagyok. Lelkem, kedélyem meg van mérgezve. Minden nap egy évet öregszem, mivé leszek még annyi év lefolyásáig? Az ég nem hallgatja meg könyörgésemet és én nem tehetek semmit boldogitására. Mi történik velünk, ha a sors fenékig ürítteti ki velünk a poharat? Van bátorsága? Én nem hiszem, hogy elérjem. Amennyire édes volt eddig a jövőbe tekinteni és álmodozni, annyira félek most attól, mert egy hosszú útja áll előttem a szenvedésnek, melynek végét elérni kétségbe esem. Átlátom, hogy engem már az elfeledettek koporsója zár, mely nem nyílik meg előbb, mint itélet napján. Helyzetem oly nyomasztó lett, hogy most már egy nyugodt pillanatom sincs.

Hála Istennek, egészségemet visszanyertem, most már annál inkább megbecsülöm, hogy oly soká nélkülöztem.

Egy hónapja, hogy utolsó sorait vettem, úgy-e ne higyjem, édes Juliám, hogy azóta nem gondolt rám? Írjon körülményesen, minő tervei vannak, hogy legalább egy percig feledje szenvedéseit

Józsija.

CCXLVII.

Halmos, 1853. október 16.

Kedves Józsim! Aznap vettem sorait, amelyen az enyémeket postára tevém.

Kimondhatlan fájdalmas reám azon tudat, hogy annyi szekaturának van kitéve és élete csak szenvedésből áll. Mit nem tennék, hogy ettől megmentsem! De nem áll hatalmamban még csak egy szalmaszálat is elmozdítani útjából, nemhogy egy oly óriási akadályt. Szívem vérzik, ha szenvedéseire gondolok.

Atyám a napokban indul anyámékat lehozni, kik nagyon megunták a fentlétet és így a telet együtt töltjük.

Írja meg, kérem, napi foglalkozását is, mert igen szeretném tudni, mi foglalja el annyira, hogy nem érkezik még a középszerűnél is rövidebb levelet írni.

Isten vele, édes Józsim, adja az Isten, hogy mostoha anyja szíve meglágyuljon és szenvedései véget érjenek. Melegen üdvözli

Juliája.

CCXLVIII.

Arad, 1853. november 1.

Tegnap két levelét vettem egyszerre, már nem tudtam hallgatása okát kitalálni.

Ne büntessen olyanért, aminek oka nem vagyok.

Soha sem tudom, mikor végezhetem be levelemet és küldhetem el, mert az a körülményektől függ. Akaratom bizonnyal nem vétkes, mert ha mindent leírnék, ami szívemen fekszik, levelem soha sem érne véget. De mikor minden szót latra kell vetni, boszúságomat nem tarthatom vissza és dühösen dobom el a tollat. Minden erőszak, zsarnokság ellenkezik természetemmel és végre kitörnek a szenvedélyek. Azelőtt ünnepiesek voltak azon órák, melyeket levélírásra szenteltem, most félve, remegve a meglepetéstől, veszem a tollat kezembe, ha nem lepetem-e meg valami vizsga, lelketlen, irigy kém által, aki buzgóságának jutalmát várja? Oh, én igen jól tudom a különbséget mostani és régi leveleim között, tudom, hogy mostani leveleimből a nyugtalanság és félelem szól. Azért ne tekintse többé leveleimet szívem és érzelmeim tükrének.

Igen rosszul értett, ha soraimból szószegést olvasott ki. Én nem mondtam, hogy a lovaglást ellenzem. Általában semmit sem fogok ellenezni, amihez kedve van és szabad akaratát mindenkor követheti, nem fogok felette zsarnokoskodni, nem fogom rabigába hajtani, mert a szerelem csak addig él, mig a nő és férj között a hatalom egyenlő. Azért úgy emlékszem, csak annyit mondtam, hogy örülök annak, hogy a nyeregvétel nem sikerült.

Nagyon megörvendeztet, hogy a gazdasszonykodásban oly nagy előmenetelt tett, nagy szükségünk lesz rá és igen boldoggá tenne, ha minden szükségeinket fedezni képes lennék. Emlékszik, hogy két év előtt csak 400 p. f. számított a ház szükségeire, midőn én azt állítám, hogy ennél még sokkal több is kevés lenne, most már 800-at mond és ha majd a gyakorlatban lesz, látni fogja, hogy még ennél is sokkal több kell.

De azért ne hanyagolja el a szellemi tulajdonait sem. Különösen a zenét, mely mindig lélekemelő, szívvidító marad. Semmi nem űzi el oly gyorsan a gondot, bánatot, mint a zene. Én igen sajnálom, hogy nem értek hozzá. Sokkal kevesebbet szenvednék és sok vigaszt találnék benne.

Egész napi foglalkozásom nem érdemes leírni, a legtöbb időt olvasással töltöm, parancsát megtartom, tízkor fekszem és akkor képzeletemnek szabad röptöt engedve, az hozzád siet, sokat álmodozom és mentől kevesebbet alszom. Az ég áldja.

Józsija.

CCXLIX.

Halmos, 1853. november 5.

Nem tudom magamat levelei hangulatába találni. Egy szeretetteljes szó elég, hogy felviduljak, hogy megelégedett legyek, hogy szívem remegjen örömében. Ah, de ön már ezt rég elfeledte.

Ha oly nehézségekbe ütközik, hagyjunk fel a levelezéssel, kevésbbé fog fájni, mint ezen hivatalos aktákhoz hasonló szerelmes levelek. Én csak arra kérem, ha *egyetlen* sort ír, legyen az érzelmei tolmácsa. Mert e hideg, közönyös hang szivemet dermeszti meg. Ha megváltozik,

boldog leszek, ha nem, ez csak előjátéka lesz azon szenvedésnek, melyre engem jövendő házaséletünkben ítél.

Édes Józsim, hiszen azt fogadta, hogy boldoggá akar tenni, hogy legszentebb feladata a szenvedést tőlem távol tartani. Pedig minden más szenvedésem semmi ahoz képest, mit öntől már egy év óta tűrök.

Édes Józsim, szeressük egymást, mint azelőtt szerettük és még a pokol sem diadalmaskodik felettünk. Ön már annyiszor megbántott, én mindig feledni akartam. De végre is kiöli szívemből az érzelem utolsó szikráját. Levelei minden szenvedésem feledtették, most, hogy ez megszűnt, teljesen boldogtalan vagyok,

Julia.

CCL.

Arad, 1853. november 11.

Kedves, édes Juliám! Semmi nem fáj annyira, mint az igaztalanság és méltatlanság és ön igazságtalan, mert oly vádakkal terhel, melyek alaptalanok, de avval mentem, hogy nem ismeri a körülményeket. Hevessége mélyen dúlt keblemben, de elfojtom a keserűséget, melyet csípős szavai idéztek elő. Ha hajlamában kétkedném, én sem tudnám magam fékezni. Hogy szerelmemben kétkedik, megbocsátom, de nincs igaza. Én ismerem a J. szívét és tudom, hogy oly hőn szereti, mint szerelme legboldogabb korszakában. Fájdalom, ő maga nem írhat, nem védheti magát, nem rajzolhatja szíve őszinte, soha el nem haló érzelmeit, mert megszeghetlen némaságra van kárhoztatva.

Mindenkinél szörnyű szerencsétlenség lenne, de önt az ég oly rendkivüli lélekkel áldotta meg, hogy nem szorult mindennapi vigaszra. Átfogja látni, hogy ha J. egyszer kimondta e szót: „szeretlek - szeretni foglak," őt többé a világon semmi el nem tántoríthatja. Téved ön szíve érzelmei felett, mert nemde, édes Juliám, azt képzeli, hogy szereti őt? A szerelem egyik főtulajdona a bizalom, még azon esetben is, ha szemeinket homály fátyolozná és nem látunk tisztán.

Most, miután tisztán kezd ismerni, meg kell vetnie. A gondolatot a meggyőződés szokta követni.

Önt nem tartom olyan könnyelműnek, hogy az első szenvedély rohama által elragadtatná magát. Azért kételyeinek régieknek kell lennie. És miután azon gondolatra tudott jönni, hogy J. még jellemtelen lehetne, mert az lenne, ha érzelmeit megváltoztatná, bizalommal iránta többé nem lehet.

Azért megteszem az utolsó lépést és elmondom mindazt J. helyzetéről, mit róla megtudhattam, talán azután nem lesz iránta oly igaztalan. Ő többé nem írhat Önnek, mert minden módot felhasználtak, hogy levelezését megakadályozzák. Fél év alatt háromszor kutatták át holmiját, elvették írószereit és alig láthat valakit. Azon két rekeszből ki nem jöhet, mely lakása mellett van és azt elhagyni nem szabad. Szolgálatára egy oláh katonát adtak, kivel egy szót sem válthat és kit mégis minden ötödik nap újjal váltanak fel. Ha a katona levelet adna át neki, vagy elfogadna, 50 botot kapna. Ha felfedeznék levelezését, nemcsak maga szenvedne, mit ő, megvagyok győződve, ezer örömmel tűrne önért, hanem szerencsétlen fogolytársait is együtt büntetnék véle és a 80 ártatlan átka lélekig hat. Ő legszentebb akarata, legforróbb vágya mellett sem írhat. Hanem helyette írok én. Én ugyan nem látom J.-t, de sokat hallok róla.

És ön mi módot talált a levelezésre? Igen óhajtanám tudni. És mindenekfelett óhajtom, hogy jobban megismerje J.-t, mert csak úgy fogom magamat boldognak érezni.

J.

CCLI.

Halmos, 1853. november 20.

Kedves Józsim! Atyám ezelőtt 10 nappal utazott el Bécsbe anyámékat lehozni. Már 10 napja vagyok egészen egyedül, mert egy expeditort kivéve, embert sem látok.

Atyám elutazott, ő, aki oly gyöngéd gonddal, szeretettel vett körül, ez tehát annál inkább fáj, hogy most nélkülöznöm kell.

Az este jöttem haza Szatmárról, hová bevásárlás végett kellett mennem és bár jól felöltöztem a hideg ellen, mégis meghűltem, mert az este kilelt a hideg. Még most is nagyon rosszul érzem magamat. Folytonos lázban vagyok és a fejem igen fáj, nincs egy lélek sem mellettem, hanem éjjelre berendelem a béres kis leányat, hogy legyen, aki egy pohár vizet adjon. Oh, mily borzasztó az elhagyottság!

Isten vele, nem birom tovább.

Julia.

CCLII.

Arad, 1853. november 25.

Félve kezdek mindig az íráshoz, mert nem tudom, mikor végeztem be és egyáltalán, soraim kezeihez kerülnek-e? Igen sok kellemetlenséget írtam utolsó levelemben, szívem forró cseppeket sírt fájdalmában.

Azon szent cél, mely közös óhajtásunk tárgya, most már egy mérhetetlen távolban tűnik fel és mintha egy hang sugná, hogy életem véghatárához közeledem és reményeim csak édes álmok voltak! De nem merek többet szóllani és elmondani, mi szívemet nyomja, mert félek, hogy ismét gyávának nevezne.

A két küldött inget csak tegnap kaptam meg. Örülök, hogy előre nem köszöntem meg szívességét, mert akkor csak mint formalitás hangzott volna. De most, hálám szívből jön és mélyen érzem, mennyire lekötelezett. Nem tudom, hogy köszönjek annyi gondot, szorgalmat, fáradságot. Csodálkozásomat nem hallgathatom el, hogy mikép tudott oly olcsón ily szép munkát előállítani. A varrás gyönyörű. A napokban igen nagymennyiségű brüsszeli ingeket láttam, melyeket hasonlítani sem lehet az enyémekhez, mind a vásznat és a kiállítást tekintve. Ismét régi hibájába esett vissza, a túlságos szerénységbe, mert a himzés gyönyörű, örömömet csak az rontja, hogy szemeinek igen árthatott ez a finom megerőltető munka. Még egyszer hálás, forró köszönet!

Jövő levelét nem tudom, mikor veszem, még kevésbbé, mikor irhatok. De azért legyen meggyőződve, hogy senki sem szereti úgy, mint

Józsija.

CCLIII.

Halmos, 1853. december 1.

Kedves Józsim! Tegnap mult egy éve, hogy hosszas együttlétünkkor először találkozánk. Ma van születésnapja! Egész nap e gondolat foglalkoztatott. Mily sok öröm és mily sok szenvedés kezdete volt e nap. És mily örömmel élném még egyszer át szenvedéseit, csakhogy gyönyöreit is élvezzem!

Az én sorsom a szenvedés, én arra teremtettem, ez ellen hiába lázadozom.

Ön maga nem is veszi észre e változást érzelmeiben, de sajnos, eléggé én és tanusítják levelei. A kellemetlenségek, melyeket tűrnie kell, nagyon hatnak a kedélyre, ez igaz, ezt magamon tapasztalom, de annyira nem hat, hogy azért megfeledkezzék arról, kit imádott, kit lelkéből szeretett; annyira nem, hogy soha többé egy szívből jött meleg, szeretetteljes kifejezésre ne méltassa. Hisz ellenkezőleg, vígaszt, erőt kellene szereznie e szerelemből, nem pedig ridegségével búsítani azt, ki nem oka szenvedéseinek és azokat kétszeresen érzi.

Mostani levelei nem a régi Józsi levelei, hanem mint egy hirlap levelezője tűnik fel, ki a napi eseményeket tárgyalja és még ön neheztel, hogy kétkedem szerelmében!! Nincs-e rá több okom, mint önnek és nem vagyok-e igazságosabb?!

Nem kívánom én, hogy mint azelőtt, 20 lapból álló leveleket írjon az elragadtatás, a legforróbb szenvedély hangján, ha csak egy oldalt ír is az előbbi meleg vonzalom hangján, boldog leszek. De az ön érzelmei az első találkozásnál elérték a superlativumot, most tehát már szépen, csendesen leereszkednek a 0 alá.

Én hiszem, hogy még szeret, mert ön mondja, tanusítsa legalább szóval. Nincs szükségem vigaszra, egyetlen vigaszom, ha mondja, hogy szeret, e szó többet mond íveket teleírt frázisoknál.

Igazsága van, nem a pillanat hatása, hanem a kétkedés kígyómarása szólott belőlem. Régóta már nem örömtől dobogó szívvel töröm fel leveleit, hanem félelemtől remegő kézzel, szívszorongva, a leroskadásig megindulva, le kell ülnöm, hogy el ne essem, össze ne roskadjak és ha elolvastam, a keserűség árja, a könnyek özöne önti el arcomat.

Ma van születésnapja. Mit kívánhatnék még önnek e napra, amit még nem kivántam? Csak érzelmeimet adhatom ismét ujólag ajándékul.

Anyámék az este megérkeztek, de nem boldog viszontlátás volt ez, hanem a legnagyobb fájdalom, mondhatni kétségbeesés viszontlátása. Először is, szegény jó atyámat megtörte a bánat, gond, szenvedés. Mióta lemondott hivataláról, azóta titkos bú emészti, ő nem mutatja, férfiasan és erős lélekkel tűri a rajta elkövetett igaztalanságot, de kedélye nagyon megváltozott. Azelőtt nyájas és vidám volt, családi körében gyöngéd, szeretetteljes, néha humoros és vicces. Most magába zárt, hallgatag és komor, ritkán beszél és sohasem mosolyog. Az egész úton lelte a hideg és oly színben van, hogy megijedtem tőle. Istenem, ha elveszteném!!

Anyám is epelázt kapott, amint megérkezett, ágyba feküdt, rosszul van. De, mi ennél még százszorta aggasztóbb, képzelje kétségbeesésünket, az operált hely alatt ismét mutatkozik egy kis keménység! Én kétségbe vagyok esve, anyám semmi rosszat sem gyanít.

A Józa betegsége óta az Isten nem szűnik ránk csapásait küldeni. Nem is remélem egyhamar végüket, csak imádkozni tudok.

Bánatterhelt fejemet gond, szomorúsággal hajtom le nyugalomra, önnek jobb éjszakát kivánva, mint nekem lesz. Jó éjt.

Kedves Józsim, ne gyötörjön a való elhallgatásával, mert a bizonytalanságnál nincs nagyobb kín. Oh, ha még nagyobb szenvedések várnak reám, ha elveszteném, ez borzasztó lenne. Mondjon ellent, mondja, hogy nincs semmi baja, hogy őrült vagyok. Különben, én tudom, ha meghal, nem fogom túlélni, ezt érzem, a fájdalom megölne. Nekem kevés kell, hogy életem kioltódjék, már is úgy ki vagyok merülve, hogy a legcsekélyebb izgalom megölne.

Mondja, hogy maradt még egy szikra azon reményekből, melyeket oly szépen felékesítettünk, jövő boldogságunk előérzetében. De akkor mit jelentenek titokzatos szavai: „Gyakran úgy tetszik, mintha egy hang súgná, hogy éltem határához közeledem, hogy reményeim csak édes álmok voltak. De nem merek többet szólani, mert ha mindazt elmondanám, mi szívemet nyomja, ismét gyávának, kislelkűnek nevezne."

Mikor neveztem gyávának, kislelkűnek? Nem emlékszem, hogy ezt valaha tettem volna. Minő előérzete van? Oh, mondja meg, ne tegyen még szerencsétlenebbé.

Nagyon örülök, hogy az ingekkel meg van elégedve, fáradság szóba se jöhet, ha arról van szó, hogy önért tegyek valamit, lenne bármily nagy, bőven megjutalmazna megelégedése. Arról köztünk szó sem lehet, édes Józsim, hogy leköteleztem. Különben avval dicsekedhetem, hogy a szabásban némi ügyességet sajátítottam el, mert eddig minden szükséges fehérneműt, az Erzsi egész kelengyéjét is én szabtam ki.

Anyám jobban van, de még igen gyenge. Atyám Erdélybe készül egy örökség miatt, kértem, vigyen magával, de belátom, hogy nincs hol lennem, azért lemondtam róla. Nem is hiszem, hogy addig láthassam, míg ki nem szabadul.

Ma pillantám meg fejemen az első ősz hajszálat. Elég korán, mert még nem vagyok 21 éves. Nem tudom, szerencse-e, vagy a bánat jele? Az utóbbit hiszem.

Atyámtól számára egy kis ládát küldök. Vigyázzon felbontásakor, mert kettős feneke van és ebben levél és kivonatok. Ezentul ha ládát küldök, vizsgálja mindig figyelemmel, mert vagy az oldala, vagy a feneke titkokat rejt.

Ha pedig valamit tiszta papirba göngyölök, az citrommal van teleírva, amit melegre tartva, kiadja titkát.

Siessen soraival, édes Józsim. Isten áldása legyen rajta, adjon erőt a szenvedéshez és szeresse kissé

Juliáját.

CCLIV.

Arad, 1853. december 7.

Nem tudom, bevégezhetem-e ma levelemet, mert egy hét óta tele vagyok kelésekkel, melyek annyira fájnak, hogy kedélyemet egészen megrontották, karjaimat, nyakamat nem mozdíthatom, egy hét óta nem aludtam és úgy nézek ki, mint egy flastrom-mozaik. E mellett a szenvedéstől és álmatlanságtól teljesen kimerültem. Ma valamivel jobban vagyok. Bizony sokat szenvedtem, egész éjjel mozdulatlanul ébren feküdni, nappal semmit sem tenni, csak szenvedni, nagy feladat volt. Ezentúl még azon csekély szeszesitaltól is tartózkodni fogok, mit eddig élveztem, teát, kávét nem iszom, mert, úgy látszik, még ennek is van hatása.

Csodálkozni fog, hogy midőn csak röviden írhatok, mégis Pongrácz P.-ról szólok, de nem hallgathatom el sorait: „Juliád mindenesetre egy kedves, rendkívüli tünemény. Emlékszem, midőn egyszer meglátogatott és csak kézszorításával és tekintetével üdvözölt. De ezen néma, mély kifejezésű tekintetben és e kézszorításban annyi érzelem tanúskodott, - hogy egy hosszú beszéddel felért. Ne csüggedj, édes Józsim, neked van egy csillagod, mely őrző angyalod is."

December 8. Ma jobban vagyok. Az írás nem esik oly nehezemre és remélem, pár nap alatt teljesen jól leszek. Akkor kimehetek a friss légre, mit méltán nevezhetek frissnek, mert a hó egy lábnyi magasan fekszik a földön.

Az éjjel először aludtam nyugodtan és kellemesen. Róla álmodtam. Evvel mindent megmondok, mert akkor csak édes érzelmek áraszthatták át lelkemet és sujtson bár a sors keményen, keblén mindig menhelyet találok. Nem is érzem helyzetem keserűségét, ha önre gondolok, ha átrepülöm képzetemben azon időt, mi még elválaszt ohajtásaim céljától. Ezután még nehezebben fogok tudni erről megfeledkezni, miután azt kelle tapasztalnom, mit soha megérni nem hittem, hogy öntől is, édes Juliám, kell szenvednem, midőn öntől nem képzelek mást, mint boldogságot nyerni. És mégis öntől is kell szenvednem.

Azt hittem, elég megváltozott helyzetemet tudatni, hogy megértendi, miszerint levelezésünk többé nem lehet oly benső, tartózkodás nélküli és gyakori, mint eddig.

Ne gondolja, édes Juliám, hogy akkor írhatok, mikor akarok. Nem szabad írnom. Csak mikor a várban elcsendesedett minden, csak akkor vehetem elő íróeszközeim és akkor is óvatosan, hogy az őrjárat észre ne vegye a világosságot, mert rögtön itt teremne és kutatná az okát.

Csodálkozik, hogy unatkozom. Az egy olvasáson kívül nincs szórakozásom, pedig az is kifáraszt, ha nincs egyéb változatosság.

Most ismét Byron költeményeit olvasom, nem tudom, hányadszor, de ez isteni verseket sohasem lehet megunni. Elküldeném, ha alkalom lenne rá. Eddig Macaulayt olvastam és rendkívül élveztem. Egyike a világ legelső történetírójának, kár, hogy még nem jelent meg az egész munka.

Igen boldoggá tett volna, ha láthatom, de talán még jobb így, édes Juliám, azon nehány percnyi öröm után az elválás fájdalmasabb lett volna. Csakis azon gondolat teszi keserűvé, hogy nem láthattam, mert élő szóval mondva, elhitte volna, hogy mindenek felett szeretem és imádni soha meg nem szűnik

Józsija.

CCLV.

Halmos, 1853. december 15.

Tehát nem csalt előérzetem! Ön ismét beteg volt. Eddigi szenvedéseimhez most már még azon örökké tartó nyugtalanságnak is kell tartoznia, hogy nem beteg-e? A sors naponkint új szenvedéseket mér ránk, hogy még szerencsétlenebbek legyünk. Utolsó vigaszomnak is vége!

Bizonyosan meghűlt, hogy nyakát, karját nem tudta mozdítani, mert az nem lehetett egyéb reumánál. Az meg talán jó, hogy a kelések kijöttek, látszik, hogy valami rossz nedv volt a vérében és az kijött, azért most remélem, hogy valahára egészséges lesz. Csak vigyázzon magára, kérem. Lássa, eddig ön prédikált mindig nekem, pedig az én bajaim nem a meghűléstől származnak, hanem kedélybajtól, ezentúl én önt a prédikációkkal túl fogom haladni.

Jó lenne, ha valami vértisztító vizet innék. A tea rum nélkül nem gondolom, hogy ártana, akartam is küldeni, azért kérem, tudassa, ha küldjek-e vagy nem?

Nagyon szép Pongrácztól, hogy emlékszik reám és méltányosabb önnél, ki nem találja, hogy egy tekintet és kézszorítás által elég érzést tudok kifejezni, sőt hidegséggel vádol.

Egy idő óta minden éjjel róla álmodom. Nem tudom, mit jelent ez, talán csak azért, mert most jobb hozzám és melegebb leveleket ír, azért én is többet gondolok reá és egy kissé jobban szeretem. De egészen úgy, mint ezelőtt szerettem, csak akkor fogom, ha egészen megváltozik és régi modorába visszatér. De ön is azt írja, hogy jobban aludt, ez is azért volt, mert este nekem írt és reám gondolt. Ha minden este ezt tenné, bizonnyal mindig igen jól aludnék és milyen édes leveleket kapna! Csak írja meg előre leveleit, majd csak akad egy könyörületes lélek, aki elhozza.

Valódi boldogság a földön nem létezik, erről már meggyőződtem, el is multak már azon rövid álmok, melyek egy ideig azon boldog képzeletben tartottak, hogy ön nekem egy végnélküli tökéletes boldogságot nyujtand, mert öntől, ki iránt csak annyiban vétettem, hogy hidegsége ellen panaszkodtam, már sokat szenvedtem. Olvassa át leveleimet és ha azokban mást, mint a legnagyobb szerelem jeleit találja, úgy érdemetlen vagyok érzelmeire. Hisz amennyire erőmtől kitelt, igyekeztem sorsát enyhíteni és mindent elkövetni, amivel könnyebbülést szerezzek és szerencsétlenségét feledtessem, önt soha megbántani szándékom nem volt és tizennyolc éves korom óta önnek áldoztam életemet.

Lemondtam a világról, minden öröméről, az emberek bámulatára és csodálkozására. Álmomból szakítok, hogy önnek írhassak, mert a nappalim elfoglaltak, pedig minden orvos csak a sok álmot rendeli egészségem visszanyerésére és én ezt is feláldozom. Ha ez mind nem elég, hol van azon lény, ki többet tenni képes?!! És ön mégis elégedetlen vélem. Csak azon csodálkozom, hogy a sok éjjeli írástól, de még inkább a sírástól meg nem vakultam és a sok bánattól meg nem bolondúltam. Mert jobban szeretem saját életemnél és érette meghalni minden percben kész vagyok, de hisz amit már eddig szenvedtem érette, százszor több a halálnál. Mi az a halál? Nekem csak megváltás lenne, csak azért nem halok meg, mert önt sajnálom, mi lenne vele, ha én meghalnék?!

Pedig már csalódtam benne, más leány olyan tettért feloldotta volna viszonyát, én nem tehetem, mert szavamat adtam, mert szeretem. Pedig mit várhatok, ha már most eltűrte, hogy azon ember, ki rágalmazott, véle kezet fogjon, mit várhatok a jövőre? De nem tehetek róla, oly gyáva vagyok, hogy mindennek dacára szeretem és megbocsátok, bár feledni nem tudok.

Hogy mondhatja, hogy általam elhagyatik? Én önt elhagyni? Soha! Én csak meghalhatok. De hadd végezzem vidámabbal.

A napokban Luca estéjén ólmot öntöttünk és nekem egy szuronyos puska jött ki, aztán galuskát főztünk, melyben cédula volt, nekem a Józsi név jött. Képzelheti örömömet.

Isten áldja, kedves, szeretett Józsim, ne legyen beteg, ne tegyen ezzel is szerencsétlenné. Vigyázzon magára és írjon hosszú, meleg leveleket, csak ezáltal vigasztalhatja igazán érte és szeretni nem szűnő

Juliáját.

CCLVI.

Arad, 1853. december 25.

Most még nagyobb türelmetlenséggel vártam levelét mint bármikor és addig nem mertem írni, míg soraiból új életet nem nyerek, vagy hideg érzés nélküli tartalma által szívem zuzatik össze. Már rég óta nyúlok remegő kézzel levelei után és aggódó szívvel futom végig. Talán soha sem lesz fogalma azon fájdalomról, melyet levelei okoztak, de ha csak egy pillantást vethetne szívembe, többé nem okozna olyan szenvedést.

De hagyjuk a kellemetlenségeket. Talán meg lesz lepetve G. Laci levele által, aki találkozott Fánnival és azt írja, hogy az „el van ragadtatva Juliád által. Istenem, írja tovább Laci, mért nem lakik Juliád ezen a vidéken, hogy Marimmal a legszorosabb barátságba lépnének stb."

Hosszú idő óta csak ma örültem levelének. Szavai mézédesen folynak és egyetlen panasz vagy szemrehányás nem szúrá szívemet. Ma valóban boldog vagyok. Mért nem kaptam meg már régen ezen boldogító levelet? Ma valódi ünnepem van. Oh, értsen meg, édes Juliám és higyje el, még boldogok leszünk.

December 27. Annyira vágyom egy kegyes szava után, hogy ki sem mondhatom, azért örültem annyira szeretetteljes levelének, hogy jó kedvem még mindig tart és sorait, mint a nap után sovárgó beteg, üdvözlém. Ebből következtetheti, mennyire boldogítna, ha láthatnám! De mit mondok? Nem, nem! Az százszorosítaná nyomorúságomat. Most már beletörődtem a nélkülözés kínjaiba. Szívem vérzik, de fájdalmát már örökös társamnak tekintem. Ha a boldogság óráját nem engedtetik elérnem, azon magasztos hit kisérne utolsó percemig, hogy a legnagyobb boldogság utáni igyekezetben szakadt meg szívem.

Most, miután a körülményeket ismeri, nem lesz meglepetve, bármi történjék is és tudni fogja, hogy a lehetetlenséget még a legszentebb szerelem se győzheti le.

Ha gondolatim végig futnak azon leveleken, melyeket hosszabb idő óta írtam, nem menekülhetek egy fájdalmas érzéstől, hogy annyira megtagadni valék kénytelen magamat, hogy érzelmeimet, gondolatimat szívem mélyére kelle zárnom és elfojtanom.

Nem akarom ujra felfrissíteni a fájdalmakat, melyek alaptalan vádjaival szívem széttépték. Ohajtanám elfeledni, hogy keletkeztek keblében.

Most nincs semmi örömöm, csak az egyforma unalom, mit az ezernyi szekaturák tesznek változatossá és amelyek naponkint ismétlődnek. Azok ellen lelkem páncélozva van.

Az nem bánt, hogy az emberektől el vagyok zárva. Sohasem kerestem az emberek társaságát. Hányszor menekültem Bécsben is az emberek közül a szabadba, a hegyek közé vagy Laxenburg gyönyörű parkjába!

Úgy tetszik, azon boldog, szép élet, melyről annyit ábrándoztunk, talán mégis létezik.

Én panasz nélkül fogok szenvedni, mindaddig, míg a legboldogítóbb érzelemmel nem repűlhetek hozzád. Addig nem is akarom látni, adja meg magát e gondolatnak.

Csak arra kérem, igyekezzék a szenvedéstől menekülni, ne engedje magát a búskomorságnak áldozatul esni.

A fehér hajszál csak szerencsét jelent, én is akkor láttam meg fejemen, mikor nagy dolgok vártak rám, 48-ban.

Részvéttel olvastam kedves szülei betegeskedését és szívemből sajnálom szegény atyját. Anyja miatt én is igen aggódom.

Most legszentebb feladata szülőit minden erejéből ápolni és visszafizetni kamatostól azon szeretetet, melylyel gyermekkora óta elhalmozták.

Ha megkapom a ládát, alaposan át fogom kutatni minden tiszta papirt inkviziciós vizsgálat alá veszek.

Nagyon meglepett találékonysága és nagy örömre gerjesztett. Most már, wenn alle Stricke reissen, - van egy biztos mentőeszközünk.

Beláttam, hogy az álomnak a valósághoz semmi köze, kivéve, ha önről álmodom, mert az mindig nagy örömre gerjeszt és boldoggá tesz.

Értem ne aggódjék, szavaim talán kétértelműek lehettek, de szándékosan nem titkolództam.

Ha szívem üres volna, mi volna nekem a legnagyobb méltatlanságokat eltűrni, vagy a világ végeig fogva lenni? Én már eljátszottam szerepemet, mehetek; der Mohr hat seine Schuldigkeit gethan, der Mohr kann gehn. De hisz kötelességem önt boldogítani, hogy várjak tehát nyugodtan?! Annyiszor tekinték a halál szemébe és oly különböző alakban láttam, hogy végre azt kell hinnem, hogy szándékosan kerül.

Aggodalma alaptalan volt, mert már egészen jól vagyok, igaz, hogy majd az egész nyárt és őszt betegséggel töltöttem és a kelések is nagy fájdalmat okoztak, most már egészen elmúltak.

Az ingeket csak ma próbáltam fel alaposan, mivel kérdezte, édes Juliám, ha nincs-e rajtuk valami igazítani való. Megbocsásson, hogy oly elhamarkodva köszöntem meg. Az csak azon szivességéért volt, hogy annyit fáradt, gondoskodott rólam. Eddig magam intéztem a szabást, annyit méregetve és próbálgatva, míg némileg sikerült, de annál nagyobb a meglepetésem és örömem, midőn ügyes, ízléses, minden képzeletemet meghaladó munkájában gyönyörködhetem. Nem tudom, hogyan sikerülhetett annyira, mert jobban eltalálni lehetetlen volna. A gallér, kézelő nem szűk, nem bő, tökéletes. A mell varrása ízlésesebb már nem lehet, egyszóval szép, kitünő, remek. Mikor felpróbáltam, úgy örültem neki, mint a gyermek az új ruhának. Fogadja azért ismételve legforróbb köszönetemet és hálámat. Bocsásson meg, hogy a multkor hálátlan és méltánytalan voltam.

Mihelyt alkalmam lesz, írok, nem várom válaszát. Az új év küszöbén állunk. Fog-e ez is a szomorúkhoz hasonlítani? Vagy - vagy - Istenem, hisz annyit kértem már! Igazuk van az embereknek, hogy kőből faragják, nincs szive; miért adott hát szegény

Józsidnak.

CCLVII.

Halmos, 1854. január 4.

Este 11 óra. Ma mult el három hete, hogy utolsó levelét vettem, melyben rosszullétéről tudósít és azóta semmi hír. Nyugtalanságom elérte tetőpontját, mert 3 hét óta nem volt benne annyi könyörület, hogy mintlétét tudatta volna, én erre nem lennék képes. Ha pár nap alatt nem kapok választ, nem tudom, mit teszek.

Eddig szerelemteljes levelei nyujtottak boldogságot, habár csak rövid időre is, de legalább láttam, hogy vélem foglalkozik és szeret, ez adott gyönyört a jelenben és reményt a jövőre.

Most ennek vége!

Örömtelen, mint egy gyászoló özvegy, ki már eltemette élte boldogságát, tengetem napjaimat csak könny és szenvedésben.

Oh, mily örömmel válnék meg az élettől, ha jönne a halál, nyílt karokkal fogadnám. De úgy látszik, a halál is kerüli a szerencsétlent.

E percben egy iszonyú zaj remegtette meg egész valómat. Mi lehet ez? Előre rettegek.

Oh, szánjon meg, szánjon meg! Jó éjt.

Julia.

CCLVIII.

Arad, 1854. január 15.

Dec. 15-iki és január 4-iki leveleit megkaptam, az utolsónak végszavai megfagyasztották szivemben a vért. Annyira megijedtem, hogy levelét többször elolvastam, de értelmét felfogni nem tudtam. Úgy látszik, hogy azon percben előítélettől volt elfogulva, azért tulajdonított valami egyszerű zörejnek fontosságot.

Ez a babonaság egy neme volna, mi gyengeséget árul el, de azért ne gondolja, hogy mivel rosszalom, magam egy megrendíthetlen lélekkel akarnék dicsekedni. Talán semmi mélyebb gyökeret nem vert az ember keblében a babonánál, ettől még a nagyemberek sem mentek.

Igyekezzék, édes Juliám, minden kellemetlen érzést legyőzni, gondolja meg, mily alaptalanok aggodalmai, de történjék bármi, emlékezzék vissza azon igéretére, hogy érettem mindenről letudna mondani és mindenkitől megválni. Mig szeret, vigasztalja és nyugtassa meg a meggyőződés, hogy én megmaradok számára és legszentebb kötelességem lesz oly boldoggá tenni, mint csak tehetségemben áll.

Most eléggé fáj, hogy annyit szenved, de ha ennek vége lesz, ha szerelmem boldogíthatja, úgy bizonnyal az lesz. De mily messze van az még! Én már úgy nézek ki, mint egy 40 éves, addig 60-as leszek. Borzadok, ha rá gondolok, mennyi szenvedésen kell addig áthatni, mig boldogabb napokat érünk.

Most már csak az álom karjaiban töltött órákat mondhatom boldogoknak, midőn hozzád repülhetek, fájdalom, azok igen rövidek. Az olvasásban keresek szórakozást és az isteni Byronban igazi élvezetet. Igen örülök, hogy izlésünk itt is találkozik. Különösen drámái a világirodalom legkiválóbbjai közé tartoznak. Hát még a *Chilloni fogoly* mily híven rajzolja a szenvedést, mintha ő maga élte volna át:

„Mein Haar ist grau, doch nicht von Jahren."

Majd sokat forgatjuk együtt a boldogabb napokban. Forrón szerető

Józsija.

CCLIX.

Halmos, 1854. január 8.

Kedves Józsim! Végre-valahára vettem sorait, oh, ha tudná, minő leirhatatlan nyugtalansággal tűrtem el ezen egész hónapot, nem várakoztatna oly soká. Gondolja meg, betegnek tudni s egy hónapig nem hallani felőle! Gondolja ezt és sajnáljon.

De most minden feledve és egy hétre boldog vagyok. Tehát nem akar látni és azt kívánja, hogy négy évig ne találkozzunk? Oh, én ezt ki nem állom, én addig meghalok. Aztán meg hiuságból sem állom meg, mert szenvedve négy évet, mit gondol, milyen leszek akkor? És ön hogy fogadna, minő érzelmekkel, ha utolsó találkozásunkkor még fiatal leányt ölelt keblére és négy évi szenvedés után egy megöregedett, elhervadt, aszott vén szüzet. Ezt nem tűrhetem el, lássa fokozatos vénülésemet és szoktassa magát lassankint azon gondolathoz, igy mégis kevésbbé lesz keserű.

Pedig tudom, hogy a folytonos bánat és elégületlenség az egészséget és kedélyt rontja, az idegeket folyton izgatja, a természetet kellemetlenné teszi. De mit tegyek? Nem tudok nevetni mikor szivem a fájdalomtól összeszorul.

Talán mosolyogni fog gyermekességemen, pedig ez már koromhoz éppen nem illik. Nincs olyan perc, melyben ne várnám. Pesten is, ha éjjel az ajtón kopogást hallottam, megdöbbenve ültem fel ágyamban és vártam. Itt meg ha kocsizörgést hallok, megremeg szivem azon gondolattól, hogy ön az és egyszer csak elibem toppan. - Ugy-e, őrült vagyok, hogy éjjel-nappal várom? És e pillanat alatt boldogitó reménysugár futja át lelkemet, mely egy őrült ábrándjához hasonló - de percre boldogít.

Az anyám állapota egyforma. Nem tudom, mi lesz a vége, de nagyon aggódom. Atyám egy hónapja készül az útra, de csak vár a rossz idő miatt.

Talán még nem említettem, hogy a kis Tini menyasszony (csak éveit tekintve mondom kicsinek, mert termete magasabb nálamnál). Oh, minő boldogok! Oly nyugodtan ülnek egymás mellett kéz-kézben, B. szerelmes szemeket vetve menyasszonyára, az meg közönyösen néz maga elé, hogy irígylem őket, csak a vőlegényt, mert Tini nemrég mult 17 éves, B. pedig, úgy hiszem, rég betöltötte a 35-öt és kinézésre atyja lehetne. Vannak kellemes öreg urak, B. nem tartozik ezekhez. Oly egykedvűen csókolták meg egymást jegyváltáskor előttünk, mint egy pár jóbarát. Lelküket nem hevíti szenvedélyes szerelem, néha még ásítanak is, Tini pedig nem tudja, mi vár reá. Én sajnálom szegény kis rózsabimbót az elszáradt kórónak, de anyám akarja.

Éltüket talán nem rázkódtatja meg lelki zivatar, nyugodtan élik le rövid életüket, útjokat nem fedi tövis, mi szivüket megvérezné, de rózsák és liliomok sem teremnek ott, paradicsomi órák sem várnak reájuk. És talán boldogabbak lesznek nálamnál, de én azért még sem cserélnék velük. A mély szerelemnek még szenvedései is édesebbek az ilyen langymeleg cukros víznél.

Józáról csak annyit írhatok, hogy vidám, elégedett, nagyban készül farsangolni. Barcsay a napokban volt nálunk, de Józa igen egykedvűen fogadta, az anyám nagy bosszuságára, aki szeretne bennünket nyakra-főre főkötő alá juttatni. Józa azt mondja, nem fog soha férjhez menni, én azt hiszem, még mindig szereti L.-t.

Az ingek miatti dicsérete túlságos és megszégyenít. Én tehát atyám által küldöm a többi holmival ama bizonyos ládában, de, hogy mikor, azt nem tudom.

Isten adjon erőt és türelmet, sugalljon szivébe szerelmet, hogy ne hagyjon szenvedni. Édes, drága Józsim, nem kívánok mást a világon, csak az ön szerelmét.

Juliája.

CCLX.

Halmos, 1854. január 28.

Tehát már ezentul csak minden hónapban egyszer veendem sorait, míg én ezen idő alatt háromszor is írok? Hová lett azon boldogító idő, midőn minden ötödik, sőt harmadik nap alatt

vettem tudósítását? Elmultak és soha többé vissza nem térnek. Tehát minden hónapban csak egyszer süt reám a nap, egy melegítő sugár, egy boldogító érzés.

Megvallom gyengeségemet, hogy a természetben titkos intést keresek minden rendkivüli eseményben. Nevezze babonaságnak, de én nem tudom magamat visszatartani egy kellemetlen érzéstől. Ilyen érzésem volt azon éjjel, mikor azt a csattanást hallottam és az írást folytatni képes nem voltam!

Atyám a mult héten indult el és vitte a befőtteket, melyek egy hónap óta állottak bepakolva, félek, hogy nagy része elromlott.

Az anyám baja rohamosan haladt, az orvosok kijelentették, hogy mielőbb operálni kell, ez meg is történt vasárnap a mizerikordiánus főnök által. Anyám a borzasztó műtétet hősies bátorsággal állotta ki és csodálatos lelkierővel az iszonyatos kínokat, melyekhez a pestit semminek mondja.

Így tehát az eddigi szenvedés, költség, (atyám azt mondja, eddigi kiadása meghaladja az 5000 forintot) mind hiába.

Most azt mondják az orvosok, hogy nincs a vérében és többé nem újul ki. Adja Isten. Anyám a körülményekhez képest jól érzi magát, lázai elmultak, csak bekötéskor érez fájdalmat. Reméljük, hogy hat hét alatt teljesen felgyógyul. Nagy könnyebbségünkre volt Józsi bácsi, ki nem csak anyám körül fáradozott, de még a háztartásban is. Nincs az a női foglalkozás, amihez ne értene, de a legszerencsétlenebb lény volnék, ha atyám vagy férjem lenne. Nevetséges, midőn a varrótűt, főzőkanalat vagy vasalót forgatja, egy valóságos asszony-férfi.

Lotti néni egész lelkesedéssel említi és nem győzi magasztalni. Sokat hallott már én általam is önről, mégis azt mondja: „Er hat meine Erwartungen übertroffen" és ha fiatal korában látta volna, nem áll jót érte, hogy belé nem szeret.

Mily gyenge az ember, mily jól esik még a legközönyösebb egyén dicsérete is, hát még az, kinek dicséretére és izlésére adunk valamit. Nem tagadhatom azon gyengémet, hogy igen örülök, ha ön valakinek tetszik. Azonban szerelmemre ez semmi befolyással nincs, mert ha gyaláznák is, nem változtatna érzelmeimen. Lassan hülök el mindenki iránt és ezen egy érzelemben összpontosul szivem minden szeretet forrása, még testvéreim sem állanak hozzám már oly közel, Te foglaltad el helyöket szivemben. Ámbár még mindig szeretem őket, de boldogságomhoz már nem oly szükségesek. Igazam volt, midőn állítottam, hogy mindent és mindenkit tudnék nélkülözni, csak Téged nem. Míg Téged birlak, szerelmed enyém, boldog vagyok, habár a legnagyobb szenvedések kínozzanak is, nem fogok csüggedni, a Te emléked meg fog őrizni a kétségbeeséstől és a boldogság felé vezet.

30. Anyám naponkint erősödik és nemsokára fel fog kelni.

Egészsége igen aggaszt, nem hiszem, hogy ez utolsó rosszulléte lett volna. Aki egyszer megbetegszik, csak nagyon sokára és többszöri visszaesés után szokott meggyógyulni, azért nagyon kérem, édes Józsim, vigyázzon magára, ne hűtse meg magát, mert már meggyőződhetett, hogy nem sérthetetlen.

Hogy feledkezhetném el arról, akire nekem féltékenynek kell lennem, egyszer már elaludt az érzés és most ismét felébreszté; látogatja-e gyakran és az „édes Józsim" özönlenek-e minden harmadik szónál? Oh, hogy dúl bennem a zöldszemű szörnyeteg! Reménylem, most édesebb hozzá, nincs annyira feszélyezve, mint az én jelenlétemben és bizonynyal segít neki kocsijába ülni.

Kedves Józsim, mindent megbocsátok előre, legyenek bár bűnei akármilyen súlyosak, carte blanche-t adok, csak ne feledkezzék meg rólam sem és írjon gyakrabban. Gondoljon rám, ki nem szűnök önnel foglalkozni és szeretni.

Juliája.

CCLXI.

Arad, 1854. február 3.

A várparancsnok, Caspar tábornok, meghalt. A szegény öreg elhunyta mindenkit megrendített, ritka becsületes, jó ember volt, ki, ha rajta áll, mindnyájunkat rég szabadon bocsát. Nem is akarok reá gondolni, mily nagy változást fog halála előidézni, mindenesetre csak rosszat. Annyi bizonyos, hogy ezerek közt nem lehetne párját találni.

A ládát megkaptam, az iratokat megtaláltam, fogadja legforróbb köszönetemet. Ezzel igen boldoggá tett, de még nem olvashattam el. Befőttet meg annyit küldött, hogy egy cukrászboltba elég volna, hozzá még kitűnőek. De kérem, ne kényeztessen el annyira, mert meggyülik aztán velem a baja.

Az U.-né lakását azért tudattam, mert szükségünk lehet rá, de meg vagyok győződve, bármi bajunkban szívesen segítene, de nem azért, mint ön mondja, hogy annyiszor „édes Józsim"-nak nevezett, hanem jószívüségből. Különben is a romoknak csodálója vagyok ugyan, de igen roskadozók.

Igen örülök, hogy megnyerhetém a Sz. Józsiné tetszését. Nem hittem, hogy oly nagy korkülönbség legyen köztünk.

Édes Juliám, bátyját nevetségesnek találja nőies szenvedélyeivel, mennyit nevetne még én rajtam, ha látna!

Hiszen már igen nagy előmenetelt tettem a varrásban, főzésben stb. és annyira vittem, hogy a kávét porrá égetem vagy olyannak hagyom, mint a kopott kapucinus. A paplan felvarrást azonban, ha nagyon kritikus nem lesz, egészen reám bizhatja.

2. Hála Istennek, hogy édesanyja szerencsésen átesett az operáción. Meg vagyok győződve, hogy többé nem ujul ki és kétkedem, hogy a baj azon borzasztó, gyógyíthatatlan betegség lenne.

Most főfoglalkozásom az olvasás. Legjobban szeretem a történetieket. Szebb és hasznosabb tudomány nem létezik. Csak a történetből meríthet az ember lelki erőt, midőn nagy csapások érik. A nyelvtanuláshoz nem merek fogni, ahoz soha sem volt kedvem, sem tehetségem. Ha gazdasszonyi diploma léteznék, úgy az ugorka berakásával megérdemelné, mert csak így lehet csinálni, de jobban nem.

Ezerszer csókolja kezeit forrón szerető

Józsija.

CCLXII.

Halmos, 1854. február 23.

Nem csalt tegnapi előérzetem, midőn a postasípot hallám, csakugyan levelem jött öntől. Oh, fogadja forró köszönetemet. Ne mondja, hogy kinevetném, ha női foglalkozás közt látnám, oh nem, nagyon csalódik, ha azt hiszi, mert nem nevetnék, hanem keserű, forró könnyeket hullatnék.

Szegény tábornokot én is nagyon sajnálom és félek, hogy most még szigorúbb rendszabályokat léptetnek életbe. Oh Istenem, csak már ne kellene érte remegnem, de boldog volnék.

Jól teszi, hogy elfoglalja magát, de azért igen neheztelek, hogy franciául nem akar tanulni.

Az U.-né címét eltettem, ha netalán szükségünk lesz reá, tudom, nem érettem hoz áldozatot, azért nem is érzem magamat iránta lekötelezve, önt azonban felszabadítom, hogy iránti háláját úgy tanusítsa, amint akarja.

A fizika helyett cserébe én is küldöm saját munkámat, füstölt kolbászt, sódart és süteményt, ezúttal egy szép rajzot is kap, mit különösen figyelmébe ajánlok.

Édes, drága Józsim, ne legyen szomorú, talán csak nekünk is felvirrad valaha. Gondoljon rám, talán akkor megvigasztalódik, ha tudja, hogy érte él és szenved a sírig hű

Juliája.

Mon cher Ami! Votre lettre m'a causé beaucoup de joie seulement je n'en suis pas assez contente à cause de sa brièveté qui ne vous sied pas du tout, et qu'on ne permet qu'à un mari, jamais a un fiancé. J'espére que vous-vous corrigerez et que vous aurez la bonté de me repondre bientôt en francais. Je vous salue bien amicalement et vous souhaite le bonheur le plus parfait. Adieu.

CCLXIII.

Arad, 1854. március 8.

Kedves, jó Juliám! Úgy hallottam, hogy azon ember, ki önt megsértette és engem meglátogatott, felőlem is kezd már aljas dolgokat mondani. A többek közt szemtelen elménckedéssel tárgyalja viszonyunkat és nevetve itél felettem, becsületemben gázolva, midőn állítja, hogy ha kiszabadulok, el tudnék önről feledkezni.

Én már megszoktam az ilyen nyilatkozatokat, bár nem tagadom, mégis sért, önre is kellemetlen. Azon ugyan nem aggódom, hogy bennem kétkedni tudna, mert lelke sokkal magasztosabb, semhogy mende-mondák által befolyásoltatná magát.

Midőn először láttam, azt hittem, hogy érzelmeim elérték tetőpontjukat és lefoglalták minden gondolatomat és mégis mennyire csalatkoztam! Mennyivel mélyebb, bensőbb, komolyabb a jelenlegi, a megfontolt, a hosszú tűzpróbán megérett isteni érzelem, a földön létező legszentebb, legigazibb!

Ön szerencsés házi körben, csendes foglalkozás közt éli napjait, rajtam pedig minden perc mint szikla nehezedik. Tehetetlen dühömben csak ketrecem vasrostélyát rázhatom, elzárt fenevadként és átkozódhatom!

A nappalok még csak elmulnak valahogy, de az éjek! A végét nem birom elvárni és mély gondok, aggódás, sóhajok közt telik.

Azt írja, hogy új küldeménynyel akar meglepni, gazdasszonykodásáról úgy sem lehet már magasabb véleményem, hagyja el tehát kérem, ne fáradjon vele.

Iszonyu hireket hallok a kiszabadult foglyok sorsáról, az csak annyiban változott, hogy foghelyük kissé tágabb lett, de iszonyú szekaturáknak vannak kitéve. Lakóhelyüket elhagyni semmi szín alatt sem szabad, engedélyt a megyei főnök adhat huszonnégy órára, hosszabb időre csak az ország kormányzója. Emellett folytonos felügyelet alatt állanak, minden lépten citálják őket és örökké feladástól rettegnek.

Egy szent cél ég keblemben, hogy Juliámat valahára szívemhez szoríthassam, de hogy addig milyen keserves utakat kell áthaladnom, csak az ég tudja! Addig lengjen imádott szelleme körül és adjon bátorságot szenvedésre, lemondásra, hogy elviselhesse láncait utolsó lehelletéig érte élő

Józsija.

CCLXIV.

Halmos, 1854. március 11.

Kedves Józsim! Örök ideje, mióta utolsó levelét vettem, nem tudhatom, mi akadályozá az írásban. Anyám naponkint javul és erősödik, a seb már begyógyult, amin az orvosok nem győznek csodálkozni.

Tehát azon örömet is megtagadja tőlem, hogy vele foglalkozzam és önnek élvezetet szerezzek? Hiába kivánja ezt tőlem, ebben nem fogok engedelmeskedni. Most is útnak indítottam egy ládát sódarral, süteménynyel, almával, mert tudom, mennyire szereti a gyümölcsöt, de hogy a szellemi élvezet se hiányozzék, egy szép rózsát is tettem a ládába, mely, hogy egészen kifejlődjék és illatát kiadja, melegre van szüksége.

Hiába menti magát a szép U.-né és a romok ellenében, vigyázzon, hogy a sors meg ne büntesse, mert tudja, hogy a napokban töltöttem be 22-ik évemet és az idő nem marad hatás nélkül az arcra. Sőt a közmondás szerint harcban az évek duplán számítanak. Gondolja meg, még négy évi szenvedés vár reám; a barázdákat a huszonhat éves arcom, a romlásnak indult hajdan erős fogakat, a ritkulni kezdő és őszülő hajat, a bőr ifjú üdesége és finomság hiányát, a termet karcsúsága elvesztét, gondoljon mind erre és előtte álland a fiatalabb, de mégis *rom*, melyet irántami gyöngédségből ócsárolni nem fog.

Hogy paplan-lepedőjét ne kelljen felvarrni, azon könnyű segíteni. Küldje el paplanja mértékét egy cérnaszálon, hosszát és szélességét és én majd segítek rajta.

Most nagy szenvedélylyel sakkozunk, Tini oly ügyes e játékban, hogy hadvezérnek is beillene.

Farsang utóján a leányok Beregsz. bálban voltak, R.-né garde de dames-sága alatt, én is elkisértem őket, hogy füsűljem és öltöztessem, miután a ruhájukat is én varrtam. Józa gyönyörű volt. Fehér tarlatan ruhája apró fodrokkal és sötétpiros rózsa guirlanddal fején és keblén, fekete hajához remekül állott, mindenki nagyon dicsérte és nem akarták hinni, hogy toilettjét nem Pestről hozattuk, általános vélemény szerint ő volt a bálkirálynő. Reggel a fiatalság szállásunkra jött és a hajdani munkácsi epizód ismétlődött. Lássa, és gyötörje a féltékenység, ha már engem is annyira gyötör!

Névnapja közeledik. Oh, mikor töltjük már együtt e napot?

A napokban tértek haza Josephstadtból a mi szegény foglyaink is. Megható jelenet volt, midőn mind a négyen a kocsiból kiszálltak; az intelligencia Ujlakig elibök ment. Sírtak szegények örömükben, én egy fájdalmas érzést nem nyomhattam el.

Isten vele, édes, drága Józsim, gondoljon rám és írjon mielőbb, mert igen fáj hallgatása. Szeressen, mint én szeretem, hogy boldogítsa

Juliáját.

CCLXV.

Arad, 1854. március 20.

Egy hónapja, hogy semmi hír felőle. Nem képzelem, mi történt, semmi sem akadályozza az írásban és mégis annyi ideig hagy bizonytalanságban. Soraimat az irigylendő Náci viszi.

Kétkedni kezdek, ha nem álomkép-e azon boldogság, melyet elérni reméltem, vagy örökös szenvedésre teremtettem? És mégis csak a jövővel foglalkozom, tervezgetek, mintha már a legközelebbi jövőben teljesülne legszentebb óhajtásom. Igen boldognak kell valaha lennem, hogy szenvedéseimet elfeledhessem.

Írjon, kérem az Istenre, és ne hagyjon egy egész hónapig kétségek közt. Hogy van édesanyja? Remélem, már teljesen jól, és atyja hazaérkezett-e már? Testvérei hogy vannak?

Ha látná, mint szenvedek, bizonyosan megsajnálná szegény

Józsiját.

CCLXVI.

Halmos, 1854. március 24.

Kedves Józsim! Egészen váratlanul lepett meg levele, ilyen örömet három hét előtt nem reméltem.

Azt hiszem, eléggé ismer, nem kell bizonyítanom, hogy soha lelkemben jelleme és becsületessége iránt gyanú, vagy kétség nem férne, ez ki van zárva és lehetetlenség. Homlokán viseli a becsületesség jelképét, akkor nem szeretném, ha benne kétkedni tudnék.

Úgy látszik, az ugorkának legjobban örült, ezentúl tehát gondoskodni fogok róla, de kissé neheztelek, hogy kézimunkáimat és szellemi produkcióimat meg sem említi, míg el van ragadtatva az ennivalók által. Aradon még egy gourmand lesz belőle és majd meggyülik vele a bajom.

A gazdasszonykodásba csak most kezdek belejönni, mivel oly nagy súlyt fektet reá, de hogy valaha szeressem, nem hiszem, csak az ön kedveért teszem. Igyekezni fogok jó háziasszony lenni és kötelességemnek megfelelni, de nem passzióból, hanem mert önért fáradni oly édes. Még ha sütkölődzöm is, vagy ujjaim összeégetem, még ez is élvezet, mert eszembe jut, hogy milyen jóizűen fogja elkölteni. Sőt tovább megyek; azt hiszi talán, ha valami nagyon jól esik, hogy azt megeszem? Nagyon téved, mert a tányéromon hagyom azon gondolattal: úgy-e,

neked jól esik e jókból falatozni? De bezzeg szegény Józsinak, ki tudja, mivel kell beérni? És nem lennék képes egy falatot többé lenyelni.

Az lesz mindig jutalmam, ha izlését eltalálom és önnek jól fog esni. Most csupa önzésből is küldök, ha netalán megfeledkeznék rólam, legalább míg élvezi küldeményeimet, addig bizonyosan rám gondol.

Én is eléggé ismerem az álmatlanságot, alig van éj, midőn mondhatnám, hogy kialudtam magamat, különben már gyermekkoromban is álmatlan voltam.

Képzelje örömemet, megkaptam Byront, - még pedig atyám ajándéka.

Anyámnak már semmi baja, hál' Istennek egészen jól van.

Ma van névnapja, sokat gondolok rá és sokat írok, evvel ünneplem. Atyám még nem érkezett meg. Józa ugyancsak táncoltatja a kis asztalt és haragszik, ha nem hiszem, hogy az magától mozog. Bekötöttük a szemét, hogy ne lásson, azután kérdéseket tettünk. A kis asztal soká futkosott, míg a helyes betűt megtalálta, azután azon kérdésünkre, hogy Tini mikor megy férjhez, a 0-nál megállott. Továbbá kérdeztük, hogy ő mikor találja meg a párját, erre az 1-re mutatott, és nekem a 2-re. Megvallom, hinni kezdek, mert Józa oly határozottan és komolyan állítá, hogy nem csal, sőt érzi, hogy az asztal keze alatt és akarata ellenére is mozog. Én hiszek Józának és Hamlet szavai jutnak eszembe: „Sok van az égben és a föld felett, mit gyarló szemünkkel nem értünk meg." Az igaz, hogy én hiába tartom kezemet felette, erre azt mondják, nincs bennem magnetizmus.

Kérem, siessen levelével. Nem tudja, mennyire boldogít az.

Most az ég áldja, édes Józsim, adjon lelket, erőt és megnyugvást. Öleli ezerszer, forrón szerető

Juliája.

CCLXVII.

Arad, 1854. április 4.

Örülök, hogy jellemébe mindinkább bepillanthatok; azon alkalom, melyet azon bizonyos ember nyujtott, egy új jellemvonásával ismertetett meg.

Hogy látom, mennyire állandó gyülöletében, ebből következtetem, hogy szerelmében is ilyen, mint fagyasztó utálatában, mert csak aki gyülölni képes, tud mélyen szeretni is. Én nem hiszem, hogy közönséges jellem állandó legyen, bármily érzelemben, azért becsülését mindenek felettinek tartom. Ha megismer alaposabban, talán nem fog annyira elitélni. Gondolja meg, hogy évek óta itt Tallayrand tanítványa vagyok, kinek elve volt: a nyelv azért adatott, hogy gondolatainkat palástoljuk. Ennek feledése itt minden percben új és nem javítható bajok okozója lenne, de különben is életem igyekezete az volt, hogy minden szavam, minden tettem előre megfontoljam és határozott legyek.

Hiába küld bármennyi élelmiszert, azért többet már még sem gondolhatok rá. Nagyon köszönöm. A rózsát illatozásra kényszerítettem és általa boldog voltam.

Imádandó Juliám, fogadja érte legforróbb köszönetemet. De azt ne várja, hogy kézimunkáit köszönjem, mert tudom, mennyire árt szép szemeinek, azért inkább neheztelését viselem el, semhogy egy szikrát is veszítsenek fényökből. A cipőket pedig nem fogom viselni, mert arra nem fog rá birni, hogy keze munkáját lábbal tapodjam.

Április 17. Most hosszabb idő óta nem volt alkalmam levelemet elküldeni, ne magyarázza ezt szeretetlenségnek, mert ok nélkül vádolna, mint azt úgy is teszi. Ha szívembe látna és érzelmeimet olvashatná, meggyőződne, hogy lángbetükkel és eltörülhetetlenül van ott szerelmem bevésve. Fáj és tőrként vérzi szívemet, de azután ismét jól esik, mert csak szerelmének tulajdonítom legigaztalanabb vádjait is. Pedig nincs forróbb igyekezetem, szentebb célom, mint szerelmét megérdemelni. Ezen jutalomért nem mondok le a világ minden kincseért és nincs akadály, sem áldozat, mit elhárítani és meghozni képes nem lennék. Rövid időn ismét veszi levelemet, most Isten kegyeibe ajánlom és kezeit forrón csókolva, vagyok a sírig hű

Józsija.

CCLXVIII.

Halmos, 1854. április 1.

Kedves Józsim, köszönöm kedves levelét, minek nagyon megörültem.

Most Macaulayt végeztem el, eleinte nagyon száraz és hosszadalmas volt, később aztán érdekes és nagyszerű. De én nem vagyok kedvelője az oly történelemnek, melyben a politika játsza a fő szerepet. Most Byront olvasom, a kisebb költeményeket már bevégeztem és rendkívül szépeknek találom, oly természetesek, a fájdalmat, örömet, de különösen a barátságot, és a gyermekkort oly csodálatos hű színekkel festi, hogy lehetetlen általa el nem ragadtatni, sokszor könnyekig meghatva nem lenni. Úgy látszik, a barátság az ideálja. A szerelmet nagyon felületesen festi, az nála csak percnyi hevülés, hirtelen kijózanodás; igaz szerelmet soha sem érzett, a nőket kevésre becsüli, jellemnagyságot nem ismer bennük, csak felületességet. Talán változó természete okozá ezt, vagy nem talált magához méltó szívet? Szegény, szegény Byron.

Most Isten vele, áldása kisérje lépteit és óvja bajtól, betegségtől, fájdalomtól.

Juliája.

CCLXIX.

Halmos, 1854. április 20.

Március 28-áról írt levele volt az utolsó, melyet vettem. Azóta semmi hír! Vajjon mi történt, mi okozza hallgatását, vagy csak a postán késik? Istenem, ki mondja meg? Ön is arról panaszkodott, hogy egy hó óta nem vette levelemet, midőn én azalatt négyet írtam. De ki tudja, ha nem beteg-e? Ha erre gondolok, a legborzasztóbbat látom magam előtt.

Atyám haza érkezett, a saját dolgait elrendezte és a legjobbat reméli.

Minden nyugtalanságom és szenvedésem közt egyetlen boldogságom, ha egy éjet átalszom és önről álmodom. A napokban is volt ilyen álmom; hogy egyet, azon szívig ható csókjaidnak, melyek, mintha lelkemet akarnád kiszívni és egész lényem tűzzel elárasztani, azon boldogító csókjaidnak, melyek eszméletemtől fosztanak meg, nyomtad ajkaimra, azután eltüntél.

Azt hiszem, akkor álmodom rólad, ha sokat gondolsz reám.

Ezelőtt pár nappal szakasztám a tavasz első virágát. Megtartom azon kegyeletes szokást, mely még a patriarchalis időkből maradt ránk, hogy mindenből a legelsőt Istennek áldozzuk: én neked. Itt küldöm.

Még mindig Byront élvezem. A Giaur dicső, ilyen költeményt még nem olvastam. Most nem írok többet, várom válaszát, adjon levelének szárnyakat, hogy ne szenvedjen soká, kinek minden óra egy örökkévalóság.

Juliája.

CCLXX.

Halmos, 1854. április 24.

Már három napja, hogy az eső csak úgy szakad és a villám cikázik. Tegnap egész úton vert az eső, bőrig vizes voltam, de hon átmelegedve, nem lett semmi bajom. De elölrül kezdem az elbeszélést. Ugyanis Tinit egybekelése után, mi 15-én volt, hazakisértem és ott voltam, hogy segítsek neki a házat elrendezni és gazdasszonyi teendőibe bevezetni. De siettem onnét, mert az új házaspár édelgését tovább nem nézhettem. Ámbár ők igen hidegek, de azért minden gyöngédebb tekintet, kézszorítás, csók láttára, szívembe nyilallott. Igaza volt, hogy nem akart szobájában galambpárt tartani. Leginkább pedig azért siettem, mivel egy hónap óta nem tudok felőle semmit és reméltem, hogy levelet találok. Csakugyan várt reám három levelemre egy kis rövid.

Igen félek, hogy szenvedései lelkét érzéketlenné teszik és a kislelkűség vesz rajta erőt. Édes Józsim, szemrehányást tesz magának, hogy életem a magáéhoz láncolta, hogy ennyi évet kell szenvedésben töltenem. Tehát azt hiszi, hogy az fog majd kárpótolni, ha egy életunt, testben-lélekben elaggott, érzésben elfásult egyént nyerek férjül? Igyekezzék erőt venni magán és akkor az Isten sem hagyja el. Isten vele.

Julia.

CCLXXI.

Halmos, 1854. április 28.

Kedves Józsim! Már nem tudtam mire vélni hallgatását és nagyon aggódom miatta. Igen csodálkozom, hogy egy hó óta nem kapott tőlem levelet, holott én azóta hármat írtam. Nagyon fáj az is, hogy ha leveleim késnek, mindig nekem rója fel, pedig már meggyőződhetett, hogy az a körülmények hibája.

Atyám még mindig Váradon időzik, mert a miniszter ellen egy folyamodványt adott be a császárhoz, melyben annak igaztalan eljárását bizonyítja, ennek folytán atyám hosszú szolgálata következtében teljes nyugdíját fogja élvezni.

Anyám már reggeltől estig a kertben foglalkozik, a háznál sertepertél és felkölt bennünket öt órakor.

Oh, boldog Murányiék! Mikor élvezzük mi valahára ezen napot?! Atyám, ki annyira érzi helyzetemet és óhajtja boldogságomat, egy folyamodványt és egy levelet küldött Kellnernek. Több ismerősömet törvényszék elébe citálták és elitélték haszontalanságok miatt és a kombináció azt mutatja, hogy azoknak adnak amnesztiát és parádéznak a nagy napra.

Ha felkölté szívem érzelmeit, kötelessége lelki erejét fentartani, minden csapás és fájdalom dacára. Én kész vagyok várni még négy évet és bátran szembeszállok, bár szívem a remény egy szikrája sem világítja többé és mégis nyugodt, talán boldog lennék, ha ön nem változott volna meg annyira és oly hőn szeretne, mint első időben.

Lelkem szűntelen a jövőben lebeg, ezer tervet alkot és szétbontja, mint a gólya fészkén, mindig talál igazítani valót, míg végre megpihen.

Kövesse példámat, hagyja el azon nyomasztó levertséget, mi csak testét, lelkét emészti, gondoljon rám, szerelemmel, bizalommal és ha hiszi, hogy négy év mulva elérjük boldogságunkat, akkor lehetetlen, hogy oly édes remény, képes ne volna jelen fájdalmait meg nem szűntetni és töviseit enyhíteni. Csak szeressen, reméljen, úgy nem lehet boldogtalan. Vagy meghalhatunk. Én tudom, érzem, ha önt elveszítem, nem fogom túlélni. Mit keressek még azontúl a földön?!

Április 25. A hírlapok hibás közlése mindenkit elámított és nagy csalódást okozott. Fájdalmam leírhatatlan volt, hogy is lehetett volna mást hinni, mint ami tisztán kimondatott: Seine M. geruhten allergnädigst allen politisch Verurtheilten allgemeine Amnestie zu geben, - és kimaradt: letzt verurtheilten. Nemde igazam volt? És nem lelketlenség-e annyi ember szívét a legfájdalmasabb csalódásnak kitenni?!

Hogy kedves szobáját el kell hagynia, rendkívül sajnálom, de úgy hiszem, erre el volt készülve, még jó, hogy nem történt hamarább. Tudom, mennyire rosszul esik emlékeitől megválni és örökre búcsut mondani. Én sem tudom most már elképzelni, hol keressem, hol találom? De van talán ennek is jó oldala, nem fogja magát gondolatainak átadni és ez üdvös hatással lesz reá.

Hogy mikor láthatom? Ezt még nem tudom, de remélem, a nyáron okvetlenül.

Szeretnék már egyszer szemeibe tekinteni és azokból kiolvasni, ha szeret-e még? Mert mondani már elfeledte.

Én nagyon vénülök, látszik rajtam a 22 év, de azért talán mégis fog szeretni?

Tini az anyám kívánságára a cs.-ral egy napon esküdött, talán szerencsét hoz neki.

Vajjon ki lesz a harmadik sógorom? Most ezen töröm a fejemet.

Édes, drága Józsim, ne búsúljon, ne aggódjék, legyen vidám és gondoljon mindig jövő boldogságunkra, ez fog erőt adni a türelemre és azon gondolat, hogy szeretem utolsó lehelletemig.

Isten, a szívek alkotója és vigasztalója, legyen vele. Ezerszer öleli a sírig hű

Juliája.

CCLXXII.

Arad, 1854. április 20.

Soha nehezebb szívvel nem írtam még. Érzékeny szemrehányást teszek magamnak és meg vagyok győződve, hogy meg is érdemlem. Tudom, sokszor okoztam fájdalmat, mit nem idéztem ugyan szándékosan elő, de mégis elkerülhettem volna. A multakért nagylelkűségétől remélem a bocsánatot, ezután elmellőzni legszentebb feladatom leend. A csapás váratlanul ért és talán azért még mélyebben hatott, aggodalmam azonban alaptalan nem lehet, annál inkább, mert közönyös pillanatok nem hatnak meg.

A napokban meglátogatott Buhiera alezredes, ki nehány hét előtt vendégük volt. Látogatása nemcsak váratlan, de a legfőbb mértékben meglepő volt. Minden eddigi tiszt közűl egy sem avatkozott ügyünkbe és annál kevésbbé idéztek szekaturákat elő. Ő volt az első, ki mindenképpen szigorítani rendelte a velünk való bánásmódot s tanácsolta az őreinket is szaporítani. Képzelheti, mindezek után mily gyűlöletet idézett elő maga iránt, de még felügyelőinket is érzékenyen sérté ezáltal. Azért elég élethűen rajzolni sem tudnám meglepetésemet, midőn velem találkozván, sétáim alkalmával az udvaron nevemnél szólított. A búcsúzó nap sugaránál 70-80-an élveztük a szabad lég kellemeit, midőn vendégük felém jőve mondá: „Sie kennen mich nicht, H. v. S., ich hätte Sie auch nicht erkannt ohne den Bart wie ich Ihr Portrait sah.” És ekkor elmondá, hogy egy igen kellemes napot töltött házuknál, önről különösen sokat és nagy lelkesedéssel beszélt, szavai valódi részvétet tolmácsoltak. Én elmondtam, hogy nem remélek semmi változást évek előtt és büszkeségem nem engedé megvallani, mennyire fáj a szomorú kilátás. Aztán hozzátettem: „Und sie besitzt eine zu erhabene Seele um gegen die unabänderlichen Schicksalsschläge nicht siegreich zu kämpfen.” De mennyire megszomorított, mily szúrást éreztem szívemben, egy tőr nem hatott volna fájdalmasabban, midőn válaszolá: „Glauben Sie mir, sie grämt sich so sehr, dass es unmöglich ohne die grössten Folgen bleiben kann, und man kann sie nicht ohne das grösste Mitgefühl schauen.” E pillanatban minden bűneim, melyekkel sértettelek, óriási lángokban lobbantak fel szemem előtt és azt gondoltam, hogy felemésztetem általuk. Azon óra, melyet B.-val töltöttem, fontos lett egész életemre, mert azon pillanat óta más szempontból nézem a viszonyokat. Fájdalom, lehet, hogy még évekig kell várnunk. Ha az aggodalom, nyugtalanság, szenvedés anélkül is megrendült egészségét teljesen aláásná, annak nagy részben meggondolatlanságommal én lennék az oka. Sokszor sértettem, igaztalan, szívtelen voltam, ok nélkül kínoztam, elismerem; kérem, bocsásson meg, továbbá kérem, édes Juliám, feledje el, hogy olyan önző voltam és azt kívántam, hogy mindíg reám gondoljon, a lehetőségig velem foglalkozzék. Ez reá igen ártalmas. Gondolja meg, egyetlen, édes Juliám, egy élet áll előttünk és ha keserűségekkel töltjük meg szívünket, minő kedélyt sajátítanánk el és minő boldogság várna reánk? Kérem és remélem, hogy búsulással nem fogja magát emészteni, nem fog reám gondolni, de azért szeretni fog, mulassa magát, keresse a társaságot, élvezze, amit az élet nyujt és amit felvidítására találhat.

Az alezredesnek kellemetlensége volt látogatása miatt, mert, mint említém, ellenőrségnek mutatta magát és ezért örömmel használták fel ellene az alkalmat. Ennek következtében semmiféle tisztnek nem szabad többé hozzánk bejönni. Én egészen más embert találtam benne, mint az előzmények után vártam és azért éreztetém vele hidegségemet. De mikor rólad kezde beszélni és oly magasztalólag, annyira kitűntetett, a szívemet fagyasztó jég olvadni kezdett. Szolgálatát többször felajánlá, én természetesen megköszöntem.

A külvilágtól teljesen el vagyunk zárva, síri sötétség környez, nehány nap óta még újságot sem szabad hozatni.

Nyugodjék meg, én egészséges maradok, csak ön ügyeljen jobban magára, keressen szórakozást, mert én csak akkor lehetek boldog, ha önt is annak tudom és akkor valódi gyönyörrel terjeszti feléd karjait a sírig hőn szerető

Józsid.

CCLXXIII.

Halmos, 1854. április 25.

Édes, kedves Józsim! Levelét vettem és az igen meghatott, mert oly rég nem tanúsított szerelmének bizonyságát olvastam abból. Ez mindenek felett jól esett és boldoggá tett. De sajnálom, hogy B. alezredes megijesztette. Legyen nyugodt, édes Józsim és higyje el, ő, hogy fontossá tegye magát, nagyított és oly tárgyba avatkozott, amire senki sem kérte. Úgy hiszem, eléggé ismer, hogy büszkeségem alattinak tartanám egy idegen, ismeretlen, hozzá német tisztnek szívbajaimat elpanaszolni és részvétét felkölteni akarni. Igaz, hogy anyám, ki minden szalmaszálhoz kapkod, vele is közölte viszonyunkat és arcképét tudtom nélkül megmutatta, úgy, hogy elbámulva hallottam az ebéd alatt, mikor erről kezdett beszélni és belépve az ebédlőbe, megláttam kezeiben az arcképet, ezért anyámra igen megnehezteltem.

Legyen meggyőződve, sem szomorúságommal, sem könnyeimmel nem akartam tüntetni, figyelmét magamra vonni vagy magamat érdekessé tenni, sem szánakozást gerjeszteni.

Hideg és közönyös valék, sőt amennyire lehetett, az egyenes felhívás dacára is röviden említém. Habár sokat szenvedek, nem panaszlok, atyámat kivéve senki sem látja könnyeimet és rendesen oly nyugodtnak látszom és tűröm sorsomat, mint helyzetemben kevesen. Ne nyugtalankodjék tehát miattam, én egészséges vagyok és remélem, az is maradok.

Köszönöm meleg, szeretetteljes sorait, melyekből igaz szerelme és részvéte sugárzik. Vigyázzon egészségére és írjon, mihelyt lehet, levelei tartják fenn erőmet és adnak boldogságot, ha csak órákra is. Isten vele!

Juliája.

CCLXXIV.

Arad, 1854. április 24.

Kedves, édes Juliám! Tíz percnyi időmet felhasználom az írásra, egy boldog társam viszi azt magával. Éppen most hirdették ki az amnesztiát, a hetven közül csak tizenöt szabadult, negyvennek idejét felére tették le. Most, tudja, édes Juliám, hogy nem várhatunk semmit és a négy évet ki kell töltenem. A levelezés napról-napra nehezebbé válik, azért még ezáltal sem nyujthatok vigaszt. De végeznem kell, Isten vele, nyugodjék meg és legyen boldogabb, mint

Józsija.

CCLXXV.

Halmos, 1854. április 30.

Kedves Józsim! A szomorú hírt az ön leveléből tudtam meg és nagyon lesujtott. Most már kissé nyugodtabb vagyok, de az első percekben még gondolkozni sem tudtam.

Én hittem kiszabadulását, mivel az ujságot saját szemeimmel olvastam. Hogy lehessen akkor kétkedni. Hogy lehetnek ilyen lelketlen emberek a világon, hogy a szegény szenvedőket félrevezetik és a legnagyobb boldogságot elibük tárják, hogy aztán ördögi gúnykacajjal ismét elvegyék.

Most már nyugodtabb vagyok. Az okosság parancsolja, hogy megadással tűrjünk. Talán, ha látja az Isten megadásomat, megsajnál.

A nyáron mindenesetre meglátogatom és ha a bánat nyomait látom arcán, igen elszomorodom. Ne engedje át magát a búsulásnak, igyekezzék erőt venni és szórakozni. Azt írja, hogy mulassak. Hol? Kivel? Hol találok én számomra való mulatságot? Ha itt színház lenne, nem mondom, hogy el nem mennék.

Legnagyobb mulatságom az olvasás. Csak annak örülök, hogy Ghiczy nem szabadult ki. Tudom, szegény nincs ezen a véleményen. Isten áldja, vegyen erőt magán, ez illik a férfiúhoz és aki jegyeseül választá

Juliát.

CCLXXVI.

Arad, 1854. május 11.

Kedves Juliám! Előre féltem, hogy a hírlapi tudósítás tévútra fogja vezetni. A különbség oly furfangos, ügyvédi csűrés-csavarásnak is beillik. Ez az amnesztia természetes volt, miután a kath. esküvőt gyónásnak kell megelőznie és felebarátainknak megbocsátani, erre tehát jók voltak azok a bünösök, akik csak szóval sértették meg ő felségét.

Én tűrni fogok és nyugodtan tűrnék, hacsak a test szenvedne, de fő a lelki, mit érted szenvedek, érzem, hogy erőm mindinkább hanyatlik. A szenvedések legborzasztóbbja, a lelki vád gyötör. A bűnök legnagyobbikát követtem el, az ön boldogságát dúltam fel, az önét, ki a világ minden boldogságát megérdemelné! Hiába mentegetem magamat és akarom lelkiismeretemet elaltatni, nem sikerül. Érzem, hogy veszteségét sohasem fogom tudni kárpótolni. Ez tesz annyira szerencsétlenné!

Most az egyszer nem építettem fellegvárat, hanem papirházat. Amint már megírtam, szobámból ki kellett hurcolkodnom és kazamatába költöznöm. Csináltam magamnak papirfalakból rekeszt. Itt soha csend nincs, nem adhatom magamat teljesen át gondolataimnak, de ez talán jó.

Szüleiről, testvéreiről nem ír semmit. Hogy vannak? Nehéz szívvel sóhajtom: Az ég áldja és szeresse

Józsiját.

CCLXXVII.

Arad, 1854. május 16.

Nem tudom, mikor küldhetem el ezen sorokat és mégsem mulaszthatom el, hogy necsak gondolatban, de írásban is foglalkozzam vele. Ez már harmadik névnapja, hogy jókívánatimat nyilvánítom, hogy az éghez sóhajtok boldogságáért. De nem állok az égiek kegyében, óhajtásim elhangzanak, mint a pusztában a kiáltás. Ha jókivánatimat szavakba foglalnám, csak még inkább elkeseredném tehetetlenségemen.

Ma egész nap ágyam mennyezetén dolgoztam. Pokol környez mindenfelől, tehát legalább mikor gondolkozni vagy írni akarok, kívánok háborítlan lenni.

Náci volt itt a napokban, szeretett volna velem beszélni, de nem lehetett, csak messziről láttuk egymást.

Az én leveleimet ne vegye mértékűl, mert én nem tudok miről írni, úgy meguntam az életet, hogy magamnak is terhemre vagyok és a tollam epébe mártott, hogy írhatnék tehát kellemes dolgokat? Irjon többet, családjáról, testvéreiről.

Hogy önt boldogtalanná tettem, ez rágódik a lelkemen, ez öregít meg. Hogy képes leszek-e boldoggá tenni? - *Nem.* Illuzióknak nem engedhetem át magamat. Annyi év alatt menthetlenül elaggok, pedig az öregség minden öröm, gyönyör, boldogság ellensége. Fájdalommal gondolok a szenvedések hosszú sorára, mert előre látom elégedetlenségét.

Kezeit számtalanszor csókolja

Józsija.

CCLXXVIII.

Pest, 1854. június 14.

Kedves Józsim! Óhajtanám, hogy minden hónapban lenne legalább egyszer névnapom, akkor remélhetném, hogy megemlékezik rólam. Amilyen ritkán kapom most sorait, épp oly örömet szereznek. Ki nem mondhatom, mily kellemes meglepetést okoztak a tegnapiak is. Atyám Bécsbe utazott dolgai végett, én pedig itt maradtam Töröknénél, kinek férje meg Halmosra ment és így jelenlétem neki nem alkalmatlan, sőt inkább kellemes. Igen szíves irántam és önt barátságosan üdvözli.

Ma voltam Imrééknél, Fánni rendkívül szívesen fogadott, Imre pedig nem volt otthon. Készülnek önt látogatni és mivel a várparancsnok neje neki jó barátnője, nem tart attól, hogy a kiszabott időre kell szorítkoznia. Kérem azért, édes Józsim, fogadja oly szivesen, amilyenre csak képes, hátha valami hasznát veheti? Óh, a boldog! Csak én lehetnék a helyén! Csodálkozom, hogy leveleim rövidsége miatt panaszkodik, miután oly rossz példát ad, hogy panaszra egyáltalában joga nem lehet. Tudom, hogy ritkán küldhet levelet, de legalább írna hosszabbat.

Családom tagjairól nem tudok mit írni. Mindnyájan egészségesek, anyám tevékeny, viruló. Józa jókedvű, Tini május óta otthonában van, meglátogattuk, minden csinos, tiszta nála, elégedettnek látszik, Lőrinc, mint volt, most is főszolgabíró, hetenkint három napot nálunk tölt, négyet otthon, sokszor Tini is vele jön.

Tudja, édes Józsim, hogy minden érdekel, mi körülötte történik, azért nem lehet tárgyhiány levelei rövidségének az oka. Jegyese vagyok, szíve barátnője és egykor neje, tehát fő feladatom örömeit, fájdalmait megosztani, lelkét erősíteni, a külső, kellemetlen behatásokat ellensúlyozni és paizsúl szolgálni, azért a helyzetem adta legédesebb és egyszersmind legfájdalmasabb kötelességem alól ment fel. Lelki világát elzárja előlem, szívembe soha nem önti fájdalmát, soha nem jön hozzám fáradt lélekkel, hogy könnyebbülést nyujtsak és írt adjak fájó szívére. Nem bánom én, mártsa epébe vagy könnyekbe tollát, csak írjon, írjon, legyen dühös vagy szomorú, - csak ne e magába zárt hallgatással, e síri hidegséggel és közönnyel, mely a halál jelképe. Inkább legyen szeszélyes és sértő, indulatos, igaztalan, csak ne e léleküresség!

Nagyon félek, hogy lelkéből minden érzelem elfásul, kihal, hogy egy élőhalott lesz, nem képes szeretni, ragaszkodni. Ettől irtózom csak. Mindig azt ismétli, hogy szemrehányást tesz magának, mivel szerencsétlenné tett. Csak akkor vagyok az, ha szerelmében kétkedem. Ne adjon erre okot, úgy nem leszek az soha, minden mást nyugodtan fogok tűrni. Csak levelei ne legyenek hidegek és én nem cserélek senkivel boldogságot. Lássa, milyen keveset kérek és ezt sem teljesíti. Hogy lehetnék akkor megelégedett? Csak öntől függ, hogy az legyek, de ha nem teljesíti igéretét, csak sopánkodik, akkor üres frázisnak tekintem. Mindig azt mondja, én okozom szenvedéseit, ha én nem volnék, nyugton tűrné azokat. Ne mondja azt, mert ez csak fájhat nekem; azt várnám, hogy kölcsönös szerelmünk erőt adna a közös szenvedésre, mert a megosztott fájdalom fél fájdalom, a megosztott öröm pedig kettős öröm. De ha ezt nem érzi, ha teher lelkén az én emlékem és csak keserűséget ébreszt szívében: akkor ön megbánta szerelmét, az már kiégett lelkéből és most csak teherré vált, melytől szabadulni óhajt. Ime tehát *én felszabadítom és adott szava alól feloldom.* Ön mától fogva szabad.

Julia.

CCLXXIX.

Arad, 1854. június 14.

Rég nem örvendeztetett meg annyira, mint azon hírével, hogy egészséges. Csak az egészséges érezheti magát boldognak, mert anélkül minden öröme, élvezete hiányos, különösen pedig a kedélye romlott. Nem izlésem ugyan az alak, ha széltében, hosszában egyforma, de ettől nincs is okom félni, mert ilyen soha sem lesz. Panaszimat félreérté, kislelküségnek, gyávaságnak veszi, mi az én helyzetemben természetes és nem egyéb lelki levertségnél. Igen megnyugtat biztosítása, hogy nem átkoz elhibázott életeért. De e nagylelküsége csak pillanatokra nyugtatja enszemrehányásaimat, mert az elvesztett éveket nem pótolhatja semmi. És vigasza mégis jól esik. Csak azt ne gondolja, hogy engem tulajdon szerencsétlenségem nyom le. Valamint a növénynek nem csak a víz a tápláléka, úgy az embernek nem csupán az eledel. Az ember határtalan uralmat vívhat ki hajlamai felett, de ha szíve vonzalmát a sors gátolja, ereje megtörik.

A külső változás nem csak rajtam látszik meg, valamennyien természetellenesen megöregedtek, nálamnál fiatalabbak is mind őszülnek, sőt kopaszodnak, pedig ez még kellemetlenebb.

Melyik fürdőbe szándékoznak? Az eddigi esős idők nem igen engedték még a fürdőzést. Ha egyszer ott lesz, kivánom, hogy sikerrel használja és kérem, gyakran tudósítson hogylétéről, mert amennyire boldoggá tesz azon tudat, hogy egészséges, annyira óhajtok mindent tudni róla.

Régi lakásom csak akkor látom, ha fürödni megyek, ilyenkor mindig egy tördöfést érzek az ott élvezett boldog emlékek miatt. Most átellenében lakom, de oly zaj között, hogy semmi komolyabb dolgot nem végezhetek, csak este, mikor lepihentek.

Hála Istennek, hogy anyja egészséges, nagy dicsőségére válik az egyszerű barátnak, hogy amit az ország első operateurje elhibázott, azt ő hozta helyre. Józa vissza nyerte-e már egészen jó kedvét? Én is kiváncsi vagyok, hogy fogja magát jövője felett elhatározni. Egész nap szabadban vagyok, de mily csekély élvezet ez! Isten veled

Józsid.

CCLXXX.

Halmos, 1854. július 12.

Tegnap este későn érkeztem, kifáradva az úttól. Bécsben is voltam körülnézni dolgaink állása miatt. Kommersnek már nincs a keze alatt, hanem egy komisziónak, melynek Kempen az elnöke, akihez elmentem atyámmal és aki azt mondta, hogy a pereket ismét átvizsgálják és a mentőpontokat kijegyezik, figyelmeztetett, hogy ha netalán volna ilyen, adjuk be.

Pongrácz megtudta Pesten létemet és meglátogatott. Igen megörültem neki.

Tegnapelőtt egy igen kellemes napom volt, az „Argó" hajó fedélzetén, t. i. amennyire nekem még kellemes lehet valami. Ugyanis a hajó kapitánya bemutatkozott, Kennessey Kálmán nevű, igen kellemes, művelt úri ember, ki irántam igen figyelmes volt és egész nap mulattatott. Megismertette velem a parton levő helységek történetét, legendáit és mondhatom, hogy magyar történeti ismeretemet nem kis mértékben gyarapította a régi események elősorolásával. A többek közt nagyon érdekesen elmondta a Tisza parton levő helységek neveit és történetét. A többek közt két helység nevének az eredetét, a Vencsellő és Tamáslőét, hogy egy cseh és magyar lovag a folyó két partjáról lőttek párbajt, Vencel és Tamás, amiért azután a két falu nevét erről nevezték el. Olyan szívre, mely még szabad, a kapitány igen veszélyes lehetne.

Most ismét hon vagyok, pedig ön azt szereti legjobban, tehát siessen e nyugalmat levelével megzavarni és ezáltal örömet szerezni. Minden más csekélylyé, homályossá válik előttem, mihelyt önről van szó. Örökre

Juliája.

CCLXXXI.

Arad, 1854. július 19.

Sorai igen megleptek, én hon egész nyugalomban képzeltem, míg ön annyival közelebb volt hozzám és én nem tudtam. Nem remélem egyhamar látni, de ha utazik, annak örülök, mert szórakoztatja és a mozgás erősíti. Tudtam, hogy Fánniék szeretetreméltóságának nem fognak tudni ellent állni és rokoni szeretetüket minden esetre megnyeri. Ezért hálás leszek irántuk és viszonozni fogom érzelmeiket.

Esti 9 óra. Zárt ajtóknál írok, mert éjjelre be vagyunk zárva, mintha a magas falak, nehéz kapuk, óriási lakatok nem lennének képesek a szökést lehetetlenné tenni. Az örökös megfeszített

töprengés és bánkódás végre agyrendszerünket zavarja meg. Ketten már teljesen megőrültek, nehányan pedig közel vannak hozzá. Némelynek elméje a természetes határokon túlcsapong, minden irány és cél nélkül, mint a kiáradt folyó, míg a másiknál összezsugorodik és minden ruganyosságát elveszti, mint a fonnyadt alma, kivánja, hogy magamat is jellemezzem? Nem vagyok kompetens biró. Csak annyit mondhatok, hogy embernek, kutyának én lettem legnagyobb kínzója, én csipem, szúrom szünetlenül a kutyát körmeimmel, rugdosom lábaimmal, az embereket nyelvemmel. És legnagyobb élvezetem, ha az embereknek a legnagyobb kellemetlenségeket mondom, az igazságot. Ne bátorítson epésségre, úgyis meggyülik velem a baja, mert kiállhatatlannak fog találni és minden illuziója elenyészik.

Egy kérésemet teljesité, de igen nagy áron. Most környezetéről körülményesen tudósított, magáról egészen megfeledkezett. Gondolja meg, hogy mégis mindenek felett csak ön, egyedül csak ön érdekli

Józsiját.

CCLXXXII.

Halmos, 1854. július 16.

Kedves Józsim! Holnap indulunk Parádra. Oly fáradt vagyok a pakolástól, pedig még holnap annyi a teendőm, hogy megbocsásson, ha csak röviden írok.

Talán még a hajóról írok, de biztosan csak Parádról. Mindnyájan egészségesek vagyunk, szegény apám most egészen maga marad. Mi csak augusztus végén jövünk haza.

Isten vele, kedves Józsim, az ég áldja és őrizze. Szerető

Juliája.

CCLXXXIII.

Arad, 1854. július 14.

Félelmemet már annyiszor nyilvánítám, hogy levelezésünk teljesen megszakad. Engemet ugyan meg nem lep, de fájdalmasabban nem érint semmi, mert ez olyan, mintha szívemet tépnék ki. Minden más nyomasztó körülményt nyugodtan tűrnék, csak néha egy szívet megörvendeztető sora jutna hozzám. Igen kevés a reményem, hogy Józsi írhatna, oly szigorú megfigyelés alatt él, hogy minden igyekezete, áldozatkészsége hiába van, nem használ. Sorait már rég kellett volna vennem, de nem tudom, fogom-e valaha? Azért nem is várom meg, hanem ezt küldöm.

Józsiról csak annyit írhatok, hogy egészséges. Az ellátásukról most már a porkoláb gondoskodik, képzelheti, milyen lehet az, a jósága miatt ugyan nem fogja a gyomrát megterhelni, de annál inkább a zsebét megkönnyebbíteni, mert nyúzzák szegényeket.

Levelét vettem, most csak igen sokára fogom mindig venni, de hála az égnek, hogy mégis olvashatom. Hiszem, hogy Parádon jól fog mulatni, mert ott rendesen szép társaság szokott összegyülni. A vidéke gyönyörű. Én ott éltem át életem egyik legnevezetesebb napját, a verpeléti csatát. A siroki várrom és a falu előtti országút mellett emelkedő domb, örökké feledhetetlen marad előttem. Verpelét vidéke nem annyira regényes, de történetileg sokkal nevezetesebb. Itt esett meg a csata február 27-én 49-ben.

Én e csatározások alkalmával, Dessewffy hadosztályában szolgáltam, kit atyámként tiszteltem, szerettem és aki a legtisztább honszerelemtől égő lélekkel és legnemesebb, önzetlen feláldozással szolgálta a haza szent ügyét és neki veszni kellett, míg mások, akik dicsvágyból, személyes hiúságból, fondorkodásból, a hazát végveszélybe döntötték, baj nélkül menekültek. Áldás poraira.

Dessewffy vélünk Verpelétre rendeltetett, Schlick ellen. Az ütközetet mi kezdtük. A rettenthetlen bátorságnak és vitézségnek annyi jelét láttam itt, hogy mig élek, nem feledem e hősök emlékét. Különösen megható volt báró Mednyánszky César tábori főpap hősies feláldozása, ki kezében kereszttel, mindenütt előljárt, lelkesítve a harcolókat és száz halállal szembe szállva. A mieink oroszláni bátorságot fejtettek ki és a cs. a faluból kiűzték, ezek azonban megerősítést kapván, visszatértek és a mieinket részben lekaszabolván, részben foglyul ejtvén, kevesen menekülhettünk. A hősies feláldozás tehát hiába volt, ami annál fájdalmasabban esett és mindnyájunkra leverő hatást gyakorolt, hogy ezt a fővezérek egyenetlensége, gondatlansága és egymás ellen való fondorkodása okozá, különösen Dembinszkyt kárhoztattuk leginkább, ki tudatlanságból-e vagy más bűnös okból, egyik hibát a másik után követte el. Az ő lelkét terheli azon emberfeletti erőfeszítés is, amin március 1-én az Egeren át Poroszlóra mentünk, oly borzasztó úton, amilyenen talán emberi teremtés soha sem járt. A téli havazás, esőzés által a mocsaras vidék annyira felázott, hogy a szegény legénység sok helyen derékig gázolt a jeges iszapban, sőt a lovak kidőlvén, az ágyukat, társzekereket is nekik kellett húzni, éhen, szomjan, mert az élelmezés is oly rendetlen volt, hogy a legénység néha egész nap sem ehetett és lovastól együtt koplalt. Hogy ezalatt mennyit szenvedtünk, az leírhatatlan és hogy az egész hadjárat alatt mennyi borzasztó nélkülözésen, hiábavaló megtagadáson és emberfeletti szenvedésen mentek szegény honvédeink keresztül, ez leírhatatlan, hogy minden egyes megérdemelne egy emlékoszlopot és egy dicsőítő himnuszt. És mégis, mi okozá mindezt és a végmegsemmisülést? Csakis azok egymás elleni intrikái, alattomos áskálódásai, az egyetértés hiánya, a kielégíthetlen dicsvágy ördöge és a honszerelemnél sokkal magasabban szereplő önérdek és haszonvágy. Mert ha egyetértés és igazi önfeláldozás vezeti azokat, kiknek kezébe volt letéve a haza sorsa, még talán a két egyesült had sem birta volna a magyart legyőzni, de semmi esetre sem olyan borzasztó tragikus véggel!!

Olyan vitéz, bátor, önzetlen és feláldozó, szenvedésekben kitartó volt a mi közlegénységünk és oly magasztos honszerelemtől áthatott a tisztségünk, ami példátlan a történetben, de azért vesznünk kellett! Isten itéljen felettünk!

De hova tévedtem! Elragadt a keserűség, hogy míg ők szabadon élvezik az élet örömeit, addig azok, kik parancsaikat végrehajtották, már rég mártir-halál által porladnak, mi kisebbek pedig sinlünk, pusztulunk.

De térjünk kellemesebb tárgyra.

Gyönyörü haját sokszor égő birhatási vágygyal néztem, de kérni nem mertem, mert ha ujra megnöveszti, bizonynyal szüksége lesz reá, hanem később talán nélkülözheti, ha annyira megnő, hogy abból is csinálhat frizurát, akkor e levágott haj értéktelenné válik, azért kérem, tegye el számomra, ez lenne ereklyéim közt a legdrágább, mert ez állott legszorosabb összeköttetésben lényével. Csak azt mondja meg, hogy nem tartja kérelmemet gyöngédtelenségnek, hogy előre is örülhessek.

Igen nagy aggodalmat okozott két utolsó levele által, melyekben arról panaszkodik, hogy a fáradságtól nem bir írni. Én még soha sem tapasztaltam, mikor önnek írtam, hogy fáradság lepett volna meg, sőt ujult erővel hevült fel szívem. Remegek, hogy félelmem alapos és beteg. Sz. Józsiné mondta, hogy számtalanszor lepte meg éjfélkor az íróasztalnál. Azt nem jól tette.

Kérelmemet nem hallgatá meg, nem is panaszlok ezentúl levelei rövidsége miatt, mert félek, hogy az éji órákat áldozza fel, mi egészségére ártalmas. Nappalai pedig tudom, mennyire igénybe vannak véve. De nem hallgathatom el azon aggályomat sem, hogy talán nem akarja, hogy kizárólag csak vele foglalkozzam, azért nem említ semmit saját magáról, engem pedig semmi annyira le nem igéz, mint amit ön tesz érdekessé.

Isten vele, drága Juliám, az ég engedje, hogy teljesen megerősödve, vidám kedélylyel és egészséggel hagyja el Parádot, az én legnagyobb örömem és gyönyörüségemre. Kezeit számtalanszor csókolja

Józsija.

CCLXXXIV.

Parád, 1854. június 25.

Kedves Józsim! Megérkezésünknek már öt napja mult és mégis alig jutok az íráshoz. De ne gondolja, hogy a mulatság tart vissza. Oh nem, életem legszentebb és legkellemesebb kötelességétől, hanem a szobánkban létező zaj, lárma nem engednek gondolkozni és írni.

Oly sok kellemetlenség ért bennünket az útban, hogy igen jól kell mulatnunk, hogy kárpótoltassunk. Naményból az inas a kocsival vissza vitt egy ládát a legszükségesebb holmikkal, úgy, hogy most itt a legnagyobb nyomoruságban tengődünk a legszükségesebb tárgyakat nélkülözve, az íróeszközöket is.

Azt írja, édes Józsim, hogy örvendne megerősödésemnek, én is szeretném, ha kissé izmosabb lennék, de a hústömegtől irtózom.

Meg vagyok győződve, hogy nem önmagára célzott, midőn a fogságtól megváltozott egyéneket jellemezte; ez kislelküségre, gyenge jellemre mutatna. Akinek nyugodt elhatározás, tiszta meggyőződés és erős lélek vezetik tetteit, nem engedik a szenvedést annyira erőt venni a lelkén, hogy jelleméből kiforgassák.

Magamon tapasztalom, hogy az elkeseredés napokig tartó melancholikussá tehet vagy életunttá, de azt ismét lerázom és igyekszem nyugodt hangulatom vissza nyerni. Hogy néha véleményét az emberekre keserűen vagy gúnyosan ne nyilvánítsa, nem vehetem rossz néven, hisz ők is visszaadják a kölcsönt, de hogy egy szegény védtelen kutyán tölti boszuját és azt ok nélkül kínozni képes: édes, édes Józsim, ez kimondhatlanul fáj nekem. Mit várhatok akkor én *egykor?!* Ha nem sajnálja a kegyelmére bizott tehetetlen állatot gyötörni és ragaszkodásáért kínokkal jutalmazni!! Ezentúl, ha ütni, csipni akarja, gondoljon rám, mert ha ezt látnám, bizonnyal keserű könnyekre fakadnék. Nekem ilyenkor Hugó Viktor egy gyönyörű legendája jut eszembe, melynek meséje a következő: Egy borzasztó kegyetlen basa, ki a legnagyobb kegyetlenséggel ezerszámra ölette az embereket, halála után a mennyei törvényszék elibe állíttatván, egyhangulag kimondatott rá az örök kárhozat, de az Isten közbe szólván, mondá: „Mivel egy szomjas disznón könyörült és azt megitatta, legyenek bűnei megbocsátva.”

Itt igen nagy és diszes társaságot találtunk, akinek kedve van, mulathat eleget; nehány tanulótársnőm is, akikkel együtt voltam intézetben. Legkedvesebb barátnőim egyike volt a finomlelkű báró Höller Gabrielle, akinek látásán igen megörültem, sok más szép leány és fiatal asszony, a többek közt az ünnepelt Bónis Samuné, kinek férje szintén el van ítélve. A vendégek nagy része hazafias szelleműek, kik részt vettek a forradalomban. Itt van Bajza József, a hires költő, családjával; szegény, elborult elméjével általános részvét és tisztelet tárgya. Olyan

megható, búskomoly tekintetével ő, ki a hazáért szenved. Neje még mindig szép, érdekes asszony, egy leánya pedig, a serdülő Lenke, feltűnő szépség. A férfiak közt legérdekesebb báró Podmaniczky Frigyes, aki a szellemnek, nagy úri modornak, gavallérságnak, kellemnek és mindennek, ami szép, jó, nemes, kiváló példányképe. - Ha magasrangú lennék és arra igényt tarthatnék, hogy figyelmére méltat, - ideálomnak választanám. Elválhatlan barátja Prónay Pista, szintén igen derék fiatal ember. Itt van a szép, de igen fiatal gr. Keglevich Béla, ki igen kedves, jó táncos és előzékeny ifjú, ő ananászszal traktál bennünket (én a mienket befőztem az ön számára), aztán ennek elválhatlan barátja, a szellemes Beniczky Feri, ki szintén jó táncos. Vannak még sokan, de nem győzöm mind elszámolni. Minden este táncolunk.

Baj, hogy sokkal több a táncosnő, mint a táncos és boldognak érezheti magát, aki nem árul petrezselymet. Én ez utóbbiakhoz tartozom, mert már azon korba jutottam, hogy nem ölöm magamat a táncért, igaz, nem is nagyon ostromolnak érte, inkább hagyom a gavallérokat a fiatalabbaknak, kik epedve tekintenek a táncosok felé. A két főtáncos Keglevich és Beniczky, rendesen a legszebb leányt és legjobb táncosnőt táncoltatják: Bajza Lenkét. Így táncolni csárdást még nem láttam, mint ahogy azt ez a kis lány táncolja, a mi Józánk is szépen járja, de így, ennyi kifejezéssel, gráciával, bájjal, szenvedélylyel, ez páratlan. Van is bámulója elég, egész kört formálnak körüle és úgy nézik. Mikor egyik karját táncosa vállára helyezi, aztán kecses mozdulattal bólogatja fejét, termete ring, hajlong és szemei vidoran, majd meg szendén, néha kacéran tekintenek táncosa szemei közé: erős legény legyen a talpán, aki belé nem szeret. Önt szeretném látni Lenkével táncolva, ha nem lenne-e hűtelen hozzám. De most eleget firkáltam haszontalanságokról, térjünk át komolyabb dolgokra.

Igaza van, a vidék gyönyörű. Még ugyan nem tettem kirándulást, de jövet, az úton eleget gyönyörködtem benne. A csata helyét is megfigyeltem és hálát adtam az Istennek, hogy megtartotta számomra. Kedves Józsim, ne aggódjék rajtam, jól vagyok, nincs semmi bajom, mulatok. Megfigyelem az embereket, tudja, hogy ez a legnagyobb mulatságom. Nemsokára ismét írok, nem éjjel, mint most, hanem nappal. Addig az ég őrizze minden bajtól. Mi a Csevicén vagyunk, kérem, ide címezze leveleit.

Az ég áldjon, drágám, gondolj reám, ki a magányban úgy, mint a zaj és vigalmak között, nem szűnik érted epedni és sóhajtani a sírig hű

Juliád.

CCLXXXV.

Arad, 1854. augusztus 20.

Kedves Juliám! Igen boldoggá tesz biztosítása, hogy teljesen egészséges. Sok aggodalmat szenvedtem, mit a lehetőségig igyekeztem eltitkolni és minden gondolatom egy tőrszúrás volt azon félelmemben, hogy még elveszthetném.

26. Ismét fáradt értem, mindig mélyebb hálára kötelez, fájdalom, sikernek még sem örvendhetünk. - Mit csinált egy hónapig Pesten? Sorai oly rövidek, hogy azokból mentől kevesebbet tudhattam meg. Alig tudósít pár percről, midőn egy egész hónapról kellene. És a zsugoriságig rövid sorok nagy részét is egy ódára használja, Jason lovag dicsőítésére. A mithológiából fogja tudni, mily szerencse-vadász volt az Argo parancsnoka, mint lett hűtlen Médeához, ki annyit áldozott érte és annyiszor ragadá ki a veszélyből.

P. Pista igen megszomorított, azt írja, hogy a szenvedés igen látszik rajta. De ha azért egészséges, úgy mégis megvígasztal.

Ábrahám az Isten parancsára fel akará áldozni a fiát. Mennyivel nagyobb az ön elhatározása, midőn önként, érdek nélkül, talán egész földi boldogságát veszélyeztetve áldozá fel magát egy férfiért, ki, ha kiszabadul, talán atyja lehetne!

Most Isten áldja, szeretett Juliám, végeznem kell, mert az alkalom nem vár. Ezer kézcsók és ölelés hű

Józsijától.

CCLXXXVI.

Parád, 1854. augusztus 6.

Kedves Józsim! Tegnap lepettem meg kedves sorai által, melyek igen megörvendeztettek. Oly ritkán veszem tudósításait, hogy azok valóban szakot képeznek életemben és igazi örömünnepek. Nem is képzelek nagyobb csapást annál, ha megszűnnék levelezésünk. Érjen bármi, nyugodtan fogom tűrni, csak ettől óvjon az Isten kegyelme, mert nem tudom, mi lenne belőlem.

Tudni akarja, hogy mit csináltam Pesten? - Nem sokat. Nehányszor a Cs. fürdőben voltunk, ahol érdekes találkozásom volt egy fogoly-társával, vagyis nem nekem, de két hölgynek, kik igen érdeklődnek sorsom iránt. E két hölgy neve: az egyik a szép és kedves Bánó Józsiné, a másik Gorove Stánci, a G. István nővére, kik sorsomban nagy részt vesznek és igen sajnálnak. Kíváncsiak önre, hogy milyen az a férfi, akire egy leány kész nyolc évet várni? Azért, mikor megtudták, hogy ott egy kiszabadult aradi fogoly van, nem nyugodtak, míg véle meg nem ismerkedtek és önről alaposan ki nem kérdezték, míg én fürödtem, úgy, hogy elámultam, mikor a fürdőből kijövet, a társaságot felkeresve, a két hölgy örömtől repesve könnyes szemekkel csak átkaroltak és összecsókoltak. Nem értvén e különös, váratlan fellángolást, kérdő tekintettel néztem hol az egyikre, hol a másikra. Aztán megfejtették a talányt. Hogy kérdezték azon volt foglyot önről, aki nagyon dicsérte és a legnagyobb részvéttel említette, mennyire búsul, mert egy leánynyal el van jegyezve és e miatt annyira bánkódik, hogy alig érintkezik már társaival. Nem győztek örülni és engem csókolni, hogy hozzám méltó társra találtam. Ugy-e, kedves volt tőlük a szeretet e nyilatkozása?

De még egy másik diadalt is aratott. Ezt Törökné beszélte nekem. A télen Imréék több estélyt adtak, hol a többek közt T.-nének egy jó ismerőse, Huszár K. táblabiró családja is jelen volt, kinek Ilka nevű leánya meglátván az ön arcképét, elragadtatással mondá T.-nének: „Most már nem csodálkozom a Julia állandóságán, mert ilyen férfiért méltán várhat és a várásban is boldog lehet az a leány, kinek ilyen férfi jutott.”

T.-néhez igen sokan járnak, tehát jöttünk-mentünk, egyszer színházban is voltam, általában igen jól találtam magamat.

Többször tapasztaltam, hogy azon férfiakon, akik nekem tetszenek, ön mindig talál gáncsolni valót, pedig ön igazságtalan, mert nekem csak kiválók tetszenek. Így van most is, ha ismerné Jason lovagot, nem beszélne igy róla. Reszkessen a féltékenységtől és irígységtől, mert hazamenet ismét töltök hajóján egy napot. Azért írom meg előre, hogy boszankodjék, mert hisz megmondta Commers, hogy a férfiakat mindig sachban kell tartani, hogy hűk legyenek.

Parád vidéke igen szép, a társaság nagy része már eloszlott, mi is már a Timsósban vagyunk. Ez a társaság, amely itt van, nekem sokkal jobban tetszik, barátságosabb, összetartóbb. Itt is vannak előkelő egyének, a többek közt Vas grófnő három szép és szellemes leányával, akikkel igen jól találjuk magunkat. A férfiak közt is van egy pár érdekes. Nagyon szellemes Mocsáry Lajos, aki a Wesselényi özvegyét vette nőül, ezek igen kedves, szeretetreméltók, aztán egy Kende-fiú, ki Józának nagyban udvarol és akiben minden kellék meg van a tetszésre, mert szép, művelt, kellemes és rendkivül szellemes, de könnyelműnek látszik. Józát elnevezte Vénusnak, engem pedig szép Junónak, mert azt állítja, olyan komoly, méltóságos vagyok, hogy e név illet meg leginkább. Most kirándulásokat teszünk, mert e vendégek sokkal vállalkozóbbak. Sirokon már voltam. Valamikor nagyszerű lehetett, most már nincs egy ép fala. A kazamatákat látva, egy könnyet el nem nyomhaték, mert ön jutott az eszembe. Már nem soká leszünk itt, azért kérem, levelét csak Halmosra címezze.

Levágott hajamat igen szivesen oda adom. Nem használom, mert azt mondják, árt az élőnek. Mihelyt haza érkezem, elküldöm és nagyon fogok örülni, ha önnek ez által gyönyört okozok.

Egészen egészséges vagyok, nagyon jól érzem magamat. Sz. Józsinénak igaza van, gyakran szakítok álmomból, hogy önnek írhassak, de mit tegyek? Nappal nem lehet, pedig mily édes az álom! Csak az tudja, ki annyit szenved, mint én. Oh, csak a négy évet át lehetne aludni!

Julia.

CCLXXXVII.

Arad, 1854. szeptember 12.

A parádi fürdőktől én is igen sokat vártam, örülök, hogy igazolt. Kár, hogy már régebben nem ezt választották és hogy a timsóst tovább nem használta. Remélem, hogy miután a javulás útján van, tökéletesen egészséges lesz. Tudom ugyan, hogy a lelki szenvedésnek befolyása van a test jólétére, de erős lélek nem engedi magát elnyomatni, hanem megküzd velük. Higyje el, ha lelkem rokonsága nem mondaná is, gondolatim mindig önnel foglalkozván, tudom, mennyit kell szenvednie és hogy nincs ellene orvosság. Higyje el, ha néha tollamba szivemből fájdalmas hangok gyűlnek, az okozza, hogy nyugtalanságomat, aggodalmamat az ön sorsa miatt nem tudom elnyomni, mert ha ezen segíteni tudnék, boldog lennék.

Tudósítása igaznak bizonyult, hogy az ügyek újra felvétettek és átvizsgáltatnak, ezt többekkel közlém, akik aztán lépéseket tettek érdekükben, mert a komisszió is ki van nevezve. De mi azért nem várhatunk semmit, mert igen magas protekció kellene ahoz, hogy megszabaduljak. Imréék ha komolyan akarnák, nekik van annyi magas összeköttetésük Bécsben, hogy következménye lenne. Talán még volt egy mód, mely ha az emberi kebelben nem aludt ki minden nemesebb érzés, némi reményt adhatott volna a sikerre. Értem a Lamberg gróf esetét. Úgy hiszem, egyszer már leírtam a katasztrófát röviden és felületesen. Elég áldozat esett a szörnyű tett megboszulásáért, azért hallgattam róla, nehogy még több ártatlan vér folyjék miatta. Özvegye talán elismerte volna azon két ember feláldozását, kik ezrek közül és ezrek ellen egyedül mertek mint védői szembe szállni. Feláldozásnak merem állítani a védelmét, mert láttam sok csatát, melyekre ezren és ezren fellángoló szívvel gondolna még élete utolsó percében is a katona; de ehhez hasonlítva, azon csaták csak árnyai valának a felbőszült nép rémes, dühöngő tömegéhez képest, melynek kaszái éléről, szuronyai hegyéről ezerszeres halál fenyegetett. Én minden tehetségemből, erőmből védtem Gedeon Lacival együtt és villámként futá át a szörnyű látvány egész valómat azon meggyőződés, hogy a monarchia és dinasztia

nyugalmát és jólétét akarják bizonyos emberek feldúlni és a gróf teteméből áthághatlan akadályt a kibékülés ellen emelni. De fájdalom, minden igyekezetem és jóakaratom hiába volt, mert igen soká késedelmeskedett tanácsom, kérésem elfogadásával. Azt mondják, a grófnőnek érző szive van és példásan szerette férjét. Fanniék megkisérhették volna felhasználni, miután a pörömben is előfordult. Én nem említettem senkinek, mert önérzetem alattinak tartám jutalmat elfogadni azért, amit kötelességemnek véltem. G. Laci egyszer ugyan hivatkozott a dologra és elmondá hadbirójának, de az azt tanácsolta neki, hogy csak hallgasson a dologról, mert még kellemetlenségbe keveri magát. Jótettért senki jutalmat ne várjon.

16. Tarnay ide fog jönni Munkácsról és alkalmasint Halmoson át. Mennyire örülnék, ha ez teljesülne! Kérdéseimnek vége-hossza nem lenne. Szegény, mennyire fog csalódni! Azt hiszi, még mindig a régi állapotok járják és itt tejbe-vajba fürösztik az embert. Az ég áldja, drága Juliám, fogadja ezer kézcsókomat.

Józsija.

CCLXXXVIII.

Halmos, 1854. szeptember 4.

Kedves Józsim! Tegnapelőtt érkeztünk csak meg, mivel atyám írta, hogy töltsük ki a hat hetet. Még soha nem tapasztaltam egy fürdőnek sem oly jó hatását, mint Parádnak, megerősödtem és kedélyem is sokkal jobb. Főfájdalmaimat enyhítette, jobb étvágyam van és élénkebb vagyok.

A siroki romok közt szakítottam ezen levélkét annak jeléül, hogy mindenütt reá gondolok, ime küldöm. Sorait már itt találtam, fogadja köszönetemet. Én nem írhattam, mert szobánk mindig tele volt látogatókkal, az öltözködéshez is lopni kellett az időt. A Timsósban sokkal jobban éreztük magunkat, mert itt bizalmasabbak, összetartóbbak, barátságosabbak voltak a vendégek, egész nap együtt voltunk mindnyájan és sok kirándulást tettünk. A Józa udvarlója egész a hajóig kisért bennünket és megigérte, hogy mielőbb eljön.

Ha P. azt írta, hogy arcomon látszik a szenvedés nyoma, igaza lehet, mert bár az embereket bizonyos távolságban szeretem tartani és mindenkit nem avatok szivem titkaiba, sem részvétet kelteni nem akarok és mindig nyugodt, közönyös kifejezést igyekezem arcomra erőltetni, sőt vidám lenni, mégis mindenki azt kérdezte, miért nem vagyok víg, miért oly komoly? Mire csak egy fájdalmas mosolylyal válaszoltam.

Édes Józsim, köszönöm, hogy vigasztal és a jövő boldogság reményével igyekszik csüggedt lelkembe erőt, nyugalmat csepegtetni. Legyen meggyőződve, elhatározásom soha, soha meg nem bántam, hisz szenvedéseim sem tőle erednek, hanem a sors különös végzete, mely olyan körülmények közé helyezett, hol nemhogy megelégedett lehetnék, de nincs óra, melyben a legkeserűbb megaláztatásokat és sértéseket ne kellene elviselnem.

Nem cserélnék azért senkivel, bármily szenvedések várjanak is reám, mert érzem, nem találnék kebelt, mely annyira szeressen, mint a Tied és nincs lény, ki iránt én is oly szent és erős vonzalommal viseltessem, mint hozzád. Te vagy az én legédesebb gondolatom, lelkem kiegészítő része a virágos part, mely felé evez sajkám. - S azt mondod, öreg leendsz; van-e a szerelemnek kora? Az nem köti magát időhöz, túlszárnyal felettük. Feleded, hogy én sem állíthatom meg az időt, felettem is elrohan zsarnok pálcájával, magával vivén a fiatalságot és kellemet. Már 22 év mult el felettem, ez sok leánynak, kivált ha szenved. Én azt hiszem, naponkint jobban szeretlek és nincs lehetőség, mely elválaszszon tőled. Különösen, ha

leveleid olvasom vagy az együtt töltött édes órák jutnak eszembe, szivem hevesebben dobog és melegszik, mintha közelléted érezném. Csak már láthatnálak! De vajjon mikor történik ez?

Rendkivül meglepett a Lamberg-katasztrófa elmondásával, egyszer ugyan említette, de nem mondta, hogy oly nagy szerepet játszott benne. Ugyan miért nem említé birái előtt? Az lehetetlen, hogy ez ügyére befolyást ne gyakorolt volna, hacsak emberi szív volt egynek is keblében. Hisz ez oly nagy tény, ami teljes felmentését is megérdemelte volna. Oh, miért nem tudtam én ezt, mikor a császár előtt voltam, miért nem mondhattam el Kellnernek, Commersnek, kik oly jóságos részvéttel látszottak lenni irántam?! Most bizonynyal szabad volna. De én nem hagyom annyiba, ez az utolsó szalmaszál, amibe kapaszkodom. Vétkezném, ha meg nem kisérleném. Isten áldja, Isten áldja ezer áldásával

Juliája.

CCLXXXIX.

Arad, 1854. október 10.

Tarnaytól átvettem a poharat, amelyet igen köszönök és egyedül csak ezt használom, azon boldogító tudattal, hogy Parádról való, ahol egészségét nyerte vissza, mert ő is azt mondja, hogy igen jó színben van. Szegény Tóni nagyon csalódott és megbánta, hogy Munkácsról eljött. A gyümölcs oly frissen érkezett, mintha most szedték volna. Igen köszönöm, hogy gondolt reám, de a hajat, fájdalom, nem merte elhozni, nem tudván, mi van a skatulyában, azt Ringnél hagyta.

Nagyon félek, hogy levelezésünket meg kell szűntetni, mert minden módból kifogytam már és nem találok mentőeszközt. Az egyedüli lehetőség még az U.-né szívessége, ha ezt elfogadná. Nem tudom, miért ellenszenvez vele annyira, ez neki igen fáj, ezt többször említette és hogy mily szívesen tenne érettünk. Egészen megnyerné a legmelegebb szívességig, ha pár sort írna neki édes Juliám és kész volna minden áldozatra. Ezt csak úgy kérem, ha nincs ellene kifogása.

Tarnay boldog ember, neki már csak fél éve van hátra. Január, vagy február hóban ismét lesz amnesztia, oh, ha köztük lehetnék! De nekünk le kell tenni minden reményről, azért édes Juliám ne csüggedjen, mert nem szűnik szeretni

Józsija.

CCXC.

Darócz, 1854. október 24.

Kedves Józsim! Valahára tegnap kezemhez jutott egy kis levélke, mely összejárta Magyarországot, többször fel volt bontva és végre mégis kezemhez került. De ez mind semmi, csakhogy olvashatom, tudom, hogy él és rám gondol. Ne mondja, hogy lehetetlen lesz folytatni levelezésünket, ön mindig fog találni módot erre. Akkor megszűnnék élni, mert az nem lenne élet, hanem egy örökké tartó haldoklás.

A ferslagot nem kutatta ki? Pedig rejtett kincseket tartalmaz, ajánlom figyelmébe. Tarnay ittlétekor sokan voltak jelen, tehát alig válthattam vele pár szót, de egy kifejező tekintetet és

kézszorítást küldtem. Csalódik, ha azt hiszi, hogy U.-né iránt ellenszenvvel viseltetem, miért éreznék iránta rossz indulatot? Inkább sajnálom, tudva, hogy érzelmei nem viszonoztatnak. Úgy látom, hogy ő már az egyetlen lény, ki részvéttel viseltetik irántunk, ezért tehát igen hálás vagyok, írni fogok neki.

Most itt vagyok Sz. Józsiéknál Daróczon, e falu Szatmártól egy órányira van. Lotti néni mindig igen szíves hozzám, kialhatom magamat, nem kell éjjel írnom és kipihenhetem magamat testileg, lelkileg.

Az éjjel önről álmodám és azt, hogy franciául társalogtunk. Ne gondolja, hogy már megfeledkeztem önről, oh, nem, hiszem, hogy szorgalmasan folytatja a tanulást és találkozásunkkor folyékonyan fog tudni beszélni. Most hallgatok róla, mert tudom, hogy meg akar lepni. Megint oly hideg levelet írt, azt kell gondolnom, hogy a hideg kazamata megfagyasztja szívét, azért ír ilyen fagyos leveleket, édes Józsim, és ma-holnap szív helyett egy darab jeget fog hordani keblében. Ön nem képes felfogni, milyen boldogságot nyujt egy édes, meleg sora, mert ha tudná, bizonynyal írná is. Őrizzen Isten bennünket még több fájdalomtól, hiszen már eleget szenvedtünk. Isten áldja!

Julia.

CCXCI.

Arad, 1854. október 28.

Kedves Juliám! Másfél hava, hogy utolsó levelét vettem, azóta nem tudok róla semmit. Én többször írtam, hogy vette-e azokat, nem tudom? Minden alkalmat felhasználok az írásra. A haját még most sem kaptam meg, pedig már annyi kézen ment keresztül, hogy a számát sem tudom. Levelem vivője valószinüleg önöknél fog átutazni, vagy legalább is közel hozzájuk, de azt oly későn tudtam meg, hogy csak pár percem maradt az írásra. Azt mondják, hogy februárban nagy amnesztia lesz, de úgy hiszem, felettünk eredmény nélkül repül el. Most már megadtam magamat sorsomnak és nyugodtan tűröm a változhatatlant.

Ismét írok, ha alkalom lesz. Gondoljon rám édes, szeretett Juliám, érte élő

Józsijára.

CCXCII.

Darócz, 1854. november 9.

Kedves, édes Józsim! Atyám hozta el ma levelét, melyet Kray hozott. Mennyire sajnálom, ki nem mondhatom, hogy nem találkoztam vele, kikérdeztem volna mindenről. Nagyon csodálkozom, hogy rég nem vettem sorait, mert én már három levelet írtam, mióta öntől nem kaptam.

Józa találkozott Krayval és ennek hírei igen elszomorítottak. Azt mondá, hogy beteges és nagyon levert. Az Istenért, miért engedi magát át annyira a fájdalomnak? Most, mikor már a szenvedésnek nagyobb részén túl vagyunk! Hiszen már csak három év, naponkint közeledünk az édes, virágos part felé. És beteges? Hiszen erről nem írt semmit. Kérem, vigyázzon magára, tegyen meg mindent gyógyulására, legyen a szabadban, mikor csak lehet.

Mióta itt vagyok Lotti nénivel, mindennap egy nagy sétát teszünk és sokkal jobb étvágyam van, jobban alszom, ezt talán a nyugodt kedély okozza.

November 11. Ismét írtam egy ismerősömnek Bécsbe, sokat nem remélek, de hátha mégis tesz? B. Bourguignonnénak, kinek fia tábornok és az udvarnál benfentes, ha egyebet nem, legalább hireket kapunk. Én remélem, ha többet nem, az utolsó évet elengedik, a cigány-asszony és a kis asztal is jósolta.

Isten vele, drága Józsim, vigyázzon magára, ne legyen beteg. Ölelem forró szerelemmel és vagyok a sírig hű

Juliája.

CCXCIII.

Arad, 1854. november 2.

Kedves, édes Juliám! Valahára megkaptam haját, örömem nem írható le. Átvételekor annyira remegtem, mintha kezét érintettem volna. Legszentebb ereklyém ez, és mindennap, minden órában megtekintem, megcsókolom, hogy belőle erőt merítsek. Most is oly szép, mintha fejét ékítené és élet volna benne. Nem hiszem, hogy ennél szebb haj léteznék a világon, színre úgy, mint finomságra. Midőn először láttam e hajfonat koszoruzta fejét és mondhatlan magasztos hatást kölcsönzött, mint a Mária halántékáról sugárzó glória. Hogy hányszor csókoltam meg, ne kérdezze, mert nem tudnám megmondani. De ha Byron szavai igazak: Des Kusses pressen Und Kraft muss man nach dessen Länge messen, minden csókban egy élet rejlett. Nagyon sajnálom, hogy annyi kézen ment keresztül és nem úgy, ahogy ön rendezte, tehát nem találhatom keze érintése nyomát és nem szívhatom be egy atomját azon légnek, melyet ön lehelt ki és oly sok profán kéz érintette.

Utolsó találkozásomkor említettem U.-nének, hogy elfogadta ajánlatát és írni fog neki, erre annyira meg volt hatva, hogy örömében könnyezett.

Kétkedem, hogy Kray feléjük vette utját, de ha igen, rögtön meg fog győződni, hogy minő fanfaron. Hogy vádolhat hidegséggel, mikor én három levelet írtam, mióta öntől egyet kaptam? Ha viszonyaimat ismerné, nem mondaná, hogy nem szeretem, mert bizonyítására mindent elkövetek. Igaz, hogy az önzésnek is nagy része van benne, mert a sötét éj közepette, mely körül vesz, levelei a ragyogó csillagok, melyek lelkemet megvilágítják.

Vigyázzon, drága Juliám, hogy nehezen visszanyert egészségét el ne veszítse, tudja, hogy ez mennyire boldogtalanná tenne. A ládában megtaláltam a kincseket, fogadja érettük forró köszönetemet. Az ég áldja és ne hagyja oly soká epedni hír nélkül szegény

Józsiját.

CCXCIV.

Darócz, 1854. november 17.

Kedves Józsim! Valahára tehát megkapta hajamat! Sajnálom, hogy annyi kézen ment át. Önnek a hajam az, mi nekem szakálla. Ha ajkaimmal érintem, azt képzelem, hogy arcát csókolom.

Igaztalan azon állítása, hogy egy hó alatt egyszer írtam, nézze meg leveleim dátumát. Az U.-né szívességét nem tulajdonítom saját érdememnek, hanem ön iránt érzett forró - *barátságnak.* A könnyek, miket én idéztem elő, bizonyosan krokodilus könnyek voltak. Maróthy János sokat jár ide, ő a forradalom alatt igen kitüntette magát. Különben is igen derék ember, én igen szeretem. Most sokat tanulok tőle fiziognomikából, mert ő e tekintetben igen alapos ismeretekkel bír.

November 19. Atyám egy idő óta igen beteges. Nagyon aggódom rajta. Mi lenne belőlünk, ha elvesztenénk? Ez borzasztó gondolat. Nem az anyagi csapás miatt annyira, mint gyermeki szeretetből félek őt elveszteni. Nincs fájdalom, mely evvel felérne, csak az ön elvesztése.

Azon nem is aggódom én, hogy szerelmét elveszteném, tudom, hogy ez lehetetlen, mert érzem, hogy olyat nem talál, ki egész szívét, lelkét annyira önnek áldozná, mint én. Az ég áldja, terjessze ki felette védő paizsát és óvja betegségtől, bánattól. Öleli hű

Juliája.

CCXCV.

Arad, 1854. december 11.

Kedves Juliám! Nem hallgathatom el, hogy U.-nénak lekötelezettje vagyok és hálával tartozom neki, nélküle milyen távol lennék életem vezércsillagától, mennyire örül, ha önnek szívességet tehet és nem félek, hogy valaha neki ez alkalmatlanságot szerezne.

Nem tudom, mi oka lehetett Kraynak azt mondani, hogy beteges vagyok, mikor nincs semmi bajom. Talán kissé sápadt vagyok? Az lehet, de nem érzem semmi bajomat, hál' Istennek.

Ne kinozza magát rémképekkel, drága Juliám, atyja gyengélkedése bizonnyal nem oly veszélyes, mint képzeli. Meg vagyok győződve, hogy még látni fogja homlokán a vidámság derüjét.

Sokszor gondolok jövőnkre és bármily szerények anyagi viszonyaim, nem félek tőle és hiszem, hogy fényűzés nélkül, de szükséget nem szenvedve, boldogok leszünk. Tudom, ön nem vágyik társaság, mulatság után, és én bár a gazdálkodásnak csak theoriáját ismerem, de az ön praktikus szellemére számítva, talán rövid időn begyakorlom magamat. Hogy szegénységemtől vissza nem ijedt, ön, ki a kényelmet és nagy háztartást megszokta: ezért büszke és boldog vagyok. Nyugodt lélekkel nézek a jövő elé, mert hiszem, hogy osztatlan szerelmével boldogítand, ki nem szűnök érte élni, halni.

Józsija.

CCXCVI.

Halmos, 1854. december 1.

Kedves, édes Józsim! Lehetetlen meg nem említenem ezen nap fontosságát, mely önt ezelőtt huszonkilenc évvel a világnak adta. Rám nézve ezen nap egyike a legfontosabbaknak. Bár engedné már a kegyetlen sors, hogy ez lenne utolsó születésnapja, melyet távol egymástól kell töltenünk és ne hideg papir, a távolban elhangzó sóhaj és ima jelentené szerelmemet, hanem szemeim örömteljes csillogása és könyje, kezem forró szorítása, ajkam hévcsókja tanusítaná, mily boldog vagyok! Ki tudja, mikor lesz ez! Még három év....

December 15. Másfél hónapja, hogy nem vettem sorait. Nem képzelhetem okát, mikor a kedves tanti oly lelkesedéssel karolta fel ügyünket.

Szegény atyám szeptember óta hideglelős és ennek dacára Erdélybe kellett utaznia. Hazatérve, még nagyobb mértékben kitört rajta, már mindenféle orvosságot próbált, chinint és házi szereket, haszon nélkül. Ki nem mondhatom, mennyire aggódom miatta, véghetetlenül busulok. Inkább akármelyikünk haljon meg és vásárolja meg az ő drága életét, szívesen feláldozzuk magunkat érte.

Ma csak szomorú gondolatok foglalkoztatnak, pedig mikor írok, nem kellene magamat ezeknek átadni, nehogy még jobban elkeserítsem. Ugyis van elég baja és aggodalma. De oly önző vagyok, nem tudom megállani, hogy ne közöljem önnel bánatomat.

Hála az égnek, ismét letünt egy év! Nemsokára már csak három marad.

Szegény Józa az idén csak Halmoson élvezendi a farsangot. De ha lehet, mégis kiviszem, hogy Pestre menjen. Udvarlókban ugyan nincs hiány, mert itt a vidékről egy igen kedves, művelt, csinos és nem szegény fiatalember kezd hozzá járni. Én nagyon örülnék, ha a dolog komolylyá fejlődne, mert nekem nagyon tetszik és úgy látom, Józa sem idegenkedik tőle.

Ha az ember a mostani fiatalságot figyelemmel kiséri, elszomorodik a honfikebel, látva, mily kisszerű, felületes, frivol; csak a kártya, lumpolás érdekli. Ha mindenét elprédálta, elvesz egy gazdag partiet, hogy még kényelmesebben folytathassa pazarlásait. Ha látná, mivé lett e hősnemzedék, mely az alig multban csodákat művelt, elborzadna és elkeseredne. Ezelőtt is így volt, igaz, de legalább lelkesült nemesebb célokért, a megyegyűléseken maga előtt látá a hazafiság, bölcsesség, nagyság példáit, hallotta a lelkesítő szózatot, mely örökké a kötelesség teljesítésére inté. De most, e hang is elnémult, most nincs már semmi, ami intené, - csak az elhullottak sirjai. De ezeket ők már nem értik és így közelednek óriás léptekkel a teljes demoralizációhoz. Ha Berzsenyi feltámadna, csak azért tenné, hogy még egyszer elénekelje szomorúan: „Romlásnak indult hajdan erős magyar, Nem látod, Árpád népe miként fajul?!”

Rég elküldtem volna már levelemet, de tudatni akartam egyúttal, hogy a napokban egy láda gyönyörű almát küldök a Maróthy szivességéből és tudtára akartam adni, hogy a ládában nincs semmi mauthbares és hogy Ringhez címezem.

Én egészséges vagyok, erősödöm. Vigyázzon magára, beteg ne legyen, lássa, most szerepet cseréltünk, most az enyém a lamentáció. Gondoljon rám, ne feledje, hogy távol tőle érte remeg és érte sóhajt

Juliája.

CCXCVII.

Arad, 1854. december 12.

Fájdalma egész nagyságát felfogom, midőn forrón szeretett atyjáért remeg. Az ég nem sujthatja annyira és nem ragadja el, midőn oly nagy szüksége van rá családjának. Én nem várok tőle semmit és saját erőmre támaszkodom, de azért kimondhatatlanul fájna elvesztése. Én nem ijedek vissza semmi fáradságtól, mit boldogságodért teszek és mindig azon gondolat fogja erőmet fenntartani, hogy éretted fáradok. A sors eléggé megkínzott, hogy teljes mértékben megbecsüljem boldogító angyalomat és érte áldozzam egész éltemet.

A remény még mindig sokakat táplál, hogy január vagy február nem marad kegyelmi tény nélkül. Részemről, tudja, hogy semmit sem várok. És én azt tapasztalom, mennél rosszabbul megy dolgom, mennél többet szenvedek, annál gyorsabban múlik az idő. Talán nincsen is már oly messze, midőn örökre karjaiba zárja forrón szerető

Józsija.

CCXCVIII.

Halmos, 1854. december 29.

Kedves Józsim! Épen ma pakkoltam el a küldendőket s idejegyzem a ferslag tartalmát: 16 üveg befőtt, egy doboz aszalt-gyümölcs és 20 alma. Szerettem volna több almát küldeni, de nem volt nagyobb ferslag a háznál, itt pedig nem lehet kapni. Hazajöttemkor igen nagy bosszúságom volt. Távollétem miatt az idén csak igen kevés gyümölcsöt főzhettem be, ezek közül a legjobban sikerült 10 üveget kiválasztottam az ön számára, köztük egy üveg ananászt, mit a gr. Keglevich szivességéből kaptam és ott az ön számára nagy gonddal befőztem és a kézitáskámban elhoztam. Mig Daróczon voltam, a nyalánk cselédek hat üveg befőttet, köztük az ananászt, megették. Képzelheti, milyen dühös vagyok, szeretném megverni, csak tudnám, melyik a bűnös, de hiába, minden inkvizició dacára lehetetlen kipuhatolni.

Már rég hon vagyok, bár L. nem akart ereszteni, de már nagyon meguntam ott, mert a csendet, nyugalmat szeretem, azt pedig ott hiába keresem. L. igen erősen, kiabálva beszél, zajjal teszvesz, mozgékony, indulatos, beszéde egy csapat lúd gágogásával felér. Én pedig szeretnék egy magános szigetre menekülni, ahol embert sem látnék. Szerencsétlenné tenne, ha olyan emberrel kellene leélnem az életet, kinek nagyon erős hangja van.

A karácsonyi ünnepeket mind együtt töltöttük, Tini is hon volt, aki egy szelid, végtelen jó nő, ki fiatalsága dacára, mennyire bele találja magát női és háziasszonyi kötelességeibe.

Magamat sétára szoktatni nincs szükségem, mert egy háziasszony ugyis annyit sétál, hogy inkább nyugalomra vágyik. Félek, hogy magára marad a sétában. De nézetem szerint, úgy hiszem, önnek sem lesz erre kedve, mert egész nyáron a gazdálkodás körül lesz elég sétálni valója.

A nagy lábaknak, igaz, igen nagy ellensége vagyok, különösen nőknél, önnek azonban nagyságához képest épen nincs nagy lába és ami a szép lábnál nagyobb előny, gyönyörű kezei vannak, mit öntől mindig irígyeltem. Férfiaknál a szépségre keveset adok, fő a termet, a magasság, szép fog és szép kéz. Nem mondom, hogy az arc rút legyen, de az úgynevezett szabályos szépség férfinél nem szükséges, legfeljebb az orra ne legyen pisze, mert a pisze orrú férfiakat utálom.

Gedeonnak írtam, ha hajlandó lennne-e tanuságot tenni ön mellett a Lamberg-tragédia alkalmából. Válasza tagadó volt és megijedve kért, hagyjak fel ez eszmével, mert még nagyobb bajba keverhetem önt és őtet. Ugyan, minő baj származhatnék ebből? Ezt csak egy gyáva, kislelkű ember képzelheti. Lamberg grófnőnek is írtam, elmondva a tényeket, mit fog most rólam gondolni, ha nem bizonyíthatom szavaim igazságát? Legrosszabb esetben lefordítom németre a G. levelét, a járásbiróságnál hitelesíttetem és elküldöm a grófnőnek.

Majláthnak is írtam és kértem bizonyítvány adása végett. Nem is válaszolt, pedig még ha az ember a császárnak ír, onnét is válaszolnak. Még a legközelebb állókra se számítson az ember, senkitől ne várjon legkisebb szivességet sem, mert az emberek, ha valakinek életét mentenék meg kezük kinyújtásával, bizonynyal azt sem tennék meg.

Az ég áldja, vigasztaljon, mert megöl a bánat.

Juliája

CCXCIX.

Arad, 1855. január 10.

Majd egy hónapja, hogy utolsó levelét vettem. Az elvesztett leveleket is beszámítva, mégis egy harmadrésznyivel adósom. A legnagyobb igaztalansággal vádolhatnám, mert bár semmi akadálylyal nem küzd, mégis annyira elmarad. Azt nem is számítom, hogy tőlem semmi érdekest nem hallhat, mert életem oly egyforma érdektelen, mint egy bebalzsamozott mumiáé, ellenben önnek minden pillanata oly jelentékeny, hogy a legnagyobb mértékben felkölti érdeklődésemet. Valóban, igen nyugodtan gondolhat reám, ha semmi tekintettel nincs aggódó helyzetemre, ha ilyen rendkivüli hosszú pauzákat húz, mint utóbbi időben kedvenc szokásává lett. Igaz, nagy gyengédtelenség ilyen megjegyzéseket tenni, miután ez az én számadásomra megy és nem gondolja meg, mit tesz az, az én helyzetemben ily hosszas bizonytalanságban remegni. Pedig már régen megszokhattam volna. Mindig visszaesem gyengeségembe, ha egyszer már kiállhatatlanul kínoznak az aggályok, lehetetlen legalább panasz által nem könnyíteni keserűségtől nehezült szivemen. Vagy talán azt gondolja, úgyis nemsokára látjuk egymást? E remény által ne hagyja magát tévútra vezettetni, mert nagyban fog csalódni. Itt minden nap újabb bizonyításait hallom a nagy naphoz csatolt túlcsigázott reményeknek, de mi ne várjunk.

Isten veled, reád gondolni soha nem szűnik a sírig hű

Józsid.

CCC.

Halmos, 1855. január 13.

Öt napja, hogy levelét vettem és ezóta hiába igyekszem erre válaszolni, mert házunk folyton tele vendégekkel, kiket este 11-ig mulattatni kell.

Hála Istennek, szegény atyámat elhagyta a hideg. Ideje is volt, mert már egészen elgyengült és a színe is igen rossz.

Nem tudom, nem fog-e haragudni, hogy híre nélkül megkezdtem a Lamberg-ügyet. Atyám is tanácsolta és fogalmazta a levelet, melyet Majláthnak írtam, kérve bizonyítását, hogy védte L.-et. Minthogy lakását nem tudom, Fanninak cimeztem és bár már egy hónapja mult, választ még sem kaptam, nem tudom, nem-e Fanni tartotta vissza a levelet, Gedeon válaszolt, de nincs köszönet benne. Már megírtam, mit fogok tenni, mert nem kompromittálhatom magamat L. grófnő előtt.

Az idő igen rövid volt arra, hogy szándékomat önnel előre tudassam, azért megbocsásson, hogy tudta nélkül cselekedtem, de mivel sorsát kezeimbe tette le, úgy hittem, hogy erre feljogosított. A L. leánya, ki most a cs.-né udvarhölgye és meghitt barátnője, hacsak felemlítené is az esetet a cs.-né előtt, nem hiszem, hogy már ez is ne használna és legalább az évek számát meg nem rövidítené.

Nagyon sajnálom, hogy leveleimet olyan rendetlenül veszi, de nem tehetek róla, nem az én hibám, sőt ha elvesznek sem, ezért ne rám haragudjék. Siessen kérem a bizonyítványok elküldésével, talán használnak. Az ég áldja, ne haragudjék mindig szegény

Juliára.

CCCI.

Arad, 1855. január 16.

Négy hónap óta ma láttam a nénit, holnapután lesz a fiának az egybekelése. Erdélybe akar költözni, mi nagy csapás lenne rám nézve. De ne aggódjunk még, nem bizonyos. Annál inkább óhajt önnek szivességet tenni, mert egy bizonyos hölgy elhitette vele, hogy ön igen nagy ellenszenvet érez iránta.

19. Ma Bittóné férjével látogatott meg, jó színben van, igen vidám és említé, mennyire szeretné, ha itt volna nála. Azt ujságolta, hogy Zselinszky azon feltétellel szabadult ki, hogy még hátra lévő négy évét a német tartományokban köteles tölteni. De Zselinszky neje 70.000 f. jövedelemmel rendelkezik és a fogság majdnem megvakította.

Az idén először itt létem óta van igazi tél. Élvezem is. Tegnap már egy lábnyi hó feküdt a földön. Rá vettem társaimat, hogy hólabda dobálással és szánkázással mulassunk, mit meg is tettünk és egymást néhányszor a hóba fordítottuk. Nagy kedvvel folytattuk a mulatságot, míg ki nem fáradtunk, ezt nehány nap ismételtem és annyi forszirozott mozgást csináltam, hogy megdermedt tagjaim nem fájnak, hanem oly jól, oly könnyen érzem magamat, mint már rég nem és nehány éjjel sokkal jobban aludtam. Folytatom is, míg a hó tart. Na, ha látott volna, nem marad el a lecke: „Futkosni, hóval dobálódzni, mint a gyermek, illik ez egy férfiúhoz? És még meg is hülhetett volna, aztán a lába is bizonnyal nőtt a sok mozgásban.” Ön méltán hiú lehet a lábára, mert kisebbet, szebbet még nem láttam és talán azért oly nagy ellensége a sétának.

27. Már rég elakartam levelemet küldeni, de nem volt alkalom. Nagyon sajnálom és félek, hogy követendi példámat. Mindenfelől jön a tudósitás, hogy egy nagyobbszerű amnesztia nem marad el, de én már nem remélek annyi csalódás után. Majláthért nem tettem semmit, minthogy hozzá siettem és a veszélyre figyelmeztettem, hallván a csőcselék fenyegetését, hogy keresik és szintén megakarják ölni. A L. katasztrófájáról annyiban van tudomása, hogy én elmondtam neki, mit ő remegve hallgatott. Egyszer ő is szép igéreteket tett, de most már nem tudom, tenne-e érettem valamit. Legjobb, ha nyugodtan elvárjuk, míg a sors halottainkból feltámaszt.

Sajnálom, hogy annyi alkalmatlanságot csinál magának gyümölcs-küldéssel és félek, hogy a nagy hideg miatt megfagynak. Minden édesség legédesebbje lenne egy csók. Adjon azt és a legboldogabbá teszi

Józsiját.

CCCII.

Halmos, 1855. január 28.

Már nem tudom, mit gondoljak, hogy mindig hanyagsággal vádol, pedig nem vagyok az oka, mert láthatja a dátumról, hogy pontosan írok.

Kérem, ne vádoljon igaztalanul, mikor minden szabad időmet írásra fordítom, sőt többnyire az álmomból pótolom. Ön azt mondja egyik szavában, hogy vigyázzak az egészségemre, a másikban meg követeli, hogy éjjel írjak, mert hisz számtalanszor elmondtam már, hogy mennyire igénybe vagyok véve, kivált a Tini férjhezmenetele óta, gondolja meg, eddig négyen voltunk, négyünk közt oszlott meg a házi teendő, most csak ketten vagyunk, hozzá még Józához sok fiatal ember jön, csak nem vehetem őt igénybe, mikor az udvarlói itt vannak, hanem magam végzek helyette és eddig, ha anyám beteg volt, Tini ült mellette és ápolta, most már ő sincs, tehát jóformán az egész ház terhe rajtam fekszik. Azért kérem, legyen egy kis belátása és gondolja meg, hogy mennyire igénybe vagyok véve, alig van időm az öltözködésre és tudhatja, hogy mennyire szeretem, egyetlen gyönyörűségem levelei, tehát bizonynyal igyekszem mentől gyakrabban kapni. Nem érdemlem szemrehányásait és igaztalan zsémbelését, amivel csak elkeserít. E helyett jobb volna, ha legalább egy szeretetteljes gyöngéd szót írna a sok hideg zsémbelés helyett. Abban sincs igaza, hogy én büntetésből várakoztatom, ez még soha nem történt, ha nem írtam pontosan, ezt bizonyára a lehetetlenség okozá. Azt írja, hogy nem tud mit írni, mert a világtól el van zárva és én mennyi érdekest írhatok. Csodálkozom igazán, hogy ilyet írhat. Mintha én a világ eseményeiről akarnék öntől tudomást szerezni. Mintha engemet bármi egyéb önön kívül érdekelne. Ne írjon nekem semmiről, csak önmagáról, nem vagyok kíváncsi semmire, csak önre, hogylétére, foglalkozására, érzelmeire, gondolataira. Ehhez pedig nem szükséges a külvilág. Most is mennyire el vagyok foglalva, csak az Isten tudja, mert anyám három hete betegen fekszik, Józa bálba készül Tinivel, az ő ruháját is én varrom, a ház mindig tele van vendéggel, akiket tizenegyig mulattatni kell, akkor aztán testileg-lelkileg kimerülve, rogyok az ágyamra, ha nem is aludni, mert ez a kimerültségtől lehetetlen, de legalább a testet pihentetni. Ilyenkor nem lehet kedvem írni még önnek sem. Mióta hazajöttem Daróczról, még a házból ki nem léptem. Ha ön ezután is még vádolni fog, egy szavam sem lesz igazolásomra.

Hogy én mennyi érdekest írhatok, ezt valóban nem tudom, hacsak a vendégeink üres fecsegését le nem írom, miután nem járok sehová és az egész hely egy Isten háta megett levő zug.

Két hete, hogy leveleimet elküldtem és még válasz nem érkezett. Istenem, tehát sehonnan sincs segítség? Ki kell tölteni még azt a hosszú időt? - Borzadok, ha rágondolok. A ferslagot elindítottam, az almákat jól bepakoltam, gondoljon rám, mikor küldeményem élvezendi, ez lesz jutalmam. Édes Józsim, ne legyen többé olyan igaztalan, gondolja meg, elég igaztalanságot szenvedek én anélkül is, mert evvel igen elkeserít és nagyon elszomorít, pedig azt várnám, hogy leveleivel inkább felvidítana, megörvendeztetne.

Isten áldja, szeresse kissé

Juliáját.

CCCIII.

Arad, 1855. február 2.

Kedves Juliám! Nem tudom, mivel szerzett volna nagyobb örömet, mint küldött kis rajzával. Igen köszönöm. Nem számítva, hogy kezeit csókolni legnagyobb élvezeteimhez tartozik, hálából még ezerszer és ismét ezerszer csókolnám. Azonnal rámába tettem és ágyam fölé akasztottam, hogy álmatlan éjjeimen gyönyörködhessem benne. A rajz oly finom, hogy acélmetszet mellé lehetne tenni. A L. tragédia felelevenítésével a követ kiereszté kezéből, az ég tudja, hol fog megállani. Legyen következése jó vagy semmi, hálára kötelez, mert a legnagyobb áldozatokat hozza érettem. De azért hálát várni együgyűség lenne, mert felfogni sem képesek, mit tettem kockára, nemcsak életem, de a sok vad, dühös csőcselék száz szuronyának, kaszájának, fokosának, botja ütésének, vágásának, szúrásának tevém ki magamat, egy fél lépésről, nem úgy, mint csatában a golyónak, hanem a legnemtelenebb fegyverek százának, amelyek megvakíthattak, elnyomoríthattak volna. Pedig mi egy nyomorék ember? Százszor inkább a halál!

A G. Laci bizonyitványa nem sokat használna, miután ő is érdekelt egyén. Majláth igen nemes lelkű ember és ő segítene is, de őt Fánninak kellene tevékenységre ösztönözni. Ő lenne hivatva tanúskodni, mert hisz véres kardokkal siettünk hozzá figyelmeztetni a menekülésre. Én nem láttam ott senkit, aki L.-t védte volna, az a Pichler nem mondott igazat. Kértem a nénit, hogy a parancsnoktól igyekezzék bizonyítványt kapni, de nem hiszem, hogy sikerüljön, mert ezt adni tilos. Ha tudtam volna, hogy felhasználja elbeszélésemet, nem szólottam volna, mert tudom, hogy fáradozása eredménytelen lesz. Öt év előtt folyamodott érettem egy őrnagy, kinek Buda ostrománál az életét mentettem meg, több tiszttársával együtt ő maga ment a császárhoz audienciára és mi lett az eredmény? Semmi. Az ég adja áldását, hogy szerencse kisérje fáradozásait! De nem remélem.

Most már igen kérem, hogy tudtom nélkül ne tegyen semmit és mindenről értesítsen, amit tenni akar. Öleli szerelmében soha nem változó

Józsija.

CCCIV.

Halmos, 1855. február 8.

Kedves Józsim! Tegnapelőtt jöttem haza Beregszászból, hová a nővéreimet bálba kisértem. Igen szép és fényes volt, amint mondják, jól mulattak, sokat táncoltak. Nekem legjobb dolgom van, nem törődöm sem táncosokkal, sem szép toilettel, hanem ha lehet, addig alszom és rólad gondolkozom. Az idén nagy dühvel fogtak a mulatsághoz, vége-hossza nincs a sok estélynek, névnapnak. Én még csak egyben voltam, ott is nagyon unatkoztam. Emlékszik-e még, ezelőtt egy évvel azon sopánkodtam, hogy fogok én öreg koromban lemondani a táncról! És ime, egy év alatt már beteltem vele. Igen, érzem, hogy vénülök.

Milyen nagy csapás lenne ránk nézve, ha U.-né Erdélybe költözne, nem is akarok rá gondolni. Bittónénak mielőbb írni fogok, nagyon örvendek jó kedvén és kinézésén, Isten adná, hogy boldog lenne a nemes lélek.

Egy mulatságban voltam, de nem táncoltam. Odajött hozzám L. Gyuri és felhívott, de nem akartam vele menni. Képzelheti szépségét, a vállamig ér, elől-hátul dúcca van, gorilla keze-

lába aesopi alakkal és szellemmel. Nagyon művelt, eszes, előkelő, gazdag, ki a menyasszonyáért ötlovas hintón menne. Biztosított, ha nem megyek vele táncolni, rögtön főbe lövi magát. Nem volt hozzá lelkem - és elmentem vele. Azt mondják, szerelmes belém.

Igen csalódik, édes Józsim, ha azt hiszi, hogy haragudnám a hóban való játékért, sőt magam is közéjük állanék. Ki nem állhatom az elpuhult férfit, azt szeretem, mennél edzettebb, nem szenvedhetem a férfias, szivarozó nőket, épp úgy nem ízlésem a pipogya férfi. Magam is szeretnék a hódobálásban részt venni, bár nekem már igazán nem illenék.

Az ég áldja meg, írjon, kérem, melegebb leveleket, mert már csakis hivatalos jelentésekhez hasonlók. Szeressen egy kicsit, ez boldogságom.

Julia.

CCCV.

Arad, 1855. február 2.

Kedves Juliám! A ládát megkaptam, fogadja köszönetemet jóságáért, jobb állapotban érkeztek meg, semmint gondoltam. Levelét is vettem, soha még kevesebb örömet sorai nem okoztak ezeknél. Minden levele több érzéssel volt írva és oly szigorúan nem fedett meg. De a legkomolyabban biztosítom, mit már annyiszor ismételtem, hogy szándékosan, öntudattal méltatlanságot soha nem fogok kívánni és miután meggyőzött, hogy házi viszonyai hosszabb, gyakori leveleket írni nem engedik, kérésem ne vegye követelésnek, mert engem egy sora is meg fog örvendeztetni, ha pedig többet ír, boldoggá teend, mert levelei nem szóhalmazok, hanem minden szavának megvan a fontossága. Azt pedig, hogy az éj óráit fordítsa írásra, nemcsak nem akarom, de meg sem engedem. Egészsége úgyis oly gyenge, hogy soha eléggé nem kímélheti. Élete mindenesetre változatosabb az enyémnél, mert én nem hallok egyebet az ezerszer és ismét megvitatott tárgynál, az amnesztiánál, ami csak fájdalmas húrokat pendít meg szívemben és öntől várom, hogy élénk lelkével a tespedésből és mulhatatlan utána következő lelki halálból kiragadjon.

Alig örvendeztete meg kedves atyja egészsége helyreálltával, már ismét anyját mondja betegnek. Tudassa velem, édes Juliám, mi baja, remélem, nem veszélyes?

Kiszabadulásomban nem hiszek, tudom, hogy kiülöm az egész időt. Most már megszoktam a nyomorúságot, még szerencsétlenebb lennék, ha viszontlátnám. Mikor a néni utoljára itt volt, a mindig jelenlevő tiszt kérdezte, mért nem volt már oly régen itt? Én azt válaszoltam, hogy nem akarom oly méltatlan bánásmódnak kitenni, mint amilyent szenvednie kellene.

Az ég áraszsza el minden áldásával, hozzá repül minden gondolata forrón szerető

Józsijának.

CCCVI.

Halmos, 1855. március 4.

Egy évvel és egy csalódással ismét gazdagabb vagyok. Mily fájdalmas érzelme az szívemnek, hogy, mint a falevelek őszszel, úgy hulladoznak le a remények, az emberek iránti hit és tisztelet érzelmei, lelkemről. Hosszas lenne elbeszélni és nem is érdemes elmondani, hogy mi bánt.

Mindíg önhöz folyamodom, ha szívem összehúzódik a durva érintésre, önhöz, ki egyedüli vigaszom a földön. Te vagy egyetlen barátom, neked szentelem minden érzelmemet és szerelmemet.

Március 9. Ha hideg, szemrehányó levelet írtam, annak némi tekintetben ön volt az oka, de ha elismeri hibáját, legyen megbocsátva és ön is feledje el, ha bánatot okoztam.

Néha megesik, hogy rossz hangulatomon nem tudok erőt venni és ilyenkor meglátszik az levelemen, de igyekezni fogok, hogy ez többé ne történjék meg. Tegnap nem annyira levele okozta ezt, mint azon meggyőződés, hogy hiába legyen minden igyekezet, fáradság és feláldozás, mert célt nem érünk.

Csodálom, édes Józsim, hogy ön nem értette a küldött levelek tartalmát, azért még egyszer elmondok minden eseményt. Atyámat felszólította báró Bourguignonné, ki atyámnak lekötelezettje, mert a fiát hivatalba tette, hogy ha ő tehet valamit érdekünkben, azt örömmel teszi, mint bécsi lakos teheti is, annál inkább, mert egyik fia a vezérkarnál ezredes. Erre én válaszoltam neki és kértem, menjen el Linhardhoz és ajánlja neki az ügyünket és tudja meg tőle, vajjon a Lamberg-esettel nem kellene-e előállani és ha használna-e az? Ezen levelem vétele után a leánya, Alexandrine, elment Linhardhoz és a kérdéseket feltette neki. Linhard biztosította, hogy ez okvetlenül fog használni és csodálkozott, hogy eddig hallgattunk e fontos dologról.

Alexandrine erre sietett a Lamberg leányának levelet írni, melyben elmondja neki a történteket. A levél másolatát elküldém önnek és a megtörténtek után tudósított csak mindenről. Most már én mit tehettem, a dolgokat vissza nem vonhattam. E levélre válaszolt nekem L. grófnő, melynek másolatát ide mellékelem. Ezekből láthatja, hogy nem én kezdtem meg az érintkezést L. grófnővel. Az atyám véleménye is az, hogy kár volt kihallgatásakor a dologról hallgatni, mert bizonynyal kevesebb évre ítélték volna, de ha akkor elhallgatta, mogbocsáthatlan bűn lenne ismét hallgatni és aki azt hiszi, hogy ebből még baj származhatnék, annak a felfogása igen gyenge, vagy pedig a bátorsága hiányos.

Most már félúton nem állhatok meg, de nem is akarok, vagy lesz eredmény, vagy nem lesz, de hogy rossz következzék belőle, az semmiesetre sem valószinű. L. grófnő nem fogja az esemény kutatását felujítani, az lehetetlen, ehez sok minden kellene; hogy mitől fél tehát Gedeon, ezt úgy hiszem, maga sem tudja.

Linhard, kit az egész világ igen becsületes, jó embernek mond és aki iránt am nálalétemkor oly meleg részvétet tanusított és aki a perek átdolgozásával van megbizva, tehát *első sorban* illetékes és minden esetre jobban ért a dologhoz, mint mi mindnyájan, szintén tanácsolta nemcsak, sőt igen hathatósan a lelkére kötötte Alexandrinnak, hogy semmi esetre nem kell elmulasztani ezen esemény bizonyítását és minden módon való tisztába hozatalát. Én nem tudom, hogy lehet ezen megijedni, én leány létemre bátrabb vagyok sok férfinél, ki minden sarokban kisértetet lát. Fogadni mernék, hogy G.-nek vagy igen kis orrlyukai, vagy nagyon széles feje van. - Amit eddig tettem, minden az atyám tudtával és tanácsa után történt. Ma hallottam, hogy a császárnénak leánya született, szegények, tehát ők is csalódtak, most már bizonynyal az amnesztia is csekélyebb lesz. Anyámnak csak gyomorromlása volt és ezért feküdt nehány nap.

Az ég áldja meg, ne nehezteljen, én is megbocsátottam, hisz olyan jól esik szeretni és oly szomorú neheztelni. Szeressen, szeressen, ez egyetlen óhajtásom, hisz a szentírás is azt mondja, szeretettel hegyet lehet helyéről elmozdítani. Szeressük egymást, ez az egyetlen boldogság a földön.

Juliája.

CCCVII.

Arad, 1855. március 6.

Kedves Juliám! Az én nézetem is az, hogy most már az ügyet félben hagyni nem lehet, bármi következzék is belőle. Hogy G. neheztel reá, sajnálom, de nem tehetek róla, csak a Te hajlamodat és változatlan szerelmedet óhajtom, a többivel nem gondolok.

Én senkitől nem várok semmit, nem követelek semmit. A magunk erejére leszünk szorítkozva és ha szivem vonzalmát követhetném, legfőbb óhajtásom lenne elvonulni az egész világtól és egyedül neked élni.

Sorait ma vettem, de a jó alkalmat elszalasztani nem akarom, azért végzem és küldöm. Az ég áldja és engedje, hogy végre karjaidban pihenhesse ki sok szenvedéseit

Józsid.

CCCVIII.

Halmos, 1855. március 17.

Ma vettem sorait és sietek válaszolni, nehogy méltó panaszra adjak okot.

A napokban küldém el a grófnőnek válaszomat az atyám belátása szerint, a G. levelének másolatát is hozzá csatolván.

Minden az atyám és a Linhard nézete szerint történt. Ha mindebből baj származhatik, akkor már minden emberiség és igazság kiveszett a föld színéről.

Jenő viszi el a grófnőnek levelemet, úgy hiszem, a csinos, jó modorú ifjú jó benyomást teend a grófnőre. Isten áldja, édes Józsim, bízzék jó csillagzatunkban.

Julia.

Hochverehrte Gräfin! Mit beseligender Hoffnung und klopfendem Herzen sah ich der Ankunft der ersehnten Zeugnissen entgegen, um sie dann allsogleich senden zu können. Vergebens hoffte ich, denn sie kamen nicht, sonach von Schmerz und Trostlosigkeit gebeugt, ich kaum Worte finden kann, den erdrückenden Gram niederzuschreiben. H. v. G. schrieb mir wohl, doch Zeugniss gab er nicht, fürchtend, ohne J. v. Sz. nützlich gewesen zu sein, er sich selbst in Unannehmlichkeiten, oder einer Untersuchung zuziehen würde. Um jedoch, verehrte Gräfin, Sie von der Wahrheit meiner Behauptung zu überzeugen, lege ich hier den Brief des H. v. G. bei, Sie mit Innigkeit und Vertrauen beschwörend, denselben nur zu eigener hochherzigen Kenntnissnahme, nicht aber zu einem öffentlichen Gebrauch, wozu ich weder autorisirt, noch befugt bin, zu machen, denn es würde mir ungemein wehe thun, jemanden Schmerz oder Unannehmlichkeit selbst in dem Falle zuzufügen, wenn es mir den Weg zum ersehnten Glück, zur Befreiung meines Verlobten, bahnen sollte, ich will den Gram tragen und selbst leiden, ohne mir andere zugesellen zu wollen.

Wenn Sie, verehrte Gräfin, in meine Worte Wahrheit sehen und ohne Zeugnisse mir gütigst zu helfen gesonnen sind, so dürfte vielleicht die deutsche Uebersetzung einiger Stellen des Briefes des H. v. G. Sie überzeugen können, dass die Thatsache sich wirklich so verhalten hat, wie ich sie vorgab und die Vortrefflichkeit Ihres Herzens wird gewiss

geneigt sein, das Lebensglück zweier Menschen, besonders aber jenes Mannes, der sein Leben für das Ihres Vaters hinzugeben sich bereitwillig erwies, begründen zu wollen.

Ein überzeugender Beweis, dass J. Sz. seine Excellenz den Grafen vertheidigte, ist auch in den Untersuchungsacten, die Feldmarschall-Lieutenant M. vorgenommen hat, enthalten, wie es auch in dem Briefe des H. Gedeon bestättigt wird.

Ich wiederhole u. s. w.

Uebersetzung einiger Stellen aus dem Briefe des Herrn v. Gedeon.

Sie wissen, dass in so traurigen Verhältnissen sich gewiss kaum Jemand finden dürfte, dass was er weiss, öffentlich bekräftigen zu wollen. Wen konnten wir auch, ich und J. jemand andern, als den allsehenden und gerechten Gott zum Zeugen dazu anrufen, dass wir den von Pest-Ofener Pöbel verfolgten ritterlichen, von uns ohnehin als gewesenen k. Officieren herzlich hochverehrten G. mit Aufopferung unseres eigenen Lebens zu retten uns vorgenommen haben und dies auch so lange thaten, bis nicht die wildeste Rotte uns von ihm getrennt und die weitere Vertheidigung unmöglich gemacht habe.

Wer wird wagen, nur durch ein einziges Wort bezeugen zu wollen, er sei nur in der Nähe dieser, ganz Ungarn schändenden Katastrofe gewesen? Wer würde uns Glauben beimessen, dass wir uns der Zahl der tausend Mörder, keinen Einzigen, nicht Einen, selbst gefoltert, erkennen würden, und zwar darum, weil wir nebst der Achtsamkeit auf unser eigenes Leben, einzig und allein nur der Vertheidigung des Gr. beschäftigt waren. Unsere Kleider waren von Gewehr- und Sensenstiche durchlöchert, mit Blut bespritzt, sohin nicht einmal Zeit, auf Zeugen zu denken, gewinnen konnten. Es wäre uns genügend gewesen, wenn der Herr Graf unsere Bemühung, den schrecklichen Ausgang des Angriffes nicht ahnend, zu seiner Zeit selbst würde anerkannt haben.

Lamberg grófnő levele.

Wien am 2-ten Jänner 1855.

Mein Fräulein! Jedweder Schmerz findet Anklang in einem Herzen, das schon so viel gelitten hat, schon darum konnte Ihr Brief mich nicht unberührt lassen, wenn er auch von einer gänzlich Unbekannten ist, und ich hätte auf jeden Fall das Wenige zu thun versucht, was in meiner Macht steht, ist es auch leider nur unedlich wenig und ungenügend.

Allein Sie erwähnen Namen und Ereignisse, die Sie der Tochter gegenüber sicher nicht missbrauchen würden, umsoeher, da das ersehnte Ziel, das Sie erreichen wollen, ja doch gewiss nur durch reine, heilige Mittel erstrebt werden kann. Gnade liegt allein in der Hand S. M. des Kaisers. Ihre Bitte bis zu Ihm dringen zu machen, ist das Einzige, was ich zu thun, möglich zu machen *versuchen* kann, dazu aber brauche ich Papiere, Beweise und Ihre Bittschrift.

Sie haben mich im Namen meines Vaters gebeten, ich will thun, *was ich kann,* doch leider, ist das nur allzu wenig. Mit freundlichem Gruss

Gfin Lamberg,
Hofdame.

CCCIX.

Arad, 1855. március 26.

Március negyedike annyira felizgatott, mint talán még életemben semmi. Soha sem éreztem még annyira szerencsétlenségemet és soha még annyit nem gondoltam reád. Azon meggyőződés, hogy én okozom szenvedéseidet, kimondhatlan fájdalmat okozott és nem tudtam vigasztalódni. Kétségbe estem már az istenség felett. Hosszú hallgatása pedig oly nyugtalanságba ejtett, hogy képtelenné tett az írásra.

Ha ismét ír a grófnőnek, talán beleszőhetné, hogy az határozta el a kérelemre, mert hallotta, hogy én nedves, egészségtelen kazamatába vagyok zárva, levegőre alig mehetek és fél, hogy egészségem teljesen tönkre megy. S mivel dicsérni hallotta jó szívét, elhatározta, hogy megkisérli hozzá folyamodni. Magától értetődik, hogy mindent közöljön atyjával, az ő higgadt, tapasztalt bölcsesége bizonynyal a legjobbat tanácsolja. Alig tudok írni; oly zaj és vitatkozás van körültem, hogy saját eszméimet sem értem, de az alkalmat elmulasztani nem akarom.

Én már egészen bele szoktam azon gondolatba, hogy addig nem látom, míg végleg keblemhez nem szoríthatom és soha többé el sem bocsátom. De ha ön máskép határozott, akaratát nem ellenezhetem. Én azért vagyok ellene, mert tudom, milyen nehezen fog esni a válás és mennyit fogok utána szenvedni.

Adja Isten, hogy mindig ily egyetértés legyen közöttünk és mindig szeresse

Józsiját.

CCCX.

Halmos, 1855. március 30.

Kedves Józsim! Már ismét sok ideje mult, hogy sorait nem vettem és ilyenkor alig lelem helyemet. Hát ön szegény feje, mit mondjon, ha levelem soká kimarad, akinek foglalkozásai oly szűk körre szorítvák? De én, amennyire lehet, igyekszem is, hogy panaszra ne adjak okot és ha ez mégis megtörténik, csak a posta hibája.

Az ég csak nem akarja, hogy lássam, hogy a folyók mindenfelé kiöntöttek. Ilyen körülmények közt nem tudom, mikor érhetem el legfőbb boldogságomat, önt karjaimba zárhatni.

A napokban átolvasám leveleit, összesen száznegyven körül van, nem tudom, tőlem nincs-e több. Fájdalom! az elsők legmelegebbek, az utóbbik mintha fagyos kézzel és kőszívvel lennének írva.

Két hete, hogy L. grófnénak elküldém levelemet és mégsem érkezett tudósítás Jenőtől. Emiatt is nagyon nyugtalankodom. Az ég áldja, gondoljon rám. Képzeletben százszor öleli hű

Juliája.

CCCXI.

Arad, 1855. március 30.

Ügyünk, nem tudom, mennyire haladt, oly rég vettem utolsó tudósítását, hogy azóta már egy örökkévalóság is letünt. De azért írok, ha akármikor is küldhetem. Az idő annyira megjavult, hogy soraim talán már nem is találják hon.

Azon képzelődésben élek, hogy ha egyszer egyesülhetünk, boldogok leszünk. E remény ad erőt tűrni. Már belétörődtem azon gondolatba, hogy időmet ki kell töltenem. Meg vagyok győződve, hogy L. gr. sem fog semmit tenni, mert ha akarna, eddig legalább életjelt adott volna magáról. Nagyon fájlalom az egész dolgot, mert ez is csak szaporította nyugtalanságát és gondjait. Az áradás mindenfelé fenyeget. Mondják, már Szegednél is kiöntött a Tisza. Az ég áldja, gondoljon és szeresse érte élő

Józsijára.

CCCXII.

Halmos, 1855. április 7.

Már igen nyugtalanul vártam levele érkeztét, midőn jósom jelenté (csak nevessen ki: a kis hamis fekete bogár), hogy nemsokára veszem levelét. És csakugyan, másnap már megérkezett.

Tegnap templomban voltam, mi már féléve nem történt meg rajtam, ezt is csak szüleim kívánságára tettem, mert nem tudok imádkozni. A hitem megrendült.

Józa, ki pár hétig Tininél volt, e percben érkezett haza több vendéggel, azért most ismét, adieu, levélírás.

Este. Bourguignonékat nem értem, oly tűzzel karolták fel ügyünket és most hallgatnak. Vagy talán sérti őket, hogy egyenesen L. grófnőhöz fordultam? Ezt azért tettem, mivel a grófnő levelére válaszolnom kellett, mert az illem így hozza magával. Láthatja, édes Józsim, hogy nem vagyok oka semminek.

Április 8. Most, miután tudom, mennyit tett Gedeonért, annál inkább elitélem és hálátlannak nevezem. Szeretném tudni, hogy mitől fél, talán maga sem tudja.

Nem érdemelt dicséreteit, a leveleket illetőleg, nem fogadom el, mert azokkal magam sem vagyok megelégedve. Én már kijöttem a német nyelv gyakorlatából, mert sohasem beszélek e nyelven, annál kevésbbé írok és sok hibát követek el a stílus és helyesírás ellen. Atyám az én fogalmazványomat kiigazítá és sokat törült belőle, mi által a levél száraz, hivatalos hangot nyert, pedig egy író azt állítja, ha kérünk, ne használjuk az ész-, hanem a szívre ható fegyvert, mert csak evvel győzhetünk. Én különben könnyen tanulom a nyelveket. A franciában alig teszek hibát a helyesírásban, Józával gyakoroljuk magunkat és diktandót írunk. Az angolt is folytatom, de biz az nem sokat ér, ha nincs, aki megmondja a kiejtést. Atyám is sok nyelvet beszél, a németet és latint tökéletesen.

El is feledtem megírni, hogy Parádon volt Császár Ferenc, a Családi Lapok szeretetreméltó szerkesztője, ki nem hagyott békét és addig unszolt, míg egy kis dolgozatot adtam a lapjába és meg nem igértem, hogy állandó munkatársa leszek, de biz' az abban maradt, van is nekem időm és kedvem lapokba firkálni, addig inkább önnek írok, hisz ehhez is alig jutok, írói babérokra pedig nem vágyom.

A napokban Jenőtől kaptunk levelet, ki azt írá, hogy még nem adta át levelemet a grófnőnek, mivel most egy külföldi herceg az udvar vendége és ezért nagy ünnepségek folynak és Lamberg grófnő is el van foglalva. Holnap Daróczra megyek, ha ezalatt jönne Bécsből vagy öntől levél, ezt egy gyalog embertől rögtön elküldik nekem.

Az ön óhajtása, hogy ne látogassam most meg, az én vágyaimmal ellenkezik, mert az én szívem kimondhatlanul óhajt egy tekintetet, egy kézszorítást, egy ölelést. Hisz oly rég nem láttam és három év van még előttünk, hogy álljam meg e hosszú időt látása nélkül? Harmadfél éve nem láttam és nem látott, ez hosszú idő az én koromban, még boldog körülmények közt is, hát még szenvedésben töltve. Én is igen megváltoztam, megvénültem, mert a huszadik évből az átmenet már az arcra üti bélyegét. Az veszt üdeségéből, a száj mellett és szemek körül egy ici-pici redőcske a mulandóságra int, - a haj közt egy-egy fehér szál tündöklik, a mozdulatok kezdik veszteni légies könnyedségüket,... egyszóval beköszönt a *kor* egész ridegségével és kétségbeejtőn emlékeztet az eltűnt ifjúságra! - Hiú nem vagyok, de önnek tetszeni óhajtok, azért előre figyelmeztetem mindezekre és kérem, ne tekintsen rám a kritikus szemüvegén, hanem a szerelmes szívével, aki nem lát tisztán, mert hisz Kupidót bekötött szemekkel festik.

Bocsásson meg, édes, kedves Józsim, hogy végzem levelemet, de lehetetlen folytatnom, ezt is annyi zűrzavar és lárma közt írtam, hogy a fejem szédült belé. Úgy hiszem, két hét mulva indulunk, tehát addig megszokhatja azon gondolatot, hogy látni fog. Én pedig előre tombolok örömemben és szeretnék mindenkit összeölelni, csókolni ön helyett. Az ég áldja, gondoljon rám, kinek óhajtásai, örömei, szerelme és reménye benned összpontosúl.

Julia.

CCCXIII.

Arad, 1855. március 24.

Kedves Juliám! Már bizonyosan lesz levelem, de nem kaphatom meg, míg az enyémet el nem küldöm, azért sietek vele. Különben is oly jól esik, ha csak pár sort is írhatok és ezáltal magamra emlékeztetem.

Ma van névnapja. Engem e napok különösen felizgatnak és még élénkebben érzem, mily boldognak kellene lennem, ha együtt gyönyörködhetnénk a szabad természet szépségeiben. A zárt léget annyira megutáltam, hogy egy percet sem veszítek a szabad lég élvezetéből és nyolctól háromig a napon tartózkodom, mire nehány nap óta szabadságot kaptunk.

A ládát tegnap kaptam, a sódar étrendemben változást idézend elő. Különben nem irigyeltük volna a kereszténeket, ha történetesen zsidóknak születtünk volna.

Már egy hete, hogy a lapok kilencszáz megkegyelmezését hirdetik. Bizonyosan közönséges gonosztevőkből áll nagy része. Igen nyugtalan vagyok már megtudni a grófnővel való levelezés eredményét. Bár egyenesen megmondaná, ha nem akar érettünk fáradni, legalább nem nyugtalankodnánk. Adja az ég, hogy reményei teljesüljenek és hogy ajkaink elválhatlanul összeforrjanak, mert csak akkor lesz boldog

Józsija.

CCCXIV.

Halmos, 1855. április 13.

Lehetetlen a mai nap szomorú emlékére nem gondolnom. Április 13! Mily iszonyú nap jelentőségében és emlékében. Ma határozták el ezelőtt hat évvel a függetlenséget, kitették gondtalanúl, talán hiúságból az országot a legborzasztóbb szerencsétlenségnek és csapásoknak, mérhetetlen gyászt, öldöklést és végpusztulást hozván a hazára. Mennyi bánat, mennyi könny és vér folyt e szörnyű nyilatkozat bünhödése miatt! Atyám megjósolta borzasztó következményeit és előre megsiratta áldozatait. Talán a mi ismeretségünk és sok szenvedésünk is e gyászos nap kifolyása.

Utazási elhatározásunk ismét változott. Hányszor fog még! Most úgy van, hogy csak májusban megyünk. Mily boldogság lenne tudni azon éjjel, hogy egy léget szívunk és gondolatink egymás körül leng!

Soha még oly boldog nem voltam, mint leszek ezen útban, soha annyira nem vágytam látásod után és annyira kielégítve nem leszek, ha csak egy tekintet is szemeidből szívembe fog hatni, ha kezed meleg szorítását érezhetem, ha csak egy percre is kebledre dőlhetek, ha érezhetem szíved dobogását, olvashatom egész valódból, hogy szeretsz - annyira, oly forrón, mint örökre hű

Juliád.

CCCXV.

Arad, 1855. március 28.

Félelmem teljesült. Már többször gyanítám, hogy levelem elveszett és most bebizonyúlt, sorai meggyőztek róla, így már kettő veszett el. Nem képzeli, mennyi nehézségekkel küzdöm, míg egy levelet elküldhetek, vagy kézhez vehetek. Nem számítva a költséget, mennyi kisérletezés, várakozás, kérés és diplomáciai ügyesség kell hozzá, míg egyen szerencsésen túl adok, azért sajnálom levelem elvesztését, mert abban több eszmét írtam, amelyeket, ha a grófnőnek ír, jónak láttam volna megemlíteni. Nem tudom, mért mellőzték Bourguignonnét és mért bíztak ilyen fontos ügyet Jenőre? Hiszen B.-ék csak jobban ismerik a körülményeket és az egyéneket, mint egy tapasztalatlan ifjú, vagy talán B.-ék már belefáradtak az ügybe?

A mostohánál csak szép szóval eszközölhetnek ki valamit. Megérkeztét nem fogom megtudni, mert az igen nagy nehézségekkel járna. Az öreggel szóljanak minden tartózkodás nélkül és határoztassák meg vele, meddig maradhatnak, hogy azután ne a jelenlevő tiszt kegyeitől függjenek. Nekem igen fájdalmasan esnék látni, hogy megalázza magát egy alárendelt személy előtt. Maradjon magához hű, mint én vagyok hozzád, egyetlen szerelmem.

Józsid.

CCCXVI.

Halmos, 1855. április 21.

Kedves Józsim! Két levele fekszik előttem, melyekre válaszszal tartozom. Hála Istennek! Mily boldogság, egyszerre két levél! Valahára tehát mégis kezd ismerni és igazságosan

megitélni. Írja, hogy rég nem vette levelemet, de nem zsörtöl rám, hanem tudja, hogy a postán veszett el. Köszönöm, hogy valahára hisz és nem kétkedik bennem. Hogy leveleim hová lesznek, nem tudom, de nagy gyanúm van, hogy Merkur a ludas. Bécsből semmi hír, írok Jenőnek, hogy mi történik már?

Az ön levelével érkezett Bittónétól is, aki igen szívesen hív magához egy pár hétre. Igen szeretném teljesíteni kívánságát, de szüleim nem engedik. A jó, a nemes lélek, mennyire szeret, minden szava tanúsítja. Én is őt teljes szívemből szeretem, benne, úgy hiszem, soha csalódni nem fogok. Azt írja, hogy meglátogatta, egészséges, de megfogyott és nagyon megőszült. Nem csodálom, hogy a hosszú szenvedés végre életerejét és egészségét támadja meg. Oh Istenem, mit tehetnénk mást, mint tűrni, szenvedni?! - Csak adjon az ég erőt ezt kibirni és kétségbe nem esni.

Magamról tudom, hogy a folytonos szekatura megőrli az ember lelki erejét és fásulttá tesz. Egyetlen vigaszom szerelme, ha ez nem lenne, már rég kioltottam volna életemet. A finomabb, gyöngédebb érzelmeknek el kell tompulniok és végre a szívnek kővé válnia.

Mennyire különbözik lényem a régitől! Mily szent volt előttem a barátság s beláttam, hogy az csak egy chimera. Egyedűl a szerelemben hiszek még, ez életemhez szükséges.

A napokban ismét írok a grófnőnek és kivánsága szerint, úgy, mint írta. Ha nem fog válaszolni, be lesz fejezve a correspondentia.

Csak mozogjon kérem, amennyire lehet, használjon fel minden időt, a legrosszabbat is.

Nem állhatom meg, hogy a T.-né leveléből, melyet most kaptam, némely dolgokat meg ne említsek, különösen az anyák férjhez adó dühét leányaikat illetőleg. Egy közös ismerősünkről írja, hogy az anya leányát, ki különben is igen kacér, bál előtt jól felpezsgőzteti, úgy, hogy a kisasszony rendesen spiccel ment oda, képzelhetni aztán viseletét. Az ilyenek közt, írja tovább T.-né, annál inkább feltüntek szende ibolyák gyanánt a Sz. leányok, különösen Mari, aki a szerénység példányképe, anyja okos gondoskodását és helyes nevelési módját nem győzik eléggé dicsérni. Végre, írja T.-né, a mostani bálok csillaga a bájos Bajza Lenke volt, ki szép tánca, kecses mozdulatai által a férfiakat az őrülésig fellelkesítette, kik, mikor táncolt, körülötte kört formáltak és ha bevégezte, megtapsolták. Ugy-e, érdekes?

Oh, de mit is bánjuk mi mindezt, kiktől oly távol áll báli vigasság és könnyelmű mulatozás? - Nem irígylem tőlük. Mégis, a világtól annyira elmaradt egyénekre, mint *mi vagyunk,* nem érdektelen messziről figyelemmel kísérni és hallani, minő lépésekkel halad a világ.

Az ég áldja és engedje, hogy ne sokára szívéhez szoríthassa

Juliája.

CCCXVII.

Arad, 1855. május 4.

Levelem ily hosszú kimaradása még jobban megerősít hitemben, hogy azok közül elveszett kettő. A néni nem oka, mert bár nem állítom, hogy nem kiváncsi, de sokkal lelkiismeretesebb, semhogy idegen titokba erőszakkal betolakodjék.

Addig nincs számomra könyörület és mindaddig kimondhatlan szerencsétlen vagyok, míg karjaimba oly erősen nem szoríthatom, hogy onnét többé földi hatalom ki nem ragadhatja és egy örökkön tartó csókkal bizonyítja szerelmét.

Józsija.

CCCXVIII.

Halmos, 1855. április 29.

Kedves Józsim! Már féltem, hogy rendes heti levelezésünk megszakad, mig végre ma vettem levelét.

Megbocsáthat-e nekem, édes, lelkem Józsim, hogy azon perceket, melyekben vigasztalnom kellene, még panaszimmal keserítem? Oh bocsásson meg, de annyira megkönnyebbülök, ha közlöm azt, mi szívemet nyomja. Lássa, mily önző vagyok! De ön nem követi példámat, pedig jól esnék, ha ön is elpanaszolná szenvedéseit. A nyiltságnak is sok rossz oldala van, mit sokszor tapasztalok, de nem tehetek róla, már én ilyen vagyok és maradok.

Hogy boldogok leszünk, ezt hiszem és remélem, ez ád erőt a tűrésre. Pedig oly kevés a boldog házasélet! hogy az ember emiatt kétségbe esik. Nekem oly kevés vágyaim vannak, oly könnyen kielégíthetők, de azért érzem, kevés férfi tudna azért boldogítani. Sem rang, sem vagyonra nem vágyom, a hiúság ragyogni és szerepelni nem bánt, és egy férfiben azon tulajdonokat kivánom, melyek önben megvannak. Őszinteség, bátorság, nemes szív, gyöngédség, becsületesség, önérzet, hazafiság és mindenek felett *végnélküli szerelem.* Ezekből alkotva van az ön jelleme és azért hiszem, hogy lehetetlen, hogy ne legyek boldog. Csak két tulajdonsága van, amelyek kissé aggasztanak, de remélem, az együttlét majd leszoktatja ezekről, melyek bizalmatlanság és féltékenység. Én bennem sokkal több van, igyekszem is róluk leszokni.

Jenő írt és azt, hogy a grófnőnek átadta a levelet, aki azt mondta, hogy mielőbb válaszolni fog.

Most Isten áldása legyen rajta, édes, drága Józsim, írjon ha lehet, ezzel, egyedül ezzel teheti boldoggá

Juliát.

CCCXIX.

Arad, 1855. május 16.

Levelem már alig találandja hon, mivel azt írta, hogy e hónap első napjaiban indulnak. Azonban meglehet, hogy szokás szerint ismét elhalasztják. Már csak azért is írok, hogy ellenkezésre kényszerítsem a sorsot, miután oly nagy kedvvel hiusítja meg folyvást reményeimet. Névnapját kétszeresen ünneplem, mert nemcsak hogy szabadon engedem át magamat képzeletemnek és repülöm át a boldogságomtól elválasztó mélységeket, hanem még azon ritka szerencsében is részesültem, hogy két levelével örvendeztetett meg. Csak édes szavai voltak képesek lelkemről a sötét fellegeket eloszlatni, miket azon gondolat támasztott, hogy még több ily szomorú napot kell áttengődnöm, mielőtt boldogságom révébe érkezném. A grófnő válasza meggyőzött arról, hogy kétkedik szavaink igazságában. Ha szemembe nézne, látná mint pirulok, hogy idegenek mint kérőt tekintenek engemet, ki egykor arra sem tudta magát

megalázni, hogy legközelebbi rokonait kérje és hiuságukat legyezze, inkább egy végnélküli fogságra szánta el magát. A halál huszonnégy éves koromban nem ijesztett meg; most a nedves falak, lassú kiaszás vissza rettentnek. Szükséges volna, hogy tudjon az ember rimánkodva a földre borulni azok előtt, kiktől hasznot vár. Én nem tudom tenni. Történjék bármi, ez öntudat mindig képes lesz a szenvedések fölé emelni és az emberek kegyetlenségével megvívni. A saját sorsom egy hajszálamat sem fehérítette volna meg, egy ránc nem képződött volna halántékomon: de egy mindenek fölött szeretett, *imádott* lénynek boldogságáért felelősséget vállaltam az ég előtt, ha kérdőre vonatom, hogy miként jártam el e szent missziómban, mit mondjak? Azt, hogy önzésemnek áldoztam fel, mert nem tettem meg mindent, amivel boldogságát előmozdíthattam volna. Hogy képzelem én, hogy még boldogíthatni képes leszek, annyi évekig tartó egészen természetelleni életmód után, midőn minden régi tulajdonaimból ki kelle vetkőznöm, annyi évi iskola után, hol leginkább csak rosszat láttam és mindenek fölött tettetést, alattomosságot kelle gyakorolnom!!

Nem azért kértem, hogy a nénivel ne érintkezzék sokat, mintha félnék, hogy ezáltal elveiben szenvedne csorbát. Azért emelkedik szerelmem minden közönséges emberi fogalmakon felül. Igen jól tudom, hogy mindig magunk adjuk a tónust, melyen velünk a társalgás folyik és e tehetség talán senkinek nagyobb mértékben nincs hatalmában, mint önnek. De a világ véleménye fölé nehéz emelkedni és veszélyes vele dacolni, azért nehezen esnék, ha vele meghittséget gyanítana. Mert azt akarom, hogy a világ oly tündöklő magasban és tisztának lássa, ahogy megérdemli. Isten vele, drága Juliám, az ég áldja és gondoljon

Józsijára.

CCCXX.

Halmos, 1855. május 12.

Alig küldém el soraimat, ismét boldogított levelével, valóban, édes Józsim, egy idő óta oly jó, oly gyakran megemlékszik rólam, hogy nem győzök hálálkodni és példáját követni. Köszönöm, köszönöm. Azt hiszem, ön is meg van velem elégedve, kivált ha látná, mennyit sétálok és milyen egészséges vagyok. Mióta Parádról eljöttem, nagyon megerősödtem. Csak ön is használja a szép időt és mozogjon a szabadban, sőt futkározzék, ne gondoljon vele, ha ősz hajjal is.

Nagyon igaztalan, ha azt mondja, hogy keveset gondolok rá, édes Józsim, mert higyje el, nincs az az óra, melyben eszembe nem jutna. Nincs az a társaság, hogy lelkem abból feléd nem repülne, sem olyan foglalkozás; ha szép virágnak illatát szívom, azt képzelem, édes ajkaid érintenek, ha kedves melódiát zongorázom, szívemet megremegtető bűbájos hangodat vélem hallani, ha az ég csillagait, egy tiszta napsugárt, a hold bánatos arcát látom, mindjárt kedves szemeid, szeretett arcvonásaid jutnak eszembe, vagy ha a szellő arcomon játszik, lehelleted vélem érezni, a regény vagy költemény szerelmes szavait mintha Te sugnád füleimbe, oly édesnek, megindítónak tetszik, vagy ha kézi munkával foglalkozom s képzeletem szabad szárnyára bocsátom, csak Téged keresnek, hozzád repülnek s töprengek, tanakodom, vajjon mivel foglalkozol, a lelked hol jár, gondolsz-e reám?!

Hát még este! Ha nyugalomra térek s álom nem jő szemeimre, elnézem hosszan arcképedet, magam elé képzellek s ezer szerelmes szót intézek hozzád. Azután szakálladat elárasztom csókjaimmal s azt hiszem kebleden pihenek. Nem adnám szakálladat oda a föld minden

kincseért. Ez legdrágább talizmánom. Vissza varázsolom emlékembe az együtt töltött órákat és elszáguld lelkem a messze jövőbe a végnélküli szerelembe...

Mondd még, hogy nem gondolok reád!! Indulásunk ismét elhalasztatott. Oh, mikor, mikor láthatlak már? Isten áldása legyen veled. Örökre hű

Juliád.

CCCXXI.

Arad, 1855. május 20.

Fontos okom volt félni, hogy levelem veszett el, örülök, hogy csalódtam, de hogy mindig bizonyosak legyünk ebben, a már ajánlott rendszabályt kérem megtartani. Én minden levelét, valamint az enyémeket is jegyzem azóta, tehát tudom, hogy ön, édes Juliám huszonnégyet, én pedig 29-et küldtem. Mióta a néni vett pártfogásba, azóta nem veszett el levelünk. Ön iránti előszeretetét nem tudom leírni. Mióta megtudta, hogy szándékozik meglátogatni, ostromol, hogy hozzá szálljanak, ami, ha megtörténik, boldoggá tenné. De én azért nem tanácslom.

Hogy iránta bizalmatlan lennék, nem mondhatja, hisz szívemet, lelkemet kitárom előtte; de hogy általában mindenkivel nem teszem, ez bizonyos. Féltékenységgel nem vádolhat, mert annyira bizom benne, mint Istenben és szerelmét oly rendíthetetlennek hiszem, mint jellemét. Féltékeny addig nem tudnék lenni, míg szerelmében bizom, ha ettől megfosztana, hogy mit tennék - nem tudom!!!

De most végeznem kell, az alkalom vár. Isten áldja és vezérelje karjaiba

Józsijának.

CCCXXII.

Halmos, 1855. május 18.

Most nem lehet panasza leveleink elveszte miatt, az elsők közül hiányzik, de a 18-tól mind meg van, az utolsó 26.

Hogy Jenőnek küldtük a levelet, annak oka az, hogy B.-né nem maga adta át az elsőt sem, mert ő őszintén megmondta, hogy nem szeretné, ha a neve szerepelne, mivel több gyermeke van, akik miatt neki gyakran van kérni valója, vagy pedig a császárhoz kell folyamodnia, azért kért is, hogy a nevét titokban tartsuk, tehát féltünk, hogy vagy postára teszi, vagy valami alantas egyén által küldi el. Különben Jenő oly csinos, mondhatni szép fiú, ki csak kellemes benyomást ébreszthet, e mellett részletes instrukciót adtam neki ruházat és viselkedés tekintetében, hogy nem hiszem, hogy valami bevue-t követett volna el. A harmadik ok pedig az volt, mert szükségesnek láttuk, hogy a gr. legalább ismerje meg a család egy tagját és ne gondoljon valami ágrólszakadt jött-menteknek.

Az mindig kellemesebb, ha az ember, akiért tenni akar, azon családnak legalább egy tagját ismeri, mintha soha hírét sem hallotta. Megírtam Jenőnek, hogy mutassa be magát, mondja, hogy fivérem, köszönje meg nevemben a grófnő kegyességét és kérje továbbra is kegyes közbenjárását. Úgy hiszem, ez volt a leghelyesebb, amit tehettünk.

Most egy igen érdekes könyvet olvasok. Nem rég jelent meg és az emberek általában nagyon dicsérik. - E fiatal író csak most tűnt fel, de már is meghódította az országot, én eddig tőle még mást nem olvastam, mint a „Hétköznapokat” és az ön által küldött „Vándoroljatok ki” című novellát, ami már nagy haladást mutatott, különösen a kedves humora miatt, de a mostani még azt is messze tulhaladja. Címe: *„A magyar nábob.”* Még magyarban ilyen érdekes regényt nem olvastam, pedig az eddig megjelenteket talán mind ismerem, Józsika, Eötvös, Kemény munkáit.

Erzsi és Józa bálban voltak Beregszászban, tegnap érkeztek haza, elragadtatva jó mulatásuk emlékével, rám nézve már semmi érdekkel sem bir egy táncmulatság.

Menetelünk terve ismét változott. Nem tudom, mikor indulunk, addig még sok átalakuláson menend át. Ki sem mondhatom, mennyire epedem már a viszontlátás boldog perce után, hogy kiolvassam szemeiből szerelmét. Addig is gondoljon reám és szeressen, mint önt szereti

Juliája.

CCCXXIII.

Halmos, 1855. június 8.

Szomorú szívvel és igen lehangolt kedélylyel írom e sorokat, édes Józsim, mert azon boldogságról, önt láthatni, le kell mondanom, legalább most egy időre. Ki tudja, mikor fog ez megtörténni? Itt küldöm a Jenő levelét. Egy kis süteményt és almát akartam magammal vinni, de mivel utunk elmarad, ma a postára tettem, ne nevessen ki érte. Bocsásson meg, de ma nem folytathatom, igen levert vagyok. Nagyon fáj a csalódás. Önnek, tudom, nem esik oly nehezére, hogy nem lát, mint nekem. Isten vele, vigasztaljon levelével, csak ez enyhíti fájdalmamat.

Juliája.

CCCXXIV.

Halmos, 1855. június 10.

Tehát megtörtént óhajtása, nem fog látni. Talán nagy áhítattal imádkozott, hogy ne lásson; ami engemet oly végtelen boldoggá tett volna. Atyám biztat, hogy a nyáron okvetlenül meglátogatjuk.

Önnek nincs igaza, ha azt állítja, hogy könnyebb a hozzánktartozótól igaztalanságot szenvedni, mint idegentől. Én az ellenkezőt állítom. Egy idegen sértéseit csak megvetéssel utasítom vissza, ez reám behatással nincs és feledem, amint elfordulok. De akinek joga van szeretetemre és én is azt várnám tőle, ha ehelyett gyöngédtelen és igaztalan, mélyen a szivembe vág.

A ládába egy pár könyvet tettem. Tompa „Virágregéit”, Garayt.

L. G.-ről is van mit írnom. Ő azóta igen megbánta tettét és egy év óta mindent elkövet, hogy a Józa közelébe juthasson. Minden barátját, ismerősét küldözgeti Józához üzenetekkel és ostromolja szivét. Ezelőtt egy évvel a bálba odament hozzá és hebegett valamit, de Józa oly hideg, megvető tekintetet lövelt felé, hogy többet nem mert szólani, hanem távozott. Azóta személyesen nem közeledik, de annál többet mások által, akik azt mondják, hogy majd

megőrül és főbe akarja magát lőni. Józa, hacsak nevét említik, kéri az illetőt, hogy hagyja abba ezt a reá nézve annyira kellemetlen tárgyat. Most már utolsó kísérletképpen csinos négylovú fogaton jön minden lépten udvarunkba, a hivatalba, hogy Józa előtt fitogtassa. De mind hiába, Józa érzéketlen marad. Más ügyes, csinos, fiatal emberek is keresik kegyeit, de úgy látszik, hogy hiába. Ezen a farsangon nagyon kitüntették és komolyan udvaroltak, sőt nyilatkoztak neki. Még leginkább megnyerte tetszését M. P., aki minket a szánkázáskor felborított és aki egy igen kedves, csinos, finom, művelt, elegáns fiatal ember és aki többek előtt nyilvánította, hogy csak teljeskorúságát várja, hogy nyilatkozzék, mivel atyja ezt követeli tőle. Nekem is ez tetszik legjobban, ezt szeretném sógoromnak és úgy látom, Józa sem idegenkedik tőle.

És most következik a gyónás. A télen nagy árvíz lévén, épen a bál alkalmával, anyámék Józával odaát túl a Tiszán Tininél rekedtek és én atyámmal maradtam hon. Egy cs.-i tisztet szállásoltak be hozzánk, kit a helységben senki sem akart befogadni, pedig az árvíz miatt nem mehetett tovább. Mi elég illedelmesen viselkedtünk iránta és ő nem győzött hálálkodni. Ez egy br. Schweighardt nevű százados, igen művelt, kellemes fiatal ember, kivel elég jól töltöttem három napot, míg elmehetett. Zongoráztam neki, aztán irodalomról beszéltünk s én panaszkodtam szemeim gyengesége miatt. Ő nagyon szép zongoradarabot igért küldeni, a Saphir küldeményeit, mit igen dicsért, végre conservations üveget a nagy napfény, hideg vagy por ellen. Én szabadkoztam, sőt az üveg árát kérdeztem, mire ő igen sértődöttnek látszott. Alig nehány napra távozása után, jött egy csomag a postán a hangjegyek-, könyv- és szemüveggel és egy levéllel, melyben először forró hálát mond vendégszeretetünkért, aztán kér, hogy fogadjam el tőle e csekélységeket, végre nem győzi dicsérni azon élvezetes napokat, miket társaságomban töltött, amelyek örökre feledhetetlenek lesznek előtte és avval végzi, hogy neki még leány annyira sohasem tetszett, aki nagy műveltsége mellett a háziasszonyi teendőket is oly kifogástalan ügyességgél teljesítette volna, mint én és szeretetreméltósággal, - azért kezemet kéri.

Különben levelét itt küldöm, válaszom másolatát is. Várom az abszolúciót.

Isten vele, drága Józsim, felé repül minden gondolatom és szivem minden dobbanása az öné.

Szerető

Juliája.

CCCXXV.

Arad, 1855. június 8.

Mindenképen el tudom képzelni, csak szemüveggel nem. Nem hiszem, hogy bájos megjelenésének ne ártana, de még hasznát se látom be. Csak egy módot tudok a szemei conserválására, ha nem csinál megerőltető munkát, este nem olvas, nem ír soká és sokat van a szabadban. Ez nemcsak szemeit fogja megerősíteni, hanem egész szervezetét. Azért nem is köszönöm a küldött sált, mert ez az élénk szín igazán megerőltette bájos szemeit.

A ládát megkaptam, benne mindent romlásban, a könyveket nem, még a legártatlanabbat sem adják ide, talán kivihetem, hogy a nénihez küldessenek vissza. Láthatása igen boldoggá tett volna, de a válás még nagyobb kínokat okozna, mint eddig. Nem tagadom, jobb szeretem így, mert még ezerszer szerencsétlenebb lennék. A néni meglátogatott és ismételten felajánlotta egész házát, annyira őszintének látszott szívessége, hogy csodálkoztam, hogy annyira el tudta bájolni, édes Juliám és nehezemre esett kivánságát megtagadni.

Józát igen nemeslelkű, gyöngéd szívű lénynek képzelem és sajnálom, hogy még meg nem ismerhettem, óhajtanám, hogy bár csak kis részben is viszonozná rokonszenvemet. Ha nem is boldogságot, de legalább megnyugvást férjhezmenetelétől várok, azért én csak ezt tanácsolnám. Nem hiszem ugyan, hogy szív, melynek legszentebb érzelmei zuzattak össze, még egyszer szerelemre gerjedhessen, de legalább könnyebben viseli el az élet harcát, ha hű karok közt talál támaszt. Nem merném tanácsolni, hogy azon férfiúnak nyujtsa kezét, ki annyira megsértette, de talán még is nagyobb biztosítékot nyujt, ki átlátván milyen kincset vesztett, mily boldogságot engedett könnyelműen kezei közül kisiklani és a bűnbánat által megtisztult: mint egy másik, ki könnyen jut egy birtokhoz, melynek értékét talán nem képes felfogni. Köszönöm a Jenő levelét, nem sok reményt merítek a gr.-nő eljárásából. Ami a másik levelet illeti, mindig jobban meggyőződöm, hogy minden alkalommal leghelyesebben eltalálja a legtapintatosabb utat és reá kimondhatlanul büszke vagyok. Jöjjön bármi, utolsó gondolata, utolsó lehellete tied lesz, végtelenül szerető

Józsidnak.

CCCXXVI.

Halmos, 1855. június 10.

Valahára vettem sorait. Már attól féltem, hogy örökre le kell mondanom e gyönyörről.

Alig vagyok képes írni a melegtől, annyira elbágyasztott, egy hét óta a legmagasabb fokra emelkedett. A mult héten atyámnak Mármarosban dolga lévén, kértem, vigyen el engem is, hogy Klárát meglátogathassam. El is vitt, én a rémítő hőségben utaztam két nap, három éjjel nem aludtam, de mindez áldozatok dacára, ő igen hűvösen fogadott, semmi különös örömet nem mutatott, úgy, hogy igen megbántam jövetelemet és megfogadtam, ez volt utolsó látogatásom. Haza érve, igen kellemes meglepetésben részesültem. T.-né megérkezett Pestről és nem győzött örülni látásomnak, bezzeg, ő helyét nem találta, az első napot mindjárt nálunk töltötte és nem győztük magunkat kibeszélni.

Most már én is hiszem, hogy a gr. nem fog semmit tenni és a harmadfél évet ki fogjuk tölteni. De hisz már sokkal többen túlestünk, ezt is majd Isten segítségével átéljük. Csak azért örülök, hogy ezen is átestünk, nem lett belőle baj, ahogy G. képzelte és én elmondhatom, hogy mindent megtettem, ami emberi erőtől telik és megnyugvásomra szükséges volt. Már igazán különböznek az emberek egymástól és még egy olyan magas állású nőtől sem lehet, úgy látszik igazi jóságot, hálát, nemeslelkűséget várni. Istenem, ha az én atyámért tett volna valaki ilyet, hogy ezrekkel szembeszállva, az életét védelmezze - nem ily csekélységet - de az életemet, ha kell, kész lettem volna érte áldozni!! - Azonban fájdalom, különböznek az emberek.

Hogy az Isten önt fogja kérdőre vonni az én boldogságomért, nem hiszem, ön nem tehet róla. Csak ha majd férjem lesz, tegyen boldoggá, akkor aztán feledve minden szenvedésem.

Ide mellékelve küldök levélbélyegeket, mivel tudom, milyen nehezen juthat hozzá.

Az ég ezer áldását árassza reá és szeresse csak annyira, mint viszont szereti

Julia.

CCCXXVII.

Arad, 1855. június 16.

Kedves Juliám! Sajnálom, hogy oly későn kaptam meg levelét, mert akkor máskép rendelkezem és a könyveket megkaptam volna. Most már aligha sikerül hozzá jutni, de még vissza sem adják.

Könyvekhez most itt oly nehéz jutni, mint Isten áldásához, pedig mily öröm lenne, unalmas, hosszú napjaimon és álmatlan éjeimen egy jó könyv! Álmomat egészen elvesztettem. Három órakor már ébren vagyok, de fel nem kelhetek, mivel a többit zavarnám, azért hatig várok és este hétig majdnem künn vagyok a szabadban, mert benn iszonyú levegő van, nedves, hűvös pincelég, ruháink nyirkosak; a legnagyobb mértékben egészségtelen. Oh, mily gyakran gondolok rá, elképzelve jövő boldogságunkat, ez tart fenn annyi szenvedés közt, gondoljon ön is rám és írjon, egyetlen öröme

Józsijának.

CCCXXVIII.

Halmos, 1855. junius 12.

Nagyon csodálkozom, hogy mindig olyan sok idő mulva veszi leveleimet, én már a 28-ikat is elküldtem, ön pedig a 24-ikről tesz említést. Nagyon boldog lennék, ha a néni iránt leróhatnám hálámat, nála nélkül kétségbe esnénk, egyedül ő tartja fenn bennünk a reményt és hitet. Az este oly gyönyörű idő volt, hogy kicsalt a szabadba. Az ég tiszta, fellegtelen volt, a hold gyönyörűen világított, egy tűt meg lehetett volna látni. Én egymagam kertünk hosszú aléjában, gondolataimba elmélyedve sétáltam, lassan, fel s alá járva és jövőnkről ábrándozva. Vajjon boldog leszek-e? E kérdésen tépelődtem és azt gondoltam: „Isten, adj egy jelt, mely megmutassa jövőmet," - e percben sajátságos sziszegést hallottam és szörnyen megijedve letekinték, - előttem, majd, hogy reá nem tapostam, utamon *egy nagy fekete kigyó, kilogó nyelvvel csuszott keresztül,* fejét magasan feltartva, nézett reám, hosszú farkát maga után lassan húzva. Összerezzentem az ijedtségtől, de még inkább a jóslástól. Tehát ha jövőmet akarom tudni, - kigyó jelenik meg!! Szörnyű!

Én soha sem voltam boldog, még gyermekkoromban sem. Később mindazok, kiket rajongva szerettem, hidegséggel, hálátlansággal fizettek. Ön az utolsó; azon hajó, melyre legdrágább kincseim raktam, ha ez is elsülyed, nem marad egyéb, mint magamnak is utána ugrani a tengerbe, mely minden drágaságomat elnyelé. Soká nem írtam, nem voltam rá képes. És mi okozá? Régi levelei. Azokat olvasva, igen elkeseredtem, mert hiába ámítom magamat, ön nem szeret többé azon hévvel, forró szenvedélylyel, mint egykor. Ne ámítsa magát, ön már rég nem szeret engemet, csak a hála köti hozzám. De én büszkébb vagyok, minthogy ezt elfogadnám. Világosítson fel, legyen igaz, őszinte, tárja fel a valót, ha szeret-e, nem-e? Vagy csak a szenvedések által előidézett kedvetlenség okozza? Nyugtassa meg, az oly rég óta kétség által kínzott szívemet, mert tovább nem birom.

Tegnap a szatmári püspök, Hám János volt vendégünk, ki nekem keresztatyám. Én a papokat általában nem szeretem, de ez kivétel. Egész megjelenésén, egész külsején a nemes, magasztos, valódi apostoli fenség ömlik el; - oly jóságos, szelíd, igazi szentnek látszik e szép aggastyán, ki a hazáért is szenvedett. Gyermekkoromtól ismerem és látása mindig nagy befolyást tett reám. Engem igen szeret és ha lát, mindig rá akar beszélni, hogy apáca legyek. Józa

gunyolódik és nevetve kérdi: Nos, Julia, mikor mégy már a zárdába? Sokat hallottam felőle, hogy a jótékonyság angyala, hogy nem hál ágyban, hanem a földön egy pokrócon, pénteken csak kenyeret eszik és soha indulat által el nem ragadtatja magát, soha még senkit rossz szóval nem illetett; - egy szóval valódi szent. Oh, mily boldog lehet, aki ilyen jó, mily mennyei megelégedés száll lelkébe, hisz ő már itt a földön is mennyországban van. Egyszerűség, szelídség terjed el egész valóján, azon méltósággal, mit az erény nyujt és mi oly tiszteletre készt, mintha király volna. Szeretnék térdre borulni előtte és a lába porát csókolni.

Most Isten vele. Öleli

Julia.

CCCXXIX.

Arad, 1855. június 20.

Nagyon sok kellemetlenséggel kell küzdenem, míg levelét megkaphatom, de nem sajnálom és mégha még egyszer annyi volna is, szívesen tűrném, nem is tudom, miért említem, mikor jutalmam oly nagy, hogy vételével minden kellemetlenségről megfeledkezem és csak azon élvezetben élek, mit levelei nyujtanak.

Igen jól állott a Titusfej, de még inkább tetszik nekem teljes hajdíszével, mely mind rendkívüli gazdagsága, úgy gyönyörű színpompájával kimondhatlanul meglepett. Gyakran veszem elő, mint legdrágább ereklyémet és nézését soha meg nem unom, bárcsak egy század részét csókjaimnak, melylyel tetézem, nyomhatnám egykori tulajdonosának ajkaira!

És mégis kérném, hogy váljék meg újra hajától, ha tapasztalná, hogy sokaságával igen megerőlteti az agyát és ez okozza gyakori fejfájásait.

Hinni kezdem, hogy a házasságok égben köttetnek, mert mennyire más az, mennyire különbözik mindattól, amit eddig éreztem, mint amit ön iránt érzek!

Nem jól teszi, hogy M.-né ellen kikel, hogy modora megváltozott, hogy fog velem kijönni, nem fontolta meg, hogy ami jó rám ragadt is ezelőtt, hat évi elhanyagolt társaság által lekopott és nem maradt meg viseletemben semmi finomabb és inkább teszem azt, mi nekem jól esik, mint amit mások óhajtanak. És ha még látni fogja, hogy mily türelmetlen vagyok a mások hibáival szemben, hogy a legcsekélyebb gyöngédtelenség vérig sért és idegeimet megremegteti.

Egyetlen vigaszom és reményem, hogy annyi viszontagság után, az ön szerető keblén feledhetem el kiállott szenvedéseimet és meggyőződésem rendíthetlen, hogy örökké magasan fog állani minden más nők felett és végperceimben úgy tekinthetek fel reá, mint Istenemhez, ki iránt tiszteletem és szerelmem soha gyengülni nem fog és mint ma, éppen oly hévvel csókolom kezeit.

Józsija.

CCCXXX.

Halmos, 1855. június 20.

Kedves Józsim! Levelére válaszolva, először is tudatom, hogy nagyon téved, ha azt hiszi, hogy szemüveget foglalkozáshoz viselek. Ezen üvegek sötétkékek és csak utazáshoz valók, a

nagy napfényben, mivel a tárgyakat sötétiti, azért hívják conservations üvegnek, de dolgozni nem valók. Jenőnek is igen gyenge szemei lévén, az orvos neki igen ajánlotta és ő nagy hasznát is tapasztalta. Hogy jól áll-e, az mellékes. Önnek, édes Józsim, azon gondolathoz szoknia kell, engemet szemüveggel képzelni, mert nem hiszem, hogy a harminc évet sokkal túlhaladjam szemüveg használata nélkül.

Június 24. Soká nem írtam, nem voltam hon. A mi vidékünkön igen uralkodik a kolera. Pesten is. Csak Halmoson nem volt még egyetlen eset sem.

Igen nyugtalanít azon gondolat, hogy Aradon, ahol úgyis rossz levegő van, kolera üthet ki. Nem lenne egy nyugodt percem. De még is megnyugtat azon gondolat, hogy olyan mértékletes egyén mint ön, talán nem kapja meg.

Nem tudok belé törődni azon gondolatba, hogy ne lássam, hacsak egy pillanatra is, ne olvassak szemében.

Hanem, hogy mikor teljesül e boldog esemény? Isten tudja. Előbb fürdőbe megyünk, azt sem tudom hová.

Oh, csak elérhetném már azon percet, midőn nem kell várnunk, mikor örökké együtt lehetünk és soha sem távozunk egymástól. Vajjon nem fogom-e ezen szenvedésteljes időt egykor visszaóhajtani és magamat még a mostaninál is szerencsétlenebbnek érezni?! Nem akarok erre gondolni, akkor inkább haljak meg. Végzem soraimat, mert ma postára teszem levelemet. Az ég küldje angyalait, hogy minden rossztól megoltalmazzák, Isten vele, édes, drága Józsim, képzeletben ezer ölelést küld forrón szerető

Juliája.

CCCXXXI.

Arad, 1855. június 30.

Hogy a néni két levelére nem válaszolt, annak az az oka, hogy kissé gyenge az írásban és ezért restelli, de oly nagy szivességgel hívta magához, mikor hallotta eljövetele hírét, hogy megérdemelne egy pár elismerő szót. Ha tehát jövő alkalommal neki is írna, igen örülnék.

Nagy igaztalanság részéről, hogy még mindig kétkedik jellememben, mert ha változásomtól tart, akkor nem bízik bennem. Érzelmeim, szerelmem nem fognak soha változni, mert azon kép, melyet benned fel lelék, nem oly ideál, ami ez életben nem létezhetne.

Önhöz mindig tisztelettel, szeretettel fog lelkem közeledni. Istenséget nem követelek, de mindenesetre többet, mint amilyennek a nőket naponkint látom, különben sohasem szerethettem volna. Mindenek felett állandóságot, jellemet várok, melyet semmi se ingasson meg, még a legnagyobb zivatar és csapások sem. De egytől mégis remegek. Anyagi viszonyaimat nem titkoltam és figyelmeztettem rá, hogy azok nem fényesek. Tapasztalatlanságom miatt a gazdálkodásban félek, hogy még anyagi szükséget is fog szenvedni, e mellett beismerem, hogy pénzzel sem tudok bánni, sőt most is hiába igyekszem takarékos lenni, átlátom, hogy sokkal kevesebből is ki lehet jönni. Egész energiájára lesz szükségem, hogy e betegségemből kigyógyítson. Igen erős, nagy lelket képzelek önben, édes Juliám, hogy annyi nélkülözésnek ki merem tenni és hiszem, hogy bátorsága nem fog csökkenni.

Sokszor magamon kívül ragad egy bájos kép, melyen önt kis házi körünkben látom nemcsak mint boldogító, de boldog angyalt. Olyankor megfeledkezem minden komor gondolatról és egészen eltölt az ideális boldogság. És hinnem kell, hogy boldogok leszünk, különben kétségbe esném. A kígyó is azt jósolta, hisz az okosság jelképének mondják.

Igen jól tudom, hogy leveleim egészen más hangon írvák, de gondolja meg, hogy azóta öt év mult és ha érzelmeim nem változtak is, de szenvedésben eltöltött öt év nem maradhat nyom nélkül.

Boldogságomra az Ön szerelme szükséges, míg ezt birom, addig más óhajtása nem lesz

Józsijának.

CCCXXXII.

Halmos, 1855. június 29.

Kedves, drága Józsim! A kolera még mindig dühöng, sőt már itt is mutatkozik, a szakácsnőnk belehalt, de ez nem csoda, mert igen részeges volt. Én is gyógyítottam egy asszonyt homeopatice, de későn fogtam hozzá és az is meghalt. Én nem hiszem, hogy ragályos legyen, mert a temetés után csak kiszellőztették és kifüstölték és másnap mindjárt bele költöztek, de azért senkinek sem lett baja, még annak a cigányasszonynak sem, aki felöltöztette és koporsóba tette, nekem sem lett semmi bajom, pedig orvosságot adtam be neki.

Roppant nyugtalan vagyok ön miatt. Az Isten szerelmére kérem, vigyázzon magára, ne hűtse meg magát, mert hogy a gyomrát nem rontja el, azt jól tudom, de mégis jó lenne, ha meghozatná a kormány által rendelt kolera-cseppeket. Ha netalán megkapná, mustárt kell a gyomorra kötni, erős ecettel a testet dörzsölni és a cseppeket fodormenta teába bevenni.

Szent Isten! Ha arra gondolok, hogy ön is beteg lehet és egy rossz kórházba vihetik, ahol semmi ápolásban nem részesül, kétségbe esem! És én messze, semmit nem gyanítva élem napjaimat, ez szörnyű lenne! - Oh, talán megőriz az ég ilyen csapástól! Épen temetésen vannak mind, egy fiatal hivatalnokot temetnek, ki meghalt tegnap kolerában, jó, becsületes ember volt, a főbiró leányának vőlegénye, vasárnap lett volna az esküvőjük, de más menyasszony ragadta el.

Erzsi, ki most addig, míg P. hivatalt kap, itthon van, nagyon összeperelt Lottival és ezért anyám keményen megdorgálta, épen ekkor jött Mari néni is, ki Erzsit sírva találván, magával vitte, míg L. itt lesz. Reám az egész oly rosszul hatott, hogy szinte belé betegedtem és nem tudok tovább írni.

Isten vele, drága Józsim, az ég áldja, hű

Juliája.

CCCXXXIII.

Arad, 1855. július 9.

Bittóné, úgy látszik, ismét nagy érdeklődést tanúsít ön iránt, gyakran meglátogat és mindig igen melegen kérdezősködik utána. Betegségtől ne féltsen engem, a kolerától pedig annál kevésbbé. Azt csak azok kapják meg, akik félnek tőle és mértékletlenek ételben, italban, én pedig nem emlékszem, hogy valaha megterheltem volna a gyomromat.

Ha még egyszer meglátom, tudom, hogy ismét többet fogok szenvedni, mit mint eddig eltűrtem. De ha ön mégis akarja, én nem fogom ellenzeni. Ha ön legkisebb megnyugvást vél magának szerezni: azért mindenre kész lennék.

Nagyobb szerencsétlenség már nem érhet és míg szerelmében hiszek és azt birom, nem lehetek egészen boldogtalan. Gondoljon hűn szerető

Józsijára.

CCCXXXIV.

Halmos, 1855. július 8.

Rég nem éreztem olyan örömet, mint utolsó levele alkalmával és mintha előérzet sugta volna, hogy most kétszeresen van szükségem szeretetteljes soraira, annál mélyebben hatott levele kedélyemre. Fogadja köszönetemet, hogy tudtán kivül is már lelke mintegy mágnetikus összeköttetésben lévén az enyémmel, megérezte azon fájdalmat, mely kimondhatlan súlylyal nehezedett rám és letörülni akarta gondolataimból a szomorú jelent.

De minek is köszönöm? Hisz nincs oly édes érzés, mintha annak, kit mindenek felett szeretünk, fájdalmait enyhítjük és szerelmünk által édessé varázsoljuk. Nemde, ön meg van jutalmazva, ha tudja, hogy engem sorai által boldoggá tesz? És mindannyiszor, ahányszor elolvasom levelét! Hálámat az által tanusítom, ha én is meleg leveleket írok és szerelmemet hőn fejezem ki.

Tegnap igen kellemetlen napom volt. T.-ék Pestre utaztak. Igen sajnálom, hogy válnunk kellett. T.-né nagyon hítt magához, de nem megyek, mert még mindig remélem aradi utunk megtörténtét. Addig nyugtom nem lesz, agyrémek kínoznak, melyek a józan okossággal ellenkeznek és a szívből erednek.

Én látni akarom, erről lemondani nem tudok anélkül, hogy a vágy meg ne öljön. Oly rég, oly igen rég sóhajtok már e perc után, hogy alig van más gondolatom, nem tudom lelkemet e tárgytól elvonni. Oh, csak jönne is már! Oly kínos próbára van téve türelmem és annyira meg van feszítve, hogy majd elpattan. - Mit is tennék találkozásunk percében? Úgy járnék, mint már többször tettem, hogy egy hangom, egy könnyem nem volna felindulásom miatt. De azért mégis leolvashatná arcomról, hogy még soha senki oly forrón, oly hűn nem szerettetett, mint Te általam.

Talán naponkint nő még, ha nőhet, szerelmem, ahelyett, hogy mint másoknál, hülne és a sok lemondás és távollét képes volna megölni.

Naponkint számítom az időt, mit már kiszenvedtünk és szivem örömében nagyot dobban, ha felgondolom, hogy egy fél évet ismét betöltöttünk. De Istenem, egy fél évvel ismét idősebb lettem és az idő nem repül el nyom nélkül fölöttem, hanem kedélyemre és arcomra mélyen bevéste nyomait.

9. Ne mondja, hogy én fogok kormányozni. A kormány a férfit illeti, nem tudnék becsülni egy pipogya férjet, kinek nincs akarata. Nem is hiszem, hogy tudna papucshős lenni. Legboldogabb házasságok azok, hol az ilyen kérdések elő sem fordulnak. Tegye meg mindenik fél a kötelességét, legyenek gyöngédek egymáshoz és elnézők egymás hibái iránt és boldogok lesznek. Nem is hiszek az ilyen nyilatkozatokban, mert tapasztaltam, hogy amely férfi legdühösebb, legszilárdabb hősnek és erélyesebb férfiúnak képzeli magát mások előtt, azok négy-

szemközt leginkább meghunyászkodnak és pisszenni sem mernek; a csendes, nyugodt hallgatók pedig, akik magokban mosolyognak, sőt papucshősöknek adják ki magukat, a legveszedelmesebb zsarnokok.

Azt hiszem, a férj iránti szeretet mindenekfelett legerősebb. A gyermek több is lehet, egyik pótolja a másikat, de a férj önönmagunk egyrésze, lelkünk fele, kinek elvesztése pótolhatatlan. Hogy divathős legyen, Isten őrizz, de cinikus sem, ezt nem szeretném. A piszkot sem a lelken, sem a testen nem szeretem, még a körmömen sem. Egy gyöngéd érzésű ember nem sülyedhet soha annyira, hogy az illemről megfeledkezzék, sőt durva legyen, bármily soká is volt műveletlen emberek között, azért egy benső ösztön, mely természetévé vált, nem engedi őt soha a porba vagy sárba leereszkedni. Hogy irántam valaha durva lenne, nem hiszem.

Nekem is meggyőződésem, hogy utolsó lehelletemig szeretni fogom és csak addig kívánok élni, míg szerelmét birom. Örökre hű

Juliája.

CCCXXXV.

Arad, 1855. július 16.

Most kaptam az Antonia fiának halotti jelentését. Képzelem szegény asszony kétségbeesését, örömtelen létének egyetlen vigaszát rabolta el tőle a sors. Mit vétett, hogy ennyit kell szenvednie? Én, ha sokat szenvedek is, az vígasztal, hogy egyszer vége lesz, de neki, szegénynek, nincs se reménye, se vígasza.

Kiábrándulástól én nem félek, mert lehetetlen benned csalódnom. Várakozásaim ugyan magasak, azokat más nőben hiában keresném, de éppen azért is áll oly magasan minden más nők fölött. Legyen meggyőződve, hogy szeretni soha meg nem szűnök, de utolsó lehelletem is érted történik, ezért él-hal örökké

Józsid.

CCCXXXVI.

Halmos, 1855. július 20.

Kedves Józsim! Hogy jelenleg rajzónnal írok, annak az az oka, hogy a hegyen vagyok. Feljöttünk Józával lelkünket pihentetni, a természetben gyönyörködni. Tintát meg elfeledtünk hozni. Embert nem látunk, az öreg vincelléréket kivéve és egy kis leányt szolgálatunkra; hogy lássa, milyen igénytelenek vagyunk. Józa takarítja a szobát, én főzök reggelit, ebédet, vacsorára maradékot eszünk és mégis megelégedettek vagyunk, sokat nevetünk, énekelünk és vitatkozunk. Kritizáljuk egymás dolgát, én a takarítást, Józa gasztronómiai tudományomat. Igaz, hogy a menü nem nagyon változatos, mert a gulyáshúson és paprikás csirkén kívül alig kerül más az asztalra. De mindent kárpótol ez az isteni nyugalom és szabadság, akkor kelek, fekszem, mikor akarok, nem ver fel senki legjobb álmomból és azt teszek, ami tetszik. Varrok, sétálok, olvasok. Mi kell több? Ha ön itt lenne, teljesen boldog lennék. Az idő igen kellemes, tiszta, felhőtlen ég, a mező és hegy telve ezernyi növény, virág illatával, a hegy ormáról messze ellátni a vidéket, falvakat, hegyeket, melyek változatosságban és üde zöldben

pompáznak. A Tisza ezüst szalagként kígyózik tova, csendes folyása most végig mossa a partokat, míg a távol homályába vész. És ez a tiszta, meg nem fertőztetett isteni levegő! Amint a mennyországból az angyalok szférájából alászáll, ez még a halottat is feltámasztaná! De szeretnék belőle önnek küldeni, hogy megdermedt tagjai zsibbadtságát magáról lerázva, ismét férfiúvá legyen, hogy feledje e hat év kínos vergődését, lélektompító fájdalmait. Oly jól esik a késői kelés. Én beteg vagyok, ha hét óra előtt felköltenek. Balassa is megmondta, hogy az ideges embereknek szükséges a reggeli álom, de azért ötkor felvernek, hogy legyek egészséges. Oly kellemes itt a nagyszerű csend, nem hallani emberi zajt, csak a szellő suttogását, amit a fáknak mond és a madár dalát. Tegnap este soká hallgattam egy vadgalamb turbékolását, szerelmi epedését - és mintha az ön lelke szólt volna hozzám. De szegény, csak magában volt, mint én, párját hiába hívta, az nem jött, pedig oly mély szerelem szólott hangjából, oly édes epedés, hogy könny csordult szememéből. Ilyen az élet, mindenütt egy elhagyott, egy csalódott, mely a másikra hiába vár. És sokan várnak holtig, de a boldogság csak nem érkezik. Lássa, ide küldjön engemet, itt élvezek én, ne a nagyvilágba, az emberek közé. Itt vagyok boldog.

Július 23. Ma igen kellemetlen idő van. Az éjjel nagy égiháború volt. Nappal szeretem nézni, de éjjel itt, a hegytetőn igen borzalmas. Egyik villám a másikat érte, a mennydörgés annyira megremegteté a házat, mintha romba akarná dönteni, míg végre iszonyú zúgással csapott le valahol a közelben. Ha látna e kis, egyszerű házban, mondhatni szegényesen, nem kétkedne, hogy a legszigorúbb körülmények között is boldog ne tudnék lenni. De végzem, mert rajzónnal írni igen kellemetlen. Isten áldja, édes, drága Józsim, gondoljon rám és írjon mielőbb. - Örökre hű

Juliája.

CCCXXXVII.

Arad, 1855. július 27.

Kedves, szeretett Juliám! Egy szomorú sejtés fogta el a lelkemet, hogy valami kellemetlensége volt, azért nem érkezik levele és csakugyan nem csalódtam, minden nap új nyugtalanságra ébredtem és alig birtam már kivárni, míg sorait kapom. Volt idő, midőn hosszabb ideig vártam levelére, még sem vett erőt rajtam e kimondhatlan nyugtalanság. Hogy sejtésem a legmagasabb szimpátia szüleménye volt, - csakugyan igaz lett. Nemcsak olvastam, de hallottam is, hogy két egymásért érző szív, legyen bármilyen távol egymástól: folyton szellemi érintkezésben van és vannak percek, midőn valóban érintkeznek. Én legalább soha elhagyatva, magányosan nem érzem magamat. Ha egy örömsugár hatja át lelkemet, úgy érzem, mintha az ön szelleme viszfénye lenne. A fájdalom nem nyom le, mert megosztja velem és szégyelném magamat gyáván visszarettenni, mikor ön, mint vezérangyalom, világít.

Szerelem teszi a földi életet mennyországgá, de nem hiszem, hogy anyai érzelem nélkül a női szív minden vonzalma kielégíttessék, boldogsága mindig hiányt fog érezni és én nélküle még boldog nőt nem láttam. A nő csak akkor lehet teljesen boldog, ha egy gyöngéd lényben mintegy megifjodva látja magát.

Nem mondtam én, hogy lelkileg eldurvulok, még a kilenc év sem lesz rám olyan hatással, hogy minden gyöngédségből kivetkőzzem. Csak azt állítottam, hogy ily hosszú távollét az emberektől, nehézkessé, faragatlanná, és minden társadalmi szokásra képtelenné teszi az embert.

Isten áldja és szabadítsa mielőbb szenvedéseitől, adjon erőt a türelemre és szeresse, mint ő szereti önt -

Józsiját.

CCCXXXVIII.

Halmos, 1855. július 19.

Lamberg grófnőtől levél érkezett, melyet másolatban itt közlök: Laxenburg, den 4. Juli. Sie müssen nicht glauben, liebes Fräulein, dass ich Ihre Angelegenheit aus den Augen verloren habe, indess kannte ich selber die Langsamkeit des Geschäftsganges noch nicht und ich kann Sie nur versichern, dass ich im Stande bin ganz mit Ihnen zu fühlen, wie hart Ihnen diese lange und peinliche Ungewissheit sein muss. Ich habe Ihre Bittschrift höheren Orts durch hochgestellte Herren sehr anempfohlen und will, sobald ich wieder Jemand von den Herren sehe, sie wieder mahnen. Leider kommen wir hier auf dem Lande weniger in Gelegenheit diese Herren zu sehen.

Ich schreibe Ihnen nur um wie möglich Ihnen wenigstens darüber eine Beruhigung zu verschaffen dass ich mein Versprechen, zu thun, was ich kann - gewiss halten werde, und Sie zu bitten, auf Gott zu vertrauen und Ihn um Geduld anflehen. Möge ich etwas zu thun im Stande sein. Gr. Lamberg.

Hochverehrte Gr.! Durch Ihr gütiges Schreiben vom 4-ten dieses Monats wurde ich der drückenden Ungewissheit enthoben, in welche mich die Absendung meines Briefes versetzte. Gewähren Sie mir, verehrte G., die Freiheit, den innigsten Dank meines Herzens dafür diesen Zeilen anvertrauen zu dürfen. Durch fruchtlose Versuche, die ich in dieser Angelegenheit schon öfters unternahm, abgeschreckt, wurde ich neuerdings kaum Schritte gemacht haben, wenn mich die schmerzliche Ungewissheit und gänzlicher Mangel an Nachrichten über meinen armen, in Haft schmachtenden Verlobten nicht gedrängt hätte zur möglichen Erwirkung seiner Freiheit, oder wenigstens Verbesserung seiner Lage noch einmal den Versuch zu wagen. Es ist ein folternder Gedanke von demjenigen, der uns so theuer ist, durchaus nichts zu erfahren, denn wer weiss ob diese Stunde nicht die letzte seines Lebens war? Da er seid sechs Jahren in einem feuchten Kerker, selbst von Gottes freier Luft beraubt, sich selbst überlassen ist, immer kränklich und von jeher schwächlicher Natur war, so ist das, was ich erwähne und gewiss in Betrachtung gezogen zu werden verdient, keineswegs Scrupulosität, sondern eine leicht zu geschehende Möglichkeit.

Ich werde sohin vor Ihrem zarten Gemüthe gewiss Entschuldigung finden, dass ich Ihr rein edles Herz auch fernerhin zu bestürmen wage durch Ihre vielvermögende Dazwischenkunft unser Lebensglück begründen zu wollen. Ich werde zu Gott für Ihr stetes Wohl inbrünstig beten und Sie als meinen Schutzengel verehren.

Bizony nagyon kevéssé kielégítő sorok, üres frázisok, kevesebbet már nem lehet mondani. Ha valaki az én atyámat gyilkosok ellen megvédelmezte volna, nem lenne az az áldozat, mit érte meg nem tennék. Én magam mentem volna rögtön a császárhoz és térdeimen könyörögtem volna hozzá, míg kérésemet nem teljesíti és sorba mentem volna mindenkihez, aki csak tehet valamit. Ez nevetséges. És ezért írjon neki az ember olyan alázatos, könyörgő leveleket? Ha atyám engedte volna, majd megírtam volna én neki magyarán, hogy tudja meg ez az üres szívű gőgös teremtés, hogy mi lett volna a kötelessége azzal szemben, aki az életét kockára tette

egymaga ezer ellenében! - Dühös vagyok magamra, hogy igy megalázom magamat előtte, mintha szolgálója lennék, semmiért!! Mert ha tenne önért valamit, még a lábát is megcsókolnám. - De legalább nyugodt vagyok, megtettem mindent, ami emberi erőtől telik és pirulok magam előtt az át nem érzett hazugságok miatt, miket neki firkálok. Ez aztán valóságos *diplomácia.*

De beszéljünk egyébről. Talán mégis sikerül találkozásunk. Addig kérem atyámat, hogy végre enged. Fürdőbe az idén úgy sem megyünk a kolera miatt. De ez nem lesz önre oly rossz hatással, mint utolsó találkozásunk, hiszen alig egy pár percig tartand. Annyi, mintha arcképeinket jól megnéznők.

És én mily boldog leszek. A hátralevő két és fél évet sokkal több lelkierővel, türelemmel fogom átszenvedni, egészen megújulok és elfeledem a sok átélt szenvedést. Bocsásson meg, hogy oly önző vagyok, de lehetetlen e boldogságról lemondanom, ezen egyről nem, inkább életemről. Ez úgyis utolsó találkozásunk kiszabadulása előtt, azért nyugodjék bele. Isten vele, egyetlen drágám, gondoljon rám és írjon. Forrón öleli örökre hű

Juliája.

CCCXXXIX.

Arad, 1855. július 27.

Kedves Juliám! A grófnő levele nem lepett meg, ámbár eddigi viselete után sem alkottam magamnak vérmes reményeket. Szemmel látható, hogy családi tanács után cselekszik, ami természetes. Hogy mit remélhetünk tőle, ön is bizonynyal tudni fogja. Adná az ég, hogy még szabadságomat is az ön kezeiből fogadhatnám. Boldogságomat még százszorosítaná. Válaszát többször átolvasám és nem tudom: jellemteli, határozott, logikával írt sorait csodáljam-e inkább, vagy lelke mélyéből eredő és szívhez szóló szavait. Ha az ég forró óhajtásom meghallgatja, egyedűl az ön közbenjárásának, mint őrangyalomnak fogom köszönni. Üssön bármikor egyesülésünk boldog órája, reményem szilárdan áll, hogy még boldogok leszünk.

Most végzem és belenyugodva jövetelébe, boldog szívvel várom. Jöjjön hát, édes kedvesem, legyen boldog, ha látásom után annyira vágyik. Én is boldog leszek azon nehány perc alatt, de utána nem.

Józsija.

CCCXL.

Halmos, 1855. július 25.

Kedves Józsim! Csak pár sort írok, mert most már valahára el van határozva, hogy holnap indulunk. Anyámmal megyek és úgy van határozva, hogy vendéglőbe szállunk. Bittóék nincsenek hon, őket meg sem látogathatjuk, mert Buziásra mennek. Antóniát és a nénit meglátogatom, az utóbbit, hogy megköszönjem sok szivességeit. Nem is tudnék most mit írni, mert ha a szív telve érzelmekkel, akkor szavakat nem találunk.

Tehát valahára viszontlátásra! Mint dobog szívem e gondolatra, lelkem már önnél van, s csak testem fogja követni. Oh boldogság, oh mennyei öröm! Szívem ne szakadj meg, légy erős. Isten áldja!

Julia.

CCCXLI.

Arad, 1855. július 31.

E percben távoztál el tőlem, drágám! Szívem még erősebben dobog, még érezni vélem kezed szorítását s ajkamon csókod ég! Ah, mily boldog voltam! Pedig mennyire féltem e pillanattól! Féltem, hogy sok szenvedései és betegeskedése mély nyomokat hagytak arcán, pedig soha virágzóbb színben nem láttam. Meg nem foghatom, hogy oly kevéssé hiú és a valósághoz oly kevéssé hű képet festett magáról. Százszor szebb, kedvesebb, mint valaha volt. Adja az ég, hogy a sors mostohasága jövőben is ily kegyes legyen és megkimélje nyomaitól. Nagyon féltem, hogy itt kellemetlenségekkel fognak találkozni, de úgy látszik, ő is most az egyszer udvarias volt és a nagy utat tekintetbe vette. Alig hiszem, hogy még délután szerencsém lehessen láthatni, de ha még holnap is megtörténne, ez igen nagy kitüntetés lenne a parancsnoktól. Kérjen szeretett anyjától bocsánatot, hogy oly udvariatlan voltam és nem mulattattam, az ő gyöngéd szíve bizonnyal belátja, hogy ez lehetetlen volt. Oly kimondhatlan boldognak éreztem magamat melletted, hogy lehetetlen volt más egyébre is gondolnom. Az ég nagy érdemül fogja neki beszámítani, hogy két szív boldogságáért ilyen nagy áldozatot hozott. Harmadfél éve nem láttuk egymást, ez a pár pillanat oly boldoggá tett, hogy feledtette velem eddig kiállott szenvedéseimet. Arra nem merek gondolni, hogy még egyszer ne lássam és hogy elváltunk. Egészen a jelen boldogságának akarom e napot szentelni. Valódi boldog csak akkor lehet, ha örökre karjaiba zár

Józsid.

CCCXLII.

Halmos, 1855. augusztus 15.

Kedves Józsim! Nem mertem soraimat elküldeni, míg az önét nem veszem, félve, hogy valami baj adta magát elő. Hétfőn azonban megérkeztek. Remélem, rosszullétét csak a válás fájdalma okozta, amit ön maga is ír, biztosítván, hogy már jobban van. Annyira uralkodott magán, hogy azt hittem, egészen nyugodt a lelke és örültem, hogy izgalmat nem okozott látogatásom, ámbár fájt is, mert hidegségnek tulajdonítottam, én pedig nagyon szenvedtem és nem képzelem, hogy ezt arcom is ne tüntette volna fel. Különösen második nap oly rosszul éreztem magamat, az ájulás környezett, azért kellett siettetnem az elválást, mert féltem, ha még tovább maradunk, egy ájulási scéna következik, mit igen resteltem volna, mert tudom, hogy más hideg szemlélő előtt csak nevetséges. A szabad lég hamar magamhoz térített és mikor a nénihez értünk, már semmi nyoma sem maradt.

Igen megnyugtatva és boldognak érzem magamat, hogy láttam. Nekem azon vigaszt nyujtotta, amit reméltem és vártam. Kissé megfogyott és megőszült, de ez nem baj, arcszíne azonban egészséges és ez a fő. A találkozás percei ugyan igen kínosak voltak, mások előtt egy ölelés,

egy csók, kimondhatlan fájdalmas, a szerelem legszentebb nyilatkozatának megszentségtelenítése. Azért a válás reám még soha ilyen hatást nem tett. Mégis hálát adok az Istennek, hogy megengedte ezt elérnem és azóta sokkal nyugodtabb, boldogabb vagyok.

Édes Józsim, én fel tudom egész mértékben fogni szenvedéseit, melyeket egy nemes, büszke léleknek a durva bánásmód okoz és aljas hatalmaskodásaikat tűrni nyugodt vérrel kénytelen, felháborító. Oh, igen is, fel tudom ezt fogni, de én is csak avval vigasztalom: türelem, türelem! Csak a megvetéssel éreztetheti velük, mennyire felettük áll.

Úgy hiszem csalódik, hogy én most teltebb volnék, egészségesebb vagyok ugyan, de erősebb aligha. Most lenne ugyan az ideje, mert ne feledje, hogy huszonhárom éves vagyok. Hogy szebb lennék, nem képzelem, ezt soha sem hittem magamról és most is az ön fantáziájának tekintem.

Szeretetreméltónak sem hiszem magamat, sőt attól félek, hogy hibáim ez idő alatt csak növekedtek.

Bocsásson meg, hogy találkozásunkkor munkáit alig szemléltem meg, mert csak önnel valék elfoglalva és a katona ostoba élcei igen boszantottak. Most annál inkább gyönyörködöm bennük és nem győzöm csodálni ügyességét, izlését, türelmét. Különösen a kendő remek, a két szín rendkivül illik össze a lilafehérrel. Mennyi időbe kerülhetett ilyen nagy munkát készíteni! El vagyok ragadtatva és nagyon, nagyon köszönöm. Talán nem haragszik meg, ha bevallom, hogy a sárga főkötőt Lottinak, a manchette-et pedig Józának adtam, aki relikvaként őrzi. Most igen el vagyok foglalva, mert Tininek fia született, tehát hozzá megyek gazdasszonykodni, és a kis stafirungot bevégezni. Most már én is nagynéne vagyok és elénekelhetik felettem Petőfivel:

„Hej Juli néni, mikor kendet még
Juliskának, hugomnak nevezték” -

de Pista öcsém van csak nagyra a nagybácsiságával! Nem adná egy vak lóért.

Hogy az emberek velünk mindig foglalkoznak, különösen önnel, evvel ne törődjék. Rám semmi hatással sincs. Én nem hiszek a pletykáknak.

Hála Istennek, féltékenység, bizalmatlanság nem gyötörnek és hitem nem könnyen megingatható. Azt állítják ugyan a nők, hogy nincs férfi, ki hű lenne nejéhez, de én ezt nem hiszem, lehet, hogy hitemért kinevetnek és butának tartanak, én evvel sem törődöm, mert azért mégis hiszek és hitem boldogít.

Nem győzök Istennek és atyámnak hálát adni, hogy találkozásunkat megengedte. A válás igen fájdalmas volt ugyan, de most sokkal nyugodtabb vagyok, mintha találkozásom minden bajtól megőrizné.

Gondolatim mindig önnel foglalkoznak, nem csoda tehát, hogy sokszor álmodom róla. Szakállad csókolgatom és arcképed keblemre szorítva, alszom el. Elmondhatom:

„Képeddel alszom el,
Képeddel ébredek.”

Édes Józsim, azt mondja ön, írjak sokat, mennyit kedvem tarta, de ha aszerint tennék, mindig csak írnék, pedig más egyéb teendőm is van.

Drága Józsim, ön érdemnek tartja, hogy még mindig szeretem és az akadályoktól vissza nem rettenek, hisz ez csak önzés. Mint ahogy a rózsa nem élhetne nap nélkül, ép úgy én sem szerelmed nélkül, mert ha már a válás is oly kínt okozott, hogy majd meghasadt a szívem,

akkor bizonynyal nem tudnám átélni változásodat vagy elvesztésedet. Életcélom szerelmed, ha ettől megfosztatom, nincs miért élnem.

20. Itt vagyok Tininél. Annyira messze képzelem magamat öntől, mintha a világ végén lennék, pedig csak három óra járásnyira vagyok, de azért mégis nagyon messze, mert itt nincs posta, egy órányira kell beküldeni a levelekért, a kedves sógorom pedig egy héten egyszer küld vasárnap és pénzért nem lehet kapni, aki bemenjen, tehát egy hétig kell várnom, míg levelét kapom, nem is maradok tovább egy hétnél, jőjjön helyettem Józa.

A kis polgárt Bélának kereszteltük. Szép kis fiú, az anyjához hasonlít és oly kedves. Nekem szokatlan a gyermek, kivált a sírása, mert soha sem voltam gyermekek közt.

23. Naponkint jobban érzem, mennyire szeretlek. Te azt talán soha megtudni nem fogod, mert én azt kimutatni nem tudom, érzelmeim csak szívem mélyén rejlenek, mint a tűz a vulkán keblében. Nincs nélkülözés, szegénység, mit érted el nem tűrnék és boldog ne lennék, csak Te szeress, drága lelkem egyetlene! De engem folyton agyrémek gyötörnek, minden percben halála hírét vélem hallani és kimondhatatlant szenvedek. Nevessen ki, egyebet sem érdemlek, de nem tehetek róla, mindamellett, hogy magam elsirok miatta egész napokon át. Most ismét a nyugtalanság gyötör, hogy levelem nem érkezett, már hétfőn kellett volna jönnie és ma már csütörtök. Pedig ha érkezik, Józa elküldi a postalegénytől, mert megigérte. Magam kértem, hogy írjon ritkábban, bár még többet fogok szenvedni, ha ritkábban veszem tudósításait, de inkább szenvedjek százszoros kínokat, semhogy önt döntsem veszedelembe. Kérnem kellene, hagyjunk fel egészen a levelezéssel, ha erőm lenne hozzá, de bocsásson meg, ha oly gyenge vagyok és kötelességem teljesítésétől visszarettenék. Arra nem kérhetem, mert érzem, ha csak pár hónapig nem tudnék róla, meghalnék, hát még pár évig?!!

Remélem, anyám ma megérkezik engemet felváltani és holnap haza mehetek. Bizonynyal levele vár. Istenem, mit tegyek, elküldjem-e levelemet vagy bevárjam az önét? Most minden percben adhatja magát elő valami kellemetlen, erre készen lehetünk, azért a legszigorúbb óvatosságot tartsuk meg. Talán jobb lenne, ha én másoknak írnék és azok az üzenetet átadnák, hisz többen igérték ezt, Hollaky A., Bittóné és a néni felváltva mehetnének önt meglátogatni és elmondani üzenetemet. Ma nem is írhatok többet, mert már tegnap is az egyik szemem igen gyulladt és dagadt volt.

Isten véle, édes Józsim, gondoljon rám, határozza meg az írás rendjét és tudassa azt velem. Legjobb lenne kétszer írni havonkint, talán elsején és tizenötödikén. Szeresse kissé

Juliáját.

E percben érkeztem haza, vettem levelét és csodálkozom, hogy ön nem az enyémet. Isten vele!

CCCXLIII.

Arad, 1855. augusztus 5.

Ma valamivel jobban vagyok. Tettetett érzéketlenségemet addig tudtam elmenetelükkor színlelni, míg szobámba nem értem, hogy ide hogy jutottam, nem tudom. A diványra dőlve, könnyek árjában áztak szemeim hosszú ideig. Azt gondoltam, szívem szakad meg, oly fájdalmat éreztem. Sokáig feküdtem így, alig tudva magamról egyebet, hogy élek és halni óhajtok. Ki nem mondhatom, mit szenvedtem kétszeri találkozásunk alatt, csak annyi erőm volt, hogy érzelmeimet vissza fojtsam, hidegnek mutatni magamat, mikor lelkem majd megszakadt az

érzéstől. Másnap még tartózkodóbb voltam, mert elmenetelük után, a katona, aki spionkodott minden mozdulatunk után, felszólított, hogy azon iratot, mit öntől átvettem, adjam át neki, mert ő azt vélte, azon okból szorítottunk kezet. Képzelheti azon érzelmeimet, midőn mennyemből a zsebkutató körmei közé estem. Felszólítottam zsebeimet kiszaglászni és hogy mennyire sülyedtem és demoralizálva vagyok, pofon helyett, mit mint szabad ember pofájára mérek: egyszerű visszautasítással megelégedtem. Csak annak örültem, hogy önöknek nem volt kellemetlenségük, mert ez már kihozott volna a sodromból. Az engemet illető sértéseket, a nyomorúságban annyira megszoktam már, hogy kitörések nélkül tudom elviselni. De attól is féltem, ha egy percig ugyanazon léget szívom mint ön: ezerszeresen nehezen fog esni a válás és sokkal többet fogok szenvedni, mint a megszokott tizenhárom félév alatt. De ön máskép határozott, fogadja érte hálámat, most már örülök, hogy láttam, mert egészségét illetőleg nyugodt vagyok. Ha tudná, édes Juliám, mennyire boldogít ily egészségesnek látni, bizonynyal jobban ügyelne magára. Most már annyira örülök, hogy láttam, hogy ki sem mondhatom, egy tekintet bájos szemeiből, három évi szenvedésemmel fölér. Azt hittem, már jobban nem szerethetem, pedig érzem, hogy szívem mindig hevesebben ver érted. Lehetetlen az édes Juliám, hogy ily mélyen égő szikra valaha kialudjon. Keble megjegesedhet irántam, az én szívem utolsó dobbanása is érted leend.

Nagy örömet szerzett, hogy a hálózat megnyerte tetszését, s bár félévig dolgoztam rajta, ha valami nem felelne meg, szívesen újra csinálom, utasítása szerint. Annak is örülök, hogy Lotti és Józának is juttatott azokból, ha ezzel örömet szerzett nekik.

Igen kellemesen hatott rám, hogy Antóniát meglátogatta, talán jó lenne vele is levelezést kezdeni, ha netalán a néni, amint említé, csakugyan Erdélybe költözik, akkor legalább felváltva Bittónéval, megkérjük őket, hogy amint ön igen helyesen határozta, legalább üzenet által tudhatok róla.

A katona ostoba megjegyzéseire, csak megvetéssel gondolok, az ön viselete ellenben egészen méltóságteljes volt, mit nem győztem csodálni. Írjon sokat, most még nagyobb szükségem van édes szavaira, mint eddig, mert bátorságom nagyot sülyedt. Megnyugtatott egészsége miatt, de a távollét ezerszer fájdalmasabb. Kimondhatlan boldog leszek, ha elszakaszthatlanul gyönyörű szemei fényében lelem egyedüli világomat. Hosszú szenvedéseimnek is lesz jó oldala, mert ha nagylelkének ily rendkívüli tanuságát nem adja talán, mint más közönséges pár éltünk volna. De én megtanultam magasabb lényként tisztelni, imádni és azon trón, melyet keblemben számára emeltem, nem fog soha megingattatni. Azt mondják, idővel az érzelmek halnak, az én keblemben még hevesebben fog szívem érted verni és mindig szebbnek, kedvesebbnek fogsz előttem feltűnni. Csókod még most is ég ajkamon, kézszorításodtól hevesebben szökell a vér keblemben, miért nem engedi már a sors, hogy legszentebb óhajtásom teljesüljön? Volna-e a földön boldogabb, mint birtokodban érted élő

Józsid?

CCCXLIV.

Halmos, 1855. szeptember 14.

Kedves Józsim! Már többször említettem, hogy a néni irántam tanusított jóságát meghálálni képes nem vagyok, ezt mondja meg neki.

Nem kétkedés az jellemében, amit utolsó levelemben említettem és ami sokszor lehangol, hanem azon félelem és aggodalom, hogy a hosszas szenvedés bizonnyal hatással lesz lelkületére, hisz ön maga is beismeri ezt. Szívét egy jégkéreg borítja, mit a szerelem legforróbb tanusága sem fog leolvasztani. Hisz mostani találkozásunkkor is eléggé meggyőződtem, mennyire megváltozott! Ön maga bevallja, hogy sokat vénült, nem testileg, mert ez közönyös előttem, hanem lelkileg. Az nem is lehet, hogy amint írja, lelke elvesztette ifjú rugékonyságát, az emberek iránt részvétlen mizantrop és embergyülölő, de azért egy lény iránt ugyanazon forró érzelemmel viseltetnék, mint annakelőtte. Egy elaggott lélek nem képes már oly hőn érezni, annak illuziói elhervadtak és nem maradt szívében egyéb az erőltetett kötelességérzetnél, mint ahogy ön maga is állítja: *az elvnél*. Hiába, nem látja át, mert ez így van, én a lelkébe látok és fájdalommal tapasztalom a valót. Legyen meggyőződve, hogy kiszabadulásakor, ha meggyőződöm szerelme elhidegüléséről, nem fogadom el kezét, feloldom adott szava alól, mert mint ön mondja: nála a szerelem is elv; jegyezze meg, hogy nekem *elv a szerelemben nem kell*, hanem önkénytelen érzelem. Ha elv, akkor nem lehet heves, forró, hanem nyugodt, mint minden kötelesség, nekem pedig köteles szerelem nem kell. Engem hozzá csak szerelme köt és ha ez kihűlt, az oltár előtt is képes leszek tőle megválni. Az életben már mindenről lemondtam, csak szerelmet és gyöngédséget kivánok, ezekben eddig oly kevés részem volt, hogy boldogságom e két érzelembe helyezem. Édes Józsim, szomorú vigasztalás az, midőn a férj csak kötelességből igyekszik nejét boldoggá tenni, az olyan házasságoknak való ez, ahol anyagi érdek köti össze a feleket, nem pedig, mint közöttünk, hosszú évek során átélt szenvedés és fájdalom által nevelt forró érzelem.

Mennyit ismételtem már, hogy anyagi állapota miatt ne aggódjék, mert ez nem lesz oka boldogtalanságomnak. Én nagyon igénytelen vagyok. Jelenleg is mind a négy nővér havonkint tíz forintot kap ruházatra, a fehérneműt és felöltőt kivéve. Én el sem költöm, míg a többinek nem elég és tőlem kölcsönöznek. Anyám a hulló almát nekünk adja, én a részemet, a már említett szilvával megaszaltatom és ebből is pénzt csinálok; én igen praktikus vagyok, sőt fösvénynek tartanak, ami nem áll, csak pazarló nem vagyok, mert minden nemes célért szívesen áldozok és a szegénynek adok. Ha tehát ön nem tud pénzzel bánni, bízza rám, én tudok. És ezt így szoktam meg, hogy felszámítva jövedelmemet és feljegyezve legnélkülözhetetlenebb szükségleteimet, számadást csinálok, hogy ez mennyibe kerül. Ha azonkívül marad pénzem, veszek még valamit, ha nem marad, nem veszek; legtöbbször azonban a nővéreimnek kölcsönzöm, akiknek soha sem elég. És hogy megtanuljak lemondani és vágyaim korlátolni, bármilyen nagy kedvem lenne valamire, nem veszem meg, nehogy megszokjam a hiába való költekezést. Jelenleg is Józa már száz pengővel adósom. Ha én leszek a pénztárnok, ne féljen, egy garas sem fog hiába kidobatni. Én a pazarlást igen nagy bűnnek tartom, amely családapa a saját hibája miatt tönkre jut, azt hazaárulónak nyilvánítanám és gondnokság alá helyezném, mert nincs nagyobb bűn, mintha egy jó családbeli nemes ember a szüleitől öröklött vagyont eltékozolja, gyermekeit koldusbotra juttatja, a szent földet, melyben ősei nyugosznak, bevándorlott idegen, jöttmentnek, vagy zsidók kezére juttatja, kik nem fogják azt megvédeni, hanem a német vagy orosz kezére játszani és itt lesz: Finis Polonie!

Fő a kiadásban, hogy az ember mindent feljegyezzen, számot adhasson és itéljen, ha minden szükséges-e, amire költött? Ha feleslegest talál, azt máskor ne vegye meg. A nagy társaságokat én nem szeretem, de azért mégis vágyom emberek közé, mert igaza van Herdernek, midőn azt mondja: „Civilisation gibt nur Geselligkeit.” Én pedig nem azért igyekeztem magamat művelni, hogy most meg már a világtól elmaradjak, sőt visszafelé essek.

Atyám azt mondta, hogy minden leányának, ha férjhez megy, ád egy kis birtokot, egy lakóházzal. Én tehát azt gondolom, eleinte jó lenne, ha egyelőre itt maradnánk, az ön birtoka pedig maradna addig bérben.

Itt megtanulná a gazdálkodást, sőt talán az egész birtokot ki vehetné bérbe. Bizonnyal atyám olcsón adná, a saját jövedelmét pedig be tenné valahová, vagy a fivéreinél hagyná.

Édes Józsim, ön nem gondolja még, hogy a csüggedés árt legjobban lelkének és ha boldogítani akar, egész lelkierejéből kell ellene harcolnia, hogy teljesen hatalmába ne essék. Kerülje a sötét gondolatokat, a magányt, tegyen bármit, vagy sétáljon, mozogjon, vívjon, vagy labdázzon, csak nyugton ne üljön. Isten vele, édes Józsim, oh, csak ne kellene már annyit firkálni és együtt lehetnénk örökké!!

Julia.

CCCXLV.

Arad, 1855. szeptember 12.

Még nem kaptam tudósítást, mióta elmentek és ez nagyon nyugtalanít. A néni is hallgat, meg kell szoknom, hogy ezentúl még ritkábban fogok soraival boldogíttatni. Ez lenne rám nézve a legnagyobb csapás, mi még érhetne. A recept, amit a katona kivett a kezeiből, nem is adatott vissza, ezen emberek még a receptekben sem biznak és valami titkos írásnak gyanítják. Egészségem a régi, csakhogy még kevesebbet eszem és alszom. Sokkal nehezebben esik most lételem, mióta láttalak és nem beszélhettük ki magunkat. A harag sem engedett szólani, hogy minden szóra úgy ügyeltek és önön is látszott, hogy kellemetlen volt rá nézve a szokatlan német beszéd. Csak szemeidbe tekinteni esett kimondhatlanul jól, mert tekinteted meleg sugarát nem voltak képesek elhomályosítani és abból jövő boldogságomat olvasám ki. Annyit kell tűrnöm, szenvednem, hogy gyakran az életem felett kell kétségbe esnem. Látta, mily barázdákat szántott a bú, aggodalom arcomra, de a hosszú szenvedés mélyen bevési magát nemcsak az arcra, de a szívbe is. Csak szerelmem marad változatlan a sírig.

Józsija.

CCCXLVI.

Halmos, 1855. szeptember 18.

Vannak napok, különösen esték, amikor elmém kizárólag vele foglalkozik. Ilyenkor oly élénken magam elébe tudom varázsolni alakját, arcát, tekintetét, mosolyát, hangját, mi szívemet remegteti meg. Ekkor oly boldog vagyok, az együttlét boldog perceit képzelem átélni, mert az nem ismeri a szerelmet, aki egyedül az öröm és boldogság kútforrásának képzeli. Nálam a szerelem alapja végtelen boldogság, de még inkább fájdalom. E fájdalomnak is van édessége, miket nem cserélnék el semmi élvezetért. Szeretjük a szerelmet, mint anya a gyermekét, azt legjobban, amelyik leginkább van szeretetünkre utalva, amelyikért legtöbbet szenvedünk, legtöbbet fáradunk, legnagyobb áldozatot hozunk.

Lotti nénitől levelet kaptam, el van általa ragadtatva. Közlöm sorait: „Ich besuchte auch den guten Sz. und war bei seinem Anblick frappirt, denn sein Bild ist bei weitem nicht so hübsch wie er selbst, und aus allem seinen Worten und Manieren kann man mit Zufersicht urtheilen dass ess keine alltägliche Erscheinung auch in geistiger Beziehung ist. Und es hat mir wohl gethan als ich von meiner lieben Julia mit ihm gesprochen, sein Auge freudig leuchtete, dass

ist mir Bürge dass er dich wirklich innig liebt. An den Armen eines solchen Mannes kannst Du liebe Julie ganz stolz deine Laufbahn durchwandeln.”

Ne képzelje, hogy Józa életvidor lenne, én a lelkébe látok és tudom, hogy az a seb, amit szivében hord, soha sem fog behegedni. Ő keresi a szórakozást, hogy feledjen. Én sajnálom őt, hidegségét rossz néven nem veszem és nálam mindig igaz szivű testvérre találand. Az is bizonyítja, hogy még mindig szereti L.-t, mert folyton vannak udvarlói, de nem mutat iránt uk vonzalmat. M. P., akiről már többször írtam és aki egy éve, hogy hetenkint 1-2 napot tölt házunknál, úgy látszik, Józa is véle szimpátirozik leginkább. Mellette mások is vannak, egy gazdag szatmári földbirtokos, ki négy lóval, csörgő szerszámmal és nagy zajjal jár, hogy feltűnést keltsen, de ki közöttünk csak gúnytárgy ostobaságánál fogva.

Képzeletem hozzád visz. A divánon ülve, kéz kézben, mosolyogva reám tekintesz és csókodat érzem ajkamon. Oh, mikor valósul ez?!

Julia.

CCCXLVII.

Arad, 1855. szeptember 25.

Éppen most találkoztam Bittónéval. Nagyon meglepte, hogy Aradon voltak, ő is csak pár nap óta érkezett haza Pestről és igen sajnálta, hogy nem találkoztak, levelét is csak most vette, nagyon rosszul esik neki, hogy nem tudósította jöveteléről, még útját is elhalasztotta volna és arra számított, hogy egy kis időt fog nála tölteni. Szép tőle, hogy megérkezése után rögtön felkeresett. Mióta így megszigorították helyzetünket, igen gyakran felkeres a nemeslelkű, jó lélek.

Antónia vigasztalhatatlan, szórakozásul egy kis utazást szándékozik tenni. Kérem mindkettővel közölni tervemet. Nem folytathatom tovább, csak egy percem van.

Az ég ezer áldása reá.

Józsija.

CCCXLVIII.

Halmos, 1855. október 17.

Édes lelkem, egyetlen Józsim! Örök ideje, hogy nem tudok rólad, hogy a nyugtalanság gyötrelme emészt. Szánj meg és tudósíts egy szóval életedről, hiszen a szerelem találékony. Lássa, én találtam módot és ezentul, ha küldök valamit, kutasson, kutasson és találand. A sz. írás is azt mondja: „Keress és találsz.” Ki gondolná, hogy a disznósajt is kincset rejt magában?! Ki keresné azt a befőttes üveg papirján, a láda oldalában vagy fenekében a rózsa rajza alatt, a sütemény-doboz fenekén?

Szeretném lelkemet a papírra lehelni, hogy megvigye forró, égő szerelmemet és szánalmat gerjesszen irántam benned. Írj kérlek, írj, ha csak annyit is: „egészséges vagyok, szeretlek,” ha nem akarod, hogy a nyugtalanság megöljön.

A multkor rólad álmodám, oly élénken láttalak, karjaidba zártál és ajkamon égtek csókjaid. Ez most az egyetlen boldogság, ami még megmaradt: a képzelődés szabad határa. Bizony csak szerencsétlen az ember, midőn minden boldogságát az álmok hazájában kell keresnie!

Írjon mielőbb, hacsak kissé is szeret és szenvedésem nyom előtte valamit. Bár kebléhez szoríthatna, forrón, mint azt képzeli örökre hű

Juliája.

CCCXLIX.

Arad, 1855. október 18.

Hónapok óta vagyunk távol egymástól nem csak testileg, de fájdalom, szellemileg is. Mióta elment, nem hallottam róla semmit. Hogy leveleit vehessem, minden igyekezetem, áldozatom hiába volt. Mintha a gonosz szellemek szövetkeztek volna ellenem, minden tervem visszásan ütött ki. Nem órákat, de napokat, heteket töltöttem a legnagyobb nyugtalanságban, hogy csak egy szóval is tudósíthassam hogylétemről, mert, hogy öntől nyerjek tudósítást, remélni sem mertem. Még azt sem tudom, hogy van a néni, mert semmit sem hallat magáról. Azon tervet, melyet ezelőtt évekkel ajánlott, de mostanig szükségünk reá nem volt, most már okvetlenül igénybe kell vennünk, hogy a nyugtalanságtól ennyire ne gyötörtessem és ezerszeresen ne érezzem a hiányt, mit levelei elmaradása miatt szenvedek.

Éveket adnék életemből, hacsak annyit is megtudhatnék, hogy mily hatással volt reá utolsó találkozásunk. A nagy változás, melyen az utolsó éveken átmentem, nem jogosít a reményre, hogy a jövőben még nagyobb befolyással ne legyen és azzal sem hizelgek magamnak, hogy a lélek dacolni fog azon szenvedésekkel, miket a test sem képes legyőzni. Még többet foglalkozom most önnel, mint ezelőtt, nem lévén semmi szellemi elfoglalásom, sőt éjjeim még ezerszer nyugtalanabbak. Gyakran pillantok fel arcképére és mély megilletődéssel, szivem remegése mellett nézem szép arcát, gyönyörű szemeit, melyek bájos gyöngédséggel tekintetemet látszanak keresni.

Mosolyának egy sajátságos kifejezése van, mely inkább a szemekben, mint az ajkakon lebeg.

Most csak egyszer forrottak össze ajkaink, de az oly kimondhatlan varázszsal bírt, hogy évekre fog lelkemben élni és legszerencsétlenebb pillanataimban is a napfény melegével szivemet elárasztani. - Két boldog napom volt, két egész órát folyton önről beszélhettem és a sors némileg kiegyenlíté oly hosszantartó mostohaságát.

Tegnap Bittónéval, két bájos leányával és Antóniával, ma pedig a nénivel találkoztam. Bittóné, aki iránta igaz baráti vonzalmat érez, azért jött, mert írni akar önnek és biztos hírt mondani rólam. Mily szép figyelem ez tőle! Írjon kérem nekik még akkor is, ha nem válaszolnának rendesen, de legalább én hallok hírt felőle. Antónia oly lelkesedéssel szólt önről, hogy én azóta még jobban vonzódom hozzá.

Írjon a néninek is és ne törődjék véle, ha nem válaszol, hisz annyival tartozunk neki!

A láda tartalmát megkaptam, a ládát azonban és a *skatulyát* Károly künn tartotta óvatosságból. A sors üldözéseihez csak ez kellett még! A hat üveg felbontásához nagyobb áhitattal járultam, mint a lelkész a szentséghez. Legelébb is a két *legjobb* került kezembe.

A ládát és *skatulyát* megkaptam, mint drága tulajdonimat. Bittóné a multkor ismét egy óriási kosár szőllőt küldött. Az angyali jóságú lény! Mennyi hálával tartozom már neki! De leginkább azon kegyességeért, hogy az ön üzeneteit oly pontosan átadja. Itt küldök két receptet,

miket kérem, csináltassa meg. Egy rózsa rajzát is küldök, mely ha tulajdonságát felfedezik, igen *kedvesnek* fogja találni.

Hogy mennyire szeretem, csak akkor fogja látni, ha örökre karjaiba zárja

Józsija.

CCCL.

Halmos, 1855. október 29.

Kedves, drága Józsim! E percben vettem 23-ról írt levelét. Fogadja érte forró köszönetemet, hogy valahára megmentett szörnyű nyugtalanságomtól. Nemcsak sorait köszönöm, de hogy ismét egy meleg szeretetteljes levéllel örvendeztetett meg.

A napokban Cégényben voltunk Kende Kanutéknál, akiket igen szeretek. Az urat és nejét, meg a gyermekeket, melyek mind bájos, eszes leánykák, akikkel igen szeretek játszani.

Képzelje, mi történt. Kendéné azt mondja nekem: „Julia, vettess magadnak kártyát, a Madame (bonne) igen jól tud, meglepő, hogy minden beteljesül, amit mond." És én kártyát vetteték, mert tudja, mennyire babonás vagyok. Mikor először kirakta, azt mondá: „Van egy férfi, ki nagyon szereti, de házasságuk előtt nagy akadály van" és mikor háromszor kivetette: „Kisasszony, örüljön, mert a jövő évben ezen akadály megszűnik és ön férjhez megy." Én nem akartam hinni, de ő annyira erősítette és mondá, hogy ha nem lesz igaz, hát tekintsem csalónak, ha pedig igaz lesz, ne feledkezzek meg róla (értsd: adjak ajándékot). Ugy-e különös? Én hiszek, mert a cigányasszony is úgy jósolta, meg a Józa kis asztala is. Tehát bízzunk és higyjük, hogy szenvedéseink véget érnek.

Másik nagy ujságot is írhatok. Képzelje, L. G. találkozott Józával R. K.-nál, ki amint meglátta, a kertbe sietett, L. utána és mindenre kérte, ami előtte szent, hogy hallgassa meg, mert agyonlövi magát. És mikor Józa megállott, letérdelt, megfogta a kezét, szorosan magáéba zárta és úgy könyörgött, hogy bocsásson meg neki, tettét mennyire megbánta, hogy élete kínszenvedés és ha Józa nem megy hozzá, agyonlövi magát. Könnyei végig áztaták arcát, kezeit összecsókolta és nem akart felállani, míg Józa nem mondta, hogy megbocsát. Aztán beültek egy kis filegóriába és soká beszélgettek; mi nem tudtuk, hová lettek, csak R. K. és a neje, Mari néni, kik a kibékülést már rég igyekeztek létre hozni, sokatmondólag mosolyogtak és mikor végre az ebédhez csengettek és ketten karonfogva jöttek fel a kertből, R. K. elibök menvén kiáltá: „Éljen az új pár, éljen!" Mi csodálkozva néztünk rájok és én megértve a történteket, Józát összecsókoltam és L.-el kezet fogtam. Anyám kissé savanyúan mosolygott, de mikor R. K. és Mari néni hozzá léptek és engesztelni igyekeztek és L. is bűnbánó arccal kérte a bocsánatot és feledést: anyám is kezét nyújtotta, amit L. megcsókolt. R. K. pedig közbe szólt, hogy: „De most már együnk, mert elhül a leves." Hátra volt még az atyám beleegyezése, de Józával ketten közre fogtuk és addig kértük, míg ő is igent mondott. Pár napra L. is eljött és atyámmal külön beszéltek. Atyám is beleegyezett a házasságba, mert mint mondá, úgy látja, hogy Józa még most is szereti. Az esküvőt karácsonyra határozták. M. P., ki nehány nap mulva hozzánk akart jönni, útközben meghallotta a hírt, tehát nem jött be, hanem R. J.-ékhoz, ahol bizonyost mondtak neki, amire leborult az asztalra és úgy sírt, mint a gyermek. Tehát Józa, utolsó nővérem is hamarább megy férjhez nálamnál!

Most Isten vele, végzem, de hogy miként jutnak kezeibe e sorok, azt nem tudom. Öleli a sírig hű

Juliája.

CCCLI.

Halmos, 1855. november 1.

Édes Józsim! Elsejéről írt sorait vettem, de értelmét felfogni nem tudom. Hogy valakire haragszik, azt látom, de hogy kire, ez nagyon titokzatos. Remélem, nem én vagyok azon szerencsétlen. De írmodorában annyira megváltozott, hogy leveleiben, megvallom, igen kevés örömet találok. Csodálom, hogy napjai oly egyformán telnek, rövid, közönyös levelei után ítélve, azt hinné az ember, hogy igen jól mulat, azért nincs ideje az írásra. Különben ez csak kifogás, nem kívánom én, hogy engem a világ eseményeivel mulattasson és ha szivében már nem talál hangokat, melyek érzelmeinek visszhangjai legyenek, ez már szomorú és az enyémek is elnémulnak. Éppen ezért jobb, ha hallgatok, mert csak keserű lennék. Isten adjon önnek több türelmet és melegebb érzelmeket, hogy a boldogság reményétől meg ne foszsza

Juliát.

CCCLII.

Halmos, 1855. december 14.

Három hónapja, hogy utolsó levelét vettem és azóta ez ötödik levelem. Írtam B.-nénak, Antóniának, a néninek, választ sehonnét sem kaptam, megkisérlettem minden módot, hogy hírt halljak, hasztalan minden igyekezetem, mintha mind meghaltak volna. Pedig e szörnyű bizonytalanság ólomsúlylyal nehezedik reám. Soká kiállani már nem birom. Addig gyötröm magamat rémképekkel, magamba fojtom kétségbeesésemet, vonszolom a napokat és hányom-vetem magamat álmatlan éjjeimben, a fájdalom a kétségbeesés legborzasztóbb kínjai közt, míg a természet ezt megsokallván, a nevető- vagy sírógörcs veszi hatalmába szívemet és ki-mondhatatlan fájdalomtól összeszorítva, természetellenes, hajmeresztő hangokat adva, azt hiszem, utolsó órám elérkezett és szívem megreped. Végre a nevetősírás átmegy a természetesbe, könnyeim hullanak és a vasmarokkal összeszorított szív nagyot sóhajt - és megkönnyebbszik. Egy idő óta ezen kínos baj jelentkezik nálam. Kérem, segítsen rajtam.

Hogy ön is annyira igyekezett-e minden módot megkisérleni levelezésünk fenntartására, mint én, - azt saját lelkiismerete megitélésére bízom. Ezután is mindent elkövetek, hogy ha levelet nem is, legalább pár sort kezeihez juttassak. E ch. t. és az élelmiszerek bepakolásánál igénybe veszem. A grófnőtől egy igen szíves levelet kaptam, amelyben írja, hogy most már módot talált célunk elérésére és reméli, hogy ez hamarább célhoz vezet. Én válaszoltam neki, meg-köszönve fáradozását, a sorok közt finomul értésére adtam, hogy nem sokat remélek közben-járásától. És hogy ha ő nem juttathatja ő felsége kezébe folyamodványomat, azon esetben tudassa azt velem és én személyesen fogom még egyszer megkisérleni.

Atyám látva nagy bánatomat, mindent megtesz szórakozásomra. Több helyre elvitt, akikkel összebeszéltünk, hogy zeneestélyeket rendezünk. Vannak többen, akik elég jól játszanak különböző hangszereken, férfiak és nők. Elhatároztuk, hogy a télen minden héten összejövünk és egy-egy zenedarabot betanulva, előadjuk. Fogarassyné zongorázik, a fiai nevelője pedig kitünően, én is egy kicsit, Hagara szépen hegedűl, Székely Pista, az Imre fivére, művészileg gordonkázik, egy úr, kit még nem ismerek, flótázik és Józa énekel. Így tehát elég szép duókat, triókat és kvartetteket tanulunk be, mi elfoglal és szórakoztatni fog, aminek igen örülök.

A napokban isteni élvezetben részesültem. Beregszászban van egy előkelő lengyel hivatalnok, kiválóan szép fiatal ember, aki egyesít magában minden szép tulajdont, anélkül, hogy ezt

affektálná, vagy vele tüntetni akarna, egy csendes melancholia vonul át egész valóján, amiért igen rokonszenves előttem, mert lelkeink közt sok harmónia van. E kiváló fiatalember mindezekhez még virtuóz a hegedűn, - képzelje elragadtatásomat. Egy egész napot töltött nálunk és mindnyájunkat megigézett. Élvezetem nagyságát le nem írhatom: el voltam bűvölve, könnyekig meghatva:

„Annyi érzés, annyi bánat
Egy pár húrban hogy férhet meg?”

Megigérte, hogy mielőbb ismét eljön. Azt hallottam, hogy családi élete szerencsétlen és elvált a nejétől.

Január 1. Ismét letünt egy év! Mit kivánjak az újnak hajnalán? - Mit kivánhatnék mást, mint ami mindkettőnk szivében oly tomboló erővel dúl?!

Január 5. Az éjjel azt álmodtam, hogy egy külföldi magas állású úr közbenjárására általános amnesztiát adtak! Oh, vajha teljesülne! De én már az álmokban sem hiszek.

A tél nálunk beállott, nagy hó van és sok farkas, még a folyosónkra is feljönnek. A szánkázás egyike legkedvesebb mulatságaimnak, mikor a szán, mintha repülne, úgy száguld és hasítja a levegőt, nagy élvezet. Sokat szánkázunk, mert Lat. minden héten két napot itt tölt és akkor hárman szánkázunk.

Az ég áldása reá. Imádkozzék, hogy vágyaink teljesüljenek. A sírig szerető hű

Juliája.

CCCLIII.

Arad, 1855. december 24.

Kedves Juliám! Végtére mégis megörvendeztetém soraival, de legfőbb ideje volt. Levelei ugyan régiek, de mégis életjelek. Nem csodálkozom, hogy megváltozottnak talál, mint fiatal embert ismert meg és mint aggot látott viszont. Adja az ég, hogy szellemi hiányaim iránt is mindig ilyen elnéző legyen. Kevés lélek tud ilyen kínzásnak ellentállani, testileg mind nyomorékokká tétettünk, nincs ember, kinek elég képzelődése volna felgondolni, milyen módra képesek aljas emberek vetemedni, hogy pár krajcárral többet sajtolhassanak ki. Mert jelenleg a porkoláb főzet számunkra hallatlan drágán és úgy, hogy az utolsó paraszt ételei valóságos lukullusi finomságúak a mienkhez képest; nem elég kimondhatlan szellemi szekaturák által vérig sértetni és földig aláztatni, hanem éhséget kell szenvednünk amellett, hogy lehetőleg kifosztatunk. Ezért soványodtam le annyira, mert a lelki küzdelem mellé még éhezem is. A legegyszerűbb rendeletek annyira elferdíttetnek, hogy aki kiadta, sem ismerne rájuk és minden nap új sértést, új megalázást hoz. Annyi erővel birhatunk magunk felett, hogy felbőszített érzelmeinket ne mutassuk, de hogy ne érezzük: ez emberi erőnket túlhaladja. Csak az igaz, hogy mennél szennyesebb kezek érintik az embert, annál nagyobb irtózattal fordul el tőle. Ki tudja azon érzelmeket felfogni, midőn olyan durvaságokat kell mosolygó arccal eltűrnünk, melynek századrésze elég volna, hogy szabad lévén, érte egy életet kockáztassunk. Pedig e bánásmód renegátoktól jön, kik egykor velünk egy zászló alatt küzdöttek és csak szerencsecsillagunk hanyatlásával hagytak el bennünket, mint a patkányok a sülyedő hajót. Hogy most annál dicsőbb színben tűnjék fel érdemük, annál jobban kell egykorú ügytársaikkal kegyetlenkedni.

Ghiczy és Tarnay január 15-én szabadúlnak, azok viszik levelemet, a boldogok. Isten vele, drága Juliám, az ég áldja.

Józsija.

CCCLIV.

Halmos, 1856. január 24.

Kedves, édes Józsim! Valahára vettem szomorú levelét és nagyon megsirattam szenvedéseit. Szegény Józsim, nem elég a lelki szenvedése, a szekaturák, a távollét tőlem, hanem még éhezik is!! Ez borzasztó, erről nem volt fogalmam és iszonyúan busulok miatta. Ezentúl mentől gyakrabban küldök élelmiszereket, hogy legalább ezáltal kissé felüdítse magát és küldök jó borokat, amelyek gyomrát helyre hozzák. Nekem arról fogalmam sem volt és azt hittem, jól étkezik. Amit csak kigondolhatok, mindent küldök, csak tudnám, hogy mit szeret, azt már tapasztaltam, hogy a disznóféléket nem szereti, pedig ez állja ki legjobban a hosszú utat. De előveszem szakácskönyvemet és abból majd csak kerül más egyéb is. Pl. libamáj pástétom, nem tudom, szereti-e? Ez sokáig eláll. Azután a hideg májas hurka. Sok befőttet, lekvárt, mézet, diót, almát és aszalt gyümölcsöt, gesztenyét és süteményt, a papirokat figyelmébe ajánlom. Nem hiába nem tudok én semmi jót enni, mert mindig ön jut eszembe, és a jó falatok a torkomon akadnak. A multkor is R. J. hivott meg ebédre és minden étel kitünő volt, mert igen jó asztalt tart, akkor meg épen kedvenc ételeimet adatta fel. Mikor a tésztához értünk, egy falatot leharaptam, a többit visszatettem tányéromra. Ő csodálkozva kérdé: Talán nem jó? Dehogy nem, mondám, épen azért nem eszem, mert eszembe jutott szegény Józsi, aki éhezik, én meg itt dúskálok a jóban és könnyeim arcomon végig peregtek. Ugyan, édes J., de nincs jó dolgod, hidd el, a férfiak az ilyet nem hálálják meg, mondá Laura. De én nem tudok enni, mert a torkomon akad. Nyáron is, mikor a pompás ananász eprek, legkedvesebb gyümölcsöm, érnek, a legszebbeket leszakítom és Józának adom, így azt hiszem, önnel osztottam meg.

Ghiczy és Tarnay nem jöttek el, hiába vártam őket szívszakadva.

A napokban küldöm az élelmiszereket, vigyázzon a papirokra. Most végzem, az Isten áldását és türelmet kérve ön számára és esdekelve zsámolya előtt, hogy valahára nekünk is virradjon. Örökre hű

Juliád.

CCCLV.

Arad, 1856. január 24.

Kedves Juliám! Amint multkori levelemből tudhatja, én az önéiből, mióta találkoztunk, csak kettőt kaptam meg, amit igen sajnálok, mert levelei igen érdekesek lehettek. Ha lehetséges lenne, kérném, ha azon elveszett levelek főeseményeit és tárgyait még egyszer megírni szíveskednék, igen megörvendeztetne.

Arra is kérném, hogy miután úgy látszik, levelezésünk, fájdalom! egészen meg fog akadni, legalább folytassa naplóját, hogy egykor, jobb időben, mégis tudjam, mit tett, mit gondolt ezen

szomorú napokban, midőn végkép el valánk szakítva egymástól. Gondold meg, hogy azokat átolvasva, hálát adok, hogy szenvedéseimért megadá a legnagyobb jutalmat. Mily jól fog akkor esni a mult fájdalmaira vissza gondolni, mennyivel magasztosabb lesz szerelmem! És ha végre *meg tudnék feledkezni, mennyi hálával tartozom nemes,* magasztos feláldozásáért, igen, ha akkor előttem leend a hét év szenvedése, nem hiszem, hogy szándékosan elég *elvetemült* tudnék lenni, gyöngédtelenségre. Én is megírom napjaim vázlatát, mely szenvedéseimet hűbben rajzolandja, mint azt leveleim tehetik. Ennek csak az ön kezeibe szabad jutni, és ha majd olvassa, mennyit szenvedtem lelkiismeretlen nyúzó gazemberektől kiszámított kínzásokat, lelket ölő megaláztatást, akkor fog igazán siratni és könnyeivel, csókjaival letörülni a fájdalom nyomait.

Und doch ertrug ichs! wie? ob schwer, ob gut,
Nicht ganz erliegen, zeigt hier schon von Muth!

Oly nagy a lárma, hogy azt sem tudom, mit írok. Egy oduban tizenkettő, még ha suttognának is, zajt okoz, hát még, mikor egyik túlkiáltja a másikat, az egyik hegedül, a másik flótázik, hogy lehessen akkor írni vagy gondolkozni?! Oh Istenem, hozd el már a szabadulás napját, mielőtt megbolondulok!! Oh, hozd el az igéret földjét, a boldogságot, mely után annyira áhitozom, mint Sahara pusztáin roskadozó vándor egy csepp víz után! Isten veled, szerelmem, Isten veled, nem tudom, mikor írhatok, de légy meggyőződve, minden alkalmat felhasználok, amit csak lehet. Ezerszer csókol a sirig hű

Józsid.

CCCLVI.

Halmos, 1856. február 10.

Kedves, drága Józsim! Ismét oly rég nem tudok felőle, pedig a ládába egy rövid levélkét csempésztem, egy rózsát és két befőttes üveg borítékot, nem tudom, vette-e? Mert mindig félek, hogy leszedik a gyanus papirt. Azt sem tudom, az élelmiszerek közül melyik nyerte meg leginkább tetszését, és nem romlott-e meg?

Azóta itt nagy dolgok történtek, miket kötelességem önnek megírni, tehát hallja a gyónást. Képzelje, Halmoson bál volt és mi mind a hárman elmentünk. Oly unalmas, egyhangú az életem, olyan szomorú, azt gondoltam, nem fog érte megharagudni, ha egy estére én is levetem a lelkemről a gyászt, elfeledem bánatomat és *utoljára* kitáncolom, kimulatom magamat, talán csak akad még mulattatóm azért, hogy vén leány vagyok.

Akadt! Egy szép, kedves fiatal ember, velem egyidős, b. P. Károly, ki finom modora, kellemes társalgása és mint jó táncos, méltóbb célra is elnyerhetné a pálmát, mint amire én választottam. Elhatároztam, hogy Isten bocsáss! ezen éjjel megkisérlem, tudnék-e kacér lenni? És igazán sikerült. Nem oly nehéz, amint gondoltam. Egy szó mint száz. A kis b. egész éjjel nem tágított mellőlem, senkivel mással nem táncolt, a vacsora alatt mellettem ült, egy szóval, úgy viselkedett, mintha komoly céljai lennének. A bál az Egryné-féle házban zajlott le, és én úgy mulattam, mint menyasszonyságom alatt még soha. Nevettünk, tréfáltunk, kitörő jó kedvünk volt, ingerkedtünk és viccelődtünk, az egész bált kifiguráztuk és én kedvemre kacérkodtam és kitünően mulattam. Hajnal vetett véget mulatságomnak, mikor a kis b. szép fekete szemeit búcsúra, bánatos tekintettel, rajtam feledte.

Elmult három nap. Én már az egészet elfeledtem, midőn egy szép délutánon egy szép négyes jukker-fogat áll meg házunk előtt és abból kiszáll az öreg b. P. Gábor, a Károly nagybátyja az öccsével együtt és belépnek az atyám szobájába. K. az üdvözlés után mindjárt a mi szobánkba jött, vidám arccal hozzám lépett és kezet fogott. Én megvalék lepve, komolyan, de elég szívesen fogadtam, de mégis viseletemből tudtára akartam adni, hogy ha netalán komoly szándékkal jött, csalódik. Észre is vette magát, mert csakhamar igen elkomolyodott és nemsokára távozott. És valóban, képzelje - mon debut - a kacérkodás sikerült! Leánykérőbe jöttek, mint atyám mondá, és bármily megtisztelő is reám nézve, mondá atyám válaszában, de elkéstek - sajnálatomra, mert én öt év óta menyasszony vagyok! Lássa, ilyen csalfa, ravasz teremtés vagyok én, így játszom a férfi szívekkel, és oh! mily könnyű őket lépre vinni!! Mennyivel könnyebb a kacérsággal, mint a szolid komolysággal! De megbocsátom tréfámat, mert a kis báró nem halt bele sebeibe.

Hogy van, édes kedvesem! Nem beteg-e? Mit tesz, mivel tölti idejét? Oly rég nem tudok róla semmit. Irjon vagy legalább üzenjen, hogy tudjam, hogy él és néha rám gondol. Most végzem soraimat azon reményben, hogy nemsokára boldogít tudósításával. Isten vele, kedves Józsim, sokszor öleli képzeletben hű

Juliája.

CCCLVII.

Bikszád, 1856. június 15.

Kedves, drága Józsim! Minden módot megkisérlettem, hogy hírt adjak magamról, hasztalan volt minden igyekezetem. Semmi hír felőle annyi hónap óta, utolsó levele január 24-éről szól, azóta hallgat, pedig abból csak fájdalom és szenvedés szólott. Ennek már hat hónapja! Hat egész hónapja, egy fél év!! Oh Istenem, talán már nem is él??

Senki sem törődik már velem, mindenki elhagyott. Atyám látva rettentő bánatomat és egészségem teljes felbomlását, az orvosok tanácsára ide hozott, ha talán az itteni levegő, a kitünő hatású víz és a szórakozás netalán kissé javítanák állapotomat. Már egy hete ittlétemnek és csakugyan jobban vagyok. Erzsi a garde de dames-om és a társaság is igen figyelmes, előzékeny irántam. Különösen sokat vagyok Kende K.-éknál, kik szintén a fürdő vendégei és sokat a kedves, bájos gyermekekkel. Itt van és állandó mulattatóm Kállay Ödön, volt képviselő, igen eszes, művelt ember, kinek társasága reám nagy nyeremény. Minden jó volna, csak önről tudnék hírt, édes, drága Józsim! De ez rágódik a szívemen, ez visz a sirba. Oh igyekezzék tudósítani, ha életem kedves előtte, mert megöl a bánat. Azt sem tudom, él-e még vagy meghalt? Könyörüljön rajtam! Ezerszer csókolja hű

Juliája.

CCCLVIII.

Arad, 1856. július 20.

Igen szeretett, imádott Juliám! Élek és - szabad vagyok!

Józsid.

Vége.